

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 10660

MILIM BILSHOYNE

H. Golomb

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

צבי ניסן גאלאמב.

מלים בלשוני

העברעאיש-אידישעס

ווערטער-בוך

פון העברעאישע ווערטער, אויסדריקע און תורה-
ווערטער, וועלכע ווערען בענוצט אין אידישען
געשפרעך און אין אידר ליטעראטור.

צום סוף קומט גאנצע תלמודישע זאגען, וועלכע ווערן בענוצט
אלס שפריכווערטער, אונטער דעם נאמען:

פּתּוּמֵי אֲוֶרֶתָא

אויסגאבע פאן א. יאווארקאָווסקי.

ווילנא-עת"ר.

דרוקעריי פון דער געזעלשאפט „דרויק און פערלאג“, זאוואילנע גאס נומער 21.

Г. Е. Голомбъ.

МИЛИМЪ БИЛШОНИ

ДРЕВНЕ-ЕВРЕЙСКО-ЖАРГОННЫЙ

СЛОВАРЬ

Общеупотребительныхъ въ жаргонной рѣчи
древне-еврейскихъ словъ и выраженій,

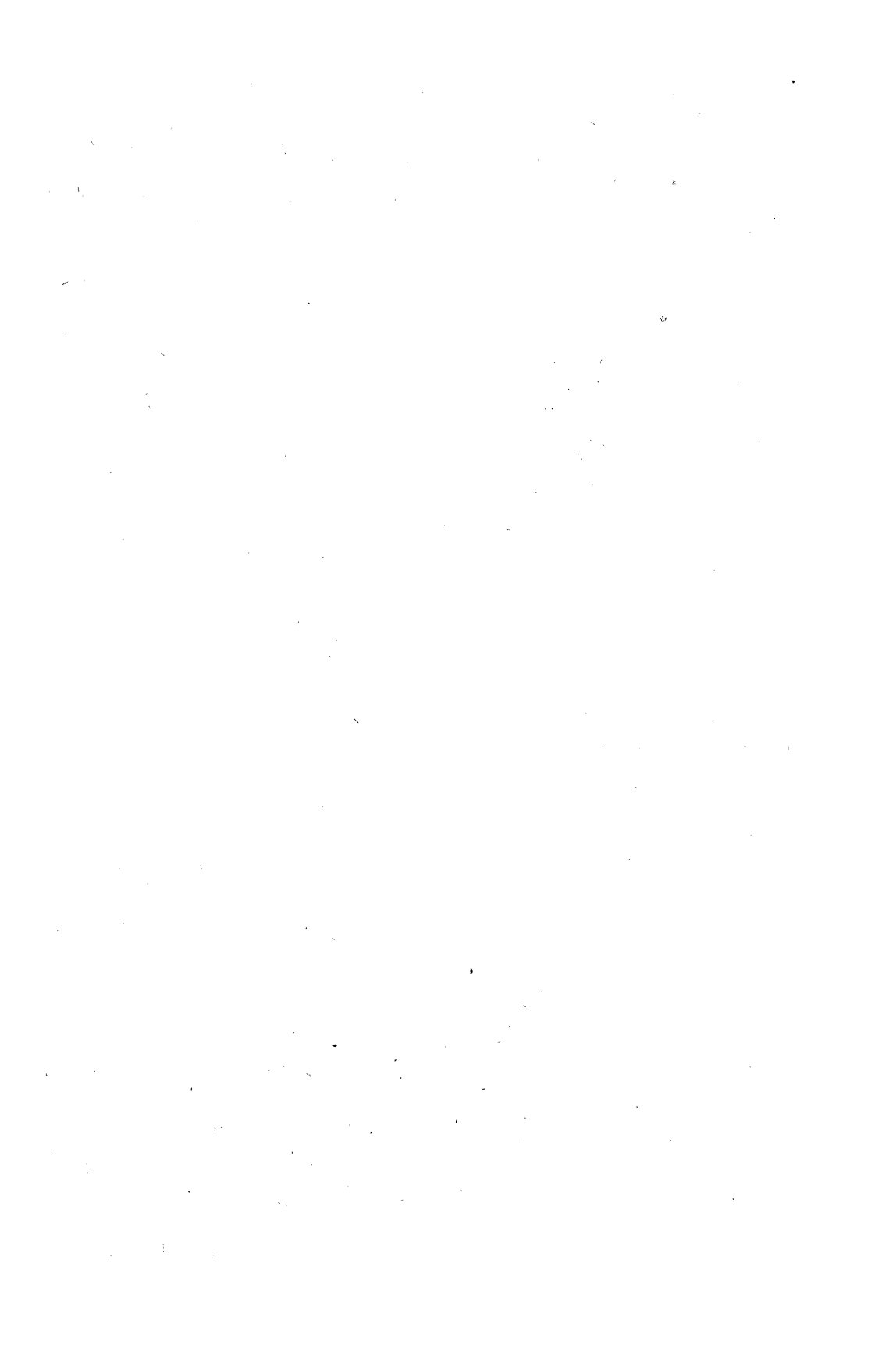
съ приложеніемъ отдѣла

ТАЛМУДИЧЕСКИХЪ ИЗРЕЧЕНИИ

Изданіе А. ЯВОРКОВСКАГО.

ВИЛЬНА 1910.

Типографія Товарищества „ПЕЧАТЬ и ИЗДАНИИ“, Завальная № 21.

מְלִים בְּלִשׁוֹנֵי

העברעאיש-אידישעם

ווערטער = בוך.

הקדמה

פארווארט איבער די נוטצליכקייט אין ווי זיך צו בענוטצען מיט דיעזען ווערטער=בוך.

די נוטצליכקייט פאן אזא ווערק אלס „ווערטער=בוך“ איז גענוג בע-וואסט פיר יעדען איינצעלנעם, דאס עס גיט אין אלע שפראכען און אויף פיר אלע קלאסען אין פאר יעדען גענעשטאנד בעזאנדער, סאי פאר די אייגענע שפראכע, אין וועלכע שפראך עס ווערט פערפאסט, סאי פרעמדע ווערטער=ביכער, און ווען מען ברויכט דאס פיר אלע אנדערע שפראכען, ברויכט מען דאס נאך מעהר אין זשארגאן פאר די פיעלע העברעאישע ווערטער איהרע (* צוליעב זייער דוקטאנט וואס געהמען ניט אן קיין ענדערונג אין דער צו, צוליעב איהרע קורצקייט וואס זי איז אויסגעקניצעלט דורך די בעדינונגס בוכשטאבען (ווי עס ווערט ווימער ערקלערט) איז זי צוליעב דעם זייער מקפיד אויף איהר בעזאנדערע אויסנאהמע ארפאגראפיע (דאס ריכטיגען אויס-לייגען אין שרייבען), וואס יעדער קליינע אומענדערונג אדער פעהלער גיט אריין אין ווארט איין אנדער זיין אדער עס מאכט איהם גאר אונפערשטענדליך און לעכערליך ביי דעם מביין; און אויסער די פיעלע איינצעלנע העברעאישע ווערטער וואס ווערען געברויכט אין זשארגאנישען געשפרעך – קומען פאר אויף זייער פיעלע גאנצע אויסדרוקע און פראזען, גאנצע פסוקים פון תנ"ך און תלמודישע שפראך=ווערטער און ציטאמען וועלכע עס ווערען אויסגע-*

(* זאגאר אין דעם „אלגעמינעם פרעמד ווערטערבוך“ פיר די דייטשע שפראך (לעפציג 1887) קומט צום ענדע ווערטערבוך איין אנהאנג (הוספה) אין א בעזאנדערונג אלפא=בית ארדנונג די אלע העברעאישע און כאלדישע ווערטער (אין לאטיינישע שרייב) וועלכע קומט פאר אין יידיש דייטשען אויסדרוק די געברויכטע אין געשפרעך, איבער-הויפט ביי קויפלעמען, מיט א בעזאנדערע פאררעדע מיט א סטאטוסטוק פון 1 מיליאן און 380 טויזנט פערזאן פון אייניגע יעווראפויאישע לענדער וועלכע עס פערשטעהן און ריידען יידיש=דייטש.

דרוקט אין געשפרעך ביי לומדים, "יודעי ספר" - זאגט דאס נאך דער קאפיר מיט פועלע פעלערען און ניט. צו דער צייט וואו עס פאסט, אזוי קאפיר דאס דער, "בר אירין" ווערט פשוט מכולל הערענדיג, קידוע. אבער ווי זיי האבען דאס אלעס דא געדרוקט שווארץ אויף ווייס, געפונקטירט (מיט נקודות) און מיט א ריכטיגען איבערוועצונג, וועט שוין יעדערער שרייבען ריכטיג יעדען ווארט אין נאך זאגען אין א ריכטיגען זינג און צום געהעריגען ארט וואו עס פאסט, עס זאל ניט זיין קיין חזקא זאמלולא, דער צו איז ער נאך רייכליך בעזארגט מיט דויע מעלות: אלע העברעאישע ווערטער, ביבלישע און תלמודישע זיינען אין איהם צוזאמענגעשטעלט נאך דעם סדר פון אלף-בית; יעדער פון זיי אין וועלכע פארמע ער קומט, סיי אין לשון יחיד סיי אין לשון רבים, ווען ער איז אפילו ניט איינגעפיהרט אין רידען, צב"ש: פון שלחן-שלחנות, פון ספין-ספינים, און דאס גלייכען, אנדערע זיינען איינגעפיהרט צום רידען אויף אין לשון רבים, ווי קגד-קגדים, קהמא-קהמות א.ד.ג. אויף איינגעפורמע וויבליך איינצעלנע און מעהר צאהל, אבער איבערגעזעצט איז מעהר ניט דער יחיד, דער רבים איז שוין זעלבסט פער-שטענדליך, אבער אָנגעוויזען זיינען ביי דערליי מיט זייערע קוועלען (מראה מקומות) פון וואנענט זיי שטאמען אין דער ביבלישע אדער אין דער תלמודישע ליטעראטור (אפט פון בידע צוזאמען), אויף פון רבינערשען ליטעראטור אדער פיוטים (וואס דאס אויפצוווינען איינצעלנע ווערטער איז פיעל שווערער פאר גאנצע זאגען), אדער סתם ווערטער וואס האבען קיין קאמפּעטענטע קוועלע וואס דאס פאלק האט איינגעפיהרט אין געשפרעך פון זיך אליין, למשל: "גלי אחור", "קבם שתוק", "מילא קבן" א.ד.ג. וועלכע האבען קיין קוועלע, און אויסדריקע וועלכע עס האבען איינגעפיהרט די מחברים פון מיטעלאלטער.

דא איז כמעט יעדער העברעאיש ווארט איבערוועצט אין יודיש אין אלע ארטען בעדייטונגען און בעגריפען אין וועלכע זיי ווערען בענוצט. עס ניט אויף ווערטער וואס זייער ריכטיגער בעדייטונג ווערט אין פיעל-ווייניג געענדערט, אריין קומענדיג אלס פרעמדער ווארט אין א אנדער שפראך, אפט קומט ער ווידערהאלט מיט פערענדערונגען ווי זיי זיינען איינגעפורט אויף אין רידען, ווי: לומדים-למדים, טוב-טוב, טליתות-טליתים א.ד.ג.

אזא ווערטערבוך קען אויף נוצבאר זיין פיר רביים און מלמדים אין חדרים, וואס זיי מוזען העברעאישע איינגעפורמע ווערטער צום רידען יודיש פערטימטשען מיט אים זעלבסט ווי צב"ש: ויבו-ער האט מבזה גווען, עשו-עשו, את הכורה-די בכורה; די זעלבע איז מיט די ווערטער: אתרוג-אתרוג,

לולב-א לולב א. ד. ג. דא ווערן אלע דויע ווערטער איבעררעצט און די ווערטער וואָס ענטהאלטען אין זייער בעדייטונג נאציאָנאלע, רעליגיעזע עלעמענטן, ווי מנהגים, ימים טובים, יומי דפגרי, תעניתים, תקופה, שקיעה א. ד. ג. ווערן דאָ אלע גרינדליך ערקלערט, דאָס אין דעם הינוכט קען ער גערעכנט ווערן אלס „לעקסוקאָן“ פאר יידישע נאציאָנאלע און רעליגיעזע טראַדיציאָנען (אָבראָדען), אפילו אלע נעמען פון די סדרות מיט זייערע איג האַלטונג אויף אַ קורצען אופן און די פרטים וואָס עס איז צו לערנען פון יעדער סדרה (אויף דעם רלבנים שטייגער). און יעדער איינפאכער גאנג אונטוויסענדער מענטש קען ווערן אין אַלין בעהאווען אויף אַ למדותן אופן, און לומדים וועלן דאָ אויך געפונען חדושים (לקים מה שאמרו: אי אפשר לבית המדרש בלי חדוש).

אויך קומען דאָ מעגליכע און וויבליכע נעמען וועלכע בעשטימען פון נובלישע נעמען וואָס האָבען זיך גערופען אינווערע קבוצות-הקדושים, די שבטים, נביאים און מלכים - זיינען אלע אָנגעוויזען מיט זייערע קוועלען אין תנ"ך און איבערגעזעצט נאָך זייער בעדייטונג און ערקלערט מיט זייערע אורזאכען אין דער יידישער געשיכטע*). וואָס אָנבעלאַנגט אין טיעפערע ערקונדיגונג דורך למדות און פילאָלאָגיע, קומט דאָס אין אַנמערקונג (הערות) אונטער דעם טעקסט, און אָפט נאָר אין לשון הקדש. - די תלמודישע זאגען וואָס ווערען דאָ געבראכט, זיינען פון דרעי ערלייא ארטען: א) די וואָס זיינען פשוט מוזנאָ און איינגעפיהרט אין ריידען אויך ביי דעם המון, ב) אַזעלכע וואָס כמעט דער גאנצער זאמל בעשטייט פון בעקאנטע העברעאישע ווערטער אין ריידען, ג) אָדער ער לערנט פאָרט אַ גוטע מידה און ער גיט אַ פראַקטישע עצה קורץ אין קלאַרע דבורים, וואָס מען בעדארף ניט פיל פירושים, וואָס אין אנדערע שפראכען אין פֿעלקער האָט מען דאָס צו האַפט ווי אין „אָבן טוב“ - נאטירליך ניט אויסזאָגענדיג וועמעס דאָס איז (בשם אומר) - זאָל עס בעקאנט ווערען אויך אונטער דער יידישער מאַסע, זאָל אונזער המון אויך וויסען און געניסען די זיסע רייד פאָן אונזערע ערשטע חכמים, וואָס זיי זיינען דאָ

(* איבער די העברעאישע נעמען וואָס קומען אין זשאַרגאָן, איז שוין פאָן מר אַרזימאָנעבען אַ בעזאָנדערע העפט מיט דעם נאָמען „שמות האגיים והנשים-שבוהודית מלח"ק" מיט אַ הקדמה פאָן אינטערעסאַנטע אַנמערקונגען אין דער געשיכטע פאָן אונזערע נעמען בכלל, נור אַנשטאַט וואָס דאָרט איז די ביאָגראַפיען פון די פֿערוואָנען אין העברעאישע אַישע הערות - זיינען זיי דאָ אין זשאַרגאָן צוזאַמען מיט דעם טעקסט (פנים) און מיט נאָך פיל מעלות.

אנגעוויזען מיט זייערע ריכטיגע קוועלען און קומען מיט א פרייען איבער-
זעטונג אין יודיש, אום מעהרסטען טהייל אין ריפמען (צ'ם גראם), וואָס דאָס
מאכט דויערהאפט צו געדויעקען און עס ווערט א פאלקס זאגע.

בכדי צו קענען בענוצטען זיך מיט יעדען העברעאישען בעקאנטען
וואָרט ביו 20-ערליי אופנים - דאָס זאָל נאָך פּיליכט פיהרען צו איהר
וועדער בעלעבונג אלס א ריידענדע שפראך - קומט צום אָנפאנג די בוכשטא-
בען די רעגעלען ווי צו בענוצען די בעדינגונגס בוכשטאבען (אורות השמש) צו
דאָקלונגען א. ד. ג. וואָס דורך זיי ווערט דאָס אויסגעפיהרט, דאָס איין
העברעאישער וואָרט האלט אין זיך אלע רעדע טהיילען: דעם צייט-וואָרט
(הפעל), אָדער דעם פירוואָרט (השם), די צייט (הזמן), די פערוואָן (שם הנוף), דער
געשלעכט (שם המין) און די צאָהל (שם המספר), דורך די הילפע פון די עלף
בעדינגונג בוכשטאבען, וואָס ווערען בעצויבענט, אום צו געדויעקען, מיט די
דריי נעמען: „איתן, משה ובלב“ וואָס דורך דווען מיטעל קומט אויס די
העברעאישע שפראך מיט איין וואָרט נאָר, דאָרט וואו איין איין אנדער שפראך
וואלט מען דארפען בענוצטען אויף דעם אָרט ביו 6 ווערטער*.)

צו די זעלמענע קירעקטיב, וואָס די העברעאישע שפראך בענוצט, האָט
זי אין זיך נאָך איין אייגענשאפט, דאָס איז דער מיטעל פון פערקורצונג (ראשי
תיבות) - סמיטענאָראפיע, דאָס פון די זעלבע דריי אָדער פיער קורצע ווערטער
איהרע, ווערט פון זיי ווידער נור איינער - דורך א ראשי תיבות, צב"ש:
אָנשטאָט „מביא ומסר כתב זה“ (דער איבערברוינגער און איבערגעבער פון דעם
אויפטרעט) איז גענוג דער ראשי תיבות: „מוכז“; „בלא מעות“ - „בל"מ“;
אָנשטאָט: „רב חזן, ממש וכלי זמר“ - „רח"ש וכל"ו“ איבערהויפט אין
די פראַמבלען אין כדורי התפלות און מחזורים און אין די לוחות השנה,
ווערט זייער פועל געברויכט ראשי תיבות, וואָס מען בעדארף דער צו
האָבען בעזאָנדערע געניטקייט אויספיהרליך צו לעזען - ווערען דארטער
דאָ געבראכט אזעלכע געברויכטע ראשי תיבות צום אָנפאנג פון אלע

* דאָס איז צו זעהן צום ביישפּעל אין דאָס העברעאישען איין וואָרט -
„ונואָהק“, וואָרט פון אים אין יודישען אָדער דייטשען איבערגעזעצט זאגע זעכס ווערטער:
1) אין, 2) ער, 3) האָט, 4) איהר, 5) ליעב, 6) בעקאמען, 4 אָדער 5 ווערטער ווערט פון
איין העברעאישען איבעראַל, צב"ש: „כבחדרנו“ - אוי, וו, אין, אנוער, צימער, א. ד. ג.

ארטיקלען יעדער צו זיין פאסענדען פוכשטאב (*), די בעדייטונג אָבער פאר די פארקורצטע ווערטער קומט אין די ארטיקלען וואו די ווערטער קומען אויספירליך.

בענוטצען ווה מיט דעם ווערטערפוך אלס איין האנד-פוך בעדארף מען יעדען וואָרט אָפּזוכען ווערליג זיין ערשטער פוכשטאב, וועלכען מען שפירט אין אויסשפראך, ער מעג זיין נור איין בעדייטונג פוכשטאב נאָר ניט פאָן דעם שורש פון דעם וואָרט, צב"ש: „במוזמנים“, „בנאמנות“ זיינען אונטער די ארטיקלען וואָס גייען אונטער דעם פוכשטאב „ב“—אזוי איז ער געארדענט צוליעב די וואָס קענען ניט וויסען דעם שרש פון וואָרט—און דערנאָך קומט אויף פאָר דאָס איין וואָרט קומט אין פערשידענע ערטער נאָך זיינע פערשידענע פארמען און נאָך די פערשידענע פוכשטאבען מיט וועלכע זיי פאנגען ווה אָן. למשל דער וואָרט: „אבדה“, קומט אין די ארטיקלען וואָס געהערען צום „א“, לאבד—צום „ל“, מאבד בידים—צום „מ“, האַטש זיי זיינען אלע פון איין שרש— „אבד“; אָבער מען זאל פאָרט וויסען דעם שרש פון יעדען פאָרקומענדען וואָרט, איז ער אָפּגע- גרענעצט מיט קורצע טיטלען פון זיינע בעדייטונגס פוכשטאבען די וואָס קומען אין זיין אָנפאנג און צום סוף, אויף דעם אָרט: „במוזמנים“, א זיין צו פערשטיין דאָס זיין שרש איז „מוזמן“ א. ד. ג. די זעלבע איז אויף דער סדר אין פערלויף פון גאנצען וואָרט צב"ש: „איה“ איז צו געפונען צום ענדע אלע ארטיקלען וואָס געהערען צום „אלף-בית“— „א-ת“ ווייל

(* דער איינגעשאפט פון פערקורצונג (ראשי תיבות) אין דער העברעאישער ליטעראטור איז איינגעפיהרט נאָך אין תלמוד—וואָס ער רופט דאָס אָן „נוטריקון“, ווי דער וואָרט „אמן“ איז אין תלמוד פערטנצט דורך ראשי תיבות: „אל מלך נאמן“ (שבת נא. קיט); די ווערטער „דצ"ף עד"ש באח"ב"—איז געווען דער ראשי תיבות פון די עשר מצות—אָנגעשריבען אויף משה'ס שמעקען (שמות רבה, פ"ה-ו), „יע"ל קג"ם“ (בבא מציעא בא), „פז"ר קש"ב“ (יומא ג.)—זיינען ראשי תיבות פון פערשידענע דינים, מעהר פאקטען איז צו זעהן אין מסכת שבת (קד.), אין משניות „מעשר שני“ (פרק ד, משנה יא) איז צו דרויען דאָס ווי פלעגען דאמאלסט בעצוינגען אויף חפצים מיט איינצעלנע פוכשטאבען אלס א פערקורצונג פון דעם איינגענומענען נאָמען אזוי ווי אין איינזאָגען „מאָנאָראם“, און אין מסכת שבת (דף קה) זיינען אָן איינגע חכמים פון פערשידענע פסוקים אז ראשי תיבות שפאמט זעלבסט פון דער תורה; (והיא אחת מל"ב מדות של ר"א בנו של ריה"ג עיי' תשבי דברים של מעם לכאור מלת נוטריקון).

דער „ר“ וואָס איז אין זײַן מיטען איז ניט גערעכענט צום אָרדנונג פון די אַרטיקלען, אויסער אַ וואָרט וואָס איז אין לשון רבים שטייט ער בײַ זײַן „לשון יחיד“ ווי צבײַש: „אם-אמ׳ת“, „אימה-אומ׳ת“, „בת-בנות“ א. ד. ג.; אויף ווען עס קומט מיט אַ דאָפּעלטען בוכשטאב, ווי צבײַש: „שר-טרה“, אָבוואָהל פיר דעם צווייטען „ר“ איז דאָ נאָך ניט דער אָרט.

די תלמודישע ציטאמען קומען גאָר צום סוף סוף אַ בעזאָגן דערען טיטול בלאט, פתנמי איריהא, אויסער קורצע אויסדרוקע אין העברעאישען אָדער גאנצן קורצע זאגען און תורה ווערטליך וועלכע קומען פאָר אין זשארגאנישען געשפרעך — קומען אין ווערטערבוך גופא יעדער צו זײַן געהעריגען בוכשטאב; אויף קומען זשארגאנישע אויסדרוקע אין וועלכע עס קומט אין זײַ אריין אין העברעאישער וואָרט, צבײַש: „ארום פון די פליים“, „נעמאכט די פליטה“, „צו קיין גנאי זאָל ניט זײַן“; מאַנכע פאָן זײַ זאמען דורך אויס פון תלמודישען לויטערטור — אַזעלכע קומען מיט זייערע מראַה מקומות.

עס גיט אויף פיל העברעאישע ווערטער וואָס זײַנען פּערוזשארגאנירט אין פּערשעדיגע אופנים: אַ טהויל פאָן זײַ ווערען בעדענט אין אָנפאנג מיט „בע“ און צום סוף מיט „עט“, און אַ מאָהל מיט „ט“ אלזײַ צבײַש: בעגנבעט, בעעבלש; אנדערע מיט „גע“ אין אָנפאנג — געאכלט, געמסרט, געאסרט; און אנדערע מיט „פער“ — פערדאנהט, פערחתמה, און אנדערע ווערען בעדינט פון דעם זשארגאן מעהר ניט ווי צום סוף וואָרט אין פּערשעדיגע אופנים, צבײַש: „אימהדיג“, „גדולדיג“, „משנהדיג“; „בדקהיען“, „גנבען“, „דרשנען“, „ירשנען“; „בשריער“, „חשוביער“ — אַזעלכע ווערטער זײַנען צוזאמען געשטעלט צו די אַרטיקלען יעדערער נאָך זײַן העברעאישען שרש.

אויף גיט עס פּיעל העברעאישע ווערטער און אויסדרוקע וואָס ווערען געזאגט צוזאמען מיט זייער זשארגאנישען איבערזעצונג, צבײַש: „מים אחרונים וואסער“, „צולען ספירה“, „פרענען אַ שאַדה“, אַ ווייטער מרחק“, „נאָטער קרוב“, „לײַענען קריאת שמע“, אַ בײַזע עין הרע“, „שיקען משלוח מנות“, שלאָגען מלקות“, אַ איינציגער בן יחיד“, „מוכזו צעטייל“, עס וועט קומען זײַן יבא יומ“, יש אמרים זאָגען“, „בו די לעצטע פּרוטה אחרונה“, „חשף-פּינסטער“, „מיטן שענסטען הדר הכבוד“.

דער זעלבער ווערטערבוך איז ארויס בכתב יד, מיט ערלויבניס פון צענזור, נאָך אין יאָהר 1904 (24 יוני 858 №) בלויז מיטן נאָמען „המדבר בלשון עמו“ און האָב געענדערט זיין נאָמען ווייל מיט דעם נאָמען האָט זיך מקדים געווען איין חרעסטאָמאטיע און אונטער די בעטרייבטע צייט וואָס איז פאַרנעקומען האָב איה אָפט פערבראכט אין אויסבעסערען און פערפאלקאמען אים ער זאל נוצליך זיין פיר אונזער בידע עלענדע שפראכען ווי די העברעאישע אלס נאציאנאל שפראך און פיר די זשארגאנישע רידענדע פאלקס שפראכע — זיי זאלען באלעבט ווערען איינע דורף די צווייטע און געאכטיגט ווערען יעדערע נאָך איהרע אייגענשאפטען אין ווערטטה.

דער פערפאסער.

ראשי התבות במראה המקומות (*).

מל' — מלשון.
מלד"ב — מלשון הכתוב.
מז"מ — מראה מקום.
מע"ש — מעשר שני.
מס' — מסכת.
מסד"א — מסכת דרך ארץ.
מו"ק — מועד קטן.
ספ"ב — סוף פרק בתרא.
ספ"ק — סוף פרק קמא.
ע"ז — עבודה זרה.
עשה"ב — על שם הכתוב.
פ' — פרק, פרשה.
פ"א — פרק א (ובן לכל המספרים).
פדר"א — פרקי דרבי אליעזר.
פדר"ב — פסיקתא דרב כהנא.
קה"ר — קהלת רבה.
ר"ה — ראש השנה.
רו"ר — רות רבה (מדרש רות).
ש"א — שמואל א.
ש"ב — שמואל ב.
שה"ש — שיר השירים.
שיר"ר — שיר רבה (מדרש שה"ש).
תדב"א — תנא דבי אליהו.

אדר"נ — אבות דרבי נתן.
אסת"ר — אסתר רבה (מדרש רבה למגילת אסתר).
ב"ב — בבא בתרא.
בל"ז — בלשון זשארנאן.
ב"מ — בבא מציעא.
במד"ר — במדבר.
במד"ר — במדבר רבה (מדרש רבה לספר במדבר).
ב"ק — בבא קמא.
ברא' — בראשית.
דב"ר — דברים רבה.
ד"ה — דבור המתחיל.
דה"א — דברי הימים א.
דה"ב — דברי הימים ב.
הל' — הלכה, הלכות.
ויק"ר — ויקרא רבה.
י"ב — יש לאמר.
י"ז — יש מפרשים.
ירושל' — ירושלמי.
מ"א — מלכים א; משנה א.
מ"ב — מלכים ב.
מד"ר — מדרש רבה.

(*) די געברויכבארע ראשי תבות פון לשון הקדש ווערמער אין זשארנאנישען געשפרעך אין אין שרייבען יידיש; ווי אויך אין לוחות השנה אדער אין די פראמבלען פון סדרים און מחורים - אין ווי צו געפיגען יעדען צו זיין געהעריגען בוכשטאב אין אנפאנג פון די ארטמקלען אין ווערמערבוק גופא; ווי עס איז זיין דער'ובער ערקלערט אין דער הקדמה.

א — געשטאלט דער 1-טע אות
 אין אלף-בית (תחומי ברא' א)
 בעצויבענט אויף דעם צאהל 1,
 צב"ש: **א דראש השנה** דער
 ערשטער טאג ראש השנה, דאס
 זעלבע איז: **א של פסח**, **א**
של שבועות, **א של סבות**,
א דהול המועד, **א דהנבחה**,
פרקא — דער ערשטער קאפי-
 טעל **מלכים א**, **שמואל א**,
דברי הימים א — הייסען די
 ערשטע טיילען פון דווע ספרים
 אין תנ"ך. **אברהם**, **אברהם**
 א. ז. וו. בעצויבענט מען דעם
 ערשטען טאג פון וואך, נאך די
 סדרה וואס ווערט אין איהר
 געלויבענט דעם קומענדיגען שבת.
אדר"ב — 1 רובל פאר,

דעם ערשטען פערנאן (פבר
 צדו): **אפעל** — אויף וועל טהון.
 דער אות **א** דונט אויף אין
 אבקרענג (ראשי תיבות), מיט נאך
 פובשטאפען צוזאמען, אגשטאמט
 גאנצע ווערטער, גב"ש :
א א ז אויסגערלונד צו לעזען:
 אברהם אבינו, אדוני אבי,
 אלהי אבותינו, אין אפרים,
 אשת איש.
א — אל ארץ אפים.
א — אלהינו ואלהי אבותינו.
א — אברהם אבינו עליו
 השלום.
א — אלף-בית.
א — אב בית דין.
א — אדר ראשון.
א — אדר שני.
א — אב דרומים, אומות העולם.
א — ארץ מקדושה.
א — אירח חיים, אפרו חג.
א — אחינו בני ישראל.
א — אחר כך, אפרו בני

דער פובשטאמ **א** דונט
 אין אנפאנג ציט-ווארט (פעל)
 צו בעדיטען אויף די צוקונ-
 פטיגע ציט (יפו העתיד) אויף פאר

שבת, נח) עלטער אין גערונסטס=
 הויז. **אבי יתומים** (תהלים סז, ו)
 בעשטעהט אלס פאטער פון
 יתומים, אזוי רופט אן דוד המלך
 ע"ה דעם רפונז של עולם, אויך
 פערדונט אזא מיטול יעדער
 וואס בעזאגנט זיך פאר יתומים
 און איז זיי מעגל לתורה ולמלאכה
 (איוב כג, טו; מנהדרין יט; סוטה יד).
אב מלאכה (שבת, מט.) די
 הויפט ארבייט — וואס זיינען
 פערבאטען אום שבת. הומארויש
 ווערט עס געזאגט אויף אזעלכען
 וואס פיהרט זיך אויף נאך זיין
 פאטערס נישט שיינע אויפפיהרונג
 (דעם פאטערס א קינד). **אב בהכמה**
 (ספרי דברים א) העכסט גערעהר=
 מער. **אברך** (בראשית מא, מג)
 יונגער פאטער. **אבי אבות**
דמומאה (ב"ק, ב) דער ערשטער
 איינברוינגער די אונריווינקייט
 (עס ווערט געזאגט אלס פערפיהרער פון
 שעדלויכקייט). **אבות נזיקין** (שם)
 דאס הויפט שעדלויכקייט.
אבות — אורפאטערן. סתם אבות
 איז געמיינט אונזערע היליוגע
 אורעלטערן אברקס וצחק ויעקב)

אחצה"י — אחר הצות היום.
אחצה"ל — אחר הצות הלילה.
אח"כ — אחר-ימות קדושים.
אחש"פ — אחרון של פסח.
א"י — איני יודע, אינו יהודי, ארץ
 ישראל.
א"ה — אם ירצה השם.
א"ב — אחר כך, אם כן, אין
 קמוד, אין פאלהייט.
א"מ — אבינו מלכנו.
א"מ"ה — אלהינו מלך העולם,
 אומות העולם.
א"נ — אין נפלים, אהוב נפש.
אנ"ח — אנשי חיל.
אנ"ש — אנשי שלמונו.
אנ"צ — אום צנורה.
אס"ח — אקרו חג.
אע"פ — אף על פי.
א"צ — אין צריף.
א"ת — אל תקרא, אם תאמר,
 אין תכלית.

אנמערקונג: די בעדעטונג פון די
 פערקורצטע ווערטער וועלען קומען
 אין די ארטקלען גופא אויספיהרליך.

אב (בראשית מד, יט). **אבא**
 (קידושין לא) פאטער. **אב בית דין**

¹ כדאיתא בברכות (טו): „אין קורין אבות אלא לשלשה — אברהם יצחק
 ויעקב“; ובב"ר פס"ח: „האבות אין פחות מג'. ואיתא במד' תדשא (פ"ג)“: „כנגד השמים

איין טאָג און פאלט אין איינעם פון די טעג: **ב**, **ד**, **ו**, **ז**, **ח**, **ט**, **י**, **יא**, **יב**, **יג**, **יד**, **טו**, **טז**, **יז**, **יח**, **יט**, **כ**, **כא**, **כב**, **כג**, **כד**, **כה**, **כו**, **כז**, **כח**, **כט**, **ל**. דאָס הייסט מיר זאָלען געטרויסט ווערען אויפ'ן גרויסען חורבן וואָס האָט אין איהם געטראָפּען — דער חרָבן ירוּשָׁלַיִם, און מיר זיינען פֿערבלועבען אין לאנגען ביטערן גלות (אין פרעמדע לענדער).

אָבִיגִיל (דו"ה ד) פאָטער = בעשוטצער. איז גע = ווען אמאָן פון שבת יחודה, אויף איינער פון די צעהן געמען מיט וועלכע משה רבנו ע"ה האָט זיך אָנגערופען (ויק"ר, ע"א).

אָבִיגִיל (ש"א כה, יד) פאָטערס פריידע², נאמען די לויכטיגע פרוי פון דוד המלך (מילה, יד) אויף א שוועסטער

מיט וועלכע מיר זיינען זיך מיט און בעמען אין אונזערע תפלות דאָס זייער זכות זאל אונז ביי = שטיין; אויף די גרינדער פון אנדערע גלויבענע זיינען זיי אונז מקנא¹, ווייל קיין אנדער נאציאָן פערמאָגט נישט אזעלכע געטליכע פאָרגעהמע אורפאָטערען וואָס זאָלען קענען אָנווייזען זיי מיר זאָגן — אויף זייערע הייליגע קברים — די מערת המקפלה און קבר רחל.

אָבָא (ברכות כד) דינט פאר א אייגען נאָמען ביי פועל פון די פנאים וואַמוראים און אויף יעצט ביי אונז.

אָב (תענית כט) נאמען פון פונפטען מאָנאט (רעכענעדיג דעם חדש ניסן פאר דעם ערשטען), דער חדש אָב איז אַ חדש מלא, ד. ה. ער צעהלט 30 טעג, זיין ר"ח איז

והארין והים נבראו ג' אבות אברהם יצחק ויעקב" — והרבתי את זרעך כבוכבי השמים (בראשית כו, ד), ושמתי את זרעך בעפר הארץ (שם יג, טו), וכחול אשר על שפת הים (שם כב, יז) הרי ברכה כנגד שלשתם. וי"ח פעמים מזכיר האבות בתורה, וכנגד בן קבעו הכמים שמונה עשרה ברכות שבתפלה (בר פ' מט).
¹ בעוֹאָנאַגליוֹם אגרת פולום אל הרומיים (ט, 5—4) וז"ל: „בני ישראל, להם משפט הבנים ולחם האבות". ובאלקארצן — חזון הפרה פ' קטז, קיז, קכד ועוד.
² העתקה מלשון הכתוב, „גיל יגיל אבי צדיק (משלי כג, כד) וכן העתיק גם טעצנער במחברת (Namenbuch) לשמות האשכנזים.

הוילוגע ערד. „עס ליגט אין דער
 אָדָמָה“ זאָגט מען אויף אַ גע-
 פּאַלענעם אַרטיקעל¹⁾ „האַב איהם
 אין דער אַדמָה“ זאָגט מען אויף
 אַגעפּאַלענעם שטרינגען מענשין.
 אָדוּן (תהלים יב, ה) הערר, בע-
 זימער, פּרײַז—אָדוּנים
 (מ״א כב, יו) אָדוּן אַחד — איין
 שָׂרָבָה . אָדוּן הַגְּדוֹל — איז
 געזאָגט אויף אַ הויכגעשטעלטען
 בעאַמטען ביז אַ קניזער. אָדוּן
 עוֹלָם (זומון לתפלת שחרית) בע-
 הערשער פון דער וועלט, אַ טוטוול
 פאַר דעם רבונזי של עולם.
 אָדוּני הַמַּלְאָךְ (מ״א ב, יו ברכות י)
 מיין הערר קעניג!

שְׂמָרִים¹⁾—זאָגען וועגען פּסח
 וועלכע עס פּאַסען זיך צום סדר.
 אָדָם (בראשית ה, ב) מענש .
 נאַמען פון מענשליכען
 געשלעכט²⁾ עס גיט ניט וויבליך
 אויך גיט מעהר צאָהל. אָדָם
 הַרְאִשׁוֹן³⁾ — דער ערשטער
 מענש אויף דער וועלט. אָדָם
 וְחָוָה — די ערשטע פּאַר אויף
 דער וועלט⁴⁾. אָדָם גְּדוֹל
 (ברכות מ, שבת נג) אַ וויכטיגער
 מענש. אָדָם הַשּׁוֹב (שבת נ)
 אַ געאַכטעמער מענש.
 אָדָם (בראשית כה, ל) הויסט עשו.
 אַדְמָה (בראשית ד, י) די ערד.
 אַדְמַת קֹדֶשׁ (שמות ב, ה)

1) בן נקרא ערבי פסחים, מל' הכתוב: „ליל שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים וכו' (שמות יב, מב).
 2) שׂנא': „זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם“ (בראשית ה, ב) ונקרא אדם ע"ש יצירתו מן האדמה והוא לשון נופל על לשון, ומזה מוכיח המדרש שלשון הקדש שלמה מששת ימי בראשית, ורכותינו פירשו השם אדם בר"ת: „אפר דם מרח“ ועוד תארים נעלים כאלה.
 3) בשם אדם הראשון נקרא אדם קדמאח ככל התלמוד (שבת סח: סנהדרין לט, נה: ועוד).
 4) בן נקראו יחד בתור זוג בתלמוד ובמדרשים (בר"כ יד) ומקובל אתנו שנקברו יחד במערת המכפלה (עירובין נג: מוטה יג). ע"כ חמד אברהם אבינו ע"ה לקנותה לאחוזת קבר כדבר עתיק (אנטווקואר) עי' ערך—„מערת המכפלה“.
 5) מקורו בל' זה בתנחומא (משפטים, סח) „פרקמטיא שנפלה והיא נתונה בארץ לך עמוק בה שטופה להתעלות“.

איין טאָג און פּאַלט אין אייגעם פּון די טעג: ב, ד, ו, ז, ער רופט זיך אויך מנחם אָב, דאָס הייסט מיר זאָלען געטרײסט ווערען אויפ'ן גרויסען חורבן וואָס האָט אין איהם געטראָפּען — דער חרָבן וירושלים, און מיר זײנען פּערבליעבען אין לאנגען בײטערן גלות (אין פרעמדע לענדער).

אביגודר (דהי"א ד, ד) פּאַצער = בעשימצער. איז גע = ווען א מאַגן פון שבת והיכה, אויך איינער פון די צעהן געמען מיט וועלכע משה רבנו ע"ה האָט זיך אָנגערופּען ("ק"ר, פ"א).

אביגיל (ש"א כה, יד) פּאַטערס פריידע², נאמען די לויכטונגע פרוי פון דוד המלך (בעילה, יד) אויך א שוועסטער

מיט וועלכע מיר זײנען זיך מיט און בעטען אין אונזערע תפלות דאָס זײער זכות זאָל אונז בײַ שטיין; אויך די גרונדער פון אנדערע גלויבענס זײנען זיי אונז מקנא י). וויל קיין אנדער נאציאָן פערמאָגט ניט אזעלכע געטליכע פאָרגעהמע אורפאטערען וואָס זאָלען קענען אָנווייזען ווי מיר זאָגאר אויך זײערע הייליגע קברים — די מערת המכפלה און קבר רחל.

אבא (ברכות כד) דינט פאר א אייגען נאמען ביי פועל פון די תנאים ואמוראים און אויך יעצט ביי אונז.

אב (תענית כג) נאמען פון פינפטען מאָנאט (רעכענענדיג דעם הדיש יקון פאר דעם ערשטען). דער חדש אָב איז א חדש קלא, ד. ה. ער צעהלט 30 טעג, זיין ר"ח איז

והארץ והים נבראו ג' אבות אברהם יצחק ויעקב — והרכיני את זרעך ככוכבי השמים (בראשית כו, ד), ושמתי את זרעך כעפר הארץ (שם יג, טו), וכחול אשר על שפת הים (שם כב, יז) הרי ברכה בגנדי שלשתם. וי"ה פעמים מזכיר האבות בתורה, וכנגד כן קבעו הכמים שמונה עשרה ברכות שבתפלה (ב"ר פ' מט).

¹ בעוואַנגעליום אגרת פולוס אל הרומאים (ט, 5—4) וז"ל: „בני ישראל, להם משפט הבנים ולהם האבות“ — ובאלקאראן — חזון הפרה פ' קטז, קיו, קכד ועוד.

² העתקה מלשון הכתוב „גיל יגיל אבי צדיק (משלי כג, כד) וכן העתיק גם טעצנער במחברת (Namenbuch) לשמות האשכנזים.

הייליגע ערד. „עס לוגט אין דער
 אַדָמָה“ זאָגט מען אויף אַגע-
 פּאַלענעם אַרמֶיקעל⁽¹⁾, „האַב איהם
 אין דער אַדמָה“ זאָגט מען אויף
 אַגעפּאַלענעם שטריינגען מענשן.
 אַדוּן (תהלים יב, ה) הערר, בע-
 זימטער, פּרײַז—אַדוּנים
 (מ״א כב, יו). אַדוּן אַהד— איין
 שׂרָרָה. אַדוּן הַגְדוּל— איז
 געזאָגט אויף אַהויכגעשטעלטען
 בעאַמטען פּוּז אַ קוּזער. אַדוּן
 עוֹלָם (פּוּמון לתפלת שחרית) בע-
 הערשער פון דער וועלט, אַטיטול
 פאַר דעם רבּונו של עולם.
 אַדוּני הַמֶּלֶךְ (מ״א ב, יו; ברכות י)
 מיין הערר קעניג!

שְׁמַרִים⁽¹⁾— זאָגען וועגען פּסח
 וועלכע עס פּאַסען זיך צום סדר.
 אָדָם (בראשית ה, ב) מענש .
 נאַמען פון מענשליכען
 געשלעכט⁽²⁾ עס גיט גיט וויבלויך
 אויך גיט מעהר צאָהל. אָדָם
 הַרְאִשׁוֹן⁽³⁾— דער ערשטער
 מענש אויף דער וועלט. אָדָם
 וְהוּא— די ערשטע פּאַר אויף
 דער וועלט⁽⁴⁾. אָדָם גְדוּל
 (ברכות ג, שבת נג) אַ וויכטיגער
 מענש. אָדָם הַשׁוֹב (שבת נ)
 אַגעאַכטעטער מענש.
 אָדוּם (בראשית כה, ל) הויסט עשו.
 אַדָמָה (בראשית ה, יו) די ערד.
 אַדְמַת קֹדֶשׁ (שמות כ, ה)

⁽¹⁾ כּוּן נקרא ערבי פּסחים, מל' הכתוב: „ליל שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים וכו' (שמות יב, מב).“

⁽²⁾ שְׁנָא: „זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם“ (בראשית ה, ב) ונקרא אדם ע"ש יצירתו מן האדמה והוא לשון נופל על לשון, וזוה מוכיח המדרש שלשון הקדש שלטה משעת ימי בראשית, ורבותינו פירשו השם אדם בר"ת: „אפר דם מרה“ ועוד תארים נעלים באלה.

⁽³⁾ בשם אדם הראשון נקרא אדם קדמאה בכל התלמוד (שבת פח: סנהדרין לט, נח: ועוד).

⁽⁴⁾ כּוּן נקראו יחד בתור זוג בתלמוד ובמדרשים (ב"ר פ' יד) ומקובל אתנו שנקברו יחד במערת המכפלה (עירובין נג: מוטה יג.) ע"כ חמד אברהם אבינו ע"ה לקנותה לאחוזת קבר כדבר עתיק (אנטווקוואר) עי' ערך— „מערת המכפלה“.

⁽⁵⁾ מקורו בל' זה בתנחומא (משפטים, סח) „פרקמטיא שנפלה והיא נתונה בארץ לך עמוק בה שמופה להתעלות“.

אדר קומט נאָר אָן מאַכט מען זיך פּרעהלונד ווי פּיעל מען קאָן.

אָדר שני (מילה בא, נדרים סג) דער צווייטער אָדר—

ער הייסט אויך **ואָדר** און קומט אין איין עבור יאָהר אלס איין דרייצעהנטער מאָנאַט, כדי דער ניסן=מאָנאַט זאל אויסקומען אין פּרוהלונג=מאָנאַט, ווי די תורה רופט איהם אָן „חדש האָביב“ (שמות י"ד), וועלן שוין גמילא די אלע אנדערע ימים טובים אויך אויסקומען אין זייערע בעשטימטע סעזאנען, ווי דער סופות אין הערבסט, וואָס ער הייסט: „חג האָסיף“ (שמות כג, טו) דער עבור=יאָהר קומט פון דעם: ווייל מיר צעהלען דעם רונדען יאָהר נאָך די חדשים פון דער לבנה, וואָס עס דויערט 354 מעג מיט 8 שטונדען מיט $\frac{73}{90}$ חלקים, און דער זונג=יאָהר דויערט 365 מעג מיט 6 שטונדען, איז דאָך איין אונטערשוועד פון דעם יאָהר נאָך די זונג ביז דעם לבנה=יאָהר אין אַערד פון

אָדר (אסתר ג, ז) דער צוועלפטער מאָנהייט אין יאָהר און אויך דער לעצטער, רעכע= נענדיג ניסן פאר דעם ערשטען מאָנהייט) דאָס ווערט בני איהם ערקלערט וואָרום ווערט ער גראדע גערעכענט פיר דעם ערשטען). דער חודש איז אימער קלא, ד. ה. ער צולט דרייסיג טעג, זיין ראש חדש בעשטעהט פון צוויי טעג. דער צווייטער טאָג ר"ח— וואָס ער רעכענט זיך אימער פאר דעם ערשטען אין נייעם מאָנהייט— פאלט נור אין איינעם פון די טעג: ב, ד, ו, ז. ווען אָבער נאָך איהם קומט א צווייטער אָדר— איז דער ר"ח פון דעם ערשטען אין די טעג ב, ד, ה, ז. און דער צווייטער ב, ד, ו, ז.¹⁾ דער חדש „אָדר“ איז אין דער יודישער געשיכטע זייער א פּרעהליכער מאָנאַט צוליעב די געשיכטע פון פורים, וואָס אין איהם איז דאָס געשעהן, ווי דער תלמוד זאָגט: „משנכנס אדר מרבנים בשמחה“ (תענית כט) דאָס הייסט: וויא דער מאָנאַט

¹⁾ כן הוא באורח חיים הל' ראש חדש ס' תכ"א.

קדושים (אחור^ק) פון די צוויי סדרה'ס מוט די דריטע וואָס קומט נאָך זיי— „אַמור” ווערט צוזאַמען גע-שמעלט אַ סאַמירישע פּראָזע; אַז יעדער זאָך ווערט טייער דאַן נאָך דעם טוירט ד"ה: ווען מען פּער-ליערט עס; די אויסדרוקע פון דער פּראָזע איז: „אַחרי מות—קדושים אַמור”. אין די סדרה „אַחרי מות” איז די צירומאַניע פון יום כּפור אין בית המקדש און דאָ ווערט אויסגעזאָגט דער טעם פון קרבנות (יו, ה—ו כּפירוש הסדר). און וועגן נאַנץ גאַנטע קרובים זאָלען זיך גיט פּער-הייראַטען, און פּערזאָנט פון נאָך אויסגעלאַסענהייט. אַחַר (הושע ג' ה) דערנאָך, שפּעטער. אַחרי כּבָּלוֹת הַבַּל (פּזמון „אדון עו. ס" בתפילת שחרית) נאַכהער ווי עס איז אלעס פּערטיג געוואָרען. אַחור — פּערזאַמען, פּער-שפּעטיגען.

אונזערע ברודער די יודישע קינדער¹).

אַחַד (בראשית טו, ה) איינס — **אַחַת** (וייבליך) — **אַחֲדִים** (שם יא, א) אייניגע, איינצעלנע. **אַחֲדוֹת** — איינגקייט, איינצעל-הייט²).

אַחִיזָה — אָנהאַלטונג „אחוז ביד — איז די בעסטע תפילה, (תינה טו) פּעסט האַלטען אין האַנד — איז דאָס בעסטע גאַראַנטוי אַחִיוֹת עֵינִים (פּנדרין סו: תולין נו:) בלענד-ווערק, פּאַקוסט³).

אַחֲרֵי — די 6-טע סדרה אין דריטען ספר (ויקרא טו, א—יח, ל) און די 29-טע אין חומש— אין גיט קיין עבור-יאָהר ווערט זי געלייגעט צוזאַמען מוט די סדרה—קדושים וואָס קומט נאָך איהר, און די וואָך הייבט דאַן אויף בייַדענס נאַמען— „אַחרי מות

¹ שם הלשון אחינו בית ישראל.
² לפי מושג ההמון „אחדות” הוא כנוי לשותפות והשתתפות, אבל במושג חקר אלוה הוא ממש החפץ — באחדות גמורה בלי כל הצטרפות והשתתפות, ואין סוף לאחדותו” (פזמון יגדל).
³ אולי הוא הפתרון בפסוק „אחות שמורות עיני, נפעמתי ולא אדבר (תהלים עז, ה) שנרמו לו תמונת מבדילות ומזה גפעם מאד, ומרוב הבחלה הדבור אין בו.

אדר קומט נאָר אָן, מאַכט מען זיך פּרעהלן, ווי פּיעל מען קאָן.

אָדַר שְׁנִי (מגילה כא, נדרים טו) דער צווייטער אָדַר—

ער הייסט אויך **אָדַר און** קומט אין איין עבֹר יאָהר אַלס איין דרייצעהנטער מאָנאַט, פּדי דער נײַן־מאָנאַט זאַל אויסקומען אין פּריהלונג־מאָנאַט, ווי די תּורה רופּט איהם אָן „חדש האָבִיב“ (שמות יג ד), טעלן שוין גמילא די אַלע אנדערע ימים טובים אויך אויסקומען אין זייערע פּעשטומטע סעזאָנען, ווי דער סופּות אין הערבסט, וואָס ער הייסט: „חג האָסִיף“ (שמות כג טו) דער עבֹר־יאָהר קומט פּון דעם: ווייל מיר צעהלען דעם רונדען יאָהר נאָך די חדשים פּון דער לְבָדָה, וואָס עס דויערט 354 טעג מיט 8 שטונדען מיט $\frac{8}{100}$ חלקים, און דער זונג־יאָהר דויערט 365 טעג מיט 6 שטונדען, איז דאָך איין אונטערשיעד פּון דעם יאָהר נאָך די זונג פּון דעם לבנה־יאָהר אין אַערך פּון

אָדַר (אסתר ג ו) דער צוועלפטער מאָנהייט אין יאָהר און אויך דער לעצטער, רעכענענענדיג ניסן פאַר דעם ערשטען מאָנהייט (דאָס ווערט ביי איהם ערקלערט וואָרום ווערט ער גראַדע גערעכענט פּיר דעם ערשטען). דער חודש איז אימער קלאַר. ה. ער ציילט דרייסיג טעג, זיין ראש חודש פּעשטעהט פּון צוויי טעג. דער צווייטער טאָג ר"ח—וואָס ער רעכענט זיך אימער פאַר דעם ערשטען אין נײַעם מאָנהייט—פאַלט נור אין איינעם פּון די טעג: **ב, ד, ו, ז**. ווען אָבער נאָך איהם קומט אַ צווייטער אָדַר—איז דער ר"ח פּון דעם ערשטען אין די טעג **ב, ד, ה, ו, ז**. און דער צווייטער **ב, ד, ו, ז**.¹ דער חדש „אָדַר“ איז אין דער יודישער געשויכטע זייער אַ פּרעהיליכער מאָנאַט צוליעב די געשויכטע פּון פּורים, וואָס אין איהם איז דאָס געשעהן. ווי דער תּלמוד זאָגט: „משנכנס אדר מרבִּים בשמחה“ (תענית כט) דאָס הייסט: וויא דער מאָנאַט

¹ כן הוא באורח חיים הל' ראש חודש ס' תכ"א.

קדושים (אח"ק) פון די צוויי סדרה'ס מיט די דרוטע וואָס קומט נאָך זי— „אָמור" ווערט צוזאמען גע- שטעלט אַסאָמירישע פראָזע; אַז יעדער זאָך ווערט טייער דאַן נאָך דעם טוירט ד"ה: ווען מען פער- לערט עס; די אויסדרוקע פון דער פראָזע איז: „אחרי מות— קדושים אָמור". אין די סדרה „אחרי מות" איז די צירומאָניע פון יום כפור אין בית המקדש און דאָ ווערט אויסגעזאָגט דער טעם פון קרבנות (וי' ח-ו כפירוש חמ"ד). און וועגן גאַנץ גאַנטע קרובים זאָלען זיך ניט פער- הייראָמען, און פערזאָגט פון נאָך אויסגעלאַסענהייט. אָהר (הושע ג' ח) דערנאָך, שפעטער. אַחרי כְּבִלּוֹת הַכֶּלֶל (פזמון „אדון עולם" בתפילת שחרית) נאכהער ווי עס איז אלעס פערטונג געוואָרען. אַחור — פערזאמען, פער- שפעטיגען.

אונזערע ברודער די יודישע קינדער!.

אָהר (בראשית מו, ה) איינס — אַהת (וייבליך) — אַהדים (שם יא, א) איינגע, איינצעלנע. אַהדות — איינגקייט, איינצעל- הייט⁽²⁾.

אָהיה — אָנהאלטונג „אוחז ביד — איז די בעסטע תפילה", (תניגה ט"ו) פעסט האַלטען אין האַנד — איז דאָס בעסטע גאראַנטו! אַהיות עינים (סתדרין טו: חולין נ"ו) בלענד=ווערק, פאַקוסט⁽³⁾.

אַחרי — די 6-טע סדרה אין דרוטען ספר (ויקרא טו, א-יח, ל) און די 29-טע אין חומש— אין ניט קיין עבור=יאָהר ווערט זי געלויבעט צוזאמען מיט די סדרה—קדושים וואָס קומט נאָך איהר, און די וואָך הייסט דאַן אויף ביי דענס גאַמען— „אחרי מות

⁽¹⁾ שם הלשון אחינו בית ישראל.

⁽²⁾ לפי מושג החמון „אחדות" הוא כנוי לשותפות והשתתפות, אבל במושג חקר אלוה הוא ממש ההפך — באהדות גמורה בלי כל הצטרפות והשתתפות, ואין סוף לאחדותו" (פזמון יגדל).

⁽³⁾ אולי הוא הפתרון בפסוק „אחות שמורות עיני, נפעמתי ולא אדבר (תהלים עז, ה) שנדמו לו תמונות מבחילות ומזה נפעם מאד, ומרוב הכהלה הדבור אין בו.

ווערטער. **אין אונס** (אסתר א, ח) גיט גענוגט. **אין נם אהר** (תהלי' י"ד) גיט איינער ארעכטער. **אין יוצא ואין בא** (יחזשע ג, א) גיט הערויס און גיט העריין. **אין לוי** (קהלת יב, א) איז האב גיט—דאס איז דער בעסטער ענטפער פאר א בעל-חוב. **אין קדבר סוף** (ב"א, כה) א מעשה אז א' ענדע. **אנה מקודשת** (קידושין ז) איז זי גיט בעשטומט (פאר יעמאנד). **אין פוצה פה** (ישעיה י, יד) עס ווערט א מויל גיט געעפענט. **אין קול ואין עונה** (מ"א יח, כג) קיין שטימע און קיין אברוף (קיין ענטפער). **אין קונה** (דברים כה, כה) קיין קויפער. **אין דעם זעלבען זינגן** איז „אין דורש ואין מבקש“ גימאנד פרעגט און גימאנד פאָדערט (א פערלעגענעם ארמוקעל).

איר (ר"ה, ג) איז דער צווייטער מאָנאַט נאָך ניסן, ער איז דער פרויהלונגס-מאָנאַט, זיין נאָמען „איר“ איז דער זעלבער בעדייטונג ווי „חדש זיו“ (מ"א ג, א) ד"ה דער לוכטונגער, לויטערער מאָנאַט; ער איז אַחדש חסר, ד"ה: ער ציילט נאָר 29 טעג,

אחור (איכה ב, ג) רוקניטער. „בעקומען אין אחור“—געשמוסען געוואָרען אין הונטען. **אחרון** (ישעיה מד, י) דער לעצטער—**אחרונים** (בראשית לג, ב). „אחרון“—הייסט דער וואָס מען רופט איהם אויף צו דער תורה צו לעצט דו סדרה. אויך אלעצטער פּוּסַק פון דו לעצטע צייט. ד"ו איז אין מעהר-צאָהל „אחרונים“. אויך הייסען „אחרונים“ דו פּאָעזישע טהייל נביאים — „נביאים אחרונים“.

אחריות (ב"ב ה) גארנטיע. „אָהן אחריות“ עס איז גיט געפעהרליך. „אויף מיניע אחריות“ איז געהט אויף מיין גארנטיע.

אוי (ישעיה ג, ה) וועה! **אויב פּנפּש** (תהלים יז, ט) אפּינד אין לעבען.

אין (בראשית ב, ה) גושטאָ. דאָס געגענזאץ פון „יש“ (אָבער מען ברױכט גיט זאָגען אויף גושטאָ „לא יש“, דען ווען עס איז—„יש“ איז גיט „לא“). **אין אמר** (ישעיה יא, י) **ואין דברים** (תהלים י"ד) גיט גערעדט און גיט קיין

ענדונגט זיך. אליעזר הייסט אויך אברהם אבינוס הויז-פערוואלטער וואס האט געהאלטען ער זאל זיין דער יורש (בראשית ט, ב) און פלעגט איהם מיטהעלפען אין זיין פראפאגאנדע (3).

אַלְעָזָר (שמות י, כג) גאָט איז העלפער, אזוי האָט גע- הייסען אהרן הכהן'ס עלסטער זון, און איז געוואָרען כהן גדול אויף דעם פּאָטערס אָרט (במדבר ב, כח); זיין נאָמען איז צוליעב די אלגעמיינע אידושע הילפע וואָס דאָס פּאָלק האָט דאַן ערוואַרטעט. מיט דעם נאָמען הייסען אויך פיעל פון די חכמי התלמוד אין די אמוראים.

אַלְהָ (בראשית ב, ט) טוויזענד — **אַלְפִים** (שמות יח, כא) טוויזענדע — **אַלְפִים** (ש"א יג, ב) צוויי טוויזענד — **אַלְף אַלְפִים** (אבות, פו) מוליאָן — **אַלְף אַלְפִי**

געבורטס-אָרט, און העלד פון געשיכטע „רות“.

אַל-מִימָר — צום רעדען. בהנע צום פרעדיגען פאר'ן פובליקום (ועה „בימה“ 1).

אַלְמָן (ירמיה נא, ח) וויטווער, א מאַהן וואָס זיין פרוי איז איהם אפגעשטארבען — **אַלְמָנָה** (ברא' לח, יא) וויטווע, א פרוי וואָס איהר מאַהן איז גע- שטארבען — **אַלְמָנוֹת** (שמות כב, כג) — **אַלְמָנָה חַיָּה** (מ"א ב, ג) דאָס זעלבע ווי ענגליש (ועה „ענגנה“ 2).

אַלְיָעֶזֶר (שמות יח, ד) מיין גאָט איז צו הילף. אזוי האָט משה רבינו אָנגערופען זיין צווייטען זאָהן, צוליעב דעם וואָס ער איז געהאלפען געוואָרען פון פרעה'ס שווערד (שם). „ר' אליעזר הגדול“ איינער פון די גרעסטע תנאים וואָס מיט איהם הויבט זיך אָן דער ש"ס און מיט איהם

(1) נשתבש ממה שרש"י נתרנס „בימה“ (מוטר, כא:), אל מ"ברא" בל"ז יצא השם „אלמיטר“ ובתרגומי הכנסתיו תחת כנפי העבריות.

(2) את הכתוב הנאמר בפלגשי דוד: „ויתנם בבית משמרת ויכלכלם וכו' ותהינה אלמנות היות“ (ש"ב, ב, ג) יש מתרגמים בל"ז: „ערוואַרנטע מיט חיות“ (לעבענס-מיטעל).

(3) הוא דבשק אליעזר — שדולה ומשקה מתורת רבו לאחרים (ימא כח:).

ווערטער. **אין אונס** (אסתר א, ח)
 גיט גענויט. **אין גם אַחַד** (תהלי)
 גיט איינער ארעכטער.
אין יוצא ואין בא (יהושע ו, א)
 גיט הערויס און גיט העריין.
אין לי (קהלת יב, א) איך האב
 גיט—דאָס איז דער בעסטער
 ענטפער פאר א בעל-חוב. **אין**
לדבר סוף (ב"מ, כח) א מעשה
 אן א' ענדע. **אינה מקודשת**
 (קידושין ו) איז זי גיט בעשמומט
 (פאר יעמאנד). **אין פוצה פה**
 (ישעיה י"ד) עס ווערט א מויל
 גיט געעפענט. **אין קול ואין**
עונה (ב"א יח, כט) קיין שטומע
 און קיין אַברוף (קיין ענטפער).
אין קונה (דברים כח, כח) קיין
 קויפער. אין דעם זעלבן זינגן
 איז „אין דורש ואין מבקש“ גומאנד
 פרעגט און גומאנד פאדערט
 (א פערלעגענעס ארטיקל).

איר (ר"ה, ג) איז דער צווייטער
 מאָנאט נאָך ניסן. ער איז
 דער פרוהלינגס-מאָנאט, זיין
 נאָמען „איר“ איז דער זעלבער
 בעדייטונג וון „חדש יוי“ (מ"א, א)
 ד"ה דער לויכטונגער, לויטערער
 מאָנאט; ער איז אַ חדש חסר,
 ד"ה: ער ציילט נאָר 29 טעג.

אָחור (איכה ב, ג) רוקזיטע.
 „בעקומען אין אָחור—
 געשמוסען געוואָרען אין הינטען.
אָחרון (ישעיה סד, ו) דער
 לעצטער—**אָחרונים**
 (בראשית לג, ב), „אָחרון“—היינט
 דער וואָס מען רופט איהם אויף
 צו דער תורה צו לעצט די
 סדרה. אויף א לעצטער פוסק פון
 די לעצטע צייט. ד"ז איז אין
 מעהר-צאָהל „אָחרונים“. אויף
 הייסען „אָחרונים“ די פאָעזישע
 טהיל גביאים — „גביאים
 אָחרונים“.

אָחריות (כ"ק תי) גארנטיע.
 „אָהן אָחריות“ עס איז
 גיט געפעהרליך. „אויף מינע
 אָחריות“ איך געהם אויף מיין
 גארנטיע.

אוי (ישעיה ו, ה) וועה!

אויב בנפש (תהלים י, ט) א פינד
 אין לעבען.

אין (בראשית ב, ה) גישטא. דאָס
 געגענוואָן פון „יש“ (אַבער
 מען פרויכט גיט זאָגען אויף
 גישטא „לא יש“, דען ווען עס
 איז—„יש“ איז גיט „לא“). **אין**
אמר ואין דברים (תהלים
 יב, ד) גיט גערערט און גיט קיין

ענדונגט זיך. אליעזר הייסט אויך
אברהם אבינוס הויז-פערוואלטער
וואָס האָט געהאלטען ער זאל
זיין דער יורש (בראשית טו, ב) און
פלעגט איהם מיטגעלפֿען אין זיין
פראָפאָגאָנדע³.

אַלְעֹזָר (שמות ו, כג) גאָט איז
העלפֿער, אזוי האָט גע-
הייסען אהרן הכהן'ס עלסטער
זוהן, און איז געוואָרען כהן גדול
אויף דעם פאָטערס אָרט (במדבר
ב, כח); זיין נאָמען איז צולועב
די אלגעמיינע אידישע הולפֿע
וואָס דאָס פאָלק האָט דאָן
ערוואַרטעט. מיט דעם נאָמען
הייסען אויך פיעל פון די חכמי
התלמוד אין די אמוראים.

אַלֶּף (בראשית כ, ט) טויזענד —
אַלְפִים (שמות יח, כא)
טויזענדע — **אַלְפִים** (ש"א יג, ב)
צוויי טויזענד — **אַלְף אַלְפִים**
(אבות, פ"ו) מיליאָן — **אַלְף אַלְפִים**

געבורטס-אָרט, און העלד פון
געשוכטע „רות“.

אַל-מִימַר — צום רעדען. ביהגע
צום פרעדיגען פאר'ן
פובליקום (ועה — „בימה“ 1).

אַלְמֹן (ירמיה נא, ה) וויטווער,
א מאהן וואָס זיין פרוי
איז איהם אָפגעשטאַרבען —
אַלְמָנָה (ברא' לח, יא) וויטווע,
א פרוי וואָס איהר מאהן איז גע-
שטאַרבען — **אַלְמָנוֹת** (שמות כב,
כג) — **אַלְמָנָה דְיָהּ** (מ"א ב, ג)
דאָס זעלבע ווי ענגליש (ועה „ענגליש“ 2).

אַלְיָעֹזָר (שמות יח, ד) מיין גאָט
איז צו הולפֿן. אזוי האָט
משה רבינו אָנגערופען זיין
צווייטען זאָהן, צולועב דעם וואָס
ער איז געהאלפֿען געוואָרען פון
פרעה'ס שווערד (ש"ס). „ר' אליעזר
הגדול“ איינער פון די גרעסטע
תנאים וואָס מיט איהם הויבט
זיך אן דער ש"ס און מיט איהם

1) נשתבש כמה שרשי כתרנס „בימה“ (סוטה, מא:), „אל מ'ברא" בל"ז
יצא השם „אלמימר“ ובתרומתי הכנסתיו תחת כנפי העברות.

2) את הכתוב הנאמר בבלגשי דוד: „ויתנם כבות משמרת ויכלכלם וכו'
ותחיינה אלמנות היות“ (ש"ב, כ, ג) יש מתרגמים בל"ז: „עצורארגטע מיט היות“
(לעפענס-מיטעל).

3) הוא דמשק אליעזר — שדולה ומשקה כתורת רבו לאחרים (יומא כח:).

וּרְצָה הַשֵּׁם (תהלים מ, יד) ווען
גאָט וועט איינזולגען. **אִם כֵּן**
(בראשית כה, כב) ווען אזוי!

אִם (בראשית ג, כ) מוטער. **אִמּוֹת**
(איכה ה, ג). **אִמְהוֹת** (ועה „אמהות“)
אִם הַדָּרֶךְ (יהווקאל כא, כו) שווער
ווען.

אִמָּה (בראשית טו, יב) שרעקען.
אִמָּה וּפְחָד (שמות טו, טו)
שרעקען און אנגסט. **אִימַת**
מוֹת (תהלים נה, ה) מזידט
שרעקען. **אִימַת צְבוּר**
(סוטה, מ:)—**אִימַתָּא דְעַבְרָא**
דער שרעקען פארן פובליקום.
אִימַה־דִּיג, שרעקלוק (אמעריג בליו).

אִמָּה (ע"י, ב) פאלק, נאציאָן—
אִימּוֹת (במדבר כה, טו).
אִמּוֹת הָעוֹלָם (ברכות ח, לב) וועלט
נאציאָנען—**אִמָּה הַיִּשְׂרָאֵלִית**
די יודישע נאציע. **אִמָּה וְלִשׁוֹן**
(ביצה, כה) א נאציאָן פון א בער-
זאָנדערע שפראך.

אֲלֵפִים מוליאַרד (ביליאָן).
אֲלֶף — נאמען דער ערשטער
בוכשטאב אין א"ב (ב"ר
פ"א, א, תהומא שם).

אֲלֶף-בֵּית (שבת, קה) די רייהע
(צייל) בוכשטאבען מיט
וועלכע עס ווערט צוזאמען גע-
שטעלט אלע ווערטער פון דער
שפראכע¹.

אֲלֶקְנָה (שמות ו, כד) גאָטעס
אייגענטהום². נאָקען
איינער פון די יורדי מצרים,
אויף שמואל הנביא'ס פאָטער
(שמואל-א א, א).

אֲלִישַׁבַע (שמות ו, כג) מיין גאָט
האָט געשוואָרען
נאמען די פרוי פון אהרן הכהן,
עראינערענדיג גאָטעס שבועה
וועגען זייער פריי ווערען פון
מצרים און בעזעצען זיי אין ארץ
ישראל (בראשית ג, כד שמואל ג, ח).
אִם (בראשית כ, טו) אויב, ווען.
אִם לֹא ווען ניט. **אִם**

¹ טעמים לשמות אותיות ותמונתן של הא"ב עי' מנחות כט: ובמדרש א"ב דר' עקיבא.

² כל מה שברא הקב"ה נקרא קנינו כמ"ש הרימותי ידו לה' קונה שמים וארץ (בראשית) ובאבות שלשה קנינים קנה הקב"ה בעולמו.

³ ע' רש"י ב"ב ה:

דו מוראנען וועלכע דו היש
פאניער האָבען געצוואונגען צום
צום קאטאָליציום, מוט דעם
ברענגען זוי לעבעדיגע אויף דעם
אומא-דע-פע.

אַנױש (תהלים ת, ה) מענשי —

אַנױשים (בראשית, יב, כ)

מענער — **אַנױשי הױל** (בראשית מו, ו)

העלדישע מענער. **אַנױשי חסד**

(ישעיה נ, א) וואָהלטהעמינגע מעַ

נער. **אַנױשי כּנַסַת הַגְּדוּלָה**

(פסחים, ג) מענער פון דו גרויסע

פערזאמלונג (ועה, „כנסת הגדולה“).

אַנױשי צוּרָה (מ״ק ט) אַנגעזעַ

הענע מענער. **אַנױשי שְׁלוּמֵנוּ**

(ירמיה כ, י) אונזערע פערטרוימע

פרינדע. **אַנױשים אַחִים אַנְחָנוּ**

(בראשית יג, ה) מיר זיינען פרינדער

ליכע מענשען.

אַסוּתָא — צו רפואה.

אַסְמַכְתָּא (יומא, עד) אַנלעהנונג,

זיך פערלאָזען, סומך

זיין אויף א קאמפאטענטנעם.

אַסְנָה (עזרא ב, ג) — **אַסְנַת** (בראשית

מ, י) אונגלויקליך געבאָ

רען. נאמען יוסף'ס פרוי²).

אַסְפָּה (ישעיה כב, כב) — **אַסִּיפָה**

(סנהד, יב) א פערזאמלונג —

אַסִּיפּוֹת (קהלת יב, יא).

אַסָר (כמדבר ל, ג) פערבינדונג,

פערבאָט. קומט אלס מעגליכער

נאמען אין תלמוד (כ"ב קמ"ז, ע"ו, ט).

אַיִסוּר — **אַסוּר** (ברכות כה) ענטַ

האלטונג — **אַסוּרִים**. **אַסוּר**

בְּהַנָּאָה (פסחים כב) פערבאָטען

צום גענויסען. **אַסוּר נְמוּר**

פעסטגעשטעלטע ענטהאלטונג.

אַסוּר חוּזר פערבאָטען זוי

א יודען שווינגען-פלויש צו עסען.

אַסוּר לְדַבֵּר מען טאָר נישט

ריידען (מפסיק זיין). **אַסוּר**

דְּאוּרִיתָא (שבת, פט) פערבאָט פון

דער תורה — **אַסוּר דְּרַבְּנָן** (שם)

פערבאָט דורך דו חכמי התלמוד.

אַסוּר עוֹלָם (פסחים, מד; אויף

עוויג פערבאָטען. **אַסוּר לְרַחֵם**

¹ אחר מארבעה שמות שהאדם נקרא בהם: אדם, איש, אנוש גבר.

² מל' „אסון“ כאמור בהולדת בנימין; ותקרא שמו בן אונ' (בראשית לה, יח) ויעבץ — „כי ילודתיהו בעצב“ (דברי הימים א, ד ט) ואסנה ואסנת כמו עטרה, עשרת.

יִרְצֶה הַשֵּׁם (תהלים מ, יד) ווען
נאָט וועט איינזוּלוגען. אַם פֿן
(בראשית כה, כב) ווען אזוי !

אַם (בראשית ג, כ) מוטער. אַמֹת
(איכה ה, ג). אַמְהוֹת (ועה, אמהות)
אַם הַדָּרֶךְ (יחזקאל כא, יב) שידע
ווען.

אַיִמָּה (בראשית טו, יב) שרעקען .
אַיִמָּה וּפְחָד (שמות טו, טו)
שרעקען און אנגסט. אַיִמַת
מוֹת (תהלים נה, ה) מוידט=
שרעקען . אַיִמַת צְבוּר
(מוטה, טו) — אַיִמַת דְּצְבוּרָא
דער שרעקען פארן פובליקום.
אַימַה־דִּיג, שרעקליך (אמֶדֶג בל"ז).

אַמָּה (ע"ז, כ) פאלק, נאציאָן —
אַמֹת (במדבר כה, טו) .
אַמֹת הָעוֹלָם (ברכות ה, לב) וועלט
נאציאָנען — אַמָּה הַיִשְׂרָאֵלִית
די יודישע נאציע. אַמָּה וְלָשׁוֹן
(ביצה, כה) אַ נאציאָן פון אַפֿעֶ=
זאנדערע שפראך.

אַלְפִים מיליאַרד (ביליאָן).
אַלְף — נאמען דער ערשטער
בוכשטאב אין א"ב (כ"ר
פ"א, א, תחומא שם).

אַלְף-בֵּית (שבת, קה) די רייע
(צויל) בוכשטאבען מיט
וועלכע עס ווערט צוזאמען גע-
שטעלט אלע ווערטער פון דער
שפראכע.⁽¹⁾

אַלְכָנָה (שמות ג, כד) נאָטעם
אייגענטהום⁽²⁾. נאמען
איינער פון די יורדי מצרים,
אויך שמואל הנביא'ס פאָטער
(שמואל-א א, א, א).

אַלִישַׁבַע (שמות י, כג) מיין נאָט
האָט געשוואָרען
נאמען די פרוי פון אהרן הכהן,
עראינגערענדיג גאָטעם שבועה
וועגען זייער פריי ווערען פון
מצרים און בעזעצען זי אין ארץ
ישׂרָאֵל (בראשית ג, כד שמואל ג, ח).
אַם (בראשית כ, טו) אויב, ווען .
אַם לֹא ווען ניט. אַם

⁽¹⁾ טעמים לשמות אותיות ותמונתן של הא"ב עי' מנחות כט: ובמדרש א"ב דר' עקיבא.

⁽²⁾ כל מה שברא הקב"ה נקרא קנינו כמ"ש הרימותי ידי לה' קונה שמים וארץ (בראשית) ובאבות שלשה קנינים קנה הקב"ה בעולמו.

⁽³⁾ ע' רש"י ב"ב ח:

אַסְנָה (עורא ב, ג) — **אַסְנַת** (בראשית מ, י) אונגלוקליך געבאָרען. נאמען יוסף'ס פרוי¹).

אַסְפָּה (ישעיה כב, כב) — **אַסִּיפָה** (סנהד, יב) א פערזאמלונג — **אַסִּיפּוֹת** (קהלת יב, יא).

אַפֵּר (במדבר ל, ג) פערבונדונג, פערבאָט. קומט אלס מעגליכער נאמען אין תלמוד (ב"ב קמ"ג ע"ג, ט).
אַיִסוּר — **אַסוּר** (ברכות כה) ענטש האלטונג — **אַסוּרִים**. **אַסוּר** **בְּהַנָּאָה** (פסחים כב) פערבאָטען צום געניסען. **אַסוּר נְמוּד** פערסטנעשטעלטע ענטהאלטונג.
אַסוּר חֲזוּר פערבאָטען ווי א יודען שווינגען פלויש צו עסען.
אַסוּר לְדַבֵּר מען טאר נישט ריידען (מפסיק זיין). **אַסוּר דְּאוֹרֵיתָא** (שבת, פג) פערבאָט פון דער תורה — **אַסוּר דְּרַבְּנָן** (שם) פערבאָט דורך דין חכמי התלמוד.
אַסוּר עוֹלָם (פסחים, מד) אויף עוויג פערבאָטען. **אַסוּר לְרַחֵם**

די מוראנען וועלכע די היש פאניער האָבען געצוואונגען צום קאטאלאָגום, מיט דעם ברענגען זיי לעבעדיגע אויף דעם אוטא-דע-פע.

אַנוּש (תהלים ה, ה) מענש¹ — **אַנוּשִׁים** (בראשית יב, כ)

מענער — **אַנְשֵׁי הָיִל** (בראשית מו, י) העלדישע מענער. **אַנְשֵׁי הַסֵּד** (ישעיה נו, א) וואָהלטהעמיגע מענער. **אַנְשֵׁי פְּנֵי הַגְּדוּלָה** (פסחים, ג) מענער פון די גרויסע פערזאמלונג (ועה — „כנסת הגדולה“).
אַנְשֵׁי צוּרָה (מו"ק מו) אָנגעזעענע הענע מענער. **אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ** (ירמיה ב, י) אונזערע פערטרוימע פריינדע. **אַנְשִׁים אֲחִים אֲנַחְנוּ** (בראשית ג, ה) מיר זיינען ברידער ליכע מענשען.

אַסְתָּא — צו רפואה.
אַסְמַכְתָּא (יומא, עד) אָנלעהנונג, זיך פערלאָזען, סומך זיין אויף א קאמפאָטענטעם.

¹ אחד מארבעה שמות שהאדם נקרא בהם: איש, אנוש גבר.
² מל' „אסון“ באטור בהולדת בנימין; „ותקרא שמו בן אוני“ (בראשית לה, יח) וועבן — „כי ילדתיהו בעצב“ (דברי הימים א, ד ט) ואסנה ואסנת כמו עטרה, עטרת.

אָפּוּטֶר־פּוּם (שבת, קכא) אַ אָפּעֶ=

קוּן — אָפּוּטֶר־פּוּסִים

בעשטימטע צו פוהרען די

הכנסה והוצאה (ראסחאָד, פּרוּחאָד)

אין פרעמדע גוטער (ברכות פג:

לפי רש"י), איבער הויבט אויף

ירושל פון קלוינע יתומים.

אָפּבאַ מַסְתַּבְּרָא (ב"ב, קעה),

פערשטענדלוק אין

פערקעהרט.

אָפּילו (ברכות, כא) אויף ווען

זאגאר.

אָפּן (משלי, כה, יא) אַרַט—

אַנפֿנים. „אויף אַ אָפּן“

דאָס הייסט — בתנאי.

אָפּס פּאָר (בראשית, מז, אויס=

גענאנגען די געלד.

אָפּק (יחזקאל, לא, יב) האַרזאָנט,

דער גאנצער הימעל אום=

קרייזונג ביז די ערד, ארום און

ארום, פול דיא אויג פארנעמט.

אָפּיקוּמָן (פסחים, קיטו) דער

לעצטער פערבייסונג

צום פסח=סדר.

אָפּיקוּרוּס (פנהדרין, לח) נאָמען

פון איין גרויכישען

אויפגעקלערטען, און אלכסנדר

מוקדונים צייט (ג"א תמט); האָמט

עס איז פערבאָטען צו בעמיט=

ליידען. בעצייכענען א קוועלע

אין דער ליטעראַטור פון יודישע

ספרים אויף דעם אויסדרוק איז

שווער, ווייל זיין הייסען איבע=

ראל זיך מרחם זיין אפילו אויף

נאָר אַפּעל חי (ועה—תורה צער

בעלי חיים). דאָס איז נאָר געזאָגט

אויף אזעלכען וואָס זיינע

נארושקעט ברוינגט איהם צו

ליידען (ברכות לג), ד"ה: דערצו

קען שוין קניגער גוט העלפען.

„אסרין“, געאַסר'ט פערבאָטען.

אָסיר (ישעיה מ"ב, ז) אַרעסטיר=

טער — אָסירים (תהלים

פסח ז) אָסירים (שם קמו, ז). אַסרין

הג (שם קיח, כו) פער בינדעט

דעם יום טוב אויף נאָך אַ טאָג

יזמאָ דפגרי — ווי די בעדייטונג

פון שמני עזרת.

אָסתר (אסתר ב, ז) דער לויכ=

טיגער שטערען, אין

פערסישען לשון (פנילה ג: תרגם שני)

מיט דעם נאָמען האָט געהייסען

אָסתר המלכה, צוליעב איהר

שוינהייט, און דורך איר לעבע

און טרייהייט צו איר פאָלק

איז געשעהן דער גם פון פורים.

שבת אפרים שטאמט, יהושע
בן נון (ועד ארמיקעל — יהושע).

אַפֿריקאַ (תמיד, לב) איינע פון
דויד דרש עלטעסטע
טהיילען וועלט: אויף און יעו-
ראפע. זי איז אין די הייסטע
אקלימען וואס דערופער זינען
די דאָרמען געבאָרענע שוואַרצע
מענטשן.

אַפֿשֿט (שבת קמ"ג) מעגליך,
פולנישט — אַפֿשֿטוואָר.

אַפֿוֿתיקאַ (כ"ק יא:) אָנגעוויזען
פאר א גארענטיע
(זאקלאד) ⁽⁴⁾. „אנאנצע אפתיקא“
— א הויפּש-גרויסע סומע.

ניט געלויבט אין סאַטקא און
עולם הבא — אַפֿיקורסֿים.
אַפֿיקורסֿות (ע"ו, סנהדרין צט)
היינט האלטען די אידען פון
דויען אַפֿיקורס ⁽¹⁾.

אַפֿרים (בראשית מא, נב) דער
פּרוכטבארע. יוסף'ס
זוהן וואס איז איהם געבאָרען
ווענדונג אין מצרים. אויף זיין
נאמען האָט זיך גערופען זיין
גאָקאָממען דער „שבת אפרים“
וואס ארויס געהענדונג פון מצרים
האָט ער זיך געצילט 40,500
טאנאליט פון צוואנציג יאָהר און
עלטר (במדבר א, לב) ⁽²⁾. פון

⁽¹⁾ הו"ל משתמשים שם זה למבזה ת"ח (סנהדרין, צט) ויהושע בן לוי עד
הקטין פעולתו ואמר: זה המבזה חברו בפני ת"ח (שם) ורמב"ם (בפ' המשניות שם)
כתב: אפיקורוס, ארמית, ענינה שמפקד ומבזה את התורה או לומדיה, ולפיכך
קורין בשם זה כל מי שאינו מאמין ביסודי התורה (ע"י ערוך השלם, ערך אפיקורוס).
⁽²⁾ במדרשי אגדה, מוסר סמים מובהקים, ע"פ אותיות משמות, לזכור מספר
מפקד אלפי בני ישראל לשבטיהם.

⁽³⁾ אפשר, מלה תלמודית, ובמישג זה בזיון, אפשר דהוה הצלה פורתא
(נשין נ"ו) ובשולחן תבא בצרף מלת אי-אי אפשר (הגנה ב). ויש שבאה לתמוה
אפשר אש בנעורת ואינה מהברכה? (סנהדרין, לו). ובמלת אפשרות השתמשו סופרי
ימי הבינים.

⁽⁴⁾ מבוארה בנשריקון, אשה תהא קא, כלומר: מזה יהא לך פרעון
ממנו תנבה הובתך. ובמרא לא נמצא הר"ת כ"א ברש"י ב"ק יא: ב"ב מד: וכן
בערוך. מוצאי ממלת פתק (ע"ו לב) פה מקום מנה כל מיני בשמים למרפא (אפאטהקא).

אַרְיָה (מ"ב טו, כה) לויב, לעווע, מעגליכער אייגענאמען.
 „אַרְיָה=לויב“.

אַרְיָה (ש"ב יג, יא) מיין לוכט איז גאט, איינער פון דוד המלך'ס גבורים (שם בד, לאט).

אַרְבַּעָה (בראשית יד, ט) **אַרְבַּע** (שם יא, טו) פיער —

אַרְבַּעִים (שם ה, יג) פוערציג.

אַרְבַּע אַמְהוֹת (ברכות טו, ד) פיער מומערס — פון יודישען

נאציאָן: „שרה, רבקה, רחל

ולאה“ (שבת, קיח). **אַרְבַּע אַמּוֹת**

(ברכות ה, ד) פיער אײלען פלאטץ

וואָס יעדער מענטש פארנעהמט

וואו ער שטעהט, וואָס רעכענט

זיך אין פיל זאכען פאר זיין

רשות. **אַרְבַּעָה בָּנִים** (הגדה

לפסח) פיער זיין. **אַרְבַּע**

בְּנֵי־בֵית (דבר' כב, יב) א קינד

מיט פיר ברעגען, וואָס איז היב

אין ציצית. **אַרְבַּע בּוֹסוֹת** (פסחים

צט, ד) פיער בעכערס וויין וואָס

יעדער יוד מוז האַבען פֿאַר צום

אַין לְהַתְעַשֵּׂר — איבערהילט ריך צו ווערען.

אַיִצֵר (משלי כא, ט) שאטין, באַנק,

קאסכע — **אַיִצְרוֹת** (שם).

אַיִצְרוֹת קַרְחָה (פסחים, קיט) (ועה — קרה) **אַיִצֵר הַמִּלֶּךְ** (דה"א

כו, כה) קעניגליכער באַנק.

אַיִצֵר סַפְּרִים בובליאטהעק.

אַיִצֵר תְּבוּאָה מאנאזון מוט

געטריידע. „געפונען א אוצר“

א בעהאלטענעם שאטין.

אַרְיֵי (שמות לא, ט) מיין לוכט.

דער פאטער פון גרויסען

קונסטלער בני דעם משפּן

געבני (ועה — בעלאל“).

אַרְיָאֵל (דה"א, ה ט) מיין לוכט

איזט גאטט. מעגליכ-

כער נאמען אין תנ"ך.

אַרְיָתָא (שבת, פח) דו בעליב

טערין, אזוי הייסט דו

לעהרע פון דער תורה¹.

אַרְיֵי שְׁמֵי־בִּוְרָה (כ"ב פ"א) דער

לויב אין געזעלשאפט.

¹ עשה"כ, בני נר מצוה ותורה אור (משלי י, כג) ומוזה גם בשפת רומיה הכנוי ללמוד והשכלה **Просвѣщеніе** גבור דאורייתא מלי שרה פור-ריק ושם, לא יעלה כל צמח.

אָרֶז **שֶׁל מַת** (יבמות עד) סארג.
 דױא מױט וואָס מען פּוהרט
 ארויס אַגעשטאַרבענעם. **אָרֶז**
שֶׁל יוֹסֵף (סוכה, כה) יוסף'ס
 סארג, וואָס יודען האָבען מיט
 גענומען ארויס געהענדיג פון
 מצרים, אין מעהר ווי דריי
 הונדערט יאָהר אַרום (שמות יג, ט)
 ווי ער האָט געלאָזט אין זײַן
 צוואַה (בראשית ג, כה) דאָס בעווייזט
 ווי אַידישער מענטש קאָן זײַן
 טרײַ איבערגעבען די לאַנד וואו
 ער וואָהנט פֿערבלייבענדיג בײַא
 זײַן פּאַטרויאָטיזם צו זײַן פּאַלק
 און הײמלאַט (אין מסכת סוטה דף
 י"ד איז בעשרובען דער נאנצער צוגאנג
 מיט דויען אָרז).

אָרֶץ (בראשית א, י) ערד, לאַנד—

אָרְצוֹת (ירמיה כה, ח).

אָרֶץ יִשְׂרָאֵל (מ"ב ה, ב) יודיש

שעס לאַנד, זײַא הײַסט אויך

אָרֶץ הַקְּדוּשָׁה הייליגע לאַנד

וײַל דאָרט איז פּאַרגעקומען

געטליכע אָפּפּענהײַט פּאַר די

נבואים הקדושים. אין מאַטריע

לײַשען שטאַנד הײַסט זײַא **אָרֶץ**

זֶבֶת חֶלֶב וּדְבַשׁ (שמות ג, ח)

אַ לאַנד וואָס פּלױסט מילך און

האַנג; אין אלגעמיין הײַסט זײַא:

סדר. **אַרְבַּעַה מַיִנים** (תענית)

ב: פּויער זאַרטען געוויכסע וואָס

מען ברויכט סוכות מיט דעם

לולב, דאָס איז: אַתרוג, הדס

ערבה. **אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית הַיָּיִן**

(מנהגין, קו) די פּויער מוידט

שטראַפען דורך דעם גערויכט.

אַרְבַּע עַל אַרְבַּע (סוכה, יו)

פּויער איילען אויף פּויער. **אַרְבַּע**

פְּנוֹת עוֹלָם די פּויער קאנטען

פון דער וועלט: „מזרח, מערב,

צפון, דרום“.

אֹרֶחַ (שופטים יט, יו) גאַסט, אַנג

געקומענער פון אַרײַזע.

אֹרְחִים (ירמיה ט, א) **אֹרְחַי**

הַגּוֹי—אַנשטענדיגער

גאַסט. **אֹרְחַי טוֹב** (ברכות, נה)

גוטער גאַסט.

אָרֶז (דברים ל, ב) לאַנג. **אָרֶז**

בְּדוּרוֹ (נדה, כד) העכסט

געוואַפּסענער אין זײַן צײַט

עלטער. **אַרְיִכוֹת יָמִים** (קידושין

לז) פֿערלײַנגערונג אין לעבען,

לאַנגע יאָהרען.

אָרֶז (שמות כה, טו) שראַנק,

אַלמער, קאַסטען, לאַדע—

אַרְזוֹת (יומא עב) **אָרֶז הַקֹּדֶשׁ**

(דח"ב לה, ג) לאַדע דער הייליגקײַט.

(שבועות, ל) א פרוי פון א מיטגליד
 אין פּעראַיין הימער אָפּ געבען
 תרומה דעם פּהן. **איש חיל**
 (מ"א א, מב) **אשת חיל** (משלי, לא)
 א העלדישע פרוי. **אשה**
חשובה (ע"ז, נה) געאכטעטע פרוי.
אשה טובה (יבמות, סג:) זויילע
 פרוי. **אשה רעה** (עירובין, מא)
 בעזע פרוי ¹. **אשת נעורים**
 (פנהרין, כב, יבמות סג:) א פרוי מיט
 זעלכע מען לעבט פון יוגענד
 אן, ד"ה: די ערשטע פאָאָר, זוערט
 געאכט און זייער געשעצט דארט
 אין תלמוד, דאָס אלץ קאָן מען
 אויסבנימען אויף בעסערס אָבער
 ניט די יוגענד פרוי וואָס איז
 טרע איבערגעבען אין אכטעט
 איהם, אויף אין תנך איז עס דער-
 מאַנט מיט גרויס אכטונג (מלאכי ב'
 טו, ישעיה נד, ו, משלי ה, יח).

אש (בראשית טו, יז) פניער. **אש**
להבה (ישעיה ד, ח) א פלאם
 פניער. ד"ה: א פניערדיגער בריה
 אָדער גאַנץ בניו זון - אַ גלוטה.

ארץ המדבר (ירמיה ג, יט) אַ לעב-
 ליכעם לאַנד. וואָס אויף יעצט,
 ווען זיאַ איז וויסט, בעזוכען איהר
 קעניגע און געלעהרטע פון פול
 לענדער. **אַרצה** (בראשית לו, י)
 צו דער ערד. אויף אַ אַרטיקעל
 וואָס איז געפאלען איר פרייז
 אָדער אַרײַכער מאַן וואָס האָט
 געהאלטען צו פועל פּערויסען
 דעם קאָפּף און איז געוואָרען
 אַ געדריקטער - איז געזאָגט: „ער
 ליגט אַרצה“.

ארוצה (בראשית ג, יז) פּערפּרוכ-
 טע. דער מיט בעגענט
 מען א פרוי א שולטערען,
 א קללה-ניצע.

איש (בראשית כ, כג) מענש, מאַן -
אִישִׁים (משלי ח, ד) מעגענער.
אשה (בראשית ב, כג) פרויען -
 צומער - **נשים** (משלי יד,
 א) פרויען. **איש אמת** (ומרות
 „איש חסיד“) ריכטיגער מאַן.
אשת איש (ויקרא כ, י) פּערהיי-
 ראטע פרוי. **אשת חבר**

¹ שם תמצא דעת הש אומרים: מי שיש לו אשה רעה אינו רואה פני
 הנהונים, מר בריה דרבינא קבע בתפלת „אלהי-נצור“ להנצל מכל פגע רע ובכללם
 גם מאשה רעה (ברכות יז).

הערונים געהענדיג פון מצרים—
 41,400 פערזאן פון איין און
 צוואנציג יאהר אן און ווייטער .
אַשְׁרֵי (תהלים א, א) גלוקליך,
 וואָהל ! **אַשְׁרֵי הַיְיָ**
בֵּיתָךְ (תהלים פד, ה). דער פסוק
 אין וועלשליכען זינג איז געזאגט
 דאָס דו בעסטע זאך איז אין
 שטוב צווייטען (3) . **אַשְׁרֵי**
תְּמוּנֵי דָרְךָ (תהלים קט, א)
 גלוקליך זיינען וואָס געהען אין
 פראַמען וועג. דאָס איז דער
 קאפיטול אין תהלים פון 8 אלף
 ביתין אין 176 פסוקים (4)
אַשְׁרֵי וְטוֹב לָךְ (תהלים קכח, ב)
 וואָהל און גוט איז דיר .
 „קלאַר ווי אַ אַיד אין אַשרי“ (5) .

אַשְׁכְּנֵזִי (ברא' יג) דייטש **אַשְׁכְּנֵזִים**
אַשְׁמְדֵי (נשין, סח) קעניג פון
 טויפעלן (1) .
אַשְׁמֵנוּ (ודוי לעש"ה) וויר האַבען
 אונז פערשולדעט .
אַשְׁמוּרָה (תהלים ז, ד) נאכטוואַכער,
 א 1/3 אָדער 1/4 טייל
 פון דער נאכט — **אַשְׁמוּרוֹת**
 (שם קיט, קמח) (2) .
אַשְׁפָּה (תנינא ז, ב"ר פ"א, ה) מוסט .
אַשְׁפּוֹת (תהלים קיג, ז) .
 „הוילע אַשְׁפָּה“—ווערט געזאגט
 אויף שלעכטע סחורה (וואַרע, צ"ט) .
אַשֵׁר (בראשית ל, יג) גלוקליכער .
 יעקב'ס זון, געבאָהרען פון
 זלפה. זיין שבת איז בעשטאנען

(1) בן מתרגם ומקד הערוף השלם בערכו, ובמדרשים ובמרא נשין הניל
 ובתרום קהלת א, יג: לכולם שפה אחת לכנרו, מלך השדים, ספורים באריכות
 אדותיו ומצאו במדרש תהלים (מומר עה). ובמרא נשין הניל מביא שהאשמדאי גלה
 את הסוד של פאכמעלי הודוע ומקובל בין המון עם הרוסים להוסיף עוד לשנות
 ממחרת יום השכרות. והערוף הערה שכל הספורים אדותיו המה ממקור אגדות
 הבבלים ע"כ לא נמצא שמו וזכרו באגדות ירושלמי .
 (2) הערוף הערה במאי קא מפלגי חויל בענין חלוקת הלילה לאשמורות?
 כי היונים חולקים הלילה למ אשמורות והרומיים לדי ובה נחלקו גם חכמינו
 וכל אחד מביא הוכחה לדעתו מקרא (ברכות ב: ע"ש) .
 (3) בעין האמור במרא: משבח אני את העצלנין שאין יוצאים מכתיהם כרגל'
 (סוכה, כז:). (4) נזכר במרא ברכות בשם, תמניא אפי' (ברכות, ד:).
 (5) וייל מען זאגט איהם דרין מאל טעגליך (ברכות, ד:).

נעשוכמע דאָס די סְשָׁבָה האָט
אויז געפלאַנצט אין געהאָדעוועט
אויז פאר זיך אַ נאַציאָן ⁽³⁾

אויך (שבת, עה) פּוכשטאַב —
אָתוֹת (שם, פּמ) אויך שרופּט
פון מעטאַלל צו דרוקערן. אָת
פּאָר — רוכטונג נאָך געזאָגט.
אָתוֹת מִתְּפִילִּים (גרויסלע
ברכות פֿ'ה הל' א) שוואַרץ אויף
ווייס — ווייזט אויף געוויס.
„געבלועבען אָן אָתוֹת“ ד"ה:
אָן דבורים, גיט געהאַט וואָס צו
ענטפּערען, אָדער פּשוט אין
א דרוק ווען אַזעמזער בלוזט
אָן אָתוֹת ד"ה אָן שרופּט, ווען
ער פּערטהוט עס אין גאַנצען.
אָת (בראשית ד, מו) צייכען, עראַיִ-
גערונגס־צייכען, וואונדער צייכען.
אָתוֹת (ירמיה לב, כ) צייכענס —
אָתוֹת וּמִפְתִּים (שם, שם)

אָתוֹת (פסחים, ג) פּאַראַיאָהריִ=
געס יאָהר.

אָת־בִּי־שׁ (שבת, קד) — לעזענדיג
דעם „א־ב“ צוזאַמען
געשטעלמע אָתוֹת פון בידע
ביגען פּאַראַר־ווייז ביו עס
פּאַאַרען זיך צוזאַמען דער „כ“
מומען „ל“. זיי קומען אין
בעדרייבונג אַינער אַנשטאַט דעם
צווייטען פון זיין פּאַאַר ⁽¹⁾.

אָתָה בְּהַרְתָּנוּ (נוסח הש"ע לוי"ט)
דוא (גאַטט)

האַסט אויז אויסערוויילט ⁽²⁾.
אָתָה בְּהַרְתָּנוּ קעם יודישעס
יחוס. דער בעווייז דאָס אויז
האַט די גאַטטהייט צוגעקלועבען,
דען אַנדערע האָבען זיך צוגע-
קלועבען גלויבענס זייענדיג שוין
גאַנצע נאַציאָנען, און מיר אָבער
האָבען שוין געפונען אין אויזער

⁽¹⁾ לדוגמא: בירמיה כה, כו; שם נא, א; ומלך, ששך" הוא ישתה אחריהם — ששך הוא בבל באותיות המתחלפות בא"ת ב"ש, וכן (שם נא, א) אל יושבי לב קמי' — לב קמי' גכ' כשדים בא"ת ב"ש (רש"י שם). „רמ" (במדבר כב, לב) „מן" בא"ת ב"ש (תנודמא בלק מו י').

⁽²⁾ מלשח"כ בתורה ובנביאים: דברים ה, ג יד, ב. מיא ג, ה. תחלים לב, יב, מו, ה. קל"ה, ד; ישעיה יד, א; מא, ה, יחזקאל כ, ה ועוד.

⁽³⁾ כדברי ישעיה הנביא העשנים: כי כרם ה' צבאות — כות ישראל ואיש יחדה נטע שעשועיו (ישעיה ה, ז). וברמיה (ב, כא): „ואנכי נטעתוך שורק“.

(סופה מו), אפרוכט וואָס האַלט זיך אויף דעם בויס דעם גאַנץ יאָהר, איז ערקלערט געוואָרען דאָס איהם איז געמיינט צו די פּוער מינים⁽¹⁾, וואָס עס הייסט אויף זיין נאָמען „אתרוג בעג־שון“⁽²⁾, די איבערזעצונג דרייט מינים זינען: דער לולב, דיא ערבות און דער הדס. זינע פאכען זינען: „פּשר ער אתרוג“, „אתרוג מהודר“; דער היפוף איז: „פּסול ער אתרוג“. דער ריכטיגער זינגן פון דער מצוה איז דיא **ארץ ישראל אתרוגים**⁽³⁾. אתרוג איז גערעכענט מיט די איי און דעם רעמען, דאָס ווען מען עסט זיי אָהן זייער שאלאכטיש דאן קען מען זיי אייביג ניט פּערדינען (שבת, קה).

וואונדער צייכענס. **אות ברית** (בראשית ט, יב) בונדעס צייכען. **אותו האיש** (בהדרין טו) דער יעניגער מענש. **אותו ואת בנו** (ויקרא כב, כח) עס זעלבסט מיט זיין זאָהן.

אתי (ש"ב טו, יט) מיט מיר. — גאטט איז מיט מיר. **אתיאל** (משלי לא, ל) מיט מיר איז גאטט! דונט אלס מעגליכער נאָמען; די וויבליכע געמען „איטע, איטעל, עטעל“ קען שטאמען פון דווע געמען. **איתמר** (שמות י, כט) פאלמען אינזעל. מיט דיעזען נאָמען האָט געהייסען אהרון הכהנים יונגסטער זאָהן. **אתרוג** (ר"ה, יד) פארדיען אפּפּעל — **אתרוגין**

⁽¹⁾ במקרא כתוב: „ולקחתם לכם וגי פרי עץ הדד“ (ויקרא כג, ט) ודרשו חז"ל על האתרוג הדר באילנו משנה לשנה (סוכה, לא:).

⁽²⁾ הלולב נזכר בכרכה „על נשילת לולב“ (תענית ב) רק בל"ז מוסב הכרכה על האתרוג.

⁽³⁾ מדכתיב „ולקחתם לכם“ (ויקרא כג, ט) משמע משלכם ולא משל ארץ אחרת, כמו שדרשו את הכתוב: לא יראה לך חמץ וגי (שמות ט, ז) — שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים (פסחים, ה:).

הָאֵט עַר דְּרִזַּע בַּעַד־יִטְוִינְגֶען.
ב' מַטָּה (שמות ה, יג) - „מוט“.
ב' אַרְבֵּה (שם י, יב) - „וועגען“.
ב' בֵּית (שם, שם מו) - „אין“.
ב' שֵׁלַח (שם יג, י) - „אלס“.
ב' הָרֵב (במד' ד, ג) - „דורך“.
ב' מִשָּׁה (שם יב, א) - „געגען“.
ב' בַּל (בראשית כד, א) -
 אין אלעם.
ב' בַּל (דחי"א כט, יב) -
 איבער אלעם.
ב' אֲשֶׁר (רות א, מו) - „וואו“.
ב' בִּסְתָה (דברים ב, י) - „פאר“.
ב' עֵזֶן (בראשית יט, טו) - „צוליעב“¹)
 אַנמערקונג: וואו דער **ב** וועט קומען
 אלס בעדינגונג בוכשטאב וועט ער
 זיין אָפּגעוונדערט מיט אַ קורצען
 שטרעכעל פון וואָרט, ד"ז איז מיט
 אלע בעדינגונגס בוכשטאבען.

ב — געשטאלט דער 2-טע
 בוכשטאב אין אלף=בית.
 בעצויכענט אויך דעם צאהל 2,
 צב"ש: **ב** דראש הינה דער
 צווייטער טאג ראש השנה, דאס
 זעלבע איז: **ב** של פסח, **ב**
 של שבועות, **ב** של סבות,
 ב'חול המועד, ב'חנכה.
ב'רְקִיב—דער צווייטער קאפּ-
 טעל. **מְלָכִים**, שמואל-ב,
דְּבָרֵי הַיָּמִים—הייסען די
 צווייטע טיילען פון דווע ספרים.
ב'בְּרֵאשִׁית, **בִּנְחָה**, **ב'דָּךְ**
 א. ז. וו. בעצויכענט מען דעם
 צווייטען טאג פון וואָך, נאָך די
 סדרה וואָס ווערט אין איהר
 געלייגענט דעם קומענדיגן שבת.
חֲלָקִיב—דער צווייטער טייל.
עְמוּדֵיב—דער צווייטע זייט,
 אין בלאט פון א ספר.
 דער **ב** אלס בעדינגונגס
 בוכשטאב אין אָנפאַנגס וואָרט—

¹ חז"ל הרגישו בדקדוקי שמוש האות „ב“ עור תכונת: להורות על חלק ומקצת
 בתכונת האות „מ“: ותקח מפריו, ויקח מאבני, והמקום ודרשו מהכתוב: „כי ביצחק יקרא
 לך זרע“ (בראשית כא, יב) ביצחק—לא כל יצחק, שיצא ממנו עשו (גדלים, לא.).

בה"ל"ו — קרוך ה' המבוקר
 לעולם ועד.
בו"ח — קשר וסלב.
בוה"ל — גנה הלשון.
בו"ק — קנח קצו (1).
ב"ח — ב' תלמים, קרימת סמי, קפור חולים.
בהור"ר — פתחם דבנינו גרשם.
ב"ב — קרבת בתיים.
בב"ז — קכל זאת, קכל זה.
בב"י — קתהי נד.
בלע"ז — קלעין לועז.
במו"ב — קטשא ומסו.
במו"מ — קמעות מווקן, בורא קוני קוונות.
במוצ"ש"ק — קמוצאי שבת קדש.
בנ — בורא נפשות, קרבי נפשו.
בנ"א — קני אדם, קנוסח אחר.
בנ"ר — בורא נפשות רבות.
בספ"ק — קסוף פסוק.
בע"ה — קעזבת השם (בעו"ה), בעל הפות, בעינותינו קרבים (בעוה"ר).
בע"ח — פעל חוב, פעל סי, פעלי חובות, פעלי סתם.
ב"פ — ב' פקמים.

דער אות ב דינט אויך אין
 אבקרצונג (ראשי תיבות) מיט נאך
 בוכשטאבען צוזאמען, אנשטאט
 נאנצע ווערטער, ב"ש:
ב"א איז אויספיהרליך צו לעזען:
 קו אדם, קני אדם, ב' תלמים.
בא"י — קרוך אפתה ה', קארץ
 ושקאל.
ב"ב — קמחקה קמנינו קני בתי.
בב"א — קמחקה קמנינו אמן.
ב"ד — גית דין, בעל דין.
בד"א — פמה דקרום אמורים,
 קד' אמות, קרבה ארץ.
בד"ח — קרימת סמי.
ב"ה — קעזבת השם, קרוך השם.
בה"ב — בעל הבית. אויך איז
 געמיינט: מאמאן.
 דאנערשטאן און נאך אמאנטאן.
בה"ב — גית הספא.
בהמו"ד — גית המדקש.
בהמו"ז — קרבת סמוין.
בהמו"ק — גית המקדש.
בה"ש — גין השקטשות.
בו"ד — קשר נדם.
בו"ז — קו וקא.
בוה"ז — קומן הנה.

(* דאס בעציוויכענט די מסורה "קמין בו"ק" ווען עס קומט א זקף קמן בני א קמין וואס דאס איז נור בני איתנהאָ וסוף פסוק.)

איהרע שקלאפערע, און האָבען
שוין בעקומען זעלבסטשטענדיג=
קייט צו גיין פריי פאָן לאַנד מיט דו
אייגענע נאציאָנאַל צירומאַניען).

בָּאָ בַּשְּׁעָנָה (כתובות, סד) קומט
מיט א פרויטעגניע.

בָּאָ פֶּהוּ, מיין בעפֿאַלמעכטונגער,
בָּאָנוּ עַל הַחַתּוּם (נחמיה י, א)
געקומען צום אונטערשרייבען.

בְּאֲחֵרִיּוֹת (ב"ק, מז) מיט
נאַראַנטיע.

בְּאֲחֵרִים (מנחות, סאו) ביי
אַנדערע. „פרעג מיר
באַחרים, ד"ה: פרעג אַנדערע
ניט ביי מיר.

בְּאֵלֶיךָ הַבְּדִלּוֹת — מיט
טויזענדע אַבזאַנדערונג.

בְּאֵלֶיךָ מְחִילּוֹת — מיט טויִ
זענד פּערצייאונג.

בְּאֵם — ווען אויב, **בְּאֵם**
לֹא (צ"ו, י"ט) ווען
אויב ניט.

בְּאֵמוּנָה שְׁלִי — אויף מיין
רוכטיגען צוטרויאונג⁽²⁾.

בַּפֶּה"א — פֿורא פֿרי האַדמָה.

בַּפֶּה"ו — פֿורא פֿרי הַפֶּה.

בַּפֶּה"ע — פֿורא פֿרי הַעַיִן.

בַּפֶּ"ע — בָּפְנֵי עַצְמִי.

בַּקֵּא"ם — בָּקֵינָו אָנב סוּבָר
(בָּקֵבֶלֶת קֵינָו).

בִּ"ק — בָּבֵא קָמָא, פֿת קוּל.

בִּק"ק — בָּקָצַת קְהֵלוֹת; בָּקָהֶלֶה
קדישאַ.

כ"ר — קְרֵאשִׁית בְּבָה; בָּן בְּנֵי.

כ"ש — בָּרוּךְ שְׁאֵמַר, בָּרוּךְ שְׁמִי.

כש' — קְשֵׁנָה.

כש"ט — קָשֶׁם טוֹב; פֿעל שֶׁס טוֹב.

כ"ת — בַּל תֵּאָחֵר, בַּל תִּשְׁקָצוּ.

בא — די דרויטע סדרה אין

צווייטען ספר פון חומש

(שמות, א-י, טז) און די פונפצענט

טע אין דער תורה. אין איהר

קומט פאָר די העכסט שטריוונגע

רעוואָלוציע (פֿפת בְּכוֹרוֹת), געגען

די ענופטישע ביוראָקראטישע

האַרט-נאַקונקייט, זי זאל געבען

אידושע פאָלק פרייהייט פאָן

⁽¹⁾ ערזכ: הנה עם יצא מצרים" יפרש המדר' שיצא כעם בנמוסיו, והכתוב
אומר כי: ובני ישראל יצאו ביד רמה בשורה וזמרה ולא כמטרשים ולא כנסים ומלטים.

⁽²⁾ קאי לא על אמונה בדת כי אם על אמן רוח וישרת לבב במשא ומתן
כדאיא ששואלין את האדם בדין, משאת ומתת באמונה? (שבת, לא).

נִ' אֲמָצְעוֹת — מיט פֿערמיטלונג
נִ' אֲמֵת (שבת יא, סנהדרין צב) אין
דער ריכטיגקייט.

נִ' אִין בְּרִירָה [סוף יח] ווען עס איז
בעסערס גיט אויסצו=
קלייבען .

נִ' אִין אֹפֶן — אויף קיין ארט .
נִ' אִסוּר (פנחות, מד) אין פֿער=
באטענעם ארט .

נִ' אִפְשָׁרוֹת — אין דער מעג=
ליכקייט .

נִ' אִוּר (דברים א, ה) ערקלערונג.
נִ' אִרְשָׁתָּה (תהלים, נח כד)
העלענגרוב (קָרָר) .

נִ' אִרְיָבוֹת — אין פֿערליינגערונג
נִ' אִשֶׁר ("וַעֲשֵׂה אִתּוֹ וְיִיָּל אִם וְאָסִי")
נִ' אִתּוֹ מַעֲשֵׂה — אין די
זעלבע אונטערנעמונג.

נִ' בְּחִינַת צְדִיק — האלט די
פראָבע "צדיק" .

נִ' בְּחִינַת קְמֹנִת דְּמוֹחִין אין
די פראָבע פון קליינעם פֿעגרוף .
נִ' בְּשֵׁת פָּנִים (דה"ב לב, כא)
מיט א פֿערשעמטע געזיכט .

נִ' בְּנֵי (בראשית כה, ב) קלייד —
בְּנֵיִם (זקרא ו, ד) .

בְּנֵיִם-לְחַמֵּן, "בְּנֵיִם-לְחַבְלָה",
"בְּנֵיִם-טוֹב", "בְּנֵיִם-שָׁפֵת", "בְּנֵיִם
שָׁל שָׁפֵת" (שבת, י"ז 2) . "בְּנֵי
מַלְכוּת" (שבת, קנב:) קעניגליכע
קליידער .

בְּנֵי (ישעיה כא, ב) טריילאזע,
פֿעלשער — **בְּנֵיִם**
(ישעיה כד, טו) .

בְּנֵי גִזְלָה — דורך רויבעריי .
בְּנֵי נִרְוֵי (סנהדרין, מג) אָפּענבאַר,
בְּנֵי לֵוִי רֵאשִׁי (שבת

קיה, קידושין, לא) מיט אַ ענטבלויז=
טע קאַפּף — אָהן אַ היטעל .
בְּנֵי גַמְטָרִיָּה (ברכות, ה) באטרע=
פֿעגד, רעכענענדיג
אותיות פאר ציפער .

בְּנֵי הַתִּימָה מִזְבֵּה — מיט
א גוטען בעשטימונג .

בְּנֵי גִבְבָה — דורך שטוילען .
בְּנֵי גְרוֹת, "בְּנֵי גְרוֹת" (קידושין, ד) מאנ=
בארע עלטער דאָס
יונג-פּרוי, פּריילין .

⁽¹⁾ שטאמט פון ווארט "אר" מיט דעם בעדינונגס-בוכשטאב ב. קומט פֿערנרייט, "בייסער" בליז .

⁽²⁾ בוזהר פרשה אחרי טתן סימן: "חמש" חליפות שמלות, (בראשית מה, כד) ר"ת: חודש מועד שבת — חליף האדם שמלותיו .

אונטערזוכט דעם לונג, „בִּדְקָנֶען“
 (בִּדְקֹן), „נֶעֱבְדְקֵעֵם“ (געבִּדְקֵם).
בְּדוּק וּמְנוּסָה — אונטערזוכט
 און פראקטעקירט. **בִּדְק**
מְזוּזוֹת (יומא, יא) אונטערזוכט
 די מזוזות—צו זינען זיי פֿשר.
בְּדֶק הַבַּיִת (כ"ב יב, א) שפאלטען
 פון הויז—די קאסע
 צום רעמאנטירען דעם טעמפעל.
בְּדֶרֶךְ (דברים כה, י) אין וועג,
 אויף דעם אופן, דעם
 ארט: **בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע** — אויף
 דעם נאטורליכען ארט; **בְּדֶרֶךְ**
הַלְוָאָה — אויף אַפּערהענגעם
 ארט. **בְּדֶרֶךְ הַלְצָה** — אויף
 ווייזן. **בְּדֶרֶךְ נֶס** — א אונטֶר
 נאטורליכען ארט (דער נֶס פון
 בְּנֵי־בְרַעַב). **בְּדֶרֶךְ הַיִּשָּׁר**
 אין גראדען וועג. **בְּדֶרֶךְ כָּל**
הָאָרֶץ (מ"א ב, ב) אים וועג פֿיר
 אלעם (ד"ה: צום גראבֶּע).
בְּהִדְרָגָה — שטופענווייז.
בְּהוֹרֵר (שבת, קיז) איבעראיילט,
 ענגסמליך.

בְּדִידֵי הוּה עוֹבְרָא (כ"ט, ט.
 סנהדרין נד, צו) מוט מיר
 זעלבסט האָט פּאַסירט.
בְּרָחַן (תענית, כב) פּראָהלוך־
 מאַכער, פּאַיאָן —
בְּרַחֲנוֹת (1).
בְּד' לִיפֵא (כ"ק, ב) און דעם
 ניש זיין (2).
בְּדַלּוֹת, בְּדִילֵי דַלּוֹת — אין
 אַרומקײט, „בדלות
 געשטעלט“ — געבראַכט צום
 בעטעל ברױט.
בְּדַעָה — בעזאַנען, האָט
 אין בעשלוס.
בְּד' עֵבֶד (חולין, ב) ווען עס איז
 שוין אָבגעטאַהן.
 „בדועבד איז פֿשר“ איז אָפּגע־
 טאַהן, מוז שוין זיין רעכט.
בְּדַפּוּס — אין בוכדרוקערײ.
בְּדִיקָה (תענית, כד) אונטער־
 זוכונג — **בְּדִיקוֹת**.
בּוֹדֵק הַמֶּזֶן (פסחים, ז) —
בְּדִיקַת הַמֶּזֶן (פסחים, פא).
בְּדִיקַת הַרְיָאָה (חולין, מח)

(1) בדודי'ל: מלתא דבדיחותא וברחו רבנן (שבת, ל. פסחים, קיז); בדחו טובא (ברכות, ל).
 (2) האות ד' היא שמושית בלשון ארמית כהש"ן בעברית; דאכלה לגדיא' תי שאכלה, ותשמש חד' יחד עם ב' השמוש, וכן בדועבד.

בְּהֵן שְׁלֵי צֶדֶק (כ"ב, מט) אויף
מיין ריכטיגען יא-וואָרט .

בְּהִיסָה הַרְעַת (תענית, ו,
סמורין, צה) זעה "היסה הרעת"

בְּהִסָּפָם — מיט דער אייג-
שמומונג .

בְּהַעֲלוֹתְךָ — די דריטע סדרה
אין 4-טען ספר (במדבר,

ח א-יב, יט) און די 36-טע אין
חומש . פון די סדרה שליסט דער
רלב"ג דאָס דארטער איז אין
איר געשטעלט געוואָרען דוא
טרומויטערין צו זאמען צו רופען
די נשואים, פדי אלע גלייך
זאלען ארויס גערופען ווערען עס
זאל ניט זיין קיין קנאה ווען
מען וועט אנדערע רופען פרוהער
און אנדערע שפעטער . אויף דאָס
גאנצע פאלק זאל וויסען פון די
אסיפה וואָס האַנדעלט זיך וועגען
זיי . אויף איז דאָ צו לערנען
ניט צושטיון צו דעם אספסוף
(צוזאמענלאַפּענע , הערומטרעטער) .
און אנשמענדיגער מעגש בעדארף
ניט ארען נאָך טראַגען אַ שנאה

בְּהִלָּה (ויקרא, כו, טו) זעה-
שמומונג .

בְּהִלָּה (בראשית, א, כד) פועה—

בְּהִלָּה (דברים, לב, כד)

בְּהִלָּה גִּסְהָ (בכורות, ח, יושלמי
פסחים, פ"ד) גרויס פועה . **בְּהִלָּה**

דִּקְהָ (דמאי, פ"ב, כ"ג) פסחים, ג)

קליין פועה . **בְּהִלָּה מִמָּאָה**

(בכורות, ד) די וואָס האָט ניט די
סמנים פון אַבשרה : איז ניט
מצלה גיב, און די קלויען
זיינען ניט פארנאנדער געטהיילט .

בְּהִלָּה מִרְיָקָה — א קרייניק-

לויכע פועה — וואָס אַלויכע דעם

איז זי פערבאָטען געוואָרען

צום עסען ⁽¹⁾ . **בְּהִלָּה בְּשֵׁרָה**

פועה וועלכע איז געהעריג צום
עסען , נאָך איהרע סמנים וואָס
די תורה בעצויכענט (ויקרא, יא) .

אויף רופט מען אַן : **בְּשֵׁרָה**

בהמה" אַמעגש אַתם , וואָס גייט

מיטן אַמת . אַ גרויסער בהמה"

הייסט פֿפּס אַ חסר גֵּהָ , אַ אייזעל

קאַפּף , אַ טפּוש ; עס הייסט אויף

"בְּהִלָּה בְּצוּבַת אֲבָם" אַ פועה אין

מעגשלוכען געשטאלט ⁽¹⁾ .

⁽¹⁾ איזה טרפה? כל שבמה אינה חיה (חולין, מב) .

⁽²⁾ מעין חולין ה: מן הבהמה (ויקרא, א), להביא בני אדם שדומים לבהמה .

זיכערט דאָס די געמליכע געזעט=
 צע קענען פיהרען צום גלוק
 און דער אַבטרעמען — צום
 אונגליק — דאָס איז די תוכחה
 (תּוֹכַחַה) וואָס אין איהר איז,
 אונד ענדיגט מיט געשמעלטע
 פרייזען צום בעפרייען אַגעגענ=
 שטאנד וואָס מען האָט דאָס
 מקדיש געווען פאר דוחאָווענ=
 סטוואַ, און מען וויל דאָס אויס=
 קויפען צורוק.

בְּחֹר (דברים לב, כה) — אונפער=
 הייראטער יונגער מענש .
בְּחֹרִים (תהלים קמח, ב) .

בְּחִיר (ש"ב כא, ו) אויסגעווייל=
 מער. **בְּחִיר הַיְצוּרִים**
 דער פארטרעפליכסטער אונטער
 אלע באשעפענישען, ד"ה: דער
 מענש אנדגעגען די איבערוגע
 באשעפעניסע. **בְּחִירָה** דאָס
 צוקלייפען זיך צו טאָן נאָך דעם
 ווילן (זעה—ידיעה וּבְחִירָה).

בְּחִרָם (יהושע ו, א) אין פער=
 באנט. **בְּחִרָם דְּרַבְנִי**
גְרִשָּׁם — (בחדר"י) פערבאנט
 (ב"קאט) פון רבינו גרשם. געוועזען

בְּחִרֵי חֲדָרִים (ביצה, ט .
 שבת, סד) אין
 לעצמען צומער .
בְּחִין (ברה"י) מיט גענויגט=
 הייט, גונסט. סומפאטיע,
 חנ'עוודיג (זעה—ח"י) .

בְּחִינָה — פראָבע — **בְּחִינֹת**.
בוֹחַן וּבוֹרֵךְ (פיוט וכל מאמנים)
 פראָבירט און
 אונטערזוכט. **בוֹחַן לַבְּבוֹת** ¹
 שטעלט צום פראָבע, ערקונדיגט
 די הערצער .

בְּחִנָּם (סנהדרין, צ) אומזאנסט .
בְּחִסָּד (משלי מו, ו) דורך גנאדע .
בְּחִפָּה וּקְדוּשִׁין — דורך
 חופה און קדושיין — געהייראט
 קדַת מִשָּׁה וְיִשְׂרָאֵל .

בְּחִפּוּזִין (שמות יב, יא) אין
 אייליגעס .

בְּחִצֵי חָנָם — האלב אומ=
 זאנסט (זעה בולג) .

בְּחִקּוּתִי — די צענטע, אויך
 די לעצטע סדרה אין
 דריטען ספר פון דער תורה
 (ויקרא כו, ג-כו, לד) און די 33-מע
 אין חומש . אין איהר איז פער=

¹ במקרא הלשון: בוחן לבות (תהלים ז, ו, משלי יז, א הפיטן, לאל עירך דין'
 נירא ליה הניסח, בוחן לבבות' וכן הוא שגור בפי הדמון .

ראבינער אין דײַטשלאַנד אין מױטעל־אלטער. זײַנע צעהן תקני׳ת האָט ער געשטעלט מיט אַ חרם, אײַנע פֿון זײַ — פֿון װעלכע ער האָט אַליין זײַער געלוי־טען — אײַז: „אז אײַד זאָל נישט האָבען מיט אַ מאַהל קבֿן צװײ װײַבער“; דער חרם האָט שװײַ געענדיגט זײַן טערמין¹⁾. דאָך איז דער אײַנפֿוהר פֿערבליבען צוליב די לאַנדעס געזעצען, און װײַל עס איז בעסער און געזײַגטער פֿאַר די שלום בית. גאָך אײַנס איז פֿאַן זײַנע תקנױת װאָס איז געשטעלט מיט אַ חרם — „דאָס מען זאָל אַ פֿרעמדען פֿרױעף נישט עפֿענען און לײַעגען“, דאָרום שטעלט מען אױף דעם קאַנווערט צום אַררעס „בחדר־ג“ — װען מען פֿלעגט שױקען פֿרױעף דורך פֿרױאַטע געלעגענהײַטען.

בְּחֹשׁ — אײַבערצײַגט דורך דעם שפּויערען, מיט דעם געפֿוהל פֿאַן זעהן און הערען.

בְּחֶשֶׁק — גערן, מיט לוסט. **בְּחִרְיָמָה טוֹבָה** — מיט אַ נומען בעזונלונג (בעטלום).

בְּמַבַּע — אין דער נאטור, אין כאראקטער.

בְּמִוּחָה — פֿערטרויטער, קרע־דוטפֿעהיג זיכערער —

בְּמִוּחִים. בְּמַחֲזִין — פֿערטרוי־אונג — **בְּמַחֲזִנֹת.**

„בְּמַחֲזִין אײַן גאָט.“ ד״ה: געפֿאַסט מיטױס (ש״א ל׳ ו׳) „דער בְּמַחֲזִין געװאָרען צוקראַכען“ דער אױס־זיכט, געװאָרען צו נישט.

בְּמִלָּה (קהלת י׳ ג׳) פֿערנוכטעט, אונטעהעמיג — **בְּמִלִּים**

(שבת, סב) **בְּמִלָּה** (כתובות, נט).

בְּמִזְלָה (נביו, לב) נישטײַג. **בְּמִלְּךָ** (מגילה פ״א מ״ה) — **בְּמִלְּנִים** (ב״ק,

כ״ב) לײַדיג אומגעהער; **בְּמִלְּנוֹת** דאָס אױספֿרונגען די צײַט דורך נישט פֿעשעפֿטײַגונג אָדער אין רודען. **בְּמִזְלָה הַיֵּשׁ** (משנת

חסידים) דעם עקזעסטוריענדע „אײַך“

¹⁾ נפטר בש׳ תתפ׳ ובספר יװסין סי׳ אײַ באה׳ט שם סי׳ כ׳ אױתא שאחרױ אלא מנהג להחמיר, וכן אױתא במהר״ם אלא עד סוף אלה החמישי.

פארעכנען פאר א הויף — דאָס
 איז א הויכע זאך ⁽¹⁾. **בטול**
זמן — די צייט אויסברוינגען
 מיט גישט. **בטול המין** —
 דעם המין פערנוכטען. **בטול**
מלאכה (קדושו לבי) געשמערט
 זיין פאן דער ארבוט. **בטול**
מקח (ב"ב) עס ווערט גיט פאן
 דעם געמאכטען עסק. **בטול**
הוראה (ברכות ה, שבת לב) גע-
 שמערט פאן לערנען. **בטול**
ומבטול — גרויס אראפפאל —
בטולים ומבטולים (כל ירו)
 פערנוכטעט און אונגעמאזט.
 „אויס גבולת“ — אלע ביווע
 הלומות (הרא"ה טו).
ב'טענה — מיט א פרוכענייע.
ב'טעות — מיט א אירטהום.
ב'יד — אין האנד פיעט גע-
 געהאלטען; מוטן האנד

איבערגעגעבען — **ב'ידים** (כ"ה
 קטו) אייגענהענדיג, אפזוכטליך —
ב'ידי אדם (פחדיון סט) דורך
 מענטשן. **ב'יד חזקה** (שמות
 ג יט) מיט א שטארקע מאכט.
ב'יד רמה (שמות יד, ח) מיט
 איבערשטיינענדיגע מאכט. **ב'ידי**
שמים (כתובות ל) דורך גאָט
 ליבקייט (דער תפך פון „ב'יד אדם“).
ב'ידוע (מכות ה, בבב) בעוואוסט
 גענוי. און א צווייפעל.
ב'יחוד (ביצה, כב) איינזאם —
ב'יחידות — גאנץ
 איינזאם, אפגעזאנדערט, בעזאג-
 דערס, אויף אונזער פוער אייגען.
ב'יבולת (במדבר יד, טו) אין
 מעגליכקייט, אים
 שפאנדען.
ב'ימי (אבות א, א) אין די
 צייטען.

⁽¹⁾ בטול דמי הוא אמוס ענין דם ושא, בחנת צדיק חסד, אברהם אבנו עיה
 אמר על עצמו: „אבנו עפר ואפר“ (בראשית יח, כו) וכן תפלה להניע למדרגה זו:
 ותפשי בעפר לכל תורה ועל מרעה העיר הכתוב, האיש טשה עניו מאד מכל האדם אשר
 על פני האדמה (במדבר יב, ט) ועיף שפת למיד הדפודות מבואר הכתובו אבנו עומד בין
 חי ובעולם (דברים ה, ח), לאמר: האבנו שאתם מרגישים בעצמכם עומד בקיר המפרדה
 בין הקב"ה ובעולם, ובעצאת הדיבור, „הרבמה מאין תמצא“ שהרבמה תמצא בני שמשום עצמי
 כאין, אבל ע"פ רוב מקומים בעלי העוה „בטול הישי“ על אחרים הנדלים מהם
 בתורה וברבמה, במדות ומוסר ועישים אותם בכחנות עפר ואפר (אש אין בלאטע
 בל"ה) במיעל ממש.

המקדש. **בית הבליעה**. (ברכות, מג.) די קעלעך צו פערשלונגען. **בית הבנסת** (ברכות ד) פערזאמלונגס הויז — **בתי בנסיות** (שם, תי). **בית הפסא** (ברכות, ח) א הויז אין וועלכע עס גיט נור א זומץ פלאץ — קלאזעט. **בית המדרש** (שבת קכז) א הויז צו פארטראגען רעדען (ברש"ה) אדער לעקציאנען — **בתי מדרשות** (ברכות, ת:). **בית המדרש** (1) — הייליגעס הויז — **בתי מדרשים** — מעמפלען. **בית המדרש** (ברכות, כד) באדע הויז. **בית הקברות** (ב"מ, קיד) גראבע הויז. **בית זונות** (ירמיה, ה: ז) בולטערוגען הויז. **בית הדין** (סג ס' מח) א **בית הקברות** בלשון סגי נהור. **בית הדין** — קראנקע הויז (האספואל). **בית עולם** (ויק' פרשה יב) — **בית עולם** (תענית, יא, קהלת רבה יב: איכה פסוק רבת) **די אויבונג הויז** (2). **בית**

בירושה — דורך ערבען. **בייש** — בעשעמונג. **ביישן** (אבות פ"ב) שעמענדוגער — **ביישנים** (יבמות, ע"ט) שעמענדוגע. **בית** — נאמען דער צווייטער בוכשטאב פון אלף-בית (שבת, קד). **בית** (בראשית, לג, יז) א הויז, אויך א פורמע (שמות, א, כאו ש"ב ז, כו) — **ביתם** (שמות, שם) הויזער, פורמעס, אויך בעשמוממע אנשטאלמען, ווי דא איז אויסגע-רעכענט: **בית הדין** (סנהדרין, ז) געריכטס הויז. **בית דין של מעלה** (שבת, קכט, תמורה, ג) אויבערע געריכטס הויז, הימלישער געריכט. **בית דין של מטה** (שם, חולין, קי) אונטערע געריכטס הויז, מעגנליכע געריכט. **בית האסורים** (ברכות ט) געפענגניס הויז. **בית הברית** (סנהדרין, כ) די אויס-ערנווילמע הויז — מיט דעם נאמען רופט זיך אן דער בית

(1) נקרא בית המקדש כאשר אמר ה' לשלמה בחזונו: הקדשתי את הבית הזה אשר בנית לשמו שמי עד עולם (מ"ב ט, סא) וכמיש ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כה, ח) ונאמר: לבנות בית ומקדש (דח"א, כה).
 (2) הוא כמו בית עולמים בעברית (מ"א ח, יז) הנודף עם נצחיים; גם נמרא (זכחים סא): מכנה בית עולמים את ביהמ"ק.

בְּכִיָּה, **בְּכִיָּה**, **בְּכִיָּה** (תנינה, הו) געוויין.
בְּכִיָּוֹת (סנהדרין,
 קד). **בְּכִיָּה** **לְדוֹרוֹת** (שם,
 תענית, כט. סוטה, לה.) א פארצייגגענע
 געוויין, דאס איז געזאגט אויף
 דעם טאג „תשעה באב“ וואס
 דעם ערשטען מאָל אין דער
 יודישער געשיכטע האָבען מיר
 געוויינט דעם נינטען אָב אומ-
 זאָנסט, צו הערענדיג די מרגלים
 וואָס זיי האָבען געטאָדעלט די
 צוגעזאָגטע גוטע לאַנד אָרץ-
 ישראל, איז דער טאָג פֿערבלוי-
 בען א געוויין-טאָג וואָס אין
 איהם האָט גראָדע געטראָפֿען
 ביידע חרבנות, נור עס איז נישט
 הלילה גאָר קיין עוויגער געוויין.
 ווי דער נביא איז אונז מַבְטִיחַ
 אין גאַטעס נאַמען, דאָס דויער
 טרויער טאָג, און די איבערונגע
 פאַסט טעג וואָס זיינען אויף צו
 דעם זעלבען אַנדוינקען — וועלען
 זיי פֿערקעהרט ווערען פֿיר אונז
 צו פֿריידען און פֿראַהלויכקייט
 און גרויסע פֿיער טעג (זכריה ו.
 יט), און אונזער צוויקערען
 גאָר ציון וועט זיין מיט
 עוויגע פֿריידע (ישעיה נא, יא.
 שם סא, י).

קְבוּל (שבת, סו. ב"ב, פט) עס האָט
 פלאטין אריינצוגעהמען אין זיך,
 איינהאלטונגס אָרט. **בֵּית**
רֵאשׁוֹן (יומא, בא) דער ערשטער
 בית-הַמִּקְדָּשׁ וועלכען שלמה האָט
 געבויט. איז געשטאַנען 410
 יאָהר (יומא, ט). **בֵּית שְׁנֵי דָעַר**
 צווייטער בית הַמִּקְדָּשׁ. איהם
 האָט געבויט עזרא ונחמיה. איז
 געשטאַנען 420 יאָהר (שם).
בֵּית הַתְּפִלָּה (ישעיה נ, י)
 געבעטס הויז.

בְּכִי מוֹב (פסחים, ב. ב"ק, סו)
 אין א גוטע אָנגע-
 לעגענע צייט.

בְּכָבוֹד (תהלים קמט, ה) מיט
 עֶהרֶע. **בְּכָבוֹד**
 גָדוֹל — מיט גרויס עֶהרֶע.
בְּכָבוֹדוֹ וּבְעֶצְמוֹ — מיט
 זיין אייגען פֿערזענלויכקייט.

בְּכִדְי — אום, דאמוט. **בְּכִדְי**
שׁוֹעֲשֵׂה (ביצה, כד) אום עס זאָל
 אונטערדעסען אָפגעטאָהן ווערען.

בְּפִיָּן (בכונה) אפזוכטליך.

בְּפִיָּח (שמות לב, יא) אים מאכט,
 אים שטאַנד, (ישעיה נב),
 אין דער מעגלויכקייט, פֿאָהנג.

בְּנֵינִים אין פועלע געגענשטענען=
דע, אינטערעסען. **בְּכֶמָה**
פְּרָטִים — אין פיל איינצעל=
הייטען.

בְּכֵן (אסתר ד, יו) זאָדאן, מוט
איזא אופן.

בְּכוֹר (בראשית לה, כג) ערשט=
געבארענער — **בְּכוֹרִים**.

בְּכוֹרָה (שם כה, לב) ערשטגעבורט.

בְּכוֹר שׁוֹמֵה (ב"ר פ' צא) אזוי

איז אָנגערופען ראובן דער בכור

בני יעקב פאָן זײַן פאָטער, פור

זײַן גארשלאַנג דאָס

דער פאָטער מעג טויטען זײַנע

צוויי קינדער ווען ער וועט

בנימין'ען נוט צושטעלען איהם

א געזונדטען א לעבעדיגען.

„פערקויפט דו בכורה פאר לינג=
זען“ (ועה — הלעיטיני“).

בְּכָתוּב (תהלים פ"ו, ו) **בְּכָתָב**

(תמורה, יד:) שריפט=
ליך. **בְּכָתָב יָד** — אין

בְּכָל, מְכָל, כָּל (ב"ר טו,

סוטה, ה) — מוט אלע

קליפערליך און פאָראַבנאָסטען;

אזוי זײַנען געבענשט געוואָרען

יערער פון דו דריי אַבֹּת¹).

בְּכָל הָאוֹפְנִים — אויף

אלערליי ארטען,

אנגעלעגענהייטען. **בְּכָל**

הַהַדְרִים — מוט אלע שײַנע

קייט. **בְּכָל זֹאת** (תהלים עה,

לב) בכ"ז, דאָך, פון דעסמוועגען.

בְּכָל מְאֻמְצֵי כַּח (איוב ל,

י"ג) מוט אָנגעשטרײַנגטע קרעפּ=
טען. **בְּכָל הַפּוֹצוֹת יִשְׂרָאֵל**

וואו נור יודען זײַנען צו שפּרײַט,

ד"ה: אין אַרבע פּנות הָעוֹלָם

(זכריה ב, ו).

בְּכָל־ל (עירובין סה, ב"ב מא)

אין אלגעמיין.

בְּכֶמָה מַעֲלֹת² אין פועל

שטיגע, פאָרציגע —

גוטע אייגענשאפטען. **בְּכֶמָה**

¹ שם בתלמוד מביא מנין הברכות שנתברכו בהן שלשת דאבות — באברהם נאמר:

„יהי ברך את אברהם בכל“ (בראשית כד, א) ביצחק נאמר: „ואכל מכל ל“ (שם כו, א);

ביעקב נאמר: „וכי יש לי כל ל“ (שם לב, יא).

² לא נאמר בתור שאלה פי אם בתור הפלגה וטומא, וכן: כמה לא

תשעה ממני (איוב ז, יט).

בַּל תֵּאָחֵר (ביצה, יט) זאָלסט

ניט פּערזאָמען.

בְּלִי תוֹעֵלֶת — אָהנע נויטן.

בַּל תִּשְׁחֲדוּ (שבת כט, מויקרא

י, יט כו) זאָלסט ניט פּערדארבען

— אַזאך וועלכע קען נאָך נוצען

צו אַיחר בעשטימונג.

בְּלֵב וְלֵב (תהלים יב, ג) צוויי

זעטונקעט. **בְּלֵב**

וּנְפֶשׁ — מיט הערץ אונד

זעעלע — איבערגעגעבען.

בְּלִבּוֹל — **בְּלִבּוֹלִים** — פאלשע

בעשולדונגן, דורך

פּערטומלען⁽²⁾.

בְּלִחָה (בראשית כט, כט) מווינג

קע⁽³⁾, איינע פון די

אַמהות, אַ פרוי פון יעקב אָבונג.

בְּלִחָשׁ (עירובין, נד) שטיל,

שוסקענען, מורמלען

(ש"ב יב, יט).

מאנוסקריפט. **בְּכַתָּב יָדוֹ** —

אייגענהענדונג אונטערשריבען.

בַּל (תהלים י, ד), **בְּלֵא** —

אָהנע. „עם איו בלא“⁽¹⁾.

בְּלִי (בראשית לא, כ) ניט, אָהן —

בְּלִיתִי (שם כא, כ) אויסער.

בְּלִי אַחֲרֵי — אונפּערזאָמט.

בְּלֵא טַעַם וְרִיחַ (כפיוז א

דסוכות „אקחה בראשון“ אָהן אָנע

שמאק און אָהן אַ גערונג. **בְּלֵא**

כְּלוּם (חולין, כו) מיט גאר

ניכטס. **בְּלֵא מַעוֹת** (בל"מ)

אָהנע געלד. **בְּלִי נֶדֶר** — ניט

געבען זיך אַ נדר. **בְּלִי**

שְׂבוּעָה — אָהנע געשוואָרען.

בְּלִי סֶפֶק, בְּלִיתִי סֶפֶק —

אָהנע צווייפאל. **בְּלִי עֵין הַרְעַ**

עם זאָל ניט שאַרען אַ בייזע

אויג. **בְּלֵא רֵאָה** (שבוועת, ל)

אָהנע געזעהן.

⁽¹⁾ בלא-סתם, יאמר במובן השלילה כשדרשו חז"ל: בלא דבר (ש"ב ט, ד)

ויק מפל דבר (שבת, נו). ומזה בא הפתגם ביהודית עם איו בלא-במובן צבע בלוי המורה על רוח כזה וגם במובן העברי בלא כמו באין.

⁽²⁾ להוצאת שם רע ועלילת דברים שבשקר יסודם נקרא „בלבול“ יען שהמוציא לעו ובלבל המחזות והדעות, כמו: „בא סחריב ובלבל את פל האמות“ (ברכות, כח. יומא, נו).

⁽³⁾ משרש בלה, שולדה לאמה אחרי בלותה.

בִּלְטָה (ערוכות, ה) ארויכשטור = צענד, דעמלונד.

בְּלֶךְ וְשׁוֹב (משלי ג, כח) פטרין דעם בעל חוב

מיט א הבטחה הינמ געה, מאַרנען קום ווידער.

בְּלִיעַ (ירושלמי, ר"ה פ"א) פער = שלונגען. **בְּלִיעַ דְּמֹת**

לְנֶצַח (ישעיה כה, ה) דאָס שטער = בען וועט אויף אימער ווערען פערשלונגען, פערנויכטעט.

בלע"ז (מגלה, טא) ר"ת „בלשון לועז", אין א פרעמדע שפראך (תהלים קד, א).

בלעם הרשע (תענית, ב) דער בויזער בלעם, זיין פח איז געווען מוט'ן מויל (במדבר פ"ב).

„א אמת'ר בלעם" — א מעגש א ברויטאן.

בִּלְקָן — די 7^{טע} סדרה אין פוערמען ספר (במדבר כב, ג-כה, ט) און די 40^{טע} אין חומש.

אין איר איז די געשוכ = טע פון בלעם הרשע, וואָס ער האָט איינגעוולונגט אידן צו פערשילטן, נאכהער אז ער איז נאָהנט געקומען צו זייער לאגער און האָט זיי לערנען

ערקענט האָט ער זיי נאָר גע = ריהמט און געבענטשט. די געשוכטע גוט צו וויסן דאָס דעם יודען בעדארף מען נור גרונדלונד קענען און אריין קוקען אין זיין אינערלויכען לעבען (כ"ד ב, ה).

בְּלִשׁוֹן מִנִּי נְהוֹר — לויכט = זוכטונגער, מיט א אי = ראָנישע אויסדרוקע אַנרופען א בלונדען.

בְּמִהָ (יבמות קה ; סוטה מא) פיהגע, א הויכער פלאטין צו פארלעוען פאר דאָס פאלק, אין קלויז הייסט דאָס אלמייר — צום רעדען (ועה — אלמייר).

בְּמִהָ דְּבָרִים אֲמֹרִים (ב"ק, כט) אין וואָס פאר א זיגן איז דאָס אָבער געזאָגט געוואָרען?

בְּמִדְבָּר — נאָמען דער 4^{טע} טהייל אין חומש, אויך הייסט מיט דעם נאָמען די ערשטע סדרה (במדבר א, א-ד, כ). דאָ קומט דער צאָהל פון יעדען שבט מיט די נעמען פון זייערע נשיאים, און די ארכיט איינטיילונג פון די לויס פון דעם משכן.

בְּמִילָא — פּאָן זיך זעלבסט, זא וון זא .

בְּמִסִּירַת נַפְשׁ — מוט לע= בענס געפאר .

בְּמִסִּירַת קוֹלְמוֹס — איבער= געבענדיג די פערער (דער וואס קאן זיך אליון גוט חתמען).

בְּמַעֲלָה עֲלִיּוֹנָה — (ועה= „במדרגה עליונה“).

בְּמַעוֹת מְזוּמָן — פאר בא= רעם געלד (ועה= „במזומים“).

בְּמוֹצָאי שַׁבַּת (שבועות, יחו) שבת-צו-נאכט .

בְּמוֹצֵאוֹת — עס איז צו בעקומען .

בְּמוֹקְדָם (סטה, לו) אין פאר= אויס .

הַאֲפֹשְׁרֵי — ווי ווייט מעגליך פרוהער .

בְּמִקַּח הַשְּׂוֵה — פאר א וויר= דיגען פרייז, אין גליכען געלד .

בְּמִקוֹם (הושע ב, א) אנשטאט, **בְּמִקוֹם הָרֶב** — דעם רב'ס שטעלפערטרעטער .

בְּמִקוֹם כְּהֵן — אנשטאט דעם כהן-קומט א ישראל דער

בְּמִדְרָגָה עֲלִיּוֹנָה — אויף א הויכע שטופע .

בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן (סוף סוטה, אבות פ"ה) אין

גיכען, אין אונזערע צייטען, געוויס — אויסלאז נוסח דרשה ביי א מגיד .

בְּמִזְוֵד (פסחים ג) אפזוכטליך, בכיון מוטוויליג .

בְּמִזְמוּנִים (סנהדרין, יא) גערוי= טע (אין בארעם געלד-בל"ו).

בְּמַהֲלָה — מוט פערציאונג . **בְּמַהֲלָה נְמוּדָה** מוט א פאלשטענדיגע פערצי= אונג . **בְּמַחֲלַת כְּבוֹדוֹ** — מוט פערציאונג זינער עהרע .

בְּמַהֲשָׁבָה (פסחים, נב) אין געדאנק, אין זיגן .

בְּמִיטָב (ב"ק, ג) מוט די בעסטע, פאן דאס בעסטע .

בְּמִלֵּי דְמִיטָב (ב"ק, ט) פון די בעסטע זאכען .

בְּמִלֵּי דְעֵלְמָא (ב"מ, נט) אין וועלטליכע זאכען .

בְּמִלֵּי דְשִׁמְיָא (נשין, נו) וואס בעלאנגט אן גאט .

א, די אָבגערגרענעצטע דריי
וואָכען טרויער, פון שבעה עשר
בתמוז ביו השעה באב (איכ"ר).
בין השמשות (דמאי פ"א, מ"ד.
ברכות, ב.) דעמערונג, צוויי
שען זאָנענאונטערנאָנג אָדער
אויפנאָנג (1) (ועה—"שקיעה"). **בין**
ימינו לשמאלו (יונה ד, יא)
אונטערשייד פון זיין רעכטס
ביו זיין לינקס (אונטערלויג). **בין**
ישראל לעמים — צווישען
יודען און אנדערע פעלקער.
בין כד ובין כד (שבת, צו)
אונטערדעסען, זאָ ווי זאָ. **בין**
כסא לעשור (סליחה) צווישען
ראש השנה און יום כפור.
בינו לביתה (נדרים, ל.) אונטער
האנדלונג אונטער אַ פּאָאָר פּאַלק.
ביני לבין עצמי (יבמות, מז)

ערשטער ווען עס איז נומאָ קיין
בהן (ע"ו, יא, גטין נמז).
ב' מתנות (ב"ר פ' י) מוט גע=
דולד, געלאסען.
בין (בראשית א, י) צווישען.
בין אדם לחברו (יומא
פה) וואָס אַנבעלאַנגט לייטען.
בין אדם למקום (שם) וואָס
אַנבעלאַנגט גאָט. **בין איש**
לאשתו (במדבר ל, יו. חגיגה ה.)
אונטער מאַן און ווייב. **בין**
אור לחשך (בראשית א, יח) פון
ליכטיג ביו פונסטער. **בין**
ארור המן לברוך מרדכי
(מעלה, יו) אונטערשייד: "המן זאָל
זיין פערשאַלטען, מרדכי'ן זאָל
אין אַלין גאַלטען". **בין**
הזמנים — צווישען די סעמעס=
טערוי. **בין המצרים** (איכה

(1) בן הלשון בנמרא: תרי נשפי הוו, נשף ליליא וארי ימא, נשף ימא ואתי ליליא" (ברכות, ג): ואין זה מלי חשך ישופני להוראת חשבת הלילה כא מלי נשפת ברוחך, שנפח היום מפני הלילה כמיש עד שיפוח היום: גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור. ומן ושיעור בין השמשות פליגי רבי יוסי ורי יהודה: תחלת ביה"ש דרבי יהודה הוא זמן פליק האור מראשי ההרים הגבוהים שבאי, ומשך יח רנעים אחר השקיעה; ותחלת ביה"ש דרי יוסי הוא בסוף ביה"ש דרי יהודה, הוא אומר: "בין השמשות כהרף עין, זה נכנס וזה יוצא" (שבת, לד.). ולענין שבת אוליין להומרא: להבנסתה כרי יהודה וליציאתה כרי יוסי. וההבדל בין הכנסה והיציאה הוא בערך שעה ומחצה (פסחים, צד). ועיי, סדר הכנסת שבת בסדר, תורה אור" לאדמו"ר.

בְּנֵי זֶדֶד וְעֹלָמְכֶם . בֵּין מַלְכָא
לְמַלְכָא (חולין, טו) צווישען דעם
 קעניג — וואָס מען האָט פּעווינט,
 און דעם נביען וואָס איז נאָך
 גוט געקרוינט. **בֵּין מַנְחָה**
לְמַעֲרִיב — דו צייט צווישען
 מנחה און מעריב. **בֵּין קָדֵשׁ**
לְהַלְוָה (יחזקאל, כב, כו) דער אונט־
 שווער צווישען הוילגקייט און
 וואַכענדיג. **בֵּין הַיָּל לְהַקְדֵּל** —
 צווישען איין יום טוב ביז דעם
 צווייטען.
בֵּן (בראשית, ד, כה) זאָהן, פּער=
 זאָן — **בָּנוּם** (שם, ג, טו).
בֵּן בֵּית (קהלת, ב, ו. תענית, כג:
 סנהדרין, קז) א הויז מענטש, א איי=
 גענער מענטש, אפּטער אינגער.
בְּנֵי בֵיתוֹ, **בְּנֵי בֵיתוֹ** (ע"ז, לט
 זיין הויז-געזינד. **בֵּן בְּלֵי שָׁם**
 (איוב, ל, ח) א מענטש אָהן אַ בערוף.
בֵּן בְּקוֹעָה (חולין, סט) אונט=
 צייטיג געבאַרען — דורך דעם
 אויפּשפּאַלטען די מוזערס בויף.
בֵּן גִּילוֹ (מעילה, יא. ב"ב, כו) פון
 גלייכען אלטער. **בֵּן דַּעַת** (ב"מ
 ט) א פּערשטענדיגער. **בֵּן זֶדֶד**
 (נשין, צו) עהעפּאַאַר, יעדער
 איינציגער פון א פּאַאַר. **בֵּן**
 געדרום.

נָכַר (ירמיה, כ, טו. ב"ב, קטו)
 א קנאכע. **בֵּן וְקוּנִים** (בראשית
 לו, ג) אגעבאַרענער צו דער
 עלטער. **בֵּן חוֹרֵין** (פאה, פ"ג,
 מ"ח. שבת, קנד) א פּרייער. **בֵּן**
מַוָּבִים (ירושלמי שקלים פ"ה, כתיבות
 טו) א יחסן. **בֵּן יְהוּד** (משלי
 ד, ט) א איינציגער זאָהן. **בֵּן**
יִזְמוֹ (שבת, קנ"א) איינמאַנג.
בֵּן יִקְוֶה (ירמיה, לא, יט) מהיי=
 ערעם קינד (א איראטיע אויף א קינד
 ווי א שד). **בֵּן יְשִׁיבָה** — אלער=
 גער אין א ישיבה (א ישיבה בתור).
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות, א, ט) יודישיע
 קינדער — געמיינט אויך דאָס
 גאַנצע פּאָלק ישראל. **בֵּן נֶפֶר**
 (מעילה, יט) א דאָרפּס-מאַן. **בֵּן**
כֶּרֶךְ (שם, הענינה, יט) גרויס=
 שטאַדטישע. **בֵּן לֵוִיָּה** (חולין,
 ז) בעגלייטער. **בֵּן מוֹת** (שמואל
 כ, לא) פּעראורטיילטער צום
 טוידט, פון גערוכט אָדער פון
 א געפּעהרליכען קראַנקייט,
 אויך דורך זיין טיעפען עלטער.
בֵּן מַלְךְ (ש"ב, יב, ח) פּרוינץ —
בְּנֵי מַלְכִים (שבת, קכח). **בְּנֵי**
מַעֲיָם (חולין, נג) איינגעווידע,
 געדרום.

בְּנֵי מֹשֶׁה (ברכות, ז:) משה

רבננום קונדער , דאָס איז אויך אין דעם זינגען ווי בני ישראל—אנאנצעם פאלק וואָס קומט ארויס פון משה רבינו ⁽¹⁾.

בָּנִים מִשְׁחֵיחֵי (ישעיה א, ד)

קונדער פערדערבער ,

קונדער ווי שניוואָלום . **בֶּן נַח**

(כ"ק, גב) דו הערויסקומענדע פון נח'ן (אויסער יודען וואָס הייסען שוין בְּנֵי אֲבֹתָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב) . מיט דעם

נאָמען „בן נח“ רופט מען אָן

א קארגען וואָס איבער א גראַ

שען איז ער קאפאוועל , צו

לאַזען זיין לעבען פערפאלען ⁽²⁾.

בֶּן סוּרָר וּמוֹרָה (דברים כא ,

יח) אונגעטאָרכזאָמער און ווידער

שפענסטונגער זאָהן . **בְּנֵי עֲלִיָּה**

(סוכה, מה) ערהאבענע מענשען .

בֶּן עוֹלָם הַבָּא (ברכות, ד

פסחים, ח . ח"ב, י) א מאַנן וואָס

האָט זיך ערוואָרבען דו צוקונפֿט

טיגע וועלט . **בֶּן עוֹלָם הַזֶּה**

(שם) א לעבע מענש . **בֶּן עֵיר**

(נשין, כד . סוטה, כג) א מענש פון

דער זעלבען שטאָרט , אויך

א קליין שטאָרטשער (מעלה, יט) .

בֶּן פְּקוּעָה (כ"ק ק) ארויסגעצוי

גענער דורך א שווערען געבאָרען .

בָּנֵי שֵׁל קְדוּשִׁים (פסחים, קד)

א זאָהן, שטאמט פון הייליגע —

הייסט דאָרט א קדוש וואָס ער

האָט אויך א צורת מטבע גיט

אַנגעזעהן . **בֶּן תּוֹרָה** (ירושלמי

תענית, פ"ד) אגעלעהרטער, א למדן .

בֶּן תְּרֻבּוֹת — גוט ערצויגען

(ועה—תְּרֻבּוֹת רָעָה" אין אַנשערקונג) .

בֶּן (בראשית ה, גב) אין אלטער ,

צב"ש: **בֶּן אַרְבָּעִים** (אבות)

⁽¹⁾ בני משה" הוא עם עצום ע"פ דרש—ממה שאמר ה' למשה במעשה העגל: „הרף ממני ואשמדם“ ונ"י ואעשה אותך לגוי גדול עצום ורב ממנו (שמות לב, י) ונאמר: בני משה—גרשם ואליעזר, והיו בני אליעזר רחביה הראש ונ"י ובני רחביה רבו למעלה (דה"א כג, יז) ותני רב יוסף: למעלה מששים רבוא—אתיא רבוא רבוא: כתיב הכא, רבו למעלה" וכתב התם: „ובני ישראל פרו וישרצו וירבו“ (ברכות, ז) .
ובעל הטורים מצא עוד אסמכתא למספרם זה מיתורא דווי במלת אותך (שמות לב, י) . וחוקרי קדמוניות דזמנו מראים באצבע על היהודים האדומים שמעבר לנהר—מבבסיון .

⁽²⁾ דרך מליצה, מהאמ"ר: בן נח נהרג על שנה פרוטה (עירובין, סב) .

בְּנֵאֲמָנוּת — אויף טרויאונג
און גלויבען.

בְּנִיבְּרָה — אין אָפּענבארען
ארט, א למדן אין
העלפט פּרד״ס: פּשט און דרוש
אויסער רמז און סוד.

בְּנִינּוּן (תּנוּמָא בהעלותך, סי' ו) מיט
א מעלאַדישען געזאנג.

בְּנִינִיעַ — וואָס אָנבעלאנגט.

בְּנִיחֻתָא (שבת, לד) געלאסען.

בְּנִינִי (יהוּקָל מִב, ח) געביידע —

בְּנִינִים. **בְּנִינֵי מִפּוֹאֵר**
(ב"ב, ד) הערלויכע געביידע.

בְּנִימוּס (מגילה, יב) ארטיג.

בְּנִימָצָא — עס גיבט (ועה—
„במציאות“).

בְּנִינּוּי (אבות, פ"ד) מיטעלפאך—

בְּנִינּוּיִם (ר"ה, י) מיטעל-
מעסיגע.

בְּנִים (שבת, קד) דורך א אויפער
נאטורליכען ארט.

בְּנִסְתָר — אין געהוימע
טראדיציאָנן (רמז וסוד).

בְּנֵימֹת— מיט אנגענעמהייט.

א מאַן פון פּערציג יאָהר אַלט.
קוקט ווי „א האָהן אין בני אדם“.
בּוֹנָה (דה"א ב, כה, תענית ב) פּער-
שטענדיג — פאַר צייטען
א מעגליכער נאָמען, יעצט
א ווייבליכער.

בִּינָה (ירושלמי ע"ו, פ) פּערשטאַנד,
א מעגליכער נאָמען.

בְּנִימִין (בראשית לה, יח) א זאָהן
אויף לאנגע טעג. נאָמען

דער צוועלפטע זאָהן פון יעקב
אַבינו, געבארען פון רחל דער
צווייטער; זײַן שבת „בנימין“
האָט געצײלט 35,400 פּערזאָן
פון צוואַנציג יאָהרונגער עלטער
(כמדבר א, לו). פון דעם שבת
איז אויסגעקלויבען געוואָרען
„שׂאול“ דער ערשטער קעניג
בני יודען (שמואל א, ג, כא).

בֵּן צִיּוֹן (קדושין, לא, עדיות, פ"ח
מש"ו ו) אויסגעצײכענע

טער זאָהן. מעגליכער נאָמען—
„ציון“ אליין איז געווען א ווייב-
ליכער נאָמען, א מלכה אין
ירושלים (שבת, טו) 1).

1) זעה—„שמות האנשים והנשים“ זייטע 8 הערה 7 (ווילנא 1907).

בְּעֵין יִפְהָ (כ"ב, ס"ד) מיט א גומען אויג, ניט געקארגט. **בְּעֵינֵי רְאִיתִי** — איך האָב עס אַליין מיט מינע אויגען געזעהן.

בַּעַל (שמות כא, לד) אויגענטהן = מער, בעזוטצער, פער = מעגלויכער. **בַּעַלְזֶן** — בעלנים וועלכע זינען גערנע אלץ צו בעזוטצען, ווי עס איז דאָ נאָך דעם אלף בית:

(א) **בַּעַל אֲבֵדָה** (כ"ט, כח) קדושין, ב) א אויגען = טימער פון א פערלארענע זאך. **בַּעַל אֲנָדָה** (תענית, ד, ב"ר פ"ג, ד) בעהאווען אין תלמודישע אגדות (עצה-אגדה). **בַּעַל אֲנָרוֹף** (בכורות, יד) בענוצט דעם פויסט, האפט געבען א קלאפ. **בַּעַל אֲכַסְנִיָּא** (פסיקת' רבתי פ"א) בענוצט א גאסט הויז. **בַּעַל אֲוִמְנוֹת** (יבמות, סג) האנדווערקער. **בַּעַר אִשָּׁה** (שמות כא, ג) א פער = הייראטהער.

(ב) **בַּעַל בְּחִירָה** — בענוצט דאָס רעכט צו אויסווילען. **בַּעַל בְּטַחֲוֹן** (ילקוט יתרו, מו) האָט צומטרוי אין

בְּנִקְיַת חַפֵּץ (שבועות, לז). אה"ע הל' כתובות סח, סע' ה) שווערען, האלטענדיג א הייליגעס דינג.

בְּנִשְׁמִיחָה אָחַת (מעילה, מו) מיט איין מאָהל אָבאָטהעמען. **בְּסִבְרַת פָּנִים יָפוֹת** (אבות, פא) מיט א פריינדלויכען אַנגעזיכט.

בְּסוּד — אין געהיים — **בְּסוּדֵי סוּדוֹת** — אין שטרונג = סמען געהיים.

בְּסוּד הַכֹּל — אין די אלגע = מינע סומא.

בְּסִתְרָה (תהל' בו, ה) אין פער = באַרגענעם.

בְּעַד כָּל הַזֶּן (תהלים קיט, יד) פיר גאָר דאָס גוטס. **בְּעוֹנוֹתֵינוּ הַרְבִּיּוּם** — בעה"ר (ע"ו, ט) דורך אונזערע פועל זינד.

בּוֹעֵז (דה"א ב, יא. רות ב, א) דער קרעפטאָגער — נאָמען דער העלד פון די געשוכטע רות, איין אורפאָטער פון דוד המלך'ס קיניערלויכע פאמיליע.

בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (בע"ה) דורך גאָטעס הילפע.

דְּמִיּוֹן — א איינפולדנער (אין אונגארלענדיקעס). **בַּעַל דִּין** (סנהדרין, ז. אבות פ"ד) פאָדערט א יעבטס זאכע, אין א פראצעס. **בַּעַל דִּין קָשָׁה** (ברכות, מז) אַנטשטייגער, א הארטער גע- ריכטס גענער. **בַּעַל דַּעָה** — טראַנט פאַר זיין מיינונג, אויף א זעלבער וואָס זיין דעה גילט אין שטאַדט זאכען. **בַּעַל דִּיקְדוּק** — גראמאטיקער. **בַּעַל דִּיקְדוּק אַרְךָ** — א מענטש מיט אַרטיגע אויפפיהרונג. **בַּעַל דִּרְשָׁה** — בעזונט ארעדינעס קראפט. **בַּעַל דִּרְשָׁן** — פּרעדיגער.

(ה) **בַּעַל הַבַּיִת** (שמות כב, ז) דער הויז- בעזונטער, ווירטה — **בַּעַלֵי בָתֵּיכֶם** (ברכות, מא. חולין צב, א). **בַּעַלֵי הַבַּיִת** (ב"א י"ג) בעל-הבית'סע — בעל-הבית'סע. **בַּעַלֵי הַבַּיִתִּישְׁקֵיכֶם**, ווירטשאפט. בעלי-בתינען — זיך ראספראזאיען. **בַּעַל הַגּוֹף** — פערמעגט

גאט — דאָס ער פּערלאַזט ניט. **בַּעַל תְּבִי** (מעשרות פ"ה ב"ה) גרונג אויף טרערין — צום וויינען. **בַּעַל תְּבִירָה** (שופטים ה, לט) — **בַּעַלֵי תְבִירָה** (בראשית יד, יג) בונדעס מאַן, אויף א פאָטער אין דעם גאַנ ווען ער איז טהל זיין נייגעפארענעס זאָהן. **בַּעַל תְּשִׁירָה** (ברכות י"ג, ב"ט פ"ג) אַרדוקער מענטש, א בעליבטער.

(ג) **בַּעַל נְאֻחָה** — שטאַלער, האַפערטיג. **בַּעַל נוֹמָא** — איבערזעצער. **בַּעַל נְמִירוֹת דָּסֵד** — גנארוג. **בַּעַל נְמִרָא** (ערובין, סא) תלמודוסט.

(ד) **בַּעַל דְּחִמָּר** (ברכות, כו) שאפער דער זאכע, אָדער א זעלבער וואָס מען שויט זיך זיין נאמען בפירוש ארויסזאגען (פני לאלאף תּמנת ב"י). **בַּעַל דְּחִמָּרִים** (שמות כד, יד, ב"ק ה) האָט טענות (רעכטס זאכען). **בַּעַל דְּחִבּוּר** — בעזונט ארוי- דענס קראפט (דב"ן). **בַּעַל**

(1) בעלמוד נקרא בעל הבית— ארון לכל קנין חפץ, ולא דוק בית, ועם רוב במסכתא פאה קורא לבעל שדה בעל הבית, ובמסכתא ב"מ (ע"ה) קורא בעהב לבעל החומר, וכן שם הנותן דינר לעני נקרא הנותן, בעל הבית.

(ח) **בעל חוב** (בבא קמא ו. טז שם קיד) שולדנער, האט

אויף זיך געלד שולדען (י).

בעלי חובבות (סוטה, טז) **בעלי**

חובבין (נדרים, סו) **בעל חוב**

(תענית, זמ) **נאזקער**. **בעל חוב**

דער שולדנער, אין א פערברעך

וואס דעם צווייטען איז ארויס=

געקומען א שאדען. **בעלי**

חובים (שבת קכח. קרושין, ו)

לעבעדיגע וועזענס, בעזאנדערס:

טהויערע, פיה און געפליגעלטע.

בעל חלבוות (בראשית לו, יא)

פער איינפערעסערט אין טרוימע=

רייא. **בעל הסחורין** —

א מענטש מיט א קערפערליכען

פעולער. **בעל השמון** —

געטוקט אין רעכנונגס קונסט.

בעל התורה — פערביהרט

א האבנייט.

(ט) **בעל מזהב** — ליענט

צו העלפען דען

צווייטען. **בעלי מזהב** —

בעלי טובות. **בעל מקסה**

האלט א געגענישטאנד אין

א דוקען קערפער, אויף א ווירט

פון פועל ווירטהשאפט. **בעל**

הגדה (ב"ב, ח). **בעל הגדות**

(שם קמח) בעהאזיען אין אנדקא.

בעל הלאוה — איז עוסק

מיט געלד פערלייגען. **בעל**

הנאה (פנהדות, כו) פאלוסטלונג,

ליבהאבער פון פרויען אמעז=

רונג. **בעל הנט** (נדה, לא)

וועמען עס פאסירט איבער=

נאטורליכעס. **בעל התורה** —

שמעלט זיך פרעך. **בעל**

הציאה — פערבונדען מיט

גרויסע אויסאבען. **בעל**

הולם (ספחים, פו) א מאנן פון

א גרויסען בערוף.

(ו) **בעל ובערה** — א ליבער=

האבער פון

דיספוטען, ליכט זיך צו אמפערן.

בעל ויתנות — בעשמעקט

ניט, לאזט איבער זיינע.

(ז) **בעל זכרון** — בעזונט

א גומען געדעכטניס.

בעל זקן (שם) סופרים פ"ד הל'

באררוינער.

(1) במובן הרגיל מוסב השם, בעל חוב" מי שחוב לחברו, ובמרא מוסב גם על האיש הנטשה בחברו כדאיתא, מנין לבעל חוב שקנה משכון (ביט ס"ב).

תורות ומגילות⁽¹⁾. **בעל**
מִדְקָדֶקֶן (ד"ו איז בעל דקדוק) היט
אפ די פונקטליכקייט אין די
רעגעלען פון א שפראך. **בעל**
מִדְדָּשׁ — פערשטייט און איז
בעקאנט אין מדרשים. **בעל**
מִדּוֹת — טוגענהאפטער, בע-
זוצט גוטע זיטען. **בעל מוֹל**
דעם וואָס געהט אים גליקליך.
אין אלעס — **בעלי מוֹל**,
בעלי מוֹלֹת (ועה מול).
בער מח — בעזוצט א גוטען
קאָפּף. **בעל מחבר** —
א פערפאסער. **בעל מחיה** —
א ווירטה פון א שפייזע הויז,
נאָרקוד. **בעל מחלֶקֶה** —
קריגער, צאנקוכטונגער. **בעלי**
מחלקות (ירושלמי פאה פ"א, תחומא
קרי, ד). **בעל מחשבה** —
מחשבות (פנהדרין, יט) נאכזונ-
גענדער. **בעל מטפל** —
בעפאלען מיט קליינע קינדער.
בעל מלאכה (מדרש תהלים
כה) האנדווערקער, בעזוצט
א פראפעסיאָן. **בעל מום**
(בעלה, כט, מנחות, ה) א פעהלער-

ארענדע פון די שטאָרט לייט,
זאָ דאָס בלוז ביי איהם זאל מען
עם קויפען, נאָך זיין געשמעל-
טען פרייז.

בעל יסורים (ב"ר פ' צד) ליי-
דענדער, טראַגט
איבער שמערצען. **בעל ישר** —
בעלי ישרנות — א מעגש
מיט רעכטשאַפענהייט.

(ג) **בעל פה** — קרעפט-
גער, העלדיש.

בעל כים (מנחות, טז) פערמעגט
זייער א גרויסע געלד בייטעל
(קאפיטאליסט).

(ברכות, טז) געצוואונגען, איבער
געוואלד. **בעל בשרון** (קהלת
ד) פעהיג, ספאסאָבנע.

(ל) **בעל לשון** (קהלת, י, יא)
בעזוצט שפראך,

גוטער סטיליסט. **בעלי לשון**
הרע (סוטה, מט) פערלוימדער,
בערוודער.

בעל מניה — שאפט אָב די
גרייזען (פעהלערען)

אין געדרוקטע אָדער אין גע-
שריבענע, פרשיות מזוזות, ספרי-

⁽¹⁾ משרש הנה, מלשון הנו סוים מכסף (משלי כה, ד):

האפטער, א קאלוקער. **בעלי מומין** (ומא, גד. עירובין, קח).
בעל מוסף — א דאזיגער פון מוספים, אום ימים נזראים, אלס חזן. **בעל מפרנס** — א ברויט געבער, שפייזט זיין הויז-געזינד.
בעל מופת — בעווייזט וואונדער. **בעל מצודה** (ועה— „בר מצודה“). **בעל מצרא** — גרענעץ נאכבאר (ועה— „בר מצרא“).
בעל מקרא (עירובין, גז). **בעל האווען אין תנ"ך**. **בעל מרה שחורה** — מעלאנכאליק.
בעל משא ומתן (בר, פ"ט) הענדלער, קויפמאן, פערפיהרט געשעפטען. **בעל משניה** — גיט אכטונג אויף א פלל-זאך.
בעל משנה (ביב, ה) בעהאווען אין משניות. **בעל משפחה** א פאמיליאנט.
משפטים (ישעיה ג, ה) פערפיהרט פאדערונגען אין גערעכטס היזער.
בעל נאמנות — א מעגש פון צוטרויא. **בעל ננינה** — בעזיגט א שנינע שטימע — צו זינגען. **בעל נחלה** — פערמאגט לאנד, אדער געבידען. **בעל גס** —

עס פאכירט איהם איבער-נאטורליכעס. **בעל נסיון** — באשטאנען ביי אפראבע (בעהעשרט איבער זיך). **בעל נצחון** — לועבט צו בעזיגען (איסצופיהרען).
בעל סכרא (ירושלמי קדושין פ"ט) שארפזינגער.
בעל סוד (משלי כה, מז) פער-האלט א געהיימניס.
בעל עברה — זינגער.
בעל עולה — פוהרמאן. **בעלי עגלות**.
בעל עולה — טוט אונרעכט געגען ליט. **בעל עסק**.
בעל עסקן — א טוהער.
בעל עצה — בעראטער, געהילפג אין אראטה.
בעל פה (תמורה, יד) זונד-ליך, אויסווענדריג.
בעל פלפול (ב"ק, קמה) שארפזינגער דוספוזיטער.
בעל פועל (תהלים, עד, יב) א אויפטוהער. **בעל בקדוץ** (ירושלמי שבת פ"ד) אייגענטימער פון אבעזוארונגס זאכע (דעראויסאר).
בעל פרנסה — א מעגש פון ליזונג (האט פיל קינדען).

דער וואָס האָט אַ מעגנעג לייוונג.
בעל ש"ם (סנהדרין, קי) דער
 וואָס איז קלאָר אין גאַנץ תלמוד
 (אין ב"ב כה אין דער נוסח מסורש
 „בעל נקרא“).

(ת) **בעל תאווה** — בעגעהרט
 צו פרויען
 אַמעזורונג. **בעל תכלית** —
 בעזאָרגט אַ צוועק פאַר זיין
 צוקונפט. **בעל תלמוד** (ב"ב
 קכח: ויק"ר פ' כה, קה"ר פ' ב)
 תלמודוסט (דאָס זעלבץ ווי בעל ש"ם,
 בעל נמרא).

בעל תענוג — לעבט צו
 לעבן אין פערנעגניגען. **בעל תפלה** — טראָגט פאַר געבעט
 אין שוהלע פאַר די געמיינדע.
בעל תקיעה — שופר

פראָער, אום ראש השנה.
בעל תורה (ירושלמי סוטה פ"ז)
 אַ לערנער. **בעלי תורה**
 (תחובא, בהעלותך). **בעל תשובה**
 (ברכות לד: יומא פו: ב"ב נח) אָבוועג=

דעט פאַן זינע פערברעכען.
בעלי תשובה (ברכות, לד:).

בעניני הבלל — אין די איג=
 טערעסען פאַן דעם אלגעמיינ.

(צ) **בעל צדקה** (ילקוט קהלת
 פ"ו פ' שלה)
 וואָלטהעטיגער. **בעלי צדקה**
 במד"ר פ"ג).

(ק) **בעל קבלה** — קאבע=
 ליסט. **בעל קריאה** — פאַרלעזער אין דער
 ספר תורה (קריאת התורה).

(ר) **בעל רחמים** (ויק"ר פ' יד)
 אַ באַרמהערציגער.
בעל רחמנות באַמוטלינדעג=

דער. **בעל רכילות** —
 פערליימדער, אַ פערוידער.

(ש) **בעל שחרית** שחריתים=
 דאווענער. **בעל שכל** —

אַ פערשטענדיגער, מיט אַ גוטען
 פערנונפט. **בעל שם** (ספחים
 פו: דאָרט איז געמונט דער מוט דעם

זעלבן נאָמען פון זיין חבר) אַזעלכער
 וואָס פערשאפט זיך אַ נאָמען
 פון צוטרויאונג אלס אַ וואונדער

טהוע. **בעל שמחה** —
 וואָס מאַכט אַ באַל אויס פרוידע.
בער שמועה (ירושלמי שבת פ"א)

רייך אין אַנגעהערטע ערצעה=
 לונגען. **בעל שמועות** (מעילה
 יד. ב"ב קסח). **בעל שפע**
 (דברים לג, יט) (דוּזעלבץ ווי בעל פרנסה)

בְּעֵצָם (איוב כא, כג) אין גרונד —

בְּעֵצָם הִדְבֵּר —
אין גרונד זאכע.

בְּעֵרְךָ (ויקרא ח, טו) אונגעפעהר,
אבשאצענד .

בְּעֵרְכֵּי אֹת (נשוי, ט) אין גע-
ריכטס הייזער .

בְּעִירָם וּבְחֵמָר כָּל (דברים
כה, טח) אין נאקעטקייט,
און אין מאנגעל אין אלעם .

בְּעֵת — ווערענד, אין דער
צייט . **בְּעֵת מַעֲשֵׂה**
(ירושלמי פסחים פ"ט) ווערענד דאָס
האָט פאסירט .

בְּפִה מְלֹא — דייטליך,
אויסדריקליך .

בְּפִי נֶפֶשׁ (שבת, קכו. ע"ז, ב)
מוט בעקרייניקטע
זעלען . פערדריסליך .

בְּפָנָי כָּל עַם וְעֵדָה —
אין דעם געגענווארט
פון דעם גאנצען פאלק און
געמיינדע . **בְּפָנָי עֲדִים**
בְּשָׂרִים וּנְאֻמִּים — אין דעם
געגענווארט פון אַנגענומענע

און ריכטונגע צייגע . **בְּפוּעַל**
מִכּוּשׁ — גאנץ אין דער טהאט .

בְּפִרְהוּסִיא (ברכות, ה.) אָפּענ-
באר .

בְּפִרְט (סוכה, לו.) אויסשלוסליך,
בעזאנדערס .

בְּפִרוּשׁ (ברכות, יא: חולין, צד.)
דייטליך געזאגט,
אויסדריקליך בעשטימט .
בְּפִשְׁטוּת — אין איינפאכען
ארט .

בְּיָצָה — אייביגים (דברים כב, ו.)

בְּצִלְאֵל (שמות לא, ב) אין
גאטעם שאטען .

גאטען פון דעם גרויסען קונסט-
לער, וועלכער איז געוועזען
דער דירעקטאר אויף אלע
יובעלוערער און גראווער אין
גאָלד און אין דומאנמען ביי
דעם אויפֿשטעלען דעם משכן .
אונזערע חכמים פערטייטשען
זיין גאטען, ווי ער וואָלט בע-
שטאנען פון צוויי ווערטער
"בצל-אל", ד"ה: אין שאטען
גאטעם — איז ער געוועזען (ברכות
נה) זאָנסט וואָלט ער אזא קונסט-

בְּקַבְּלַת בְּחָרִים — אויב־
נעִהמַעַנְד זיך צו
זיין אין פֿערבאַנד. **בְּקַבְּלַת**
קִנְיָן — אָננעִהמַעַן אַ בעשלוּם=
צײַכען אויף אַ קנייה.

בְּקוֹל רָם (דברים כו, יד :
תחומא פקודי ז.)

מוט אַ הויכע, הילכענדע שטימע.
בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת (ברכות, טו :)
מוט געוואלדיגע געשרײען (2)

בְּקִצּוֹר (סוכה, כט) אין קורצען.
„מאַכט בקיצור“ —
אַהנעִ שיהיות.

בְּקוֹר הַלֵּוִים (שבת, קכו, גדרים
לט) אונטער=
זוכען קראַנקע.

בְּקָרוֹב (יחזקאל יא, ג) קירצליך.
נאַהנטע צײַט.

בְּקָרוֹב (הושע ג, ג) אונגעפֿעהר,
אַהנליך.

בְּקִשָּׁה (אסתר ה, ח) פֿערלאַנג.
בְּקִשּׁוֹת. „דערלאַנג“

גען אַ בקשה“ — איבערגעבען
אַ ביטע שרופֿטליך.

לֵעָר און אזא עסטעטיק ניט
געוועזען (1).

בְּצִמְצוּם (פֿתהרין, עו : גמין, ז)
גענוי, קוים אוים=
קומענעם.

בְּצִנְעָה (ע״ו, י, שם, כו, זכחים פהו)
בעהאלטען, פֿערדעקט.

בְּצִנְיָעוֹת — בעהאלטענד,
פֿערדעקטערהײד.

בְּצִרְכֵי צְבוּר (חגיגה, כו) אין
די אָנגעלעגענהײטען
דער געמײנדע.

בְּצִרוּתָהּ (חגיגה, ג) פֿעראַיינוגט,
צוזאַמען מוט ...

בְּצִוְרַת אֲדָם — אין מענש=
לזיכען געשטאַלט (געײכט).

בְּקִי (עירובין, ע) ערפֿאַהרען,
געניט — **בְּקִיָּאִים** (פסחים
טו.)

בְּקִי בְּחֻרְרֵי הוֹרָה
(קדושין, י) ערפֿאַהרען, בעהאווענט
אין אלע טיעפסטע ערקלע=
רונגען (קאַמאַנטאַריען) פֿון
דער תורה.

בְּקַבְּלָהּ (ר״ה, ז) אויפֿנעהמענ=
דיג, טראַדיציאָן.

(1) כן למשורר נשנב אומרים; „משורר בחסד אלהים“.

(2) יש לשער כי ממונו תוצאות להשם Колоколь להפעמון המצלצל בקולי
קולות בראש המנדל.

בר כוכבא — שטרען = זאָהן; דאָס איז דער נאָמען פון דעם בעוואוסמען גרויסען יודישען העלד וואָס האָט געמאכט אַ אָפּענטליכען אויפשטאַנד געגען די רוימישע מאכט, וואָס האָט דאָן שטאַרק אונטערדריקט דאָס יודישע פּאָלק מיט אלעליי גזרות רעות זייענדיג אין זייער אייגענלאַנד. ער האָט מיט גרויס העלדזש קייט געשטרימען מיט די רוימער דורך די הילפּע פּאָן אַ גרויסע אַרמעע, וועלכע ער האָט אויפֿ געשטעלט פּאָן יודישע גבורים, וואָס יעדער פון זיי איז צום אַרײַנגעמען אין בר כוכבא'ס אַרמעע געפרויבירט געוואָרען זיך אָבּהאַקען אַ פּונגער ניט געבענדיג זיך אַ קרום. אזעלכע העלדען זינען געוועזען מיט איהם ביז צוויי הינדערט טויזענד האָבען איהם די חכמים אַרײַנגע-

בור (ברכות, מה, מנחות, מט) פוסטער, פראַסטאַק, אונטוויסענדער מענש — **בורים**. **בור** **דאָרְיָא** — פוסט פון תורה וויסענשאפט. **בר** (משלי לא, ב) זאָהן, (אין מעהרצאָהל גיבט דאָס ניט) אין תלמוד איז דאָס בענוצט ווי אין העברעאיש דער בעדי = טונג פון וואָרט „בן“ — אויף אַ בענוצטער אָדער אַ פּאָך מאַנג, צב"ש: **בר אוריין** (ברכות, יב, מנחות ג) האָט דעם זעלבען בעדי = טונג ווי „בן תורה“ — אַ געלעהר = טער¹). **בר בי רב** (תניינא, ה) אַ מענש וואָס געהט אונטערזיכט אין אַ שוהלע. **בר דעת** (ב"מ פג, קדושין כד) אַ פערשטענדונגער, מיט אַ בעשלאָסענעם מיינונג. **בר הכי** (סוטה, כו) פעהיג אויף וואָס בעזאַנדערס. **בר מזל** — (ועה — מזל²). **בר מזבים** (ברכות, נח), אַ יחסנדיגער מענש.

¹ לפי שמבארה מלת אורייתא מלי, אור" שקאי על השכלה, יהיה בר אוריין בלשון התלמוד כמו נאור בעברית: איש מלומד ובעל תורה, וכן מבנה התלמוד את התורה עצמה: אוריין תליתאי לעם תליתאי (שבת, פה) וכן וקד הערוך השלם אוריין ולא אוריין שכמבטא התלמודים, ומסונית הנמרא (במסכת קדושין, מט) משמע דאורייתא נקראת רק התורה עצמה ולא נביאים וכתובים.

געשוקט: „וויפול גאָך וועסטו
אָנמאַכען ביי יודען בעלי מומין?“
פרעגט ער זיי: „מיט וואָס דען
זאל אײך זײ אויספרובירען?“
האַפען די חכמים איהם אָבגי-
ענטפערט: „אזעלכער וואָס קען
ניט אַרויסרײסען אַצדער אין
וואַלד לבנון זאל ניט אײנגע-
שריבען ווערען אין דען אַרמעע.“
האַפען זיך אויפגעקלובען צוויי
הונדערט טויזענד אויך אזעלכע
(איכה רבתי פ"ב פסוק בלע ה'). צוויי
מיט אַ האַלב יאָהר האָט ער
געפיהרט דעם קריג, און האָט
שאַן געהייסען „יודישער קעניג“.
די גרעסטע חכמי־ישׂראל האָבען
געגלויבט אין זײן הילפע—דער
תנא רבי עקיבא האָט איהם
אָנגענומען פאַר דעם ערוואַר-
טעטען משיח, וואָס מיט זײן
נאָמען „בר כוכבא“ איז ער
מרומו אין דער תורה: לְרַבֵּי

כוֹכַב כְּנִיעָב (במדבר כד, יז), ד"ה:
פון יודען וועט אַמאָהל אויף
שטייגען א שטערען! די רוימער
האַפען איהם בשום אופן ניט
געקענט בעזיעגען, ביז אַ שלאַנג
האַט איהם אײנגעפּוּסען, זײנענ-
דיג אויף דעם קריגס פעלד
און איז דער פון געשטאַרבען ⁽¹⁾
און דער נצחון איז פערבלוע-
בען ביי די רוימישע זייטע;
דאן האָבען זיי מיט גרויסע
רציחות חרוב געמאַכט די
גרויסע שטאָדט „בִּיִּר“ וואָס איז
געוועזען זײן רעזידענציע ⁽²⁾.
די חכמים, זעהענדיג אז זײנע
שליחות איז ניט קיין געטלעכע,
רופען זיי איהם אַנשטאַט בר
כוכבא—בר כּוֹזְבָא (סנהדרין, עג.
איכה רבתי שם) „פאַלשער זאָהן“ ⁽³⁾.
דאָמיט האָט זיך געענדיגט די
יודישע פּאָליטיש זעלבסטער-
שונג אין זײער לאַנד ⁽⁴⁾.

⁽¹⁾ הוא הוא בר דרומא שהבישו נחש, הנזכר בשנין נז. כן דעת הערוך
ערך „בן כוזבא“ ונשנה כן גם בערך „ביתר“.

⁽²⁾ מחורבן ביתר הרבי לספר במסכת גטין נז. ירושלמי תענית פ"ד הל' ז,
איכה פסוק בלע ופסוק צדו.

⁽³⁾ שם בערוך הוא אומר שנקרא בן כוזבא על שם עירו שביהודה.

⁽⁴⁾ בר כוכבא איז עראינערט אין תלמוד: סנהדרין צז: ירושלמי תענית פ"ד

בַּר מִצְרָא (כ"ב קח:) (ועה—בעל
מִצְרָא). **בַּר נֶשׁ** (ירושלמי
כ"ב, עד וכוונה) א פשוטער מענטש.
בַּר סַמְכָא (טין, ו:) א פאך
מאנן, אויטארי=
טעט—וואָס מען קען זיך אויף
איהם פערלאָזען (פאך זיך).
בַּר שִׁכְל (ועה— בעל שכל).
בַּר פְּלוֹנְתָא—געגנער (אפגעעט).
בּוֹרָא (ישעיה מ, כח) באשעפער.
בְּרִיאָה (במדבר מד, ל)
באשעפעניס, בְּרוּאִים, בְּרִיּוֹת.
בְּרִיאֹת — געזונדהייט.
בְּרַבִּים (ברכות, מד) פובליצנע,
אָפּענטליך — **בְּרַב**
עַם (משלי יד, כח) אונטער אַ גרוי=
סען פערזאמלונג.
בְּרִנּוֹ (חבקוק ג, ט). **בְּרוּאָא**—
זינגענדיג פערבוֹזערט,
אין צאַרען. פּוּר אַ בְּרוּז'ען
לאַזט מען נישט.

בַּר מִזְל (כ"ב, יב:) וועלכער עס
בעגלונט אים אין אלעס.
בַּר מִינּוּ (ברכות לה, גג. חולין
צח) אזוי רופט מען
א מענטשען נאך יציאת הנפש
כזו דער קבורה, ד"ה: „אויסער
אונז" — גלייך ווי אין זארגאן:
„נט פיר אונז געדאכט"!
בַּר מִצְוָה (כ"ב, צו) פערפליכ=
טעט צו אלע מצות.
אזוי הייסט אידיש אינגעל
ווערענדיג דריי צעהן יאהר אלט,
ווי עס האָבען בעשטימט אונז
זערע חכמים „קִין שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה
לְמִצְוֹת" (פרקי אבות פ"ח). דער ספר
הזוהר מאכט פון דעם טאָג
זייער אַ גרויסען וויכטיגקייט,
און הייסט אז פרומע עלטערען
זאָלען מאַכען צו דער צייט
א פּיערלויכע סעודה, גלייך ווי זיי
וואַלטען איהם פוהרען צו
דער חַפָּה⁽¹⁾.

ה"ח. רמב"ם הלי מלכים פ"א און מדרש איכה פ"ב פ' בלע). ביי דעם ווידישען
המון איז ער בעקאנט געווארען אין גענעטוארטיגער צייט דורך דעם פאלקס בעליעבטען
דראמאטור און אפערטיסט, אברהם נאלדפארען דל.

⁽¹⁾ בענין בר מצוה איתא בזהר חדש בזה"ל: אמר ר"י מתליהר שנין ולעילא
הדוא יומא חובתא על צדיקיא למעבד חדותא כיומא דסליק לחופה, והקביה כרווא
קדמויהו בחדוה: צאינה וראינה בנות ציון בעטרה שעטרה לו אמר וכו'.

בְּרוּךְ (בראשית ט, כו) געבענשט, געלויבט. **בְּרוּכִים** (ש"א כג, כא) **בְּרוּךְ הַבָּא** (תהלים קיח, כו)

געזעגנעט זי דער דאָ קאָמט! ווילקאָמען! — מיט דעם אויסדרוק ווערט אויפגע־נאָמען אריינקומענדער גאסט — **בְּרוּכִים הַבָּאִים**. **בְּרוּךְ הַשֵּׁם** (וכריה י"א, ה) ב"ה — געלויבט איז גאָט, אדאנק גאָט. **בְּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם** (תהלים סח, ט) — אדאנק גאָט פֿיר יעדען טאָג — קאָסטען. **בְּרוּךְ הַיּוֹתָם** — געבענשט זאל זיין אייערע ער־ געהרונג! אזוי איז די זימע צו זאָגען אריינקומענדיג ווען מען געפונט ביים עסען¹.

בְּרוּךְ דֵּין הָאֱמֶת (ברכות נד, ט"ז) שם: מ' מופרים פ"ח

הל' ג' אדאנק דעם ריכטיגן

בְּרוּךְ (סוטה, כו) מיט פערדינסט. **בְּרוּךְ** (בראשית לא, ב) ענטלויפט, ציעהט אָפּ, ענטלאָפענער.

בְּרוּךְ הַיְהוָה הַמְּנַהֵל (בראשית כ"ט, י"ח) „פאר רחל'ן

דין קלענערע טאכטער" — האָט בפרוש אויסגערעדט יעקב אָבִינוּ מיט לבן זיין שווער: „וועל איך דיר דינען 7 יאָהר". און לבן האָט איהם דאָך אונטער גע־שמעלט לאָזן די גרויסע.

בְּרִיָּה (ברכות, י) באשעפעניס.

בְּרִיָּה מְשֻׁנָּה — אונג־

געוויינליכע בעשעפעניס — **בְּרִיּוֹת** (חולין, קכד).

בְּרִיּוֹת מְשֻׁנוֹת (ברכות, י).

אזעלטענע **בְּרִיָּה** (**בְּרִיָּה** בל"ז) זעהר א געשיק־

מע אין געשעפט, „בריות קייט" חראבראסט.

¹ ברכת הנמוס אל המועדים ביתר הלשונות, מברכים: „אכלו בתאבון נרתי (מיט אשטערקען אפעשט), אבל הברכה שבעברית היא לפי תכונת עם ישראל במדתו הסתפקות, רק להשקיש הרעבון, והברכה היא להאוכל שהמאכל יתברך במעיו, כמ שמבארים את הכתוב (משלי יג, כה) „צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר" פי': הצדיק אוכל רק להשביע נפשו לבל ירעב — בלי שום לב אם מעט אם הרבה יאכל והרשעים יתאוננו על תאות האכילה שהיא אתם במדה זעומה, כאלו בטן רחבה תחסר להם כדבעי, להכניס שם אכל למכביר; וכיז מתאים עם דברי השליח (שער האמונות דף ע"ש דיה ולהורות) עה"כ: ויהי עשו איש יודע ציד ויעקב איש תם עיש. ומי המציא את ברכת הנמוס הזאת אי אפשר לדעת.

בְּרָכָה (בראשית יב, כ) זעגן , בענטשען — **בְּרִכּוֹת** (תהלים כא, ז) . **בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה** (ברכות, לה) די ברכה וואָס נאָך דעם עסען . **בְּרִכַּת הַבֵּית** (כתובות, קג) אַ חוּזוּ מוֹל-בְּרָכָה . **בְּרִכַּת הַגּוֹמֵל** (ברכות, נדי) גומל בענטשען, אזוי הייסט די ברכה ווען מען קומט ארויס פון אַ ספנה בשלום . **בְּרִכַּת הַחֵדֶשׁ** (שם) ראש חדש בענטשען . **בְּרִכַּת הַמּוֹזֵן** (סוכה, מוה) בענטשען נאָךְ שפּיזען . **בְּרִכַּת הַתּוֹרָה** (ברכות, כא) די ברכה פאַר דעם לערנען . **בְּרִכַּת הַתְּנַיִם** (חולין, ט) ד"ה : די **שבע-בְּרִכּוֹת** . **בְּרִכַּת כַּהֲנַיִם** (ברכות, יב) די ברכה וואָס כהנים בענטשען דעם פּאָלק צום דוכנען, מיט די דריי פסוקים : **יְבָרְכֶךָ ה', יָאֵר ה', וְשָׂא ה',** (במדבר, ו, כג-כו) . **בְּרָכָה לְבַטְלָה** (ברכות, סג) אונגילטיגע ברכה . „ברכה מאַכען“ הייסט, ווען מען לאדעט יעמאנדען גענוסען . מאַכען אַ ברכה—ניט גענוסען

דוכטער — אזוי איז די ברכה אויף אַ שלעכטע נאכרוכט, אין דעם זינג ווי אין יודיש : „גאָט איז גערעכט און זיין משפט איז גערעכט“ ; דער אונטער-שווער איז, דאָס די העברעאישע ברכה איז אַהן שם ומלכות, כדי נישט צו דערמאָנען גאָטעס נאָמען אויף אַ שלעכטען צופאַל .

בְּרוּךְ שְׁפִטְרָנִי (בר"י פ"ג, ו) אַ דאַנק דעם וואָס האָט מיר בעפרייט—דאָס איז די ברכה וואָס אַ פּאָטער מאַכט נאָכדעם אויפּרופּען זיין זאָהן לתורה צו זיין ווערן בעל מצוה (ויעו אַרטיקל—„בר מצוה“).

בְּרוּךְ (ירמיה, לב, ד) געבענשט . איינע פון די מעגליכע נעמען אין ביבלי און עקזעסטורען נאָך יעצט . מיט דעם נאָמען הייסט דאָרט דער שרייבער פון מגילת איכה **בְּרוּךְ בֶּן נְרִיָּה** וואָס ירמיהו הנביא האָט איהם פאַר-געזאָגט, אויף דעם קומענדיגען חרבן בית ראשון (ירמיה, לו) . איז די אַפּאָקריפּען איז דאָ אויף זיינע אייגענע פּערפּאָסטע קאָפיטלען .

נעהמונג הייסט **בְּרִירָה** — אויסקלייבונג: „זיצט אויף א ברירה“; „א ברירה האָב איך“? הייסט ווען מען טוט וואָס גע- צוואונגען, ניט קענענדיג פיר זיך בעסערס אויסקלייבען.

בְּרֵאשִׁית (מ״א בא, ט) אויבען אן, אויף: פּאַראַים (מיכה ב׳ יב: סנהדרין, קב.).

בְּרֵאשִׁית (בר׳ א, א) אַם אָנ- פאנג. מיט דעם וואָרט הייבט זיך אָן דער חומש „ספר בראשית“ און צוליעב דעם הייסט דער גאַנצער טהייל פון דעם חומש „ספר בראשית“, אויך די „סִפְרָה“ הייסט בראשית— אזוי הייסען אויך אלע סדרות נאָך זייער הויבט וואָרט מיט וועלכען זיי פאנגען אָן. אין די סדרה בראשית איז בעשרוע= בען איבערהויפט דער סדר פון דער ערד בעשאפונג וואָס פריהער און וואָס שפעטער: לופט, וואסער, נְפֹשׁה, געוויבסע לעבהאפטע, אגב פון וואָס איר

אָהן אַ ברכה¹). „א ברכה אויף א דונער“ (ברכות, נט). „א ברכה אויף דיין קעפעלע“ (שבת, לא).

בְּרָכָה — די לעצטע סדרה פון פונפטען חומש דברים (ועה— וואת הפְּרָכָה).

בְּרָכָה (דה״א יב, ג) א מענלי- כער נאמען דאן, יעצט א ווייבליכער.

בְּרִמְאוֹת (ב׳, קג. קידושין, נח) מיט בעטרוג, מיט פאלשקייט.

בְּרִמְזוּה (נמ״ו, נט) מיט אַוונק (געבענדיג א צינען).

בְּרִצּוֹן (שבת, נד) אויס גוטען ווילען (פרמיוולוג).

בוֹרֵר (סנהדרין פ״ו) אויסקלייבער **בוֹרְרִים** — ווען צוויי

צדדים האָבען צווישען זיך א שפּאַר, קלייבט ייִדער זיך אויס אין מענש פאר אַ בֵּן (זה בורר לוֹ אֶחָד). אָבער דער

אויסגעקליבענער דארף הייסען **בְּרוֹר** — **בְּרוֹרִים** זאָען אויך לומדים **בוֹרֵר** — די אונטער=

¹ כמאמר: אסור לאדם שידגה מן העולם הזה בלא ברכה וכו' ילך אצל חכם וילמדוהו ברכות, וכל הנדגה בלא ברכה כאלו נהגה מקדשי שמים ומעל (ברכות מה).

איז בעלאנגט צו האַבען פון הימעלשען סוסמעם, זיינען בלויז דערמאָנט: די זונן די לבנה, און אין אלגעמיין — שטערען, וואָס זײַער שײַן גרױכט אויף איהר, וואָס פון דעם האָט זי איהר בעלייכטונג (בראשית א, יז) און צײַט רעכנונג (שם, יד); אויך זײַ אזױ עס רעגענט פון איהר אויף איהר (שם ב, ו); בראשית רבה פ' יב) ביז עס קומט צו מעגלשען אלײן. די סדרה לערנט אונז אויך פון די געשיכטע מיט קנן וְהָבֵל (שם ד, א-ב) אז אַמענש זאל גוט דײַנקען אז דער צװײַטער טער מאכט איהם אײַנג די וועלט, דען ווען די וועלט האָט גוהערט גור צו צװײַען, האָט אײַנער דעם צװײַטען ערמאָרדעט זײַענדיג זאָגאר אַ ברודער. יעדער אײַנצױגער אין געגענטהײל פריינגט נוטצען דעם מענשליכען געזעלשאַפט; אײַן מענש אין דער וועלט וואָלט געװײַט

ניט געהאט אלײן אויסגעארבײַט פיר זיך אזױ פועל בעקוועם ליכקײַט, און וואָלט אױס גײן פון מאַנגעל און הונגער אײַדער ער וואָלט אויספױען אײַנער אלײן צו פערפערטיגען פיר זיך וואָס איהם אײַן נײַטונג ⁽¹⁾.

בְּרִשׁוֹת (ב'ק, לב) מיט דאָס ערלױבניס. **בְּרִשׁוֹת**
בַּעַל הַבַּיִת — מיט דאָס ערלױבניס פון דעם הויז ווירטה. **בְּרִית** (בראשית יד, יא) בונד, געמלונג דאָס מַהְלָא, וואָס די תורה רופט דאָס „אות ברית“ (שם יא) אַ בונדעס צװײַען אויף דאָס יודענטהום; מעהר דעטלונג אײַן: **בְּרִית מִילָה** די צערעמאָניע פון בעשנידונג דעם קנאָפע צום אכטען טאָג נאָך זײַן געבאָרען (בראשית יז). **בוֹשָׁה** (תהלים פט, מז, גדרים, כ.) בעשעמונג. **בוֹשָׁן** (גדרים כ.) אבות פ"ב: **בוֹשָׁנִים** — שעמהאפטע.

⁽¹⁾ דיל הנמרא: כמה יגיעות יגע אדחיר עד שמצא פת לחם, עד שמצא בנר ללבוש ואני משכים ומצא אלו הכל מתוקן לפני (ברכות, גח). ולענין זה כונת הכתוב: לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו (בראשית ב, יח) לא קאי על האשה שהיא העוזרת, רק על הבנים שגילדו באמצעותה ואיש את אחיו יעזרו.

פאלק וואָס זײַ אליין האָבען אויפֿ=
 מערקזאָם געמאַכט דעם מלך
 מצרים: דו ווײַסט דען נאָך אלץ נױט
 דאָס ענפּטען איז פּערלאָרען⁽¹⁾.
 יעצט נאָך דעם בעפּרייאונג
 האָבען דו אַדמוניסטראַציע זיך
 געווענדעט צום פּאלק און זײַ
 אָנגעהעצעט⁽²⁾: „צו וואָס האָבען
 מיר דאָס געטהאָן און בעפּרייעט
 דו ישראלײַטען פּאָן אונזער
 דיענסט“, אָבער אז דו צײַט
 איז געקומען איז דו פּרייהײַט
 אויסגעפּוהרט געוואָרען אין
 שטרינגסטען און איבער נאַטור=
 ליכסטען אַרט, דאָס דו גאַנצע
 נאַטור איז אויף געשטאַנען
 געגען זײַ—זײַ הײַנט „פּרשת
 שׁורה“⁽²⁾.

ב'שלום (ברכות, לה) מיט פּרועד.
ב'שלמא (יומא, יד)
 מיילה, ט) אין פּרועדליכעם אַרט,

ב'שבע עינים (זכריה ג, ט) מיט
 זועבען אויגען,
 שטרינג נאַכקוקען.

ב'שונג (פסחים, קמ) אונגערען,
 פּערזעהן.

ב'שלוה (ב"ר פ' פד, י) גאַנץ
 בערוהיגט, אָהן זאָרג.

ב'שלה — דו פּיערטע סדרה
 אין צווייטען ספר

(שמות יג, יז-יח, טז) און דו 16-טע

אין דער תּורה. אין דו סדרה

איז בעשרובען זײַ דו רעאַקציע

איז פּאַרגעקומען בײַ דו ענפֿ=

טושע מלוכה געגען דו יודישע

בעפּרייאונג מיט גרויס אימפעט,

זײַ האָבען גאָר אין גאַנצען

פּאַרגעסען דו פּיעלע צרות וואָס

דו לאַנד מצרים איז אויסגע=

שטאַנען איבער דעם בלוטיגען

געוואַלד-טהאַט וואָס זײַ האָבען

בעהאַנדעלט מיט דעם יודישען

⁽¹⁾ ויאמרו עבדו פרעה אליו שלח את האנשים וגו' השם תדע כי אבדה מצרים (שמות יב, ה).

⁽²⁾ ויהפך לבב פרעה ועבדו אל ה' העם ויאמרו אל ה'עם מה זאת עשיתו כי שלחנו את ישראל מעבדנו (שם יד, ח)

⁽³⁾ כל זאת מרומז בשירה הרוממה שירת הים, אמר אויב ארדף אשיג אחקל שלל וגו' נשפת ברוחך כסמני ים וגו' עיי שמות רבה פי השירה ושהשיר פסוק למסותי ברכבי פרעה.

נאכגעבענדיגן **ב' שלמות** —
אין פאלקאמענהייט.

ב' שלשה הדיוטות (כ"ב קב):
מוט דרבי ציווילנע
מענשען, ניט קיין פאך ליטע.
ב' שום אופן — אויף קיין
ארט.

ב' שמחה רבה — מיט גרויס
פריידע.

בשמים (שמות, ל, כג) געווירן.
„בשמים געשעפט“ —
אקלייט פון געווירן, שפיץ זאכען.
בישן (נדרים, כג) שעמענדיגער
(ועה — בויש“).

ב' שעה (שבת, נו) אין דער צייט,
בשעת הספנה

(סנהדרין, צב) ווען עס האלט ביי
אגעפאהר. **בשעת הרה**
(ב"ר פ"ו כו, ע"י רש"י סוף בראש"י) אין

א פרעהלויכע צייט. **בשעת**
מעשה (ירוש' פסחים פ"ט) אין דער
צייט ווען עס האט פאסירט.
בשעת מיתה (סנהדרין, לט):

תחומא ברא' א) אין דער צייט צום
אָבשטערבען.

ב' שפה רפה (ירושלמי מכות פ"ב,
שבועות פ"ז סוף

הל' ז) מורמענר אונטערען נאָז.
ב' שפל המצב — אין אנגע-
פאלענע לאגע.

ב' שופע (ויק"ר פ"ד שם הנוטב
בשפ"ע) א מענגע,
איבער גענוג.

בשר (בראשית ט, ד.) פלייש.

בשר בחלב (ברכות ו,
חילין, קמ.) פלייש אין מילך,
געקאכט צו זאמען. **בשרא**
דהורא (נדרים מא) אָפסען פלייש.

בשר ודנים (בומירות לשבת)
פלייש און פיש.

בשר ודם (שבת, פח:) פלײש און
בלוט¹). אונזערע ספרי מוסר

רופען אזוי אָן דעם מענשען
ער זאל ניט זיין ביי זיך אזוי
האָפערדיג און זאל וויסען, זיין
סך הכל דאָס ער בעשטייט גור

¹ כנוי לאדם השפל (ירושלמי ברכות פ"ט) על שלא יוכל להשליט את הרוח על הבשר, כמ"ש: לא ידון רוחי באדם לעולם, בשגם הוא בשר (בראשית ו, ג) וכן בתפילותינו, ואל תצרכנו לדי מתנת בשר ודם" (עירובין יח:). חז"ל דרשו השם, אדם" בר"ת: בוישה סרוחה רימה" (מוטה ה).

ב'שורת פות (עירובין, עא) צוזאמען האנדלען, עט קאמפאניע.

ב'שתיקה — שטילערהייד.

ב'תהילה (בראשית י, ג) אים אנפאנג, וועסט.

ב'יות — יעדער ווארט בית אדער

בתים וואס קומען פער=

איינגט (אין סמוכות) ווי: «בית

חיים», «בתי כנסיות» א.ד.ג.

זעה אין ארטקעל — «בית».

בת (שמות כו, א) אטאכטער.

בנות. **בת טובים** (תנחומא

במדבר סי' ה) **בת ישראל**

(שבת קכו) אאידישע מיידעל.

בתיב (בראשית רבה פ' נח, א) א 20

יאהרוגע מיידען. «בת ישראל

גויט מען גיט» זי זאל זיך פער=

הייראטען מיט וועמען זי וויל

איהם גיט⁽²⁾. **בת מלכא**

פון א פאר פוד פלייש און

א בוסעל בלוט. **בשר מרפה**

מרפה פלייש (זעה «מרפה»). **בשר**

בשר — בשרע פלייש, טויג=

ליך צום עסען נאך די רע=

ליגיאנס געזעצע⁽¹⁾.

בשורה (ט"ב יח, כח) מעלדונג,

אנזאגען, פערקונדען.

בשורות (פערגרונט - בשורה, בשורות

בל"ז). **בשורות טובות** (ברכות

יד, ג). **בשורות רעות** (שם יו).

בשת (תהלים לה, כו) שאנדע,

שעמונג אין שמאך.

בשת הפנים (דניאל מ, ז. נדרים

כ. אבות פ"ה). **בשת פנים**

(מהדרין, קד) באשעמען דאס גע=

זוכט (עי' שבת, עו: כתובות סג:)

בשת ופנים (כתובות, מ:)

באשעמען און פעהלערהאפט

מאכען.

⁽¹⁾ כשר נמצא במקרא: וכשר הדבר לפני המלך (אסתר ה, ה) כלומר ישר, גם להוראת «יצלח» אינך יודע איזה יבשר (קהלת יא, ו), ובתלמוד—מוכשר לקבל טומאה (מכשירין פ"ג, מ"ז) כלומר: מתוקן וראוי לזה.

⁽²⁾ דאם איז אנגעוויזען פון פסוק, גקרא לעגרה ונשאלה את פיה» (בראשית כו: נח) אויך פון פסוק לטוב בעיניהם תהיינה לנשים (במד' לו, ו) אפילו ווען דער פאטער זאל אנעהמען פיר איהר קדושין ווען זי איז קליין קען זי עלטער ווערענדיג זאגען אויך וויל גיט און, אינה מקודשת» און בעדארף אפילו קיין גט (דיה מיון). אויף די ראייה פון גקרא לעגרה ונשאלה את פיה» האט זיך איינער איין געעקענט אין זי אב

מער זוי. **בְּתוֹךְ כְּרִי דְבוֹר**
 (כ"ק, עג) אין זעלבן ריידען.
בְּתוֹךְ הַבָּאִים (בראשית מב, ה)
 אונטער די אַנקומענדע. **בְּתוֹךְ**
בְּךְ — אונטער דעסען.

בְּרוּךְ (בראשית כד, טו) יונג
 פרוי, א מעדען פאר
 דעם הייראטען — **בְּתוּלוֹת**
 (אסתר כ, ב). **בְּתוּלוֹת** (דברים
 כב, יד) צייכען דער יונגפֿרוישאפט.
בְּתָם לֵב (בראשית כ, ה) מוט
 דעם גאנצען הער=
 זען (נאאוי). **בְּתַמִּימוֹת** — אָהן
 פאלשקייט — אונשולדיג.

בְּתַנְאֵי (טויר, לב) מוט אבערונג.
בְּתוֹרַת נְגִילַת הַסֵּד —
 אין ארט געפֿעלונקייט.
בְּתוֹשׁוּבָה — מוט בערוואונג,
 אויסבעסערונג, מוט אנט=
 וואַרט, אין דעם בעאַנטוואַרטען.

(כ"ב, ו) א פֿרונצעסען¹. **בַּת**
עוֹלָם הַבָּא (כתובות קיא) — ד"ן
 זוי בן עולם הבא. **בַּת הַלְמִיד**
הַכֶּם (פסחים, מט) א געלעהר=
 טונג א טאַכטער. אין תלמוד
 איז זייער פול מאָל אויפֿמערק=
 זאם געמאַכט צו הייראטען א בת
 תלמוד חכם.

בְּתִיָּה (דה"א ד, יח) (באשע בל"ו),
 געטליכע טאַכטער —
 מוט דעם נאָמען האָט געהויסען
 פרעה'ס טאַכטער וואָס האָט
 משה רבינו'ן אַרויסגעצויגען
 פון טיף און אים ערצויגען
 אלס אַ אייגען זאָהן². אויף די
 בת פרעה וואָס שלמה המלך
 האָט גענומען, הייסט אויך מוט
 דעם זעלבן נאָמען (ויק"ר פ"ב).
בְּתוֹךְ (כ"ב ד, י) אין דער מוטע.
בְּרוּכֶם (איוב א, ו) אונג=

געפֿרעגט, דאס רבקה וואר דאך דאן ניט קיין בת ישראל? צו ווארום האבען מיר אנגענימען
 פון איהר דעם מנהג פֿין דעקטוף מיט איהר ברכה: אדוונט את הוי לאלפי רבכה".

¹ במקרא דוא בת מלך" (תהלים מה, יד) ובתלמוד: ומשון ארמית תתוסף
 "א ויהיה בת מלכא (כ"ב, ו) וכן: אם מלכא אלא (נשין, נ"ג) ע"ב חושבן בשעות
 לשם נקבה בת מלכא כאלו כתוב בהיא כסיפא לסי נקבה".

² בת פרעה שהצילה את משה (ויק"ר, פ"א): אמר לה הקב"ה לבתיה בת
 פרעה: "משה לא היה בנך וקראתיו בנך אף את לא את בני ואני קורא אותך
 בתי בת-ידי". ויותר בילקוט משלי רמותנו וסוף דב"ר.

גֵּאָה (ההלים לא, כד) הויכמומה, שטאלין. דער וואָס בעַ= זיצט דאָס — הווסט: **בעל גֵּאָה** — גאווה גוט מערסטענ= טהייל בני פוסטע מעגשען. אויף דעם גויט דווע שפּרוכ= ווערטער: „בני איהם איז מעהר גאָה ווי גדולה“ (מילה כט, ב"ב צה), גאווה לונט אויף דעם מוסט, ווער עס וויל געהמט אומזוסט.

גֵּוָאָל (רות ג, ט) פערזאנדטער, אַנגעהמער, בעפרייער, ערלעזער. **גֵּוָאָל הָדָם** (במדבר לה, יט) בלוט'ס פריינד, ראכע געהמער. **גֵּוָאָל יִשְׂרָאֵל** (ישעיהו מט, ז) דער יודישער ערלעזער, **גֵּוָאָל צִדְקָה** (שמור פ"ה) דער גערעכטיגער ערלעזער.

גֵּוָאָלָהּ (ויקרא כה, ד) ערלעזונג, בעפרייאונג, אויסקוי= פונג. **גֵּוָאָלָהּ שְׁלָמָה** — א פאלקאמע אויסקויזונג.

גֵּוָאָן (ישעיהו ס, טו) געניע, הויכ= קייט, מיט אונגעוויינליכע

ג — געשטאלט דער 3=טע אות אין דעם אלף=בית. מיט איהם בעצויכענט מען אויף דעם צאהל 3, צב"ש:

ג' **אַלְפִים** — 3 טויזענד. ג' **גְּבֻרֵי** — 3 מאנג (צום עולה לתורה ויין). ג' **אֲמוֹת** — 3 עללען. ג' **טַפְּחִים** — 3 שפאן. ג' **פְּעָמַים** — 3 מאל.

אויף קומט דער ג אין פערקורצונג מיט גאָך בוכשטא= בען, אנשטאט גאַנצע ווערטער, ווי דיעזע:

ג"א איז אויספיהרלך צו לעזען: גימל אמות, גימל אלפים.

ג"ט — גימל טפחים.

ג"כ — גם גן.

גחש"א — גמילות חסד של אמת.

גמ"ח — גמילות חסד.

ג"ע — גלוי עבדות, גן עדן.

ג"פ — גימל פעמים.

גְּבִיר (בראשית כו, כט) הערשער —
גְּבִירִים — **גְּבִירָה** (מ"א י"א, י"ט) גבורמע. **גְּבִירוֹת** —
 גבורשאפט — רייכטהום, אויף גבורהות. **גְּבִיר אֲדִיר** —
גְּבִירִים אֲדִירִים — שטארק ריפף.
גְּבוּר (בראשית י, ח) **גְּבַר** (כ"ב לד) שטארק, מעכטיג.
גְּבוּרִים (יהושע י, ב) **גְּבוּרָה** (שמות לב, יח) שטארקע טאפפער-קיט.
גְּבוּרֹת (תהלים קו, ב) **גְּבוּרַת הַבוּרָא** — **גְּבוּרַת ה'** (שם) גאָמעס מאכט. "זוף גובר אנדגעגען דעם יצר הרע" (מילה, טו) ד"ה: **לְאוֹזֵן וּזְאֻנְקֵן, דְּעָם בְּיוֹזֵן גַּעַד אֶנְקֵן. גְּבַר בְּנוֹבְרִין** (ברכות לא) דער מעכט-טונסטער אונטער העלדען.
גְּבוּר הַיָּל (שופטים יא, א) טאפפערער העלד. **גְּבוּרֵי מַלְחָמָה** (דהי"ב יג, ג) קרועגס העלדען.
גְּבִרְיָאֵל (דניאל ט, כא) גאָמעס מאַן (ד"ז ווי איש אלהים). **אֵינְגֵר פֿון דו געמען**

פעהיגקייטען, פארמאלס א טוטול פון גרויסע רבונער און יעצט א גרויסער געלעהרטער אין תלמודישע, רבונערשע ליטערא-טור (1). **גְּאוּנִים. גְּאוּנוֹת.**
גְּאוֹן הַדָּוָר — דער העכסט געלעהרטער אין זיין צייט.
גְּאוֹן יִשְׂרָאֵל (נחום ב, ג) העכסטער אונטער יודען (אין תלמודישע קענטיגס). **גְּאוֹן עוֹלָם** (ישעיהו ס, טז) א וועלט געניע.
גְּוִבָה (כתובות ז) מאַנט אויף. **גְּוִבָה הַקְּהָל** — מאַנט אויף, קאסירט איין פאר דו געמינדע — אָדער פֿון דער געמינדע.
גְּבָאִי (בכורות לא) **גְּבָאִים** (אבות תנינה, ב) **גְּבָאֵי בֵּית הַבְּנֵי** — פֿאַרשטעהער אין שול, אייגענטלוק אויף אייגענער דו שול שולדען. **גְּבָאֵי צְדָקָה** (כ"ב ח: ט) פֿאַרשטעהער פֿון וואָהלטהעמוגע אַנשטאלטען.
גְּבִוֵּל (בראשית י"ט) גרענצע — פֿון אַלאַנד אָדער אייגענפלאַטין.

(1) כל החכמים שעמדו אחר היבר הנמרא, ובנו בו ויצא להם שם כחכמתם — הם דיקראים גאונים וכיו (הרמב"ם במבוא ליד החזקה. עי' ערוך ערך גאון).

ווען מען נעמט דאָס גוט אַרויס
(דאָס הויסט קמקרויני), עסען יודען
גוט דעם גאַנצען טהויל .

גְּדוּל (ברא' ד, יג) גרויס, וויכטיג —

גְּדוּלִים (שם יב, יו) **גְּדוּלָה**
(שם מו, יב), **גְּדוּלוֹת** (ירמיה מו,

ה), **גְּדוּלָה** (אסתר ג, ג) גרויס=
קייט . **גְּדוּל בְּיִשְׂרָאֵל** (תהלים

ע, ב) גרויס אונטער יודען .
גְּדוּל הַדּוֹר (מוטה יב, קדושין עא)

גרעסטער אין זיין צייט . **גְּדוּלֵי**
הַדּוֹר (ברכות סו, קדושין לב),

גְּדוּלוֹת — גדולותיג (תורת, ב)
כפי זיך האַפּערונג .

גְּדוּלִים (תורות, יג) גרויס=
באדערפניג .

גְּדוּל (פסחים, קו) **גְּיָדָל** (ברכות

ב) נעמען אונטער
תלמודוסטען אויף — **גְּדוּלָה**

(ירמיה מ-מא) גרויס דורך גאָט .
מיט זיעם נאָמען האָט געהייסען

דער אידושער נאמעסטנוק, וואָס
דער מלך בבל האָט בעשטימט

אין אָרץ ישׂראֵל אויף די פּער=
בלועבענע יודען דאָרט נאָך דעם

ערסטען חורבן . און ישמעאל

וואָס מיר רופען אָן מלאכים,
וועלכע מיר האַפען מיט זיך גע=
בראכט פון בבל¹), יעצט גיבט

עס אונטער מענליכע נעמען .
גוג ומגוג (ברכות יג, סנהדרין יו)

דאָס איז די לעצטע
מלחמה פאר משיח'ס קומען,

וואָס פאָן דאָן אָן וועט ווערען
א אייביגער אלגעמיינער וועלט

שלוה, ווערלוג דער פּרוינציפ פאָן
יודענטהום, איינשטוימוג מיט די

נבואה פון די נביאים (ישעיה ב,
ד, מיכה ד, ג) .

גָּד (בראשית ל, יא) גליק, איינער
פון די 12 זיהן אונטער

פאָטער יעקב'ס, געבאָרען פון
זלפה, זיין שבט איז בעשטאנען

ארויסגווענדונג פון מצרים —
45,650 מאַנן פון 20 יאָהר

(במדבר א, כה) .
גֵּיד (בראשית, יב) דער אָדער

גיבויג — **גֵּידִים**, **גֵּידוֹן**
(חולין, עו) . **גֵּיד הַנְּשִׂא** (בראשית

לב, חולין פו) דער שפּאַנאָדער .
ער געפונט זיך אין די הינטערם

טע העלפט פון די בהמה, און

1) א"ר תניא : שמית החדשים עלו מבבל, ריש לקיש אמר אף שמות מלאכים :
מוכאל, רפאל וגבריאל (ב"ר ע"ג, טו) ; ירושלמי ר"ה, פ"ג .

גִּידְוֹנִים (תמיד פ"ד: עדיות פד;
עירובין, יט) אין ת'נ'ף
(יהושע טו, ה) הייסט מיט דעם נאמען
אזא אָרט געבען ירושלים, וואָס
דאָרט פלעגן דאָן די מלך=
דינער ברענגן זייערע קינדער
פאר איהם (ירמיה ו, לא) (2) און
דאָרט איז געוואָרען פּערשמוצט
(מ"ב כב, ט) — און דער זעלבער
נאָמען געלוינט געוואָרען אויף
דעם שטראָף-אָרט, וואו מען
שמעלצט און ליטערט די זיג=
דיגע נשמות מיט העלושעם
פּייער, וואָס אוינזער פּייער איז
גור $\frac{1}{60}$ היטץ פון יענעם (ברכות
נ"ג). דער אָרט דער פון איז
איבער'ן הימעל און איז אויפ'ן
אונטער די הרי חשף (המ"מ לעיל).
גִּזְלָה (יחזקאל יח, ז) רויב, גערויב=
טע — גזלות (שם, יב)

בן נתניה האָט איהם געטוידט;
דער מיט האָט זיך דער יודי=
שער הרבן און דער גלות פער=
פאלקאמט, דען די דאָרטען
פערבלועבענע יודען, גיט גלוי=
בענדיג ירמיה הנביא, האָבען
זיי זיך געשראָקען פאר די
כשרים און זיינען געלאָפען קיין
מצרים, איז עס געוואָרען פון
זיי אלעמען אתל (ירמיה מב, יו).
צוליעב דעם פּוטערען אַנדייג=
קונג איז ביי אונז נאָך יעצט
דער פאסט-טאָג, צום גדליה'
וועלכע איז בעשטימט געוואָרען
דער טאָג מאַרגען נאָך ראש
השנה.

גִּדְרִים (קהלת י, ה) גִּדְרִים —
אומצאמונג, פּערצאמונג,
שוטצמיטעל — אין רעליגיאָנס
זאכען (1).

(1) השם, גדר, מושאל לחלקים נוספים על מצוות דאורייתא ודרבנן שנקבעו
לשעתם לשמירת החקים העקריים, והחל ההירוי ע"ז: אל תעשה את הגדר יותר מן
העיקר (ב"ר פ' יט, א); וכן קראו לזה בשם, גדרה (שבת, יז); וגם למורה נעשה דברים;
ולמען הגבל את מספר המרות, אמרו: גדרה למורה לא עבדינן (ביצה ג) או: אין
מורה על הצבור אלא רוב הצבור יכולין לעמוד בה (ב"ק, ע"ט); ומסרו
מרות כאלה על דעת הצבור, ואמרו: גדרה שבת דין מורין ואין רוב צבור מקבלין
עליהן אינה גדרה. (ירושלמי שבת פ"א הל' ד).

(2) אופן בנינה ועבודתה ע"י תנומה, בהוספה לפי ואתחנן.

שלעכטען. גזרת שמוך — בעשלוסונג צום פערטיליגען. מיט דווען אויסדרוק רופט מען אן דאס צווינגען אונז צום פערלאזען אונזער גלויבען. דאס הייסט מיט דעם אויסדרוק פון פערטיליגען וויל די יעניגע זינען גור אויסען געוועזען לעבעדיגער הייט צו טויטען אונזער נאציאן, מיט דעם וואס מיר וועלען זיך פערמישען אין אנדערע פעלקער, אויף דעם אופן ווי עס זינען פערשוואנדען געווארען פול פערציטיגע פעלקער⁽²⁾. גזרה רעניר (העני, כה) בעשלוסט א פאסט טאג. גזרה — גזרות הייסען אויף בעפעלהונג אין דעם נאמען פון רעליגיאן — די זעלבע ווי „גד — גדרים“. גזרה שרה (שבועות, ז) געגלעכענע ענטשיידונג. דאס איז די צווייטע פון די דרייצען אייגענשאפטען, וועלכע זינען אויסגערעכענט אין רבי

„גזולטע“. גזרן (כרכות, ז, ב"ק קיט). גזלנים (סנהדרין, לח) רויבער, גזלות'ע הערין — א חאראקטער פון א גזלן. גזומא (עירובין, פ. חולין, צ:) איבערטריבען. גזומאות „גזומאדיג“⁽¹⁾. גזע (ישעיה מ, כד) בוימשיטאם, ווארצל, אויף הערקונפט, וחס (שם יא, א). גזר (ב"ר צ, י) בעשלוסט. גזרה (סנהדרין, פח.) בעשלוסט. גזרות (סוטה, יב). גזרות המבלכות (ר"ה יח: יומא י) בעשלוסונג פון דער רעגירונג איבער איהרע אונטערטאנען. גזר דין (ר"ה יז: סנהדרין ק) א בעשלוסונג פון געריכט, אויף הימעלשע שטראפען. גזרות טובות — בעשלוסונג (פון דער אויבער קייט) צום גוטען. גזרה קשה (שבת, קמה:). גזרות קשות (שם, לב). גזרה רעה — גזרות רעות — בעשלוסונג צום

⁽¹⁾ למשל, ע"כ: ותבקע הארץ לקולם (מ"א א, מ) טקעה הגמרא: ,יתבקע — סלקא דעתך? אלא — גזומא" (תמיד, ל).

⁽²⁾ מלשון הכתוב: ,ושמר כוואב מני" (ירמיה מה, מד), ועי' המשל: ,השועל והדגים" שאמר בעיני זה רבי עקיבא לפפוס (כרכות, סא).

גִּלְגָּל (תהלים עו, יט) רָאָה, וּזְאֵלִין.
גִּלְגָּלִים, **גִּלְגָּל הַמָּוֶה**
 (יזמא ב:; דו זאנעסקרייזע צירקוֹ=
 לאר. **גִּלְגָּל הַחֹזֶר בְּעוֹלָם**
 (שבת, קנא) אַרְאָה וּזְאֵם דְּרִינְעֵט
 זיך איבער דער וועלט, ווי אַרְזֵמ=
 קביט און דאָס שטאַרבען וּזְאֵם
 בענענענד יעדען איינציגען.
 „גלגלים געהן ארום“ (פסחים, צ"ד:
 „גלגל תזור“).

גִּלְגוּל (פסחים, צדז) זיך אומוועל=
 צען—**גִּלְגוּלִים**, **גִּלְגוּל**
מַחְלוֹת (ירושלמי בלאים, כתובות
 קיא) דאָס וועלצען דורך העלען
 (היילען), דאָס איז צוגעזאָגט
 אז אלע יידען וועלען צו קבוען
 גלות קומען קבוען אַרץ ישׂראל,
 אויף די וּזְאֵם שטאַרבען שאָן
 אין גלות לאַנד וועלען זיך
 אוועקקניקלען קבוען אַרץ ישׂראל
 דורך אונטער אירדישע קאנא=
 לען ¹. **גִּלְגוּל שְׁבוּעָה** (קידושין
 כו:) איבערוועלצען די שבוועה
 פאָן איין בעל דין אויף דעם
 צד שפּננדן (ועה—„מהפך השבועה“).

ישמעאל'ס ישיבה דאָס מיט די
 פללים ווערט ערקלעהרט אלץ
 וּזְאֵם אין דער תורה איז גע=
 שריעבען און וּזְאֵם מען קעהן
 אויפטהון ניעסן.

גִּמְ (נמין ע"י) — **גִּמְיִן** (נמין, ד)
 שידונג דאָקומענט (בני אפארטי:).
 „ג'ג'ט“, „א'ג'ג'ט“.

גִּי (בראשית לה, יא) פּאָלק —
גִּיּוֹם (שם) יעצט הייסט עס
 אויסער יודע. **גִּיּוֹה** (ברכות נח.
 =ר"פ"ו) **גִּיּוֹט** קבין יודישע פרויענ=
 צימער. **גִּיּוֹת** (ירושלמי יבמות פ"ד).
גִּי אָרָד (ש"ב ו, כג) אויסנאהם
 פּאָלק. **גִּי נְבוֹר** — פּאָל=
 שטענדיגער, ווינקלויכער הינד,
 ד"ה: א אויסגעלאסענער פון
 יודישקייט. **גִּי קָדוֹשׁ** (שמות
 י"ג, י) א הייליגע פּאָלק.

גִּלְגוּל שְׁלֵשׁ וְעֶצְמוֹת (שבת לה.)
 א הויפען ביינער,
 איבערהויפט איז דאָס געזאָגט
 אויף א אויסגעצערטען, מאַגע־רן
 מענשען.

¹ ע"ד „גלגל מחלות“ איתא בפסיקתא רבתי פ"א: ה' עושה להמתים שבח"ל
 מחלות בארץ, והם מחוללים כאחות עד שבאין לארץ ישראל. (הגם מחלות כגון
 למערות—במשנה ב, יט).

בראהמא, און זי ווערט וועדער אראפגעשלידערט אויף דער ערד און ווערט מגולגל אין אהנה, אהור, אדער א שלאנג. נאך אזעלכע שמראשונקעס פלעגט שוין יעדער געבען קרבנות פון דאס לעצטע און דאס איז ארינגעקומען אין די גלח'שע הכנסה; אבער אין אונזערע הייליגע שריפטען געפינען מיר דאס שאול'ס שלעכטע טען גיססה האט מען נור קורירט מיט מוזיקע, מוט דוד המלך'ס פידעלע. און אויף איידלען דעם גיססה ביים לעבען אין אלגעמיין, שטייט דער מיטעל פון זיין זאקן דעם חכם אין דעם פסוק: „צדקה תציל ממות“ (משלי יא, ד).

גְּלוּיָךְ (שופטים טו, כב) געראזערט (אפגעאלט). דער פון שטאמט דער בעגענונג פון קאטוילישע פרוסטערן; גלח, גלחים (אנשטאט גלוח גלחים) זייל זיי זינען גערעזערט אפילו די וואנשען.

גְּלוּי (אסתר ג, יד). גְּלוּי (מגולה ג) ענדעקט, בעקאנט. גְּלוּי

גְּלוּל הַנֶּפֶשׁ — זעלענוואג=

דערונג. „ארויס“

טרייבען א גלגול—דאס שטאמט

פון דעם איינבולדונג: „דאס

א פערמ'שפטע נשמה פון

אפערשטארבענעם, זי זאל צוריק

אראפ קומען אויף דעם עולם

השפל—האפט זי זיך אריין אין

אלעבעדיגען מענשען, אדער

א אנדער באשעפענעם.“ דאס

זאגט מען אויף אזעלכע וואס

האבען שפאזמען און מעלאנחא-

לוקער, דאס אין זיי איז אזא

גלגול אריין, און עס געפינען

זיך דארין אויך בעטרוגער

וואס געמען זיך אונטער פאר

געלד ארויסצוטרייבען דעם

„גלגול“ מיט שמות והשפעות.

דאס גלויבען אין גלגול—זאנען

געלעהרטע; דאס ער שטאמט

פון די גלחים פון דעם איינ-

דישען גלויבען „בראהמא“, זיי

האבען איינגעבולדעט: „דאס דער

מענש וואס ברוינגט ווייניג

קרבנות פיר דעם גרויסען גאט

„בראהמא“ קען זיין נשמה נאך

זיין טויט גוט האבען קיין

אחיקה אין די הייליגקייט פון

גְּלוּיָהוּ — דאָס צוזאמענוועלן פון אליהו הנביא צו איין איינע צעלנעם מענשען, וואָס פיהרט זיך בחסדות בקדושה ובטהרה און איז אבעל מדות טובות. דאָס ערשיינען אליהו הנביא צו יעמאנדען, ווערט ערקלעהרט: „גוטע און פרוילוכע געדאנקען וואָס קומט אין מענשען פלוצלונג¹⁾.”

גְּלוּי וַיְדַוֶּע (סנהדרין, קו.) פערעפענטליכט און בעוואוסט. **גְּלוּי עֲרִיזוֹת** (שם, נו.) פערבאָממענע ביישלאָפונג.

גְּלוּי יְיָ אֵשׁ (שבת, קיח.) געבליזן מען קאָפּף (ועד, גלוי ראש). **גְּלוּי שְׂבִינָה** (אגדה ש"ב) געטלויכע ערשיינונג.

גְּלוּיָן (מנחות, ל.) אונבעשרובענע ראנד אויף דעם דף (פאליע) — **גְּלוּיָנוֹת**. **גְּלוּל (מילה, לב)** קייקעלט צוזאמען.

גְּלוּיָהּ — דאָס צוזאמענוועלן צען די ספר תורה אָדער אויפוועלצען (אויפמוסען) וואו מען בעדארף לעזען צו דער צייט.

גְּלוּלִים (תהלים קלט, טו: סנהדרין כב: ב"ר פ"ה) סקעלעט, גיט פערטונגעס געשיר; אין יודיש— הויפטוועכליך אַ אונגעטוויקעל טער, דומער מענש, דער וואָס ווייסט גיט דעם אומנאנג מיט מענשען (אבות פ"ה). וויבליך — „גולמה” בל"ז.

גְּלוּת (עמוס א, ט.) גלויות (ירוש' שבועות פ"ב). דאָס הערויסט מריבען איין פאלק פון זיין לאנד און זיין געפונען זיך אין פרעמדע לענדער; אונזער יודיש שײַ נאַציאָן שפּורט טיעף אין זיין הערצען — דעם טעם פון וואָרט גלות מיט גרויס שמער צען. אויך אין אונזער ליטעראַטור, אין תלמוד און מדרשים

¹⁾ ראיתי בשם הבעש"ט: ענין גלוי אליהו הם רעיונות טובים ומשמחים הסליקן לאינש בדארה פתאומית. וכחוכחה לזה נראה כאמדה מספורים רבים: כיון שעבר האדם שהיה רגיל לגלוי אליהו על דבר מועט ממדת החסדות, וכו' לא היה משתעי אליהו בהדוה' כלומר שמכשל עוני, שהיה נגד עיניו נרש מקרב רעיונות קודש המשמחים ומגלוי לו רוי תורה (עי' כתובות, סא. מכות, יא. ועוד).

ווי דוד המלך און שלמה המלך.
 און מיר פיייערען נאך יעצט יעדען
 יאהר דעם פסח, צולועב דעם
 בעפרייאונג פון מצרים, ווערענד
 פון אונזערע בעדרוקער יענע
 איז שוין לאנג קיין זכר נוסא⁽²⁾.
גלות ישראל (מלכים ב, יו). דאס
 גייט אויף דעם
 גלות פון די „עשרת השבטים“
 וואס מען ווייס נישט וואו און
 ווער זיי זינען. פועל געלעהרטע
 ווייזען אן אויף יעצטיגע עקסעס-
 טורענדע פעלקער, וואס בעזויצען
 און רעגוערען אייגענע לענדער,
 ווי אויף איינגלאנד, קוסטי,
 יאפאניע א. ד. ג.; דארום איז
 זיי שווער צו דערגיין, ווייל די
 עשרת השבטים זינען ארויס
 נאך פאר דעם תלמוד, און זינען
 גיווארען פארעכענט פאר געטצען
 דינער, דען זיי זינען ארויס אין
 גלות, דיענענדיג ירבעם בן נבטם
 קעלפער (מ"א יד, טו. יו) אויף דער

איז גאנץ אפט אנצוטראפען דעם
 אויסדרוק, צולועב די פועלע
 גליות; וואס אונזער פאלק איז
 אין דעם געבארען, און געהאדע-
 וועט געווארען, ווי דא איז אויס-
 גערעכענט נאך דעם סדר פון
 אונזער געשוכטע:

גלות מצרים — אין דעם
 גלות איז אונזער
 פאלק געבאהרען, דארט איז
 אונז געוועזען אַך און וועה פון
 מיר זינען ארויס א גרויסעס
 און פערנאפטטיגעס פאלק (כמדבר
 כב, ה: דברים ד, ו-ה: שם ד, ו. שם כו
 ה: ש"ב ו, כ) וואס האבען אויפ-
 געקלונגען אוועלט, פארהער
 מיט די גרויסע קונסטליכע
 ארבייט און מוזיק ענטוויקלונג
 דארט⁽¹⁾, און נאכהער מיט די
 תורה אָננעהמען ביי דעם בארג
 סיני. אין די שפעטערע צייטען
 מיט אונזערע מלכים, גבורים,
 חכמים, נביאים און פאָעטיען,

(1) על אלה ערוכות אתי הוכחות בחבורי „כל חמדת ישראל“ בהמביאים למלאכת מחשבת בישראל ולמעשי ומירות ישראל—אשר אתי עיד בכתובים.
 (2) על הפלא הזה הרבו משוררים ומלצים לשאת מדברותם, לדוגמא: בשיר „עם עולם“ למנה; עוד רוב ממלכות ימות—רק עם הרבה בני, רק הוא נצח יהו—ומאורו נצח יורח“.

שבט דן איז געבליעבען דינגען דעם „פסל-מוכה“ פון אין דעם גלות (שופטים יח, ל).

גלות יהודה (ירמיה כד, ה)

אויף היסטעם גלות ירושלים (עובדיה א, ב) אָבער אשטאָהט ווערט דאָך נישט איבער געמראָגען, איז דאָס געמיינט דעם מלכות בית-דוד, וואָס ער שטאַמט פון ישבט יהודה און ירושלים איז געוועזען די רעזידענציע (קרוינישטאָדט).

וואָס איז אונטערגעגאנגען דורך דעם גלות יהודה ובנימין.

גלות בבל (ירמיה כ, ד). דאָס

איז דער זעלבער „גלות יהודה“ וואָס מיר זינגען פֿערטריבען געוואָרען אין בבל פון דער לאַנד יהודה און ירושלים. דער גלות איז שוין פֿועל ערגער פֿאַר דעם גלות מצרים, מיט איהרע טוראָנישע און ווילדע בעהאַנדלונגען, דען צו די ענפֿטיאָנער

זינגען מיר דאָך געקומען צו זיי אין לאַנד, אָבער בבליאַנער (די כשדיים) האָבען אונז צו רעאָנ-נירט שוין זייענדיג אַ זעלבסט-שטענדיגע קעניגרייך¹⁾, און האָבען הרוב געמאַכט דען ערסטען בית המקדש דאָגעגען אָבער האָט דער גלות אַ מעלה וואָס ער האָט נישט געדויערט לאַנג—נור זיעפעציג יאָהר. נאָכ-הער זינגען מיר צוריק געקומען אין אונזער לאַנד, דאָרט געבויט דעם צווייטען בית המקדש און ווידער געוואָהרען אַ שטאַרקע קעניגרייך. די כשדים אין זייער צייט האָבען געשפּוּעלט זייער אַ גרויסער אַליע אין דער פּאַלי-טישער וועלט (ישעיה מה, א-ג). זיי זענען דעם חורבן האָט ירמיה הנביא געמאַכט די קנינת „איכה“ וואָס דערזיף גייט דער שפּרוכ-וואָרט „קלאַנט ציונס קלאַנט“ און אויף דעם איז געמאַכט דער

¹⁾ הנה כי כן יבאר הכהוב (ישעיה נב, יד): „מצרים—שהרשו לישראל, יען כי אליהם—יחד עמי בראשונה לטור שם, ואשר— אשר יתנפל לעשק גלות יעקב, זה לשון בלי כל כחה יק— האפס עשקי. והחיל מהללים את גלות בבל לעבות יבאר ארצית פורתו. עי מריות קי, עה"כ: הביאי בני מרדוק (ישעיה כג, ט).

זעלכענער פאטרוואַטוישער קאפּו-
 טעל "על נהרות בבל" (ההלים קלו).
 אויף פון דווער חרוב מאכער
 איז אויף קיין שריר ופלוט נוט
 געבליעבען, פון דעם פאלק איז
 קיין גר, און דער ארט פון די
 לאנד, איז וויסט ווי סדום און
 עמורה; דער ארט וואו איהר
 בערהמטע רעזידענץ איז גע-
 שטאנען, די בערהמטע שטאדט
 בבל איז אַזומפּה פול מיט
 שלאנגען און עקדעשין, ווי עס
 האבען אויף איהר גביאות גע-
 געזאגט די נביאים (ישעיה י.
 יט—כג; ירמיה ג, לט—מ), מעהר
 גיט וואָס בני אונז יודען איז
 פערבליעבען פון איהר אזכר,
 גיט אפסח מיט מצות עסען ווי
 נאך מצרים נור דער תרגום
 אויף חומש—מען זאל עס זאגען
 ארמיות אלע שבת די סדרה פון
 יעדע וואָך (ועה—שנים מקרא
 ואחד תרגום).

גלות אדום (עמוס א, טו) מיט

דעם נאָמען רופען
 זיך אָן די רומיאנער וואָס האָבען
 חרוב געמאכט דעם צווייטען
 בית המקדש, די חרוב מאכער

זיינען פערמישט געוואָרען אין
 פערשוועדענע פעלקער און עס
 איז נישט צו ערקענען זייערן
 א שפור, אויסער די גרעקען
 וואָס זייער אורעלטערען פון
 יענע צייטען האָבען אויף געהאט
 איר אין אונזער יעצטיגען
 לאנגען גלות, זיי זאָבען נאָך
 יעצט מיט א שוואכע הערשינג
 און מיר ערווארטען א גאולה
 שלמה וועלכע מיט אונז צוזאמען
 זאל די גאנצע וועלט מעגשען
 געהאלפען ווערען מיט א פאל-
 קאמענדע הילפע און א אייביגען
 וועלט פרוידן, דורך דעם אונזער
 ערווארטעטען משיח—צדקנו (ישעיה
 כ, א—ד) און פיר אלעמען וועט
 בעקאנט ווערען די רוכטונגע
 גאטהייט איינשטימונג (צפניה ג, ט).
גלות השכינה (מזילה כט) מיט
 דעם נאָמען רופט
 אָן די קבלה די בעליודונג
 וואָס די גאטהייט לידעט, דען
 דאָס פאלק וואָס האָט זיין
 איינצעלהייט געמאכט בעקאנט
 אין דער וועלט, ווערט פערפאלגט
 און געשוּמפּט, וואָס די גאָט-
 הייט איז גראַדע געפעלען דורך

יט, לג-לד) (2). פועל מאל איז פערזאָגט אום גאַטעס ווילען וועגען ריכטיגע מאַס און געוויכט (שם לה, לו) א. ז. ה.

נָם (בראשית נ, ג) אויף. **נָם** אָרָם (במדבר יח, כה) אויף איהר דו זעלבע—דאָס איז דער אָפענטפערען אויף דעם וואונש צו ראש השנה: „לְשָׁנָה טוֹבָה תִּפְתָּכוּ.“ **נָם** זי לְטוֹבָה (העניית כא) אויף דוועס איז צום גוטען! דער וואָס האָט איינגעפֿוהרט דעם שפרוך וואָרט, הייסט מיט דעם נאָמען: „נחום איש גֵם זו“ וואָס צו יעדען פֿייען צופאל פלעגט ער זיך גויי זאָגען, און עס איז איבערצייגט געוואָרען פֿיר ריכטיג (3). **נָם לִי נָם** לָךְ לֹא יִהְיֶה (מ"א ג, כו) אויף גיט מיר, אויך גיט דיר.

אונז איבער צו געבען דו וועלט איהר פערלאנג, ווי דו מענשהייט זאל זיך פוהרען נאָך דו צעהן געבאָט און דו איברוגע געמליכע געזעטצע וואָס אָנבעלאנגט דער מענשליכער געזעלשאפט אין מוסר און מדות טובות: צו שטויצען א פרינד אין זיין גומה (ישעיה נח, ו), אויסלייען און באַרנען דעם באַדערפטיגען (דברים טו, ז-ה), אין אלגעמיין „לועבען דעם געכטען ווי זיך זעלבסט“ (ויקרא יט, יח) גוט צו בעהאַנדלען דינגער=שאפט, זי בעקעסטויגען ווי זיך (1). אויף סאַציאַלישע רעכטע פֿיר אַרבוֹיטער קלאַסע (ויקרא יט, יג. דברים כד, יד ועוד). צו געבען פֿירגער רעכטע פרעמדע אייג=וואָהנער אין אונזער לאַנד און זי לועבען ווי זיך אלעין (ויקרא

(1) בן דרשו' חז"ל מהכתוב הנאמר בעבר עברי: „כי טוב לו עמך“ (דברים טו. טז) עמך במאכל, עמך במשתה; שלא תרא אתה אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קיבר; אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש; אתה יושן על גבי מוכן והוא ישן על גבי תבן (קדושין, כב).

(2) בל"ז מקומות ואמרי לה במ"ז מקומות ההיירה תורה בנר (בכ"ט, נט).
(3) איתא במשנה (ברכות ריש פרק ט): „חייב אדם לברך על הרעה בשם שמברך על הטובה“ ומבאר הרמב"ם בפי המשניות שם: הכונה במברך על הרעה, לא בשביל שהיא רעה כי אם הוא מברך בזה על טובה ממש, כי לא ידע האדם סוף המעשה ויחשב שמברך הוא על הטובה שתבא בעקבותיה.

גִּימְטְרִיָּה (ברכות ה) בעטרעפענד
(ועה—גימטריה).

גִּימָל — נאָמען דער 8=טע
בוכשטאב אין א"ב.

גִּוּמָל = בענטשען (ברכות נד:). דן
ברכה ווען מען קומט
ארויס בשלום פון א סכנה:
פון א קראנקהייט, פון א געפענגע-
גענעס הויז, פון א ריזיע איבערן
ים אדער דורך דעם מדבר¹.

גְּמִילוֹת חֶסֶד — **גְּמִילוֹת**
חֶסֶדִים (ברכות ה).

בעלאַהנט מיט בענגעדונג, וואָהלטהאט. **גִּוּמָל חֶסֶדִים**
(שבת, קד.) וואָהלטהעטונגער.

גְּמִילוֹת חֶסֶד שֶׁל אֲמֵת —
הייסט דער חסד וואָס מען טהוט
מיט א פערשטארבענעם, ווייל

מען טהוט דאָס נומ ערוואַרטענע;
דיג פון איהם אַפּטהאַן א טובה;
פון דעם שטאַמט דער ראשי
תבות, וואָס מען רופט חברה
קדישה—„ג'ח'שא" (2).

גְּמָר (תהלים עו, ט. יבמות, נה:)
ענדע, בעשלוס. **גְּמָר דִּין**
(פנהדרין ו:). בעשלוס דער גערוכטס.

גְּמָר הַתְּיָמָה טוֹבָד — דער
בעשלוס פון א גוטע בעזונגונג—
מיט דעם ווערט געוואונגען
אום ר"ה. **גְּמָר מְלֹאכָה** (ירוש'
פאה פ"ו) געענדונג דעם ארפויט.

גְּמָרָא (ברכות, ה. שבת קיז, יומא לג,
יעוד) לערנונג, וועלכע
ערקלערען מיט בעשלאַסענע
רעזולטאַמען דינים איבער וועלכע
עס ווערט גערעד אין דן זעכס
סדרים משניות (ועה-משנה) (3), מיט

¹ נתנו סימן; וכל החיים יודוך מלה, בהר"ת חיים—מזרשים כל אלו הסכנות שעליהן מרובין לברך.

² עה"כ האמר ביעקב שבקט מוסף שיקברו במערת המצפלה—אמר בלשון: ועשית עמדי חסד ואמת (בראשית מז, כז)—הערה בעל הטורים בר"ת על פי דרכו—אמת ר"ת: ארון משה תיכריכים.

³ בשם גמרא מכנה התלמיד בעצמו את הבריות המכארות ומפללות אז הנשנה במשנה, והוא מלשון גמירא ולימוד, נדרף עם תלמוד; שהוא ג"כ משרש למוד; והערך מבאר שהוא מלי גמר והשלמה, שבו נשלמו טאמרי התורה שבעל פה המסורה, ובקצור כללי הגמרא לר"ט הניד יצויר די דברים שבללו בהגמרא והם: א) פירוש הגמרא, ב) פסקי הדין להלכה דתנאים ואמוראים, ג) גרות ותקנות שנעשו אחרי רבי יוחנן.

- 14) בְּתוּבוֹת. 15) נְדָרִים.
- 16) נְזִיר. 17) סוּמָה. 18) גְּמִין.
- 19) קְדוּשֵׁין. 20) בָּבֵא קָמָא.
- 21) בָּבֵא מְצִיגָא. 22) בָּבֵא
- בְּתָרָא. 23) מְנַהֲרִין.
- 24) מְנֹת. 25) שְׁבוּעוֹת.
- 26) עֲבוּדָה זָרָה. 27) הוֹרֵיוֹת.
- 28) זְבָחִים. 29) הוֹלִין.
- 30) מְנֻחֹת. 31) בְּבוּרוֹת.
- 32) עֶרְבִין. 33) תְּמֻדָּה.
- 34) מְעִילָה. 35) פְּרִיָּוֹת.
- 36) נִידָה—אֵין דַּעַם זַיְנֵעַן כַּמַּעַט
- הַעֲלַפְט מִשְׁנֵי־זֶן וּזְעָם זַיְנֵעַן
- אָהֵן גַּמְרָאוֹת—דַּעַן עָם זַיְנֵעַן
- דָּא 64 מַסְכְּתוֹת מִשְׁנֵי־זֶן.
- דַּעַר צָאֵל פְּרָקִים אִיז 4523.
- אָבַעַר אַפְאָר קְלַיְנֵעַ גַּמְרָאוֹת
- אִיז דָּא וּזְעָם זַיְנֵעַן אָהֵן מִשְׁנֵי־זֶן.
- דָּאָם זַיְנֵעַן "יָדִים" אִין "עוֹקְצִין".

צוּגְעֵנְעֵבְעֵנְעֵ דִינִים אִין תְּקִנֹת
 פֿון דַּעַר צַיַט דִּין מִשְׁנֵי־זֶן אִין
 אויפֿגע־שְׁמַעֲלֵט גַעֲזוּאָרְעֵן (ע' ב"ט
 נ"א). אויף קוֹמֵט אִין דַּעַם דְּרִשׁוֹת
 אִין אַגְדוֹת וּזְעָם זַיְנֵעַן הַאָּבְעֵן
 בַּעֲזוּנְדַּעַרְעֵ וויכטֿונְקֵט (עֵשֶׂה-אֵדָה
 אִיךְ, מַדְרֵשׁ). וועָגֵעַן בִּינְדַּעַרְלֵי
 גַמְרָא'ס, גַּמְרָא בְּבַלִּי אִין
 „גַּמְרָא יְרוּשְׁלַמִּי“ (גַּמְרָא אִין יִשְׂרָאֵל)
 זַעַה אִין אַרְטוֹקֶעֶל—”הַלְמוֹד“.
 דִּין גַּנְצֵעַ גַּמְרָא בַּעֲשֻׁמִּיט אִין
 זַעַבֵס אִין דְּרִיִסוֹג מַסְכְּתוֹת, מִיִט
 דִּיעוּזֵעַ גַּעֲמֵעַן: 1) בְּרַבּוֹת.
 2) שַׁבַּת. 3) עִירֻבֵין.
 4) פְּסָחִים. 5) יוֹמָא.
 6) סוּפָה. 7) בִּיצָה.
 8) רֵאשִׁי הַשָּׁנָה. 9) תַּעֲנִית.
 10) מְגִילָה. 11) מוֹעֵד קָמָן.
 12) חֲנִינָה. 13) יְבָמוֹת.

הַנְּשִׂיא, ד' דְּרִשׁוֹת וְאַגְדוֹת. מַרְיָמַר זַמַר בַּר רַב אַשִּׁי סִימְנֵי אַתְּ הַגַּמְרָא בַּעֲנַת ד' /
 אֲלֵפִים רַסְיָה, מִשְׁהַתְּחִלּוֹ לַחֲבַר הַגַּמְרָא. עַד שְׁנַדְתֵם נִמְעַבּוּ פִי שְׁנֵי, וּמִלְּנִכְתָּב הַמִּשְׁנָה
 עַד הַתִּנּוֹת דַּגְמָרָא—שִׂיא שְׁנָה (שֵׁם בִּשְׁם „יִסְדַר עֵילִם“ זַעַי רַשִׁי בִימֵ פֿון. עַל הַמַּאמֵר
 רַבִּי אַשִּׁי סוּף הוֹרָאָה). הַגַּמְרָא נִבְלָלָה בְּכִיא הַלְקִים: תּוֹסַפְתָּא, בְּרִיָּוֹת, פִּירוּשׁ
 שְׁאֵלָה, תְּשׁוּבָה, קוּשִׂיא, פְּרוֹק, תִּזְבְּתָא, סוּעַ, רַמְיָה, תְּקַפְתָּא, דְּצַרְפָּה, מַעֲשָׂה, שְׁמַעְתָּא,
 סוּגִיָּה, הַלְכָה, תִּיקוֹן, הַגְדָּה, הוֹרָאָה, שִׁטָּה וְשִׁנּוּי (שֵׁם).
 1) זֶה לִפִּי הַמַּסְפֵּר עֲמוּנָה הַרַמְבַּ"ם בְּהַקְדַּמְתּוֹ לְסִדְרֵי זַרְעִים, וְלִפִּי דַעַת הַסַּמְנִי:
 זַיְכַפּוֹ עוֹד עֲזַי מִשְׁנוֹת זֶה הוּא פְּרָק אַגְדִּירוֹנִים כַּמַּסְכַּת כְּבוֹרִים וְפִי שְׁנֵי חֲבָמִים,
 עַדֵּוּא פְּרָק שְׁשֵׁי לְאִבוֹת, לְדַעַת הַסַּמְנִי.

זו זינען ניש גערעכנט אין דעם צאל גמראות פון ש"ס, ווייל זו זינען צוזאמען געשטעלט געווארען נאכהער אלס דער תלמוד איז שוין געשלאסען געווארען (1).

גן עדן (יחזקאל כח, יג כ"ט קיד) פערנניגענדער בוימגארטן, פארארדעט מיט דעם נאמען רופט זיך אן אין תלמוד דער בעשטימטער ארט וואו די גשמות פון צדיקים און צדקניות מיט געליטערטע גשמות האבען דארטען זייערע פלעצער, יעדער נאך זיין מדרגה (2), צו געניסען די תועלתע גייסטליכע פער=

געניגען, וואס דארט איז שוין דער אמת'ר גליק (אין אנדערע שפראכען הייסט דאס „עמפור“). ער איז נאך איינגעטיילט אין צוויי קלאסען: גן אדון ספקתין אין גן אדון דעלייו (3). — ארצין לעבעדיגערהינד אין גן עדן — דאס שטאמט פון דעם סופור הגמרא (כתובות עד.). „א לוכטונגען גן עדן זאל ער האבען“ — וויגשט מען א פערשטארבענעם ווען מען דערמאנט איהם. אויך צו „הַנְּפֻטָה נְשָׁמוֹת“ איז דאס אין גוסס „גן אדון תהא מנוחתי“. **גנאי** (כתובות, לג) ערנידערונג, בעליידונג, שאנדע. **גנאי**

(1) כך מצאתי, והרמב"ם בהקדמתו לסדר זרעים אומר טעם על ידיים מפני שרוציאות בדרכי הסברה ואין לה עיקר בכתוב.
 (2) „בי על כבוד חופה (ישעיה ד, ה) מלמד שכל אחד ואחד (מן הצדיקים) עושה לו הקב"ה חופה לפי כבודו“ (ביב, עה).
 (3) ברכות לד, וזכר בתלמוד, לפי רשימת הערוך השלם — בעשרים מקומות לתכלית זו לעונג רוחני לצדיקים בעולם הגשמות, כאשר השתמש בשם גיהנום שהיה מקום מיוחד להעביר בניו באש למלך — למקום מוכן לפורעניות לגשמות המתים הפושעים והחטאים בנפשותם, וכן גן העדן משמע מן המקרא שהוא שם לקרן בגן-שמן; בתורה כתיב, וישע ה' גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר (בראש' ב, ח) וכן בהרבה מקומות במקרא משמע שהיה דבר מוחשי, שהנביאים הציווהו למשל: „בגן עדן הארץ לפני“ (יואל ב, ט) ובגמרא (ברכות טז, לד) איתא: שגן הוא ענין לחוד ובו היה אדם הראשון, ועדן הוא ענין לחוד, שנאמר ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן — גן לחוד ועדן לחוד, ובעדן לא שלטה עין כל בריה, ויובל היות שזה ההבדל בברייהם בכיתם לבין גן עדן העליון לגן עדן התחתון.

גוֹף (דהוי"א י, יב. סנהדרין, צא.)
 קערפער — **גופות** (שם)
גופא (שבת קטו, ר"ה ב:) „ער
 גופא” — ער זעלבסט, אויף איינע
 גרונד זאכע — דער עיקר הדבר ¹.
גוף בלא נשמה (מעין סנהדרין
 צא) א קערפער אָהן א זעעלע.
גופא דעו בדיא (ב"ב כו), **גוף**
הענין — די גרונד זאכע.
גופי תורה (שבת; לב. חולין, ס)
 די הויפט פּרונציפּען פון דער
 תורה.
גפן (ברא' ט, ט) **זוין**, **זוינע**
שטאַק גפנים (שה"ש ב, ט).
גר (בראשית טו, יג) פּרעמדלונג,
 פון א פּרעמדען געגענד.
גרים (דברים ו, יג). **גר צדק**
 (שנין נו) א פּרעמדלונג פון
 א פּרעמדען נאציאָן ווען ער
 ערקאָנט די גערעכטיגקייט פון
 יודישען גלויביגען (פּראָזעליט).
גרגרת (חולין מב.) גאַרגעל.

הדבר לאמר (מו"ק, כה):
 דאָס איז א שאַנדע צו זאָגען.
 „עס זאל איהם צו קיין גנאי
 נישט זיין” זאָגט מען דערמאָנענע
 דיג וועמעס עס איז א מאוס'ע
 מעשה.
גנב (תהלים ג, יח) דיעב. **גנבים**
 (ישעיה א, ט). **גנבה** (שמות
 כב, ג) דיעבשטאָהל, געשטאָהלענע
גנבות. **גונב דעת** (חולין צד.
 שבועות לא.) מיינונג שטוילען,
 הונטערנען. **גונב מן הגנב**
 (בבא קמא, סב) גנבעט פון א גנב,
 „גע'גנבעט”, „בע'גנבעט”.
 „גנבות'ע אויגען” — פערשמיטט
 מיט'ן קוק, יענעמס מוזן און
 געדאנק.
גים — שוואַגער, **גיסה** (סנהדרין
 כו) איין שוועגערין.
גוסס (קדושין עה) טאָדעס קאַמפּף,
 מאַטערט זיך מיט דעם
 טוידט (גאַנז'ורענדער). **גוססיה**.
 „גוסס'ט”, „גוסס'ען”, „א גוסס'דיג'
 גען” — א געפעהר לויכען.

¹ במקרא מלת גוף נרדף עם גויה (ש"א לב. יב, דהייג יב.) ובדרוזל משתמשים לעיקר הדבר ויחזו (כאשר בהוראת עצם הדבר), כמש"ל: הן הן גופי תורה (חולין סז). ובאמרו: „גופא” — סתם (שבת ז. חולין נד.) מצויים הם בזה עיקר המימרא בשוכם לפלפל בה ולקבוע הלכה פסוקה, ונרדף עם „אמר מר” (עי' ערך—„מר”).

יודען האָבען זײַער פּועל מיט געהאַלפּען אין דעם, און אויך גענאָסען פון די בורגער־רעכטע, דאָרט איז געװעזען דער גרויס געלעהרטער מאַנן ר' יצחק אפרבנאל אויך אפּונאַנס־מינסטער. אָבער די יעזאַיטען האָבען די יודען נישט פּערגונגען די פּערוינטער רעכטע און האָבען אין גאַנצען זיי פּערויבט און פּערווערט דאָרט צו װאַהנען, און דער גירוש איז געשעהן אין טאָג תשעה באב אין יאָהר ה' אלפים רנ"ב (1492)⁽²⁾. עס זײַנען הערויס מיט דעם גירוש דריי הונדערט טויזענד פּערויאָן. אָבער מיט דעם פּאַלשטענד־גען אַרויס גיין פון לאַנד האָבען די יודען מיט געפּוהרט מיט זיך אויך דעם גלוקליכען צושטאַנד פון לאַנד און זי איז יעצט די אַרומסטע און שוואַכסטע אין אַלע הײַנזוכטען.

גורל (ויקרא טו, יח) לאָז, שיקזאל (תהלים קכה, ו) — גורלות (ויקרא טו).

גורם (סנהדרין יאבות פ"א) פּעראַור־זאכער. **גרם** (כ"ג ט) אורזאכע. **גורם רעה** (יאבות טו) פּעראַורזאכער פון בײַזעס.

גרסא דִּי־קוּתָא (שבת, כא) דאָס אײַנלערנען אין קינדערשע יאָהרען.

גרוש (פסחים, קיב) פּעַרשטױ־סענער — גרושים (סנהדרין כב). **גרושה** (טו, ויקרא כא, ז) פּעַרשטױסענע, געשועדענע פּאָן איהר מאַן אַגעזאַע⁽¹⁾.

גירוש ספרד — דאָס הערויס־טרייבען פון אײַספּאַניען. אײַספּאַניען און פּאַרטוגאַל זײַנען קאַטזילישע לענדער װאָס זײַנען אַמאָהל געשטאַנען אויף די העכסטע שטופּע פון גלוק און בילדונג און פּאַליטיק, װאָס

⁽¹⁾ אע"פּ שהבעל הוא הגרש, נקרא בלשון חכמים גרוש; מכאן לשוני זכויות הנשים בהלמוד, כי כמו שהיא גרושה מאישה כן הוא גרוש מאשתו, וכן להפך מצונו בחליצה אע"פּ שהיא חליצתו בכ"ז; נקראת גם היא חליצה.

⁽²⁾ סימן לפרט שנת הגירוש הדיא, מהתוב: מוריה ישראל יקבצו־ (ירמיה לא, ט:).

וואָס בעדייטעט גיטטיקייט (2).
גשן (בראשית מו, י) דו בעכטע
 פראָווינג אין לאַנד מצרים
 (שם יח ז' מו, י) וואָס דאָרט האָט יוסף
 באַזעצט מיט דעם קעניגס
 איינשטימונג (שם מו, כה, י) זיין
 פאָטער מיט זיין גאנצע אָנגע-
 קומענע פאמיליע (שם מו, יא).
 דאָרט האָבען זיי זיך באַשעפטיגט
 מיט פיההערדען (סקאטאָוואַדסבואַ).
 ווייל דאָרט איז געווען אַלאַנד
 פון גוטע פאסע, און ווייל ביי
 עגיפטיאנער איז געווען פער-
 האסט דויע נוצליכע באַשעפטי-
 גונג (שם מו, לד) האָט יוסף זיין
 פארוועצט אָפגעזונדערט צו זיין,
 פון דאָס געהט אַשפּרוכואָרט:
 „פארוועצט אז אין גשן“. דאָרט
 האָבען די זיעבעציג פערזאָן
 פון יעקב'ס פאמיליע (בראשית מו,
 כז) זיך געפרוכטבארעט און פער-
 מעהרט און געוואָרען אַ גרויסע
 און אַמעכטיגע פאָלק (דברים כו, ד).

גרשם (שמות יח, ג) דאָרט אַפרעמד
 לונג. אזוי האָט אָנגערופען
 משה רבנו זיין געבאָרענעם זוהן
 אין מדין—דאָגעגען מצרים וואָס
 איז ביי איהם גערעכונט פאַר
 זיין פאָטערלאַנד, האָבען די
 קינדער פון זיין פאָלק זינען
 געשלידערט געוואָרען אין גול,
 און ער אליין איז שוין אויך
 געווען אין דעם וואסער צוליעב
 דעם און איז געווען פערזאָר-
 טוילט צום טויט פון דער רעג-
 רונג, ווי עס בעווייזט דער
 גאָמען פון זיין צווייטען זוהן
 (ועה—אליעזר).

גרשון (בראשית מו, יא, דה"א ה,
 כז) דער ערסטער פון
 לוי'ס דריי זוהן, יעקב אָבונג'ס
 אייניקעל.

גשם (מ"א יו, ג) רעגען—**גשמים**
 (עזרא י, יג).

גשמינות — קערפערליכקייט,
 דער היפף פון רוהניות

(1) בדה"א ו, א נקרא אותו האיש בשם גרשם, מפני שמו וזון מתחלפות.
 (2) מוצאו מארמית (דניאל ג, כז—כח); ועה"כ, ושבת לנו כמילים" (משלי כו, ט
 מתרגומין; ושבתא לושמנהון דמכל"י, וסופרי ימי הבינים משתמשים במלת גשמינות לדבר
 שבחמר יסודו וכן רוהניות לדברים שברוח.

ד'הע"ה—ד'ור במלך עליי השלום.
דו"ד — דין ודברים.
ד"מ — בנ מלות, בנים מלוחים
 דבר מל.
ד"ק — דמי קדימה.
ד"ש — דרישת שלום.
ד"ת — דברי תורה, דין תורה.

ד'י (מלאכי ג' 1) גענוג. **ד'י וד'ה"ת**
 (שמות לו, ז) גענוג און עס
 בלייבט נאך. **ד'ינן** (ברכות טו,
 יבמות סג, הנה ש"פ) עס איז פור
 אונז גענוג.

ד'אבנן — דו דרני מאל טעג=
 לוכע געפעט¹. „דאבנן“—
 סתם, איז געמיינט דער טעג=
 לוכער מארגען געפעט, זאנסט
 איז דייטלעך: „דאבנן מנחה“ (ברכות

ד' דער 4 טע אות אין א"ב
 און בעצייכענט דארום
 אויך דעם צאהל פוער, צב"ש:
ד' אַלפֿים—פיער טויזענד—
 בעקאנט נאכ'ן יודי-
 שען רעכנונג צו דער וועלט
 באשאפונג. **ד' אמות** (ברכות,
 טו) פיער איילען. **ד' על ד'**—
 פיער איילען (אדער פיער טפחים)
 אויף פיער. **ד' פוסות**—
 אנשטאט ארבע פוסות. **ד'**
מ'נים — דו פיער ארטיקעלן
 צום לולב.

אויך דענט דער פוכשטאב **ד**
 אין אַפּקורצונג, צב"ש:
ד"א — איז צו לעזען: **ד' אַלפֿים**,
 ד' אמות, דָּבָר אַחַר,
 דָּבָר אַרְצִי.

¹ כן מכנים אהנו בלשון יהודית את התפלות הקבועות לשחרית, מנחה
 ומעריב וגם מספ. יש אומרים שהוא מלשון: „דאבהתנא“ כפי האמור: „תפלות אבות
 תקנים“ (ברכות כו:); ולא נדרא שקבעו זה לתפלה במקום שיש פלוגתא, וריביל הוא
 האמור שם, תפלות כנגד תמידין תקנים“ והראיה ממספין; וההבם ריביל (כמפורז בית
 יהודה) מבוא שהוא מלה ליעויות מעקרה שנתחדשה אתנו מל' אנגלית (דאווען Dawen)
 הונח בתחלה על תפלת שחרית ואח"כ הישאל גם ליתר תפלות היום: למנחה ולמעריב
 וגם למספין.

דָּבָר (בראשית מד, יח) זאכע, (במדבר כג, טז) רייד, (ברא' יט, ח) עטוואס. **דְּבָרִים** (שמות ד, ו). **דְּבוּר** (כ"ר פ"ה א. קדושין נט). **דְּבוּרִים** — אויס= שפרוק, פלוידערני. **דְּבַרְן** — רעדנער. **דְּבַרְנִית** (כ"ר פ"ה) הויף= שפרעכערן. „גע'דבר'ט". לאז דבורים" — גיט גערעדט, בל"ז. **דְּבַר אַחַר** (שבת, קכט. כתובות סא) א אנדער זאך. עס ווערט בענוצט אין איידעל= קיט מיינענדיג א שוויגן. אדער וועמען מען גלייכט צו איהם (ועה—"הויר"). **דְּבַר אֱמֶת** (תהלים מה, ח) א ריכטיגעס ווארט. **דְּבָרִים בְּנֹו** (קדושין מד:) עס ליגט דערין — עפעס א זיגן. **דְּבָרִים בְּמַלְיִם** (ברכות, יח: פסחים, קיז) פוסמע רייד, פלוידע= ריי. **דְּבַר בְּרוּר** (נשין, פט) א געוויסע זאך. **דְּבַר בְּעֵתוֹ** (משלי טז, כג) א פאסענדע זאך — צו דער צייט. **דְּבַר גְּדוֹל** (ש"א כ, ב) א גרויסע זאך. (כ"ב ה, י) א שווערע זאך. **דְּבַר הָאֲכֹד** (מ"ק, כז) א זאך וואס גייט פער= לארען. **דְּבַר הַמְסוֹר לְלֵב**

ד. „דאכנן מעריב" (סם). אָפּעַר „דאכנן שהריתים", אויך, דאכנן מוספום" איז געמינט דעם חזן אום ימים נוראים. **דָּאָנָה** (משלי יב, כה) זאָרנען, בעזארגליך זיין — **דָּאָנֹת**. **דָּאָנֹת הַפְּרָנָסָה** — בעזאָר= גונג איבער פערדינסט. דאנה= נען, „דאנה'עט" — בעזאָרגט זיך. „אויך מיינע דאנות?!" ד"ה עס קימערט מיר גיט. **דוּב** (ש"א י, לד) פער, א ווילדע טהיער — דונט פאר א מעג= לויכען נאמען, וואס איז אונו געקומען לויט דעם דייטשען פאמיליע נאמען „פער" אדער "בערמאן" — וואס זיי רופען זיך נאך די פערשיעדענע חיות וואס זייערע אורעלטערען האבען זיך בעשעפטונג מיט דעם פאנגען זיי אין די ווילדע וועלדער טוטאן. **דְּבֵק** (מ"א יא, ב) אַנגעקלעפּט, באהעפט — **דְּבִקָּה** (איוב כט) **דְּבִקוֹת**, „פער'דבקה'ט" — פערגעמערט. **דְּבוּק** (אבות דרע פ"ג) אַנקלעפונג, א צוצעפעגעס פון אשלעכ= מען גייסט אין א מענשן.

די תורה הייסט טהון . דְּבָרֵי
 נְבִיאֹת (ב"ב, יט) געפרובט טרעג
 פֿען . דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין (ב"מ, קו)
 וואָס ער זאגט ווערט געפאלגט .
 דְּבַר סֵתֶר (שופטים ג, יט) א געג
 היימעס וואָרט . דְּבַר עֵבְרָה
 (ברכות, יב) א פערברעך . דְּוִבְרֵי
 עֵבְרִית — די וואָס פוהרען
 געשפרעך אין העברעאישער
 שפראכע . דְּבַר פֶּלֶא —
 א זאך וואָס פֿעוואונדערט . דְּבַר
 צְדָקָה — א וואָהל טהאט .
 דְּבָרֵי רַחֲמִים — בעטענדיע
 רייד . דְּבָרִים רַפִּים (רש"י עה"ב
 שמות יט, ג וע"י פנהדרין, כא) ווייכע
 רייד . דְּבַר שְׂאִין בּוֹ מַמַּשׁ
 (פנהדרין, קה:) גיכטס ווירדיגע
 רייד . דְּבָרִים שְׂבֻכָתָב (נמ"ו,
 ס:) שרופטליך . דְּבָרִים שְׂפִלְב
 (קדושין סט, ט) וואָס מען האלט אין
 געדאנקען . דְּבַר שְׂבֻכָמוֹן
 (ב"מ, נא) א געלד=זאך . דְּבָרִים
 שְׂבֻעַל פֶּה (נש"ו, ס:) זאכען
 וואָס זיינען געשפראכען
 געוואָרען מינדליך . דְּבָרִים
 שְׂבֻצָנָעָה (סוכה, מט) א זאך וואָס
 ווערט געטהון אין געהיים .
 דְּבַר קְדוּשָׁה = דְּבַר

(קדושין, לב:) א זאך וואָס קען גור
 וויסען — דער אייגענער געוויסען .
 דְּבַר חֲדָשׁ — א נייע זאך .
 דְּבַר חֲדוּשׁ — א נייעס וועלכע
 איז ניט געהערט און געזעהן
 געוואָרען . דְּבַר חֲכָמָה (מגילה
 טו) א געלעהרטע זאך . דְּבָרֵי
 חוֹל (חל) וואָכענדיע רייד, וועלכע
 שבת איז פערבאטען . דְּבַר
 טוֹב (משלי יב, כה) א גוט וואָרט,
 א גוטע זאך . דְּבַר טִמְאָה (ויקרא
 ה, ב) א אונגרייגע זאך . דְּבַר
 יְדוּעַ — א פֿעוואוסטע זאך .
 דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ (שמות ה, יט)
 מעגלויכע בעדערפניס . דְּבָרִים
 כְּבוֹשִׁים (תענית טו, במשנה) געטרייגט=
 גע רייד . דְּבַר כּוֹב (משלי ל,
 ח) א לוגען . דְּבוֹר פִּמְעֵשָׁה
 (שבת, קיט) ארויסגערעדט איז
 גלייך ווי געטאָהן . דְּבַר
 לְבַטְלָה (ברכות, סג) א פוסטען
 וואָרט . דְּבָרֵי לִיצְנוֹת —
 געפלוידערטע וויטצען . דְּבַר
 מְנוּנָה (פסחים, ג) א העסלויכען
 וואָרט . דְּבָרֵי מוֹסֵר — שטראף
 רייד . דְּבַר מוֹעֵט (ב"ק, כא)
 אקלויניסקייט . דְּבַר מְצוּהָ
 (ברכות, ו) א וואָהל טהאט וואָס

רין. זי איז געוועזען א פרעזי-
דענטן און האָט פארפיהרט
א שטארקע שמרניט מיט יודישע
דריקער און האָט געזונט און
פערביסען מיט אַ אייגענעם גע-
דיכט פון יענער געשוכטע וואָס
הייסט „שיבת צבורה“ (שופטים, ה)
און מען לייגעט דאָס פארן
מפטיור אום שבת שירה.

דבש (בראשׁ' מ, יא) האָנג, דער
פון שטאַמט אויף דער
ווייבליכער נאָמען דבשה.

דג (יוה ב, א) פישע. **דגים**
(איוב מ, לא). **דג גדול** (יונה

ב, א) א גרויסער פיש. **דג**
טהור (בכורות, ו) א ריינער פיש.

דג ממא (שם) אונרײנער פיש
ד. ה. וואָס זיינען בעצייכענט
אין דער תורה (ויקרא יא, ט—יב)

וועלכע עס זיינען מיט פלאַס-
פּעדערן און שופּפּען מאַג מען
עסען און וועלכע עס זיינען
אַהן פלאַספּעדערן און שופּפּען

זאָל מען נישט עסען. **דג מלוח**
(ברכות, נה). **דג מלוח** (שבת פא)

דגים מלוחים (תמיד פ"ד) איינ-
געזאלצענע פיש (הערונג). **דגים**
קמנים (ברכות, ט) קליינע פישלעך.

שבקדושה (ברכות, כא) א זאך
וואָס אַנבעלאַנגט אין הייליגקייט.

דבר שקר (שמות כג, ו) א פאלשע
זאך. **דוברי שקר**, **שקרנים**
(תהלים סג, יב) לייגנער. **דברי**

תוכחה — שטראַף רייד.
דברי תנחומין — טרויסט
רייד. **דבר תורה**, **דברי**
תורה (ברכות, ג: ר"ה, יח) תורה
ווערטער.

דברים — דער פינפטער
טייל חומש וואָס ער

הייסט „משנה תורה“ די ווידער-
האַלונג אין קורצען, וואָס ווערט

דערציילט וועגען יודישע בעגע-
בענהייטען פון מצרים אָן אין

די פּאַרונגע טיילען חומש, מיט
נייע פועל פרשיות. מיט דעם

זעלבען נאָמען „דברים“ הייסט
אויף די ערסטע סדרה פון דעם

זעלבען ספר (דברים א, א—ג, כב)
און איז די 44=טע סדרה אין

גאַנצען חומש, מיט דעם
זעלבען אינהאַלט.

דבורה (ישעיה ה, יח) די פּינע.
מיט דעם נאָמען

„דבורה“ האָט זיך אָנגערופּען
די נביאה (שופטים ד, ה) רעדנע-

(סוכה, ג) וואו עס שטייט פאָהר
 א געפאָהר, איז דער שבת פּורט.
דוּחָה בְּשֵׁתֵי יָדַיִם (סוּטָה, מו)
 שטייט אָב מיט בייַדע הענד.
דַּחֵק (סוּטָה, מ"ג) בעדרוקונג.
דַּחֵק (אבות פ"ב). דַּחֵקוֹת
 מאַנגעל, נויט, עס קומט פאָר
 א דחק אָדער א דחק אין וועל=
 כען עס איז אַרטיקעל, וואָס
 פויעלע פאָדערן אים און עס
 גיט פון אים ווייניג. „לעבט אין
 דחקות" — אין מאַנגעל. „על פי
 הַדָּחֵק" — אין א נויט, קומט מען
 דורך מיט ווייניגער. **דִּיה**
לְצַרְהָ בְּשַׁעֲתָהּ (שמו"ר, פ"ט)
 דין — טויט.
דִּין (ש"א כד, מו. פאה פ"ח) ריכטער.
דִּינִים (שבת, קל"ט). **דִּין**
אַלְמָנוֹת (תהלים סח, ו) ריכטער
 פֿיר וויטווען. **דִּין אֲמַת** —
 ריכטיגער ריכטער. **דִּינִים**
מוֹמְחִים — קאַמפּאַטענטע
 ריכטער. **דִּינֹת** — ריכטער
 שטעלע. **דִּינָמֶע** — דעם
 ריכטערס פרוי.

דָּגֵל (במדבר ב, ג) פאָהנע —
דָּגְלִים (במדבר פ"א)
דוּגְמָא (תענית, כג גמין נז) גלייכ=
 הייט, פראָבע-שטוק
 פון אַרטיקלען — **דוּגְמָאוֹת**
 (כתובות כה).
ד' הַיְיָנוּ (ברכות כה. בתוס') דאָס
 גלייכען, צב"ש¹ :
דָּוָד (ש"א יו, יד) געלעבטער —
 מיט דעם נאָמען האָט
 דער ערסטער געהייסען „דָּוִד
 הַמֶּלֶךְ", דאָס שטאַמט פון וואָרט
 „דוד" — פריינד, מיט דער זעלבע
 בעדייטונג האָט געהייסען אויך
 זיין זאָהן שלמה — „דָּוִד" צו
 לעבע דעם זיין נאָמעס ליבלינג
 (ש"ב יב, כד-כה) וואָס צו זייערע
 פאָעזיע געדריכטע, גאָטליכע
 לויב געזאָנג — גיט גיט קיין
 גלייכען אונטער אַלע אנדערע
 קעניגע (מ"א ה, יב-יד. ברכות, ח).
דָּוָא (יבמות, עו) געזוי, געזויס,
 גוט אנדערש.
דוּחָה (תהלים לה, ה. יבמות, ו)
 אָבשטויסען. **דַּחוּי**,
דַּחְיָה (פסחים, צח). **דוּחָה שַׁבַּת**

¹ מוצא ממלת „דין" כמו: הני כבלאי טפשא, היינו הך, והאות די שבמלת
 דחינוי הוא שמושית בארמית כמו שי בעברית שבאה תחת מלת אשר.

דָּלִית (שבת, קה) נאָמען דער
 4=טע אות אין אלף-בית.
דָּלִית אַמוֹת (ברכות ח) 4 עעלען,
 איז געלייגט פֿור אַ טרוימן אלס
 ראַמקע פֿון אונטערנעמונג, צב"ש:
ד' אַמוֹת שֶׁל הַלֵּבָה (ברכות
 ח) אָזער דאָס איז יעדענס היים
 וואו ער שטייט² .
דָּם (בראשית לו, כב) בלוט .
דָּמִים (שמות ד, כה) . **דָּם**
דִּתְמִצִּית (בריות כ. חולין, מה)
 אויסגעפרעסטען (דעם לעצמען)
 טראָפּען בלוט . **דָּם שׁוֹנֵא**—
 בלוט פֿינד . **דָּמֵי קִדְיָמָה**—
 האַנד געלד, אויפגאַפֿע, געצאַפּט
 דו דמִים" הייסט—געוואורצעט,
 געטאַצעט, אָדער געצויגען געלד .
דָּמִים תִּרְתִּי מִשְׁמַע (מנילה
 יד) דמִים איז געמיינט ביי־דע—
 בלוט און גוט . **דוֹמָה** (שה"ש ב,
 ט) . **דְּמִיוֹן** (ישעיה כ, ח) אָהנלוך,
 אין פֿערגלייך . **דְּמִיוֹנוֹת** —

דוֹכָן (מנילה, ג. ערבין, ה) דו
 בומה פֿאַר דו פֿהגים
 צו זייער דינסט . „דוכנען“—
 הייסט דו ברכה המשלשת, יברכך
 יאָר, ישאָ" וואָס דו פֿהגים
 בענטשען מיט דעם דאָס פֿאַלק,
 (במדבר ו, כב-כז) .

דָּל (ויקרא יד, כא) אַרמע . **דָּלִים**
 (ישעיה כו, א) אַרמע . **דָּלוֹת**
 אַרומקייט, נויט, מאַנגעל .
דָּלוּג (שה"ש ב, ח) הויפּפען, איבער=
 שפּרינגען, „מאַכען אַדלוג“
 איז בעוואוסט יעדעם פֿראַסטען
 וואַזכערניק, ער רופּט דאָס—ווען
 דער לוח פֿערפהעלט אַ וואָך צו
 געבען דו וואַזכער .

דָּלְפִּין (אסתר ט, ז) **דָּלְפִּינִים** .
 מיט דעם נאָמען הייסט
 אַיינער פֿון דו עֶשְׂרֵת בְּנֵי הַמֶּן ,
 און מיט דעם רופּט מען אַ פֿער=
 שטעלטען רייכן, אָדער אַ פֿום=
 טען פֿראַנט¹ .

¹ אין לאַמר שאַדט מבני המן היה אביו, עד שהיה למשל על עניות, שהרי
 אביו היה עשיר גדול, כמש: ויספר להם המן את כבוד עשרו: (אסתר ה, יא) וייל
 שקאי רק על הדלשנין—הם מיני הדינים (Delphin), שעליהם אמרו: הדלפנין פּרין
 ורבינ כבני אדם" (בכורות ה.) והיו למשל על עני מ טו פֿל—שהוא דלפון גמור, שפֿרה
 ורבה. וימ בפשוטו ששרשו, דל" עם נון הדקטנה לטורל השפּלות .

² לענין מצואה ונשי נשים ומת מצוה—קה מקומו וכיצ"ב .

דער פאָטער פון שבט דן וואָס האָט געצויילט 62700 פּערוואָן פון צוואַנציג יאהרונגע מענער (במדבר א, לט), פון זיי שטאַמט דער בעוואוסטער העלד „שמשון הגבור“ (שופטים יג, ב. שם כה)

דינה (בראשית ל, כא) גערוכטעטע (ברכות סג) נאָמען די טאכטער יעקב'ס, לאה'ס מווינקע. זי איז געפעלען געוואָרען דעם גרויס פורשט פון שכם — און האָט איהר געפאנגען, האָבען איהרע ברודער איבער איהר חרוב גע- מאכט דויע רעזעדענען שטאַט (שם לד).

דניאל (דניאל א, י) מיין ריכטער איזנאָט. נאָמען איינער פון די קינדער פון דער יודישע קוויזערליכע פאמיליע, וועלכע זינען פערטריבען געוואָרען אין בבל און האָבען בעזעסען העכסטע בילדונג, אז אונטער די חכמי בבל האָט ניט געגע- בען א זעלכע, האָט מען זיי ערלערנט די כאלדויאישע שפראך, זיי זאלען נוצלונג זיין דעם קוויזערליכען הויף מיט זייערע חכמות — וועלכע מען

זוף פארשטעלן דורך איינבול- דונגס קראפט. **דמות** (בראשית ה, ג) געשטאַלט, אָנזלויכקייט. **דומם** (חקוק ב, יט) פערשטומט. **דין** (ירמיה כב, טו) רעכט, געזעטץ, אורטייל — **דינים**, דינא **דבר מצרא** (ב"מ קח) דאָס רעכט פון א גרענעץ נאכבאר. **דינא דמלכותא** (נשו"י) א געזעטץ פון דער רעגירונג. **דין ודברים** פאָדערונג נאָך דעם געזעטץ און איבעררייד. **דין והשבון** (אבות פ"ג) א פאָדערונגס רעכט מיט א רעכנונג. **דיני ממונות** (ברכות פ"ג) שטרעטיגע געלד זאכען. **דיני נפשות** (סנהדרין ב.) געזעטץ פון טויט שטראַף (קרוינאל רעכטע). **דין קדימה** זיין אַצערעדע. **דין תורה** (ב"מ לז) גערוכט נאָך דער תורה. **דן** (בראשית טו, יד) ריכטען. **דן לכה זכות** (אבות פ"א) פּעראורטהיילען אין דער גוטע זיטע. „דן גווען“ אויסגעפּוהרט דעם גערוכטס אורטהייל.

דן (בראשית ל, י) הייסט איינער פון יעקב'ס קינדער, איז געבאָרען פון פּלטה און איז

דִּיעֵבֵד (ברכות, טו.) שׁוֹזֵן
אָבְנֵימֵאָהֶן⁽²⁾.

דִּיעָה (תהלים עג, יא) וּוֹסֵעֵן.

דִּיעוֹת (שמואל א ב, ג).

דִּיעָה מְיוֹשֶׁבֶת (ברכות, טו, עירובין

ס"ה) אֵל בַּעֲזוֹסֵעֵנֶיךָ מוֹט אֵל גּוֹלֵאסְעָה

נַעַם מְיוֹנֵנֵנִי. **דִּיעָתָן** — א וּוֹסֵעֵנִי

דַּעַר. "זָאָנְט אַ דַּעַה" — זָאָנְט זַיִן

מְיוֹנֵנֵנִי נֶאָךְ זַיִן וּוֹסֵעֵן. "זַיִן

נַעֲשֵׂאָנְעֵן מוֹט דַּעַר דַּעַה" — נוֹט

נַעֲוֹאֹסֶט וּזַיִן זַיִן צוּ בַּעֲשֵׁלוֹסֵעֵן ;

"בַּעַל דַּעַה" — "בַּעַל דַּעוֹת" —

זַעַה — "בַּעַל".

דַּיָּה (שבת, קטו, גדה, ד) בַּרְעָמָה

דַּפּוּסִים (מס' סופרים פ"ב הל'

י). **דַּיָּה גַּמְרָא** — א בַּלֵּאֵט אֵין

גַּמְרָא, דָּאָס קוֹמֵט פֿון דַּעַם,

וּזַיִל פֿאַרצײטען פֿלעגן דו

מֵאַנוֹסְקְרוֹפֵטען נַעֲמַאֲכֵט וּזַעֲרָען

אויף טאַפֿלען וּזַיִן בַּרְעֵטלֶאך וּזָאָס

הײַסען הײַרֶאָגלײַפֿען⁽³⁾. **דַּפּוּסִים**

(ב"ב, טו) פֿאַרם, דַּרײַק — **דַּפּוּסִים**.

הָאָט אַרױם גַּעפֿונען אֵין זײַן פֿאַלד

וּזַיִן הָאָבֵען נֶאָךְ עַרלעָרונֵט

דוּ כַּאֲלֵדֵי־אִישׁעֵי טַפְרַאךְ. דַּעַר

דַּניאַל אֵיז גַּוּוּען דַּעַר גַּאַנצער

פֿאַלוֹט־קַעַר און דַּעַר אויבֵּער

מִינֵסֶטֶר און רַעֲקֵטֶאָר אויבֵּער

אַלע חֲכָמִי כַּבֵּל⁽¹⁾. דַּעַר דַּניאַל

הָאָט פֿוֹתֵר גַּעוּוּען דַּעַם קִיֶּסֶר

בְּכּוֹבֵד־נֶצֶר זַיִנעַ חֲלוּמֹת וּזַעֲלֵכֶע

עִם אֵיז מִקּוּיִם גַּעוּוּאַרְעָן אויף

אֵיהֶם ; עַר הָאָט אויף בַּעֲשֵׁטוֹמֵט

אֵין סוּף סַפֵּר דַּניאַל דַּעַם קֵין

פֿון דַּעַם לֵאַנְעֵן גִּלּוּת. צוּוּי

מֵאָל הָאָט עַר זַיִן מוֹסֵר נַפֶּשׁ

נַעֲוּוּעֵנֵן צוֹלֵעֵב זַיִן רַעֲלוּגִיעַ,

אֵיין מֵאָל הָאָט מַעַן אֵיהֶם מוֹט

זַיִנעַ חֲבֵרִים אַרײַנגַעוּוּאַרפֿען

אֵין אַ בַּרַעֲנַעֲנֵדִיגֵען קאַלד אויווען

(דַּניאַל ג) און דַּעַם צוּוּוּיטען מֵאָל

אֵין אַ לײַבֵּען גַּרױב (דַּניאַל י) און

בַּיִדַּעַ מֵאָל זַיִנען זײַ אַרױם אָהנע

שַׂאָדען (ש"ס).

⁽¹⁾ חכמת דניאל היה למשל (יחזקאל כה, ב); ע"ד דניאל וחבריו ע"י

בחבורי כל חמדת ישראל במבוא, חכמי ישראל" (צד 17 בהערה 3—1 שם) ובתעודה לישראל שער ג. פי כנ.

⁽²⁾ בקיצור כללי המקרא במבוא התלמוד ל"ש הנגיד מכארו שמורכב משתי מלות דאי—עבד.

⁽³⁾ ובגמרא מנחות כט: קורא לעמוד של ס"ת דף".

געשלעכטער (גענעראציען). דורות
 (ישעיה נא, ט) אויף מעגלוק:
 דורים (שם ח. תהלים עב, ה) .
 דור דעה — א צייט=אלטער
 פון וויסענשאפט. דורי דורות
 דויערהאפט. דור המבול
 (סנהדרין קו) די צייט פון מבול.
 דור המדבר (שם קה) די לע=
 בענס=צייט פון אידען אין דער
 מדבר. דור הפלגה (שם) די
 צייט ווען מעגשען זינגען צומילט
 געווארען אין פערשיעדענע
 שפראכען און פֿעלקער (ווי עס
 איז דערציילט אין ספר בראשית,
 יא). דור ישרים (תהלים קיד)
 א צייט פון רעכטשאפענע לייט.
 דורות הראשונים (נשין, פ"א)
 פארציטיגע לעבענס=צייטען.
 דורות האחרונים (שם) די
 שפעטערדיגע דורות.
 דירה (עירובין, סב. סנהדרין, לה)
 וואהנונג — דירות ¹ .
 דירה נאה (שם) א שיינער

דפק (שה"ה, ה, ד) קלאפט. אזוי
 רופט זיך דער פולס, ווייל
 ער קלאפט פון דעם שטראמוגען
 בלוטס צורקולאר, כל זמן מען
 אטהעמט „עס קלאפט דער דופק“
 בל"ז. „טאפט דעם דופק“, הייסט:
 נעמען אויף פעונגע.
 דקה (דמאי פ"ב) קליין פיה—
 ד"ז וואס קהקה דקה
 (ב"ק, עט). דקות (בראשית, מא) .
 דקדוק (ברכות, טו) גאנץ דין
 (מל' דק, דק) פונקטליכ=
 קייט אין ארטהאגראפיע (אויס=
 לינגען אין שרייבען). ד"ה: גראמאטיק
 דקדוקים. דקדוקי סופרים
 (סופה, טו) גענויע אויספארשונג
 און ערקונדונג אין די בעדי=
 טונג פון די ווערטער פון די
 סופרים ד"ז איז „דקדוקי תורה (שם).
 דקדוקי עניות (עירובין, מא)
 מעלאצע, קליינליכקייטע דער
 ארומקייט .
 דור (דברים לב, ב) צייט=אלטער,
 קונפטיגע, נאכקאמענע

¹ במקרא נמצא רק הפעל, מדור באהלי רשעי' (תהלים פד, יא) וי"מ נט
 הכתוב, דורי נסע ונלה מני כאהל רעי' (ישעיה לח, ב) שהוא מלי' דירה, כדמוכה
 מסופא דקרא, באהל רעי' שהוא הפך האהל הקבוע; רק נסע ונעתק, ונסע הונה על
 יתדות האהל כמ"ש: אהל בל יצען בל יסע יתדותיו (ישעיה לג, ב).

סו:) דער וועלטליכער ארט.
דַּרְךְ הַטֶּבַע — נאטורליך.
דַּרְךְ בְּיוֹזֵן (סוכה, מכי.) מיט
 בעליידוגונג. **דַּרְךְ הַיֹּשֶׁר** (משלי
 יד, יב) גראדען וועג. **דַּרְךְ**
הַלְּוָאָה (כ"ט, לא.) ארט פער=
 ליען. **דַּרְךְ הַמְּלָךְ** (במדבר
 כא, כב) פלאנרטע וועג. פון דער
 רעגירונג. **דַּרְךְ הַתְּנָרִים**
 (תנחומא שלח עו) הענדלעך ארט.
דַּרְךְ כְּבוֹד (סוכה, מא) האַנע=
 ראַוע. **דַּרְךְ מְשָׁל** (שבת פ'
 כב) אין ארט ביישפועל.

דְרוֹם (דברים לג, כג) זידען זייט,
 איז אין דער רעכטער
 זייט פון דעם מענשען, ווען מען
 שטייט מיט דער געזיכט צו
 מזרח²). דער דרום זייט האָט
 די זונן דורכנאנג אין אלע
 צייטען פון יאהר.

דְרִיסָה (חולין) צוטראַעטן, צו=
 דריקונג. **דְרִיסָת**

וואָהנונג. **דִּירַת עֲרָאִי** (סוכה)
 א וואָהנונג אויף דער ווייל.
דִּירַת קֶבֶע (שם) א בעשטימט=
 טער וואָהנונג. „דירה געלד“—
 בעלאָהנונג פאר דעם וואָהנונג.
 דער בעדייטונג און דעם טעם
 דער פון איז גענוג בעקאנט,
 ווי פאר רייכע אזוי פאר אַרימע.
 דער צאָהלונגס טאָג פון די
 דירה געלד איז צווישען די
 בעלי בתים מיט די שכנים ווי
 א קאמפף צווישען א באַנדע
 וועלך מיט א סטאדע שעפסען.
דְרָגָא (יבמות, סג) שטופע,
 טרעפּע¹.)

דְרָדְקִי (שבת קמה: חגיגה ד:)
 אַנפאַנגער אין לער=
 גען—און פיר עלטערע איז דאָס
 א זלזול (כ"ב, טו:).

דַּרְךְ (בראשית ג, כד) וועג, גאַנג,
 רייזע ארט, געוואָנהייט—
דְרָכִים. **דַּרְךְ אֵנֶב** (ועה=
 „אנב אורחיה“). **דַּרְךְ אֶרֶץ** (פסחים

¹ דראַ בתלמוד כמדרגה בעברית שבשתייהן מורה גם דום המצב ושפלותו
 ויונתי בחנוי הסלע בדרך המדרגה (שד"ש ד, יד) „נחית דראַ ונסיב אתתא“ (יבמות פג.).
² וסימנך, צפון וימין אתה בראתם (תהלים פט, יג) — הכתוב קורא ימין
 להצד שכנגד צפון—והוא דרום.

קומט דער שפּרוכוואָרט ווען יעמאנד פּערלאַנגט מעהר בע- פּרועדונגט ווערען אלס זיין פּערדונסט: „ער האָט וואָהל גע'דרש'נט".

דְּרִישָׁה וְחִקְרָה (פּנהדרין לב) אויספאַרשען און ערקונדיגען.

דָּת (דברים לג, ב) רעלוגיאַנס געזעטץ. **דַּת יִשְׂרָאֵל** (כתובות עב, כמשנה) יודישע רעלוגיאַנס יאָנס געזעטצע (1).

הַרְגֵּל (גדרים, לב) א פּוס אריינ- טרעטונג, איינגאנג.

הַרוֹשׁ — ערקלערענדע רעדע, פּרעדיג — **דְּרוֹשִׁים**.

הַרְשָׁה (פּסחים סב.) — **הַרְשׁוֹת**. **הַרְשָׁן** (ויקרא פ' ל) רעדנער, פּרעדיגער — **דְּרָשָׁנִים** (סוטה, מט).

הַרְשָׁנוֹת (ב"ב, קיט). „דרשה געשאַנק" — געשענקע, וואָס מען פּלעגט געבען אַ חתן פאַר זיין דרשה צו דער חופּה; דער פּון

ה.

ה — דער 5-טע פּונקט און אין א"ב. מיט אים בעצייכענט מען אויך דעם ציפּער 5, צב"ש: **ה** — **אַלְפִים** בעדייטעט: 5-טער זענדר. **ה** — **סְלָעִים** 5-טאלער (פּיר פּדיון הבן) א. ד. ג. דער פּונקט און דעם 5-טע אָנפאַנג געזעטצע צו צום אָנפאַנג געזעטצע:

בעווייזען דאָס דער געגענשאַנד איז אַ בעוואוסטער (גראמאַטיקער רופּען דאָס „ה-היריעה"), צב"ש: **הַשְׁלָחַן** — דער טיש. ער דינט אויך אָנפאַנג וואָרט צו בעדייטע מען אויף אַ פּראַגע (ה-השאלה) אָדער אַ בעוואונדערונג (ה-התמיה), צום ביישפּיל:

³ שם הלשון דת משה ויהודית, ושם גופיה עושים חלוקה נקרא דת משה ומה היא דת יהודית: „דת משה" הם הדברים דכתיבא באורייתא מפורש, ודת יהודית הם הדברים דלא כתיבוי (וע"י רש"י ובפ' המשניות להרמב"ם שם).

דָּעַר הַ דִּנְט אויף אַיִן
 אָפּקורצונג (ראשי תבות), צב"ש:
 ד"א אַיִן צו לעזען: ה-אָלפִים.
 דבע"ל — הָאָה עֲלֵינוּ לְטוֹבָה.
 דרו"ש — סְדוּרַשׁ שְׁלוֹמוֹ.
 ד"ה — הָלֵא הוּא.
 דזכ"ע — הַיְבֻבֵת נְשָׁמוֹת. הו"י.
 דז"ו — ה' יִשְׁמְרֵנוּ וְיִסְתַּחֲוּ.
 דזכ"ח — הַבְּיָתָב וְחֻתָּם.
 דמו"ל — הַמְצִיָּא לְאוּר.
 דמלכ"ה — הַמְכִיָּא לְבֵית הַקְּפוּס.
 דג"ל — הַנְּפָר לְעִיל.
 דהק' — הַקְּדוּשָׁה מְקַטָּן.
 דהקב"ה — הַקְּדוּשָׁה בְּרוּךְ הוּא.
 דהשי' — הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ — הַשֵּׁת.
 דהו"ש"ר — הוֹשַׁעְנָא בְּרָה.

הַנְּפֵלֵא (בראשית יח, יד) אַיִן עִם
 דָּעַן אַ וואונדער ? , אָדער :
 הַסִּמָּת ה' אָנְכִי (שם ל, ב)
 בִּנְן אִיף דָּעַף אַנְשְׁמַאָט גַּאָט ?
 דָּעַר הַ דִּנְט אויף צום עֲנֵדֵעַ
 וואָרט אַנְשְׁמַאָט דָּעם ל וואָס
 בעדארף קומען צום אַנְפֵּאָנְג
 וואָרט צו בעדִימְען קִינן אָדער
 „צו“, צב"ש אַ שְׁמַאָט „לירושלים“
 קִינן ירושלים קומט — (רַשְׁלִימָה 1).
 ווען ער קומט צום עֲנֵדֵעַ וואָרט
 געפונקטורט בעווייזט ער אויף אַ
 געגענשטאנד: דָּאָס ער געהערט
 צום דרויטען פֿערזאָן וויבליכעס
 געשעלעכט, צב"ש: גְּנֻבָה אִיר
 גְּנֻד, מְלָכָה (הושע י, ז) אִיהֵר
 קעניג. ער הייסט מפוק־ה.

1) על הכתוב וילך חרנה (ברא' כח, ז) מביא רש"י מאמר ר' נחמיה: כל תבה שצריכה ל בתחלתה השיל לה הכתוב ה בסופה (יבמות יג, ב"ר פ"א). ופריך הגמרא: והא כתיב: ישובו רשעים לשאלה (תהלים ט, יח) — משמע שהיא אינה פושרת את הלמד — ומתין ר' יוסי בר זבדי שבאו שתיהן על חזק ההוראה — שישבו לעומקה של שאול.

2) אות, הא"ה היא אחת מאותיות אחו"י הקלות בהברתן, שבשבילן מתחלפות האותיות בכפת הדגושות לרפויות — כבואן בראש המלה הסמוכה להן, והיא היא הקלה בכולן; וז"ל המדרש רבה (ב"ר פ' יב), כל האותיות תופסין את הלשון וזה ההיא אינו תופס, והפיטן קורא לו: אתא קלילא דלים בה ממשותא" (אקדמות לשבועות ע"פ מדרש תהלים כב, נדרים צא). ומרוב דקותה וקלילותה תחמר לגמרי בא"ב הרומית ותמלא מקומה האות ג. וכן במדרש אגדה אל תקרא מהונף אלא מהונף (רש"י משלי ג, ט) ובמדרש חז"ל: מהונף — ממה שהנף (תנחומא ראה יב) וכן תתהפך ההיא בלשון רומיא גם לאות ה באותיות הנענות לזמרה, כאשר אות ג יש זולתה.

חומש (דברים לב, א—ג) און די 58 טע אין חומש. אין איהר איז די ערהאפענע „שירת האזינו“, וועגען דעם גאנצען צוקונפט פון ירושען פאלק מיט אללע לידען וואס שטעהט פאר, און לאזט זיך אויס, דאס דאס ירוש בלוט וועט נישט פערנעסען ווערן און מען וועט זיי פערניטונגען מיט דעם אָבנעבען זיי זייער לאנד⁽²⁾.

האָהוּ בַיַּד (פויט לר"ה) „דער וואָס האַלט פּעסט אין האַנד“ זאָגט מען — איז די בעסטע תפילה, ד. ה. וויא מען זאָגט: „בעסער גלאַט-געלד ביי זיך, אַידער גוט געלד ביי יענעם.“ **הַבְּדֵלָה** (מנחות, כו. פסחים, כד: ושם הנוסח „המבדיל“) דאָס אָבזאָנדערן — אונטערשיידונג. **הַבְּדֵלוֹת** (פסחים, קד:) מאַכען

הא — נאָמען דער 5 טע אות אין א"ב. „הא=עלע“—דער בוכשטאב ה אליון איז א ראשי תבות פון דעם הייליגען שם פון פיער אותיות יהו"ה⁽²⁾, פלעגט ער קומען בולט גינגאסען אויף א מעטאלענעם מאָנעטאָ, און דאָס אָנהיינגען קליינע קינדער אויף דעם האַלדז אלס א שמוחה. **הא** (ברכות, ה. ב"מ, מז.) דאָס, דיווער. **הא ברא תליא** (שבת, קלה) עס ווענדעט זיך דאָס אָן דיוועס. **הא גברא והא דסקא** (קידושין, עה) דיווער איז דער מענש און דאָס איז די פאָויעסטקע. **הא לחמא עניא** (אגדה ש"ס) דיווע איז די אַרומע ברויט — צום אָנדיינקונג פון מצרים.

האזינו — די 10 מע סדרה אין פינפטען טהייל

⁽¹⁾ כל די איתות יהוה כלן קדושות ובתוכן די, ודצין גם הוא שם די: „בי ביה הי צור עולמים“ (ישעיה כו, ד) אף דאז הי בהיותה לבדה גם היא נחשבה לשם קדוש מהשם יהוה (קדושין, לא). ובה לבדו ברא הי את העולם, כדרשת חז"ל מהכתוב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם (בראשית ב, ד)—ברא בראם (ירושלמי חגיגה פ' אין דורשין, ב"ר פ' יב).

⁽²⁾ זשה"כ במקום „שירת האזינו“, בי דם עבדיו יקום ונקם ישוב לצרו—וכפר

הבדלה" איין זעָרע־מאַניע־אויס= פֿיהרונג פֿי דעם שבת אויס= גאַנג, צום אָבזאָנדערין דעם הייליגען טאָג „שבת“ פֿון וואָכע= דויגען טאָג, שבת=צו=נאַכט אויף אַ פֿוס וויין (פֿסחים, קי). „הַבְדֵּלָה לִיכַט“ דו ליכט וואָס מען צינדט אָן פֿיין מאַכען דו „הבדלה“, פֿרי צו מאַכען אויף דאָן אַ ברכה אויף דו פֿיער ¹.

הַבְטָחָה — פֿערטווען, פֿער= זיכערונג, פֿערשפרע= כען — **הַבְטָחוֹת**.

הַבֵּל (ירמיה ו, ג) הויף, ניכטס.
הַבְּלִים (שם ח) **הַבֵּל**
הַבְּלִים (קהלת א, ב) גיכטיג= קייט דער גיכטיגקייטען. **הַבֵּל**
וְרִיק — הויף און לעער.

הַבְנָה — פֿערניעהמונג, פֿער= שטעקן.

הַנְּבָהָה — דאָס אויפהעבען. „הַנְּבָהָה און גלילות“

דאָס אויפהעבען און צוזאַמען= ראָלען דו ספר תורה נאָך קריאת התורה.

הַנְּדָה — דאָס זאָגען (ועה= אגדה) **הַנְּדוֹת** (מנהדרין קא).

הַנְּהָה (ברכות, יג: ירושלמי פ"ח) קאָרעקטור, קאָרוֹזרען, (ועה= בעל מציח).

הַנֵּם (אסתר ו, ח) צו דען אויף?

הַנִּזְנֵן (ברכות נ"ה) פֿאַסענד, ווּוּרדינג.

הַגִּיעַ לְגִבוּרֹת (נשין, כה. טו"ק כה) אַ מאַנג אַין 80=יאָרוגען עלטער ².

³ שיש דעת ד"ר דאור במוצאי שבת איברי (פסחים ג, נד), ודחתחות ברכת האור אל ההבדלה וליף (כב"ר פ"ג, ו ובירושלמי) מדכתיב— וירא אלהים את האור כי טוב והדר ויבדל. ומה שנוהגין להסתכל בהצפרנים זה ענין מסודות הקבלה, והמקור לזה במדרש תהלים ל"ה: אבל לא להסתכל בכל הצפרנים ובשתי הידים, כמו שנוהגין המון עם, שזה למרוי מנהג בורים אשר אינם יודעים בין ימינם לשמאלם, רק כלה זה נקוט בידם לחוסף ולהחמיר מדעת עצמם מקי, ובאמת רק בהדי אצבעות מיד ימין— ולא של שמאל כמפורש בפרשות בספר קיצור של"ה בשם רמ"א בש"ע סי' ס"י רצ"ח מ"ז בשם פסקי ת"מ.

² מ"ל הכתוב, אם בגבורות שמונים שנה? (תה"ל צ"ג) ובאבות, בין שמונים לגבורה? (כלומר אם בגבורה).

הַגִּיעָה לְפַרְקָהּ — א מוֹדַעַל

וּוְעַלְכֵּךְ עִם אִינוּ

אִיהֶר צִיט צו פֶּעֶרֶה וִיראַטֶען ⁽¹⁾.

הַדְּיוּט (ברכות, ו: מילה, טו:

עירובין, סג) אונזווסענ=

דָּעַר אִינוּ דָּעַר זאַכֶּע, פֶּרוּוואַט—

הַדְּיוּטִים (ברכות, ו: הַדְּיוּטוֹת

(שם כד:) נִיט קאַמפֶּטענטנע

אִינוּ דָּעַם גַּענענשטאַנד וועלכֶּע

עִם הַאַנְדֶּעלט זיך, אויך סתם

פֶּראַסטאַק, דָּעַר פֿון קֶען שטאַ=

מַעַן—אִידוּאַט.

הַדְּלִקָּה (שבת, כא: דאָס אָנ=

צִינְדֶּען; הַדְּלִקָּת

הַנֵּר (שם כה: לא: אָנצִינְדֶּען דִּי

”שבת=לִיכַט”, אָדער, חנוכה

לִיכַט” (שם).

הַדָּם (ישעיה נג, נה) מוֹרַטֶע.

הַדָּסִים (זכריה א, ח) אויך

רוּפֶט מַעַן אַזוי אָן דִּי שׁוֹמֶעַר

גַּעפֿלאַכטענע פֿלוּ מִיט גַּעוֹוירצֶען

צוּם שׁמַעֶקֶען צוּ הַבְּדִלָּה (ברכות

א, במשנה, שם ב:). הַדָּסִים —

מוֹרַטֶהֶען, ווערען בענוצט צו דִּי

פֿיעַר מוֹנִים פֿון „לולב”.

הַדְּסָה (אסתר ב, ו) מוֹרַטֶע מִיט

דָּעַם נאַמַעַן אִינוּ אָננֶערוּ=

פֶּען „אַסְתֵּר הַמַּלְכָּה” (ועה—אַסְתֵּר).

הַדְּוֵר (קדושין, לב:) בעפּוטצֶען,

בעשׂוֹנֶען — הַדְּוֵרִים.

הַדְּוֵר מַצְוָה (ב”ק, ט: דאָס

בעשׂוֹנֶען אַ מצוה=זאַף. הַדְּרַת

פָּנִים (שבת, קנב:) אַ שׁוֹנֶעַר

פֶּעֶרזאָן, אִימפּאַנורענדעס גַּעזוכט

הַדְּוֵר הַכְּבוֹד (קדושין, לב:) דִּי

שַׁעֲנַסֶּע עֶהרֶע — הַעֲדָר

הַכְּבוֹד — אִינוּ דָּעַר גַּענֶענ=

זאַטִין—אַהנֶע עֶהרֶע.

הַדְּיוּת (ברכות, ב: ועה—הַעֲוִיֹּת ⁽²⁾).

הַדְּוֵר (קהלת יב, יב) זִי בַּעוּאַ=

רוּנֶט, פֶּאַרזוכטִיג.

הַדְּוֵר וְהַדְּוֵר (ברכות, כג:) זִי

זִיעַר פֶּאַרזוכטִיג.

⁽¹⁾ גם יש לנקד „לְפַרְקָהּ” מלי פריקה וטעניה, לאמר: לפרוק עולה מעל שכס אביה ולתתה לבעל.

⁽²⁾ הלי בגמרא „היוות דרכ ושמואל”, היוות דאכוי ורבאי (פוכה, כה:) אין לסמכה אל דאמר ביהודית, ער מאכט משונה היוות” שאומרין על המעווה פניו ואיכ שמשתי לזה המלה העויות מל—ועוה פניה (ישעיה כד, א:).

הַיּוֹת (תהלים נ, כא) ווערלוג עס איז.
הַיּוֹצֵא מִדְּבָרֵינוּ — וואָס עס
 קומט ארויס פון
 אונזערע רעד.
הַיּוֹתֵנוּ (יחזקאל יח, כה) שטימיטש?
 איז דען רעכט?
הַכְּהֵשָׁה (ב"ק, צד:) אַבלויקענען,
 ווידערשפרעכען.
הַפֶּל (קהלת ג, ב) אלעס דוועס (3).
הַפֶּל יִבּוֹל (כפויט לר"ה)
 וועלכער קען אלעס. **הַפֶּל פֶּאֶשֶׁר**
לִפְּל (קהלת מ, ב) אלעס ביינאנד.
הַפְּלִל (חולין פג, מא) דער רעגל,
 דער אלגעמינער בע-
 שלום וואָס עס קומט ארויס.
הַכְּנָה (ביצה, ב:) פֶּאַרבערן-
 טונג — **הַכְּנֹת**.
הַכְּנִסָּה (שבת, ב:) אַרײַנדרײַנגען.
אַײַנקנפּטען — **הַכְּנִסוֹת**.
הַכְּנִסַת אֲוֵרָהִים (שבת, קכו)
 דאָס אויפנעמען געכט (אַרומע
 דורכנעהער). **הַכְּנִסָּה וְהוֹצֵאָה**,

הַזְכָּרָה (ספחים קה:) דאָס עראַי-
 גערן, געדאכטען.
הַזְכָּרַת הַשֵּׁם (ברכות, יב:) ער-
 אינגערן גאטעס נאָמען.
הַזְכָּרַת נְשָׁמוֹת (1) עראַינע-
 רונג די געמען פון דעם
 זעלוגען.
הַזְמָנָה (קידושין, ע:) בעשטימען,
 פֶּאַרבערײַטען, בעשטע-
 לען, איינלאדען — **הַזְמָנוֹת**.
הַזְמָנָה לְדִין (ס) בעשטימען,
 לאדען צום גערײַכט.
הַזִּיק (נמין, נג) שאַדען — **הַזְקוֹת**,
הַזִּיק רֵאֵינָה (ב"ב, ב:) עס שאַ-
 דעט אײַן אויג.
הַחֲלָטָה (מ"א, כ, לג:) בעשטע-
 טונג, בעשטימונג —
הַחֲלָמוֹת.
הַיָּוֵם (בראשית א, יד:) היינטע,
 יעצט, דײַזער טאָג (2).
הַיּוֹ לֹא תִדְוָה (יחזקאל כ, לב.)
 עס וועט נײַט
 געשעהן, עס וועט דאָס נײַט זײַן.

(1) במובן דהמון להזכרת נשמות אין לו יסוד וזמרה מקום לא במקרא ולא בתלמוד (עי' מאמרי, בהמליץ' גליון 32 לשנת תרמ"א ובהכבודים שנה שניה — ע"ד המנהג הזכרת נשמות).

(2) (3) תרגומי לפי טשטו של היא הידיעה למלת בלי.

פאר פשר—הַכְּשָׁרִים⁽¹⁾ רא=
 פונער=שרופמען אויף אנגענע=
 שטאנד דאָס ער איז רעכטלוך
 צום געברויך, נאָך די רעליג=
 יאָנס געזעטצע.

הַלְבָּשָׁה — אנקלודען.

הַלְוָאָה (ב"מ יא) אויסליהען,
 פערליהען, אָפּעראצ=
 יאָן — הַלְוָאוֹת (פנהדרין, סב).

הַלְוָאֵי (מגילה, יד : פנהדרין, ו :)

ווען דאָך זאל עס זיין.

הַלְוִיַּת הַיָּם (פאה פ"א) דאָס
 בעגלייטען אטויד=
 טען צום גראפע (קבר).

הוֹלֵךְ (במדבר כב, כב) געהט.

הוֹלֵךְ (ב"ק, ק) א גאנג

הוֹלֵךְ רַבִּיל (משלי יא,

אָנבריינגט פערליימדונג (טריבט

רכילות). הוֹלֵךְ (שבת, קיג) אנצוג.

״וואָס איז דאָס פאר אַ הוֹלֵךְ ?״

אויף אַ אָפגעלאָזענעם גאנג

״הלכנען״—אָפ צוהען.

הַלְכָּה (ביצה, כח) איינרוכטונג.

הַלְכוֹת (מגילה, כח :)

הַכְּסוּת וְהוֹצָאוֹת — איינ=

קינפטע און אויסגאבען. אויך

הייסט דאָס הערויסנעמען און

אריינבריינגען די ״ספר תורה״

אין אַרזן הקודש. הַכְּסוּת

פְּלָה (כתובות, יו :) מיט העלפען

אַ אַרמע צום היראטען.

הַכְּנָעָה — אונטערווארפען,

גודער בויגען.

הַכֵּר (עירובין, יא) אנערקענגען.

מַעֲרָקֵן. הַכֵּרֹת —

בעקאנטשאפט.

הַכְּרוּזָה (פנהדרין, כו : כתובות, ק) :

פובליקירען, מעל=

רען — הַכְּרוּזֹת.

הַכְּרָח — גויטווענדוקייט, עס

צווינגט—הַכְּרָחִית.

הַכְּרָעָה (ב"ב פט :) געדערפוי=

גען, אראפזועגן מיט

מעהרערע געוויכט, ד"ה: איבער=

געוויכט, געוויכט צוגאבען, אָדער

מיט מעהרער איינשטוימונג אין

אדעה—הַכְּרָעוֹת (בריתות, ה).

הַכְּשֵׁר (חולין, לו :) מאכט פאר

ברויכפאר, ערקלערט

⁽¹⁾ מל' הכתוב, איזה מין יבשר" (קדלת יא, ו) ובלשון המשנה: ומכשרתי (את הלומד תורה) להיות צדיק, חסיד ונאמן (אבות פ"ו).

נאציאן : „הלל הפרעתוני“ (שופטים יב, יג) איינער פון די שופטים, „הלל הנשיא“ האט גע- לערנט זייענדיג אין גרויס דחקות (יומא לה). און שוין זייענדיג א נשיא איז ער אויך בערוהמט מיט זיין גרויס ענוות וואס גי- מאנד האט אים געקענט בריינגען צו בעס און געהמען פער- איבל (שבת לא). ביז 18 פערזאן מיט דעם נאמען הלל גיט אונ- טער די אמוראים (עי' סה"ד).

הלל — לויב-לועד. אזוי הייסען אין תלמוד די קאפיטלען תהלים קיג—קיד) וואס זינען בטשטומט יום-טוב טעג צו זאגען נאך שחרית. אלע קאפיטלען פסדר הייסן „גאנץ הלל“ (תענית, כה) צו זאגען די ערסטע 2 טעג פסח, די 2 טעג שבועות, 9 טעג סוכות (מיט שמיני עצרת און שמחת תורה), 8 טעג חנוכה (זינען בעצייכענט מיט דעם ווארט „בבט"ח“), „האלב הלל“, הייסט: ווען מען היבט איבער צוויי פון זיי האלבע קאפיטלען: „לא לנו“ ביז ה' זכרנו, און אהאלבען קא- פיטל „אהבתי“ ביז מה אשיב צו

בעווייזען דעם אומנאנג דורך די געזעטצע, צב"ש: **הלכות ה'רף ארץ** (ברכות, כד) איינ- געפיהרטע זוטמען ווי זוף צו בעגיין וועלטהוף; דאס זעלבע איז: **הלכות יום טוב** (ביצה, טו) **הלכות מגלה** —

הלכות פסח (סנהדרין, קא), **הלכות ספח**, **הלכות שבת**, **הלכות ציצת**, **הלכות תפלין**, **הלכות שחיטה** (נשין נו) א. ד. ג. —

הלכה למשה מסיני (פאה פ"ב מו. שבת, כה) א בעשטומטע טראדיציאן, איבערגעגעבען נאך צו משה, זייענדיג אין מדבר סיני (במדבר א, א): אדער אויף דעם בארג סיני (ויקרא כה, א). **הלכה למעשה** (ב"ב, קל): אנגעוויזענער פיהרונג ווי זוף אזוי פצופיהרען. **הלכתא למשיחא** (יומא ה): אזא דין וועלכער קען נור איין געפיהרט ווערן אין משיח'ס צייטען, **הלל** (תהלים יג) ריהמען, (ישעיה י, יב) גלענצען. אונטער דעם נאמען זינען געווען בע- ריהמטע אונטער דעם יודישען

זאָגען חול המועד און די לעצ=
טע פסח און ראש חדש. ער
הייסט „הלל המצרי“ (ברכות, ג) צוליב
דעם קאפיטול „בצאת ישראל
ממצרים“. „הלל הגדול“ (שם, ד) הייסט
דער קאפיטל „הודו לה“ (תהלים
קלו) ביז על נהרות בבל (פסחים,
קית. ועי' תוספות שם).

הִלְעִיטְנִי (בראשית כה, ל) שטאַפּ

מיר אָן ⁽¹⁾. מיט דעם
לשון האָט עישו געבעטן בני
יעקב'ן פון זיינע געקאכטע
לינדזען, און אזוי ווי די בני
עשו החורי זיינען מער ניט
גינסטיג ווען זיי בעדארפען
אלאסקע פון בני יעקב, און
יעקב האָט שטארק געלויטען
פון עשׂו'ס מאכט מיט זיין רעכט
וואָס ער האָט גיהאט די „משפט
הבכורה“. אָבער עשו בני זוף האָט
גאָר ניט געהאלטען פון רעכט,
דען ער האָט געקענט הערשען

מיט מאכט אלײן ⁽²⁾. האָט ער
אױס פּערקויפט די רעכט פאר
גער, און יעקב האָט אױס גאָך
געגעבען באַרום ברױט מיט
לינדזען (רש"י). דער גאָך האָט
עשו פאַרט גאַכגעטראָגען
אַשנאה, ווי דער שטייגער איז.
און זײער מוטער רבקה האָט
יעקב'ן געוואָלט גאָך מעהר
אױף שטאַרקען, ער זאָל קענען
האַבען גלייך געוויכט אנטגעגען
עשׂו'ס מאכט—האָט זי אױס
אונטערגעשטעלט בעקומען אױף
די ברכות פון פאַטער, און דער
פאַטער יצחק האָט דאָס גאָכ=
הער בעשטעמט, זײערדיג בע=
וואוסט זינגיג, און עשו'ן האָט
ער צוגעגעבן אַ ברכה „על
סִרְפָּךָ תִּהְיֶה“ אום בײַדע ברױדער
זאָלען האָבען גלייך געוויכט:
יעקב דורך רעכט, און עשו—
דורך פּעכט.

¹ כחלשון הזה אין בכל המקרא והוצרך רשי להביא הומומיה מהמשנה מלעוטים
את הגמל' (שבת קנה) וכן התינה לנר מפרש מבריתא (שבת קנה) שמורה על אכילה ומה
דכפי ליה בידים, ואני אביא לה מהמאמר, הלעושותו לרשע וימות (ביק סט);

² כאמור שם מפורש, ויבן עשו את הבכורה כי בטח בכח הזרוע, ולמה לו זה
משפט הבכורה, ועי' בא לקראת יעקב בשונו מפרן ארם בחיל ועוזו ולא בטענה על
הבכורה. אדות הבכורה עי' גמרא ברכות ז:

„בית המקדש“ (דהיי”ט טו י) אויף
 א זענענער (שס י, יח) געווען איין
 ענוקעל פון „שמואל הנביא“
 (שס) און אונטער די פסאלמוס=
 מען — וואָס האָבען געמאַכט
 קאָפּיטלען אין תּהלים (תּהלים פּח).
הַמוֹצֵיאַ (ברכות לח): די ברכה
 אויף ברויט, און אזוי
 רופט מען אויך דאָס אָבנע-
 שניטענע פון ברויט אויף וועלכע
 מען מאַכט די המוציא — ער
 קען אפילו נישט מאַכען המוציא“
 (סנהדרין קכז) — אזא פּראָסטאָק.
 „עס קלעקט נישט די חלה אויף
 המוציא“ — ווען דער עולם איז
 גרויס. „המוציא מיט האַנג“
 עסט מען אום „ראש השנה“
 צום צייכען פון אַ גוט יאָהר.
 דאָס ווערט געזאָגט אויף איינעם
 וואָס האָט גוט געמאַכט פון
 אַ געשעפטול.

הַמְצָאָה — ערפינדונג, אייג-
 פאל — **הַמְצָאוֹת**.
 „איך מיין נישט קיין המצאות“

הַלְצָה — שפּאַס, שפּאַט,
 א פּשט נישט אין דער טהאַט.
הַמְכִּסָּה אֲנִי (בראשית יח, יו)
 וועל איך דען פּערהעלען.
הַמוֹן (בראשית יו, ד) פּאַלק
 מענגע — **הַמוֹנִים**
 (יואל ד, יד): **הַמוֹן עִם** — פּאַלקס
 מאַסע, פּעבל, דער פּראָסטער
 עולם.

הַמֶּן הַרְשֵׁעַ (אסתר ג, א): **הַמֶּן הַרְשֵׁעַ**
 (שסחיים קיז) „דער ערסטער
 „צורר היהודים“ צו זייער אַרױם-
 גיין אין גלות וואָס האָט גוואַלט
 זיי אומברױנגען¹. „המוס קאָפּף“
 זאָגט מען נאָר אויף „א צורר
 היהודים“ אָדער אַ בעאַמטען
 וואָס געהמט האַבאר און איז
 מיט יעדען אַ פּראַט.

הַיָּמִן (ד”ה א ג, יח) דער רעכט-
 טעסטער. אונטער דעם
 נאָמען גיט עס פּיעל בערוּמטע
 ערהאַבענע מענטשן אונטער
 געלעהרטע און אויפגעקלערטע
 (מ”א ה, יא) איין שפּוועלער אין

¹ הלשון בנטרא: מלך קשה כהמן (סנהדרין, צוז). ניל לתת טעם מה שחמו חזיל
 את המן לעמלק, כי עמלק היה הראשון שחפץ להבחיד את ישראל בצאתם מצרים, וכן
 המן היה הצורר הראשון בצאתם מירושלים בארצות גלותם.

א בערונגענעם פרייז, אָדער
וועלכע עס איז פאָדערונג.

הַסְבָּה (פסחים קה) דאָס אַרומ=

זעטצען זיך אַרום טיש.
„הסבה=בעט“ (העסק=בעט) — די

זאָפּא צום אַנלעהנען זיך (צום סדר).

הַסְבָּרָה — איין דעטלעכע
ערקלערונג.

הַסַּח הַדַּעַת (סנהדרין, צו) אָב=

לאַזן דעם געדאַנקען.

הַסְפָּם, הַסְפָּמָה—הַסְפָּמֹת

אייןשטוימונג, בעשטעטונג.

הוֹסְפָה — פּערגרעסערונג,

פּערמערונג—הוֹסְפֹת.

הַסְפֵּד (ברכות, יח) טרויער=רעדע,

עלעגיע⁽¹⁾—הַסְפָּדִים.

הַסְפָּקָה — גענגנען מיט

לעבענסמוטעל⁽²⁾.

הַעֲדָפָה (כתובות מו) איבערוגע.

הַעֲוִיּוֹת — זיך פּערקרימען⁽³⁾.

הַעֲזָה⁽⁴⁾ — פּרעך זיין, טראַט=

ציגן. „העזה=דיג“ מיט

הייסט: געמינט איינפאך, גיט
אויף א שפּאַס.

הַמִּשָּׁד (תמורה, יב) נאַכטראַג,

צוזאַמענהאַנג מיט די

פּאַרונגען. **הַמִּשָּׁד הַזְּמַן** — פּער=

לויף פון דער צייט.

הוּן צָדֵק (ב"מ, מט) אַרויכטונגער

„יא וואָרט“.

הוּן עָצוּם — הוּן רַב (משלי

יג, ו) פּוּעל

רייכטהום, אַ גרויסער פּערמעגען.

הַנָּאָה (כלאים פ"ה, מ"ב: ב"ר פ"ה,

⁽¹⁾ גענום, אַנגעמלעכקייט,

„געהאַט הנאה“, „קנין הנאה

געהאַט“ (פּטילה כד).

הַנְהִיגָה (ב"מ, טו) אַנפּוּהרען.

הַנּוֹכַר לַעִיל (הג"ל) די פּאַרהער

עראַינערטע, געדאַכטע.

הַנְהַחָה (אסתר ב, יח) נאַכלאַזען,

צו רוה לאַזען (ישעיה כב, יב, ב"ר, פ"ו)

הַנְהוּת — איין לאַזען פון

⁽¹⁾ בספר המלים לומרה נקרא הספר "Hialemos", ותרגמתי גם כן במבטא
זה בעברית כאלו כתוב: „די-עלי-מת“.

⁽²⁾ מלהיכ במלאת ספקו (איוב ב, כב), אם ישפק עפר שומרון (מלכים—א כ, ו).
⁽³⁾ מלהיב, ועוה פניה (ישעיה כד, א). ראה ערך „הויות“.

⁽⁴⁾ מלהיב, העוז איש רשע בפניו (משלי כא, כט).

חוצפה. „העזה נק” — בעל העזה.

הַעֲלָמָה (מ"ב ד, כו) פֶּעֶרְבָאָר =

גֶּעָן פֶּעֶר־שִׁמְעֵלֶען —

הַעֲלָמוֹת (בלע"ו). ווי פֶּעֶר־לויקע =

נֶעָן (הכחשׁוֹת) אִין אַיִדע־לֶן אױפֿן.

הַעֲרָה — בַּעַמְעֶרְקוֹנִג — הַעֲרוֹת.

הַעֲרָכָה (תמורה, לג.) אָבֶשׂאָמ =

צֶעָן טאַקסוֹרען .

הַעֲתָקָה (משלי כה, א) נאַכ־שֶׁרױפֿט,

וּבִלִּי אִיבֶעֱרױט־צױג

פֿון אַיִן שפּראַך אױף אַיִן

אַנדערע — הַעֲתָקוֹת .

הַפְּטָרָה (מילה כא: ב"ר פס"ט)

דער שלום — הַפְּטָרוֹת

(שם כט.) דאָס בַּעַעֲנֶדוֹגֶען שַׁבֵּת

די סדרה פֿון דער וואָך מיט

אַפּאַסעֲנֶדוֹגֶען קאַפּיטל פֿון „נביאים”

צו דעם זעלבֶען ענין פֿון דער

סדרה, צ. ב. ש. „שבת שירה”

אַיז דער מַפְטוֹר, וְהַיֵּשֶׁר דְּבוֹרָה”

א. ד. ג. דאָס עֶקְזֶעסֶטוֹרֵט נאָך

פֿון דער גזרה אָן דאָס מען זאָל

ניט לױענען אִין דער תּוֹרָה,

פֿלעגט מען צום אָנדייַנק בלױז

לעזען מענינה הסדרה אִין

נבוא (שם) אִיז עס פֶּעֶר־בִּלְבֶּען .

הַפֶּךְ (יחזקאל טו, לד) אומנע =

קערט, גענענטױל —

הַפְּכִים — געױאַרען אַ הַיֶּפֶךְ

זיך אױסגעלאָזען א אױסנע =

בִּלְאָזענע אַי .

הַפְּכָךְ (משלי כא, ה) אונבע =

שטענדיגער מענש .

הַפְּלֵא (ישעיה כב, יד) וואונדער =

באַר, אױסגעצױכענט .

הַפְּלֵא וּפְלֵא (שם) וואונ =

דער אַיבער וואונדער, אונ =

געױאַהנלױך. „טױזענד הפּלאוֹת” .

הַפְּלָנָה — גוּמֵאֶרױג, אַיבער =

טרויבען — הַפְּלָנוֹת .

הַפְּסֵד (פסחים טו) שאדען .

הַפְּסֵק (עירובין נד:) אױפהערען,

אונטער ברעכען .

הַפְּסָקָה — הַפְּסָקוֹת, פּאַסט

הַפְּסָקוֹת נאָך אַנאַנד הענטים

(כװ יעדער אָבענד) .

הַפְּקָר (פאה פ"א) פרייע גוטס .

הַפְּקָרוֹת (שם, י:)

פרייזיגונגן. „הַפְּקָר מַעֲנֵשׁ”

דער וואָס ענטזאָגט זיך פֿון אַלע

רעלוגיעזע אָבריאַדען און מנהגים

אױף פֿון געזעצליכקייט .

הַקְדָּמָה — פֶּאָררעדע —

הַקְדָּמוֹת — הויכט=

זעכלוך אױנלױמונג צו א ספר.

הַקְדֵּשׁ (שׁוױ, טױ) צום הױלונגען

געברויך, פערבלועבען

אויף א אפגעזונדערטע קראַנט=

קען=הױז פיר אַרמע, און צולעב

דו אפגעלאזענהױט, דונט עס פאר

א מוסטער אויף נאָר א הױז

וואָס פיהרט זיך אָן א געהעריגע

וויהרטהן — „אמת ר הקדש“.

הַקְדוּשׁ פֶּרֶדֶךְ הוּא (ברכות,

דױ בױק, טױ) „דער

הױלונגער (נאָט), געלויבט איז

ער“ מיט דעם בעגעגען מיר

דעם „רפּונו של עולם“, ווי

ישעיה הנביא האָט אונז איבער=

געגעבן פון עולם העליון דאָס

נאָט ווערט גערופען אין דרש

מאָל „קדוש, קדוש, קדוש“

(ישעיה ו, ג).

הַיִּקְרָה (יהושע ו, ג) דער רינגס=אום.

הַקְפָּה — אומרונגונג —

הַקְפּוֹת — דער

הַצָּנִי (במדבר כו, ט) העטצען (1).

הַצָּאָה (שבת כו) הערויסבריינג=

גען. **הַצָּאוֹת** (ביצה

טו, תנחומא זוריע, ה) איז געלויבט

אויף: א) געלד אויסגאבען,

ב) פויכער פון דרוק הערויס=

געבען, ג) די ספר תורה פון

אָרון הקדש אַרויסגעבען צו דער

קרויאה וואָס דאָס הױסט „הַצָּאָה

וּמְכַסָּה“, „הַצָּאוֹת וּמְכַסָּה“.

הַצֵּד הַשְּׂוֵה שִׁבְהוֹן (בױ, כױ)

די זײט מיט וואָס זײ

פערגלייכען זיך.

הַצְטָרְכוּת — נאָהטווענדוקױט,

בעדערפונג.

הַצְלָה (אסתר ד, יד) רעטטונג.

הַצְלַת נַפְשׁוֹת (שׁוױ)

רעטטען פערזאָנען.

הַצְלָחָה — גלוק, עס גיט זיך

אײן, עס געלויבט,

עס גײט דורך גונסטונג א אונטער=

געהמונג (2).

הַצְעָה (סנהדרין נא) פֶּאָרשלאַג,

וואַרטלויט, פראַיעקט.

¹ מלחיק, אשר הצו על משה' (במדבר כו, ט) מזה בלז' געהעצעט — אונעמאכט העצעם (סנהדרין ריב) וכן בשפת אשכנזית באותו הדושנ ממש „Hetze“.

² מלשהיב: וצלחו הירדן (שיב יש, יח) כלומר: עברו בשלום.

וואו עס האָט געגרייכט אלכסנדר
מוקדון אין זיינע פעיונגען⁽²⁾.
הַרֵי אֶת־ (קדושין ה:) דו בנוט
דאָך⁽³⁾, דער אָנפאַנג
פון דעם גוסס צו מקדש זיין
א פרוי ; עס שטימט מיט דעם
דייטשען „הרי-אתען“ אויף
חתונה האָפען (השערות אמ"ר).
הַרְאָה (כיצה, טו : כריתות, יג :)
(ועתה מורה הוראה).

הַרְג (ישעיה כו, ו) ערשלאַגענער
(צום טויט) — **הַרְגִים**
(יחזקאל לו, ט) . **הַרְגִינָה** (ירמיה
יב, ג) — **הַרְגִינֹת** (שבת, קח:) .
„הרגענען“ ; „גע'הרגעט“ ; „דער
הרגעט“ ; „צו גע'הרגעט“ ;
„איין אַמתע' הרגה“ : דינע
אלע אויסדרוקע האָט יעדער
א בעזונדערן בעגריף .

רינגס אום גיין די בימה מיט
דער ספר תורה אום „שמחת
תורה“ . **הַקָּפָה** (קדושין מ:)
הייכט אויף דעם באַרגען בוי
א בעשטימטען טערמין צולועב
דעם רינגס צרום גיין פון דער
ציט-דאָטום⁽¹⁾ .

הַר (דברים לג, יט) באַרג —
הַרִים (שם יא, יא) . **הַר**
סִינִי (שמות יט, יא) דער באַרג
אין דער וויסטע סיני, אויף
וועלכע עס איז פאַרגעקומען די
געטלעכע ערשיינונג צום געבען
די צעהן געבאָט . **הַרִים**
וַנְבִּיעוֹת (ישעיה נה, יב) : בערג
און היגעלן . „אן גערעדט הרים
וגבעות ד"ה : וואָס גיט געשמוי-
גען און גיט געפלינגען . **הַרֵי**
דִּשְׁדֵּשׁ (תמיד, פ"ד ; ויק"ר פ"ב כו)

⁽¹⁾ מלי ויהי לתקופת הימים (שא—א, כ:), תקופת השנה (שמות לב, כב) שלוקדם על מנת לשלם לתקופת הימים של הפרעון ; והתפארת ישראל פ"י במשנה שביעית פרק י" מא, הקפת החנות שלוקח פרוטות פרוטות ואינו קובע זמן לפרעון רק שיצטרף סכום ידוע שהועשו ביניהם, ולפי זה הוא קורא הקפה, לתקופת החשבון המסוים (פערפול די קאנטא), ולא קאי על הזמן רק על הסך, ובקדושין לט : אין מקופין בחלול השם משמע תרויהו .

⁽²⁾ מובא במפורי מעשיות אדות נפיעות אלכסנדר מוקדון במלחמתו במורח הרוק , אולי הם ההרים הנקראים במקרא הרי נשף (ירמיה יג, טז) , והערוך השלם ערך „אלכסנדרוס“ אומר שהם הרי קציא .

⁽³⁾ „הרי“ היא מלה תלמודית, ותבא עם הכנויים „הרני ניר“ כבעברית: הנה—הנני .

אָדער מיטען פּערשטאנד —
הַשָּׁנֹת — געחאפט ביזן פּער-
 זעהן, „א נומע השנה“
 בענעמט גיך.

הַשְּׁנָחָה (3) — אויפניכט, בלוק-
 קען, „געבען השנחה“
 פאַרזעהונג, אכטונג געבען.

הַשְּׁנָחָה פְּרָטִית — דו בע-
 זאנדערע בעאַבאכטונג — אויף
 יעדער איינצעלנע פון די פרואים
 און יצורים הורף דו „גאַטהייט“.

הַשְּׁוֹאָה — אויסגלייכונג פּער-
 מיטלונג אין א תביעה.

הַשְּׁפִלָּה (כ"ד פ' ס) בולדונג,
 אינטעליגענץ.

הַשְּׁמָטָה (ירושלמי שמועות פ' י:)
 איבערלאזען, אייג-
 לאזען א שולד.

הַשְּׁמֵר וְהוֹדָה (פ"ב ו' מ, י זיו)
 בעוואַרונט און פאַרוזכטונג.

הוֹשַׁעֲנָא — העלף דאך —
הוֹשַׁעֲנֹת — הייסען

הַרְגֵּל (שבת, יא.) געוואָנהייט.
הַרְגָּשָׁה (שבת, י) שפּורען,
 פּוילען — צום וועצן,
 (אַנשטעלן א חלף) בעדארף

מען מרגיש זיין א פנימה.
הַרְהוֹר (ברכות, כג) — **הַרְהוֹרִים**
 גאַכזינגען, אויפגע-

קומענע געדאַנקען. **הַרְהוֹרִים**
רַעִים (ק"ש) שלעכטע געדאַנקען.
הַרְוֵהר תְּשׁוּבָה — געדאַנ-
 קען וועגן אויסבעכערונג (חרטה
 אויף זינדע).

הַרְחֵבָה — ברייט געלעבט,
 אונפאַנגליך (1).

הַרְצָאָה (תנינה, יד) איבער-
 דערציילען, פאַר-
 טראג — **הַרְצָאוֹת** (שם).

הַשְּׁבֵת יַבְרָה (כ"ב פ' צוריק-
 קעהרן א פּערלאָרענע
 זאך דעם אייגענטימער (2).
הַשְּׁנָה — דאָס בעגרייפּען,
 פּערנעמען מיטען קוק

(1) הלשין במרא הירחה (קירושין:) וחלשון, תרחבה' היא בבהמ"ז בהוראת
 ביד רחבה — מיטן פאלען האנד.

(2) מצות השבת אברה היא מן התורה ידברים כב, א — ג: ומפורשה בפרטיה
 ובתנאיה במס' ביט וברמב"ם הלי גולה ואברה (פי יא) הלי יד; שם פי יד הלי א.

(3) מלה"כ משנח מן החלונות (שה"ש ב, ט) או: ממכון שבתו השנח אל
 כל יושבי הארץ (תהלי לג יב) מזה האמונה בהשנחה פרטית.

די פזמונים און פיוטים צו אלע סוכות טעג צום גוין אהקפה מיט דעם „לולב“.

הושענא רבה — הויסט

דער לעצטער טאָג חול המועד סוכות (דער 21-טער תשרי) וואָס מען גייט ארום זיבען הקפות און מען זאָגט איבער די הושענות פון אלע טעג סוכות מיט נאָך עפעס צוואַטען (סוכה פ"ד, מ"ה). די תפלות „הושענות“ בעשטימט איבערהויבט וועגען רעגען, ווייל סוכות ווערט דאָס בעשטימט⁽¹⁾. דערזעבער האלט יעדער „הושענה רבה“ אויף בעזאָנדער (חזין וואָס עס איז דאָ אין לולב) וואַסער-וויידען (א הושענא), די ריטלעך וואָס וואַקסען וואו פייכטקייט איז, אַעראַינערונג דאָס עס

האנדעלט זיך וועגן וואַסער⁽²⁾, און צולעב די תפלות הושענות רופט מען אויף די וויידען „הושענות“. אויף זיי מאַכט מען קיין ברכה ווייל עס איז גיט מעהר ווי אַ מנהג⁽³⁾.

צו דעם טאָג „הושענה רבה“ איז אַרײַן געמישט געוואָרען גאָר אַ קאָפּעלוישע זאָך, דאָס עס ווערען אַרויס געגעבן אים פאַלגניטעלנע לויסטען („שוואַרצע צעטליך“) אויף יום בפור'דיגע רעשעניעס. נאָך מעהר ווערט געבראַכט דאָרט פון „אפּערציי-טינגען“ ספר⁽⁴⁾: דאָס פון מענע-שענים אָפּשאַטטען ווי ער קומט אַרויס הושענה רבה ביי נאַכט פאַר די לבנה-שיין, קען מען זיין וויסען: ווען דער גאַנצער קערפּער איז דאָ אין שאַטטען,

⁽¹⁾ בהג' נדונין על המים (רה"י, טז); וכל הדי' מינים שכלולב באין לרצות על המים (תענית ב:).

⁽²⁾ הושענות אלו נקראים בעברית: „ערבי נחלי“ (ויקרא כג, ט) והם הערבות.

⁽³⁾ ע"י ברמנורא בפרק ד בסוכה משנה ג' ורש"י שם.

⁽⁴⁾ זיל הוהר (ס') אטור דף קד' וכן בוהר פ' צו דף לא): יהוא ימא בתראה דעצרת וכו' פיתקין נסקין מבי מלכא ואתמסרון בידוי דסמטירא ודינא מתעביד'. יאדות הענין דלהלן זיל שם ממש: בספר קדמא י אמרי יתיר, וי"ל שהוא אותו הספר הקדמון שטובא מספענסער בהערה שאחריה.

בלוויז די קאָפּף ניט—וועט זיין
 גאַנצע פאמיליע זוף געפונען
 און ער וועט נסתלק ווערן.
 וועט ער אָבער השוכה טהאָן
 פערזוכט ער נאָר דעם טעם פון
 טוירט. אָבער ווען בלוויז זיין
 קאָפּף איז צו זעהן אין שאַטמען
 וועט די גאַנצע פאמיליע שאַדען
 און איהם ניט, אין פאל נור
 ווען זיין עלטערער זוהן איז
 גאָך אונטער זיין רשות. ווען די
 הענר פֿעלען אין שאַטמען וועט
 ער דעם יאהר נושט אויפטהאָן;
 ווען די פיס פֿעהלען, וועלען איהם
 די קראַנקהייטען גאָך יאָגען.
 דאָס איז אָבער בלוויז אַ מעשה
 שאַטמען—וואָס האָט קיין ממשות
 און קיין ווערטה ¹.
הַשְׁעָרָה — פאַראַוים בעשטיג
 מען אָפּשאַטצען.
הַשְׁפָּעָה (דברים לז, יג) איבער
 פּלויסיג, אויף איניקה.

הַשְׁקָפָה (ירוש' מ"ש פ"ה) בלוק,
 איבערזוכט.
הַשְׁתַּדְּלוּת — זוף אַנשטרענג
 גען, בעפליסיגען,
 סטאַראַניע.
הַשְׁתַּנְּה (בכורות, מד: אורין.
הַשְׁתַּנּוּת (תהלים לה, א: ב"ר פ'
 עב, ו) פֿערענדערונג.
הַתְּבוּדָּרוּת (יהושע ח, טז) אָפּ=
 זאָנדערונג, און
 איינזאַמקייט.
הַתְּנַלּוּת (משלי יח, ג) אָפּגעבאַר.
הַתְּחַבְּרוּת (דניאל יא, כג) פֿער=
 בונדונג.
הַתְּחַיְּבוּת (דניאל א, י) פֿער=
 שולדונג, פֿערפּלויכטונג.
הַתְּחַבְּמוּת (קהלת ז, טז) זוף
 קלוגען, ווייזע זיין.
הַתְּחַלָּה (תענית, יח) אָנפאַנג,
 אָנהייב—**הַתְּחַלּוּת**.
הַתְּלַהּבוּת — ענטפּלאַמונג,
 צוהיזט (ענטוויאום).

¹ די איינבילדונג שטאַמט, נאָך הערבערט ספעסערס מיינונג, פון די
 באַרבאָרישע אינדיאַנישע גלויבענס: דאָס דער שאַטען דעם מענשענס דאָס איז זיין
 נשמה. צום אַנשלאַפען ווערן זאָנאַר, שטערבט ער אַפּ (דען דאָן האַט ער דאָך
 קיין שאַטען ווען ער ליגט) דערום איז ער דאָך שוואַך ביז דער שאַטען קומט צו
 אים ווידער; קומט ער אַבער ניט! פערבלייבט ער טוירט אויף עוויג. (גם במרא
 חושב את השניה אחת לשנים מיתה—והם בהשכל דבר; ואדות נר חולק (הרורות,
 יב.) לדעת עתידות השנה עם נזכר בין כמא לעשור ולא הושר והסימן בתגר ולא בצלו.

הַרְרִים (נור, סב:) לויז מאכען
פון זוף די געלויבדען; **הַיְתִירִי**
עֶסְקָא — (ד. ה. ווי „שטר עסקא“)
ד. ה. ערלויבניס פון פראצענט
צוליעב דעם געשעפט אלס
א טייל וואס יענער מאכט מיט
דאס געלד, מיט דעם בעדינג
פועל פראצענט—גיט צו וויסען
פון היזק (תיקון מהר"ם).

הַתְּרָאָה (ס.הדרין, ח; סוטה, ג:)
ווארנונג—**הַתְּרָאוֹת**.
הַתְּרָאוֹת בֵּית דִּין— פער=
ווארנונג פון גערעכטס הויז.

הַתְּמִדָּה — פלייסונקייט.
הַתְּמִנּוֹת (יומא כב:) בעשטימט
צום אמט.

הַתְּנַצְלוֹת (2)— פערטהידיגונג;
העראפוארפען פון
זוף פאלשע בעשולדיגונג.
הַתְּפִעָלוֹת — איבעראסונג,
ענטציקונג.

הַתְּקָרְבוֹת — זוף נאָהענט
האלטען.

הַתָּרָה (סוכה לה; חלוין ו:)
ערלויבניס, לויז מאכען.
הַתְּרִים (הגינה, י) **הַתְּרִת**

ן.

ער דינט אין אָנפאַנג, ביים
ענדע אָדער אין מיטן וואָרט:
אין אָנפאַנג וואָרט פער=
אייניגט ער און פערבינדעט איין
וואָרט צום אנדערען, צב"ש:
תהו ובהו—וויסט און לעער, אויף
איין זאטין מיטן אנדערין. ער
הייסט צוליעב דעם „החבור“

ן דער 6-טע בוכשטאב אין
א"ב. ער בעצייכענט אויף די
צאהל 6, ווי: יום ו'—דער 6-טער
טאָג אין וואָך אָדער אין חודש.
„למד וז'יג“ פון די 36 צדוקים
(ועה — „למד וז'יג“).

דער בוכשטאב ן האָט
פערשוועדענע ווירקונגען ווען

(1) מלי, ויתנצלו בני ישראל את אשר טפלו עליהם—בהוכחות והצטרקות.

און פרעה וועט זאָנען, ביי
 אזעלכע פאלען רופט ער זיך:
 „וַיִּהְיֶה הַמָּחָד“ (דער פערקעהר).
 אים ענדע ווארט דנט דער ו
 מיט אלע בעדינונגס בוכשטאבען
 „הכנוים“ אלס א צואייגער
 דעם פירווארט צו בעווייזען די
 געהעריגקייט פון געגענשאפט
 צום ערסטען פערזאן אין מעהר
 צאָהל, צוזאמען מיט דעם ג:
 קניו, קתנו — און צום דריטען
 פערזאָהן אין איין צאָהל: קנו, קתו,
 ד"ז ביי הויפט ווערטער וואָס
 שטאמען פון צייט ווערטער:
 אָקלו — זיין עסען, לָמְדוּ —
 זיין לערנען. אויך אין אימפע-
 ראַטוף (צווי) ביי דער דריטער
 פערזאָן אין מעהר צאָהל: קנו
 וקעו נבאו (דברים א, ו). ער דייטעט
 אויך צוזאמען מיט דעם ת
 אויך מעהר צאָהל ווייבליך:
 פרה—פרות¹ א.ז.וו.

(פערפונדונגס=ו), אויך הייסט ער
 „וו המוסיק“ (כ"ר פ' יב), ד"ה: ער
 גיט צו די פאָריגע געזאָגטע.
 ער האָט אויך די אייגענשאפט
 צו בעדייטען: „אָבער“ — וְלָרֵשׁ
 אין פֿל (ש"ב יב, ג) אָבער דער
 אַרמע האָט נישט. אויך דעם
 בעגרוף: „ליידער“ — גַּלְשׁ לֵאן
 קַכְמָה — וָאֵן! (משלי יד, ו) דער
 שפעטער פערלאַנגט בעזיצען
 קענטניסע, אָבער לֵי דער—עם
 איז נישט דאָ!

דער ו דנט אויך ביים
 אָנפאַנג וואָרט צו פערקעהרען
 די צוקונפטיגע צייט פון צייט
 וואָרט (פעל) אויך פערנאַנגע-
 נער צייט, צב"ש: וַיֵּאבֵּל, וַיִּשְׁתָּה,
 וַיִּקַּם, וַיִּגְדָּה (בראשית כה, לד) ד"ה:
 ער האָט געגעסען א. ז. וו. און
 ער פערקעהרט אויך די פער-
 גאַנגענע צייט אויך זי צוקונפ-
 טיגע: וָאֵמַר פֿרַעָה (שמות יד, ג)

¹ על דבר שמוש הוו מרבה החכם בן-זאב להשיא פעלו (תלמוד לישן
 עברי מאמר ג פ' ג בשמיט המלות); ואחרי שחושב טו אופני שמושים שבו, מסיים לאמר:
 הכלל כי אין בכל אותיות השמוש אות יקרה כמות, ומי שלא ידע לישב ענין הוו בכל
 מקום על אפניו לא ישגי כונת המאמרים ולא ידע חבורם והתחמות המשפטים זה עם
 זה לפי עומק מליצת הלשון. וכן יש להעיר כי להאותיות השמוש יש כללי נקוד
 קבועים שעל פיהם יתבאר דקות עניניהן.

ערשטין מאָל פּאַדערין האָט די
עגופטוישע רעגירונג נאָך מעהר
דאָס יודישע פּאַלק פּערפּאַלנט,
איז דערפון אַרויס געקומען דער
פּאַדערונג פון די פּרטייטיט
שטריוונגער, דאָ האָט זיך איינגע-
פיהרט אַ שטרעיק פון די גאָט-
הייט מיט פועל פּלאַנגען (די מפות).

וְאֵתְהַנֵּן — די צווייטע סדרה
אין פּונפּטען טייל
חומש (דברים ג, כג, יא) און
די 45-טע אין חומש. דאָ איז
דער המשך וויעדער האָלונג פון
צווייטען טייל חומש (שמות)
מיט דעם איין אָרדנען און
פּערזאָונג ווי די פּאַלק זאָל זיך
אויפּפיהרען קומענדיג אין לאַנד
(ארץ ישראל).

וְכֵּן לְצִיּוֹן גִּבְעָתָא (ישעיה נט,
כ) עס זאָל קומען
פיר ציון איין ערלויזער—מיט
דויעזען פּסוק ענדיגט אַ מגיד
זיין דרוש (אנשמאָט: „לשנה הבאה
בירושלים“).

וְכִבְיָנָה (אסתר ד, טו) און אַלואָ.
וְדָאִי (יומא, פה; מילד, י) געוויס,
אַהנע צווייטעל.

דער ו דינט צו נאָך בוכ-
שטאַבען אין אַבקורצונג, צב"ש:
וּאֵת — ואם האמר.
וּבְלִצְעַ — וְכֵּן לְצִיּוֹן גִּבְעָתָא.
וּד"ל — וְהִי לְמִבְיָן.
וּד"ל — וְהִי לְאִמֵּר, וְהִי לְהִבְיָן,
וְהִי לְשֵׁב, וְהִי לְתַרְזֵן.
וּכּו' — וְכֹלֵוּ.

וַי (סנהדרין, קנ) וועה (וועה געשריט).
וְאָדָר — דער צוגעגעבענער
מאָנאַט אין איין עבור
יאָהר (ועה, אדר שני).

וְאִם הָאֵמֵר (ב"ב, נא) וועסטו
וועלען זאָגען.

וְאִינְנוּ (בראשית ד, כד) און ער
איז גוטא, פּערשוואונג-
דען געוואָרין (אין דעם זעלבען
זינג ווי „וּגְבַח“, איבער הויבט
ווען איינער מאַכט די פליטה
(צו אַ אָנוועסן).

וְאֵרָא — די צווייטע סדרה
אין צווייטען טייל חומש,
(שמות ו, ב-מ, לה) און די 14-טע
אין דער תּוֹרָה. דאָ איז די
פּאַרטעיצונג וועגן יודישען בע-
פּרטיאונג אין מצרים, וואָס פון

אין איר זעננעט זיך משה רבינו דער טרייער הירט (רועה נאמן) מיט זיין פאלק — וואָס זיי האָבען איהם זייער פועל דער עסען — און בענשט זיי מיט אלעם גוטען, און מאכט זיי אויפמערקזאם פאַראויס אז דאָס קענען זיי גענוסען מיט די הילפע פון זייער ערפיהלען די געבאָטע פון דער תורה וואָס ער לאָזט זיי איבער פירושה (2). און פאר זיין שטארבען איז איהם האַמטש געווען לועב און אָנגענעהם צו אַ קוק געבען אויף אַרץ ישׂראַל פון דער ווייטענס.

וַיְבָרַךְ (הושע יב, י) און ער איז אנטלאָפען (ועה—ואינוני).

וַיֵּנֶשׂ — די עלפטע סדרה פון ערסטען ספר פון חומש (בראשית מד, יח, מו, כו); די סדרה בעלערונט פון יוסף'ן צו זיין מיט ברודער אידעל און גוט

וַיְהִי (ברכות יו, לא: סנהדרין, מג) געשמעקען, בעקענען די אייגענע זינדע. „ווען מען לעבט אָן אַרעכענונג, שטארבט מען אָן ודוי“.

וְדִי לְמִבֵּין — ד. ה. מיט אַ קלוגען, בעדארף מען פועל גוט צו ריידען, (מדרש משלי פ' כב).

וְהָא רֵאִיָּה — און דאָס איז אַ בעווייז.

וַיְהִי (אסתר א, א) עס האָט פאַסירט, „וואו ויהי איז—אַ צרה“ (1).

וְהַשְּׁנִית (ש"ב מו, יט) און דאָס צווייטע.

וְךָ — נאָמען דער 6-טע אות אין אַלף-בית.

וְזֹאת הַבְּרָכָה — די עלפֿטע סדרה אין פּינפטען טייל חומש (דברים לג, א—לד, יב) און די 54-טע און אויף די לעצטע אין ספר תורה.

(1) מנילה ו: שם הגורסא, ויהי אינו אלא צער, ורב דרש שם, ויהי כאלו כתוב בשתי מלות, וי—הי שתיין מלות הקריאה לצער לצרה.

(2) כמ"ש שם באותה פרשה: תורה צוה לנו משה, מורשה קדלת יעקב' (דברים לג, ד) שהיא ירושה לכל ישראל (עי' סנהדרין, צא); ועוד איתא עה"כ: כתב לך" שלך יהא, ומשה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל (מדרים, לה).

און מען בעדארף זיך מתקרב
 זיין צו פאמיליע ווען די צייט
 איז גונסטונג, אזוי ווי יוסף האט
 באקעסטונג זיינע ברודער מיט
 אלע זייער הצטרכות (ברא' מו, יב).
וַיִּדְבֹּר עַל הָעַצִּים (מ"א ה,
 ה') האט גערעד
 איבער געהילצען.
וַיְהִי הַיּוֹם (איוב א, י) אַמָּל
 האט פאסורט.

וַיִּוְתָא (אסתר ט, י) נאָמען דער
 צעהנטער זאָהן המן'ס.
 מיט דעם נאָמען רופט מען אָן
 אנארען וואָס האָט קיין שכל
 זיך צו פּערהומען, ווייל דויער
 ויזתא האָט געווען אז מען
 הוינגט אלע זיינע ברודער און
 ער דער נאר אנמלויפט גיט.
וַיְהִי — די לעצטע סדרה פון
 ערשטן ספר פון חומש
 (בראשית מו, כה—ג, כ), וואו עס
 ווערט בעשרובען די לעצטע
 שניידונג פון יעקב אָבינו מיט
 זיינע קינדער פאר זיין אָפּשטאר-
 בען, און דעם גרויס פּבוד וואָס

ער האָט געהאט נאָך זיין טוידט
 צו זיין לוייה פון ביידיע לענדער,
 פון מצרים וואו ער האָט גע-
 וואָהנט זיינע לעצטע 17 יאָהר
 און אלע איינזואָהער פון כנען
 זיין געבורטס לאַנד (1).

וַיִּלְךָ — די ניינטע סדרה אין
 פינפטען טהייל חומש
 אין די 52-טע אין דער תורה.
 דאָ פּערוואַנט משה די אידען
 אויף מוטה און חראַבראָ צו זיין
 אנדגעגען פינד. און ער האָט
 אָנגעשריבען דויע תורה און
 איבערגעגעבען די פּהנים זיי
 זאָלען אלע שמוטה יאָהרען, וואָס
 דאָן זיינען די פּאָלק ליידיג פון
 פעלד ארבייט—פּאַרלעווען פאר
 די אויפגעקלויבענע פּאָלק אין
 ירושלים ווען זיי זיינען עולה לרגל.

וַיִּצָא — די זעבענטע סדרה
 אין ערשטען ספר פון
 חומש (בראשית כה, י—לב, י) דאָ איז
 בעשרובען פון אינזער פּאָטער
 יעקב'ס אָנקומען קיין חרן. פון
 דעם איז צו לערנען ווי מען

(1) ערך צואת יעקב אבינו את בנו, תארתי בחבורי, לחקת נביאים" צד 14—15
 בהערה. וכבוד ליותו איתא במסכת מוטה יז, שבאו כל מלכי כנען, אלופי עשו ונשיאי
 ישמעאל ותלו כתריהם בארונו של יעקב".

קונסט דו לאנד מצרים וואָס זײַ וואַרען דאָרט אָהן מענשענ־רעכט. דױזע קונסטלער רופט אָן דו תּוֹרָה „חכמים מוט אַגעט־לובען געסט“ (שמות לה, לא).

וַיִּקְרָא — נאָמען פון 3־מע

טײל חומש און זײַן 1־מע סדרה, און דו 24־מע אין דער תּוֹרָה. אין איהר איז אויסגעװעזן אלע ארטען קרבנות אויף פּערשױערענע זינד און פּריװוּלוגע (ועה—קרבנות).

וַיִּרְא — דו 4־מע סדרה אין

1־מען טײל חומש (ברא' יח, א—כד, כד). אין איר איז צו זעהן דו מדות טובות פון אברהם אבינו (ועה—אברהם) און פון זײַן שטארקען איבערצױנגע וועגען דו איינצעלהייט פון דו גאט־הייט איז ער געווען בעשלאָסען צו אָפּפּערען זײַן איינצעלנעם קינד (ועה—עקדה).

וַיֵּשׁ לַיּוֹשֵׁב בְּדוֹחֵק (מהרש"ם

מרעמין) מען קען איינזעען אָבער מוט אַגע־אייננטען תּירוּן¹.

בעדארף העלפען א שוואכען מיט קראפט און מיט אַגלייכע עצה (שם כט, ו—י) אונד אויף בני אַנאַנטען קרוב בעדארף מען גיט לאנג זײַן אלס גאסט נור עסען פּערדױנטע; און פון יעקב'ס ווערן א פאמיליען פאָטער פון דו צוועלף שבטים (ועה—שבט) און ווי דו אמהות האָבען גע־פיהרט א פרומע אויפער צוליב קינדער און זוכען דעם מאַנס לובע און ווי ער האָט מוט שכל זיך פּערהױט פון לב'ס וועלן רויבען זײַנע פּערדױנטע.

וַיִּקְהַל — דו צעהנטע סדרה

אין צווייטען טײל חומש (שמות לה, א—לה, ב) און 22־מע אין תּוֹרָה. דאָ איז בעשרועבען ווי דו גאנצע פאָלק האָט גערון געגעבן אלע טײערשטע מאַטער־יאַלען צום משכן מיט דו גרויסע קונסטלובע ארבייט דער צו—וואָס יודישע קונסטלער זײַנען באַזעסען און האָבען נאָך פּער־שאפט א אייבונגען נאָמען פון

¹ לשון הרגיל במהרשא על קשיתו שישיאר בתובתא, ועל הלומדים למצא התירוין, אבל עליהם למצא גם הדחק שיש בהתירוין, כי אם אין כל דוחק הלא אין זה התירוין שבזון המהרשא, ואחרי המצא גם הדחק בהתירוין ואיננו מופנה מכל

(שמות כב, כ). אָבער זײַער אָנקומען אין דעם שטודיום, איז שוין געווען מיט אַ האַרץ רײסענדע טראַגעדיע פֿון „מכירת יוסף“¹) וואָס מדיאַנער שקלאַפֿען-הענדלער האָבען פֿאַרפֿי פֿאַרהענגדיג דערהערט זײַן שרײַען פֿון גרוב האָבען זײַ אים אַרויסגעצויגען און פֿערקויפט צו אַ קאַראַוואַן ישמעלים, און דו ברודער האָבען זיך דערוואוסט ווען ראובן איז צו געגאַנגען איהם אַרויסגעמען און אָפּפֿיהרען צום פֿאַטער².)

ווייטער ווערט דערצײלט אין דײַע סדרה דו אורזאכען וועלכע האָבען געפֿוהרט צו יוסף'ס גלוּק. איבערהויפּט האָט

וישב — דו 9=טע סדרה אין 1=טען ספר (בראשית לו, א—מ, כט). דו ערצײלונג וווּ יעקב אָבינו איז געקומען צוריק פֿון דעם לבן און זיך באַזעצט מיט זײַן פֿאַמיליע אין לאַנד פֿנען, וואו זײַנע עלטערן אברהם און יצחק האָבען געוואָהנט, וואָס זײַ איז פֿערבליבען דו אַרץ ישראל, גור עַם האָט געפֿעלט אידען זאָלען זיך ענטוויקלען, פֿאַר אַ פֿאַלק אין אַ פֿרעמדע לאַנד אין בעדרײַנגונג (בראשית טו, יט) צוליב זײַער אײביגען עקסום= טענין, און זײַ זאָלען וויסען אײדעלקייט וווּ צו בעהאַנדלען פֿרעמדלונגען אין זײַער לאַנד

הצדדים מפני שיש עליו פרבא, אם כן הלא הדרי הקושיה לדיוכחה ועל הלמדן לחקר אחרי תירוץ אחר, ובהמצאו ידה אתו כמשפט הראשון, וכן סובב הולך, כמה יבראון וכמה יעברון עד אין קץ.

1) חכמינו ז"ל (שבת; פט) חשבו המקרה הזה של מכירת יוסף לרחמנות מצד התשעה, כי ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של ברזל אלא שזכותו גרמה לו, דכתיב: בחבלי אדם אמשכם בעבותות אהבה וגו' ואט אליו ארכ ל (הושע יא, ד) — במצרים בשנות הרעב, ועיז ירדו יעקב ובניו מצרים.

2) כן מפרש הרשב"ם וכן לשון הכתוב ממש: ויעברו אנשים מדינים סוחרים וימשכו (המדינים) ויעלו את יוסף מן הבור וימכרו (המדינים) את יוסף לישמעאלים (בראשית לו, כח). וכאשר בא ראובן אל הבור להשיבו אל אביו לא מצאחו עוד (שם כט). כן יספר יוסף בעצמו: כי גונב גונבתי מארץ העברים (שם מ, טו). ובאמרו לאדוני: כי מכרתם אותי הנד" — לאמר: שהם גרמו את המכירה.

זיין אַרענטלויכער האַראַקטער פועל מיט געהאַלפּען דער צו און איז פּערבלויבן מיט דעם טוטול: „יוסף הצדיק“.

וישכם (בראשית י"ג, כו) איז פּרוּה אויפגעשטאַנען. „האַט זוף גע'וישכם'ט“.

וישלח — די 8-טע סדרה אין 1-טען ספר (בראשית לב

ד-לו, מד). דאָ איז דער צוילט אלס יעקב האָט בעדאַרפט אַנקומען קיין כנען, האָט ער ארויס געשקט פאר זוף צו זיין פּערבלייבען ברודער וואָס הערשט מיט מאַכט און קראַפט (ועה—הלעיטוי) אַ גרויסע מתנה. דאָס איז שוין פּערבלויבן אַ תרופה אנדגעגען געוואַלדיגע מאַכט, ביז וואַנען דער יושר אליין וועט געוועלטיגן. און די סדרה ענדונט מיט דעם סמאָ-טוסטיק פון עשׂים אלופים.

וכי תאמר (ויקרא כה, כ) וועסטו וועלן זאָגען?

וכדי ביוון וקצף (אסתר א, י"ח) עס איז גענוג די שאַנדע און צאַרן

ובוה — דיכפוט, זוף שפּאַ-רען — **ובוהים**.

ובך היה אומר (יוסא, נ"ג) אזוי פּלעגט ער

זאָגען—דער כהן גדול יום כּפור צו דער עבודה.

ובך היה מונה (יוסא, ס"ו) אזוי פּלעגט ער צוילען,

ווען ער פּלעגט שפּרויגען אויף דעם מזבח; דער פון איז געוואַרען אַ איראַניע: „פון זאָגען ביז צוילען דויערט“.

וכן למר (בגלות, כ"ו) דאָס זעלבע ווונשע איך אויך דעם

העררען. דאָס איז דער אַפּענט-פּערוזן אויף יענעמס זאָגען „צו רפּואַה“.

וכי יאמר לו מה תעשה? (איוב ט, י"ב) ווער קען

אים זאָגען (דעם מקור): צו וואָס טוטט דו דאָס?

ונצעק (דברים כו, ז) און מור האַכען געשרווען: „גע-וואַלד! ראַטעווע ו!“.

וכת (נדה, כ:) פּעריאָד די בע-שטוממע מאַנאַט לויכע

איבערנאַנגס צייט ביי יונגע פּרויען (מענסטער נאַטאַן).

ועל כלם — איבעראלעם.
וְצִדְקָתְךָ (תהלים עא, יט) „און אויף די גערעכטיגן קייט“. אויף אזעלכען וואָס ווייזט צופויעל פרוםקייט ווערט אויף איהם געזאָגט: „א צופויעל — וצדקתך“ וואָס דער פאר שרעקט זיך דער עולם, ווייל על פי רוב

מאכט אזעלכער אן ארושם.
וְשָׂמָה (חולין, כ:) שפּיט־רעהר, דער שלונד.
וְתִיקוֹן (ברכות, ט: ר"ה, לא:) די בערוהמטע געזומטע.
וְהִתְיַצְּתָה (מגילה, כח:) וְהִתְיַצְּתָה — דאָס לאָזען איבערגעהן אייגענע.

ז.

ז — דער ז-טע בוכשטאב אין „אלף-בית“. ער דינט אויף אנשטאדט דעם צאָהל ז, צב"ש: ז' פְּעָמִים — זועבען מאָהל א.ד.ג. אויף קומט ער אין אַבְקורציונג:
 זא"ז — זָה אַסֵּר זָה.
 זב"ז — זָה בְּנֵה.
 זל — זָה לְשׁוֹנֵי זָכְרוּ לְבָרְכָהּ.
 זע"ז — זָה עַל זָה. זָה עִם זָה.
 ז"ב — ז' פְּעָמִים, זְמַן פְּרָעוּז, זָבַע פְּשִׁטָּן.
 זצ"ל — זָכַר צְדִיק לְבָרְכָהּ.
 זצוק"ל — זָכַר צְדִיק וְקָדוֹשׁ לְבָרְכָהּ.

זכ"ל — זְמַן קָדוֹשׁ לְבָנָה, (אויף קומט פאַר: זמק"ל).
זָה (שמות ו, ז) דיווער (צינגע וואָרט).
זָה בְּכָה וְזָה בְּכָה (מעין מ"א כב, כ) דיווער דאָ און דיווער דאָרט. זָה כְּפָרְתֵי (סדר בפרות) דיווער איז מיין כפרה (א אויסבנוינג, זעה „כפרה“).
זָאב (שופטים ו, כה:) וואָלף, דינט ביי אונז פאר אמעגל לויכען נאָמען (זעה „דוב“).
זבולון (בראשית ל, כ) נאָמט פרינג, אזוי האָט א נאָמען געגעבען אונזער מוטער

שְׁנֵי (שם לא:) צווייטע פּאָאר .
זוּג עוֹלָה יָפָה (פּסחים , מנח)
 געטראָפּענע פּאָאר .

זָוְעָה (ישעיה כח , ימז) זאווייע ,
 אונגעווייטער .

זֵין — נאָמען דער 7=טע אות
 אין אלף=בית .

זֵינף (ע"ז , יא) הויכלער'י, אפּמאן ,
 פעלשונג—זינפּים; זינפּן .

זָכָה (ברכות , ד . כ"ב, טז) — זוכה
 (ברכות , ז:) גערעכט זיין ,

ערווערסט . **זָכָה בְּגוֹרָל** —
 געוואונען דעם לאָס (אין לאַשער'י) .

זָכָה בְּדִין (כ"מ , קו:) אַרויס
 דער גערעכטער אין גערעכט .

זָכִיָּה — א געווינש , אַגלוק .
זְכוּיָּוִת (קדושין , למז) , „זוכה זיין“ .

„גיט זוכה, גיט רואה“ (2) .

זָכָר (שמות יז , יב: שבת פז) אַגע
 דעכטניס , עראינערונג .

זְכוּרֹנֹת (אסתר ז , א) זְכוּרֹן
 (שמות יז , יד) זְכוּרָה (בנחות , מנ) .

זְכוּר בְּרִית — עראינערע דעם
 בוגר. אַזוי הייסט די נאַכט־צו

לאָה איר זעכסטען זוהן , פון
 אים איז בעשטאנען דער שבט
 „זבולון“ פון 57,400 מענשען פון
 20 יאָהר אַלט און ווייטער
 (כמדבר א , לא) .

זָוַג (ברכות , ט. תענית בנז) איין פּאָאר
 „מאנן און ווייב“ . **זוּגְתֵיךָ**
 (כתובות , לג) דיין ווייב .

זוּגָת (פסחים , קמז) דאָס טרינקען
 כּוֹסוֹת צום פּאָאר (נראד) .

אַנדערע שטערן זוף דער פון,
 און דער וואָס שטערט זוף גיט
 שאַדעט איהם גיט (1) .

זָהָב טְהוֹר (שמות כח , כט) עכט
 ריינעגאלד ; סתם

„א זהב“ הייסט אַ זלאָט (אגלדען,
 15 קאפּ) . „זהובים“ אין מעהרצאל

ווערט צוגעשטעלט צו אַ צאָהל,
 ווי: חמשה זהובים א. ז. וו .

זוּג (פסחים , מנז) . **זוּגִים** —
 צוזאמענפּאָארען . **זוּג**

רֵאשׁוֹן (טפין , צ: סוטה , ב) ערשטע
 פּאָאר , ד. ה. וואָס פּערהייראַטהען

זוף צום ערשטען מאל . **זוּג**

(1) הערוך ערך „אשמדאי“ אומר: שהאמונה בסכנת מספר הזנות בדין היונים והרומיים, והפכו בה חיל אם יש בזה ממש. והמסקנא שם בנמרא (פסחים , קי:)
 ,ודלא קפיד לא קפדי בהדיה, ובסדר של פסח קבעו ארבע כוסות ולא חיישו .

(2) הלשון בנמרא: „זוכה ורואה“ (מ"ק , ה:) .

„ערב ראש השנה“. **זכרנו**
לברכה (ירושלמי שבת פ"א) (ז"ל).
זכרו לברכה לחיי העולם
הבא (קדושין לא) ווערט געזאגט
 אויף דעם עראינערונג א וויכטיג
 גען פערשטארבענעם. אויף
 א העכערע מדרגה זאגט מען
 אין גאנצען דעם נוסח פון פסוק:
זכר צדיק לברכה (משלי
 י' ז) אבער אויף א פערטהיליג
 טען זאגט מען: **זכר צדיק וקדוש**
לברכה. **זכר לחורבן** (ב"ב, ט)
 א עראינערונג אן דעם חורבן
 פון אינווער לאנד¹. אַנקומענע
 דיג צו די טייכען פון בבל (על
 נהרות בבל). נאך דעם ערשטן
 חורבן האבען מיר געשווארען
 ניט צופערנעמען אן ירושלים
 און צו עראינערן איהר אין די
 גרעסטע פריידען (תהלים, קלו). דער
 פאר צו ברעכט מען אגלאז
 צו דער חופה, ווייל פון צייט

דעם חורבן איז במל' געווארען
 וויסע גלאז². נאך צייכענס ניט
 עס אויף „זכר לחורבן“, ווי צו
 איבערלאזען איבער דעם טור
 אונגעמאלט (ב"ב, שם) נאך דער
 העכסטער טרויער צייכען איז
 אין הערצין, און ווער עס האלט
 טרויער נאך ירושלים וועט זוכה
 זיין זיך צו פרייען מיט איהר
 שמחה (שם). **זכור לטוב**
 (ברכות, י: ב"ב, ט) עראינערט צום
 גוטען. **זכור לטיט** (שמחים
 קמ"ו) א עראינערונג פון די לעהם—
 וואס מיר האבען אין מצרים
 געארבעיט. אויף דעם דינט די
 חרוסת צום סדר וואס עס זעהט
 אויס ווי לעהם, וואס עס ווערט
 געמאכט פון פערמיסטע פער
 שודענע פרוכט די צורובענע
 זיס און בוטערע, מיט עסיג
 צוזאמען פערקנאטען אזוי
 ווי ליים³.

¹ גם קוראים לזה במרא זכר למקדש (סוכה, מא:).

² מקורים וברוך רטו לזה: עיי' ברכות לא. בתוספות ד"ה: ,איתי כסא
 דיונתא חזרתא' ובשנין זו וסוטה, מהו, משחרב מקדש ראשון במלך זכוכת לבנה'.

³ הערוך מביא שהשם חרסת הוא מל' חרש את חרשי אדמה' (ישעיה מה,
 טו) והוא הטיט שממנו נעשה כליה רם (מנהדרין, נב:).

פון דעם שטעקן צום גערניכט. פון דעם אויסדרוק איז צו זעהן זון ווייט מען האט פני אונז נישט געלועבט צו פרעטענירען און צום גערניכט קומען נור דורכ= קומען צווישען זוף, אויפן פרויערליכען ארט, וואס דאס איז פערבליכען א דון אין חשן משפט (הל' דיניס סי' יב) פארצולייגען א פשרה צום ערסטן.

זולל וסובא (דברים כא, א) א פערשווענדער (דאס געלד איז פני איהם בלויג) און אזויפער (טרונקט איבער מעססיג) ¹.

זלפה (בראשית כט, כד) יוגענד פרויש ². איינע פון די אמהות, פון איהר שטאמען די צוויי שבטום דן און אשר. **זמן** (נחמיה ב, ו) בעשומטע צייט, אויך סעזאן און סעמעסטער (זמן הלמוד במלמדים). **זמן גרמא**

זָכָר (בראשית א, כו) מעגליכעס—**זכרים** (שמות יג, יב).

זכריה (מ"ב יד, כג) גאט עראי= נערטע, אזוי הייסט איינער פון די יודישע קעניגע, אויך דער נביא זכריה (זכריה א, א). **זכות אבות** (שבת, כו, שם נה. ר"ה, יא, ב"ב, צא)

גערעכטיגקייט פון אורפאטערן, צו געניססען; זון געוואונגען: „זכות אבות זאל פנישטיין“, אדער: „א זכות זאל זוף דער וועקקען“. **זול** — בלויג. **זלוול** —

גאנץ ניעדריגע ווערדע, גרונגעשעצונג. **זלוול מקח**— גאנץ ניעדריג געמאכט דעם פרייז פון איין ארטוקעל דורך קאנקורענציע. **זלוול פבוד**— ערנדרענג די עהרע פון א גע= אכטען פערזאן.

זלותא דבי דינא (כתובות, כו) די ערנדרענג

¹ נאמר כבן, סורר ומורה, ונס בעומד ברשות עצמו נאמר: כי זולל וסובא יורש' (משלי כג, כא), ותרומתי זולל המולול בכספו, גם יש לפרש שמולול בכבודו בהנתנו כרעבתן, וייט זולל—רעבתן ממש, מלשן; כרום זולות לבני אדם' (תהלים יב, ט).

² (התרנים משרש זלף, עיי, משפט האורים' לשטיינברג.

זַנָּב (שופטים טו, ד) שווייף, ווייזע ל
עקקע. **זַנְבוֹת** (שופטים ט"ו)
דינט פאר א סומבאל פון „בטול
הישׁ" אויף דעם צווייטען אונטער
די אנשי שלומני—אנשטאט:
נאר, אונגענש.

זַנָּב לְאֲרִיּוֹת (אבות פ"ד) דער
קלענסטער אונטער
וויכטיגסטע ⁽²⁾.

זִנְהָ (ויקרא כא, ז) בזהלערין.
זִנְוֹת (משלי כט, ג) די
פרויען וואס קעהרען אפ פון די
ווייבליכע צניעות און האבען
א פערקעהר מיט יעדען מאנס
פערזאן. **זִנְוֹת** (ישעיה יד, יא)
קייטחטיג, אפויכונג, בזהלערין.

זָקֵן (בראשית יח, יב) איין אלטער
מאן, גרייז — **זָקֵנִים** (שם)
יא) **זָקֵנָה** (מו"ק ט) **זָקֵנֹת** (זכריה
ח, ד); **זָקֵן אֲשָׁמָאִי** (קדושין לב)
אלטער פערזינדיגטער און גראַ
בער מענש ⁽³⁾, דער פון שטאמט
אויך „אלטער אשמאאי" — פער
פעהלערט פון „אֲשָׁמָאִי". **זָקֵן**

ברכות, כ. קדושין כטו) וואס די צייט
פערארזאכט. **זְמַן הַרְחֵלְנוּ** —
די בעשטומטע צייט פון אונזער
בעפרייט ווערען (אם פסח). **זְמַן**
מִתֵּן הַרְחֵלְנוּ — די צייט
פון געבען אונז די תורה (אם
שבועות). **זְמַן שְׂמַחְתֵּנוּ** די צייט
פון אונזער פרעהלוק זיין (אם
סוכות). **זְמַן בְּרַעֲוֵן** — צאָה
לונגס צייט (זמן תשלומין).

זָמֵר (חגיגה, טו. פנהדרין, צמ"ג) גע
זאנג שמוק, טאקט מעסיג ⁽¹⁾.

זְמִירוֹת (ש"ב כו, א). **זְמִירוֹת**
לְשֶׁבֶת — געזאנג
שמוק פון פיוטים צו די דריי
שבת מאהלצייער. אין זי איז
ערצעהלט די שבחים פון דעם
טאג שבת ⁽¹⁾. **זְמִירוֹת לְמוֹצָאֵי**
שֶׁבֶת — פיוטים מיט געזאנג
אויף שבת צו-נאכט וואס גיבען
מוטה און האפונג אויף די
נייע אַנקומענדע וואך אז השי"ת
וועט צושוקען געזונד און
פרנסה—צום געזונד.

⁽¹⁾ כאשר כרתיו והוכחתי כספרי, מנצח בנינות" 33-34 בפרק „דברי שיר".

⁽²⁾ בישעה ז' ד': יאמר על שריו של דבר; וזכות האודים".

⁽³⁾ תרומתי כפרשי" שם, אשמאי—רשע ועם; הארץ; ונדרא לי שהוא מלשון

„אשם" שנאשם בעונות וחסאים.

זְרִיזוֹן — זְרִיזוֹת (שקלים, ט:)
 גַּעְשׁוֹקְמַטְיט. זְרִיז וְנִשְׁכָּר
 (חולין, פב:). הָאֵט זִנְךְ אֹנְמַעַר =
 הַיִּלַּט אֹן פַּעַרְדֹּנַט. זְרִיז
 וְהַפְסִיד (פסחים, ג:). דִּוְרָךְ
 אֵיילענֹש פַּעַרְלֶאָרַען.
 זָרַח (בראשית, ל). דַּעַר אֹיפֶ =
 שְׂנַעַנְדַּעַר. אֹזוֹי הָאֵט
 גַּעְהִיסַעַן יַעֲקֹב אָבִינוֹ'ס אֵיין
 אֵייןקַעַל, יְהוּדַה'ס אֹזוֹהֵן פֿון
 תַּמְרִין, דַּעַר צוויילִונג פֿון פֿרִיץ—
 וואָס פֿון אֵיהֶם שְׂטַאמַט דוד
 הַמֶּלֶךְ (דְּהַיִּא, ב: רות, ד, כב).

מוֹפְלָג (נמין, כח). אַלְמַעַר אֵיין
 אֵיבַעַר גַּעְוויינלִיכַע יֶאָהַרַעַן
 (רש"י שם).

זָרַע (בראשית, א, יא) זאַמען.
 זְרִיעָה — דאַס זַעַען—
 זָרַעִים. זָרַע הַמְּלוּכָה (מ"ב
 יא, א) קוויזערלִיכַע שְׂטַאם, נאַכ־
 קאַממען. זָרַעִים (שבת, לא) הַיִּסַּט
 דַּעַר צווייטַעַר סדר אֵיין מַשְׁנִיזֹת
 אֵיבַעַר דוּ דִּינִים וואָס אֵיז שׂוּךְ
 צו גַּעְוויבַסַעַן.
 זָרִיז — פֿלִיגַק, גַּעְשׁוֹקַט, הוּר־
 טוּג—זְרִיזִים (פסחים, קי)

ה.

הַדְרִיג — חָכֵם דְּכַבְּדוּ גִרְשָׁם.
 הַדְי — חָס וְשָׁלוֹם.
 הוּדַה"מ — חוֹל מְמוּעַד.
 הוּל — חוּץ לְאַרְצָא.
 הוּנַע — חָכֵם וְגִבּוֹן.
 הוּק — סָגוּן וְגִמְלָא.
 הוּש — סִיּוּם וְשָׁלוֹם, חָס וְשָׁלוֹם.
 הוּל — חֲמִינִי וְחָכֵם לְכַבְּדָה.
 הַי — חֲתִימַת יְדִי.
 הַמ — חֲתוּם מְטָה.
 הַמַּע — חֲמִשָּׁה עָשָׂר.

הַ — דַּעַר 8=טַע אֹת אֵיין „א"ב"
 אֹן דִּינַט פֿאַר דַּעַם צֶאָהַל
 8, צ. ב. ש. ה' דְּהַנּוֹפָה.
 צוזאַמען מוט דַּעַם י-הַי—
 בַּעַד־טַעַט דַּעַר צֶאָהַל 18.
 עַר קוּמַט אֵוִיךְ אֵיין אָב =
 קורצִונג (ר"ת) אַנְשַׁמַּט גַּאנְצַע
 ווערַטַעַר, צב"ש.
 ה' — סָגוּן.
 הַב — חֲלָק ב, חֲסוּן קְרַאשִׁית.
 הַב — סִרְיָא וְגִמְיָא.

חֲבִיבָה (אבות, פ"ג) ליעבשאפט —

חֲבִיב (שם, ברכות, סא:).

חֹבֵב (דברים לג, ג:). **חֹבֵב**

אָדָם — מעישענפרענד. **חֹבֵב**

צִיּוֹן — איבער געבען מיט

ליעבע פֿור ציון.

חֲבוּט — געקלאפט ווערן

חֲבוּט הַקֶּבֶר (סוכה

מג:). דאָס אויסגעקלאפט ווערן

אין גראבע², דורך דעם ווערן

פערמישט העמיש צוריק צו

ערד (בראשית ג, יט:).

חֲבִלֵי לֶדָה (הושע יג, יג:). וועהען

דעם געבערען.

חֲבִלֵי שֵׁל מְשִׁיחַ (כתובות, קיא)

די וועהען צולוב דעם ענדערן

אנייע עפאכע פון משיחם

איינגפֿיהרונג.

חֲבֵר (תהלים קיט, סג:). פריינד,

קאמאראד, קאלעגא —

חֲבֵרִים (שה"ש ח, יג:). **חֲבֵרָה** —

חופ"ק — חֲנֻכָּה פה ק"ק.

ח"ק — חֲכָמָה קְדִישָׁא, חֲצִי קְדִישׁ.

ח"ת — חֲסֵן תּוֹכָה.

חִי (ישעיה לח, לט:). לעבענדעם —

חַיִּים (בראשית ט, יב:). לעבענ־

דע. **חִי וְקַיָּים** (ברכות, לב)

לעבענדער און עקסעסטרענדער,

אזוי ווערט בענענט דער, רבונז

של עולם¹, „שרי חַי וְקַיָּים” —

אז עס איז גוטאָ ווער עס זאל

העלפֿון בלויז צו שרייען צום

רבונז של עולם. **חַיֵּי שָׁעָה**

(ביצה, טז: ברכות, מה: סנהדרין, מח:)

אווילע לעבען. „חַיֵּי שָׁעָה איז

אויף גוט”, עס גיט צום לעבען

אויף דער מינוט — איז אויף גוט!

חֹב (יחזקאל יח, ז:). שולד, שולד־

פאָדערונג — **חֹבוֹת**

(ברכות, סב:).

¹ התואר „חַיֵּי” להשייט נמצא הרבה (ש"ב יש, יד; תהלים מב, ג; ועוד ועוד) וזה בא לעומת האלילים שאין בהם רוח חיים, ונמצא משותף עם התאר „קיים” על דוד: דוד מלך ישראל חַי וְקַיָּים (ר"ה, כד).

² מלי חובט חטים (שופטים ו, יא) יחבט קצח (ישעיה כח, כז) שנדרף עם דישה, כאמור שם; בי לא בהרוץ יודש קצהו; וגם דישה לחביטת הנוף; כמיש; ודשתי את בשרכם בקצו המדבר (שופטים ה, ז). חבוט הנוף בקבר ואופן שובו לעפרו לאחר ג' ימים ע"י שבת קנא.

הצדק אָדער **משמרת**
חוקים — צו געהן נאכטען
 ביי קראנקע און געבען זיי הילפע
 אין מערוצינישע זאכען, —
 אויסער בארעמהערציגע שווע-
 סטער שיקען מיר גוט אין
 פרעמדע הייזער געכטונגען און
 אומגעהן ארום לוגעהרגע פרעמ-
 דע מאנספערזאגען (1). די זעלבע
 איז ביי אונז קיין בעזאנדערע
 פּעראיין אויף טהור קוועלערני,
חברת צער בעלי חיים
 דען דאָס בענוצט יעדער איד
 און ערפוהלט דאָס זייענדיג
 גוטעהערציג פון דער נאטור, פון
 ערצוהינג און פון בעלעהרונג
 וואָס איז פול דער פון אין אלע
 ספרים, און דער איין פסוק
 וְרַחֲמֵיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו (תהלים, קמה)
 גוט אַ בענגרוף אז מיר אלע
 זינגען פון איין בעשעפער וועל-
 כער בעמוטלידעט יעדען פון
 זיינע באשעפעניס (2), דאָס בע-

חברתה (גמיו, סאי), **חבר טוב**
 (ברכות, טז) א טרייער פריינד,
 געזעללע:

חברה (איוב לד, ח) — **חברות**
 (ברכות ל:) **חברותא**
 (ברכות לג) **חבריא** (תענית כד:) האנט
 דעלם גענאָסען, קאמפאניאן,
 פערבונדענע אין געשעפט; אויך
 פּעראייניגטע אין איינע צוועקען
 און וואַלטהאטען, וואָס גיעבען
 ביי אונז זייער פועל, ווי: **חברה**
גמילות חסד — א פּעראיין
 צו אויסבאָרגען געלד אין א גויט.
חברה הכנסת אורחים —
 צו אויפנעהמען אַרומע דורכ-
 געהער. **הכנסת בלה** צו זיין
 בעהולפונג אין קאסטען איינע
 אַרומעס מעדען צום הייראט-
 הען. **חברה יולדות עניות** —
 צו שטיצען אַרומע קינדבעטע-
 רינס, **חברה לחם עניים** —
 פּעראיין צו שאפען ברויט פיר
 בעדערפטיגע. **חברה לינת**

(1) וואו על פי הגמרא דאמר שמואל — שהיה גם רופא — אין משתמשין
 באשה כלל בין גדולה ובין קטנה (קידושין, עו) ודבריו אלה נתקבלו שם בלי פרכא
 כלל וגשנה להוכיחא מפי החכמים לאיזה אסמכתא פעמים הרבה. ויהיה למופת העובדא
 באמנון ותמר שבאה להביראיו בחלותו ותצא ממנו וידיה על ראשה (ש"ב יג).
 (2) ברכות ז, ע"י שבת קטו. ביצה לב: ד"ה כל שאינו מרחם על הבריות וכו'.

טונגען זיך מיט דעם בעהאגן
 דלען נפטרים און ברוינגען זיי
 צו דער קבורה. אויך גיעט
 חברות וואס לערנען צוזאמען
 אליין אדער צו שטיצען לומדי
 תורה: **הַבְּרָה חַיֵּי אָדָם,**
הַבְּרָה מַשְׁנִיאוֹת, הַבְּרָה
מְנוֹרֹת הַמָּאֹר; הַבְּרָה
עֵין יַעֲקֹב, הַבְּרָה שֵׁם,
הַבְּרָה תְּהִלָּים; הַבְּרָה
הַתּוֹרָה. „חברה איז קיין גזלן“
 אפגראיין בעשטימט צו פרויען
 שטעלען אאנקלאגע. „חברה
 קבצנים“ — שנאָרע. „ווייסע
 חברה“ — אבמאנשיציקעס⁽²⁾.
חבור — צוזאמענזעטצונג,
חבורים — אזוי רופען
 מיר אהעפט וואס איז געמאכט
 צו פערעפענטליכען דורך דעם
 דרוק, אדער וואס איז שוין
 ארויס פון דער דרוק. וועגען די
 לאגע וואס זענען געפאלען אונג
 טער דעם גורל צו זיין פיי

שטעטיגט דער שפּרויכוואָרט:
יִשְׂרָאֵל רַחֲמָנִים בְּנֵי
רַחֲמָנִים (יבמות, ע"ג) בפרט אין
 מענשען-לועבע איז אפילו
 אשונא אויך א מצוה צו זעטן
 גען (משלי כה, כא) און צו העל-
 פען אים אין זיינע לאסטען⁽¹⁾.
 און ביי אנדערע, וואס זיינען
 מוטגלעדער אין די חברה, צער
 בעלי חיים, אונטער דעסן גיט
 פון זיי אויך מוטגלעדער און
 פגראינען פון אנטויסעמיטען
 און חולניגאנעס צו פיינגען
 מענשען, וואס אויף זיי זאגט
 דער נביא: „וּזְכִּי אָדָם עֲגָלִים
 יִשְׁקֹן“ (חושע י, ב) מענשען שעכ-
 טן זיי און קעלכער אויך
 פפערד און הונד — קוסען זיי.
חברה סומך נופלים אפער-
אין צו שטיצען גידער-געפא-
לענע בעלי-בתים. חברה
קדישא דער הייליגער פגראיין,
 רופען זיך אן די וואס בעשעפ-

⁽¹⁾ בבא מציעא לבו דיה אורב לפרוק ושונא לשעון — מצוה בשונא, כדי
 לכנות את יצור.

⁽²⁾ מצאתי טעם ומקור להשם הזה (בסי קניא דף ט בהערה) שבמדינת
 פולין לובשים הנכריים של הרבנים בודי אטלס לבנים ומחזירין לקבוצ נדבות ופדיונות
 בתלבושות זאת, ונקראו „חברה לבנה“ בפי הלומדים ורוב ישראל.

דרוש האט דערין אריינגעגעבן פועל רמזים מיט סודות, וואָס אָנבעלאַנגט אידושע געשוכטע פון דער עלטערע פּאָליטיקא, ווי אין דעם דערפרייגען פּזמון „אַחד מו יודע“ איז דערמאָנט אַ קורצער איבער דערצוילונג פון דער נאַציאָנאַלאַנאַסט.

חֶדֶר (בראשית מג, ל:) צימער, קאַמער — **חֶדְרִים** (משלי כד, ד:) בל"ז הייסט דאָס דעם מלמד'ס צימער וואו ער לערנט מיט קינדער. „חדר=יונגעל“ — שול=קנאַכע.

חדר"ג — (ועה—בחדר"ג).

חֶדֶשׁ (שמות א, ח) ניי, פריש — **חֶדְשִׁים** — **חֶדְשִׁים** (עזרא פ"ג) הייסט באַ די וואָס הימען אויס ביז שבעות גיט צו עסען פון פרושע געטרודע, וואָס אין אָרץ ישראל זייענדיג האָט מען גיט געמאַרט עסען ביז מען האָט געבראַכט אַ מעסטיל דער פון.

חדוש (ישעיה סו, ד:) נייאָנקייט — **חדושים** — ניעעסען, ציקאָועסין, צו בעוואַנדערען.

אונז אַ מחבר, האָט געזאַגט אַ מחבר, אַז: „די פּראָבע פון חבור איז חסור“ דען זיי געפוי גען זיך איבעראַל אין מאַנגעל. „חבור“ ווערט אויך אָנגערופען דאָס צוזאַמען רעכנען קלענערע סומען אין איין גרויסען צאָהל (ערוציאָן).

חובְּשֵׁי בֵּית הַמִּדְרָשׁ (חגיגה יד:) די אָנגעבונדענע אָן דער לעהר שולע.

חג (שמות י, מז) פעסט, פּיערטאַג. **חַגִּים** (ישעיה כג, א) מיט דעם נאָמען רופען זיך גור די דריי ימים טובים: **חַג הַפֶּסַח**, **חַג הַשִּׁבּוּעוֹת**, **חַג הַסִּיבּוֹת**. **חַגָּא** (חגיגה, יא) פעסטאַג — **חַגָּאוֹת**. ד"ז ווי חג מיט אַ צוויי גיגעבענעם „א“ אין ארמית.

חֵד (יחזקאל לג, ל) איינס. **חֵד** **בְּדוֹרוֹ** (בתובות, יו) איינ-צעלנער אין זיין צייט. **חֵד** **נְדִיאַ** — דאָס איז דער פּזמון צום פּסח סדר פּוּר קינדער זיי זאָלען גיט איינשלאָפען, וואָס איז געשטעלט נאָך מיטלען דאָרויף מיט דעם טהוילען זיי זיסונקייטען (פּסחים קט) גור דער

פּערהאַלטען מיט מאַכט פון רעכט, בעהערשען אלס אַייגענ־טהום (נחמיה ג, ד): „חזק מאַכען“ שטאַרקען זיך דורך שפּאַט און שפּאַט, יענעס אויסלאַכען. חזוק (ברכות, לב): אויפשטאַרקען. חזוק הַדָּת — בעפעסטויגען דעם רעליגיעזן. חזוק הַהַבְרָה בעפעסטויגען דעם פּעראַיזן. חֲזֻקַת פְּשׁוּת — אנערקענט אין געהערניגען פּאַך. חֲזֻקַת סִפְּנָה — פּעסט בעשטומט דער געפּאַהר. חֲזֻק וְנִתְחַזֵּק (שמואל ב, י, יב): פּאַסט מוזט! אזוי לאַזט מען אויס צום ענדריגען א ספר פון דער תּוֹרָה.

חֲזֻקָה (מ"ב יח, א) גאַט, שטאַרק מיך! דער 14=טער יודישער קעניג פון דוד המלך. האָט רעגירט 29 יאָהר. אין זיין צייט האָט אַשור'ס אַרמעע געהאַט אַ וואונדערבאַרע מפּלה ביי ירושלים (מ"ב יח, לה).

חֲזִיר — ווועדערהאַלער, דער איבער זאָגער דעם רב'ים חסידות פאַר דעם אויפגעקלױבענעם עולם פון זיינע חסידים. חֲזִיר בְּתִשְׁבָּה (ברכות, כ):

חדוש מעשה (ידיים פ"ה): אַניע פּאַסירונג.

חֲדָשׁ (בראשית כט, יד): מאַנאַט — חֲדָשִׁים (שם ל, יד):

שטאַמט אויף פון דער בעדי־טונג „חדש“—ניי. דען אַ מאַנאַט צייט איז פון איין מאָל די לבנה בענייאונג פון דעם צווייטען מאָל. חֲדָשׁ עֲבוּר (ועה—עבור).

חֲדָה (בראשית ג, כ): די ערשטע מוזער און פרוי אין דער געשיכטע דער מענשען. איר נאָמען בעדייטעט: לעפען־געבערן פיר קינדער (שם). אויף דעם מױט עלטערע (שם יב—יט).

חֲזָן (ירושלמי ברכות, פט) פּאַרזעגן גער אין סונאַנאַנע —

חֲזָנִים (תמיד, פה): חֲזָן דְּמִתָּא (כ"ט, עג) שטאַרט חזן. חֲזָן וְקָהַל — דער חזן און די געמיינדע. חֲזָנוֹת — היסט די אינטערעסונג. חֲזָנ'טע — די פרוי פון חזן.

חֲזוֹן רְחוּת — מעטעראַלאָג־היגע, וועטערון בעצייכ־נונג אין די לוחות.

חֲזֵק (שמות יג, יז) מאַכט, שטאַר־קייט. חֲזָקָה (כ"ב פ"ב)

געוועזען ווי צוויי תמוזים איינער
 צו שחרית און איינער צו מנחה.
 אויך איז דא א דעה אז תפלת
 ערבית רשות (ברכות ד, כח) איז
 דעם איבער זאגען פון שליח צבור
 ווי ברכות לבטלה (מקורו מהעם).
חזיר (ויקרא יא, ו) שוויצן —
חזירים (ב"ק, ע"ג) דאס
 איז די פיה וואס איז אונז
 פערבאטען צו עסען פון איהר
 פלוש, דעם סומן האט זי וואס
 זי איז נישט מעלה גרה האטש
 דעם צווייטען סומן פון בשר
 האט זי דאס די קלייען איז
 איהר יא צושפאלטען ווי ב"ב
 א כשר'ע פיה, דער פון שטאמט
 דער שפרוק ווארט, תזיר פישעל
 בשר" אויף א צבועק¹. וואס
 עס איז פערבאטען שוויצען
 פלוש א. ד. ג. פלעגען פראג
 טעסטורען דערזוף אנדערע
 פעלקער און דער שטערער פון
 מענטשענס געזונדהייט², יעצט
 האבען געלעהרטע אויפגעוויזען

בערוהעט אויף זינע זינד אונד
 פערבעסערט זיין אויפפיהרונג.
חזיר בדרבורו (ב"ט כ"ג) האט
 חרטה און איז קשנה דעם
 אפרור אין א עסק זאך. **חזיר**
על הפתחים (ב"ב, מ"ו) געהט
 איבער די הפוער — בעטלען.
חזיר (חולין ט, קט) צורוק אפשוקען
 צוגעשוקטע סחורה, נישט
 וועלענדיג אננעמען, "חזרה" —
 דאס שטאמט דער פון אויף
 לשון נקיה דעם צורוק אויס
 ברעכען וואס קומט פון איבעל,
 פון איבערנע טרונקען אלכהול
 וואס דער מאגען וויל מער נישט
 אננעמען. **חזרת הש"ץ** —
 דאס וועדער האלונג פון קאנטאר
 (חזן, שליח צבור) די תפלה
 בלחש (שמונה עשרה) פון
 שחרית מוסף און מנחה. די
 אורזאכע ווארום איז צו מערוב
 שמונה עשרה נישט דא קיין חזרת
 הש"ץ ווייל תפלות איז אנשטאט
 קרבנות, איז אויך מעהר נישט

¹ ע"י רש"י ע"ה"ב ויהי עשו בן ארבעים שנה (בראשית כו, לד).

² במד"פ י"ט את חיקותי תשמרו — דברים שהשמן ואומות העולם מושכים עליהם, ואלו הן: אכילת חזיר ולבישת שעטני ועוד, ועוד בנה נאמר הברמה הסחורה משמע שם בני נח דיו מוזהרין ע"ז מעת שהותר להם בשר לאכילה (בראשית ט, ג).

ווייל ער עסט אלע אויסוואורף (שבת, קנה); און דאס געפינט ער איבעראל, דאך איז ער נישט גלייך צו אלע פיה וואס פאסען זיך מיט גראז פון אויבען, עס קען נאך אפּוואכסען, און דער שוויין רועט אויף און קנורעט נאך אויס דעם ווארצל; אין געשטאלט איז ער אויך ווי איין אונטער ערדווער שרין, ווי א קראָט וואָס רועט די ערד (ההלים פ, יד); אויך זיין גרולענדע ריצענדע שמוץ מאכט עקעל און אונאנגענאם דאָס צו הערען. פאר די אלע קערפערליכע און האראקטערנע עקעלהאפטע איגענשאפטען, דונט דער שוויין אפילו ביי די וואָס עסען איהם פאר א מוסטער פון גראָבקייט און שמוץ גקייט און מען רופט דאָס א „שווינסמוץ, שווינגערני“. ביי יודען עקעלט זאָנאר

דאָס מיט רעכט איז עס פון דער תורה פערפאָטען, ווייל אין די חזיר פעט'ס גיעט עס אזעלכע מוקראָבען מיט דעם נאָמען „טרעכיגען“ וואָס פון דעם עסן ווערן גאנץ אָפט גרויסע פעסטען און האַלערעס „רל“ אונטער מענטשען, און עס איז איינשטימיג פּעשלאָסען דאָס צולעב אונזער'ס כשר'ס עסען, ליעדען ביי אונז וועהניגער אין פעסט צייט און פון נאָך פועל קראַנקהייטען. דער חזיר, צולעב זיין פעט-קייט האָט ער א בייסעניש, קוהלט ער זיך אין רונשטאָקעס און אין שמוציגע בלאָטעס און קראַצט זיך נאָר אָן אַ צאָם, א וואַנד און איז פּערקעציגט— מיט דעם דונט ער פאר א ביי-שפּועל: „קרעטציג ווי א חזיר“¹). נאָר „דער שוויין ער איז זייער ריך, עס פעלט איהם קיין שפּיין“

¹ ועי' זכחים קמז), ועה"כ: „אני הי' המעלה אתכם מארץ מצרים“ האמור בפרשה שמינו בפי' שרצים (ויקרא, יא) דרשו חז"ל שבשביל המעלה הוואת ישראל נבדלים מאכילת שרצים ראוים דוו להנאל ולהיות שם הי' נקרא עליהם (בימי, מא).

² דבר אחר חזאי ביה (כתובות, סא): פירשי': „בשר של חזיר מצורע ובלשון בלעז שרשמיין; ואתא במרא (קידושין, מ"ט): „עשרה קבין ננעים ירדו לעולם תשעה נטלו חזירי“.

(סנהדרין, קו) זינדער און פער=
 פיהרער. **חומא נשכר** (שביעית
 פ"ט) דער זינדער פערדיענט נאָך.
חמאתי עייתי (איוב לג, כו) האָב
 פערזינדונט און פערקרימט.
חומ (בראשית יד, כג) איין פאָרום,
 שנוור — **חומים**. **חומ**
המשלש (קהלת ד, יב) אַ שנוור
 אין דרייען גערדעהט. **חומ**
השדרה (שבת, קנא) דער וויר=
פיל זייל—דער שנוור וואָס ציהט
 זיך ליינג אין דעם רוקען. **חומ**
של חסד (חגיגה, יד) לועבלזכער
 גראַמאס. **חומ השערה** (סוכה
 יב) איין דינער שנוור ווי אַ האָר.
חמבה (דברים יט, ה) אַזוי רופען
 אָן וואַלד סוחרים דאָס אויס=
 האַקען אַ וואַלד.
חמם (שבת, קנא) **נאָזע** —
חממים (1).
חיה (בראשית א, כח) לעבענדיג,
 טהור—**חיות** (תהלים קד'
 כה). **חיה רעה** (בראשית לו, ג)
 אַ בייזע (ווילדע) טוהר. מוז דעם
 רופט מען אָן זעהר אַ בייזע

דער נאָמען אליין און מען רופט
 אים פערשטעלט: „דבר אחר“. די
 „חזיר האָר“ אָבער, איז זייער
 אַ נוטער ארטיקעל, מען מאַכט
 דער מיט זייער גרויסע געשעפ=
 טון; דאָס ווערט בענוצט צו
 שוועפען געבוי, צו בערשט, צו
 שוסטער=דראַטווע און זאָ ווייטער.
 דאָס דינט אויף פאר אַ איראָניע
 אויף אַ קאָנגען, ווען מען ציהט
 ארויס פון איהם וועלכע עס איז
 אַ נדבה — „פון אַ חזיר אַ האָר
 איז אויף גוט“:

חמא (ויקרא יט, יז) זינדע—
חמאים (קהלת י, ד):
חומא (יבמות, סב) זינדער —
חומאים (ש"א יד, לג) **חומא בעגל**
 פערזינדונט ביי דעם גאָלדענעם
 קאלב (שמות, לב) **חמאת**
הקודל (ויקרא ד, כא) דער אַל=
 געמיינער פערזעהן. **חומא**
ופושע (בראשית לא, לו) זינדער
 און פערברעכער. **חמאת**
נעורים (תהלים כה, ו) יונגענד
 פעהלערין. **חומא ומחמא**

(1) חושם הוא בלי התלמוד כאף בלי המקרא אף להם ולא ירחיקו? (תהלים
 קטו, ו) ושניהם על שהבעם והרונזה נכר בי כמו שנאמר, ומה חרי האף הגדול הזה
 (דברים כט, כג) וכמס': „למען שמי אחטם לך“ (ישעיה מח, ט).

פרוי, א פערבוסענע, וואָס פער-
גרוזעט דעם מאַנן. **חיות**
קרדש — די הייליגע בעזעעל-
מע, דאָס איז געזאָגט אויף דעם
וואָס יחזקאל הנביא האָט גע-
מיינט די פּויער מוני ברואים
אין דער מרכבה, וואָס רעכענען
זיך ווי קעניגע אויף די איבערויגע;
דער לויב — אויף די טהורע;
דער אַדלער — איבער פּויגלען;
דער אָקס — איבער פּויה, און
דער מענש איבער אלע (תענית, יג).
חיי שרה — צוזאמענגעזעצט-
טער נאָמען אונג-
טער פרויען, פון די צוויי ווער-
טער וועלכע עס פאנגט זיך אָן
די סדרה „חיי שרה“.

חיי שרה — די פינפטע סדרה
אין ספר בראשית
(כג, א—כה, יח). אין איהר איז
דערציילט דער שמערבען פון
אונזער מוטער שרה, און ווי
אברהם אָבונג איהר געמאָהל,
האָט זיך אָנגעשמררינגט דורך
איהר איבער צו לאָזען אונז
אזא גרויסע ירושה, די „מערות
המכפלה“ — וואָס קיין נאציאָן
פארמעגט דאָס גוט, צו האָבען

די גראַבע פון זייער ערסטע
אורפאטערין, און די ערסטע
מוטער פון זייער נאציאָן (ועה—
„אבות“). אויף קומט דאָ דער-
ציילט פון יצחק'ס זונג וואָס
אברהם זיין פאָטער האָט גע-
שיקט זיין הייז-פערוואַלטער
„אליעזר“ (יומא, כח) צו זיין פא-
מיליע, ער זאָל העראַב בריינגען
פון זייערע טעכטער פאר יצחק'ן
אפרוי. און קומענדיג אהין
האָט דער שלוח איינגעפונען
דאָס די רבקה איז פאסענד
פאר אברהם'ס הייז, וואָס ער
איז געווען דער זעלבענער מכנים
אזרח, צוליעב דעם וואָס זי אליין
האָט זיך ארויסגערופען אָנצו-
שעפּען און האָט אַרופגעצויגען
עמערים וואסער פאר אלע
זיינע צעהן קעמלען (שם
כה, ט) און איהר פאמיליע האָבען
איהר איבערגעגעבען די דעה
איינצוויליגען אויף דער פארטיי
(ועה—בת ישראל“).

חיב (דניאל א, י) שולדריג, פער-
שולדעט, פערפליכטעט —
חיבים. **חיוב** — פערשולדונג —
חיובים — אזוי רופט מען

חֲכָמֵי יוֹת (ב"ב, קיט). **חֲכָם**
גְּדוֹל (כתובות, קח) א וויכטיגער
 חכם. **חֲכָם מְחָכֵם** (תהלים
 נח, ז) — **חֲכָמִים מְחַכְּמִים**
 (משלי ל, בד) זעהר קלוגע, העכסט
 געלעהרטע. **חֲכָמֵי הָאֲמוֹת** —
 וויזע פון אנדערע נאציאנען.
חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל (ברכות, ג) יודישע
 וויזע. **חֲכָמֵי הַלְשׁוֹן** —
 פהילאלאגען. **חֲכָם מְדִינָה** —
 א לאנד חכם. **חֲכָם עֵתִיק** —
 א קלוגער אלטער, געפראקט־
 קורטער. **חֲכָם מִכָּל אָדָם**
 (מ"א ה, ה) קלוגער פון אלעמען.
חֲכָמֵינוּ וְכָרָם לְבָרָכָה —
 אונזערע געלעהרטע — זייער
 עראינערונג צום בענטשונג.
חֲכָם לְכַשִּׁירָצָה (נשין, סו)
 א געלעהרטער, ווען ער וויל זיך
 ארויסוויזען.
חֹפֵר (דמאי פ"ו, כבא מציעא, קא)
 ארענדאר, פעכטער —
חֹפְרִים. **חֹפְרֵיהֶם** — ארענדע.
חָרָה (הושע יא, ז) עס ליגט, „עס איז
 אויף אים חל“ אַנגעלייגט (מטל).

אָן אִין דו קלויזען דו דאוונער
 וואָס האָבען אויף זיך דו שולדיג־
 קייט עולה לתורה זיין אָדער
 קדיש צו זאָגען מצד אַגלות.
חַיֵּב מִיָּתָה (ברכות, ד). פֿער־
 שולדעט צום מױט.
חַיִּט (שבת, יא) שניידער, חַיִּטִּים¹.
חֵיל (דברים ג, יח) העער, ארמעע —
חֵילִים (דניאל יא, ז)
חֵיוֹנָה — ערנערונג, לעבענס־
 מוטעל (מכות, יג). אויך
 וויבליכער נאָמען (חיענע בל"ז)
 (סוטה פ"ט במשנה), „חיות ניט זיכער“
 לעבענס געפאהר.
חֹכָא וְאַטְלֹלָא (עירובין, סח)
 אַבלאכען, אַבשפּאַטען,
 שפּאַס מאַכען.
חֲכָמָה (שמות כח, ג) וויזעהיט,
 וויסענשאפט, געשיקט־
 ליכקייט — **חֲכָמוֹת** (תהלים מ, ג).
חֲכָמַת הַיָּד — **חֲכָמַת**
הַפֶּרֶצוּף — פיזיאנאָמוקע.
חֲכָם (ש"ב יד, ב) וויזע, קלוגער —
חֲכָמִים (דברים א, יג).
חֲכָמָה (ש"ב יד, ב) — **חֲכָמוֹת**

(1) שם המלאכה נזכר מהשם „חוט“ שתיפר בו, כמי „ציד“ מפעל „צוד“ ובמקום קידושין פב: קורא לחימות: מחטא תלמותא ע"ש המחט שעושה בו תלמיז (שטעפער).

דער פון פון דעם פון, יעצט אין חוץ לארץ ווארפט מען דאס אין א פייער .

חֶלֶב (בראשית מט, יב) מילך.

חֶלֶב וְדָבַשׁ (שמות ג, יז)

מילך און האָננג .

חֶלֶב (ויקרא ג, טו) פעטס פון

א בהמה וואָס געהערן

צו טרפה; עס ווערט געמאכט

דער פון „חלב עֶגֶז לֹכֵם“ .

כשר'ע פעטט הייסט גראדע

שמאלץ—ניט אויף העברעאיש .

חֶלּוּל (ובחים, סא) פוסט .

חֶלּוּל הַיָּשֵׁם (שבת, לג) ענט-

הייליגט דעם נאָ-

מען (גאָטטעס) . **חֶלּוּל שַׁבַּת**

(שבת, קיט) וואָכענדיג מאַכען

דעם רוהע טאָג . ד"ז איז „חלול

יום טוב“ . **חֶלּוּל כְּבוֹד** (ירושלמי

פ"ו) דעם האָננער בערהערען .

חֶלְיָה (בראשית יח, כה) צואנג-

ווירדיג, מיידע . **חֶלְיָהּ**

וְחַם — מיידען און שעהנען .

חֲלוּם (בראשית לו, ה) טרוים —

חֲלוּמוֹת (קהלת ה, ו)

טרוימען פון שלאָף . פון דעם

אַנפלאַנטערן זיך פון אלעס וואָס

מען דינקט און זעהט וואַכער-

חֹל (ש"א כא, ה) וואָכענדיג, אונג-

הייליג—**חֹלִיץ** (פסחי' ככו')

חֹל הַמּוֹעֵד (מיל' כא) וואָכענ-

דיגע טעג, וואָס איז צווישען די

ערשטע און די אַנדערע טעג יו"ט .

חֹלָה (בראשית מח, א) א קראַנקער .

חֹלִים (כ"ט, נח) 'הל'

(חולאים) . **חֹלָה**—איינע קראַנקע—

חֹלּוֹת . **חֹלָה מִסְכָּן** (חולין, עה)

געפעהרליכער קראַנקער . **חֹלִי**

מַעִים (שבת, י"ו) פויכוועהטאָג,

פל"ז: אויף שעדליכע סחורה ,

שפיז און נאָר ניט קיין האַפטיגע

סחורה—**האַלע=מאַום** . **חֹלָה**

נוֹמָה לְמוֹת (שבת, לב) א קראַנג-

קער אַגעניגטער צום שטערבען .

חֹלִי נוֹפְלִים — עפולעפסיע,

(ווי פאלען אַמגעעהנד) **Валентинова**

бользнь . **חֹלִי רַע** (קהלת, כו)

כאַלעריע—שלעכטע קראַנקהייט .

חֲלָאֵת (מוטה, מד) קרענקליכע,

חול'דיגע .

חֶלֶה (ויקרא כד, ה) קוכען —

חֶלּוֹת (שם ב, ד) „חלה געהמען“

(כמדבר טו, כ; דמאי פ"ה) אַפּפּער-

קוכען . פון די טויג וואָס מען

פאַרקנעט, בעדארף מען פאַר-

זאַרגען איין בעזאַנדער טהייל

און עס ירשנט דאָס דער ערסטער זון וואָס זי געבערט מיט זיין ברודער — אויף דעם פערשטאָר — בענעמ'ס נאָמען; ווען אָבער זיין ברודער וויל איר ניט הייראָטען, ציהעט זי אים אָפ זיין שוה און שפייט פאר זיין געזוכט און זאָגט: „אזוי בעהאנדעלט מען אזעלכע וואָס וויל ניט זיין ברודערס הויז ערבויען“; און ער פערבלייבט ביי דעם נאָמען: **חלויץ** (דברים כה, ה—ט).

חלק (בראשית יד, כד) טהייל —

חלקים (יהושע יח, ה).

חלק בנן עדן (ברכות, טו); א טהייל אין גן-עדן (ועה-גן-עדן)

חלק ירשה — א טהייל אין דער ערבע. **חלק בחלק**

(דברים יח, ח) גלייכע טהיילען.

חלק לעולם הבא (סנהדרין

מ, צ) א טהייל צו דער קונפ=

טיגער וועלט. „א שווייגענדער

בעקומט צוויי חלקים.“ „פאָדער

חלק“ „הינטער חלק“ — פון

אגעשאַכטענע עוף.

חלוק — צוטהיילען אין צאהל

אויף קלענערע טהיילען (דיוויזיאן). **חלוקי העות** —

היינט (ברכות, נה); „חלום ניט“ — זיי מונטערער, לעבהאפטער, גע= שיקטער „געזעהן א גומען חלום“, פערדינט גוט אין א קליינעם עסק. „זאל וןך דיר ניט חלומ'ען“ גלויב ניט אין פאלישע האַפנונג, פוסטע פאַנטאזיעס. „אויסגע= בטליט אלע בייזע חלומות“ גע= מאַכט איהם פונסטער און ביטער. „פותר חלום געוועזען“ — פאָר= אויס געזאָגט דעם סוף וואָס קען דערפון זיין.

חלקף — שלאַכט מעסער —

חלפים-חליפות (יומא, לו).

חלופה (סוכה, כח); אומוועקס=

לונג — **חלופים**.

חלופיהן וחלופי חלופיהן

(ברכות, וו);

חלפן — וועכסלער-**חלפנים** —

חלפנען, וועכסעלען.

חליצה (יבמות, יב); דאָס אָב=

ציהען. ווען איין

ברודער שטארבט אָהן קינדער,

בעדארף זיין פערבליבענע פרוי

הייראָטען זינעם א ברודער, כדי

זיין טהייל לאַנד זאל ניט איבער=

גאָן צו איין פרעמדען, אום זיין

נאָמען זאל ניט פערגעסען ווערן

מאכטעט; „פוי חלשות“—ס'איו
 צו חלשן הערונדנ; „מען חלש'ט
 נאך איהם“ — שפאטענד, אויף
 אזעלכען וואס מען וויל נישט
 אָנזעהן.

חם (בראשית י, י) נאָמען איינער
 פון די דריי זעהנע נח'ס,
 דער פערשקלאפטער און פער-
 גרעכטער. מיט איהם רופט מען
 אָן נאָר א זעלכען פון זיין גליי-
 כען אין דעם הינזוכט.⁽²⁾

חמיבא (עירובין, ג) א זעלטענער
 הויטין.⁽³⁾

חמין (שמות יב, טו) געווערערער
 — טייג, וואס איז פערבא-
 טען פסח צו עססען.

חמור (במדבר טו, טו) עזעל —
חמורים (שם לא, כה);
 מיט דעם זידעלט מען זוף (נדורים,
 פא), אויך בענענט מען דומע
 מענשען (עירובין, ג); **חמור**
נמל (עירובין לה, ג) און א פער-

צוטשהוילטע, פערשוועדענע מיינונג-
 גען, נישט איינשטימיגע; „זאגען
 א חלוק“⁽¹⁾ — א פלפול אין פער-
 גלייכען פערשוועדענע דעות
 (לשטת) זאל אויסקומען שארף
 און גלאטט (חד וחלק). „עס איז
 קיין חלוק“ — קיין אונטערשוועד-
חלוקא דרבנן (ב"ב, יו) ריאסע.
חלוקה (דח"א לה, ה) טהיילונג.
 פערטיילונג.

חלק (בראשית כו, יא) גלאטט —
 „ארויס חלק“ (סנהדרין, יו)
 ד"ה: נישט געפאלען פערשריבען
 אין גורל.

חלש (יואל ד, ט) שוועכלינג,
 א מאכט. **חלושה** (שמות
 לב, יח) (ועה—תפלה בלחש).
חלשא (ב"מ, פו) סנהדרין קוין.
חלשות — אַבשוואכונג. „עס
 חלש'ט די הארץ“ זי אונמאכטעט,
 עס הונגערט, „גע'חלש'ט“, „גע-
 בלועבען אין חלשות“ געאונג-

⁽¹⁾ עיי פירטי'ג הולין, יט; ד"ה: אונא לא חילוק ידענא ולא בילוק ידענא.
⁽²⁾ חם קלדרו אבינו לחיות עבר עבדים, ומכית מדרשו של שם החכמות,
 ומיפת — דיופי (עסטהעטיק) (מגילה, טו) וחס נשאר דגם שבהם היה למשל על כל
 חסר טעם וחסר דעה.
⁽³⁾ מלשון חום, והוכפל להורות על חוק החום כמו ארמם.

לעגנהיט. **חמר מדינה** (מסכת ב"ק) היגע לאנדעס וויין, דערויף איז געזאגט: מען בע= דארף זעהן וואו דער חמר שטייט אין שטאהל אדער אין קעלער, (עירובין ג:).

חומרא (ע"ג ג) ערשווערן.

חמשה (בראשית יח, כח) פינף.

חמשה עשר (ויקרא

כו, י) 15. **חמשים** (שם ג) 50.

חמשה עשר באב (תענית, כו):

פונפצעהן טעג אין חדש „אב“—

איז איומא דפגרא, וואָס מען זאָגט אין איהם קיין החנון און

מען זאָגט ניט דעם לאנגען „והוא רחום“ וואָס איז צוזאָמ=

מען געשטעלט געוואָרן צוליעב

די צרות אין לאנגען און ביטערען

גלות; אָבער אין אויגער לאַנד

זיינענדיג—דערציילט רבן שמעון

בן גמליאל (שם): „עס איז נאָך ניט

געווען קיין גלייכען אונטער אלע

ימים טובים צו דעם טאָג חמשה

עשר באב און צו יום פפור ביי

אידען; אין איהם האָבען זיך

אויס געגלייכט אַרומע מיט

רייכע קונדער, יעדער מערדען

האָט געמוזט טראָגען אַיין גע=

לעגע העלע קלייד, ניט צו פאר=

שעמען די וואָס האָט ניט

א אייגענע באלאווע קלייד, און

יונגע העררן פלעגן קומען

מאכען בעקאנטשאפט און צו=

קלייבען זיך פארטייען דער איי=

פגור האָט א צוזאמענהאנג מיט

א היסטאָרישען נאציאָנאלען פא=

סירונג, וואָס איז פאַרנעקומען

אויך אין דעם טאָג, און גראַדע

אין דעם זעלבען ענין: דאָס די

שבטים זאלען מעגען זיך מתחתן

זיין צו זאמען, וואָס דאָס איז

געווען פערבאָטען, פדי עס זאל

ניט איבער געהן די טהיילען

לאַנד צוזאמען מיט די יונגע

פאָאר פון דעם שבט צו איין

אנדערען, און צוליעב דעם זיינען

די שבטים געווען פערפרעמדעט

ביז עס איז געוואָרען צוויי בע=

זאָנדערע מלוכות און פלעגען

פיהרען גרויסע מלחמות וואָס

דורך דעם זיינען זיי אָפגעזאָג=

דערט געוואָרען ביז מען האָט

פוסלאַכזייט צוגענומען די לאַנד

אין גאנצען (ס"ב י"ג). דער

טאָג „חמשה עשר“ האָט אין זיך

נאָך נאציאָנאלע פאסירונגען:

און פיר עלטערע פרומע איז דאָרט פערשפראַכען זײַ זאַלען דעם יונגענד פּערגינגען דעם פּער־גענגיגען און זײַ דאָס נײַט אַסרײַן. דאָס זײַ וועלן אויף האַכען פאַר זיך אַקאַראַהאַרד אין גן עדין⁽¹⁾.

חַמְשָׁה עֶשֶׂר בְּשַׁבָּת (ר"ה)
(ב) פּונפּצעהן טעג

אין חדש שבט. ער איז פּער־רעכענט פאַר דעם נײַיאַהר פיר בױמען, דען עס פּאָנגען אָן זײַערע קנאַספּען זײַך צו ענטוויקל־לען. דערום איז מען זײַך נוהג בײַ אונז צו גענוסען אין דײַזען טאָג פון פּערשיעדענע פּרוכטען, דערפֿי דאַנקט מען דעם שעפּער וואָס האָט נײַט פּערפּעהלט צו בעשאַפּען ערקױקונגען פאַר פּערשמאַכטעמע.

חומש (סוטה, לו, בכורות, ד:): דער געפּונפּטעלטער, ספר, דײַ ספר תּוֹרָה וואָס בעשטעהט פון 5 ספרים: א) בראשית, ב) שמות, ג) ויקרא, ד) במדבר, ה) דברים, מיר רופּען „חומש“ נאָר געדרוקט־טע, אָבער געשריבענע אויף

א) אין איהם האָט אויפּגעהערט דאָס אויסשטערבען פון די „יוצאי מצרים“ אין דער מדבר, איבער זײַער צושטיין צו די מרגלים, און נײַט דאָכען קײַן צוטרוי צו געהן געהמען ארץ ישראל.

ב) אין דעם טאָג האָט מען בע־קומען ערלויבנוש צו דער קבורה צופּריינגען די געפּאלענע בײַ ביהר אין דעם שטרייט וואָס בר־כוכבא האָט פּערפּיהרט מיט די רעמער (ועה—בר־כוכבא)⁽¹⁾ אין דעם טאָג פּלעגט מען אויפהערן האַקען בױמער האַלץ צו דעם מזבח. ד) אין איהם פּלעגט זײַך אָנהויבען דער בעשעפּטיגונג אין לערנען אויף בײַ נאכט (נאָך דעם זומער קאַניקול)—צוליעב די אַלע בעגעבענהייטען, וואָס איז אויסגערעכנט אין גמרא (תענית ל—לא) איז דער טאָג בע־שטימט פאַר אַנאַציאָנאַלען פּראָדניק, איבערהויבט פיר דעם יונגענד וואָס פּלעגען זײַך אויפֿ־קלייבען צום שפּאַציערען אונד טאַנצען אין די ווייץ גערטנער.

⁽¹⁾ בן מסים שם הנמרא (בסוף תענית); עתיד הקביה לעשות מחול לצדיקים בן עדין.

אידושיע רינד" וואס דאס איז אין
 איהם מקוים געווארען (ועה—
 "שמואל"). איר קאפוטל דווען לעזט
 מען דעם ערסטן טאג ראש
 השנה צום מפטור. (וויסענדיג
 דעם בעדימונג אויף די געשוכטע
 פון בויבלישע געמען איז נישט
 פראי זין צו פערפטימען).

חנה (ב"ב, ע"ג) ריהענדער (ישעיה
 כמ, א). דאגעגען וואס זיין
 זון, דער בעוואוסטער, רבה בר
 בר חנה האט פועל גערייזט
 איבער מדבריות און ימים (ב"ב),
 זיינע פועל ריזע ערצוילונגען
 זיינען שטאף פון אלע פוער
 בעלי פרד"ס אין: פשט, רמז,
 דרוש, סוד.

חנוך (בראשית ה, יח) געאיבטער,
 קומט צוזאמען חנוך—
 הענוך. אין ביבל הייסט מוט
 דעם נאמען חנוך. מן זיין פאך
 טער איז אמוסטער דאס צולועב
 רייכטהום און הערשונג קען מען
 א ברודער ערמארדען; מן איז
 פאר דעם געשטראפירט געווארען
 צו זיין גענוג און האט דאך
 געבויט א שטאדט, און איהר
 אנגערופען אויף זיין זונס נאמען

פארמענט הייסט "ספר תורה".
 אלע מהילען צוזאמען הייסען:
המשה חומשי תורה (מגילה
 טו) אדער בכלל **חומשים** (גטיו,
 ס), **חומשין** (הגינה, יד).

חמישי (בראשית, א, כג) דער פונפ=
 טע, "אויפגערופען חמישי"
 צו עולה לתורה זיין דער פונפ=
 טער נאך דעם פהן.

חן (שם ו, ח) האלמוזעליג, גונסט,
 "האט חן" (אסתר ב, יז. סוכה, מגו)
 סימפאטיש, "חנעוודיג", מאכט
 חנדליך—רייצענדע גרוימאסען.

חנה (ש"א א, ב) גינסטיגע, נאמען
 שמואל הנביא'ס מוטער.

זי וואר אויף פאעטיש געשטומט,
 איהרער א ליעד-געדיכט פון
 10 פסוקים מוט א פאעזיוסען
 שטיל, איז געשטעלט אין תנ"ך
 (שם ב, א—י). דער איגהאלט בע=
 שטייט אין דעם וואס עס איז
 צו זעהן: ווי די פעהרונגערטע
 און אונטערדרוקטע ווערען אויפ=
 געריכט, און די איבער-זעטיגטע
 און געוואלד-טהעטיגע זינקען,
 און ענדגוט א תפלה: "איר קינד
 זאל פאסירט ווערן פון זיינע
 פינגע און זאל אויפשטארקען

„חנוך“ (שם ד'ו) — עם קען דער פון שטאמען דאָס די וואָס בע-רויבען פרעמדע, פערשרייבען זייער פערמעגניגס אויף דעם זעהנס אָדער די פרויס נאָמען. דער חנוך אליין איז אויף גיט פערעהמט ביי די בעלי המדרש, און אז די מנגים האָבען איהם געוואלט פעהייליגען דאָס ער איז ארוף אין הימעל פאר אמלאך, אום צו בעווייזען דאָס עם קען אזויגס פאסירען — האָבען די חכמים זייערע ראיות אָבע-שלאָגען (כ"ר פ' כה); בלויז דער ספר הזוהר, וואָס פאר אים איז אָפען אלע הימעלען, דערציילט פאָרט אז ער געפינט זיך ריכטיג אין זיבענטן הימעל און פארנעמט דאָרט זייער אַהויבע אמת שמעלע (זוהר בראשית דף לו ע"ב, שם נו ע"ב).

חנוך — איבונג, בעלעהרגען.

חנוכה (בכורים פ"א, ח) איינזוי-הונגסט פעסט, בעני-אונג—די אַכט טעג יומי דפגרו פון 25-טען כסלו, צולועב דעם נצחון וואָס די חשמונאים האָבען געהאט געגען די גרויכען (אין

יאָהר ג"א תקצ"ו) וואָס האָבען געהאט דאָרט זייער ממשלה 180 יאָהר אין די צייט פון בות-שני און האָבען בענייט די גאָטעס דינסט אין טעמפעל וואָס די גרויכען האָבען אונז געצוואונגען דורך בלויז פער-גיסונג מיר זאָלען דאָרט מאַכען געטצען-דינסט (וואָס ענדליך האָבען זיי די ערסטע אליין דאָס אויף געוואָרפען און אויסגעבן טען אויף פרויסטיגטהים—צום דיווען אַנדעקונג לימנורען מיר יעדע יודישע הויז מוט „חנוכה“ לוכטלעך. דער נאָמען „חנוכה“ האלט אויף אין זיך זיין אַג-דענקונג פון דעם טאָג וואָס דאָס האָט פאסירט, דען ער בעשטייט פון 2 ווערטער: חנו-כ"ה, ד"ה: זיי האָבען גערוהט דעם 25-טען (כסלו) פון זייערע שטרעטען וואָס זיי האָבען דורך געפיהרט געגען די גרויכען אין יענער צייט (שבת, כא: וע"ר ר"ן). די העלדען בני החשמונאים הייסען „מכבים“ (מאקאבעער), יעדער בוכשטאב איז אַ פערקורצונג פון אַ וואָרט וואָס קומט ארויס פון פסוק

„נאָט זאָל חס און רחמנות
האַבען“ (תפלת „הוא רחום“).

חֶסֶד (יבמות, קי"ז) געשווינטע.
דאָן אַ מעגליכער נאָמען
יעצט אַוויבליכע.

חֶסֶד (בראשית כד, יב) גנאדע,
גונסט — **חֶסֶדִים** (שם
לכ, יא) . **חֶסְדֵי אֲבוֹת** (שמו"ע)

פאָטערליכע גנאדע . **חֶסֶד**
הַנֶּם — אונפערדינטע גנאדע .
חֶסֶד שֶׁל אֵמֶת — אַרױכֶּ
מינגע גנאדע (ועה — גמילות חסד
של אמת) . „הקב"ה זאָל זײַן חסד
ניט אָפּטהאַן“ , „עַר זאָל ווײַטער
טהאָן חסד“ .

חֶסֶד (ש"ב כב, ט) גיטויג, גנעדריג,
פראָמם . **חֶסֶדִים** (תהלים
פס, כז) . **חֶסֶד גְּדוֹל** (עירובין
י, יח) אַ שטרענגער חסיד .

חֶסֶדִים הַרְאִשׁוֹנִים (ברכות,
כז) די פאַרצײטיגע פּרומע
און גיטויגע **חֶסֶדִי אֲמוֹת**
הָעוֹלָם (סנהדרין פ' ה, ק) די גוטע
און פּרומע לײַט אונטער די
וועלטליכע נאַציאָנען . **חֶסֶדִים**
וְאֲנָשֵׁי מַעֲשֵׂה (מוכה נא) פּרומע
לײַט און מענשען פון גוטע
טהאַטען . חֶסֶדִים סָפֵם האָבען

„מײַ כַּמוֹךְ בִּאֵלִים יײַ“ (שמות מז,
יא) . דױער צוזאַמענגעזעצטער
וואָרט, ד"ה: דער ראשי תבות
„מכב"י“ איז געווען זײַער פּאָהן
(זנאמיע), און האָבען זײַך גע-
רופען מלכים (כ"ק פ' מרובה, מנחות
מז) . זײַער מלוכה האָט געדױערט
103 יאָהר (ע"ו, טז) .

חֲנֻכַּת הַבַּיִת (תהלים ל, א)
בענייאונג, אינוועהען
דאָס הױז .

חֲנֻן (חולין, לג) **חֲנִינָא** (חולין, יב)
חֲנִינְיָה (ירמיה כה, א) בע-
גנאָדיגט פון נאָט . אַלע קומען
אין מעגליכע געמען .

חֲנֻף (ישעיה לד, ל) הױכלער, שמויב-
לער . **חֲנוּפָה** (ירמיה כג, טו)
שמויכלערײַ . „אונטער חנפ'ענען“
חנפ'עט (חנפ'ט) .

חֲנוּת (אבות פ"ד) לאדען, מאַנאָזין
חֲנִיּוֹת (ירמיה לו, טו) .

חֶם (יחזקאל מז, ה) שאַנען, ער-
פאַרמען . **חֶם וְחֵלִילָה** —

ערפאַרמע און מיידע עס . **חֶם**
וְשִׁלּוּם (שבת קלח, פסחים, פז כ"ב
ז, כ"ד פס"ח) ערבאַרמע און עס
זאָל זײַן פּרױדען, נאָט בעוואַהרע,

חֶסְרוֹן (קהלת א, טז) פֶּעֶהֲלֶעָר, מאַנגעל, חסרונות (שם). **חֶסְרוֹן פִּים** (ב"מ, לב; ע"י, ב) עֵם מאַכַּט פֶּעֶהֲלֶעָן אִין פִּים עֵנֶע.

חֶפְזָה (תהלים יט, ז) טרוי באל דאכין, חפוזת (ב"מ, עה, ז).

חֶפְזָן (ישעיה נד, יב) נוצלזכע זאך, ווערטהזאכע **חֶפְצִים** (משלי ח, יא), „טהיערער חפץ“ אקונדעס, שווינדלער.

חוץ (ויקרא יח, ט) דרויסען, אויססער (עירובין כו, ז) **חוץ לְאַרְצָן** (בנחית ה), אויסען לאַד, „חוץ לד' אַמּוֹת“ (חולין קה) אויססען די פיער עלען וואו מען שטעהט. **חוץ לְעִיר** (בראשית יט, טז) אויסען דעם שטאָדט

חוץ לְחֶשְׁבוֹן — אויסען דעם רעכנונג, **חוץ לְסִפְּהָ** (סוכה כה)

אויסען די סוכה — עסען.

חוץ לְתַחֵם (עירובין פג, טז; זעה — תחום שבת).

חוץ מִשְׁפָּתוֹת וַיָּמִים מְטוֹבִים (ביצה טז) אויססער שפת און יום-טובים —

אויסנאכען איז נישט בעשטומט ראש השנה.

זיך אליין אַנאַמען געגעבען די אָבגעטהיילטע סעקטע פון בעל שם טוב. אין ווען דוד המלך רופט זיך זעלבסט חסיד (תהלים פו, ב) פֶּעֶרוֹאֹנְדֶּרַט זיך די גמרא זייער דערויף און פֶּעֶרְעִנטפֶּערט איהם ווי עס איז (ברכות סג). **חֶסִידוֹת** (ברכות נו) איז געמיינט „מדת חסידות“ (ב"מ נב) געזיטעט און איידעל, דער וואָס לאָזט זינס איבער (מעבור על מדותיו). „לערנען חסידות“ קען הייסען לערנען ספרי מוסר ודרך ארץ: דעם אומנאנג מיט מענשען, אָבער מיט דעם, רופען ממילא אָן די סעקטע חסידים די למודי תורת חב"ד און די רביים'שע טיש-תורות.

חֶסֶד — הייסט אַ חדש חסד (ב"מ נט) וואָס ציילט נור

29 טעג (זעה „מלא“). **חֶסֶד דִּיעָה**

— פעהליג ערפאהרונג, גע-

פיהל. **חֶסֶד לְחֵם** (שמואל ב ג, כט) ברזיט פעהליג (ארם).

חֶסֶד דָּאָס אַרונטער רעכענען אַקלוינעם צאָהל פֿון אַגרויסען (סוכסטר אַקציאָן).

חֲצֵר (פ"א ו, ח) האָפּ — **חֲצֵרִים**
 (תהלים י, ח) געברויכפאר
 איז וויבלונד — **חֲצֵרוֹת** (יהוקאל
 מו, כב).

חֲקִירָה (סנהדרין לב) ערפאָר=
 שונג. פהלאָזאָפיע —

חֲקִירוֹת. **חֲקִיר** — **חֲקִירִים**,

חֲקִירָן נאטור-פאָרשער, ער=
 קלאָרט פהלאָזאָפיש. **חֲקִיר**

וְדִירֵשׁ נאכזוכט, ערפאָרשט.

חֲקִית דו זעכסטע סדרה אין
 פיערטען ספר (כמדבר יט,

א — כב, א) און דו 39-טע אין

חומש. פון דו סדרה איז פועל

צו לערנען מוסר און מדות דאָס

וואָס דער מענש איז גרעסער

איז זיין קלוגער פערזעהן אויף

א סך גרעסער (שם כ, יב) ⁽²⁾.

חֲרֵב (ירמיה לג, י) צערשטערט,

וויסט. **חֲרֵבָה** (ברבות ג)

חֲרֵב וּמְחֲרֵב (איב"ר) גאַנץ

פערזויסטעט. **חֲרֵבָן** (כתובות סב)

חֲצִי (שמות כד, י) דו העלפטע,

האלב — **חֲצִי אֵלוֹר**

אין העלפט מאָנהייט אלול **חֲצִי**

הַמַּלְכוּת (אסתר ה, ג) העלפט

קעניגרייך. **חֲצִי הַנֶּחֱם** העלפט

אומוואַנסט געקויפט פאר א האל=
 בען פרייז. **חֲצִי רו"ב** — ס"ז

רו"ב בל"ז — 1/2 רובל פסק.

חֲצִי שְׁעָה איין האלבע שטונדע.

חֲצוֹת, (תהלים קיט, סב) העלפטע.

„אָפּרויכטען חצות“ הייסט

דעם אויפשטעהן אין מיטען דער

נאכט אָפּרויכטען טרויער אויף

הורבן ירושלים ⁽¹⁾.

חֲצוּפָה (קדושין לג) פרעך, העזה.

חֲצוּפָה (מו"ק טו ; שם איתא

חציפה), **חֲצוּפָה** (סנהדרין, קה ; ב"ב

ק"ה) **חֲצוּפּוֹת** — חוצפה'דיג,

אונפערשעמט. **חֲצוּפָה מְחֲצָפָה**

פָּנִים — אגרויסער עזות פנים.

חֲצִיצָה (ב"ק, פב) שוידע וואַנד.

⁽¹⁾ מאמרים מענין חצות: בזהר חלק א, דף ע"ב. צב: (שם נזכר מורה השעות של מים' לכזון ע"י השעה), קל"ז, ר"ז: ר"ל: רמב: וחיב בראי מו. קעב: ח"צ דף כב: כג: שם ידבר ונשבות אודות קריאת התרגול בחצות.

⁽²⁾ הרלב"ג מוציא שמונה לקחי טוב מהפרשה הזאת ושלושה מהם בענין פרה אדומה שנתון בה טעם ושבה אף שנאמר בה דק. ואין להרהר אחריה ולבקש טעמים.

חַרְפָּה (בראשית לד, יד) שאנדע—
חַרְפּוֹת (תהלים סט, י).
חַרְפּוֹת וּבְיֹשִׁים — „פער”
 דעקט די חרפה, „אחרפה אן
 א זיט”, „קיין בלוש קיין חרפה
 האט ער נישט”, (פון חרפה ווערט
 חרפה בל”ז).

חַרְוִץ (משלי כא, ה) פליסונגער
חַרְוִצִים — בל”ז הייסט
 דאס אלץ: גאנץ פערנונפטונג,
 געשינדט, קלוג. **חַרְוִצוֹת** —
 איינפעלונג.

חוש (איוב כ, ב) זוננע, געפוהל—
חושים, **חוש הַרְאִיָּה**
 (הראית) דאס זעהן, געפוהל פון
 זעהן מיט די אויגען. **חוש**
הַשְׂמִיעָה (השמיע), געפוהל פון
 הערען, איז מיט די אָהרען.
חוש הַרִיחַ — געפוהל פון
 שמעקען, מיט דעם נאָז. **חוש**
הַטַּעַם — פיהלען דעם גע-
 שמאק, מיט דעם גומען (טעם).
חוש הַמְּשׁוֹשׁ — שפורען
 קעלט און וואַרעם—מיט דעם
 גאנצען אויבערפלעכע פון
 קערפער.

חַרְבָּנוֹת. **חַרְבֵּן בֵּית**
הַמִּקְדָּשׁ (כתובות סב:ז) דער צער-
 שטערונג פון הייליגען הויז.
חַרְבֵּן יְרוּשָׁלַיִם. „קלאַנט ווי
 אויפ’ן חורבן”.

חַרוֹז — **חַרוֹזִים** (חולין צה:) צום
 גראם (רוים), יעדער
 צייל (שטראפע).

חַרְטָמָה (עירובין סד:ז) בערייאונג.
חַרְטוֹת — „חרטה
 זאגט מען — איז נישט סוחר’ס”.

חָרֶם (ויקרא כו, כח) פערבאָ-
 טעם, באַיקאָט. **חָרֶם**
דַּרְבָּנוֹ גֵּרָשָׁם (חור’ע) ועה —
 „בחרם דרבנו גרשם”.

חַרְמַת (פסחים מ: שם קיד,) ועה —
 „וכר לטיט”.

חַרְיָף, חַרְיָף (חולין עו:) שאַרפֿ-
 זינג. **חַרְיָפִים**
 (פנתרין, יז). **חַרְיָפוֹת**—שאַרפֿ-
 זינגיקייט, „דער מקח איז חרוף”,
 ד”ה: שאַרף געשטיגען ¹.

חַרוֹף וְגִדְהוֹף — שוימפּפּען
 און לעסטערען —
חַרוֹפִים וְגִדְהוֹפִים (תנחומא תשא יד)

¹ במרא הוא אשכא—תרעא חרופי” (ביב, צ:ז) בשער הוול.

חֶשֶׁב (נשין נוי) געאכטעמט, פאָר-
 געהט — **חֶשְׁבוֹת**.
 „חשוב'ער מענש“ (איש נכבד) פועל
 חשוב'ער (געשעווער בל"ה) ווירד'גען.
חֶשְׁבוֹן (קהלת ז, כה. כ"ב, ט)
 רעכענונג — **חֶשְׁבוֹנוֹת**
 (ס"ט ז) רעכענונגען. „עם האָט נים
 קנין חשבון“ — אַ נישעפט וואָס
 ווירט נים קנין רעכנונג אויף
 פּאַרד'נסט.

חֶשֶׂד (ברכות, ה:) פּערדאכט.
חֶשֶׂד (שבת, צו:) פּער-
 דעכטיגט. „ער איז אין חשד“
 עס איז אויף איהם צו גלויבן.
חֶשׂוֹן (חשוון) נאָמען דער אכטע
 מאָנהייט (ועה — מר-חשוון);
 זיין ראש חדש בעשטייט אימער
 פון 2 טעג, נור וויל תשרי —
 דער מאָנאט וואָס פאר אים —
 בעשטייט פון 30 טעג, איז דער
 30-טער טאָג פון תשרי דער
 1-טער טאָג ר"ח חשוון, און
 געפאלט אין דו טעג: ב.ד.ה. ז.
 זיין ערשטער טאָג ר"ח געפאלט
 אויף דעם זעלבען טאָג וואָס
 דער 2-טער פון פּערגאנגענעם
 מאָנאט תשרי, ד"ה דער צווייטער
 טאָג ראש השנה. (אלע ראשי

חדשים פון אַ גאַנץ יאָהר קומט
 יעדער ר"ח אימער מיט אַ טאָג
 שפּעטער אלס דעם פּאַריגען).
חֶשֶׂן (בראשית א, ב) פּינסטער-
 נים. **חֶשֶׂן וַאֲפֵלָה**,
חֶשֶׂן מַצְרַיִם — דו פּינסטער-
 נים וואָס איז גערעכנט אין דו
 10 מכות אין מצרים, „פּער-
 חושכ'ט“ — פּערענדערט, פּער-
 שוואַרצט.

חֶשְׁבֵי בָּנִים (תענית, יא:)
 קינדערלאָזע.
חֶשֶׁק (מ"א, א, א) גלוסט, בעגעהרען.
 „דעם אַרומאנס חשק“
 שטאַמט דער פון וואָס דער
 אַרמער, נים קעגענדיג ערויכען
 זיין וואונש ערפולען פּערבלייבט
 ער אימער ביי דעם חשק.
חֶשֶׁשׁ (ירוש' קדושין פב:) בעקומע-
 רונג, בעזאָרנט זוך. **חֶשֶׁשׁ**
 (שבת, לא) **חֶשֶׁשׁ חֶמֶץ** —
 עס מאכט זאָרג דער ספק חמץ.
חֶתּוּךְ (ירוש' ברכות מט ה, כג)
 אַבשנידען.

חֵית — נאָמען דער 8-טע אות
 אין אַלף-בית.
חֵתִּימָה — זועגלונג, בעשלוס
חֵתִּימוֹת. **חֵתִּימָה**

חֻתָּן (שמות י"א) שוויגער פאָ-
 מער—**חֻתָּנָה** .
חָתָן (ישעיה סב, ה') ברויטונגאם
חֻתָּנים (נדה, כ"ז) . **חָתָן**
בְּרֵאשִׁית — דער פּערזאָן
 וואָס ווערט אויפגערוּפּען צו
 לעזען די ערסטע פרשה אין
 דער תורה (בראשית) . **חָתָן**
תּוֹרָה — דער פּערזאָן פאר
 וועלכען מען ענדיגט לעזען די
 תורה—אום „שמחת תורה“ .

טוֹבָה — גוטע בעזונגלונג, גוטע
 בעשלוס. „חתמ'ענען“ זיך אונטער
 שרייבען . „פּער'חתמ'עט“ —
 מיט זיגעל לאק. **חֻתּוּמַת יִדּוּ**
 (כ"ב, קסז) אײגענהאַנדונג אונטער=
 שרייבען . **חֻתּוּמַת זָקָן** (כ"ט, ל"ט)
 דער באַרד, פאנגט אָן פּער=
 נעמען זײַן אַרט .
חֻתָּנָה (שה"ש ג, י"א) הויכצײַט—
חֻתּוּנָה . **חֻתּוּנָה**
 געהאַט" — זיך פּערהײַראַטעט .

ט

ט"ס — טעות סיפּר .
ט"ק — טלית קָפּוֹן .

טוב (בראשית א', י) גוט—**טובים**
 (שה"ש א, ב) . **טוב מאד**
 (בראשית א, לא) זעהר גוט . **טב**
ותקלין ⁽¹⁾ גוט אין וויכטיג .
טובה (בראשית מד, ד) טוהן

ט—דער טע אַז אַז אַז אַז אַז
 און דונט פאר דעם צאָהל
 ניין . ער קומט אויך אין אָפּ=
 קורצונג (ר"ח) אַנשטאַט גאַנצע
 ווערטער, צב"ש .
טוי"ד — טור יוֹרְה דַּעָה .
טו"מ — טל ומָטָר, טענה ומענה .
טו"ת — טלית ותפלין .

⁽¹⁾ ותקלין—מלשון: תקל תקלוא במאזניא (דניאל ה, כז) , לאמר : הכסף ששוקלין לסוחר, כמ"ש: וישקול אברהם לעפרון ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר (ברא' כג, מז) . מקורו בב"מ, מד .

מַבֵּעַת (במדבר לא, ג) רִינָג —
מַבְעוֹת (שמות כה, יב)
מַבְעַת קְדוּשֵׁין — טרוי־
 אונגס רינג .

מְבִיעַת עֵין (שבת, קיד: ב"ב,
 י"ט) איינדרוינגענ־

דע אויג — וועדער ערקענען
 דורך דעם בליק, וואָס דערויף
 איז בעגלויכט געווען פּערצימטען
 אַ תּלמוד חכם, ווען ער האָט
 בלויז געזאָגט דאָס ער ערקענט
 מוטין בליק דאָס עס איז זיינע
 א פּערלאָרענע זאך, פּלעגט מען
 איהם אָפּגעבען אָן א סומן,
 דערויף זאָגט מען: „א טביעת
 עין פון א תּלמוד חכם". אָבער
 עס איז גאָר ניט געמיינט דאָס
 א תּלמוד חכם האָט אַ בעסערן
 טביעת עין .

מִבֵּית (אסתר ב, טו) דער צעהנ־
 טער מאָנאַט אין יאָהר .
 זיין ר"ח איז אמאָל פון 2 טעג,

גוטעס יעמאנדען — **מִזְבוֹת**
 (מ"ב כה, כח) . **מִזְבוֹה גְדוּלָה**
 (ע"ז, ח) . **מִזְבוֹת הַבְּלָל** —
 דאָס גוטע פּיר דעם אלגעמיין .
מִזְבוֹת הַנָּאָה (ב"מ, יא:) גוטע
 פון געניסען . **מִזְבֵּי הָעִיר**
 (מס' סופרים פ"ט) דין בעסמע
 פון שטאָרט .

מִטְּבַח (שמואל-א ט, כג) פּלוישער,
 קצב — **מִטְּבָחִים** (ברא' לו, לי) .
מִזְבֵּל (דברים לג, כד) מויכט,
 טונקט . **מִזְבֵּלָה** (ברכות
 כ:) דאָס טונקען .

מִבְּע (במד"ד פ"ד) נאַטורליכער
 פּוּהרינג . **מִבְּעוֹת** —
 נאַטורליכקייט . **מִבְּעֵיִם** (שם)
 פּוּזיקער .

מִזְבִּיָּה (זכריה י, י) גאָט בע־
 גוטונג, אזוי האָט גע־
מִתְּהַיָּסֵן משה רבנו ע"ה פון זיין
מִזְבֵּיִךְ צו זיין געפאָרען ווערן
מִזְבֵּי (סוטה, יב: שמו"ד פ"א, כ) 1) .

ז"ה (1) כי האבות והשבטים נקראו מאמותם בשמותיהם בעת הולדם; וע"ז איתא במדרש עה"ב, ותקרא שמו גרשם; דרך הצדיקים לקרא שם לבניהם ע"פ רמז מאיזה מאורע" (שמו"ר, ט"ט), וכן מצאו אסמכתא מהאמור בהולדת משה; ותרא אותו כי טוב ה'—הוא שקרא לו מִזְבֵּי, וכיב נמצא השם טוב במקרא (רות ג, יג; שופטים יא, ה), וי"א שקראה לו מִזְבֵּי לְאִמֵּהוּ הַנּוֹן לְבַיּוֹת, כאמור בשלמה שנתן הנביא קרא לו, וידויה—בעבור ה' (ש"ב יב, כד), וגם השם טוביה נמצא כוללתו (זכריה ו, י, ובנחמיה).

אמאל פון איין טאָג. ער געפאלט אין איינעם פון די טעג: „א. ב. ג. ד. ו.“ און ציילט 29-טעג. **מיטום** (נשין, נו:). **מיטום הרשע** (שם) געווען רעמישער פֿעלדמארשאל, נאכ־הער קעניג. ער האָט דאָס חרוב געמאכט ירושלים און פֿערברענט דעם צווייטען בית המקדש, און האָט אלע פֿלום אוועקגעפֿוהרט אין רוים, דאן האָבען די ים־וועלען איהם שווער ניט דער־טרונקען, האָט ער זיך ארויס־גערעדט: „ווי עס שיניט, איז דער יודישער נאָט גור מעכטיג אויף דעם וואַסער“ (ווי די בוכ־לישע געשיכטע ווייזט מיט פֿרעהן און מיט סיכרהן), האָט איהם דער ים גראַדע ניט גע־שאַדעט, נאָר ווי ער איז ארויף אויף דער יבשה איז איהם אזא מין קאָמאר (טיקע) דורך די נאָז־ליכער אַרביץ אין מאַרץ, וואָס

האָט איהם געלעכערט זיעבען יאָהר נאָכאנאנד. הערענדיג אַ שטארקען קלאַפּ פלעגט ער אָנפאַנגס שטילער ווערן, נאכ־הער האָט ער זיידער געבוסע־וועט — דער פון שטאַמט: „געוויינט ווי דער מוק מיטען האַמער“. נאָך מיטום־עס טוירט האָט מען דעם מוק אַרויסגענו־מען, איהם בעטראַכט און אָפֿ־געוועגען (נשין, שם).

מכסיסי מל־חמה (שבת, לא):

די קרוינס־אייגנרכטונג.

מל וממר (מא יו, א) טהוי און רעגען. א קורצע תפלה אין שמונה עשרה וועגן רעגען.

טולא ⁽¹⁾ שאַטען, בעשימצען, „פרוטולא“, צוטולען צו זיך — זוכט התקרבות.

טלאי על נבי טלאי (ברכות מנ) אַ ראַטע אויף אַ לאַטע.

טלטול (יבמות, צנ) אומזוער־פען ⁽¹⁾, פון אַרט בע־

⁽¹⁾ הלי' בנמרא: רחמנא! או בטולף, או בטולא דבר עשו (נשין יו); וכן: כשמשא לטולא' מחסה לצל מרוב השמש.

⁽²⁾ במקרא: הנה ה' מטלטלך טלטלה גבר (ישעיה כב, יז) והוכפל משרש טול' לחזוק הפעולה, דאמור על לקיחה והסרה: טול וצא' (יומא, סו), טול מה שנתת בו' (שבת קנא). וגם בלשון המקרא (שא יח, יא; יונה א, ה). וכן על

מִמָּאָה (שם ז). **מִמָּאָה** (במדבר ה, יט) אומר יינקיט.
מוֹמָמִים (בכורים פ"א מ"ה) (זעה — „אנדרונגוס“).
מִנְיָה (שה"ש ה, ח; ברכות, יטו) שמוטין, אַפּפּאַל. געליינט אויף מענשליכע אויסוואורף, אויף אויף אטויגעניכטס; ווייב — **מִנּוּפֶת** (ברכות, י; ב"ב צג).
טַעַם (שמות ט"ז, לא) געשמאק. **טוֹעַם טַעַם** (יומא עה).
 עטוואַס פּערוזכט. **טַעַם הַטָּא** (יומא כד) דעם געשמאק פון אויג. **טַעַם מִיתָה** (ב"ר פ' כא) דעם פּערוזף פון שטערעכען.
טַעַם מִסְפִּיק — גענוג אורזאכע:
טַעֲנָה (שבועות לה) אנקלאגע.
טַעֲנוֹת (סנהדרין כט).

וועגען — **טַלְטוּלִים** (סנהדרין כו).
טוֹרֵךְ (ירושלמי פאה, פ"א) **טאַלאַר**. אַמאַנעטאַ, אין גרמאַניע פון 3 מאַרק און דאַלאַר אַמע — רוקאַנישע פון 100 סענט.
טְלִיָּת (שבת נה) אויבער קלייד, דעקקע. **טְלִיָּוֹת** (שם לט) אויף: „טְלִיָּוֹת“ (במד"ר פ' יח), אָבער נישט „טְלִיָּוֹת“ (עי' ערוך ערך טל). **טְלִיָּת קָטָן** — קינדער — טלית. ⁽¹⁾ **טְלִיָּת וְתַפְלִיין** — בעזאַמדערע היללע מיט ציצית און תפולין צום אַנטאַהן אויף דעם פריהמאַרגענדגען דאוונען, ווייל עס קומט פאַר צו זאַגען די פּרשיות ציצית און תפולין אין קרוצאט שמע (ברכות, יד).
טָמֵא (ויקרא ה, ב) אונריין — **טַמְאִים** (ויקרא יא, ח).

הסעה ממקום למקום. ומוזה על הסעת דבר המוקצה בשבת ממקום למקום נקרא „טלטול“.

(1) בתלמוד השם טלית הונח על כל מיני בגדים (בימ ב), שנים אוחזין בטלית' והונח על בגד כבוד של ת"ח (עי' פ"ר פ' ע' וש"מ פ' כו) וכן; שני תלמידי חכמים פתכסין בטלית אחת (מישה, מט). ולטלית המיוחד לתפלה קראו „סידרא“ (ברכות נא). ותקבל השם טלית לסדין מצויין לזמן התפלה. והשם „טלית קטן“ משמע טלית לקטנים (להרעילים בפצווח), כי לולא זאת הלא טלית בלי נקבה; שנים אוחזין בטלית זה אימר אני מצא תיה וכולה שלי (בימ ב). „טלית שכולה תכלחן טלית מזהבת, אני ארנתיה“ (בימ ז) וכיו"ב.

אָנקלאַנגען, פּרומענוועס. מויען אדוואַקאַט--רעדט אויס זיינע אַנקלאַנגען. „טענה'ן“, גע'טענה'ט. מויעה (יחזקאל יג, י) איררעט. מועות. מעיות (מכות, יב). מעות נזי א אירטהום פון אהניד. מעות נמיר אוורקלו= כער אירטהום. „עם איז איין מעות“ (שבת נח). מעות הדפוס דרוק פעהלער.

מַפָּה (נדה, טז:) טראַפּפּען. מַפּוֹת-מַפּוּיִן (ב"ב טז:) מַפָּה סרוּחָה (אבות פ). מַפָּח (פ"א ו' כו:) אהאנד ברויט. מַפְּחִים (פנחות מא:)

מַפֵּל (ברכות לה; ובהים מח:) בני=זאך, געבען זאך. מַפְּלָה (ב"ר פ"מ, ב), געגענ= זאטין פון עיקר, וואָס בע= דייטעט; אהויבט=זאכע. מַפֵּשׁ (ברכות לו; נדה לו:) דוממער—מַפְּשִׁים (שבת קנז:), מַפְּשִׁין (תנחומא סוף פקודי) מַפְּשׁוֹת (שבת קנב:) דומהייט, נארעשקייט.

מַרְוֵד (יומא לה; ובהים קא:) פּערראַנט, בעלעשטיגט

מוט קלאפּאַט. מַרְדָּא (ברכות י"א:) מַרְדּוֹת.

מַרְחָ (דברים א, יב; ישעיה, א ד.) מַרְחָא — לאַסט, מיהע. מַרְחֻוֹת (שמו"ר פ' ל"ד). מַרְחָא דְצַבּוּרָא (ברכות יב:) בעלעסטויגונג פיר דו געמונדע. מַרְוּף (כתובות, קה:) צומוסט. מַרְוּף הַדַּעַת — וואהנזונג.

מַרְפֵּה (בראשית לא, ג'ט) פּער= צוקטע, וואָס אַבעל חי ווערט צוריסען און צובוסען דורך טהורע—דער פון הייסט „מרייף“ נאָר פּערפּאַטענע שפּיז= גערויכטע נאָך דער תּוֹרָה. אויך דו פּערמישונג פון פּלוי= שייגע מוט מילכיגע צוזאמען, אָדער א פּערפּאַטענע פּיה וועלכע זי קען לאנג ניט לעבען צוליעב איהר איגערויכע קראַנט= קהייט, אָדער זי וואַלט צוליעב דעם מעהר ניט געקענט גע= באַהרען — מאַכט דאָס איהר פּאַר אַטרפּה¹). „קוילעט אויף טרפות“ (טרפות) אָהן בדיקה, ניט פיר יודען צו עסען, אָבער

(¹) טרפה אינה היה (תולין יב), טרפה אינה יולדת (שם נד). גם אדם

אין די ארטהאדאקסען אועלכע
 בוכער וואס איז גיט שייך צו
 תורה, פלפול, שאלות תשובות
 און ספרי מוסר—גיט וויסענדיג
 צו דאס איז טרוף צו פסול
 רופען זיי עס מיט גידע צוזאם
 מען, די זעלבע וואס אין
 תלמוד רופט מען דאס איידע
 לער: „ספרים חזונים“ אויסערלי-
 כע בוכער¹.

מַרְקָן (י"מא, י) א טערק.

ט"ת—נאמען דער 9-טע אות
 אין דעם אלף=בית.

די שחיטה פערבלייבט פארט
 נאך אידישען דין, צו ליב צער
 בעלי חיים; „עס איז ווערט אויף
 טרפות“ אין זעלבען זינג, עס
 לוינט אויף פיר גיט יודען,
 צו פערקויפען; דען יודען צאָה=
 לען אימער טהיער פיר פלייש.
טרוף פסול—דער טערמין
 „פסול“ בעדיטעט אויף אנגעגע-
 שטאנד וואס פערלירט זיין
 טויגלעכקייט צום רעליגיעזע
 אויספירליכקייט (ועה— „פסול“)
 און מיט די ביידע טערמינען
 צוזאמען— „טרוף=פסול“ רופען

א=שטאט דעם ציפער 10.
 צושטעלענדיג צו אים פון די

ר—דער 10-טע בוכשטאב אין
 „אלף=בית“. ער דינט אויף

חולה נקרא טרפה; דלמא נה גופיה טרפה הוה (זבחים קטז). ומה דקרינין טרפה
 אם לא נשחטה כדין וכדת, נקרא בגמרא, נבלה, כמו שחיטת נכרי נבלה (חולין יג),
 שם במסכת חולין הושב שמונה עשר מיני טרפות ממחלות והברונות פנימיות
 בבהמה והרמב"ם חלקם לשבעים (רמב"ם הלי שחיטה פ"ה ה"י ב וה"י ג).
 (1) מבואר מאתי ברחבה בחבורי, כל חמדת ישראל, במבוא (צד 21 הערה 13)
 ספרים חזונים וחכמות חזויות קראו חזיל לחכמות. כוללות ולמודים שלמדו מחוץ
 לבה"מ, וכן קראו הקדמונים גם לחמסכתות הקטנות כמס' סופרים ועוד (עיין
 תוספתא ברכות דף יח, ובתעודה בישראל לריב"ל שער ג' פ' טו).

און צום ענדע צייט וואָרט פֿור
 דו 2-טע פֿערזאָן ווייבליך—
תַּפְעֵלִי דו ווירסט טאָן אויך
 אין אימפּעראַטיוו (צו) פֿור 1
 פֿערזאָן—דו זאלסט טאָן .

אויך בעצייכענט ער צום
 ענדע וואָרט צוזאַמען מיט „ם“
 אויף מעהר צאָהל—פֿוֹעַלִים
 אויך אן דעם ם, אין פֿערבינדונג
 צו נאָך אוואָרט (בסמיכות) —
 פֿוֹעַלִי אָן (תהלים ה' ו'). ד"ז אין
 הויפט ווערטער בִּנְדִים-בִּנְדִי; בְּנִים,
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל .

דער יִדְנָט אויך ביי בעציהענדע
 ווערטער (שם היחס) צב"ש ירושלמי,
 חברוני . ד"ז אין אָרדנונגס
 צאָהל: שני 2-טע, שלישי 3-טע
 א. ו. וו.

דער בוכשטאב י דִּנְט
 צוזאַמען מיט נאָך אותיות אין
 אָבְקִרְצוּנִג (ר"ת), צב"ש:
 י"א — יָרָא אֱלֹהִים, יֵשׁ אֲמִרִים .

י"ד"ח — יְדֵי חֻבְתִּי .

י"י"ג — יֵינֵן יָסֵן .

י"ו"ב — יוֹם בְּפוֹר .

פֿאַרְנוֹגַע בוכשטאבן ווערט עס
 צוזאַמען איינצעלנע מיט צעהנד-
 לונגע, אויף דעם אַרט:

יא=11, בי=16¹ .

יב=12, יז=17 .

יג=13, יח=18 .

יד=14, יט=19 .

טו=15 .

(דער כ און דו ווייטער=
 דינע בוכשטאבען זיינען שוין
 פֿערעכנט אונטער צעהנדליגע
 און פון ק—הונדערטע) .

זי ווערן בענוצט אויף
 דעם אופן:

יב שְׁבַטִים—דו 12 שטאַמען .
יג מִדּוֹת — דו 13 אַייגענ-
 שאַפטען .

יז בְּתַמוּז—17 טעג אין תמוז .
יט בְּסֵלוֹ—19 טעג אין כסלו .

דער בוכשטאב י דִּנְט
 אס אָנפאַנג צייטוואָרט (פעל) צו=
 בעצייכענען דו צוקינפטונגע צייט
 פֿאר דעם 3-טען פֿערזאָן, צב"ש:
יפֿעל — ער וועט טאָן, ד"ז איז
 אויך אין מעהר צאָהל—יפֿעלִי .

¹ טו און טז קומט אנטאט יח, יג, ווייל דווע זיינע בוכשטאבען פון דעם שם
 בן ארבע אותיות—בענוצט מען זיי מיט אויף דברי תול .

נאָמען, ווייל מען פלעגט בײַ אונז דעם יובעל יאָהר אײַנ= קופטען דורך דעם בלאַזען אין אַהאַרן פון אַבאראַן (ווידער), דאָס דער בעפרייאַונס יאָהר פיר נעקויפטע פּעלדער, הייזער אָדער קנעכט, וואָס פלעגט מוֹ= זען בעפרייט ווערען צו יעדען פונפציגטען יאָהר. אײַן מאָל אין אַ יובל הייסט: גאַנץ זעלטן, ווייל דער יובל פלעגט זײַן אײַן מאָל אין 50 יאָהר.

יבֿשָׁה (בראשית א, ט) טרוקענע לאַנד—געגענזאַמץ פון ים (יונה א, ט).

יבֿשָׁה (במדבר יא, ו) פּערטרוֹ= קענט, פּערדארט; הויבט= זעכליך אַיז עס געזאַגט, ווען צוליבע וואַסער מאַנגעל דאַרען אלע געוויקסע אויף די פּעל= דער (יואל א, יט) יבֿשׁ (סוכה ל:) אפּערזעלקטער.

יגיעה (בראשית לא, מב) אכמוֹ= הונג דורך ארבייט— **יגיעות** (ברכות נה:) **יגיע כפי**

יובֿ"ק — יום קפור קאָן. **י"ל** — י"ש לומר.

ימ"ש — ימח שמו.

יעו"י — יעלה ויבא.

יצה"ר — גצר הרע.

יקנה"ז — יזו, קרויט גר, סבבֿלה, יאָן.

י"ש — יזו שָׁרָה, גראַ שָׁמַים.

יזאָל (ש"א ת, ט) בעוויליגט. נאָמען שמואל הנביא'ס זאָהן, געווען ריכטער אין באַר שבע, מוט דעם נאָמען הייסט אויף אײַן גבא פון די תרי עשר. **יזאוש** (קהלת ב, ט) פּערצווײַפּלונג, אַכשטיין פון וואָס, גיט זייענדיג זיכער דאָס מעהר צו עררייכען.

יבא יזמו (תהלים לו, י) עס וועט נאָך קומען זײַן בעלאָהנונגס=טאַג¹.

יובל (ויקרא כה, ו) ווידער= האָרן. דערום רופט מען דעם יובעל יאָהר מוט דעם

¹ גם נמצא בהפך, או כי יזמו יבא" (שי"א כו, י). יש מפרשים ביאת שמש (אונטערזאגט דער זאנוע) ולדעתי גם ביאת שמש לעת ערב הוא ג"כ עלית השמש ולא שקיעה כי בתקופתו הוא תמיד במדרגת עליה וזריחה אל אשר הוא שואף פלה (עי' כ"ב, כה).

יִדְעֵה סֵפֶר (ישעיה כט, יא)
 בעלעזענער, פערשטייט די
 שווארצע פונטלאך; **יִדְעֵה**
עֵת־דֹּדוֹת (סנה' צא:) ער ווייס
 די צוקונפט. **יִדְעֵה נֹאכְרִיכְתָא**.
יִדְעוֹת. **יִדְעוֹת בֵּית רַבּוֹ**
 (שבועות ה:) די וויסענשאפט פון
 זיין חדר לערנונג. **הָאֵם אִי־יִדְעָה**
 בעזיצט אקענטניס פון איין
 זאכע.

יְהוֹאֵשׁ (מ"ב יג, י:) נאָטמעס
 פֿייער. נאָטמען פון צוויי
 יודישע קעניגע (בל"ז-היוועש).

יְהוּדָה (בראשית כט, לה) גע-
 לויכטער. פֿיערטרער
 זאָהן יעקב אָבינו'ס פון לאה.
 דער שבט יהודה איז בעשטא-
 נען פון 74,600 מאַן; פון
 שבט יהודה שטאמט „מלכות
 בית דוד" (דה"א ב, ג-טו; רות
 ד, יח-כב:).

יְהוּדִי (אסתר ב, ה) יודע.
יְהוּדִים (ירמיה מג, ט)
 הייסען, די וואָס זיינען פֿער-
 בלויכען ביי מלכות בית דוד
 אָבגעטהילט פון די עשרת
 השבטים. זיי זיינען געווען דער
 שבט יהודה און בנימין צוזאמען

(בראשית, שם) דאָס ערווערפונג
 פון מינע הענד דורך מוהע.
יִנְעוֹת וּמִצְאָת (מעלה ו:) האָסטו
 זוף געמיהט, האָסטו ערריכט.
יָד (בראשית לח, כח) האַנד —
יָדַיִם (משלי י, י). „הָאֵם
 אִיד" — אנטהייל נעמען (תהלים
 פט, כב). **יָד אַחַת** לאַקוּיט,
 סונדריקאט.

יִוֵּד — נאָמען דער 10=טע אות
 אין אלף=בית.

יִדְיָדִי (ישעיה ה, א) מיין טרייער
 פריינד. **יִדְיָדִי וְאַהוּבִי**
 (סוף יוצר ליום א' ש"פ) מיין פריינד
 און בעלעבטער. **יִדְיָדִי לְבִי** —
 הערצענס=פריינד.

יִדְיָדִיָּה (ש"ב יב, כה) נאָטמעס
 ליעבלונג. מיט דעם
 נאָמען האָט אָנגערופען נתן
 הנביא, שלמה המלך ווען ער איז
 געפאָרען געוואָהרען (ועה—דוד).

יִדְעֵה (ש"א טו, טו) ווייסער.
יִדְעֵן קענער. **יִדְעֵה**
 (ישעיה נג, ג: ברכות ה) בעוואוסט,
 בעקענט. **יִדְעֵה מַחֲשָׁבוֹת**
 (סנהדרין, ו:) ער ווייס יענעמס
 געדאנקען. **יִדְעֵה נֶגֶן** (ש"א טו, יו)
 פערשטייט (קען) שפּיעלען.

און דרעסטיג קעננען און האָט
 די יודען צוטהיילט די לאַנד
 מיט אַגורל (יהושע יד) אין אַמשך
 פון 14 יאָהר (כתובות, כד).

יין—גרעק — יוֹנִים. מיר גע-
 נען אזוי אויף די רוסען,
 ווייל זיי האָבען גרוכישע קורכע.
יְהִיָּאֵל (עורא ת ט) גאָטט
 בעלעבע. דעזער נאָ-
 מען איז אונטער די יודישע
 פאמיליען וואָס זינגען געקומען
 פון גלות בבל צוריק קיין
 ארץ ישראל².

יְחִיד (דברים לג, ה). **יְחִידִי**
 (בראשית י, ו) צו זאמען.

ביזאמען; ווען צוויי טרעפען
 זיך ביי איין ארטוקעל וואָס
 ביידע ווילען דאָס קויפען, כדי
 זיי זאלען זיך נישט שטינגען —
 רופען זיי זיך ארויס! **יְחִידִי**
 ד. ה. „זאל זיין שותפות“ וואו
 עס איז אויסגערלוק אין פסוק

יְחִידִי יְחִלֹּקֵנִי (ש"א ל, כד).
יְחִיד (תהלים כה, טו): איינציג,
יְחִידִי (שופטים יא, לד)

דער איבערזעצער טהייל יודען האָט
 זיך גערופען „ישראל“ (איזרא-
 עליםען). נאָך דעם נאָמען פון
 אונזער פאָטער יעקב וואָס
 האָט אויף געהייסען ישראל
 (גאָטטעס הערשער). „יודענע“ —
 יהודית, איין יודישע פרויענ-
 צומער. דער נאָמען יוד ווען
 ער שרייבט זיך מיט לאטיינישע
 בוכשטאבען „Iud“, ווערט גע-
 לעזען דער בוכשטאב יוד ווי
 זון, „דיזיד“, דער פון שטאמט
 דער צונאמען „זשוד“, אָבער
 ער איז נאָר קיין שומפף וואָרט.
יְהִיָּה (בראשית א, כט) זיין, גע-
 שעהען. **יְהִיָּה מִן שִׁיְהִיָּה**
 זאל זיין ווער עס זאל זיין.

יְהוֹשֻׁעַ (שמות יו, ט) געהאלפע-
 גער פון גאָט¹.
 איהם האָט משה רבינו בעפאל-
 מעכטיגט דאָס ער זאל נאָך
 זיין טוידט אריין ברינגען דיא
 גאנצע פאלק יודען אין ארץ
 ישראל, און ער האָט דורך גע-
 פורט אלע שטרעמען מיט איין

¹ כן פרשו חז"ל השם יהושע ברית: יה וישוע (מעצת מרגלים). עי
 במדבר פ' יג.

² השם זה בלא יוד הוא, דואל' אשר בנה את יריחו (מא, מו, לד).

איינציגע. **יהודים** (תהלים סח, ז)
יהדות — **יהודי סגלה**
 די איינצעלנע שאטין. **יהוד**
 (מגילה, ג:) דאס זיין צוזאמען
 אמאנספערזאן מיט אפרעמדע
 פרויענצומער אין איין אָבגע-
 זאנדערטען צוממער.

יחזקאל (יחזקאל א, ג) גאָט
 שטערקע. גאָמען דער
 נביא יחזקאל, ער איז אויס
 געצויכענט דער מיט וואָס ער
 דאָט געהאט די געטליכע ער-
 שיינגען אין חוץ לאָרץ, זינען-
 דיג אין גלות בבל (יחזקאל א,
 ג; יא, טו) און צום קבוץ
 גלויות האָט מען איהם געוווּזען
 דאָס עם מוז זיין אויודערפע-
 לעבונג און אפּעראיינגונג פון
 אלע אָבגעשטאַרבענע טהיילען
 אונטער די גאַנצע פּאַלק¹.

יחזקן (ירמיה מב, יג) גאָט בענגע-
 דיגט, אויף אונטער תלמו-
 דיסטען גיט ביז צוויי און פונפ-
 ציג וועלכע האָבען זיך אָנגע-
 רופען מיט דויען גאָמען.

יחוס — שטאַמונג, פון ארע-
 לע פאמיליע; **יחוסן** —
יחסנים, **יחוס אבות** הוי-
 כע הערקונפט. **יחוס עצמי** —
 אייגענע וויכטיגקייט. „יחסנישע“.

יין (בראשית ט, כא:) וויין —

יינות (ב"ב ז:;) **יין נפון**

(י"ג) וויינשמאַק וויין. (במד' יג, י)

יין המשמר (ברכות לד:

מנהדרין צט:) אויסגעהאלטענע

וויין. (ועה—לויתן); **יין ישן** (מגילה

טז:) אלטען וויין². **יין נסך**

(עז סג, מלה"כ דברים לב, לח)

געגאָסענער וויין צום געטצענע-
 דינסט פון היידען. פון דעם איז

¹ מתאים עם הכתובים: ולקחתי אתכם מן הגוים וגו' וזרקתי עליכם מים טהורים וגו' ומכל גלוליתכם אטהר אתכם ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם וגו' וישבתם בארץ אשר נתתי לאבותיכם וגו', ותקף בהקאפיטל שאחרים (שם לו) יסופר מתחית מתי יחזקאל, שרבי יהודה אומר משל היה (מנהדרין צב:) וריי בן בתירא אומר באמת היה ולא משל.

² על הדרנות ששלח יוסף לאביו, מטוב מצרים (בראשית מה, כג) אמרו בנמרא: ששלח לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו—ושואלים בה' ג' שאלות: א) ובי רק חביב על הזקנים? ב) כמה עלו זקנים על נערים בדבר זה? ג) איך יונה חלי

יודען אָסור בהנאה. יין של פֿסח וזײַן צום פסח=סדר גע= ברויך. יין שָׁרְתָה (י"ט) פראַנד וזײַן (פראַנפּען בל"ז). אזוי רופט עס דער דיטשע, צו לוב זײַן שטאַרקײַט, אויך דער יודע רופט דאָס: „דער בוטערער טראַפּען“ אָבער דער רוסישע רופט עס בלויז „וועסערול“ (וואַדקא).

ייִשר פֿח (שבת טו ב"ז חולין ע"ה) זאל אויפגעשטאַרקט ווערן די קרעפטע! ד.ה. „אַנרויסער דאַנק!“.

יוֹכָבֵד (שמות י, ב) פון גאָטט בעעהרט: נאָמען די מוטער פון משה, אהרן אין מרים. יִבּוֹל (שופטים ב, יד) קאַנגען, זײַן אום שטאַנדע. יִבְלָת (במדבר יד, טו) מעגליכקײַט, קענען ערטראַגען. „ער יבול'ט נײַט“ פֿערשטייט נײַט אין קענט= נײַט. „נײַט ביכולת“ נײַט אומ= שטאַנד, אין פֿערמעגליכקײַט. יִלָּד (בראשית כא, טו) קינד, קנאַבע, יונגלונג. יִלְדִים

(הניאל א, ד) יִלְדָה (בראשית לד, ד) יונגפרוי, מעדכען. יִלְדוֹת (זכריה ת, ה) ילוד אִשָּׁה (איוב יד, א) געבאַרען פון אפרויענצומער — דער מיט דריקט אױס דער העברײַער דעם מענשענ'ס שוואַכקײַט, דער מיט אַלײַן וואָס ער איז געבאַרען פון אפרוי, דער פאָ= טער מעג טױן זײַן ווער עס זאל נײַט זײַן. „יאלד“ רופען בלי=זמר אײַן אונזױסענדען, און אין אלגעמיין איז דאָס אזעלכער וואָס מ'זשט זיך ארײַן אין אונזך וואָס איז נײַט זײַן פאָך, אַהרױט (אידיאַט) אָדער סתם אַבולוואַן (גלם).

יִלְלָה (צפניה א, י) וועה=קלא= גע=יִלְלוֹת.

יָם (בראשית יד, ג) מעער, יָמױם (שם א, ג) דאָס פֿערנעמט דרײַ טהײַלען פון אונזער ערד= קונעל, וואָס אמאָל איז ער גע= ווען דורכאױס נור פון וואַסער אַלײַן (בראשית א, ב—ג).

הדעת מדבר מאכל ומשתה ששיך רק להטעם? ותשובה אחת מספקת לכלן, והיא: כי האדם לעת זקנתו הוא ככלי אין חפץ בו וימצא הוקן נחומים בין ישן שעולה בערכו על יין חדש ודעת הוקן נחה בראותו כי יש דבר שיקר בשביל זקנתו.

לען יעדער יום טוב און תענות פון גאנצען יאהר נאָך די פסח טעג פון דעם יאהר, נאָך דעם געפלאַכטענעם אלה-בית וואָס הייסט: „א-ת-ב-ש“ (זגה-א-ת-ב-ש), אויף דעם אופן: „א-ת—ווען דער ערשטער טאָג פסח (דערזיף ווייזט דער א) דאָן פאלט „תשעה באב“. „ב-ש—ווען דער צווייטער טאָג פסח פאלט „שבעות“. „ג-ר—ווען דער דריטער טאָג פסח—פאלט „ראש השנה“. „ד-ק—ווען דער פיערטער טאָג פסח — פאלט קריאת התורה, ד”ה „שמחת תורה“. „ה-ץ—ווען דער פינפטער טאָג פסח — פאלט „צום כפור“. „ו-ף—ווען ו-דפסח, איז געפאלען דער פאָריגער „פורים“. אויף פאלט אין איהם ל”ג-בעומר (דער סימן איז „פלא“). אין די טעג פאלען נישט די ימים טובים, און תעניתים: „א, ג, ו—פאלט נישט יום כפור, צום גדליה (אויסער א נדחה קען פאלען וונטאָג) און תענות אַסתר. „ב, ד, ו—פאלט נישט ראש השנה, סופות און נישט שמיני עצרת. „ב, ד, ז—נישט

יום (בראשית א, ה) טאָג. ד. ה. די לוכטונגע צייט פון זונן ערשיינונג ביז איהר פערנעהן—**ימים** (שם ד, ג). **יום האָרוך** (ערויבן נו:) דער ליינגסטער טאָג אין יאהר. ער קומט אויס צו זיין אין תקופת המזו אויף דער צפון זייט ערד. ממילא איז דאָרט דאָן די קורצטע נאכט—און קומט אויס צו זיין און דרום זייט דאָן דער קורצטער טאָג. און די ליינגסטע נאכט. אין געגענטהויל אין תקופת טבת איז דער יום האָרוך און די קורצטע נאכט פאר דרום זייט און אין צפון איז דאָן דער יום הקצר מוט די ליינגסטע נאכט. נאָר אין תקופות ניסן און תשרי איז דער טאָג מוט די נאכט גלייך פאר בײַ דע טהיילען וועלט. **יום הדין** (ע”ז יח, ד”ר פ’ צ”ג) גערױכטס=טאָג בעשטומטער טערמין, בלויז **יום טוב**. (שמ”א כה, ה) פּייער=טאָג פעסט טאָג—**ימים טובים** (ב”ב קכא:). א בעשטומטער סומן איז צו וויסען: און וועלכען טאָג עס וועט פאל=

פורים און גיט ל"ג בעומר.
 "ב, ה, ז" — פאלט גיט שמחת
 תורה. "ג, ה, ז" — גיט שבועות,
 הושענה רבה, פסח-שני (כ' סיון)¹.
יום טוב — קומט פאר אונז
 מער מעגליכע נעמען².
יום כפור — א שטריינג
 אָפּקומענעס טאָג דעם צעהנע
 טען תשרי מן התורה (ויקרא כג,
 כז). פערבאָטען פון פינגף זאכען,
 ערקלערט מדרבנן (יומא, ע"ג). **יום**
כפור קטן — דער קליין
 יום כפור. גאנץ וועהניג האָבען
 זיך איינגעפיהרט צו פאסטען
 ערב ראש חדש, מתקן צו זיין
 וואָס מען איז פונם אַ גאָנץ

חדש³. **יום הקציר** (עירובין,
 נ"ג) דער קורצטער טאָג אין
 יאָהר, ער פאלט צו צפון זייט
 אין תקופת טבת און צו דרום
 זייט אין תקופת תמוז (ועה—
 "יום האָרויך"). **ימים הנוראים**
 (או"ח ג"ה ס"ק כא) די פורכטבארע
 טעג, הייסען די טעג פון ר"ח
 אלול ביז נאָך יום כפור. **ימים**
קליקה (ירמיה לז, כה) טאָג און
 נאכט (ד. ה. שטענדיג אָהן
 אַ אויפהער). **יומא דפגרא**
 וואָקאָציאָנס טעג⁴. **ימות**
המשׁיח (שבת, קנא:) משׁיח'ס
 צייט. "זיצט יומם ולילה" ווי
 טאָג אזוי נאכט—און לערונט.

¹ סימני קביעות המועדים אילו מובאים באיזה הלי' ר"ח ס"י תכה ונשנו ברחבה
 במי' בינה לעתים. ולסימן אית—שאלף של פסח הוא אותו יום לתשעה באב, נתנו
 סימן מהכתוב על מצות—ומרוים יאבלוהו. זה שיסד חפישן (ביוצר להפסקה ראשונה):
 "ליל הלל וילל בשה נגרוים" לאמר: אותו לילה שאומרים הלל על הסדר ש"פ—בו
 אומרים ג"כ הקנות של תשעה באב.

² השם הזה נמצא גם באחרונים בזמננו: בו נקרא הרב בעל התוספות יום
 טוב וגם המלומד ר' יום טוב ליפמאן צונין ז"ל, ויש לו מהלכים בין העם.

³ כן הלשון באיזה הלי' ראש חדש ס"י תיז: נהגו קצת להתענות בערב
 ראש חדש וכי' לתקן את אשר עותו בכל החדש, מאחר שהוא יום האחרון של החדש,
 כמו שנהנין להתענות בעריזה שהוא יום האחרון בשנה על כל מה שפנס כל השנה, ובעלי
 הקבלה כהארז"ל נותנים טעם ליום כפורים זה להשתתף בצער הלבנה שנתמעטה, שהיא
 מכותה נגד הלבנה העליונה, היא השכינה וחלול שמה כביכול.

⁴ פגרא מלי' חולשא, כמיש: אשר פגרו מלכת' (שי"א ל, כא) והוא יום שחלשו

ימח שמו (ימ"ש) עם זאל ווערן פארטילונט זיין נאָמען.

ימח שמו (תהלים קט, י.)
 ומה שמוניק" — אַלידראַק, דו ערד זאל איהם נוט טראַגען.

ינדה (מ"ב יד, כה) טויבע, נאָמען פון דו תרי עשר נביאים.

ינדה (ירושלמי ר"פ מקום שנהנו) צונויגונג אמאל מענליך

כער נאָמען (תענית פ"ד הל' ב), יעצט איז דאָס אַנאָמען אונטער פרויען.

יניקה (כ"ב, עא) זויען, גענוסען.

ינתן (ש"א יד, א) גאָסטעס גאבע, אָדער טייבעלע¹.

נאָמען טאול המלך'ס זאָהן, דו רייט גע און שטארקע ליעבע וואָס איז געווען צווישען איהם און

דודן — ווערענד ער איז נאָך געווען ביי זיין פאָטער אהויף

מזויקאנט — דינט ביי אויגעריע הכמוס פאר אמוסטער פון

ליעבע אָהן אינטערעסע (אבות פ"ה).

יסוד (שמות כט יב, זכחים גג: גרונדלאַגע — יסודות (יחזקאל ל, ד)

יוסף (בראשית ל, כד) גאָסט פערמעהרע. דער בעלזב= טער זאָהן יעקב אָביגו'ס פון רחל. בעקאנט מוט דער בעוואוס= טע געשוכטע: "מכורת יוסף" (ועה—וישב).

יסורים (שבת, נה) שמערצען, וועהען. יסורים קאָשנים

אונערטרעגליכע שמערצען. יסורים של אהבה (ברכות

ה') שמערצן וואָס מען געהמט אָן פאר גוט, דער מוט אָבצו=

קומען פאר זינד.

יעלה (דברים ל, יב) עם זאל אויפשטייגען, הערויפ=

קומען. אָננעמאכט אַנאַנצע יעלה" — זאָנט מען ווען יעמאנד

מאכט פון אוואָרט אַנאַנצע סו= מאַמאָכע און אַנעטומעל—דאָס שטאמט פון דעם פזמון "יעלה"

ונתעצלו בני הישיבה לבא לשיעוריהם משום איזה אמתלא, והלשון הוא בנמרא: יומא דמפגרי ביה רבנן (שבת, קמז:).

¹ כמו שתרומתי שמשון מלשון שמש, בנזן הדקטנה מחבה, כן יש לומר גיב ביותן שנתוסף נזן מחבה להשם יונה, ותתחלף דרא לתיו כמשפטה בסמיכות.

געפיהרט זיין פפליכט. **יִצְאָ**
לְכַל הַדְּעוֹת אויסגעפיהרט
 נאָך אַלעמענע מינונג. **יִצְאָ**
וּנְכַנְס (פּנהדרין, כא׳) אָפּטער
 איינגעהער. **יִצְאָ מִדְּעוֹתוֹ** —
 אראָפּ פון זינגען. **יִצְאָ מִן**
הַכִּלְלִי (ברוח דר׳) אויסגע-
 שלאָסען פון דעם אלגעמיין.
יִצְאָ לְתַרְבוֹת רַעָה (ברכות
 א׳; תענה ט׳) הערויס אין אַשלעכע
 טער אויפפיהרונג (זעה — תרבות
 רעה) אין אנטערקונג.

יִצְיָאת מִצְרַיִם (פסחים ק׳)
 ב׳״ט ס״א׳) דאָס
 הערויס געהן פון מצרים.
יִצְיָאת הַנֶּפֶשׁ (שבת קנ׳) דאָס
 זעלבע וויא: **יִצְיָאת נִשְׁמָה**
 (מו״ק כח׳) דאָס אויסגעהן
 די זעעלע.

יִצְחָק (בראשית כא׳, ג׳) פרוידע-
 קינד. דער צווייטער פון
 די אַבות, ער ווערט איבער-
 ראלל דערמאָנט אין תפלות און
 אין סליחות צולועב זיין עקדה
 (זעה סדרה — וירא׳).

יִצְרָ (בראשית ה׳, כא׳) זינגען,
 גינגונג. **יִצְרָ מוֹב** (ברכות
 ה׳; שם ס׳) גינגונג צו גוטטעס.

צו „כל נדרי“ וואָס פּערנעהמט
 דעם גאַנצען אַלף-בית און אויך
 פּערקעהרט על פי „תשר״ק“, וואָס
 פאַר יעדער בוכשטאַב קומט
 דער וואָרט „יעלה“. דען דער
 א״ב איז אַ מאַסשטאַב פאַר
 אלע פייטנים אויף אהין און
 צוריק. אָפּט אויך על פי א״ב כפול
 צולייגענדיג דעם שם המחבר
 בראש החרוזים און חזק.

יִוָּעַץ (שׁ״ב טו׳, יב׳) ראהמגע-
 בער, **יִוָּעַצִים** (משלי טו׳, כב׳).

יַעֲקֹב (בראשית כה׳, כו׳) פּער-
 זענהאלטער. נאָמען דער
 דריטער פון אונזערע דריי אַבות
 און האָט אויפגעשטעלט דאָ
 צוועלף שבטים.

יַפְהַדְפִּיָּה (ירמיה טו׳, ב׳) אלער
 שענסטעם — **יַפְיָה**
 (פסחים י׳) שיינהייט — **יַפְיָה פְּיוֹת**
 (מגילה טו׳; תענית ל׳). **יַפְתַּ הָאָר**
 (דברים כא׳, יא׳) שיינעם גע-
 שטאלט. דאָס ווירד געלייגט
 אויף אַשיינע פרויענצומער.
יִצְאָ (בראשית ב׳, י׳) הערויס-

געהן, הערויסקומען. **יִצְאָ**
 (מנחות ג׳) אויסגעפיהרט. **יִצְאָ**
יְדֵי חוֹבְתוֹ (ברכות הו׳) אויס-

גאָט²). **יִרְאֵת שָׁמַיִם** (תּחומא בהעלותך יא). „יִרְאֵת שָׁמַיִם פְּנִיִּם“ — געמאכטע פרומיגקייט אום צו קענען ליצטען בעטריגען.

יִרְד (איוב ז, ט) אַרונטערגעקוּ= מענער. **יִרְד מִנְּכִסֵּי** אַרונטערגעקומענער פון זײַן גוטען שטאנד, א געפאלענער בעל הבית.

יְרֻדִים (פסוק דברים פ' יג עשה"ב „ירד מיעקב“). **יְרֻדָה** (שמ"ר פ"ל). **יְרֻדָה** (ערוכין, טו: תחומא בהעלותך יא) אַרְאָפּ שְׁטַיִן= גונג, זונקט. **יְרֻד לְחַיִּיו** (כתובות נ"ב, ע"א) קומט אַרונטערנעהמען זײַן חיונה.

יְרִיד (ע"ז, יג ב' פ' טו) יאַהר= מארק—**יְרִידִים** ³.

יְרוּחָם (ש"א א, א) דער ערבאַרמ= טער. נאַמען דער עלטער פאַטער פון שמואל הנביא. **יְרֻמָּאֵל** (דה"א ב, ט) גאָט= טעם ערבאַרמטער.

יִצַר הָרַע (שם) בעעזען לעדענשאפט.

יִכָּר (תהלים קט"ו, טו) טייער, געאכטעט. **יִכָּרֵן** — פערקויפט טייער. **יִכָּרוּת** (איכה פ' בני ציון היקרים) אַ טייערקייט אויף שפניז וואַארען. **יִכָּר הַמַּצִּיאֹת** — זעלמען אַנצוטורע= פון. „א מענש א יקר“ מיט גוטע זוטען, שטול ווי א טויב, אַין געגענטויל „א פן יקר“. קונג דעם, א טהיערער חפץ (זע— „בן יקר“).

יְקֻוּתֵי־אֵל (דברי-הימים א, ד, יח) פון גאָט צוגעוואַרפען¹.

יִרְא (בראשית יט, ל) פורכטעט **יִרְאִים** (מ"ב יז, לב).

יִרְאָה (אבות פ"ה) פורכט פאַר גאָט. דו זעלבע ווי **יִרְא שָׁמַיִם** (ברכות לט, טהדרין, ע). אַדער **יִרְא אֱלֹהִים** (בראשית כב, יב) גאַטעס פורכטונגער—**יִרְאִים וּשְׁלָמִים** גאַטעס פורכטונגע און פאַלקאַ= מענע, אונגעטעהוילט געגען

¹ תרגומי עשה"ב ויקא את יונה וע"ז עור, שמות האנשים" 10 בהערה 9.
² זה לשח"ב: היה שלם עם ה" (מלכים א טו, יד).
³ אולי על שח"ב: ירד ירדנו לשבר אכל (בראשית כו, יב).

יְרֵשָׁה (דברים ב, ה. אבות פ"ה)
עֶרְבֵשׁ שֶׁאֵפֵט .

יְרוּשָׁלַיִם (יהושע י, א) דוֹ הַיְיִלֹנֵג
שְׂמֵאֲדָט „ירושלים“ דוֹ
רְעוּזֵדֶעֱנִיץ פֿון מַלְכֵי יְהוּדָה פֿון
דוֹר הַמֶּלֶךְ בִּיז נֶאָדָּה דַעַם חוֹרְבָן.
אִין אֵיהֶר אִיז גַּעוּוֹן בִּיזֵדַע בְּתֵי
מִקְדָּשִׁים, אוֹיף אֵיהֶר הָאָט יַעֲקֹב
אָבֹנֵנו גַּעזָאָט דָּאָם דָּאָרט אִיז
דַּעַר טוֹיַעַר פֿון הוֹמַעַל (בְּרֵאשִׁית
כֵּת, י"ו) און דַּעַר פֿלאַטִין פֿון
דוֹ גַּעטִלִּיכֶע עֶרֶשֶׁיִנֹנֵג פֿאַר דוֹ
נְבִיאִים (ישעיה כב, א). זײ אִיז פֿעַר=
פֿלִיעֶפֶען פֿעֶה־הַיְיִלֹנֵג בֵּי אַלַּע
פֿעֶלְקַעַר אוֹיף יַעֲזֵם—נִיט ווײַ
אַנְדֶּרֶע רְעוּזֵדֶעֱנִיץ. ווײַ פֿון פֿבל—
בֵּינָה, זײַנען פֿעֶר־בִּלְבֹּעַן רוֹים=
טַעסֶען פֿיר שְׁלֵאֲנֵגֶען³). יְרוּשָׁלַיִם
פֿעֶזוּכֶען מֶאָנֶאֶרְכֶען און פֿירשׁ=
טַען, כִּפֶּרֶט מִיר כַּעֲדֶאֶרפֶּען אָן
אֵיהֶר נִיט פֿעֶר־נַעסֶען (ווי מִיר
הָאָכֶען גַּעשׁוּוֹאָרַען זײַצַּעֲנֵדִיג בֵּי

יְרֵמְיָה (ירמיה כו, א) עֶרְהוּיכְט
פֿון גֶאָט¹). נֶאָמַעַן פֿון
דַּעַם נְבוּיָה יְרֵמְיָה, און דַּעַר
קֶלֶאָנַעַר אוֹיף צִיּוֹן אִין זַיִן
„אֵיכָה“. מִיט דַּעַם זַעֲלִכֶען נֶאָמַעַן
נִיט נֶאָדָּה אָנְגֶּר־וּפֶעֶנַע אִין תַּנְיָה
און אוֹיף אונטער דוֹ חֲכָמֵי
הַתְּלַמוֹד .

יְרֵיעָה (שמות כו, ב) טַעֶפֶפּוֹךְ,
פֿאַרְהֶאָנַג — יְרֵיעוֹת
(שם). **יְרֵיעָה** — הַיִּסַּט אוֹיף
דוֹ אוֹיִסֶגֶעֲאֶרְבֶּעֶטַע פֿעֶר־נֶאָמַעַנַט
(פֿאַרמַעַנַט) צוּם שְׂרֵיִיכֶען אָדַעַר
שוֹיִן אָבִגֶעֶשְׂרױבֶּעֶנַע עֶמּוּדִים פֿון
א סֶפֶר תּוֹרָה אָדַעַר אַ מְגִילָה .
יָרֵךְ (בְּרֵאשִׁית א, ל) קֶרִיַטַעַר —
יָרֵקוֹת (בְּרֵכּוֹת מִד) גַּעֲמִיזַע פֿון
גֶרִיַסֶען, גֶאָרְטַעֲנוּעֶרְק .
יָרֵשׁ (בְּרֵאשִׁית טו, ג). **יָרֵשׁן** —
עֶרְבַּעַר—**יָרֵשִׁים** (מִנְחוֹת
ד:). **יָרֵשִׁיטַע**, גַּעֲרֵשֶׁהֶעַנַט,
יְרֵשִׁנַעַן .

¹ כְּמֵשׁ: בְּטָרַם אַצְרָף בְּבֶטֶן הַקֹּדֶשׁתִּיךָ נִבְיָה לְנֹזֵם נִתְחַד (ירמיה א, ד) .

² ישעיה יג: מֵשָׂא כְּבֵל. וִירוּשָׁלַיִם עוֹדֶנָּה בְּקִדּוּשָׁתָהּ כַּחזוֹן הַמְּסוּרָר:
נִבְבּוּדוֹת טְדוּבֵר בֶּךָ עֵיר אֱלֹהִים סִלָּה, אוֹכִיר רַהֵב וּבְבֵל וְנִי וְלִצִּיּוֹן יֹאמֵר וְנִי, וְהוּא
יִכּוֹנֶנָּה עֲלֵיוֹן (תְּהִלִּים פו), וְכִמוֹ כֵּן הֶעֱרָו חִזְיָל (בְּרֵכּוֹת נח) עַל כְּבֵל לִנְבִי עֵרִי
אַרְץ יִשְׂרָאֵל: אִמֵּר רַי יוֹדֵעַן נִתְקַלְלָה כְּבֵל נִתְקַלְלוּ שְׂבוּיָה דְבַתִּיב וּשְׂמִתִּיהָ לְמוֹרֵשׁ

ל) זוטצט אָהן בעשעפּטונגונג.
יָשׁוּב הַדְּרֵת (ב"ה, פ' לה)
 זיך בעזאָנען, איבערלוינגונג.
יָשׁוּב הָעוֹלָם (ירוש' ב"ב פ"ב
 קדושין פ"א:) בעוואָנט מיט טאָ-
 לאַנט, אין ערד אַרבעיט. **יָשׁוּב**
אַהֲרָ (ברא' ד, ב) זיצט אין
 קלויז — און לערנט¹).

יָשָׁן (ויקרא כה, כה) אלטע גע-
 טריידע, פון פאַרניגען יאָהר
 (דמאי פ"ד מ"ו, בכורים פ' מ"ש)
 (זעה — "חדש").

יָשֻׁבָר (בראשית ל, יח) יעקב'ס
 זעכסטער זאָהן פון
 לאָהץ און אויף דער זעכסטער
 פון די שבטים וועלכער איז
 בעשטאָנען פון 54,400 מאַן
 (במדבר ב, ח). פון דווען שבט
 שטאַמען פועל חכמים אין מאַט-
 העמאטיק און אַסטראָנאָמיע².
יְשׁוּעָה (תהלים קיט, קנה) הילף,
 רעטונג. **יְשׁוּעוֹת** (ישעיה כו, יח

די טייכען פאן קָרָל (תהלים קלו):
 „אם אשכחך ירושלים תשכח
 ימיני וגו'“, און איהר בעגריסען
 מיט לעבע, וון דוד המלך הויסט
 אונז: „שאלו שלום ירושלים!
 (תהלים קכב, ו).

יְרוּשָׁלַיִם — אַמאָן אויס ירושלים.
יְרוּשָׁלַיִמִית (הולין סה:).
יְרוּשָׁלַיִמִיּוֹת (יומא מד:).
יֵשׁ (בראשית כה, טו) עס איז
 דאָ, עס גיבט. **יֵשׁ אֹמְרִים**
 (ב"ב טו) מאַנכע זאָגען, **יֵשׁ וְיֵשׁ**
 (מ"ב י, טו:) גאַנץ געוויס. **יֵשׁ**
מֵאֵין — עקסוסטירט פון גיכ'טס.

יְשִׁיבָה (אבות פ"ב, כ"ק טו:) זומ-
 צונג צום לערנען מיט
 תלמידים, אַקאַדעמיע. **יְשִׁיבוֹתָ**.
יָשׁוּב (פסחים קוב: ב"ב קמ"א
 ע"ט:) בעוואָהנט, צו לאַנד.
יְשׁוּבִים. ישוב'ניקעס, ישוב'ני-
 צעס — דאַרפסלייט, פון
 צולאַנד. **יָשׁוּב כְּמִל** (סוכה

קפוד ואנטי מים (ישעיה יד), נתקלה שומרון נתברכו שכמה דכתיב: ושמתי שומרון
 לעי השדה למשעי כרם (מיכה א).

¹ במקורו מופט על אוהל רועה, והושאל על הושב באהלי תורה. תרגומי
 ע"ש הכתוב: אורה באהלך עולמים (תהלים סא, ה), הו יגור באהלך (שם טו, א).
² דהיי א יב, לג; ערובין ק: הרמב"ם הלי קה"ח פי יז, הלי
 כ"ה; במבוא לחכמי ישראל בספרי כל חמדת ישראל צד 27 כללתיים.

שבת לח:). **ישועות ונחמות**—
הולפע און טרויסט. **ישעיה**
(ישעיה א, א:) הילף גאטמעס.
דער ערשמער און גרעסטער
נביא פון די נביאים אחרונים.
ישקני (שה"ש א, ב) זאל ער
מיך קושען.

ישר (משלי ד, יא) גראדהייט,
געוויסען. **ישרנות** (1)
ישרן — **ישרנים**. **ישרנות**,
גערעכטונקייטס געוויסען.

ישראל (בראשית לב, כט) גאט=
טעם קעמפער (הישע
יב ד, ה). מיט דעם הייסט אויך
"יעקב אבינו" און דער נאמען
איז פערבלעבען אויף אונז
"בני ישראל" (שמות א, ב) וואס
מיר האבען געקעמפט געגען די
געטצען דינער, און פיעל פעל=
קער אפילו די וואס האבען
זעלבסט אונז געצוואונגען דער
צו ווי די גרעקען א. ד. ג. הא=
גערעכטונקייטס געוויסען.

בען אויף אונז קוקענדיג איינ=
געפונען אז דאס איז פוסט
און דום (2). **ישראל** אפרו=
וואס מענטש פון יודען, ניט קיין
פהן אדער לוי, **ישראלים**.

יתום (דברים י, יח) ווייזע,
יתומים (שמות כב, כג)

יתומה (כתובות סו, א) **יתומות**.

יתרו—די פונפטע סדרה אין
צווייטען ספר (שמות יח)

א—ב, כו) און די 18-טע אין

חומש; זי הייסט אויף דעם גאט=
מען פון יתרו משה'ס שוויגער
פאטער, ער איז געווען אפרשט
אין מדין (3) אויך איז אסכרא
דאס ער איז געווען אין מינים=
טערינס פון פּרעה (מטח יא).

זיין גענוטקייט איז צו זעהן וואס
ער האט אויפגעגעבען משה'ן
מאכען איין סטאטסארדנונג (4).

יתרון (קהלת א, י) פארצוג,
אמעלה מעהר. **יתרונות**.

(1) ירושלמי מגילה פ"א ע"ב הגרסא ישרות.

(2) ועיי' במדרא: עזין שבאימות—ישראל" (ביצה כה:).

(3) כן מכנהו הכתוב, בהן מדין (שמות ג, א) והוא במשרת הממשלה, כמו: ובני
דיד כהנים (ש"ב, יח).

(4) בפרשת ואתה תחזה (שמות יח).

כ — דער 11-טער אות אין
 „א"ב" און דער צווייטע פון
 יוד און דערום דינט ער אג'=
 שטאט דעם צופער „20",
 צב"ש: בת כ'. כ"ב אותיות
 הא"ב. כ"ד משמרות פהנה
 און דאס גלייכען.

אויך קומט דער כ מוט
 אנדערע בוכשטאבען אין פער=
 קורצונג פון גאנצע ווערטער (אין
 ראשי תבות), צב"ש:

כ"א — פל אָהד, פל אַחת, פי אַם.
כ"א"א — פל אָהד וְאַהד, פל
 אַחת וְאַהת.

כ"ד — פה דְבִי.

כ"ד"ש — פל דְבַר שְׂרָשׁ.

כ"ה"ג — פהָן גְדוּל, פְּהֵאֵי גִנָּא.

כ"ה"ק — פְּתָפִי סְקָלֵשׁ.

כ"ה"ת — פל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל
 יְהִי הַלְלוּהָ.

כ"ז — פל זְהִי, פל זְמִן.

כ"ז — פְּתָב יְרִי, פִּן יִרְפָּה.

כ"ז"ב — פּוּצָא פּוּ.

כ"כ — פל פְּהִי, פְּמוּ פּוּ.

כ"ל"ז — פְּלֵי-וָמָר.

כ"ל"ה — פי לְעוֹלָם סְקָרוּ.
כ"מ — פל מְקוּם, פִּן מְשָׁמַע.
כ"מ"ש — פְּמוּ שְׁפָתוּב, פְּמוּ שְׁנָאָמַר.
כ"מ"ש"נ — פְּמוּ שְׁנָאָמַר, פְּמוּ
 שְׁנָדָפּס.

כ"נ"ל — פִּנְדָּר לְעִיל, פִּנְאָמַר
 לְעִיל, פִּן נִרְאָה לִי.

כ"פ — פְּמָה פְּעָמִים.

כ"ץ — פִּהָן צָרָק.

כ"צ"ל — פִּן צָרִיךְ לִהְיוֹת.

כ"ש — פל שְׁפִן, פְּמוּ שְׁפָתוּב.

כ"ש"ת — פְּבוּד שֵׁם תְּפָאֲרָתוּ.

כ"ת"ר — פְּבוּד תּוֹרָתוּ, פְּתֵר
 תּוֹרָה.

דער כ איז אויך איינער
 פון די בעדינונגס בוכשטאבען
 „איתן, משה, ובלב", וואס יעדערער
 פון זיי דינט אנשטאט גאנצע
 ווערטער. זיין וורקונג בעשטייט
 אין דעם וואס ער בעדייטעט
 אין אנפאנג ווארט צום פער=
 גלייכען איין געגענשטאנד צום
 צווייטען, און הייסט דעריבער
 קַף הַדְּבָרִיּוֹן (א זעלכע ווערטער

קומען דאָ פאַר פּוּעלע וועלכע זיינען אָנגעזונדערט פון גרונד וואָרט מיט אַזאַ שטרוּכעל (").

כְּאֶבֶן הַדּוֹמָם (חבקוק ב, יט)

שטום ווי אַ שטײן.

כְּאֶחָד הַנְּבִלִים (ש"ב יג, יט)

ווי אַיינער פון די

נידערערטערעכטיגע.

כְּאֶחָד הַרְרִים (ש"ב י, כ) ווי

אַיינער פון די גוקטיגע.

כְּבַד פֶּה (שמות ד, י) בעהיג=

דערט פון מונד —

צום שפרעכען ⁽¹⁾.

כְּבוֹד (יהושע ו, יט) האַנער, עהרע,

אַנזעהן, עהרענפאַל.

כְּבוֹד (קדושין לא:) עהרע ער=

ווייזען, פאַרנעהם טהון —

כְּבוֹדִים. **כְּבוֹד אָב** (כתובות

כה:) **כְּבוֹד אִם** (שם). **כְּבוֹד**

אָב וְאִם (פאה משנה א; שבת

קכו; סנהדרין נו:) עהרען פאַטער

און מוטער. דאָס איז די פּוּערטע

מצוה (זין די צעהן געבאָט

(עשרת הדברות) **כְּבֹד אֶת אָבִיךָ**

וְאֶת אִמֶּךָ. **כְּבוֹד גְּדוֹל**

(ובחים קב:) גרויס עהרע. **כְּבוֹדוֹ**

בְּמִקְוֵמוֹ מוֹנַח (יומא, לח:)

זיין עהרע פערבלייפט אונגע=

היהרט. **כְּבוֹד הַתּוֹרָה** (סוטה,

מט; מגילה, כג:) אַכטען די לעהרע.

כְּבוֹד שִׁבְתָּ (שבת, קכא:) בע=

שוינען דעם שבת טאָג.

כְּבִיכּוֹל (תנינה יג²) ביי גאַטט

איז מעגליך.

כְּבֹר (קהלת א, י) שאַן ליינגסט,

שאַן לאַנגע. **כְּבֹר**

נְאֻכַל שאַן לאַנג פערצעהרט.

כְּבִשְׁתָּ גִנְבִּי (ירמיה כ, כו) וויא

עס איז באַשעמט אַרײַב.

⁽¹⁾ מלת כבד יזנה גם על פעולת החושים שארי האברים המשמשים לחושים, כמשׁ: רעיני ישראל כבדו מוקין (בראשית מח, י), כבדה אזנו משמעי (ישעיה נט, א):

⁽²⁾ יש פותרין מלת כביכולי כאלו הוא תאר להקב"ה, והערוך השלם הערה כי תחלת השמוש לזה הוא במכילתא בא (מס' דפסוא פ' יד) • ואבי מורו שליטא באר לי כיז בנותן טעם: כי, כי"ב הוא השם בן עשרים ושנים אותיות, ופירושו: כביכול — לאמר: השירה הוא כל יכול, וכן תרומתי בזה; ובקצור כללי הזמרא, במבוא התלמוד להגיד טבאר כעין זה: כיב הוא תואר להתורה

כְּדַאי נִנְא (שבת, קנח) אִין דַּעַם גַּעֲשֵׁמְאֵלְט (כדומה למשל).
כְּהֵן (ברא' יד, יח) פּרִיסְטֵער, גַּיִסְטִילִיכֵער דִּינֵער אִין טַעֲמִפֵּעֶל. **כְּהֵנִים** (שם א, ה:).
כְּהֵנִים, לְיָיִם וְיִשְׂרָאֵלִים (מגילה, כא). — אִין דִּי דְרֵי קֵלֶאֶס טַעַן אִיז אִיין גַּעֲמֵהִילְט גַּעֲוֹהֶרֶען דִּי גַאנְצֵעַ יוֹדִישֵׁעַ פֶּאָלֶק. דִּי גַעֲסֵטֶע טַהִיל זײַ גַּעַן דִּי יִשְׂרָאֵלִים ד. ה. דִּי פֶּאָלֶק, אִיז בַּעֲשֵׁמְאָנְען פֿון עֶלְף שְׁבֻטִים און פֿון צוועלפֿטֵען שְׁבֻט, דַּער שְׁבֻט לוי, אִיז בַּעֲשֵׁטוּמֵט גַּעוּעֶען צו דוּחֶאָוִינֶע אונטֵער־גַּעֲטוּנֵג אִין גַּיִסְטִילִיכֵע גַּעֲנֵג־שְׁטַענֶדע, און צו לַעֲהֶרנֶען דָּאָס פֶּאָלֶק (דברי' לז, י); הַעֲכֵער אִין רֶאנֵג זײַנֶען דִּי כְּהֵנִים, זײ שְׁטאַמֶּען אױף פֿון שְׁבֻט לוי וואָס אַהרן מױט זײַנֶע זײַהן זײַ

כְּדִי (יבמות מו, נדה ט:) גַּעֲנוּגֵעֶנֶד ווערט, עַם לױנט. „עַם אִיז כְּדִי“.

כְּדִי (ר"ה מז) אום, פֿון וועֶ= גַּעַן. **כְּדִי הַיּוֹנָה** גַּעֲנוּג וועד לױג צום עֶרנֶעהֶרוּנֵג. (פסחים קיט:)

כְּדַאי (ברכות טז) „וַעֲה כְּדִי“.

כְּדַאֲשֵׁתִיקָד (ברכות ט:) ווּי דַּער פֶּאַרױנֶער יֶאָהֶר.

כְּדַבְּעִי (ע"ו טז:) ווּי סִגְעֵהֶערט צו זײַן.

כְּדוּמָה לְמִשְׁלַעֲהַנְלוּךְ, צום בַּיִשְׁפִּיעֶל¹.

כְּדִין וּכְדֵת (מגילה יב:) גַּאָךְ דַּער גַּעוּעֶעֶצֶלִיכִיקֵיט.

כְּדִרְךָ כֶּל הָאָרֶץ (בראשית

יט, לא) אױף דַּעַם אַיִנגַּעֲפִיֶהֶרְטֵען אַרֶט.

כְּדוֹר הָאָרֶץ דַּער עֶרד קױגֶעל.

שנכתבה בכ"ב אותיות דא"ב—היא יכלה לאמר כן אבל אנו אי אפשר לנו לאומרו; אי נמי: כ"ב—הוא נוטריקון; ב"יתוב ביתורה", כמו שמצינו מפורש: „אלמלא מקרא כתוב איא לאומרו (עירובין, כב). ורש"י (ביומא ג:) אומר: שהיא חול, ונתן כלל על כר יבבכול" שבש"ס שפירושו „כאלו יכלו כלומר: הכף והבית הן שתי אותיות השמש למלת וכל ומבואר כאלו בדותי יכלו, וגם נמצא הכף והלמד משמשות יחד למלת ככתורה. ¹ המבטא המורגל הזה הוא מלשון חכמים מל, משל למה הדבר דומה (ברכות יב).

אבהן בעֲשֶׂה־רַט: מֵעַן רוֹפֵט אִיהֶם
 אוֹיֵף צוֹם עֲרֻשְׁמֵעַן צוֹ דַּעַר
 תּוֹרָה (נְשׂוּי, נשׁ), און צוֹם פִּרְכָּה
 אוֹיֵף אַפּוֹס אִין אַ מְסִיבָה (שם
 פ:), און מֵעַן פִּעְנוּצַט אִיהֶם צוֹם
 „פִּדְיוֹן הַבֵּן“; עַר טָאָר נִיט
 גַּעַהמֵעַן אַ גְּרוּשָׁה, זײַךְ נִיט גַּע־
 פּוֹנֵעַן אִין אַ שְׁטוּב וּוְאוֹ עֵס
 לײַגַט אַ בְּרַמְנן אָדַעַר גַּעַהן אוֹיֵף
 דַּעַם בֵּית עֵלְמִין .

כְּהִנֵּה וְכַהֲנָה (שׁ"ב יב, ח) זָאָ
 און זָאָ פּוֹעַל .

כְּהִרְרַף עֵין (ברכות, ב:) וּוּן אִין
 אוֹיִגענפֿלִיקק .

כְּנִנָּה (ברכות, יג) אַנְדֶּאַכְט, מוֹט
 אַבזײַכְט, גַּעַהוּמַעַר זײַן ,
 אוֹיפּמַעַרקזאַמקײַט . **כְּנִנּוֹת** —

„הָאֵט אִין כּוֹנֵה“ הָאֵלֵט אִין זײַגעַן .
כָּזָב (הושע יב, ב) לײַגעַן, פֿאַלשׁ—

כְּזָבִים (שׁופטים, מז.) **כְּזָבִין**
 (תְּחוּמַּא פ' מַסְעִי) לײַגעַר .

כְּזִית (ברכות, מח: ביצה, מז:) גְּרוּיִס
 וּוּן אִין אֵילבֿעֶרַט (אַלײַזעַק).

כְּזִיב הַלְמָאָה (פסחים, נג תנינה,
 יא:) וּוּן אִין

גַּעַן גַּעוּוּאָה־רַעַן דוֹ עֲרֻשְׁמֵעַן
 כַּהֲנִים און אוֹיֵף זײַערַע נאַכ־
 קוּמֵעַן הָאָבֵעַן אַלֶּע זײַער נַעַמֵעַן
 „כַּהֲנִים“. אוֹיֵף זײַ אִיז מוּטל גַּע־
 וועַן צוֹ מַאָכֵעַן דוֹ קִרְבָּנוֹת און
 צוֹ בַּעַנְטִשׁוֹן דָּאָס פֿאַלֵק (דח"א
 ג, י), אונטֿעֶרזײַכֵעַן אוֹיסגַע־שְׁלַאָ־
 גַּעַעַ מוֹט אוֹיסזאַטִין, וועַן דַּעַר
 כַּהֵן הָאָט דָּאָס גַּעַפּוֹנֵעַן פֿאַר
 אָנשְׁטַעקֶענֶר, הָאָט עַר פֿעֶרְהוּט
 דָּאָס זָאָל זײַךְ נִיט פֿעֶרשֿפּרײַטֵעַן
 און דַּעַם קִרְאַנְקֵעַן הָאֵלֵטֵעַן
 פֿעֶרשֿלַאָסֵעַן (ויקרא יג, יד) .
כְּהֵן נְדוּרָ (ויקרא כא, י) אוֹיֶ־
 בַּעַר־פֿרוּסְטַעַר, דַּעַר עֶרֶסְטַעַר
 אִיז גַּעוועַן אַהֲרֵן כַּהֵן (וַעַה אַהֲרֵן).
 אִיבֿעֶרַאַלל זײַגעַן דוֹ כַּהֲנִים גַּע־
 וועַן בַּעַשְׁטִימַט צוֹא פֿעֶרשֿפּרײַ־
 טַעַן דוֹ לַעַהֲרַע אונטֿעֶר דָּאָס
 פֿאַק¹), און זײַ זײַגעַן גַּעוועַן
 בַּעוּאַרְגַט מוֹט זײַערַע לַעַבֿעַנֶם־
 מוֹטַעַל פּוֹן מַעִשֶׁר און תְּרוּמָה
 וּוְאָס דָּאָס פֿאַלֵק פֿלַעַנט זײַ גַּע־
 בַּעַן אַצַּעֶהנְטִייל פּוֹן זײַערַע
 תְּבוּאוֹת . אוֹיֵף יַעֲצַט וועֶרַט

¹ (כמ"ש: כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב, ז)

עַק פּוֹן אַיִן אַיִדעקסע, ד"ה:
 אפּוּציעל, אַ ברעקעל.
פּוֹחַ (ש"א כח, כ) קראפט,
 שטערקע — פּוֹחוֹת (גדה, פו).
פּוֹחַ בֵּית דִּין — דו מאכט
 פּוֹן גערזכטס-הויז. **פּוֹחַ גַּבְרָא**
 (לעיון שם) מעגליכע קראפט.
פּוֹחַ הַדְּבַר — ריידענס קראפט.
פּוֹחַ הַדְּמִיוֹן — איינבילדונגס
 קראפט. **פּוֹחוֹת הַטֶּבַע** —
 קרעפטע דער נאטור. **פּוֹחַ**
הַמוֹשֵׁךְ — אַנציהענס קראפט.
פּוֹחַ הַרְשָׁאָה — בעפאלמעכ-
 טיגט. **פּוֹחַ דְּהַתִּירָא** (ברכות,
 כ: מוטה צו ערלויבען).
פְּהוּמַי הַשְּׁעֵרָה (יבמות, נו) ווי
 איין האַר פּאָדען.
פְּהוּל הַיָּם (בראשית לב, י)
 פּוּעל ווי דאָס זאַנד
 (זאמד) בײַ דעם (ברעג) מעער¹.
פְּטוּב לֵב הַמֶּלֶךְ בֵּינוֹן
 (אסתר א, י) אַלס דעם
 קעניגס האַרץ וואַר פּרעהלן
 פּוֹן וויין.

פְּיֹד הַמֶּלֶךְ (שם ו) נאָך דעם
 קעניגס מעגלזוכריט.
פְּיֹדוֹעַ — ווי עס איז בעקאנט.
פְּיֹד הוּה (2) זאָה איז עס געשעהן.
פְּיֹד הוּה אָמַר
כִּךְ הוּה מוֹנֵה (ועה — יבד"ה).
פְּרָא (בראשית ה, ה) גאָר, גאַנץ,
 אַללע, יעדער. **כָּל אִמָּה**
וְלִשׁוֹן (מ"ה, מו:) יעדע נאַציאָן
 און פּאָלק פּוֹן בעזאַנדערע
 שפּראַך. **כָּל בּוֹ** — אַלעס איז
 אין איהם (פּוּעל זייטיג). **כָּל-**
בּוֹיָק — ערלויבט זיך אַלעס.
כָּל דְּבַר אָסוּר — אַלעס
 וואָס איז פּערבאָטען. **כָּל דְּבַר**
שְׂרֵשׁ דו נאַנצע אורזאַכע³. **כָּר**
דְּכַפִּיִן (גדה לפי) יעדער וואָס
 האָט הונגער. **כָּלוּ הָאֵי** (ברכות,
 י) גאָר דיווע. **כָּר הוּן**
דְּעַלְמָא (2) גאָר דו פּערמעגען,
 וואָס אין דער וועלט קען געבען.
כָּר הַנְּעָרִים (ש"ב י, לב) אַלע
 יונגלינגע קנאַבען. **כָּר הַפּוֹשֵׁט**
יָד — ווער גאָר עס שטעלט

¹ פסוק הוא בבראשית לב, יג: ופרושי מטאר בהפסוקים: כחול אשר על
 שפת הים (יהושע יא, ד), כחול אשר על שפת הים — לרוב (מא ד, כ).
² בשבת ק"ח הלשון: בן הוה' ושם קב"ז הלי: כך הוה' ומשניהם מדווח הלי, כך הוה'.
³ מלהיב: ושרש דבר נמצא בר' (איוב יט, כח).
⁴ הלי' במטרא: כל הללא דעלמא' (ב"מ, מט).

נָאָר אַ בַּעֲזוֹן פֶּהֲלֵעַר. כָּל
 מִמּוֹן שְׁפִעוּלָם (קדוּשׁוֹן, א׳ :)
 נָאָר דָּאָס גַּעֲלֵד פּוֹן דַּעַר וועלמ.
 כָּל מִינֵי הַנְּחוּת — אַלֶּע
 אַרמֶען נאָכלאָס (אײנלאָזען).
 כָּל נִדְרֵי (שבת, קכ״ו) אַלֶּע גַּע=
 ל׳פּדע¹). כָּל עֲבוּדַת פֶּרֶךְ
 (שמות, א׳ יד) אַלֶּע שׁווערע אַרבייט.
 כָּלֹו רֹחַ — דורכאויס פֶּער=
 ד׳נסט. כָּלֹו שְׁלִי (כ״ט, ב׳ :)
 עָם אײז אײן אײן גאַנצען מינס. כָּל
 שְׂדוּא (ט״ק, י׳) עֲטוּוּאָס. כָּל
 הַגַּעֲלֵדֶען (אבות ס״פ). כָּלֹו
 שְׁקָרִים (כ״ד פ״ה, ה) דורך פֶּאל=
 שׁונגען. כָּלֹו יַדַּע (שׂא״ד, א)
 ווײַ נײַט ווײַסענד. כָּלֹו —
 ווײַ נײַכטס. כָּלֹו נַחֲשֵׁב (הײַאל, ד,
 לב) פֶּאררעכענט ווײַ נָאָר נײַשט.
 כָּלֹו (בראשית יח, כא) כָּלֹו (אבות
 פ״ה) פֶּערניכטונג, אונטערגאַנג.
 כָּלֹו וְנֶאֱבַד — עָם גַּעֲהַט
 אונטער און עָם ווערט פֶּער=
 שׁוואונדען, „כָּלֹו מאַכען“ —
 פֶּערניכטען, „מאַכלוּ מאַכען“² —
 פֶּערדערבען, אײַספֶּאַרצען.

אויס אַ האַנד (צום געזען צדקה).
 כָּל הַצָּרוֹת — אַלֶּע אַננסט,
 אײַנגליקען. כָּל הַקּוֹדֶם זָכָה
 (כבודות, פ׳) ווער עָם פֶּערהאַפּט
 פֶּאַרהער צו דעם גַּעהערט. כָּל
 הַתּוֹרָה כָּלֹו (שבת לא׳ : נדה ל׳ :)
 נָאָר דײַ לעהרע אײן גאַנצען.
 כָּל וְכָל — נָאָר און נָאָר.
 כָּל זְמַן (ברכות, ח׳) דײַ גאַנצע
 צײַט. כָּלֹו זַפֵּאִי (סנהדרין, צח׳)
 אײן גאַנצען גערעכט. כָּלֹו
 הַכַּמִּים (אנדה ש״ג) מײַר אַלֶּע זײַנען
 קלוג (געלעהרטע). כָּל הַמֵּתוֹ
 (תהלים עה, לח) זײַן גאַנצען גרײַמס.
 כָּל טוֹב (דברים ו, יא) אַלֶּעס
 גוטעס. כָּל יַמִּיו (דח״ב יח, ו׳
 נדרים, סב : קדוּשׁוֹן כט :) אײן זײַן
 גאַנצען לעבענס צײַט. כָּל
 יִשְׂרָאֵל (דברים לד, יב) דײַ גאַנצע
 פֶּאַלק יִשְׂרָאֵל — מײַט דעם אויס=
 דרײַק ענדײַגט זײַך דײַ תּוֹרָה.
 כָּל מַלְכֵי מוֹרָח וּמַעֲרַב
 (ברכות, ד : כ״ב, ט״ו) אַלֶּע קעניגע
 פּוֹן מאַרגען און אָסטען זײַט.
 כָּל מוֹם רַע (דברים טו, כא)

¹ המקור הזה לא משתעי בכל נדרי של ליל יום כפור שבמחזוריים שאין לו מקור בתלמוד כולל, והפרת נדרים בכלל בערב ר"ח זמנם הוא.
² הלשון במצא: שן דמכליה קרינה (כבא קמא).

בְּלוֹת (דברים מח, כו) פֶּעֶרְנוֹכֵ=
 מעט ווערן, אונטער=
 געהן, פֶּעֶרְלענדעט ווערן.
 „אבלותע זאל עם ווערן“.

בְּלָה (שה"ש ד, ח) ברויטע, בְּלוֹת
 (הושע ד, יג). **בְּלָה נָאָה**
וְחִסְדָּהָ (כתובות מו) אשיינע,
 א אַרדענטליכע פלה.

בְּלִי (ויקרא מו, ד) כְּלִי
 יי, טו) געשור, געפעס, גערעט:
בְּלִים (מ"א ד, ג) „בְּלִי בֵּית“
 בראשית לא, לו) הויז געשורר,
 מעבעל, וורטה=שאפט. **בְּלִי זֵין**
 (סנהדרין פב), געוועהר, וואפען,
בְּלִי זֶמֶר מוזיקאלישע איג=
 סטרומענטע, ובל"ז: מוזיקאנט=
 טען, שפועלעך אויף בעללעך.¹⁾
 אין פֶּעֶרְקורצונג: **בְּלִי** „בְּלִי“
 צו די בְּלִים“ ד. ה. מוזיקאנטען,
 געמט זיך צו די אינסטרומענטען!

בְּלִי מַחְזִיק בְּרָכָה (סוף עוקצין)
 אשפאראוויגע געשורר. **בְּלִי**
נִפְלָא — א מענטש מיט זעלטענע
 פֶּעֶרְהיגקייטען.²⁾ **בְּלִי קָדָשׁ**
 (במדבר לא, י) די הייליגע געשורר
 וואס איז געווען אין בית=המקדש,
 מיר אָפּער רופען מיט דעם נאָמען
 די רח"ש דאס הייסט, רבנים,
 חזנים ושמשום א. ד. ג. „ארויס
 פון די פליים“ — הייסט: אַראָפּ
 פון זינען.

בְּלֵאָהֶר יָד (שבת קנז) הינטער
 דער האַנד (אונטערן
 האַנד).

בְּלֵב (במדבר יג, י) אַנ'אמת האַרץ.
 מיט דעם נאָמען האָט גע=
 הייסען דער נשוא פון שבט
 יהודה, אַיינער פון די צוועלף
 מרגלים וואָס האָט גערעדט אמת
 וון ער האָט געטראַכט.³⁾

¹⁾ גב זה ברוח לשון עברית יסודתו, כמי שקרא דוד לשאול זלזוהונתו גבורי
 מלחמה — בלי מלחמה (ש"ב א, כו). ומה שאמרו שבת שרעה הכניסה אלף מיני זמר
 (שבת, נו) אין זה אלף מיני כלי זמר דק אלף מיני נגונים שונים, הראיה ממה שאמרה
 על כל מין זמר, כף עשין לעבויס פלוני וכך לעבויס פלוני כלימר כף מונגס ומזמרים
 לפנייהם. ומצאתי אסמכתא להשערתי זו מהאמר בנמרא (עירובין יא) מניפיה היתה בכית
 המקדש י נקבים היו בה וכל אחד ואחד מוצא כמה מיני זמר וכו' שמה מוכח להדיה
 שמיני זמר קאי על הנגונים ולא על כלי הזמרה.

²⁾ כן נמצא על בעל תכונות רעות, וכלי כליה רעים (ישעיה לב, ז).
³⁾ בהלשון הזה אמר כלב ליהושע אחרי כבוש אץ, בהזכירו לפניו שליחותו

ישמעאל) דער אלגעמיין און דער איינצעלהייט (גענערעלעס און ספעציעלעס). **כָּלֵל יִשְׂרָאֵל** — דער יודישער אלגעמיין. **כָּלֵל שֵׁל דְּבַר** (עירובין סה) דער רעגל פון דער זאך.

כָּלֵל (ברכות מו, מגילה, יו) פער= איינגוט.

כָּלוּמֵר (סנהדרין מו; כתובות סה) ווי געזאגט, עס איז גע= מיניט, דאס הייסט.

כְּמוֹ — עֲגוּלָה. כְּמוֹתָךְ יִרְבּוּ בִּישְׂרָאֵל (יבמות טו; ברכות, מה) אזעלכע ווי דו זאלען זיין בני יודען פיעל.

כְּמֵה (בראשית מו, ה) ווי פועל. **כְּמֵה וּכְמֵה** — ווער פועל **כְּמֵה מַעֲלוֹת** — פועל שמופ= פֵּעַן. **כְּמֹת קְאֻלְצֵסִטוּאָה**. **כְּמֵה שְׁנֵאמַר** — ווי עס איז געזאגט.

כְּמֵה שְׁנֵים (סנהדרין צא) פועלע יאהרען.

כְּמִשְׁחֵי קֶשֶׁת (בראשית כא, טו) ווי ווייט עס טראגט א שאַס פון בויגען.

כָּלָב (שמות יו, י) הונד. **כָּלָבִים** (כ"ק סג). וואָס מען זאגט

כָּלָבָה דאָס איז פון ווייבליוך; כָּלָבָה אָדער כָּלָבִיָּה; **כָּלָב רַע** (כ"ק טו) אַבְיוּעֵר הונד, **כָּלָב שׁוֹמֵר** (יומא פג) אַמשונגענער הונד,

דאָרט איז געזאָט זינע סמנים: די מויל איז איהם אָפֿען און עס רינט פון איהר שליים, די אויערען היינגען אראָפֿ און דער וויירעל איז איהם צווישען די פוס. טוימען איהם מוז מען פון ווייטען, גיט אַנְרֵיהֶרען זיך אָן איהם; אויך איז דאָרטען אַנגעוויזען מיט וואָס מען קורירט זיך ווען ער בייסט איין (אַנדערע געפונען אַגרונד פון דעם אין דעם הייל-מיטעל פון דעם בעוואוסטען פראָפעס= סאַר „פּאַסטער“).

כְּלָחוּךְ הַשּׁוּר (במדבר כב, ד) ווי עס פרעסט

אָפֿ דער אָפֿס (דורך זיין לעקען). **כָּלֵל** (פאה פ, א, ד) רעגל, אלגעמיין **כָּלָלִים** (תנחומא תשא, טו, טו).

כָּלֵל נְדוּרָה (שבת, טו) געוויסער רעגל; **כָּלֵל וּפְרָט** (בריתא דר')

במרגלים; ואשיב אותו דבר כאשר עם לבבי (יהושע יד, ז) וכן שני חכמים שהמרגלים עש מעשיהם נקראו, וכן פרשו השם, כלבי שדיה פיו ולבו שיים (בוטה, לה).

ברכות, נג; גטן, טה) דן יודישע געמיינדע (ד"ה דער גאנצער נאציאָן).

בְּנֵיבוֹת (דברים, כב, יב) דן ברעגען פון א פוער עקעדונגע קלייד — אין וועלכע מור מאכען ציצות.

בְּנוּפִיָּה (שבת, ס; תענית, סד) **בְּנוּפִיּוֹת** — פערזאמלונג אין א הויז, אויף א הויפען מעגלען (אנגעזאמעל) אונטער איין געשפרעך אויף דעם פרייען מארק.

בַּיִם אֶחָד (משלי, א, יד) אין פוסוניע.

בַּיִס (בראשית, מא, ט) שטוהל, טראָהן. **בַּסֵּאוֹת** (תהלים קכב, ה). **בַּסֵּא הַכְּבוֹד** (ברכות

נט; שבת, קנב; חולין, צא) עהרען טראָהן, אזוי איז אין תלמוד אויף אין דן כתבי הקדש פון דן נבואים (ישעיה, ג, א; ירמיה, יד, כא; יחזקאל, א, כא; תהלים, מו, יט)

אנגערופען גאטטעס רוהע ארט אממעהרסטען. אָבער דאָס איז מעהר גיט ווי אַ בעגרוף צו געבען, דען דער זעלבער נבוא

בְּמֶלֶךְ בְּנֵדוּד (איוב, כט, כה) זון אקעניג אין ארמיי.

בְּמַנְהַג בְּעֵלֵי־בָתִּים — זון דער איינפיהר פון וואָלהאַ בענדע מענשען.

בְּמַעַט (דח"א, טו, יט) פוינאהע, שוער, קוים.

בְּמָר — גייסטליכער צום קלויס= טער, פאסטער, אויסער

יודישע — **בְּמָרִים** (מ"ב, כג, ה). **בֵּן** — זאָה, **בֵּן יֶאֱבֵדוּ** (שופטים, ה, לא) אזוי זאלען פער=

טולונט ווערן (אללע צוררום).

בֵּן יִרְבֶּה (שמות, א, יב) אזוי זאלען זוף מעהרען (דער צאָהל פון יודישע שיע קונדער). **בֵּן לֹא יַעֲשֶׂה** (בראשית, לז, ז) דערנליכען פאסורט גיט.

בְּנֵה (שבת, ע"ב) אונגעצופער, לויז — **בְּנִים** (תהלים, עו, ח).

בְּנֵד (פסחים, קח) געגען, זיין בנגד" דערווידער זיין.

בְּנִסְיָה (אבות, ע) פערזאמלונג —

בְּנִסְת הַגְּדוּלָּה (שם, ע"א) דן גרויסע פערזאמלונג. גווען נאך דעם גלות בבל, האָבען פועל מתקן גווען. **בְּנִסְת יִשְׂרָאֵל**

(1) מל' בפנה שרשיה (יחזקאל, יז, ז) לאמר אספה וכנסה שרשיה אליה.

אויף קומען אָנזאָגען די פּרייהייט
 פון יעצטיגען גלות (מלאכי ג, כג).
כּוּם שֶׁל בְּרָכָה (ברכות, נה:)
כּוּם שֶׁל קָדוֹשׁ וְהַבְדֵּלָה—
 קדוש גלעזער. **כּוּם תְּהוֹמוֹת**
 טרויסט בעכער, וואָס מען איז
 מנתם אָבל.

כִּסְדָר (יומא, ג: תהומא פקודי ו)
 נאָך דעם אָרדנונג, נאָך
 אַנאַנד.

כִּסְלוֹ (נחמיה א, א) נאָמען דער
 ניינטער מאָנאַט. זיין ראש
 והדש איז אָפט צוויי טעג, דער
 צווייטער קומט אויס נאָך אַין
 די טעג: **א, ב, ג, ד, ה**; אויף
 איז ער נישט בעשטימט אין זינע
 טעג, אַמאָל ציילט ער ניין און
 צוואַנציג טעג און אַמאָל דריי־
 סוג. „כה פסלו“ הייבט זיך אָן
 די אַכט טעג „חנוכה“.

כִּסּוּמָא בְּאַרְבָּה (נדה, כ: כ"ב)
 ווי אַ בלונדער
 טרעפט פונקט אין האַרובע.

ישעיה וואָס זאָגט אז ער האָט
 געזעהן גאָט זיצט אויף זיין
 טראָהן (ישעיהו, א) פּערטייזט ער
 צום סוף (ישעיהו, סו, א) אז דאָס איז
 געמינט די גאַנצע הימעלשע
 אַס טראָנאַטן שיע איינרוכטונג
 (השמים כסא) דען די געטליכקייט איז
 צו בעגרניפען אַלס אונבעגרעצט.
כִּסָּא אֱלֹהֵיהוּ—אליהו'ם טראָהן,
 רופט זיך אָן וואָס מען שטעלט
 פאַר דעם סגור צום ברית וואָס
 ער האַלט דאָס קינד ¹. **כִּסָּא**
דִּין, כִּסָּא רַחֲמִים (ייק"ר פ'
 כט; פסקא דר"ב צד קכא).

כּוּם (בראשית מא, יא) באַקאַל,
 בעכער — **כּוּסוֹת** (ירמיה
 לה, ה). **כּוּם שֶׁל אֱלֹהֵיהוּ**
הַנְּבִיא — אליהו הנבוא'ס כּוּם
 (לזהאנאָועס כּוּם) וועלכען מען
 שטעלט פסח צום סדר ביי דעם
 עפענען די טהור צו בעווייזען
 אויף די חרות (פרייהייט) פון
 גלות מצרים, און אַליהו וועט

¹ זוכר בפרקי דרי אליעזר (פ' כט) ובוחר בהקדמה דף יג; שאליו בא על כל ברית מילה. ומן הראוי היה לקרוא הכסא עיש אברהם אבינו, שהמילה נקראת על שמו, בריתו של אברהם אבינו שהוא ראשון בנמולים (אסתר) לאות ברית וכן הלשון במטרא (קידושין עב) וישב בדוקו של אברהם (עיש מהרש"א), אולי משום שנאמר באליו, קנא קנאתי להי' שעזבו את ברייתך (מ"א יש, י) על כן נקרא הכסא על שמו.

כעס אויפ'ן חזן שפרוינגט מען
 נישט קדוש" (אוי"ח נו, ס"ז בכ ובסו'
 תקפא בהגהות). דאָרט איז געזאָגט
 מען בעדארף נישט זאָגען אָמן אויף
 זיין ברכה.

כַּעֲפָרָא דְאֲרֵעָא (פסחים פ"ג)

כַּף — נאָמען דער 11=טע
 אות אין אלת-בית.

כַּף הַקֶּלַע (ש"א כה, כט) פפאנע
 דער שלידער.

כַּפֵּי (מלאכי ב, ט) זוערלוג.

כַּפֵּי הַמִּדְבָּר —
 זוערלוג דעם אַברעחה.

כַּפְּוֵי מוֹבָה (עבודה-זרה, ה) פער=
 בייגט דאָס גומעס,

אונדאנקבאר. **כַּפּוּף** (שבת, ו:

מגהרי"ן, כד;) געכויגען, געגויגט,
 דאָס זעלבע זוי "נכנע".

כַּפֵּל (כ"ק, פב) פערדאָפּעלונג,
 אויף איינע פון די פוער

כַּסְעוֹדֶת שְׁלֹמֹה בְּשַׁעֲתוֹ
 (כ"מ, פב:) זאָ זוי

שלמה המלך'ס בעללער אין זיין
 גלענצענדיגער צייט.

כַּסֶּף (בראשית מו, ה) זילבער,

געלד (שם כב, טו) . **כַּסֶּף**

מְהוֹר (8) (מלכים יג) . **כַּסֶּף**
צָרוּף (תהלים יב, ז).

כַּעֲבֹדָא קַמֵּי מַרְהָ (י"י
 שבת, י"י)
 זוי די רעספּעקט פון

אקנעכט זוען ער שטייט פאר
 זיינעם העררן.

כַּעֲנוּל — דער שטרודעל צום
 שבת מאהל²).

כַּעֲלוֹת הַשָּׁחַר (יהושע ו, טו)
 צום מאָרגענשטערן

אויפגאנג.

כַּעֲנֵי בַפֶּתַח — זוי א בעט=
 לער (שטויט) אין טהור.

כַּעֲסֵן (תהל' קיבו) צאָרן, פּעסן
 צאָרונג, איז מען אין

¹ בלשון המקרא לו נמצא כסף טהור כ"א כסף צרוף (תהלים יב, ז) והפכו
 הוא כסף סינים (משלי כו, כג) גם: כסף נמאם (ירמיה ו, ל), זולתי בזהב נמצא, זהב טהור"
 (שמות כה, יא).

² שרשו עטל (מ"א ז, כז) וכמו עטלי דבלה (תרומות פד' מ"א: בי"מ כא)
 דבר הנעשה כתבנית עטל נקרא כעטל והוא המאפה תנור הנשמן למעורת שבת ונמצא
 מין מאכל מוכן למזון בשם זה בירושלמי (בכורים פ"ג), שמעון ב"ר אבא היה בקי במרגלותא
 ולא היה ליה עטל לאכול, וספר המשעמים מכיא דברו רשם ערב: , והמן כורע נד'
 פ"י עטל והכעטל שאנו איכלין בזמן הזה הוא זכר למן.

יעצט האָבען מיר מיט דעם נאָמען
פּערהײלונט דעם דרייען איין
האַהן איבער דעם קאָפּף עיו"כ.
די גאָנצע מפרשים געפונען
אין דעם אַמנהג של שמוות וואָס
איז כדאי דאָס מבטל צו זײַן⁽²⁾.
„א כפרה הוהו“, דער וואָס לייַדעט
א שטראַף פאר פּרעמדע פּער-
ברעכען. „אכפרה זאל ער ווערין“,
„מעג גיין אכפרה“ — מעג אום
קומען פאר זײַן שטעלדוכטיג.
„עס טױג אויף כפרות“, „אויף
צעהן כפרות“ איז געזאָגט אויף
אַ זאָך וואָס טױג לחלוטין נישט
דערצו, צו וואָס דאָס איז גע-
שאַפען; אויף אויף דעם שײַדונג
פון נישט קיין איינגעגעבענע
פארטיי פון אַ זײַב אַ מרשעת
אָדער אַ מאַנן אַ אויסוואַרף זאָגט
מען אויף דעם — אָפּגעשלאָגען

סוסטעמען אין רעכנונגס קונסט
(מגלטיולקאציאן). **כפּלִים** (ישעיה מ, ב
שמות כח, טו) געדאָפּפּעלט
כפּלי כפּלים — פּיעלפאך.
כפּול שמונה דינ — פּערדאָ-
פּעלט אין אכטען.

כופּר (גדרים, כה) אַבלײַנגער —

כופּרים (שבת, קטו:).

כופּר בכר (ב"ק, פב:) לייקענט
אָפּ דעם גאַנצען שולד (דער
געגענזאַטץ פון מודה במקצת).

כופּר בעקך (סנהדרין, לח:)

לייקענט אָפּ די הויפט זאַכע,
פון דער רעליגיאָנ'ס פּרינציפּען
(גיהילוסט).

כפּרה (ברכות, ד:) בעדעקען די

שולד, פּערגעבונג.

כפּרות — אין תלמוד איז דאָס
געזאָגט אויף די קרבנות⁽¹⁾

⁽¹⁾ הלשון בנמרא (ברכות, ב), כפרה לא מעכבא וכי אין כפרתו מעכבתו מלאכול

בתרומה שקאי על הקרבן.

⁽²⁾ הביח (באורח חיים סי' תריח) מורה שהמהדרין אחרי תרנוול לבן, הוא
מדרכי האמורי (על פי האמור בנמרא, עבודת גלולים יג); אבל הבית-יוסף מוכיח שם
בשם רבותינו הגדולים, שראוי לבטל המנהג הזה מכל וכל בלא הבדל בין תרנוולים
לבינים או אדומים, או שחורים. ועי' האמר, עבודת התרנוול אצל העמים הקדמונים מאת
ד"ר שלמה רבין (השרון להכרמל שיג גליון טי—יא) שזכרו תרנוולים גיב לכפרת פשע.
וכאשר תתקום בנו הדבטרה: מכל גלולים אטרה אתכם (יחזקאל לו, כה) גם זה
התרנוול ילך למתה ואנחנו נכנס לחיים טובים ארוכים ולשלום.

דער וועלט בין דעם וועסטען זייט.
כָּרָךְ (כרכות, נד): א שטאָרט .
כָּרָךְ נָדוּל (נמין, נח ;
 תוליו, ס): א גרויסע שטאָרט—
כָּרְכִים (עירובין, כא ; כתובות, קי): *
כָּרָךְ — א פונד צו א בונד (ב"מ,
 כטו). **כָּרְכִים, כָּרִיכִין**
 (ב"ב, יי). **כָּרִיכָה—כָּרִיכוֹת**
 (ב"מ, ג).

כֶּרְמֶל (מ"א יח, יט): איין פראַכט=
 פאללער וועלט בעקאנ=
 טע פארג אין ארץ ישראל. אויף
 איהם האָט אליהו הנביא געמאכט
 זיין וואונדער צו זיכען, און אלע
 יודען האָבען איינגעשטימט אויף
 איינצעלהייט פון גאָט²). ער הייסט
כֶּרְמֶל צולועב זיין ברויטען
 פלאטיץ פאר פיה פוטערונג³ .
 צולועב זיין פרוכטבארקייט
 הייסט אויף זיין גאָמען די ארץ
 ישראל וויינען: **כֶּרְמֶל וַיִּיזַן**
 וואָס צו זיכענט זיך אויס געגען

כפרות". כפרה פאר מיר" (שבועות
 טו) מיין אויסבייטונג .
כַּפְתּוֹר וּפְרָח (שמות, לו, יח)
 אויסגעצאצקעט, אויס=
 געצויכענט¹ .
כִּ'קוֹה בְּפִנֵי אָדָם (ב"ב, נח);
 ווי איין אפּע ,
 (אבוחאנע, כאלפע) געגען א מענשען .
כִּ'קְרִיעַת יַם סוּף (סוטה, ב);
 שווער ווי שפאלטען
 (אויף טרוקען צו מאַקען) דעם
 ים סוף .
כָּרוּן (דניאל, ג, ד ; סנהדרין, פו, מב);
 א עפענטליכער אויפרוף,
 פובליקורט. **כָּרוּזוֹת** (דב"ר פ"ד),
כִּ'רַחֵם אֱבִי עַל בָּנָיו (תהלים
 קי, יט) ווי עס ער=
 בארמט זיך א פאָטער איבער
 (זיינע) קינדער .
כִּ'רְחוֹק מִזְרַח מִמְּעַרֵב (תהלים
 קי, יט) ווי ווייט
 עס איז דער אַסטען זייט פון

1) לשון הכתוב הוא כמעשה המנורה, והיה למשל ומליצה על כל דבר נחמד ונעים עוד בפי קדמונים; וז"ל המדרש רבה (ב"ר פ' צא): בשעה שהיה אדם אומר דבר מתוקן לפני רבו טרפון, היה אומר: כפתור ופרח" ובשעה שהיה אומר דבר בטלה היה אומר: לא ירד בני עמכם" (בראשית מא, לח), לאמר: לא תצטרף אתכם הבנתי והסכמתי.
 2) כמסופר במלאי יח: ונקבע בתפילותינו: ענינו כמו שענית לאלהינו בהר הכרמל.
 3) מלשון הכתוב, ורעה מקינך כר נרחב" (ישעיה ל, כב), וכמיש אס וחבאו בראש הכרמל (עמוס ט, ג), ואמרים משום שיש בו מערות ומנורות מקומות מוכשרים להתחבא.

„כשר׳ע בהמה״: די פיה וועלכע זינגען ניט פערבאָמטען צום עסען, זיי זינגען בעצייכענט מיט צוויי סימנים, זינגען מעלה גרה און די קרייזען זינגען איבער געשפאלטען טען, דויע זינגען איבעראל ניט קיין רייסענדע ווי טהורע און קעגען שלעכט ניט ווירקען אויף די וואָס עסען פון זייער פלייש מיט זייער חארעקטער, ווייל זיי זינגען תמ׳עוואַטע. דערום רופט מען אויך אַ מענשען וואָס איז זייער נאַאיווע, אָהן פּאַלש= קניט און שעדליכע תּיטראַסט— „כשר׳ע בהמה“, „כשר׳ער יוד“ אַרענטלויך און פּרום⁽¹⁾. „כשר טאנין“— דער טאנין וואָס איז פּעררעכניט פאַר אַ מצוה, זאָנאַר מיט אַ אַשה, דאָס איז צו געהן אויף אַ חתונה מיט דער פּלה אַדרויט טאנין, צו מקים זיין „פיצד מרקדין“⁽²⁾. „כשר מענצול“ הייסען אויך די קאַראַהאַדען וואָס דער רבי טאַנצט מיט זינגע חסידים, אַריינקומענדיג אין גרויס

איראָפּיאַישע, און ווערען בע= ריהמט פון פּראָפּעסאַרען און אויף אלע אויסשטעלונגען.

כָּרְעִיה דְאֲבוּהָ (עירובין ע׳):

די פּוס פון דעם פּאַטער,

ד. ה. געראַטען אין טאַטען.

בּוֹרְעִים וּמְשַׁתְּחִים (אסתר ג׳

ב) בוֹיגֶען און בּוֹקֶען זיך.

כָּרְפֶּס (כתובות, סא׳): ערד גע=

וויכסע, גרויס.

כָּרוֹת (יִקְרָא י״ד) אויכראַמונג,

אַבטראַגען. ווען יעמאַנד

געהט ניט מיט דעם אַבראַד וואָס

בעצייכענט דעם נאַציאָן, ווי מילה

אַדער חמין אים פּסח עסען—

הייסט יענער אויסגעשלאָסען פון

זיין פּאַלק (ונכרתה מעמיו).

כָּשֵׁם (ברכות, נה׳): זאָ ווי, וועדליג.

כָּשׁוּף (דה״ב לג׳ ו׳; סנהדרין נ׳):

צויבער.

כָּשָׁר (אסתר, ת׳ ה) רעכט=שא=

פען, טויגליך, ערלויבט

צום געברויך — **כָּשָׁרִים**.

כָּשְׁרוֹת (כ״ב, קכ׳): דאָס איז

דער געגענזאַטץ פון פּסול, טרפה.

(1) לכּף אדם ישר קרוין בשם „כשר“, כמו: בל המוריד דמעות על אדם כשר (שבת, קה׳), טבי עבדי כשר היה (ברכות, טז׳), בורש מלך כשר היה (ראש השנה ג׳).
(2) ובאמת אמרו, כיצד מרקדין לפני הכלה (כתובות, טז׳) ולא עם הכלה.

התלהבות, "בשר'ע בלי" אנעשורר וואס איז נישט פערמישט געוואָרען אין איהר פלווישינג מיט מילכיגס, און זי איז מילכיג, אָדער פלווישיג אָדער גאָר פארעווע, און מען קען נאָך פון איהר מאַכען איינס פון די צוויי, "בשר'ן בליים", "גע'בשר'ט בליים" הייסט דעם טובל זיין נאָך דעם שיערון, אָדער אַ חמצ'דיגע אויף אַ פסח'דיגע, אָפּ בשר'ן פלוויש — אָפּנימען די פלוויש גאָך דעם בעזאלצען, "בשר פער= דינט" — אַ שטראַף וואָס יעמאַנד ליידעט וואָס עס קומט דאָס איהם לכל הדעות, "בשר'ע האַלדו" רופט אַ ווירטהען איהר הויז= מעדכען וואָס געמט נישט אליין צו עסען זייענדיג אפילו זייער הונגעריג, "בשר הקוף" וואו עס ווערט אָפּגעהויט נישט צו מישען מילכיגע מיט פלווישיגע בליים און מען עסט נור פלוויש פון יודישע שחיטה מיט זאלצען, "בשר'ע נשמה" וואָס האָט נאָך נישט טועם טעם חטא געוועהן, "בשר'ע פסח", "בשר'ע סוכה", "בשר'ע ביצה" דאָס אלעס הייסען פּונקט=

ליך איספּאָלניאָיעט נאָך דעם דין .
ב' שוּרְהָ (ישעיה כה, כה ; ב"מ, עג :)
 עס גייט אין גראַדען אָרדנונג (ועה — "שוּרְהָ").
בַּת (מוטה, מב:) — **בַּתָּה** (ביצה טו:) פארטיי. **בַּתוֹת** (תענית יב ; תענית, כט ; ר"ה טו : מוטה, יד)
 קאָעטויס, גרופען. **בַּת לַצִּיִּים** (מוטה, מב:) **בַּת לַצִּיִּים** (מנהגין, קי:) באַנדע אָפּלאַכער, שפּאַטער, הויבטוועכליך שטאַמט דאָס פון די וואָס אירר=לובט פערפיהרט ריזענדער, גלויבענדיג דאָס טיי= וואָלום שפּאַטען זיי אויס.
בְּתָב (אסתר, ת, ח ; הוריות, יג ; מנחות, מד:) צייגנדיג, **בְּתָב** (טילה, ט ; חולין י:) שרייב אַרטי.
בְּתָבִים, שריפטען. **בְּתָבָן** (בליים, פי"ו, ב"ב) קונסטלער אין שריפט (קאלליגראַף). **בְּתָבָיִם** (ירושלם, מגילה פא דע"א), **בְּתָבָן נְדוּלָּה**¹. **בְּתוּבָה** (שבת, יו:) — **בְּתוּבוֹת** (כתובות פט) שריפט= לובע צייגנדיג, הויכצייטס פער= שרייענדיג דאָקומענטען צווישען די פאָר, דאָס האָט מתקן גיווען שמעון בן שמת (כתובות, פב:).
 1) במדרש חול הלשון: בתבן מוכר' (ילקוט קהלת תקמח).

1) במדרש חול הלשון: בתבן מוכר' (ילקוט קהלת תקמח).

תנ"ך בכלל. **כְּתִיבָה מוֹכָה**,
כְּתִיבָה וְהַתִּימָה מוֹכָה —
 אזוי ווערט געוואונגען אום ראש
 השנה אויף דעם גרונד פון תלמוד
 (ראש השנה טו:). **כְּתוּב וְהַתּוֹב**
 (ב"ק, פד) פערשריעבען און גע-
 שטעלט אזויגעל. „גע'כתב'עמ'".
כְּתִיב־יָד (ב"ב קסו:) מאנוסקריפ-
 טען. געשריעבענע און געדרוק-
 טע פערפאסונג.

כּוֹתֵל מְעַרְבִי (3) דער מערב
 וואנד וואס איז פערבלוע-
 בען פון בית המקדש צייט חורבן,
 דו פעלקער רופען איהם: „דו
 יודישע טרויער-וואנד", דען עס
 קומען דארט דו דערפריאגע

כְּתוּבִים (ב"ב, יג:) שרופטען,
 ד"ה דו מגילות: „רות,
 שיר השירים, קהלת, איכה און
 מגילת אסתר" אויף דניאל עורא.
 צוזאמען מיט נחמיה (1) און
 דברי הימים (שם). אלע צוזאממען
 שטעלט דאס אויף דער דריטער
 טהייל פון תנ"ך וואס איז
אָנגערופען כתובים. כְּתוּבִים
אַחֲרוֹנִים — דו אפאקריפען,
 שרופטען וואס זינען איבער
 געזעטצט פון גרויכיש ענגליך צו
 דו אריינגעלע כתובים (2). **כְּתִיב־**
הַקֶּדֶשׁ (שבת, קטו; ידים פג:) דו
 הייליגע שרופטען, אזוי הייסען
 דו ספרי נביאים, דער גאנצער

(1) גם כל מלי דעזרא, נחמיה בן חכליה אמריהו (סנהדרין, צג:) ושאל בנמרא; מאי
 טעמא לא אקרי ספרו על שמו? ותשובה ע"ז הביא שם מהכתוב, שם עולם אתן לו
 אשר לא יכרת" — זה ספר דניאל שנקרא על שמו. הלא יקשה; על שם מי יקרא?
 הלא כל הספרים נקראו על שם כותבם? אך זה הוא הדבר שכל מלי דעזרא, נחמיה
 בן חכליה אמרו בכ"ז נקרא ע"ש עזרא, ולא עוד שגם ספר נחמיה נצטרף לספר עזרא
 במספר ספרי כתבי הקדש.

(2) מצאתי להעיר, כי ספר בן סירא — אשר על ספרי כתובים אחרונים יתחשב,
 נקרא בנמרא: „כתובים" סתם, ומחברו ומצטרפו אל התנ"ך בלשון זה: „כתוב בתורה, ושמו
 בנביאים, ומשולש בכתובים" וכו' ועל כתובים מביא שם פסוק מבן סירא (ב"ק, צב).

(3) בן נקרא קיר המערבי הנשאר מחורבן בית המקדש על שממת הר הבית
 בירושלים, מקום מקדשנו. ואמרו: „כותל מערבי של בית המקדש אינו הרב לעולם"
 (פסיקתא פי' החדש הזה על הכתוב, דומה דודי לצבוי), ואיתא: „אין השכינה זזה מכותל
 מערבי (מדרש תהלים יא, ג. תנחומא שמות י). וכן אמרו חז"ל על הכתוב: „השמותי את
 מקדשכם" (ויקרא כו, לא): „קדושתם אף שהם שוממין" (מגילה, כה:).

פערטייטשט יענער זאל קיין טעות ניט האַבען און מיינען „לו" מיט אַ וואָו, וואָס האָט דעם בעדייטונג: „צו איהם". **לא** אַלִּיכֶם (איכה א, יב) ניט פאַר אײַך געדאַכט. **לא נְרִסִינָךְ** — זאָ האַבען מיר ניט געלערנט, דאַרום זיינען מיר ניט איינשטויַ מיג ⁽²⁾. **לא די** (סנהדרין, ה) עס איז גאָך ניט גענוג. **לא דַך** (סוכה, ה) עס איז ניט גע־ מיינט גאָר אויף אַ האָר. **לא האַ וְלֹא הָא** (שבת, קנ"ב) ניט דאָס און ניט יענס. **לא הִיָּה וְלֹא נִבְרָא** (כ"ב, מו) ניט ער איז געוואָרען, ניט ער איז גע־ באַהרען. **לא זָה הַדָּרָךְ** (מ"ב ו, יט; כ"ב, לו) ניט אַין אזא וועג געהט מען אוועק. **לא חֵדֵשׁ וְלֹא שִׁבַּת** (מ"ב ד, כט) ניט ראַשׁ חֵדֵשׁ ניט שִׁבַּת (קיין פראַדניק). **לא יאֹחֵד** — ניט פֿערזאַמען. **לא יוֹכֵר וְלֹא יפְקֹד** — זאל עס ניט געדאַכט

ל— איז אויספיהרלוק צו לעוען: לשון.

ל"א — לא אַמְרִינָךְ, לִשְׁנֵי אַחֲרֵינָא.

ל"ב — לא נְרִסִינָךְ.

ל"ד — לאו בּוֹקֵא.

ל"ה — לא הָיוּ דְבָרִים מְעוֹלָם.

לכ"א — לְכַל אֶחָד.

לאו"א — לְכַל אֶחָד וְאֶחָד.

לכ"ה"פ — לְכַל סְפָחוֹת.

ל"ל — לְמָה לִי.

למ"ד — לְמֵאן נְאֻמִּי.

לע"ע — לַעֲתַת עֲתָה, לְשִׁתִּיד לְבֵא.

לפ"ז — לְפִי זָה.

לפענ"ד — לְפִי עֲנִיּוֹת נְעֻמִי.

לפ"ק — לְפָרַט קָסָן.

ל"צ — לא צְרִיךְ.

ל"ק — לא קְשִׁיָּא.

לש"ה"ק — לְשׁוֹן מְקַדָּשׁ.

לש"ה"ר — לְשׁוֹן הַרְעֵי.

לש"ש — לְשֵׁם שְׁמִים.

ל"ת — לא תַעֲשֶׂה.

לא (בראשית ב, יז) נוכח, לא, ניט „מוט אַ אַלף" אזוי ווערט עס

התבה (בראשית ה, יט); ובא לשמש יחד עם מם השמש, והקול נשמע עד למרחוק (עזרא ג, יג), ויש שהמם קודמת; מלמעלה החרס' (שופטים ה, יג) ותחת מלת הודים את'—הרט לאבנר (ש"ב) תחת את אבנר.

¹ מלי גרסא (ברכות, ה), היכי דהוו גרסי' (שם).

כְּמוֹהוּ (מ"ב כג, כה) עם איז
אֲזַעֲלֶכֶּךָ נֶאֱדָר גיט געווען. **לֹא**
תַעֲשֶׂה (שמות כ, י) מהווע גיט.

לֹאֵהָ (בראשית כט, טו) דו צארטע¹.
 דו ערשטע איז געווען מיט
 דעם נאָמען **אֵינֶנֶץ** פון די אמהות,
 דו פרוי פון יעקב אָבִינֹו פון
 איהר זינען אַרױסגעקומען זעבס
 שבטום—אָהעלפּט פון גאַנצען
 נאַציאָן.

לֹאֲפֹד — צום פערניכטונג.
לֹאֲחָדִים — אויף איינצעל=
 נעם פערקויף (אויפגען היכר).

לֹאֲחֵר זָמַן — נאָך דער צייט.
לֹאֲחֵר יְאוֹשׁ (כ"ט, כו) נאָך דעם
 קומען צום פער=
 צווייפלונג.

לֹאֲחֵר יָד (כתובות, מו) אונ=
 מערען האַנד.

לֹאֲחֵר מַעֲשֵׂה (ר"ה, כט) חוליק,
 קא: נאָך דעם אָפּטהוּן.

לֹאֲחֵר מִיתָה (מנחות, ד; כתובות
 טו:) אויף נאָך דעם
 אָבשטערבען.

ווערן. „לא יחרץ—געלד“. **לֹא**
יִמְלֹט (משלי י"ח, ה) עם קאן גיט
 ענטרונען. **לֹא יַעֲלֶה וְלֹא**
יָבֵא — זאל עם גיט פאַרקומען.
לֹא יַעֲלֶה (ירמיה י"ו, ו) אונ=
 גוצליך, צו קיין זאך. **לֹא בַתֵּב**
וְלֹא לְשׁוֹן (ע"י, י) קיין שרופט
 און קיין שפראך. **לֹא מִנָּה**
וְלֹא מִקְצֵתָהּ (סוטה, ח:) גיט
 פון דאָס און גיט עטוואָס. **לֹא**
מַעֲלֶה וְלֹא מוֹדִיד — גיט
 עם פערערגערט, גיט עם בע=
 סערט. **לֹא עֲלִתָה עַל דַּעְתִּי**
 (ירושלמי קדושין פ"ג) עם איז אויף
 מיין געדאַנקען גיט הערויף גע=
 קומען. **לֹא פָּחַדְתָּ** (סוכה, מה;
 סנהדרין צ"ג) גיט וועהנגער. **לֹא**
פָּסַק פְּיֹמִיה מְגִידָא (כ"ט,
 פה:) זיין מויל האָט גיט אויפגע=
 הערט פון דעם לערנען. **לֹא**
צָחֲקִיתִי (בראשית י"ח, טו) אויף האָב
 גאָר גיט געלאַכט—דאָס ווערט
 געזאָגט ווען עם גיט זיך גיט
 איין, גיט געלונגען. **לֹא קָם**

¹ תרגומי מענין לאות מרוך ועדן, כי הרך והענוג נראה כנלאה וינע. ומה
 שכתוב ועיני לאה רכות, ידוע בכל המקרא שרף נרדף עם עונג ועדן (צארטן), כמו: 'הרכה
 בך והענוגה' (דברים כח, טו), 'לא תוסיפי יקראו לך רכה וענוגה (ישעיה מז, א); וכן מפרש
 הרשב"ם, ועיני לאה רכות—נאות, וכן התרגום אונקלוס: 'ועיני לאה יאין', וזו פשוטו
 והדרש משתמש לענוטי.

זו געפונט זיך אין יענער זייט
 נאך איר אונטערגאנג, און דאס=
 מאַרגינס ווערט איר האלב רונד
 פאַרמע פון איר זייט וואָס איז
 אנדגעגען מזרח, ווייל די זון
 קומט אָן נענטער פון יענעם
 זייט און בעלעכטעט איר זייט וואָס
 צו מזרח, אָבער ניט זי האָט
 זיך אומגעקערט מיט איר פע=
 ליגען זייט צו מערב ⁽¹⁾. (איר
 בעשטימטע צייט צום ערנייאונג
 אין יעדער מאָנאט, זעה—"מולד").

לְבָנוֹן (דברים ג, כה) מיט דעם
 נאָמען "לִבְנָאֵן" איז
 גרויסע בערגע צווישען פאלעס=
 מינא און סוריען, איז בערומט
 מיט זיינע הויכע און דיקע
 צעדערבויםער וואָס זיי רעכנען
 זיך צו זיין אין איין עלטער מיט
 דאָס ערדע אלזן ⁽²⁾. דער לבנון
 פערמעט נאָך אַ מערקווירדיג=
 קייט: וואָס אין איהם הערשט
 אַ גאַנץ יאהר די פיער סעזאָנען פון
 יאהר אלע צוזאַמען, זיין געשמאַק=

לְאֶלְתֵּר (ר"ה, טו) באלד, גלייך.

לְאֶפְיָקוֹ (ב"מ, ו. כ"ב, נו: מנחות,
 ה) אויסשליסליך, אויסער.

לֵב (בראשית ה, כא), **לֵב**—

הערץ, האראקטער—

לִבְבוֹת (דה"א כה, ט). **לְבוֹת**

(משלי כד, יב). **לֵב טוֹב** (אבות

פ"ב) גוט הערציג, גוטען האראק=
 טער. **לֵבֵד** (אסתר ד, יא) אויס=
 גענומען, אויסער, חוץ.

לְבַטְלָהּ (שבת, עו: נדרים ה) צו

ניכטס ברוינגען, אונ=
 טהעטיג.

לְבַנָּה (ישעיה כד, כג) מאַנד, זי

גוט אונז דעם אָב=
 שטראַלענדען שנין פון די זון=
 שנין, וואָס פאלט אויף איר זייט
 וואָס אנדגעגען דער זון, ווי עס
 איז איר צו זעהן ווען זי איז
 ניט אין איר פאלער רונדע
 לוכטיגקייט: אין אָבענד איז
 איר האלב רונדע לוכטיגקייט
 צו מערב זייט ווייל עס פאלט
 אויף איר די זון שטראַלען וואָס

⁽¹⁾ כאשר הערו עזי בנמרא: מעולם לא ראתה חמה פנימה של לבנה! (ראש
 השנה כ"ג), והשמש הוא כאשר בארתי בזה.

⁽²⁾ זה שאמר דוד בתהלותיו (קד, טו) ישבעו עצי ה', ארזי לבנון אשר נטעו—
 בעצמו בזמן הבריאה.

דיוער טאָג איז בעשטימט פאר א יומאָדפּנרא, ווייל אין איהם איז אַפּגעהאַלטען געוואָרען דער פּעסט פון רבי עקיבא'ס תּלמודים, וואָס זייער צאָהל איז געווען ביז 24 טויזענד און זינען געווען פּאָליטיש פּאַררעכונט אין בר פּוכב'ס ארמעע; דערום מאַכען קינדער בוקסלאַך און בויגענס און גייען מיט זייערע רבנים אין פעלד שפּאַצירען און שוועסען. ל' נביו (ברכות, ל) אין פּערגלייך, צום קאַנטראַסט.

ל' ננאי (שבת, נו) צום בעלידיוגונג.
 ל' דונמא (שבת, יא, צ) צום פּראָ-
 בע, אלס מוסטער.

ל' הבא (ב"ק, עב) צום צוקונפט.
 ל' הבדיל (בראשית, א, יד) צום אונטערשווערען אָב-
 צוואַנדערען. ל' הבדיל בין
 החיים ובין המתים¹ צו
 אונטערשווערען צווישען לעבעג-
 דען און טויטען, דאָס ווערט
 געזאָגט עראינערונדיג א גע-

פּאַלער גערודף איז געשטעלט צום מוסטער¹. שלמה המלך האָט אין איהם געבויט זיין זומער פּאַלץ „בית יער הלבנון“ (מלכים-א ו, ב; י, יו, י"א, י"ב). דעם באַרג האָט משה רבינו ע"ה דערמאָנט מיט גרויס נייגערידע אין זינעם פּיעל בעטען צוועהן דאָס גוטע לאַנד—געמליך. דעם ל'בנון (דברים ג, כה), אויף די נביאים הקדושים שטעלען איהם פאר א ביישפּיעל פון פּראַכט, שטער-קע און רייכקייט פון דער נאַטור².

ל' בריאת העולם (ע"ו, ט)
 פון דער צייט וועלט באַשאַפונג.

ל' ברכה (משלי, י, ג) צום זעגנונג.
 ל' ג בעומר — דער 33-טער טאָג פון די פּופּציג ספּורה-טעג, וואָס מען בעדאַרף צעהלען פון פּסח ביז שבועות, דאָן צו ברוינגען דעם ערשטען גארב (עומר) פון די נייע תּבואה.

¹ וריח לו בלבנון (הושע יד, ז; וכמש בשיר השירים ד, יא).

² שהיה ד, יד; ה' טו; ישעיה לה, ב; שם ס, יג; תהלים צב, יג; הושע

יד, ו; ועוד, ועוד.

³ משום שנאמר ויעמוד בין החיים והמתים ותעצר המנפה (במדבר יז, י).

לֹוּה (משלי כב, ז) לַיְהֵקֶר, בְּאֵר־
 גַּעַר, שׁוֹלְדֵנֶקֶר .
לִיּוּ (בראשית כב, לד) זִנְיָ אַנְשִׁלֹוע־
 סַעֲן, פֶּעֶרְבֹנְדֵעֲן. אַזוּי הָאָט
 אונזער מוטער לאה גערופען
 איהר דרוטען זאָהן; און זינע
 נאָכקאָמען הױסען: „שבת לוי“.
 פון דעם שבת לוי שטאמט משה
 רבנו. אויף איז פון דעם שבת
 אָפּגעזאָנדערט געוואָרן פון אַהרן,
 משה'ס ברודער— דן פּהנים. דן
 לויס זינען געווען בעשטומט
 אלס געהילפּע פון דן פּהנים צו
 גאָטטעס דינסט; און אויף זינגער
 און שפּיעלער אין טעמפל. אין
 ערשטען בית המקדש איז בע־
 שטאנען בלויז זייער כאָר און
 אָרקעסטער פון פיער טויזענד
 מאַנן, וואָס האָבען נור גע־
 שפּיעלט אויף דן אינסטרומענט
 מע וואָס דוד המלך האָט זעלבסט
 פיר זי אַיינגערעכטעט⁽³⁾. אין
 סך הכל זינען געווען לויס אין
 זיין צייט, בלויז מענער, פון דריי־

שטאַרבענעם. **לְהַבְדִּיל בֵּין**
טוּמְאָה לְטַהָרָה ⁽¹⁾ צום אָפ־
 זאָנדערן צווישען אונרוינהייט
 און רױנהייט — בײַ צוזאַמען
 עראַינערנדיג צוויי אַזעלכע אונג־
 גלייכע קאָנטראַסטען. **לְהַבְדִּיל**
בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹוֹל (יחזקאל טב,
⁽²⁾ צו אָבזאָנדערן צווישען הױט־
 ליגען און אונרויליגען (וואַכענדיג).
לְהַדְלִיק (הגינה, ג) „געמאַכט
 להדליק“, אָנגעצונג־
 דען, עס זאָל ברענען.
לְהוֹטֵא (בײַ צײַג; תּנחומא סײַ יב)
 להוט'רע, גינגערוג,
 איבערגעבען⁽²⁾.
לְהַכְעִים (מײַ טו, יג; מײַק יח:)
 ערצירנען, „טוט צו־
 להכעים“ צום ערגערן.
לְהַפְּדֵי (יחזקאל טו, לד) גראַדע
 פּערקערט.
לְהַרְוֵג וּלְאַבֵּד (אסתר ג, ז)
 טויטען און פּערטולליגען.
לְאוּ דִוְקָא (בײַק, י) גיט. **לְאוּ דִוְקָא**
 (גטין, מד:) גיט גענוי.

⁽¹⁾ מעין ויקרא יא, טו.

⁽²⁾ מלה תלמודית, הוראתה על המסור לאיזה דבר בכל חושיו (ירושלמי פאה, די טו): „דואג ואחיותפל שהיו להוטים אחר לשון הרע“.

⁽³⁾ „וארבעת אלפים מהללים בכלים אשר עשיתי להלל“ (דריא כג, ה).

מישער וועלט. דעם לויתן מיטן שור הבר (ווילדער אַפס) זיינען ביידע זאגענהאפטע צום געברויך אויף דעם פאאל פאר די צדיקים אין עולם הנשמות און וויין צום געטראנק פון דעם יין המשומר (ב"ב עד, ירושלמי מילה פ"א, שם פ"ג, סוכה לד, ילקוט ישעיה רמ"ז שם"א); דאָס איז די ערשטע פתח, וואָס געמען אזוי אָן אין פשטות, ווי דער רמב"ם מהוילט זיי אין די קלאססען, מוט זייערע פערשיע־דענע בעגריעפען, וועגען הענוגי עולם הפא¹, און ער פערלאנגט פון די פריי־דענקער, זיי זאלען זיך ניט האלטען קלוגער פאר חכמי התלמוד, דען זיי האָבען דאָס אויך בלויז געזאָגט אַ בע־גרוף צו געבען, דען זיי זאָגען אויך אין איידעלערען זייט (ברכות י"י). "אין די קינפטונגע וועלט עקסעסטרט ניט עסען, ניט מרינקען, נור ווערטלאָזע זיינען ערקרוינט מוט זייערע ערוואַר־בענגע קרוינען — דורך תורה ומעשים טובים — און געניסען

סיג יאָהרוג און ווייטער — אַכט און דרייסיג טויזענד (דה"א כג, ג-ה). בני יעצטונגער צייט איז פער־בלועבען פור זיי אין נאציאָ־נאלע אַמט, דאָס זיי גיעסען אויף די פהנים אויף די הענד בעפאָהר זיי געהען דוכנען, אויך רופט מען זיי אויף צו דער תורה די צווייטע נאָך דעם כהן. **לוֹאִי** (ברכות, כא) דאָס זעלבע ווי "הלואי".

לוֹיָהּ (סוטה לה: עירובין נה:) בע־גלייטונג. **לוֹיֹת דַּמֵּת** (ריש מפניו) דאָס בעגליימען איין פערשטאָרבענעם צום בעערדי־גען איהם; דאָס איז פעררעכענט אין די מצוות וואָס אַמעגש גע־ניסט די פרוכטע פון בעלאָהנונג אויף דווען עולם, און דער קרן איז פֿעסטגעשמעלט צום יענעם עולם (שבת, קכז:).

לוֹיֹתָן (תהלים קד, כו) דויעזער גראָסע פיש, מוט זיין נאָמען "לויתן", איז עראינערט אין תנ"ך פינף מאל אלס עק־סעסטורענדער אין דער פראַק־

¹ עיין בפרוש המשניות להרמב"ם במסכת סנהדרין, במשנה: כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא.

שפרוך) ווען מען טרונקט אין א געזעלשאפט (שבת, סו"ה) דען עס גיט אויך ווען מען טרונקט צו-ליעב דעם שטערפען, ווי צום מנחם אָבל זיין, אָדער וואָס מען פלעגט געבען אַפּעכער טרונג-קען איין פּעראַורטהוילטען צום טוידט פּערשפורן אים, צו פּער-לייכטערען אים ער זאל גיט קלאָר שפּורען זיין טוידט=שטראָף¹, ווי דער פּסוק זאָגט: „גיט בע-רוישענדעס געטראַנק דעם אומ-גליקליכען, און ווײַן-דעם פּער-בויטערטען געמוהט“ (משלי לא, ו).
לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם — צום גוטען לעבען און צום פּרוּע-דען — אזוי אנטוואַרטעט דער, צו וועמען מען טרונקט, לחיים.
לְחֻלּוּטִין (ערובין טו: ממ"א, ב, לג:) בעשטעטיגט, בעשטימט.

לְחֵם (בראשית יח, ה) פרויט, שפּיזע, געהרונג (בראשית ג, יט). **לְחֵמָא**—איז דו זעלבע ווי

פון די געטליכע לויטערקייט" וואָס מיר קענען שוין אין דעם קיין בעגריף גיט האַבען, מיט אונזערע פונף חושום (געפּוהלען), און עס בלייבט מעהר גיט ווי צום גלויבען.

לְזִכְרוֹן הַדְּבָרִים (שבועות, מד) צום עראינערען דעם אָפּריווד.

לִוְחַ (ישעיה ל, ח) טאפעל, פלאטע. **לְוַחֹת** (שמות כד, יב), **לְוַחֹת**

הַדְּבָרִים (דברים מ, ט) דו טאפ-לען פון די צעהן געבאטע. **לְוַחֹת הַחֶשְׁבֹּן** — טאפלען צום רעכנונגס קונסט. **לִוְחַ הַמִּפְתָּחוֹת** — שליסעלן טאפעל, אזוי הייסט דאָס אינהאלט בעצייכנונג פון איין בוך. **לִוְחַ הַשָּׁנָה** — יאהר קאלענדאר. **לְחֻזְק** (ירוש' כתובות פ"ב) צום פּערשטערקען.

לְחַיִּים (משלי י, טו) **לְחַיִּים** (ישעיה ד, ג) צום לעבען (וואָהלזיין). דער וואונש (טרונקט=

¹ השעם הזה באר לי אבי מורי מי, בטרםא דינקותא, והוא מסודרין מנ: היצא להרגן משקין אותו קורט של לבונה של יין כדי שתטרוף דעתו שניא תנו שבר לאוברי וכו' (משלי לא ו:). וכמו כן הוא בתחומא (פקודי סי' ב): אם הוא מחיב מקילה טבואין לי יין טוב יחוק ומשקין אותו כדי שלא יצטער מן הסקילה,

אלגעמינגעם וואָהל. **לְמוֹבַת הָעֵנָן** — אום אויסצופעסעדן דעם געגענשטאנד. **לְמוֹבַת הָעֵסֶק** — צו אויסבעסערען דעם געשעפט.

לְמַרְא (חרומות, פב, ביצה ג; כ"ב פט) איין פפונד, פונט —

לְמַרְאוֹת. **לְמַרְא בָּשָׂר אַפּוֹנַט פּלוּיש**. **לְמַרְא דָּגִים** — אפונט פיש.

לְיַדֵּי נִסְיוֹן (סנהדרין קז) צופע־שטיון א אויספרוב.

לְיַדֵּי יוֹשֵׁעַ (ישעיה, ח, א) צו מין פריינד (לועבלונג).

לְיַהוּדִים (אסתר, ח, טז) צו די יודען — איז געוואָרען פּרעהלנד!

לְיוֹמֵי הַבָּאִים (ב"ק, ג) אויף דער צוקונפט.

לְיוֹמוֹת הַמְּשִׁיחַ (ברכות, לד) אין משיח־צייטען.

לְיֹתֵר בְּמַחוּץ — צולועב מעהר זיכערהייט.

לֶךְ-לֶךְ — געה דוך. דאָס איז די דרומע סדרה פון

ערשטען ספר אין דער תורה (בראשית יב, א — י"ז, כז). אין איהר איז ערצעהלט פון דעם ערשטען

לָחֶם — אין האַלדעאיש (ארמית — חרנום לשון). **לָחֶם הַפָּנִים** (שמות לה, ג) ברויט געלייגטע נור לפנים, ניש צו עסען, נור צום צערעמאָניע (מנחות פא:). **לָחֶם הַסֵּד** —

גענאדען ברויט. **לָחֶם עוֹנֵי** (דברים טז, ג) אַרומע ברויט, ברויט דער עלענדער, ליערענדע.

אזוי הייסט די מצה פון פסח: **לֶחֶם עֲנַיָא** — צום אנדענקען

וואָס מען פלעגט געבען עסען די שקלאפען אן זאלן עס זאל זע־

טיגען אויף לענגער. **לָחֶם עֲנִיִּים** — ברויט פור אַרומע (צו ערנעהרען אומזאָנסט).

לְהַצְאִין (בריות ו; פסחים קד:) אויף די העלפט.

לְחַשׁ (ירמיה, ח, יו) בעשווערונג, פעררעדען, אפּשפרעכען.

אויף אין בעדייטונג שטול בע־טען, מורמלען (ישעיה, כו, טז) זעה — תפלה בלחש.

לְמוֹבָה (בראשית, ג, כ; סנהדרין ב:) צו גומען. **לְמוֹבַתִּי**

(ספרי קרח, יח) צולועב מיין וואָהל. **לְמוֹבָה או לְדַעָה** (סנהדרין, פט:)

צום גומען אָדער צום בייזען. **לְמוֹבַת הַכֶּלֶל** — פיר דעם

לְכַף נִצְרָתָהּ (ירוש' כלאים) אויף
דעם ביזטו געשאפען.

לְכַל (קהלת ג, א) צו יעדעם.

לְכַל (בראשית א, ל) צו זאלעם,

צו גאָר. לְכַל הַדְּעוֹת

נאָך יעדעם מיינונג, איינשטימונג.

לְכַל הַפְּחוֹת (לכה"פ) צום

וועהנינסטען. לְכַל זְמַן (קהלת

ג, א) צו אלעם איז א צייט.

לְכֵן (בראשית ד, טו) דאהער,

דארום.

לְכַתְּחֵלָה (ברכות, טו:) וואָס

ערשט געשעהן איז.

לְיָאֵל (תהלה' קדה, ב) ווען ניט לְיָאֵל

זאת - ווען ניט דאָס.

לְיָאֵל (תהלים סבד, א) ווען יאָ.

לְיָלָה (בראשית א, ח) נאכט.

לְיָלֹת (ש"א ל, יב).

לְיַל שְׁמוּרִים - לְיַל פְּסַח

(שמות יב, טב) דו פסח'דיגע סדר

נאכט.

לְכַף זְכוֹת (ברכות, טו:) צום

וואָגשאַל פון

דער גערעכטיגקייט. לְכַף

שטראהל פון דעם ארויסטרעמונג

אברהם אבינו'ס געגען זיין פאָ-

טערס פאמיליע און געגען זיין

לאנד וואָס האָבען געדוינט געט-

צען און האָט געוואנדערט איבער

דער לאנד כנען צו פערשפריי-

טען נאָטטעס בעקענטניס און

פערפלאנצען גוטע מדות אונ-

טער יענע ווילדע פעלקער,

וויזענדיג פון זיך גוטע מדות

זייענדיג א גרויסער מכניס אורח,

א ריהף שלום, ומעביר על מדותיו

(בראשית יג, יד, יח) אויף האָט ער

פערפלאנצט ביי אונז דעם כרות

מילה, וואָס דאָס היט אונז אויס

פון פועל שעדלונגע קראנקהיי-

טען און צוליעב דעם פרוכט-

בארען מיר און מעהרען זיך¹.

לְכַבְּדָהּ (שמות כה, ב) צוליעב דו

אכטונג. לְכַבֹּד יוֹם

טוב - לְכַבֹּד שַׁבָּת (ביצה,

טו:) לְכַבֹּד הַמְּחֻוֹתָן -

לְכַבֹּד הַמְּחֻוֹתָנִים. לְכַבֹּד

הַמְּחֻוֹתָנֵי מַעַל -- שפועלט

מוזיק!

¹ ככתוב שם: ואתנה בריתי ביני וביניך ואביה אותך במאד מאד (בראש' ז, ב) והפריתי אותך במאד מאד (שם ו); ובכל פרשת מילה (שם ז) מכטיח על הריבוי, וגם לישמעאל שנכנס לברית, נאמר שם: והפריתי אותו והרכיתי אותו במאד מאד (בראש' ז, ב). מלבד הסכמת הרואים שהמילה מסימרת ממרעין בלישין.

לְמַעַן (דברים יא, כא) צולועב,

אום. **לְמַעַן דַּעַת** (מ"א

ח, ס) זאל מען וויסען. **לְמַעַן הַיָּשֵׁם** (למח"ש) אום גאטמעס ווילען.

לַיְנֵה (סוכה, מא) גאכטען. **לַיְנֵת**

לַיְלָה — איבערגאכטען.

לַיְנֵת הַחֶדְק צום וואַלטהאט.

לְמֵאֵי — צו וואַס. **לְמֵאֵי**

נִפְקָא מִיְנֵהּ (ברכות, כ)

הגינה, י) צו וואַס קומט ארויס

דער פון.

לְמַעַלָּה (במדבר לד, ד) העכער,

איבער. **לְמַעַלָּה**

מִדְּמַבְע — איבער די גאטור¹

דיכקייט. **לְמַעַלָּה מִהַשְּׁכַל**

איבער דעם פערשטאנד.

לְמַעַן הַיָּשֵׁם — אום גאטעס

ווילען.

לְמִשְׁלַל (ש"א י, יב) צום שפרוב²

וואַרט, צום פרישפועל.

לְמִשְׁלַל וְלִשְׁנֵינָהּ (דברים כה, לו)

צום שפרוכוואַרט און צום שפאט.

לְסוֹף (שבת, י) צום ענדע,

שלוסס.

חוב (שם) צום פעשולדיגונגס

וואַגשאַל.

לולב (סוכה, כמ) פאלמענצווייג.

לולבים (ע"ו, נו: במד"ר

פ"ו) איינער פון די פיער מינים

פיר סוכות צום אַתרוג.

לְלַעַג וּלְקַלֵּם (יתרוקאל לו, ד;

תהלים עט, ד) צו

פערשפאטונג און צו פעראכטונג.

לַמִּד — גאמען פון 12=מען

ביכשטאב אין אלה=בית.

לַמִּדְּוָאוֹ נִיב (סוכה, מה) איינער

פון די זעקס

און 30 צדיקים וואַס יעדער דור

מוז האַבען, און אַהן זיי קען די

וועלט קיין קיום גיט האַבען¹).

אזוי זיי מיר געפונען דאָס

אברהם האַט געפועלט סדום

זאל גיט אימגעקעהרט ווערען

צולועב צעהן צדיקים.

לַמִּזְדֵּי (ירמיה כ, כד) איבונג,

אינגלעהרונג. **לַמִּזְדֵּים**

די אייגענע איבמע געגענטשטענדע.

לַמִּזְדֵּוֹת — לעהרונגען. **לַמִּזְדֵּן**

א געלערנטער.

¹) ומד"ר פי' לה. אין העולם יכול לעמוד בפחות מל צדיקים' ובתחומא וירא הלשין: אין העולם חסר שלשים צדיקים' ובפי' ניד הנשה — מזה: שהעולם מתקים בהם ובהלוקי צב ובסוכה מה: ובסנהדרין צו דמספר לוי. והמספר הזה נשאר שטר בפני הרמון, למדי' ציני'.

לְעִבּוּדַת הַבּוֹרֵא — צו נאַט=

טעם דױענסט.

לְעִזְאוּל (ויקרא מז ח) צום

וויסמע, טויפעל.

לְעוֹלָם (בראשית נ, כב) עוויג,

שמעענדיג. לְעוֹלָם

וְעַד (שמות מז, יח) אויף אימער

און עוויג. לְעוֹלָם תִּקַּח —

שמעענדיג זאלסטו נעהמען— אויף

א חוב, פיעל צו וועהנג און

בעטען ווייטער.

לְעֶרֶךְ — אונגעפעהר, אפ=

שאטצענדיג, גלייכ=

שטעלענדיג.

לְעֵת הַצֶּרֶךְ — צו די נאַט=

ווענדיגע צייט.

לְעֵת עֲתָה — פארלויפונג,

געגענווערטיג.

לְעֵתִיד לְבָא (שבת, פמז) אין

דער קונפט=

גער צייט¹.

לְפִי (ויקרא כה, טז). לְפִי הָעֶרֶךְ

(ועה— לערך). לְפִי שְׂעָה

(מוטה, כא; שבת, כח); פארלויפונג.

לְפָחוֹת — צום וועהנגנסטען.

לְפָנִים (מגילה, יב) צום אויס=

זעהן, צום אַנְשִׁטְעל

(ועה— לחם הפנים“).

לְפָנַי וּלְפָנֵים (ב”מ, מז) טועף

אינווענדיג.

לְפָנֵים מְשׁוּרְתֵי הַדִּין (ברכות ז)

ב”ק צמ, ב”מ ב”ד) נאך טוע=

פער אלס דער רייהער דער געריכט.

לֵץ (משלי כ, א) שפאטטער.

לְצִיָּים (תהלים א, א) אויך

לְצַנִּים (ירושלמי בכורות פא, הל’ ז)

לְצַנִּין (תנחומא סוף פקודי). פֶּתַח

לְצַנִּים (ועה— פת“).

לְצַמִּיחוֹת (ויקרא כה, ב) אויף

עוויג.

לְקוֹמִיָּין (ירושלמי, באה, פ”ד) צו=

זאממען געקלועבענע.

לְקוֹי (יבמות פ:) לְקוֹי הַמָּדָה

(סוכה כט.) זאנענפונסטער

ניס לְקוֹי לְבָנָה (שם) מאַנר=

פונסטערניס. לְקוֹי הַמְּאֹרוֹת

(שם כט) דאָס דונקעל ווערונ די

שיין פון די בעלויכטער, פלוצלונג

אין א העלע לויטערקייט, ווייל זיי

ווערען פערשטעלט אויף דער

¹ נאמר ברות (ב, ד): ותשבע ותותר, דרשו חז”ל: „ותותר — לעתיד לבא” (שבת קיג), משמע שהלשון לעתיד לבא הוא ע”י זמן מאוחר, וכן נמצא בהוראות זמן קרב, כמו שאמרו לנבי המביאין ירק הלשון: „נמצא אתה מכשילין לעתיד לבא (תענית כ): לאמר: לא יחפצו להביא לשוק, אם לא יקנו מהם.

ל' קיום (רות ד, ו; פאה פ"א מ"ד)
 צו ם בעשטעמינגונג,
 פעסט שטעללען.
 ל' רוב (בראשית ל, ל) אין מענגע.
 ל' רפואה (שבת, צ: סנהדרין פד:)
 צום הייל-מוטעל, צו געזונד.
 ל' שבת (שבת, נו: י) צום בערוה=
 מען, צום בעזעפטויגען.
 ל' שמתו (חולין, צ"א) נאך זיין
 סוסטעם, בעשלאסע=
 גער מיינגונג.
 ל' שלום (שמות, ד, י"ה) צום גליק,
 צו פריעדען.
 ל' שם שמים (אבות פ"א) פון
 גאטטעס וועגען.
 ל' שמה (ברכות, י"ו) צוליעב איהר
 נאמען אלזין (צוליעב די
 לעהרע, איהר גרינדליך צוקע=
 געז, אהן איין אנדער אויסזוכט).

וויילע פון א דורך לויפונגען פלא=
 נעט, צוויסען די זון און די ערד,
 וואס דאס מוז פארקומען גאנץ
 נאטירליך, נאך דעם אסטראנא=
 מישען סיסטעם—גאנץ די זעלבע
 ווי עס מוז אבעשטוימטע צייט
 קומען די נאכט-פונסטערנים,
 אדער ווי די טעג ווערען קורצער
 און לענגער; אבער מען בעדארף
 עס נישט אנעהמען פאר א צייכען
 אויף ביזעס. דערום האבען שוין
 אוועקע חכמים אין תלמוד (סוכה,
 כ"ב) פערזאגט— וואס זיי זיינען
 געווען אויף גרויסע אסטראנא=
 מיקער; דאס זיענדיג איין עס
 קאם ינבון בעדארפען מיר נישט
 זיין אבערגלויביש און שרעקען
 זיך פאר די הימעלשע נאטיר=
 ליכע ערשיינונגען.⁽¹⁾

(1) הפחד והמורא מאותיות השמים יבוא, רק מחסרון ידיעה, כמו כן מצינו שמתואר
 במרא תכונת האדם קדמאה, אשר לא ידע סבת התקצרות היום, ואמרו: כיון שראה
 אדם הראשון שהיום מתמעט והולך, אמר: אוי לי שמה בשביל שסרחתי עולם השף
 בעדי וכו' ישב ה' ימים בתענית ובתפילה, כיון שנפלה תקופת טבת וראה יום שמאריך
 והולך— אמר מנהני של עולם כף? (ע"ז ח.). והקשיתי מלומדי תורה: מדוע תלה במנהני
 של עולם, ומדוע לא האמין כי תעניתו ותפלתו גרמו לרוע הגמרה שתתבטל? ומחם ענו
 לי בטוב טעם: כי לו היא שתפלתו שנתקבלה— היה לרתהפך פתאום מיום קצר
 ליום ארוך, כיתר הנסים: כיומו של חזקיה, הלך עשר מעלות אחורנית: בפעם אחת, ושמש
 בנכעוץ אצל רק היה מאריך והולך לאט לאט, מזה הבין כי הולך בדרך הטבע ומנהני
 ש' עולם כף, וק"ס.

פון די רעד קיין געוויסע זאך.
לְשָׁנָה הַבָּאָה (שביעית פב, מו)
 דעם קומענדין
יָאָהֵר. **לְשָׁנָה הַבָּאָה**
בְּירוּשָׁלַיִם — דעם קומענדיגן
יָאָהֵר (צו זיין) אין ירושלים.
לְשָׁנָה מוֹכֵחַ תִּפְתָּכוּ (אויף
 תהי) **וְתִחַתְּמוּ לְאַלְתֵּי־**
 אדם הלי ר"ה סי' ה') צום גוטמען
יָאָהֵר זאלט איהר פערשריבענען
 ווערין און אויף פערחתמה'ט
 ווערין באלד (צום נייען יאהר).
לְשָׁנוֹת (שביעות, כ"ז) צום אומ-
 ענדערין.
לִיֵּת בְּרִירָה (סוכה כד.) ס'איז
 בעסערס נישט דא צום אויס-
 קלייבען.
לִיֵּת דִּין וְלִיֵּת דִּין (כ"ב, צו)
 עס גיט נישט קיין רעכט
 און נישט קיין ריכטער.
לְתַאֲבוֹן (תולין ג; סנהדרין צו) נאך
 דעם באגער, פערלאנג.
 דער געגענזאמיץ פון להכעים.
לְתַרְבוֹת רְעָה (תנינא מו.) צו
 פערמעהרען בייזעם.
 שלעכטע ערציאונג (זעה) —
 "תרבות רעה" אין אנמערקונג).

לְשׁוֹן (ישעיה לג, יט) צונגע.
לְשׁוֹנוֹת (כ"ב, פו).
שפראכע (מגילה י), אויסדרוקע
 (עדיית פא, מ). **לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ**
 (ב"ק פג; סנהדרין, כא; שם צו; סימא
 מב) די הייליגע שפראכע, אזוי
 רופט זיך די ביבלישע שפראך
 וואס מוט איהר האבען גערעדט
 די נביאים הקדושים זייערע גע-
 טליכע נבואות, אויך הייסט זי:
לְשׁוֹן עֵבְרִי (ספרו ברכה, פ ט"ז)
 העברעאישע שפראך. **לְשׁוֹן**
הָרַע (שבת לג:) פערליימדונג.
לְשׁוֹן זָכָר (קידושין ב) מעגליך.
לְשׁוֹן נִקְבָּה (שם) ווייבליך.
לְשׁוֹן יְהוּדִי (מגילה לא) אייג-
 צעלנע צאָהל. **לְשׁוֹן רַבִּים**
 (שם) מעהר צאָהל. **לְשׁוֹן כְּבוֹד**
 (פסחים, ג) **לְשׁוֹן שֶׁקֶר** (משלי כא,
 ז) לוגענהאפטע צונג. **לְשׁוֹן**
נופֵל עַל לְשׁוֹן (למע"ל, ב"ר פ'
 יח). **לְשׁוֹן נִקְיָה**. "זאל איהם
 אפגעהמען דער לשון" — אזעלכען
 וואס רעדט וואס מען בעדארף
 גיט אויסזאגען. "וידען אויף
 שטום לשון" — הייסט האלפע
 ווערטער וואס איז נישט צושלועסען

אנשטאט דעם בונדע-
ווארט ווייל: „מבשתי פי קשה
אפה וגו'“ (ישעיה מה, ד) ווייל איך
ווייס דאס דו בוזט א פערעקשנ-
טער א. ז. וו.

אויף צוריק האלטונג:
„נפעמד מלכת“ (ברא' כט, לה) זי
הערט אויף צו געבערען.

אויף די הערקונפט פון
א אורזאכע: „נקצטו ונשחו מעצור
כצה ונינו (תהלים קו, לט) און זיי
ווערען פערמינדערט און געבוי-
גען דורך דעם בייזען געוועלטיג-
גען און דורך קומער.

דער מ קומט אנשטאט
דעם בוכשטאב ל וואס בעדיי-
טעט „צו“: „ואם ימעט הפית מהיות
משח (שמות יב, ד ובתרגומו) ווען דו
הויזגעזינד איז קליין צו א גאנ-
צען לאם.

צום ענדע ווארט דינט
דער מ אלס איינער פון אותיות
הפנינים, צו בעדייטען די געהעריג-
קייט פון געגענשטאנד צום
דריטען פערזאן, אין מעהר
צאהל, צב"ש: „גנם—ויער זאהן,

דער 13-טער בוכשטאב
אין א"ב. און דער 4-טער
נאך דעם יוד, דינט דערום אג-
שטאט דעם צאהל „40“, צב"ש:
מ"יום—40 מעג; מ"סאה—
40 מאס. אויך שלועסט ער זיך
מיט נאך בוכשטאבען וואס
רעכנען זיך פאר איינצעלנע,
צב"ש: מ"ט פנים (תתומא במדבר),
49 ארטון.

דער מ, אלס איינער פון
די בעדינונגס בוכשטאבען „משה
ובלב“ האט ער דיווע בעדייטונג
קומענדיג צום אנפאנג ווארט:
ער קומט אנשטאט דעם
ווארט „מן“—פון.

אויף א קליינעם טהייל
פון מעהרערס: „ניקח מאגני המקום
(בראשית כה, יא) ער האט גענומען
(איינעם) פון די שטיינען די
ארטיגע.

בעצייכונג דעם קאמפא-
ראטוף: „עצום הוא ממנו“ (במדבר
כב, ו) ער איז מעכטיגער
אלס איך—ער הייסט דארום:
מ-הירון.

מ"ד — מומזר לתוכה, מתחלין לומר.

מ"מ — מניד מוסר, מפל מקום.

ממ"נ — ממה נפשך.

מנ"א — מנחם אב.

מנ"ל — מנא לן.

מו"ם — מובר ספרים.

מ"ע — מצות עשה.

מע"ל — מאגר לבן, מעת לעת.

מ"צ — מורה צדק.

מצ"ע — מצד עצמו.

מוצש"ק — מוצאי שבת קדוש.

מק"ק — מקהלה מנישא.

מרע"ה — משה ברגו עליו השלום (מרבע"ה).

מ"ש — מה שאמר, מה שכתוב.

מש"ה — משום הני.

מ"ת — מתן תורה.

מתח"י — מפסת ידו.

מי (בראשית ג, יא) ווער, וועלכער.

מי ומי דהו"ל כיום (שמות

י"ח) ווער און וועלכע זינגען דאס

די געהער. **מי יודע** (ינה ג, ט)

ווער (עם) ווייס. **מי שהיה**

(פסחים, עג:) דער געוועזענער

(גבאי). **מי שמה** (שמות ב, יד)

ווער האט דיר געגעבען מאכט.

בגדים—ווער קלייד, א. ד. ג. די זעלבע ביי צייטווערטליכע— הויפטווערטער, צב"ש: אַקלם ווער עמען. למדס—ווער לערנען.

ביי הויפטווערטער אם ענדע ווארט דייטעט ער מיט אפארגעהענדען י אויף מעהר צאהל: גו-גנים זעהנע. ספר-ספרים בוכער.

דער **מ** קומט אויף צו זאמען מיט נאך בוכשטאבען אין פערקורצונג (ר"ת), צב"ש:

מ"א — מדבש אגדה, מקום אחר, משנה א'.

מבה"ח — מברכיין הח"ש.

מ"ד — מאן דאמר, מי דמי.

מד"ם — מדברי סופרים.

מה"ר — משיב הרוח (משה"ר).

מה"ת — מן התורה.

מו"מ — מנע ומשא, משות ומסעי, משא ומתן.

מז"נ — מזכירין נשמות.

מ"ט — מאי טעמי.

מיו"ב — מוצאי יום כפור.

מכא"א — מפל אחר ואחר.

מכז"א — מפאן נאלף.

מכ"ש — מפל שגון.

מָה (בראשית יב, יח) וואָס, אָךְ ווײַ (תהלים ה, ב). **מָה** **הָרַעַשׁ** — צו וואָס איז דער ליאָרם (ועה—רעשׁ). **מָה** **מוֹב** (משלי טו, טו) איז געווען גוט. **מָה** **מוֹב** **וּמָה** **נָעִים** (תהלים קלג, א) ווי גוט און ווי אנגעגעס—איזט. **מָה** **יּוֹם** **מִיּוֹמַיִם** (ב"מ נט; סנהדרין סח) מוט וואָס איז דער טאָג אנדערש פון אנדערע טעג. **מָה** **יָפִית׃** (שה"ש יז) אָךְ, ווי שוין דו פונסט—מוט דעם נוסח רופט זיך אַזמורות צו שבת. ווען די פרוצים פלעגען אריינקומען צו זייער אַרומען פער'חשכ'מען איד'ישען ארענדאר און איהם טרעפען דאָס זינגענדיג צום שבת מאַלצייט מוט גרויס רחבת און הענוג, מוט דו בע=גלייטונג פון זיינע קינדער ארום טיש, מוט זייערע זיסע קול'בע=לעך—פלעגט עס זיי מאַכען פיעל קנאַה -- דען אונטער זייערע אַרומע קלאסע, ווען עס קומט פראַזדניק, פלעגען זיי קומען שפור, אין שטוב איז פונסטער און מאַכען סקאַנדאַלען—פלעגט ער דעם יודען אויף הייסען זינגען.

מָה יפית" — פני אנדערע אַנ=געלעגענהייטען, און מאַכען אַחוּבָה וַאֲטָלוּלָא. דרום האָט מען עס אין נייערע סדרות מעהר גוט אַרײַן געשטעלט. **מָה** **לִי** **בַצֵּעַר** **הָיְהִי** (סנהדרין ק :). **מָה** **לָנוּ** **וּלְצָרָה** **הַזֹּאת** (שם לו). צו וואָס איז אונז דער קריינקונג. **מָה** **לוֹ** **לְשַׁכַּר** (כתובות כו) צו וואָס בעדארף ער לייגען. **מָה** **לְכַהֵן** **בְּבֵית** **הַקְּבֵרוֹת** (ש"ר פ"ה) ווי קומט אַפֿהן אויף דעם בית עולם. **מָה** **נַפְשָׁךְ** (ביצה י) (ועה -- ממה נפשך). **מָה** **נִשְׁתַּנָּה** (קידושין כב; פסחים טו) צוליעב וואָס איז פערענדערט. „מָה נִשְׁתַּנָּה לִּיכַט“ — דו לוכט וואָס איז אַנגעצונדען אום פסח צום סדר=פאל. **מָה** **שִׁמְךָ** (בראשית לב, כח) ווי איז דיין נאָמען?. **מָאָה** (בראשית ו, ג) 100. **מָאוֹת** (שם ה, ה) . עס גיט פיעל אַר=טוקלען וואָס ווערען געצוילט אויפ'ן הונדערט, ווי ציגאַרעטען, ציגעל, גולוען, געלד. „ווער עס האָט מאות—דער האָט דו דעות“.

מַאֲבֵד **בְּיָדַיִם** — פערניכטעט אַייגענהענדיג.

מָה (בראשית יב, יח) וואָס, אָךְ ווײַ (תהלים ה, ב). **מָה** **הָרַעַשׁ** — צו וואָס איז דער ליאָרם (ועה—רעשׁ). **מָה** **מוֹב** (משלי טו, טו) איז געווען גוט. **מָה** **מוֹב** **וּמָה** **נָעִים** (תהלים קלג, א) ווי גוט און ווי אנגעגעס—איזט. **מָה** **יּוֹם** **מִיּוֹמַיִם** (ב"מ נט; סנהדרין סח) מוט וואָס איז דער טאָג אנדערש פון אנדערע טעג. **מָה** **יָפִית׃** (שה"ש יז) אָךְ, ווי שוין דו פונסט—מוט דעם נוסח רופט זיך אַזמורות צו שבת. ווען די פרוצים פלעגען אריינקומען צו זייער אַרומען פער'חשכ'מען איד'ישען ארענדאר און איהם טרעפען דאָס זינגענדיג צום שבת מאַלצייט מוט גרויס רחבת און הענוג, מוט דו בע=גלייטונג פון זיינע קינדער ארום טיש, מוט זייערע זיסע קול'בע=לעך—פלעגט עס זיי מאַכען פיעל קנאַה -- דען אונטער זייערע אַרומע קלאסע, ווען עס קומט פראַזדניק, פלעגען זיי קומען שפור, אין שטוב איז פונסטער און מאַכען סקאַנדאַלען—פלעגט ער דעם יודען אויף הייסען זינגען.

קזיפט טרפה פלויש אנשטאט
 כשריע. **מֵאֲכַל בֶּשֶׂר** — שפיוע,
 איינגעריכטעט נאך יודישע רע"
 ליגיאנס געזעטצע (זעה — טרפה,
 אויך אין ארטוקעל — „בשר“).
מֵאֲכַל מֶלֶךְ (ע"פ ברא' מט, ב)
 א געקעכטס וואס עס מעג דאס
 עסען אקיסר.

מֵאֲלֶף עַד תָּיו (שבתה, ע"ו,
 ד') פון דעם ערשטיגן
 בוכשטאב, אין דעם אלף בית,
 ביז דעם לעצטען.

מֵאֲמִין (ישעיה כח, טו) גלויביגער.
מֵאֲמִינִים (דברים א, לב).
מֵאֲמִינִים בְּנֵי מֵאֲמִינִים
 (פנתרין, קפ:)

מֵאֲמֵר (אסתר ט, לב) אנשפראכע,
 אויפזאטן. **מֵאֲמָרִים**.

מֵאֲמֵר הַמוֹסָר — איינגעשלאג-
 סענער זאטן (אין קא-
 וויצקעס) — וואס קומט צום אנ-
 מערקען, אדער מאכען דייטלויכער
 די פארהער געזאגטע.

מֵאוֹס (ביצה, ט) אפשנילדיך.
 עקעלהאפט; „מֵאוֹס
 וְנִמְאָס גֵּוֹעַזְהָרֵעֵן“ הייסט: פער-
 לארען דעם געדולד. „מֵאוֹס קִצִּיט“,
 עקעלהאפטע, „מֵאוֹס'ע העויות“ —

מֵאֲבֵר עֲצָמֵי לְדַעַת (מסכת
 שמוות פ"ב, הל' א) בע-
 געהט זעלבסט-מארד.
מֵאֲדִים (שבת קנ"ו ב"ר פ"י)
 דער רויטשטראלעג-
 דער פלאנעט (מארס) (זעה —
 „מולות“). איהם האט די מעטהא-
 לאגוע בעטשומט פאר דעם
 „קריעגס גאטט“ און קומט אויך
 אין דער אנדה: „ווער עס ווערט
 געפארען אונטער זיין צייט איז
 אשעדליכער און אפערדארבע-
 גער“ (שם). דער פון שטאמט וואס
 מיר רופען אן איין באנדיט, אויך
 מוטן נאמען „מאידים“.

מֵאֵי דְהוּהָ הוּהָ (יזמא ה')
 וואס עס איז געווען איז געווען.
מֵאֲחֹרֵי הַפֶּרֶנֶד (ברכות יח:)
 פון הינטערן פארהאנג
 (פאווייליאן) וואס איבערן טיר.
מֵאוֹיִם דִּיג (סנהד' כט) אימה-
 דיג, שרעקליך.

מֵאֲכַל (בראשית ו, כא) שפיוע
 געריכטע. **מֵאֲכָלִים**.
מֵאֲכַל בְּהֵמָה (מט"ה ט) פיה
 פראס.

מֵאֲכִיל טְרֵפוֹת (חולין נ"ו) דער
 וואס פער-
 פער-
 פער-

מֵאֲכִיל טְרֵפוֹת (חולין נ"ו) דער
 וואס פער-
 פער-
 פער-

מֵאֲכִיל טְרֵפוֹת (חולין נ"ו) דער
 וואס פער-
 פער-
 פער-

בְּרִישׁ — פֻּרְצֵהּ אֲלֵאֲנֵךְ
 רְעֵד. **מֵאֲרִיךְ** בְּתַפְלָה
 (ברכות, לג.) שְׁמֵהּ לֵאנֵג שְׁמוֹנֵה
 עֶשְׂרֵה. **מֵאֲרִיךְ** בְּשִׁלְחָנוּ
 (ברכות נד:) פֻּרְצֵהּ לֵאנֵג בְּיַד
 עֶסֶן. **מֵאֲרִיךְ יָמִים** (קידושין, לט.)
 מִדּוֹת פ"ג) לְעֵבֶט לֵינְגֵר — וְזוֹ
 גְעוּוֹנֵלֶךְ.

מְבוּהָל (אסתר ה, ד) אִיבְעֵרָא שְׁמֵי
 אִיבְעֵרָא יִילֵט.

מְבוּזָה (ברכות, סב; סוטה, מב; סנהדרין,
 צט.) פֻּרְצֵהּ אֲכַמְעָט. **מְבוּזָה**
 פֻּרְצֵהּ אֲכַמְעָנֵד.

מְבוּבָר (כ"מ, פו.) מְבוּבָרִים
 (פסחים, נו.) אִוִּיסְעָר =
 וועהלטע, אָפּגֵקֶלֶיבֶען דָּאָס
 בַּעֲסָמֵע.

מְבוּטָה (שבועות, לה.) פֻּרְצֵהּ אֲכַמְעָרֵט,
 פֻּרְצֵהּ שְׁפֵרְעֵכֵט (קאווֹרֵט)
 אוִיף גְעוּוֹים.

מְבִטָל (ע"ז, מב; סוטה, יד.) פֻּרְצֵהּ
 נִיכְטֵעָט, מֵאֲכַט צוֹ
 נִישְׁט. „מְבִטָל פֻּן לְעֵרְנֵעֵן“ (שבת,
 לט.) שְׁמֵרֵט דָּעֵם לְעֵרְנֵעֵן.

מְבִטָן אִמּוֹ (קהלת ה, יד) פֻּן
 זִינֵן מוֹטֵעֵרֵם לִיבֵי.

מְבוּא (דה"א ט, יא; עירובין, כז.)
 אִינְגֵנֵא, דוֹרְכֵנֵא גֵנֵם =

עֵקֶלְהֵא פֻטֵעַ גְרוֹמֵאסֵעֵן. „מֵאוּם
 חִלְשׁוֹת“ — אִזוֹי מֵאוּם! אִזוֹ עֵם
 אִיבְעֵלֵט צוּם חִלְשֵׁעֵן. „מֵאוּם'עַ
 מַעֲשֵׂה“ שְׁעֵנְדֵלִיכְעֵר טַהֲאֵט.
 „מֵאוּם'עֵר נֵאֲמֵעֵן“ — שְׁעֵנְדִלִיכְעֵר
 בַּעֲרוֹף. „מֵאוּם'עֵר סוֹף“ — אֲשִׁלְעֵכֶּ=
 טֵעֵר אִוִּיסְלֵאָז. „מֵאוּם'עַ סַבָּה“
 אִרְיֵנְגֵפֵאֲלֵעֵן דוֹרְךְ אֲשִׁלְעֵכְטֵעֵן
 צוֹפֵאֵל, אִוִּן גַּעֲהֵאֵט דוֹרְךְ דָּעֵם
 אִז מֵאוּס'ן סוֹף.

מְאֵסָף מְמוֹזֵן — זֵאֲמֵלֵט אִוִּיף
 מֵאֵסֵעֵן גַּעֲלֵד.

מְאִיר (חגיגה טו.) בַּעֲלִוִּיכְטֵעֵנֵד.
 אִינְגֵעֵר פֻּן דוֹ גְרוֹיֵסֵעַ
 תְּלַמּוּדִיסְעֵן, וּוְאָס נֵאָךְ זִינֵן נֵאֲמֵעֵן
 בַּעֲוִיזֵט אִוִּיף אִיהֵם דָּעֵר תְּלַמּוּד
 דָּאָס עֵר הָאֵט לִיכְטִיג גַּעֲמֵאֲכַט
 דוֹ חֲכָמִים אִינֵן דוֹרְכֵפִוֵהֶרֶעֵן דוֹנִים
 (עירובין, יג.). „מֵאִיר בַּעֲלֵ הַנֵּם“
 (ועה — רבי מאיר).

מֵאֲרֵבֶע פִּנְפוֹת הָאָרֶץ (ישעיה
 יא, יב) — **מֵאֲרֵבֶע**
פִּנּוֹת עוֹלָם — פֻּן דוֹ פִּוֵּעֵר
 וועֵלט־עֵקֶעֵן.

מֵאֲרִיךְ (קהלת ה, טו.) פֻּרְצֵהּ לֵינֵג =
 גַּעֲרֵט. **מֵאֲרִיךְ**
בְּדַבָּר — פֻּרְצֵהּ אֲלֵאֲנֵעֵן
 גַּעֲשְׁפֵרְעֵךְ. **מֵאֲרִיךְ**

מְבַרְכִין הַחֹדֶשׁ (סנהדרין, מא):
דעם ראש חדש בענטשען.

מְבַרְר (סנהדרין בנ) ערקלעהרט .

מְבַשֵּׁר (ש"ב יח, כז) פערקונדעט,
מעלדעט .

מִנְעַ וּמְשָׂא (אהלות פב) אָנְרִיחַ=

רען און אונטער

טראָגען — אַזאַךּ וואָס איז אונט=

רײן (מטמא), „ניט האָבען מיט איהם

קײן מנע ומשא" — קײן פער=

קעהר, און אויפטרעגען .

מְנִיד (ש"ב א, ח) ערצעהלער,

אַנזאַנער, רעדנער .

מְנִידִים. מְנִידוֹת — זאַנערײ.

מְנַדֵּל (מגילה, יג) ערציהען, אויס=

האַדעווען .

מְנִיחַ (כתובות, קו) קאַרעקטאַר ,

דאָס וועקשאפען די גרניצען

(ועה — „תנהח") פאַר דעם דרוקען

אַרער נאָך דעם אויסשריבען

ספרי תורות, תפלין, מוזות

זמנלות .

מְנִזֵּם — טרייבט איבער די ווירק=

לויכטיט, אין איידעלען

אופן — „א לונגער" (ועה — „וומא").

מְנִיר — א פרעמדלונג בריינג=

גען צו יודענטהום .

האללע (דורך=הויף); איינלויטונג
(הקדמה). „מבוא מבוא לאַקסען"
ווען יעמאנד לײענט אַ גרויסע
הקדמה, רעדט און רעדט און
לאַזט אויס מיט נויכטס .

מְבִישׁ (מס' כלה) בעשעמט

מְבוּשׁ ווערט פערשעמט.

מִבֵּית לְבֵית — דאָס געהן

בעטלען אין די היוער.

מְבוּל (בראשית ו, יז) פערפליי=

צונג, (וואסער פלוט).

מְבוּלָּל — פערטומעלט, פער=

ווערט. **מְבוּלָּלָּל**,

מְבוּן (דה"א טו, כב: הענה, יא):

פערשטעהט אויף אַ זאַךּ .

מְבוּנִים (עורא ה, טז). **מְבוּנוֹת** —

גענוטקייט .

מְבוּסֵם (מגילה, ז: ב"י א שנאבס.

מְבַעַר (מ"א, טו, ג) וועקרוימען .

מְבַעַר דְּמֵץ —

דאָס וועקרוימען דעם זייערס ערב

פסח; דאָס ווערט אויף געזאַגט

אויף אונלעגאלע ארטוקעלן וועל=

כע מען קען בעשטראַפט ווערען

ווען מען זאַל עס געפונען אין

אַ אונטערזוכונג .

מְבַקֵּר חוֹלָה (שבת, יב) בעזוכט

אַ קראַנקען .

מגלה (שבת, צו) ענדעקען ארויס= געבען. **מגלה סוד** (משלי יא, יג) ענדעקען אגעהויס. **מגלה** (ירמיה לו, ו) בוכראלע, צוזאמענגעוויקעלט. **הווע** ראלען זינען ביי אונז נאך פון פערציטען, איידער מען האט בוכער געבונדען אין דעםער. אזוי איז אונז דו תורה אויך געגעבען געוואהרען אין ראלען (נפיו, ס). **אזעלכע** גיט ביי אונז פונף ראלען בוכער (משל מגלות): א) מגלת "רות", ב) מגלת "שיר השירים", ג) מגלת "קהלת", ד) מגלת "איכה", און ה) מגלת "אסתר". **מגלגל** (ועת—גלגל). **מגין** (סנהדרין, צט) בעשומצט, "זכות אבות זאל מגין זיין". **מניע** (קהלת ה, יד) בעטרעפט. (ב"מ קיח) קומט ארויס. **מניע מכבודו סך** — קומט ארויס פון איהנען א סומע... **מנפה** (ש"א ד, יו) פעסט. **מנפות** (שמות ט, יד). **מנושם** — קערפערליך. **מנושם** דוג האמעטנע. **מדה** (תנינה, ט) אייגענשאפט, כאראקטער. **מדות** (שם). **מדת הדין** (פסחים, קח): אייגענשאפט דער געזעצליכקייט. **מדת חרחמים** (ב"ר פל"ג) אייגענשאפט צו בעמוטלידען. **מדת חסידות** (ב"מ, נב): אייגענשאפט פון בענגעדיגען. **מדה טובה**, **מדות טובות** (תנינה, ט) גוטע אייגענשאפטען. **מדה פגודה** (סנהדרין, צ. גדרים לב: שבת, קח) אפהאנדלונג געגען בעהאנדלונג. **מדה** (שמות כו, ב) מאס—**מדות** (יתרואל מב, טו). **מודר** (חבקים ג, ו. ב"מ, סא): **מדירה**—מעסטען. **מזדה** (משלי כח, יג) געשטייט. **מזדה ומתודה** (נחמיה א, י) געשטייט און בעקען. **מזדה בקנים** (ב"ק, יד) געמט אן דו שטראף. **מזדה במקצת** (ב"ק קו שבעות לח) בעשטייט אויף א קליינעם טהייל. **מזדה על האמת** (תדכ"א פ' בא) בעקענט דו ווארהייט. **מ'דאר'תא** — געזען פון דער תורה. **מ'דאשתקד** פון פאר א יאהר (ועת—בדאשתקד)

מגלה (שבת, צו) ענדעקען ארויס= געבען. **מגלה סוד** (משלי יא, יג) ענדעקען אגעהויס. **מגלה** (ירמיה לו, ו) בוכראלע, צוזאמענגעוויקעלט. **הווע** ראלען זינען ביי אונז נאך פון פערציטען, איידער מען האט בוכער געבונדען אין דעםער. אזוי איז אונז דו תורה אויך געגעבען געוואהרען אין ראלען (נפיו, ס). **אזעלכע** גיט ביי אונז פונף ראלען בוכער (משל מגלות): א) מגלת "רות", ב) מגלת "שיר השירים", ג) מגלת "קהלת", ד) מגלת "איכה", און ה) מגלת "אסתר". **מגלגל** (ועת—גלגל). **מגין** (סנהדרין, צט) בעשומצט, "זכות אבות זאל מגין זיין". **מניע** (קהלת ה, יד) בעטרעפט. (ב"מ קיח) קומט ארויס. **מניע מכבודו סך** — קומט ארויס פון איהנען א סומע... **מנפה** (ש"א ד, יו) פעסט. **מנפות** (שמות ט, יד). **מנושם** — קערפערליך. **מנושם** דוג האמעטנע. **מדה** (תנינה, ט) אייגענשאפט, כאראקטער. **מדות** (שם). **מדת הדין** (פסחים, קח): אייגענשאפט דער געזעצליכקייט. **מדת חרחמים** (ב"ר פל"ג) אייגענשאפט צו בעמוטלידען. **מדת חסידות** (ב"מ, נב): אייגענשאפט פון בענגעדיגען. **מדה טובה**, **מדות טובות** (תנינה, ט) גוטע אייגענשאפטען. **מדה פגודה** (סנהדרין, צ. גדרים לב: שבת, קח) אפהאנדלונג געגען בעהאנדלונג. **מדה** (שמות כו, ב) מאס—**מדות** (יתרואל מב, טו). **מודר** (חבקים ג, ו. ב"מ, סא): **מדירה**—מעסטען. **מזדה** (משלי כח, יג) געשטייט. **מזדה ומתודה** (נחמיה א, י) געשטייט און בעקען. **מזדה בקנים** (ב"ק, יד) געמט אן דו שטראף. **מזדה במקצת** (ב"ק קו שבעות לח) בעשטייט אויף א קליינעם טהייל. **מזדה על האמת** (תדכ"א פ' בא) בעקענט דו ווארהייט. **מ'דאר'תא** — געזען פון דער תורה. **מ'דאשתקד** פון פאר א יאהר (ועת—בדאשתקד)

מִדְּעוֹת. מוֹדִיעַ (הניאל ת, יט)
 גיט צו וויסען (דאָס
 קען זיין אויך מונדליך). „מוֹדִיעַ
 זײַן דעם עולם“ — מעלדען דו
 געמינדרע. „אײך פון אײך מתרה
 ומודיע“.

מִדְּפִים — א דרוקער —

מִדְּפִיסִים.

מִדְּקָדֵק (ברכות, מו) גראממא =

טיקער, פונקט =

טינאר, גענוי זיין (מעלאַצענע).

מִדְּקָדֵק בְּמִצּוֹת (ברכות, כז)

פיהרט פונקטליך דעם רעליג =

יעזען פערזאָג (ועה — דקדוק) —

מִדְּקָדֵקִים (ברכות, מז).

מִדְּרַבָּנִן — געזען פון דו

ראבנער.

מִדְּרָגָה (שח"ש ב, יד) טרעפן,

גראדע, ראנג, לאגע —

מִדְּרָגוֹת. מִדְּרָגָה עֲלִיּוֹנָה —

הויכע שטופפע. **מִדְּרָגָה**

תַּהֲלוֹנָה (קידושין, מז) גועדעריגע

שטופפע.

מִדְּרִיף (ישעיה, מח, יז) ערצהער,

לייטער.

מִדְּרֵשׁ (דהי"ב כד, כז; ברכות, יא)

גרויס, לוי) ערקלערונג,

שריפטפארשונג, דיינקווורדיג =

מִדְּבַר (דברים, ד, לג) רעדט.

מִדְּבָר (תהלים, פו, נ; נ;

פסחים, סח) זיך מוט איינאנדער

בערוידען (אפרוידען). **מִדְּבַר,**

מִדְּבָרֵת — רופען אן שדכנים

„חתן, בלה“ וועגען וועמען זיי

רעדען — א שידוך.

מִדְּבַר (דברים, לב, י) וויסטע,

סטעפפע. **מִדְּבָרִיּוֹת.**

מִדְּהָדָה (מו"ק, כב) אַבעשטייטן. **מִדְּהִיחַ**

(סנהדרין, ע) פערשטויסען,

פערשטופט.

מִדְּחֲצִיף בְּוִלֵי הָאֵי (מ"ב, פג)

ווען ער איז זא פועל

אונפערשעמט.

מִדְּוִחֵק (תנחומא כרא' ב) פון

בערוינגים.

מִדְּלַג (שח"ש ב, ח) שפרונגער,

אזוי רופען אונזערע שאַך

שפועלער דעם פגור „רויטער“.

מִדְּמָה (סנהדרין, מז) פערגלייכט.

מִדְּיָגָה (אסתר א, א) פראווינג.

מִדְּיָנוֹת. מִדְּיָנוֹת

הַיָּם (גיטין ב, י) איבערוועאישע

פראווינגען.

מִדְּעָה (שבת סח, י) אַנאַנס, בע =

קאַנטמאַכונג, פערע =

פּענטלִיכען שרופטליך —

מַהִיבֵא תִּיתִי (חוריות, י) פון וואַנען שטאַמט עס .

מִזְהַל (מד"ר פ"א, שיר פ' עד שהמלך)

בעשנידער — **מִזְהַלִּים**.

מִזְהוּל (שבת, קלה.) גע'מל'ה'טער.

„מִזְהַל-מַעְסֵר“ בעשניד מעסער.

מִזְהַלְךָ (יונה ג, ו) א שטרעקע

רייזע. **מִזְהַלְךָ רַב**

א גרויסע שטרעקע צום רייזען.

מִזְהוּמָה (דברים כה, ב) צער

שטרויאונג, רוזשונג.

מִזְהוּמֹת (עמוס ג, ט).

מִזְהוּמָה (סנהדרין, צב) גיט צום

געניסען .

מִזְהַי מַלְי מַעֲלִיתָא (כרובות,

ה) פון דיזע גוטע ווערטער.

מִזְהַפֵּךְ (ע"ו, י) קעהרט אום .

„מִזְהַפֵּךְ דִּי שְׁבוּעָה“

(שבועות, מ.) דאָס איבערגעבען

צושווערען דעם גענגער, דאָס

הייסט אויך: „גלגול שבועה“

(קדושין, כו.) **מִזְהַפְכָה** (דברים כט,

כ) אומקעהרונג, פֿערוויסטונג .

מִזְהַרְהַר (סנהדרין, קי) נאָכדינג

קען, האָט אין זינען.

מִזְהַרְהַר בְּתִשׁוּבָה — האָט

אין זינען זיך אויסגעסערען .

קייטען — **מִזְהַרְשִׁים**. **מִזְהַרְשִׁים**

איז געליענט אויף שוהלען —

„בתי מדרשות“. סהם מדרש

איז ערקלערונג פרשיות און

פסוקים אין דער תורה (קדושין,

מט.) אונטער דעם נאָמען „מִזְהַרְשִׁים“

גיט עס: **מִזְהַרְשִׁים**

רַבְּהֵי דְהַדְּעָר גְּרוּסְעָר מִדְּרַשׁ,

אויף גאַנץ תורה, און די פינף

מגילות: רות, שור השורים,

קהלת, איכה, אסתר; אויך גיט:

מדרש תהלים, מדרש שמואל

ומשלי — ער הייסט „מדרש שוחר

טוב“. און מדרש תנחומא (נאָך

דעם נאָמען פון דעם צוואַמענג

שמעלער ר' תנחומא בר אבא).

מִ'הוּדוּ וְעַד בּוּשׁ (אסתר א, א)

אויף זייטע שטרעקען.

מִ'הַרְר (שבת, כג) בעשניט .

מִ'הַרְרִין (שבת, כא.)

מִ'הַרְרִין מִן הַמִּהַרְרִין (שם)

זיי קוקען יעדער מצוה אין

פּרעכטיגען אופן אויסצופיהרען.

מִ'הוּרְר (מנחות, י. סוטה, מו)

פּרעכטיגער .

מִ'הַיּוֹם וְהַלְאָה (שם, יח, ט) פון

היינט און זייטער .

מְהִירוֹת - פּלִיגְקֵטָא.

מְהוּת - סוּבִיעֵקֵטָא, דאָס וועָזען.

מְזִבָּה (בראשית ה, כח) אַלְטָאר -

מְזִבְחוֹת (במדבר כג, א)

א גרופע שטיינער צו פערברענען
אז א דעם פיה פון נאטמעס
וועגען, מוט דעם אפפערין פאר
איהם דאס וואס איז ביי זיך
טהייער; אנדערע פזלקער פלעגען
בריינגען צום בראנד אפפער
אויך איין אייגען קינד דאס וואס
איז גאנץ בעלזעבט—דער מיט
איז אברהם אבינו נור געפראובט
געוואָהרען (זעה—עקדת יצחק).

מְזִנָּה (ש"ש ו, ג) מְזִינָה (פסחים,

קהל) מױססונג, דעסטילאציע.

מְזִנָּה מִזֵּב - גוט געריינגט,

אין האראקטער. מְזִנָּה הַאֵייר

טעמפעראטור, לופט דיסטילירונג.

מְזִדְמֵן - זעה—גזדמן.

מְזִדְדֵר (תנחומא סוף שופטים) ווארנען,

פאסטרגעט.

מְזִינָּה וּזְנִינָּה (ב"ר פ' סח) פארט

צוזאמען פאארען.

מְזִינָּה (שמות כא, ו) טהורפאָס=

טע, אוסאק מְזִינָּה

(דברים ו, ט), נאך דעם נאמען פון

דעם ארט הייסט—אז דו קליינע

פארמעגטראללע מְזִינָּה (יומאיא),

מְזִינָּה (שם). וואס ווערען אַז=

געשלאגען אויפן אויבערסטן

דריטעל טהורפאָסטע, אין

רעכטען זייט פון ארטינגאנג.

אין איהר ווערט פערשריבען דו

צוויי פרשיזת פון דער תורה:

„שמע ישראל“ (דברים ו, ד—ט) און

„יהוה אם שׁמע“ (שם יג, יא כא 1).

מְזִיבָּה (סנהדרין, קיד.) בעמעכטיגט.

מְזִיבָּה רַבִּים - די

מענגע פערדינט מאכען, אין רע=

לויגיאנס זאכען.

מְזִיבִיר (בראשית מא, ט) עראינע=

רונג. מְזִיבִיר נְשִׁבָּחוֹת

עראינערט וואס לאנג פערנעסען

איזט. מְזִיבִיר נְשִׁמּוֹת - עראי=

(1) שתי פרשות אלו שבמזוזה מפורשות במנחות כח. המשל לזה במראו; למלך השומר על הפתח במסכת שבת קנו; והרין שפירא במפר מצות שמורים דף פז מרמו זה מהשם, שדי הכתוב על המזוזה ונראה מבחינן הוא הרית, שומר דלתות ישראל ושלושת המלים שנהנים הסופרים לכתוב על צד השני של המזוזה מתחת, כוון במוכסו כוון; וזו רק מלחשי המקובלים ואמצעותיהם, והם הן האותיות שאחרי שלשה אותיות השמות, הן אלהינו ה'—אחרי: כו, תחת י, וי, תחת ה' ו תחת—ו, וכן כולם, דוק ותמצא.

נערט די זעעלען דער זעליגען
(זעה, הזכרת השמות).

מזל (שבת, קיג) גלוקק. בעל

מזל אדער בר מזל רופט

מען אזעלכען וואס בעגלוקט

און עס געלונגט איהם איבעראל,

בל"ז זאגט מען: „עס גיסט זיך

איהם איין“¹) אין געגענטויל הייסט

„רע מזל“ (תענית, כט), „שלים מזל“

ניק“ (שלימועזאלניק בל"ז), „פער-

שאלטענער מזל“ (פסחים יב, ו).

מזל ברכה — שפארזאמקייט.

מזל טוב — גראטולירונג צום

אנפאנגען נאך א אונטערנעמונג:

א בעניאונג, א פערלאבונג, הי-

ראט און כ"י איין נייגעבארענעם

קינד, אדער איינע הויז בעוואה-

גען און דאס גלייכען.

מזלות (שבת, קיג) די בעוואוסטע

און בעקאנטע זיעבען

פלאנעטען (שקצה בוכבי לכת)

(ירושלמי פסחים פא), מיט זיערע

געמען ווי זיי זינגען פון די זון

און ווייטער: 1) מערקור — די

געהנסטע צו די זון, $7 \frac{3}{4}$ מזל=

יאן מייל, און 20 מאל קלענער

פאר די ערד. איהר יאהר איז

87 טעג. 2) ווענוס—ווייט $14 \frac{1}{2}$

מיליאן מייל פון דער זון, איהר

גרויס איז פמעט ווי די ערד,

און דאס איז ביי אונז דער

מארגענשטערן. 3) יופיטער—

ווייט פון דער זון 104 מיליאן

מייל, גרויס 1334 מאל פאר די

ערד, איהר יאהר איז אונזערע

עלף יאהר מיט 315 טעג 12)

יאהר און 50 טעג. 4) סאטור-

נין— פון איהר גרויס וואלט

ניקענט זיין 790 אזעלכע פלא-

געטון אין די גרויס פון אונזער

ערד. 5) מארס— ווייט פון די

זון 10 מיליאן מייל, איהר יאהר

איז פמעט די זעלבע ווי ביי

אונז, אויך די לענג פון איהרען

א טאג. 6) איראנוס—ווייט פון

דער זון 834 מיליאן מייל.

¹ כן מתרגם הרמב"ם בעל תפארת ישראל בכארו המאמר, אין מזל ישראל (נדדים, לב): שהוא מלשון יול מים מדליל, תול כמל אמרתיו, כי בעל מזל הוא האיש אשר תול עליו ברכות ה', והרבה שלוחים למקום ואל כל אשר יפנה יצליח, אבל ישראל עתה בבחינת המתרת פנים, כמיש: ועובני וני, ועובתים והמתרתי פני מהם (דברים ל, ט); והאחרונים קוראים לזה השפעה אלהית והמאמינים בהשפעת מערכת צבא השמים מחכים הפעולה הזאה למערכת המזלות.

זו: מזל—מְלָה. "איר-שור".
 "סגן"—תְּאֹמִים. "תמוז"—סְרָפָן.
 "אב"—אֶרְבֵּה. "אלול"—כְּתוּלָה.
 "תשרי"—מֵאֲזֵנִים. "חשוון"—עֲקָרָב.
 "כסלו"—קֶשֶׁת. "מגבת"—נְדִי.
 "שבט"—דְּלִי. אָדָר—דְּנִים²—זוּן.
 עַם אִיז זוּן צוֹזְעָהן אוֹיסגעמאַלט
 אִין פֿשְׁטִים (אפילו דער מזל א ל ל
 אויף) אִין תּפֿלת טל אִין מתזזר
 של פּסת, מיט א פּמוֹן צום גראַם
 לכבוד יעדען מזל בעזוגדער.
מזלזל (ברכות, יח: שבת, סב:)
 שעצט נידערונג, פער=
 אכטעט אוורדונגען געגענג
 שטאנד. **מזלזל בנשירת**
ידים — מאכט צו קלונ דאָס
 הענד וואשען. **מזלזל מבקה**—
 ווארפט דעם בעשטימטען פרייז—
 דאמוט צו קאנקורירען.

7) געפטון -- ווייט 604 מיליאָן
 מייל, פון דו ביי דע שטערען
 איז דו זון צו זעהן אזוי ווי מור
 זעהן דא א קליינעם שטערנינדול,
 דערום איז אויף דעם געפטון
 ווארומקייט און לוכטוקייט מיט
 900 מאל ווייניגער ווי ביי אונז¹.
 העכער פון זיי זיינען די צוועלף
 מזלות (ברכות, לב:), דאָס זיינען
 דו גרופע רוהע-שטערין וואָס
 צו יעדער חדש קומט דו זאָנגע
 אנדגעגען איין אנדער גרופע,
 וואָס צולועב דו לעהרע—זו זוף
 צו ערקלערען וועגען זיי—האָבען
 גאר פארציטיגע אסטראָנאָמי-
 קער זיי געגעבען געמען ווי עס
 איז זיי איינגעפאללען. דו גרופע
 וואָס דו זון קומט איהר אַנט-
 קעגען אִין מאָנאַט ניסן, רופען

(1) כולם יהו נרשמים אצל התוכנים ברית: שצ"ט הנכ"ל ועי' רש"י שבת קכט:
 ד"ה: דקמא ליה מאדים, וסדרם זה מלמעלה למטה לארץ, שמתם וזמן סבובן ע"י כ"ד
 פ"י העמים דקדמונים שעבדו להם וקראו כ"י חז"ל, עובדי כוכבים ומזלות' (ברית: עב"ם).
 (2) בשמותם אלו זוכרים במקומות שונים בתלמוד: ר"ה יא ועוד ובמדרשים כ"ד
 פ"י וישנם עוד שמות למזלות בכתבי הקדש ובתלמוד הקרו אחריהם, כמו: כימה וכסיל'
 (עמוס ה, ח), עיש כסיל, וכימה' (איוב ט, ט), כימה וכסיל ועיש' (שם לט, לא—ט)
 אשר לדעת הנטרא (ברכות, נחז) הם הככבים המלוים בהמזלות: עש—הוא זנב טלה—
 דאולא אבתריה, ועל כימה דרש שמואל ברית, כמאה ככבי, הוא שמואל ירחינאו שאמר:
 גזירין לי שבידי דרקיעי כשבידי דנהרדעא' (ברכות, נחז), אשר לדעת אחרים הם
 כנופיה של כוכבים ואמרי לה דמפורין.

מְזוּמָן (ע"ו, יו) גרומטע—געלד.
מְזוּמָנִים (ב"ב, ע"ה) בע= שטוממע.
מְזוּמָן לְבָרְכָה (ברכות, מג) בעשטומט צום בענט= ש'ען, ד"ה, בענטשען מיט אמומן"
 ווען דריי עסען צוזאמען. **מְזוּמָן לְפִוּרְעָנוּת** (סנהדרין, קד) בע= שטומט צו שלעכטע בעצאהלונג, ד"ה: בעשטראפט צו ווערען. **מְזוּמָר** (תהלים ג, א) געזאנג מיט ווערטער (ט ע ק ס ט).
מְזוּמָרִים — קאפיטלען, צווייגען און צו זאגען. „וועק ווי א מזמור“—דאס גרינג איינגעבען זיך פון איין לינקער זאך, ווי גרינג עס איז אפצווינגען איין איינגעזונגענעם ליעד.
מְזוּזָן (בראשית מה, כט) שפיז, נאהרונג — **מְזוּזוֹת** (י"א, יא) כתיבות, מז) נאהרונגס מיטעל.

מְזוּזָן סְעוּדָה אַחַת — שפיז אויף איין מאהלצייט. **מְזוּזוֹת לְהוֹנֵג** — קעסט פיר די יונגע פאאר, ביי זייערע עלטערען.
מְזוּזָה (שבת, פח) בודהלען.
מְזוּזָה (פסחים, כ) בעטרויגען, בע= טרויגער, אויך שלעכטע גייסטער (קדושי, כט). **מְזוּזָה** (חולין, קה), „גע'מזיק'ט“—געקא= לעטשעט. **מְזוּזָה** (ב"ק, פ"א) מאכען שאדען, אויך מעשה קונדס איינפעליג פון א קלונגען יונג.
מְזוּרַע הַיְהוּדִים (אסתר, י, י"ג) פון יודישען הערקונפט.
מְזוּרָח (תהלים קי, יב) אסט, מאַר= גען זייטע. צו די זייט פון די זונן ערשיינונג שטעלען מיר זיך מיט דעם פנים צו דאווענען שמונה עשרה¹). מען מאַר אַפּער ניט האַלטען אין זיגען

¹ אם משום שכונה כדאמרי במרא (ב"ב, כה); סברי ר' אבדו ורבי יחושע בן לוי שהשכינה במערב ולא במזרח; וכן גסדעת רבי (סנהדרין, צא) ולבסוף נמנו ונמרו שהשכינה בכל מקום; ומצינו ארב ששת שהזיר לשמיעה שיוכל להעמידו לכל רוחות להתפלל (שהוא בעצמו היה סני נהיר כדאיתא בברכות נה). אך ורק לא לצד מזרח, שכן מורים המינים (ב"ק, כה) ולנו להתפלל רק לצד שכנה א', שכן מצינו בדניאל (דניאל ו, יא), ומפרש במרא (ברכות, ט) היה עומד בחוץ לארץ יכוון לבו כנגד ארץ ישראל, שאמרו: והתפללו אליך דרך ארצם (מיא ח) נמצא כל ישראל מכונים את לבם למקום אחד (ברכות, ל); נמצאים לומדים שהעיקר הוא לכוון לצד ארץ ישראל, (ע' מאמר ידי די החכם רח"א חון, המקדש עם המזרח" בצפורה 161—159 לשי' תר"ס).

קלויזען, וואס דארטען זיצען די „פני" און דארט אויף דעם רעכטען מוטען איז דער ארון הקדש, מַחֲ (ב"ב, צ"ג) געהירען. מארף אין קאפף. מוחות. געשפאלטען דעם מוח" — געעפענט דעם שארבען גיז דעם מארף. דרוי נישט א מוח" קלאפאטשע נישט א קאפף.

מחבל (מנהדרין, כ"ד) בעשערונגט, פערדערבט, טייוועל. **מחבלים** (ש"ש ב, טו). **מחבר** — בעהעפטעט, שטעלט צוזאמען א ליטערארישע ווערק (פערפאסער). **מחברים** (ועתה, תבור").

מחדש — טהוט אויף נייעסען (אין לערנען). מחדש זיין די לבנה" (ועה—מלד").

מחזק (שבות יד, טו) גיט צו מומה. **מחזיק** — שטיצט. **מחזיק לומדי תורה** — מחזיק מובה (כרכות, יח; אבות פ"ד) דאנקט באר פיר גוטעס.

מוחזק (ב"ב, ק"ט; מנהדרין, פ"ט) האלט אין זיין רשות. מאכט מהזקות" — וויצעלט זיך (ווי מוש איין אייגענע).

דאס צולעב די זונן טוען מיר עם חלילה, דאס וואלט געווען ריכטונגע געצעג-דינסט (יחזקאל ת, ו—ט); אויף טאר מען נישט דיינקען מיט דעם ציבעשטומען די זיטע וואו דער רבינו של עולם, דען ער איז „מלא כל הארץ כבוד". דער זינג דער פון איז בלויז דאס וואו מיר געפונען זיך, דארפען מיר שטעהן מיט דעם פנים צו ארץ ישראל, וועלען אויסקומען אלע יודען— וואס זיינען פערשפרייט אין ארבע פנפות הארץ—געווענדעט צו איין צענטראלנעם פונקט—צו ירושלים.

מזרח—היינט אויף אזא ציור געמאלט, אדער אויסגענייט קונסטליך דורך האנד ארבייט אין יעדער אידישער הויז וואו עס גיט דארט אינגעס מיידעל, וואס איז אויף איהם בעצייכענט דער ווארט „מזרח" מיט בעפוצונג, דאס האלט מען אויף דעם מזרח וואנד מען זאל וויסען וואו מזרח איז. „מזרח וואנד"—היינט דער אויבען-אן-וואנד אין שוהל און אין אלע

מחזור (ברכות, נט) רוקקעהר, אזוי רופט די נייע העברעאיש דעם געבעט בוך פון פוימים פון אלע ימים טובים, דאס הייסט ער ווערט ווידער= האלט זון יאהר צו יאהר אין די פיערטעג: „מחזור ליום כפור“, „מחזור לראש השנה“, מחזור לשלש רגלים“ (פסח, שבועות, סוכות). **מחזור**—די זונן אומ= קרייזונג. וואָס צו אלע אכט און צוואנציג יאהר ענדונג זיך איהר אסטראָנאָמישער צירקולאר און זי קומט אויס אויף דעם זעלבען אָרט=פונקט (ברכות, נט), און די תקופות הויבען אָן אויס צוקומען אין די זעלבע טעג און סעקונדען פונקטליך און ריכטיג ווי אין די פאָרויגע מחזורים פון צייט די וועלט שטייט ביז זי וועט נאָך אויף איהר שטיצען. ער הייסט: „מחזור גדול“ די גרויסע אומ= קרייזונג. „מחזור קטן“ הייסט אלע 19 יאהר וואָס עס בעדארף זיך אויסגלייכען אין זיי די לבנה יאהרען מיט די זונן יאהרען, וואָס פעלט אין לבנה אנדגעגען זונן יאהרען 19 מאל 10 טעג, 21

שטונדען 204 זעקונדען, וואָס צולעב דעם פאלט אין יעדער מחזור קטן, (ד. ה. אלע נינצען יאהר) זיעבען איבער=יאהרען: 3=טער, 6=טער, 8=טער, 11=טער, 14=טער, 17=טער און 19=טער. **מחזור למוטב** (סנהדרין צו): אויסבעסערען אפער= דארבענעם מענשענס אויפיה= רונג. **מחזור גרושטו** (מ"ק, ח) געהט ווידער זיין געשטרעמט פרויא .

מחזיר על הפתחים (מגילה טו, כתובות קה, כ"ב ט) שניא= רער, געהט מבית לבית בעטלען. **מחטיא הרבים** (אבות פה) פועלע צו זינדע בריינגען .

מחיה (שופטים ו, ד) ערנעהרונג, לעבענס אונטערהאל= טונג. „האלט א מחיה“—ערנעה= רונגס הויז, צום צופייסען .

מחיה (נחמיה ט, ו) באלעבט, ערנערט **מחיה מתים** (סנהדרין צב:) בעלעבט מוידעטע .

מחיה נפשות—ערקוויקט זעל= לען. „מחיה געוועהן“ (ברכות, לבז). „א מחיה“ „עס איז מחיה דיני“— ערקוויקענד .

מְחַיֵּב (ברכות כ:) מוּז, אָבִיא=

זַעַן—**מְחַיֵּבִים**.

מְחַיֵּב (יומא לה:) בעשולדוגט

א צווייטען .

מִזְחֵל (תרומות פ"ו, מ"א תענה י:)

פ ע ר צ י ה ע ט . **מִזְחֵל**

עֲזוּנֹת (כתובות מו:) פערצייהעט

זינד, מיט דעם פסעבדאָנים טי=

טול רופט מען א קאטאָלוישען

גלח וואָס זיינע גלויבענס גענאָס=

סען פערטרויען פאר איהם זייערע

זינדע, און ער איז זיי מזחל. אויך

ביי אונז געפונען זיך פערמיטלער

וואָס נעהמען אָן פדיונות צו

פועלן א מחילה, וואָס צו דאָס

קען קיינער ניט העלפען נור די

תשובה און אויסבעסערונג פון

אייגענטימער (ש"א ב, כהו ע"ז).

מְחִילָה (ב"מ סו, סנהדרין מד:)

ירושלמי יומא פ' יוה"כ) פער=

ציאונג, פערגעבונג (יומא סח)

מְחִילָה גְּמֻרָה—אפאלקאמע

פערצייאונג.

מְחִלָּה (במדבר לו, יא) קרייניק=

ליכע. איינע פון די

פינף טעכטער זלפחד'ס וואָס

האָבען זיך אויסגעחאדאטאיי=

סטוועועט פני משה רבינו גליכע

רעכטע אין ירושה זיין זון.

מְחִילָל (אבות פ"ד) עטוועהען

(זעה—"חליל") .

מְחִלְקָה (אבות פ')

מְחִלְקָה (ב"ב, קמו) צומהיילטע

אין מיינונגען, זיינען מחלק פון

מען צוקריגט זיך .

מְחִמֵּיר (סוטה, כא; ע"ו, ז) לייגט

שוועריגקייט (דער גע=

געזאטן פון מיקל ד. ה. פער=

גרינגערין) .

מְחִמֵּת (ר"ה, ה; ב"ק, לא) צוליעב=

מְחִמֵּת פְּמַה מְעַמִּים

צוליעב פועלע אורזאכען .

מְחִמֵּת קְנָאָה — צוליעב

בעניידונג. **מְחִמֵּת שְׂנְאָה** —

צוליעב פייגדשאפט .

מְחִנֵּה (בראשית לב, ט) קרייניגס

לאגער—**מְחִנֵּת** (בראשית

לב, יא) .

מְחִסֵּר (שבת, קלב.) פעהלענד,

מאנגעל . **מְחִסֵּר**

לָחֶם — אין ברויט מאנגעל .

מְחִסֵּר פְּרִנְסָה — פערדינסט

מאנגעל .

מְחִיץ (ויקרא יג, טו) פון אויסער

(זעה—"חיץ") .

מְחִיצָה (ירושלמי שבת פב; עירובין צג) צאם, שוידעוואנד—
מְחִיצוֹת (מכות, כו).
מִחְצָה (שמות ל, כג) העלפט.
מִחְצָה עַל מִחְצָה—
 העלפט אויף העלפט. **מִחְצִית**
הַשָּׁקֶל (שמות כא, טו) $\frac{1}{2}$ טאַלער.
מִחֵק (ב"ב, פמו) אָבשטרײַכען,
 „געמאכט א מחק“—
 א טעות אין רעכנונג ¹.

מְחַקֵּךְ ערפארשונג, פולאָזאָפּיע.
מְחַרְרֵךְ (יהושע כב, כו) מאַרגען.
מִחְרִיב עוֹלָמוֹת—פּערוויססעט
 ווערמען.
מִחְרִיד (ויקרא כו, ו) ערשרעקט.
מִחְרִים (קדושין, מט) שטעלט
 אין באַנן. **מִחְרִים**
וּמְנַדָּה—ד"ז.

מִחְרָף וּמְנַרְף (נדה, לא) זנדעלט
 זיך—**מִחְרָפִים**
וּמְנַרְפִים (בראשית רבה פרק א, יט).
מִיחֹשׁ (שבת ה, יא) א שפורענ—
 דער וועהטאָג.
מִחְשָׁבָה (ירמיה יח מא. כתובות, חז)
 געדאנק, פלאַן—
מִחְשְׁבוֹת (משלי טו, כב). **מִחְשָׁבָה**
זָרָה—אבעזייטיגטע געדאנקען.

מְחִיצָה טוֹבָה (קדושין, מ):
 א געדאנק צו נומען, אין געגענ-
 טייל איז: **מִחְשָׁבָה רְעוּהָ** (שם).
 „אין מחשבותי“, **מִחְשָׁבָה**
כַּמְעִישָׁה (ב"מ, מו) געטראכט
 איז ווי געמאָן.

מְחֻתָּן — פּעראַייניגט אין
 געשווינגערשאפט—
מְחֻתָּנִים. **מִתְחַתֵּן** (בראשית לב
 ט, ש"א כב). „א נאָהנטער מחותן“
 אויף דעם וואָס מען ליידיט נישט,
 „אויס מחותן“—וועמען מען ווייכט
 אויס פון הויז און מען בעגלייט
 מיט די ווערטער: „זי מור נישט
 קיין צו נאָהנטער מחותן!“.

מְטָה (ש"א יט יג) בעטמע. **מְטוֹת**—
 אויף א סאַרג.
מְטָה (ויקרא כה, לה) ערנועדערט,
 אראָפּ פון טראָפּ, „ער
 איז גאַר מטה“.
מִוְטָה (ישעיה נח, ו) וואַנקענדע.
 ווייבליכער נאָמען, עס
 קען שטאמען פון מעגליכען
 נאָמען: מטה—אומענדערט פון
 מרדכי.

מְטִיב (תהלים קיט, סה) בעגניטיגט,
 שטיצט, פאדערזעוועט.

¹ מלשון: מחוק כל שטרי חובתינו" בתפילת אבנו מלכנו.

מַטְרִיחַ (סוכה, כ"ט) בעמוהמ, בעלאסמעט, מען בעק= נוצט דאָס אין בנין צוויי זיט זוף מטריח".

מַטְרוֹנִיתָה (ר"ה, יט. ב"ט, פד. חולין קח). **מַטְרוֹנָה**

איידעלע פרוז, פּוֹרְשׁוֹן¹. **מַטְרִיף** (חולין מט) ערקלערט פאר טרוף, אונברויכבאר.

מַטְרָף (ברכות לד) אצודרעהטער, וואהנזינגט.

מַטְוִשְׁט (כ"ב מו) פערווישט, פערמעקט.

מַטּוֹת—די ניינטע סדרה אין פיערטען ספר (במדבר ל

לב, מב) און די 43=טע סדרה אין חומש, אינהאלטעט דריי אָב=טהיילונגען: א) וועגען נדרים.

ב) דאָס געהן ראכע געמען פון די מדינים דורך איין נאציאָ=נאלען שטרייט דורך די אָנפיהרונג פון דעם נאציאָנאליסט פנחס

(ועה סדרה פנחס). ג) משה האָט געגעבען די דריטהאלבען שבטים לאנד און זיי האָבען פּערוזיכערט אז זיי וועלען דאָס נישט בעזוט=

מַטְבֵּעָה (ברכות, מ: מנין, מא= נעטמע — **מַטְבֵּעוֹת**

(מנהרין לו). „פסולע מטבע“— אויף א פאלשען מענשען.

מַטְהֵר (ויקרא יד, ד) רייניגט. **מַטְמֵר** (ברכות יו, יח) ארויפגעלייגט.

מוטל על הצבור— אָנגעלייגט אויף דער געמיינדע.

מוטל בספק (כ"ט יח, מז) **ממיל ספק** — ווארפט אין א צווייפעל.

מַטְמִיל (ישעיה כד, יז) בערוהרט פון ארט.

מַטְמִילִים (סוכה, מז) בעוועג=לויכע גוטער.

מַטְמִיז (אהלות ח) פּעראונרייניגט. **מַטְמִיזִין** (בראשית מ, כג) בעהאל=טענע, אוצר. **מַטְמִינִים**

(ירמי' מא, ט) **מַטְמִינִיּוֹת** (פסחים קיט). **מַטְוִנָּה** (תנחומא וירא סי' יב) פּערה=שמוצטער (ירמיה מא, ט).

מַטְעִמִּים שׁוֹנִים — צוליעב פּערשידענע אורזאכען.

מַטְעִמִּים (בראשית כו, ב) געשמאק=האפטע שפּיזע.

מַטְוִפֵּל—(ועה—בעל מטופל).
האפטע שפּיזע.

¹ תרגום של שומר הפילגשים (אסתר ב, יד)—מטרוניא, והיא כבלשון רומית אשה חשובה (Matrona).

מִים (בראשית י) וואסער, וואסען-
רען. **מִים אַהֲרֹנִים**
 (ברכות מו. יומא פג) דעם וואסען
 די הענד נאך דעם עסען. דאָס
 איז דער געגענזאמץ פון **מִים**
ראשונים דאָס וואסען זיך
 פאר דעם עסען (יומא פג.). דאָס
 איז איינע פון די וויכטיגסטע אין
 די היגעניע וואָס אונזערע חכמים
 זיינען דעם איינפיהר מיחס צו
 שלמה המלך דאָס ער האָט דאָס
 איינגעפיהרט (שבת יד). **מִי רַנְלִים**
 (ברכות, סא) אורן. **מִים שְׁלֵנוּ**
 (גדה יו) איבערגעגעכטונגען וואָס
 סער, וואָס מען געברויכט צום
 קנעטען דאָס טייג אויף מצה
 באַקען. דאָס ווערט אָנגעשעפט
 פאר זון אונטערנאנג צוליב דעם
 וואָס עס זייערט נישט דעם טייג.
מִסֵּד (תנחומא תלא, יב) גרינדער,
מִסְדִּים.

מִוֶּדֶד—בעשטומט. **מִוֶּדֶדֶת**
 (קידושין י).

מִישָׁב—איבערלייגט זיך, איבער-
 דיינקט (בבב כ:).

צען אלס ארב, וואו זיי וועלען
 נישט מיט העלפען דאָס גאנצע
 פאלק בעזארגען זיך. דער פון איז
 צו לערנען דאָס איינצעלנע מעג-
 שון בעדארפען נישט האפען דעם
 גליק פון א אלגעמיינע קאסע וואו
 דער אלגעמיינ אללין איז נאך
 גאנץ ווייט פון זיין גליקליכען
 אויסזוכט; פאר אזא האפען האָט
 יהושע פערשטיינט דעם עבן מיט
 זיין פאמיליע (יהושע י).

מִיאֵש—פערצווייפעלט. זיך מיאש
 געוועהן (י).

מֵאֵי דְהוּדָה הוּדָה (יומא ה:)
 וואָס געווען, איז געווען.

מִיבֵם—הייראטהען אשוועגערען,
 דעם ברודערס ווייב, ווען
 ער האָט קיין קינדער נישט איבער-
 געלאָזט (ישע—חלוצה).

מִיּוֹחָם (קידושין פא, יבמות קא;
 הוריות יג, פיוט לוי"ב) וואָהל
 געבאהרען, הויכע הערקונפט.
מִיּוֹחָסִים. **מִיּוֹחָסֶת** (תענית לא).
 אַגרויסע יחסמען¹. וואָס איז
 מיט דיר דער יחוס?¹

¹ הוא מלשון המקרא: יגואש ממני שאולי (שמואל א כו, א), ובלשון התלמוד
 באברה; יאוש בעלים (בבב פג), יאוש שלא מדעת (שם פ"ב).

מְבַבֵּר (שם יג) בעערט, בעהרט, מיכט.

מְבַבֵּר (ישיעה נה, יג) בעערטער.

מְבַבֵּר (חבוק ב, 1) בעשווערט, בעלעסטונט.

מְבִנֵּן (ברכות ל; שבת, עד; ב"ב קכד) געהאט אין זינגען.

מְבִנֵּן—אָבזוכטלונד.

מְבִיֵּא—פּערקירצט פון מביא ומוסר פתב יד"ה דאָס הייסט

דער איבערבריינגער און איבער געבער פון דיזען אויפשריפט.

„מוכ"ז צעטעל"—א שרופטלויכער אָנווייזונג ווער איהם צושטעלט

צום איינמאָהנען.

מְבִיֵּחַ—וועגען וואָס עס איז. מוכיח (משלי כה, יב) שטראָפט,

פּרעדונט.

מְבַחֵשׁ (תולין ז) לייקענט אָב. מבישה (איוב ט, כב) פּערנוכטען

אין גאַנצען; אָבער „מכלה מאכען" (מאחולע) איז בלויז

איספּאַרציען.

מְבַלֵּם (כתובות סא) פון אלע זאַרטען.

מִיכָל (ש"א יד ט) סימפּאַטוש, אַנציהענדע. אזוי האָט

געהייסען שאול המלך'ס טאָכטער

מְיוֹשָׁב (שבת קיג:) איבערלוינט

מוט פּערשטאַנד, „מיושב' דיג"—שעמהאפט.

מְיוֹתָר (ב"ק ג; סנהדרין, פט:) לאָזט איבער זיינע.

מְבִיָּה (ש"א ד, ח) שלאק. מבות (שם מסכת) של עק. מביה

בבבדד—א שלאק בני דער זייט.

מְבִיָּה (ב"מ קיח) אלאג-דעס שלאק. מבת בכורות

(ברכות נח:) א שלאק אויף די ערשטע געבאָרענע.

מְבִיָּה (מירמיה ל, יד) מערדערשע שלעק. מביה אָפּר לא כתובה בתורה (דברים

כה, סא) אזא שלאק וואָס איז נישט געשריבען אין (תוכחה פון)

דער תורה.

מְיִבָּה—ווער איז ווי ה'. נאָמען איינער פון די תרי עשר

גביאים.

מְיִבָּל (במדבר יג, יב) ווער איז ווי גאָט דער מעכטיגער.

נאָמען דער פּאָטער פון דעם געשיקטען מוט די מרגלים פון

שבת אָשר.

מְבִיָּה—ועה—, חנוכה".

מוֹכְרִים (עמוב, ט). **מוֹכֵר** סְפָרִים—בוֹךְ קרעמער.

מִכְרִיז (כ"מ, כה) רופט אוים, פערעפענטליכט. **מִכְרִיז** ומודיע דעם עולם—פערעפענטלעך לוכט פאר דער געמיינדע.

מוֹכֵרָח — געצוואונגען, גענויטהונג.

מִכְרִיעַ (אבות פ"ד) וועגט העראָב.

מִכְשׁוֹר (ויקרא יט, יד) שמרויב= לונג, הינדערניס.

מִכְשָׁף (דברים יח, י) צויבערעך—

מִכְשָׁפִים (מלאכי ג, ה).

מִכְשָׁפָה (שמות כב, יז) צויבערין.

מִכְשָׁפֹת (סנהדרין פו) מכשפ'טעם.

מִכְשִׁירִים (שבת קלא: ד) גע= הערונגע, נוצלונגע געגענשטענדע.

מָלֵא (יהושע ג, טו) פאל געפועלט.

מָלֵא—הייסט א פאלקא=

מעגער מאַנאט, וועלכער ציילט 30 טעג (כ"מ, נט), דער געגענזאמץ פון א חדש חסר (שם) וואָס ציילט נור 29 טעג (ר"ה, ז: ערבין, ט:).

דאָס קומט דערפון וואָס ראשי חודשים זיינען פון גאנצע טעג, און דער זמן המולד קען פאלען

וואָס איז געווען פערלועבט אין דודן אלס ער איז געווען בני איהר פאָטער אהויף=שפיעלער. **מִכְרִיז** (תהלים סה, ז, ביצה, כ: פאָר= בערײַטעט. **מוֹכֵן** (משלי

כא, לא) בערײַט. **מוֹכֵן וּמוֹמֵן** (ע"ז, יז) געארדענט און בערײַט. **מוֹכֵן לְפִנְיֵנוּת** (מגילה, יב:) בערײַט צו האָבען אַ בעצאָה= לונג—דורך אַ בעשטראַפונג. **מִכְנִים** (סנהדרין, יז) פריינגוט

ארבין. **מִכְנִים אוֹרְחָה** אַ גאסט פריינד.

מִכְנָסִים (שמות, כה, טב) הויזען. **מִכְנָס** (כ"ק, קיג) שטײַער, פאָשלוניע.

מוֹכֵסֵן (שם קיד) ארענדאר אויף דעם שטײַער.

מִכְסָה (שמות כו, יד) אדעקע. **מִכְסָה** (משלי י, יח) בע=

דעקט, פערשטעלט. **מִכְוֵעַר** (פסחים, טט) העסלונכער.

מִכְוֵעֵרֶת (תענית, כ:).

מִכְוֵעֵרוֹת (ע"ז, כ). דערפון שטאַמט אויף אַ גאַנץ שײַנע בלשון סגי נהור, „מאכאראם“.

מִכְיָרָה (סוטה, יז) דאָס פער= קויפֿען. **מוֹכֵר** (ויקרא כה, טו) פערקויפֿער, פערקויפֿט.

אין האלבען טאָג אָדער אין האלבע נאַכט (ועה—מולד).
 דיזע חדשים זינגען אימער מלא: ניסן, סיון, אב, תשרי, און שבט. אימער חסר זינגען: איר, תמוז, אלול, און טבת. אָבער די חדשים: חשון און כסליו זינגען אָפט ביידע חסרים און אָפט חשון א חסר און כסליו—מלא, דאָן הייסט דער יאָהר אין אָרדנונג (כסדרה) און ציילט 354 טעג; ווען דער יאָהר האָט 7 חדשים מלא, ד"ה ווען חשון איז מלא, הייסט דער יאָהר א פּאָלקאָמענער (שלמה), און ציילט 355 טעג, און ווען 7 חדשים זינגען אין אים חסרים הייסט עס א פּעֶהֶלעֶנֶדע (חסרה) און ציילט 353 טעג. מלא—הייסט אויך א שפור וואָס איז גענוג בעטרונקען, אָבער ווען איבערגענוג הייסט ער מלא וַנְדוֹשׁ (תמיד, ד, ה)—ד"ה פול און געקויפט (מיט

א קויפ). מלא המה (אסתר ג, ה) פאלל אין נרומס, פערבויווט. מלא רחמים—די תפלה פון הזכרת נשמות. מלא רצה—פאלל מערדער'יש. מלא שמחה—פאללער פריידע. מילא—זאָ, דערפון שטאַמט: במילא, במילא, מילא בכך אלוף, וועט עס געשעהן, זאָ ווי זאָ. מילה (שבת פ"ה, יבמות ע; מנחות ה) דאָס בעשניידען. מלה במלה—וואָרט פאר וואָרט. מלי דעלמא (פסחים ק"ג; שבת, י"ה, פ"ב) וועלטליכע זאכען. מלאך (בראשית כב, י"א) ענגעל. מלאכים (שם י"ט, א). מלאך רומה (ברכות י"ה) ענגעל דער גראַבען¹. מלאך המות (ע"ו ב:) דער ענגעל צום שטערן בען². מלאכי הפלה (ברכות פ:) ענגעל צום פערדערבען. מלאך מליץ (איוב ל"ג, כ"ג) ענגעל דער פירשפרעכער. מלאכי

¹ מל לנקד דומה מלי, ויורדי דומה, והוא מלאך הממונה על הקברים, כדפי' רש"י שם; מלאך הממונה על המתים, ובגמרא מנהרי צ"ד, גם בסדרש תהלים (יא ו) קורא לשר הרוחות (מלאך הממונה על הרוחות)—דומה, ומבאר הטעם: שהוא שומר הדממת, מלי, יקום סערה לדממה, וא"כ יש לנקד דומה בחולם מלי, שמש בנגעון דום; וי"ל דאיכא תרי דומה: חד דומה הממונה על הרוחות (מנהדרין צ"ט), וחד דומה—הו' שעל הקברים.
² כל מקרה שיוכל להיות האליה למיתה נקרא בפי חז"ל, מלאך המות. כן

(1) מל לנקד דומה מלי, ויורדי דומה, והוא מלאך הממונה על הקברים, כדפי' רש"י שם; מלאך הממונה על המתים, ובגמרא מנהרי צ"ד, גם בסדרש תהלים (יא ו) קורא לשר הרוחות (מלאך הממונה על הרוחות)—דומה, ומבאר הטעם: שהוא שומר הדממת, מלי, יקום סערה לדממה, וא"כ יש לנקד דומה בחולם מלי, שמש בנגעון דום; וי"ל דאיכא תרי דומה: חד דומה הממונה על הרוחות (מנהדרין צ"ט), וחד דומה—הו' שעל הקברים.
 (2) כל מקרה שיוכל להיות האליה למיתה נקרא בפי חז"ל, מלאך המות. כן

(שבת, קלג סוטה יד.) בעקללידעט

נאקעמען .

מולד (ראש השנה, ב:) דאָס

געבאָרען ווערען —

מולדות. דער בעווייזען זיך

א ברענג פון דער לבנה צום נייע

מאָנד. פון איין מולד ביז דעם

צווייטען דויערט $29\frac{1}{2}$ מעת=לעת

מיט 793 טהייל פון א שטונדע,

ד"ה $\frac{2}{3}$ שטונדע מיט 73 חלקים²).

צו דעם מולד רעכענט זיך שוין

דער ראש חודש פון נייען מאָנהייט,

דערום בעדארף מען צום בענט=

שען ראש חודש גענוי וויסען

דעם טאָג, די שעה און די מינוט

ווען דער מולד פאלט. די פּינקט=

לובקניט קומט פון דעם, ווייל

מור רעכענען דעם חודש נאָך די

מליצים. מלאכי החמים

(כ"ר פ' ג) ענגעלען פון באַרמ=

הערצונקניט. מלאכי השרת

(שבת פח) ענגעלען וואָס שטעהען

צום דינסט. מלאכים ממש

(כ"ר פ' עה, ג) ווירקליכע ענגעלען.

(אָבער גיט קיין שלוחים, ווי עס

קען אויך זיין אין בעדייטונג).

מלאך רע ענה אמן (שבת קיח).

מלבוש (איוב כו, טו) אַנצונג.

מלבושים. מלבושי

כבוד (ומרות לשבת) עהריץ אַנ=

קליידונג, מלבושי חול (שבת, קיג)

וואַכענדיגע קליידונג. מלבושי

יום טוב. מלבושי שבת (שם)

פעסטקליידונג¹.

מלביש (שבת, קלג) בעקללידעט.

מלביש ערומים

מצינו ברכי סינחס בן יאיר, בראותו פרדים לבנים בפתחו של רבי, אמר: מלאך המות בכיתו של זה! (חולין ו) דא"ר חנינא לא שאלני אדם על סבת פרדה לבנה וזויה (שם).

¹ תרגומי לפי פעלו, לבש. השם בא מן הפעל או להפך; לפתרון שמות יתר מיני בגדים עיי מאמרי בהצפירה גליון 199 שי' 1890. ושמות כל מיני בגדים ועדים בעברית הגם מפורשים עיי איב בחבורי, להקת נביאים' צד 119—122.

² עיי תרגום ונתן, מולד סיהראי (בראשית א, יד), ובגמרא ר"ה, כה: אין חדושה של לבנה פחות מכ"ט יום ומחצה ובי' שלישי שעה ועיני חלקים להחדוש הקורס. ועיי סגון חכמי העברונים: אין בין מולד לחברו אלא א, יב, תשצי, לאמר: מלבר די' שבועות יש לצרף עוד יום אחד י"ב שעות ותשצי חלקים משעה.

איז די געהעריגע צייט איהר
מחדש צו זיין .

מְלוּהָ (כ"ט, ו) קרעטימ, באַרג.

מְלוּהָ (משלי יט, יו) ענטליהער.

מְלוּוִין (שבועות, טו:)

מְלוּהָ בְּרִיבִית (ברכות נה) פער-

ליהער אויף צינגען—דאָס איז

שמרטינג פערפאַמען אין דער

תורה (שמות כב, כד; ויקרא כה, לו;

דברים כג, כ).

מְלוּהָ — בענגלייטעט. **מְלוּהָ**

דַּמֵּת—צו דער קבירה.

מְלוּהָ מְלֵבָא—בענגלייטען דעם

שבת (וואָס הייסט „שבת מלכתא“)

מיט אַסעודה שבת-צו-נאַכט.

דער מאַלצייט הייסט „סְעוּדָתָא

דְּרֵי מְלֵבָא“ דוד המלך'ס

מאַלצייט. ⁽²⁾

לבנה¹) און ווערליג דעם רעכנונג
קומען אויס אלע ימים טובים
אין וועלכע טעג זיי פאלען אין
חדש, און אפארזעהן אין אטאָג
קען מאכען אַקלול אין חמין
בפסח, אָדער אין דעם יום
בפור טאָג א. ד. ג. פערצייטען
פלענען בית דין פון ירושלים
פערנאנדער שיקען שלוחים מעל-
דען אין די גלות לענדער וועגען
די חדשים וואָס פאלט אין זיי
אזויס טוב ווען זייער מולד איז
געפאלען (ר"ה י) און פאר ארומגע-
שמעדיט— מיט פייערצייכונגס
(ירמיה ו, א) אויף די הויכע בערג
(פסחים ב. ר"ה, כב; ביצה ד.). פון
דעם דריטען מעת לעת נאָך דעם
מולד פון דעם 14-טען אין חדש—
וואָס דאן קומט די לבנה אין
איהר פּאַלער רונדע פאַרמע—

¹ (ישראל מונין ללבנה ואומות העולם מונין לחמה) (סוכה, כט. שמות רבה פי
טו, צב) ושם מדמה ומשוה תולדות ישראל בתקופותיה להלבנה: החדש של שים יום—
ימכות ישראל של שים דור, מאברהם החלה להאיר ובמי שלמה נמלאה אורה, ומאז
החלה להתמעט עד צדקיה המלך, ונאמר בו: ואת עיני צדקיה עור—מלך בבל (ירמיה
לט, ז) והשכה מלכות ישראל צמרי—בהלבנה שמתכסה בסוף החדש, ועוד תשוב תאיר,
ויהיה אור הלבנה כאור החמה—בביא.

² (בלשון בנמרא (שבת, קיט:) לעולם יסדר אדם שלהו במוצאי שבת, אף על
פי שאינו צריך אלא לכזית, ורש"י מדרש שם: במוש נמי כבוד שבת ללותו ביציאתו דרך
כבוד, כאדם המלוה את המלך בצאתו מן העיר, עיב הלשון, מלוה מלכא—באלף,

מֶלֶךְ טָפֵשׁ (בעילה, יב) דוממער
קעניג . **מַלְכֵי**
מוֹרָה וּמַעֲרֵב (סנהדרין, קה) ארע
קעניגע פון אַסטען און וועסטען.
מֶלֶךְ עֲדִיּוֹן — אלערהעכסטער
קעניג (פיוט לר"ה).

מֶלֶךְ (אסתר א, א) רעגירט.
מֶלֶךְ מַעֲצָמוֹ — האַט
זיך זעלבסט גענומען די ממשלה.
מַלְכוּת (מ"א כא, ז). **מַלְכוּת**
(דה"א יב ז) רעגירונג.
„מלכות דינג" — קיינער לויף,
מאיעסטעמיש.

מַלְאָכָה (בראשית ב, ב) מאַלענט
(וון אומנות). **מַלְאָכוֹת**
(שבת, ב:). „דאָס איז זיין מלאכה" —
זיין שמוקעל ארבייט. אַפּטוועכץ
(ירמיה ג, כה). „פון פיל מלאכות
ווייניג הצלחות" (פאָלקס זאגע).
מַלְלוֹךְ (נחמיה י, ה) ראהט געבער.
דער פון שטאמט מולך.

א מענליכער אייגען נאָמען.
מַלְכָּה — קעניגין, אויך
א ווייב לויכער נאָמען.
מַלְכָּה (בראשית יא, כו) ראהט=

מֶלֶךְ (בראשית יט, כו) זאלן.
מַלְחָמָה (בראשית יד ב) שטרייט.
מַלְחָמוֹת (דה"א כה)
1. **מַלְחָמוֹת גּוֹג וּמִגּוֹג** —
(ועה—גוג ומגוג).

מֶלֶךְ (ברא, יד, א) קעניג, רע=
גירער. **מַלְכִּים** (שם, שם)
ט. **מַלְכָּה** (אסתר א, ט) קעניגין.
מַלְכוּת (שה"ש ו, ח) — מלכות
(בל"ז). **מֶלֶךְ בְּכִיפָה** (מגילה יג)
א קעניג איינער אונטער דעם
הימקלשען געוועלב, ד"ה אויף
דער גאנצער וועלט. **מֶלֶךְ בֶּשֶׁר**
וְדָם (ברכות לב, שבת ל, סנהדרין ט:)
א קעניג וואָס בעשטעהט פון
פלייש און בלוט, אין קאנטראסט
פון דעם באשעפער: **מֶלֶךְ מַלְבִּי**
המלכים הקב"ה" (סנהדרין, לח).

מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ (שהש"ר פסוק התאנה;
מדרש תהל' קיט טו)
אזוי הייסט דער ערווארטעטער
ערהאבענער פערזאן וואָס וועט
די גאנצע מענשהייט שטעלען
אויף איהר הויכע שטופע אין
פרועדען און צופרועדענהייט.

רמב"ם נקראה ע"ש דוד לא נהירא לו המקור לזה; ושתי אלה הסעודות: סעודת
מלוא מלכא ומעודה רביעית בשבת לפי דרשת ר' חזקא (שבת, קיז) לא נתקבלה לחיוב
רק בין המהדרין מן המהדרין.

געבערן (דניאל ד, כד) אברהם
אבינוים פלעמיאנצע און שווע-
גערען (מעילה, יד:).

מלביאל (בראשית מו, יו) גאטט
איז מיין קעניג.
געווען יעקב אבינוים א אור-
איינקעל פון דו מוט אים
ארטינגעקומען אין מצרים.

מלכוות, זכרונות, שופרות
(ר"ה טו, לב) דו דרבי טהיי=

לען „שמונה עשרה“ פון מוסף
לראש השנה.

מלמד (בנהדרין, יש: ע"ו) לעהרער,
אונטער ריכטער —

מלמדים, מלמדות — לעהרע-
רײ (קנעלען). **מלמד זכות**
(שבת, לה: תולין, צב) בעווייזט גע-
רעכט צו מאכען דעם בעשולדיג-
טען. **מלמד הובה** (שבת, לד:)

בעווייזט צו בעשולדיגען. **מלמד**
תינוקות (כ"ב, כא: סנהדרין, פו:
אבות דר"ן פ"ו) לעהרינט קליינע
קינדער. „א מלמד — בליבט
א מלמד“.

מלומד — געלערטער —
מלומדים (דהיי"א בה, ז).
מלומדי מכות (סוכה, כט) גע-
וויינט אין שעק. **מלומדי**

מלחמה (שה"ש ג, ח) געאייבטע
צום שטרייט. **מלומד בנשים**
(מעילה, יו) געוואינט עם זאל איהם
טרעפען איבערנאטורלעכעס.

מלעיל — אויבען. **מלרע** —
אונטען (ירוש' ר"ה פב:)

בעשטומטע טרעמוגען אין גרא-
מאטיק: ווען דער דער טאנציי-
כען (אודארעניע) קומט אין
ווארט פאר דו לעצטע זילבע
הייסט זי מלעיל, און אויב אויף
דו לעצטע הייסט זי מלבע.

מליץ (איוב ג, כג) פערמיטלעך,
בעטער. **מליצים**
מליץ טוב (שבת, פטז) א גוטער
אויסבעטער. **מליץ יושר**
(פיוט לר"ה) בעטעט דו גראדע
גערעכטיגקייט.

מלקות (מכות ד, כב) שלעק.
„געמלקה'עט“.

מלשין (משלי ל, י) פערקלאגען,
פערליימדען — **מלשינים**,
מלשינות.

מלתא דבדהותא (פסחים, קיז):
א פרייליכען ווארט.

מלתא דשויא לתרויכו
(סנהדרין, לט) א ווארט

מַמְלֵא זַיִן (קידושין, לה): ערפיע=

לען — וואָס עס פעלט.

מַמְלִיץ טוֹב (זעה—מליץ טוב).

מָמוּז (ברכות, סא: פסחים, ה. מ"ק,

י"ו) געלד, פערמעגען —

מָמוּנוֹת (סנהדרין, ח).

מָמוּנָה (יומא, כה): בעאמטער —

מָמוּנִים (דהייא ט, כט).

מ'מִין הַמּוֹבָחַר (גמין, יז): פון

בעסטען זאָרט.

מַמְצִיא (יומא, פו: תנינא, ה:)

ערפונדען.

מ'מְצָרִים וְעַד הַגָּה (כמדבר

י"ד, יט) פון מצרים

(הערויסנאנג) פון יעצט.

מוֹמֵר (קידושין, יח. סנהדרין, כו:

תולין, ה:) משומד, פער=

בוטענער פון געבאָרענער רעליג=

יאן. מוֹמְרִים (תולין, ג.)

מוֹמְרֵת (סוכה, נו:). מוֹמְרוֹת.

מוֹמֵר לְהַכְעִים (סנהדרין, כו.)

פערלאַזט זיין גלויבען צו אום

ערגערוין זיין נאציאָן. מוֹמֵר

לְתַאבּוֹן (שם) וועלכער עס פער=

גלוסט זיך איהם דו פרייערע

רעלוגיאַנס געועטצע.

וואָס לוינט פאר אייך ביידען.

מַלְתָּא דְשִׁבְיָהּ (ביצה, ב:)

א זאך וואָס פאסירט אָפט.

מִם — נאָמען דער 13-טע

אות אין אלף בית.

מוֹם (ויקרא, כא, י"ו) קערפערליכער

פעהלער — מוֹמִים. מוֹם

רַע (דברים, כט, טו—כא) אַ שלעכ=

טער פעהלער.

מ'מָה נַפְשֵׁךְ (שבת, לד) פון

וואָס דיין באַנער

איז (בראשית, כו, ז).

מָמוּר (דברים, כו, ז) מושלונג —

מָמוּרִים, מָמוּרֵת.

מָמוּר בֵּין הַנְּגִדָה (מסכת בלא)

געבאָרען אָהן חופה און

אָהן טבילה — דאָס איז ביי יודען

א גרויסער שוּמפּף וואָרט.

מוֹמְחָא (שבת, סז) קאָמפּעטענטע,

בעקאנט אלס אַ אויס=

נאַהמע. מוֹמְחִים (שם).

מַמְלָא (ב"ק, ג: ב"מ, סדז) פון

זיך זעלבסט.

מַמְלֵא מְקוּמוֹ (שבת, נא: כתובות,

ק. הוריות, יא)

בעטרעט יענעמ'ס שטעלע.

מַמְשֵׁ (שבת, קנב: סוטה, יג. סנהדרין יט) ווירקלובע, האפטונגע.
מַמְשׁוֹת (ב"ק, כב.) האפטונגע רייד
 אָדער סחורה וועלכע האָט
 קיין האפט.
מַמְשָׁה (סוטה לו, סנהדרין, צג)
 הערשונג, געוועלדיגונג —
מַמְשָׁלוֹת. (זהלים קלו, ט)
מַמְזִיזָה (ש"א ב"ו) טאַרטעט, ממזית'ט
 שלאָגט שטארק, ממזית'ט
 זיך אויף איהם — לאַזט זיך
 קאָסטען איבער די קרעפטען.
מַמְזִיקִים (ש"ש ט, ה. נחמיה ח, יז) —
 קיטיען, גיטע זאכען.
מֵאֵן דְּאָמַר (סנהדרין, ב) דער
 וועלכער האָט
 געזאָגט. **מֵאֵן דְּבַר שְׁמִיה**
 (עירובין סח) ווער דערמאָנט גאר
 זיין נאָמען.
מֵיִן — סאַרט, ארט. **מֵיִנִים** (ירוש'
 סב פ' שריצים). **מֵיִן בְּהֵמָה**
 (שבת, כח) א ארט פויה. **מֵיִן הַיָּד**
 (שם) א ארט טהור. **מֵיִן בְּשֵׁאֵינוֹ**
מֵיִנוֹ (בכורים, פג) גיט געפאסט
 צום מין. **מֵיִן אֲשֶׁפָּה** —
 א מיסטונגער סאַרט. **מֵיִן**

הַמּוֹבְחָד — דער בעסטער סאַרט.
מֵיִן בְּשֵׁמִים — פּערשיעדענע
 געווירצען. **מֵיִן הַיָּפֶה** — דער
 שינער געשלעכט (וויבליכער
 געשלעכט)¹. **מֵיִן הַמְצָאָה** —
 ארט ערפינדונג. **מֵיִן מְזוֹנוֹת**
 (ברכות, ט) ערנערונגס ארטקעלן.
מֵיִן סְחָרוֹת — פּערשיעדענע
 וואַרע. **מֵיִן קַמְזִיּוֹת** (ביצה,
 יד) קליינזארג, קליינע געוויכסע,
 ווי ארבעסען, באָהנען, לינגען.
מֵיִן מְתַכֵּת (בנחות, כח) זאַרטען,
 מעטאלל.
מֵיִן (נשין, מה) דער ארויס פון
 כלל יוד.
מֵן (בראשית ת, טו) פון. **מֵן הָאָרֶץ**
 (שמות א, י) פון דער ערדע.
מֵן הַמּוֹבְחָד (בכורים פ"א, פג.
 תנחומא ראה י, ח) פון דאָס בעסטע.
מֵן הַסֵּתֵם — ווארשיינליך,
 מעגליך. **מֵן הַצֵּד** (סנהדרין, ל:)
 פון דער זייט. **מֵן הַקְּצָה אֶל**
הַקְּצָה (שמות לו, לג) פון ברעג
 צום ברעג. **מֵן הַשָּׁמַיִם** (ע"ז,
 יח) פון הימעל! דורך אונג-נאטור =
 לוכען ארט.

¹ בתלמוד מתקרי: "קאקי חוירי" (ברכות, ב.).

מְנוּלָת (ירוש' מ"ק פ"ג). מְנוּלָת (אדר"ג פ"ב מ).

מוֹנַח (ב"ב ג) אײנלײגען—אויף זוכערדייט.

מְנוּחָה (תענית כו) נאָך מוטאָנס געב'עט. אָפּפּער גאבע (ויקרא ב, א). אַגעשענקע (בראשית לב, יד). **מְנוּחָה גְדוּלָה** (פסחים קז) דער צווייטער מאל דאווענען טעגליך. דו ציט איז פון האלב איינס נאָך מוטאָג. **מְנוּחָה קְמָנָה** (שם) איז דו ציט פון האלב פיער נאָך מוטאָג (ברכות כו).

מְנוּחָה (בראשית מט טו) רוהע. **מְנוּחָה שְׁעָה**—איין שטונדע ארויגע. "קבן מנוחה גיט" (ע"ג ב).

מְנוּחָה—א זויבלוכער נאָמען, קען שטאמען פון דעם מעגלונגען **מְנוּחָה** (שופטים יב, ב) שמשון הגבור'ס פאָטער.

מְנַחֵם (איכה א, כא) טרויסטער. **מְנַחֵם אָב**—רופט זיך דער מאָנהייט „אָב“ (זעא—„אב“). **מְנַחֵם אָבֵל** (בעלה כו) טרויט סטעט דעם טרויעריגען, נאָך זיין

מְנִיָּה וְבִיָּה (סנהדרין, לט)

פון איהם זעלבסט; אויך אין זינג: באלד, אויגענבלוקליך.

מְנַיִ (ירושל' ע"ו פ"ב הל' ט) איין מעגלונכער נאָמען—אין בעדייטונג האָט עס „אָלעגאנע“ טעם קלייד“ (סנהדרין, צד).

מְנָה יָפָה (ביצה, טו) איין אַנע שטענדונגע פאָרציאָן.

מְנַיִן (מ"ב ג, טו) א שפועלער (אויף אַאינסטרומענט). **מְנַיִנים**.

מְנַדָּב—געשפענדעט, שיינקט א גרבה.

מְנַדָּר—געמט אויף זיך צו טאן וואָס גוטעס.

מְנַדָּג (עירובין קד, ב"ב ג) איינע פוהר, גילטיגער געברויך.

מְנַדָּגִים. **מְנַדָּג בְּיָוִן** (ברכות כג) א שגענדלונכער איינפוהר.

מְנַדָּג (סנהדרין צב) אַנפוהרער, פארשטעהער. **מְנַדָּגִים**

(ב"ב ע). **מְנַדָּג הַדּוֹר** (סנהדרין נב). אַנפוהרער פון זיין צייט¹.

מְנוּלָת (קידושין לה, סוכה נב) העם לוכער, מאוסער. **מְנוּלָתִים**

¹ בתלמוד משמש גם למושג הסוס ברמנו: היה אחד רוכב ואחד מנהיג (ב"ב, כו).

(שם לה, יד) א לאמפ צום בעלייכ= טען. מיט דעם נאָמען איז דער בעוואוסטער ספר מיט אויפ= געקליבענע ארטיקלען פון מדרש.

מְנַשֶּׁה (בראשית מא, נא) דער פער= געסענער. אזוי האָט

אנאָמען געגעבען יוסף זיין ער= שטען זאָהן. וואָס איז איהם גע=

באָרען געוואָרען אין מצרים. צוליבע זיין ווערען פּערגעסען

פון זיין פאָטער'ס הויז. פון דעם שטאמט דער שבט מנשה וואָס

האָט געצײלט 32200 פּערזאָן (במד' ב, כא). **מְנַשֶּׁה** הייסט אויך

חוקיה המלך'ס זאָהן. איז גע= וואָרען קעניג צו 12 יאָהר אלט

און האָט אויך רעגירט לײַנגער פאר אלע קעניגע אין ירושלים— צוויי אונד פּוּצצוג יאָהר (מ"ב כא).

מְנַשֶּׁק (סנהדרין סו) קושט.

מֵם (מ"א ה, כו) שטײַער, צאָהלונג בעשטומט פון דער רעגירונג.

מִסְבָּה (כרכות, מו. שבת, ק"ט) טיש= געזעלשאפט.

מִסּוּבִּין (שם) זיצען אנגעלעהנ= טע ארום דעם טיש (זעה, הסיבה").

פּערשטאַרבענעם, אין דו ערשטע זיעבען טעג (שבעה).

מְנַחֵם (מ"ב מו, יד) נאָמען דער 16=טער יודישער קעניג.

מְנִיץ (מילה, כג) געצעהלמע, מיט דעם רופען מיר אן

א יודישע געמיינדע פון צעהן מענשען, וואָס רעכנען זיך פאר

א צבור צו רעליגיעזעשע אויס= פיהרונג (כרכות, כא).

מְנִיכָה (שבת, לב) רעכענט ארונטער.

מְנִיעָה—שטערונג, אָבהאלט= מְנִיעוֹת.

מוצאי שַׁבַּת—שבת אויסגאנג (שבת=צונאכט).

מְנַצֵּחַ (דה"ב ב, יו) בעזועגען, איינגעהמען.

מְנַצֵּף (שבת, קד, מילה ב) דו 5 בוכשטאבען וואָס

ענדערן זיך אין געשטאלט ווען זיי קומען צום ענדע וואָרט.

מְנַקֵּר (ממשלי ל, יו) טרייבערער. (זעה—גיד הנשה").

מְנוּרָה (שמות לו, יו) לאמפ, לייכ= טער. מְנוֹרַת הַמִּזְבֵּחַ

נמרא. **מִסְכָּתוֹת** (ב"ק, קכ.). זייער צאָהל אין ש"ס און זייערע נעמען זעה — נמרא.

מִסְלַק (ב"מ, סה) אָפּ ש א פּ ען א חוב, בעצאָהלען (זעה — סיליק).

מ'סִינִי (אבות, פ"א) פון דעם בארג סיני — אָנגענומען.

מִסְעֵי — די צעהנטע סדרה אויף די לעצטע אין פיערטען טהייל חומש (במדבר לג, א—לו, יג) און די 48=טע אין חומש. אין איהר איז אויסגע־רעכענט אלע אויגעזעע סטאנציעס אין דער מדבר — פון מצרים ביז ארץ ישראל. אויף איז בע־צייכענט די גרענעצען פון ארץ ישראל און די גשיאים וואָס זינגען בעשטומט געוואָרען אויף צו טהיילען די לאַנד פֿור די צוועלף שבטים, און זוי צלפחדים טעכטער האָבען גענומען ירושה אין דער חלוקה פון ארץ ישראל, דורך זייערע טענות.

מִסִּין גְבוּל (דברים כו, יז) פּע־נעהמט יענעמס פלאַטין־רעכט.

מִסְגָּל (מכילתא יתרו) בעיוצט אין אייגענשאפט, איז פעהיג.

מִסְדֵּר (ברכות, יג) אָרדענט.

מִסְדְּרִין (ב"מ, קיג).

מִסְדֵּר קִידוּשֵׁין — אָרדענט טרויאונג צערעמאניע, אויף א חתונה. **מִסְדֵּר גִּטִּין** — אָרדענט דעם שידונג פון מאַנן און ווייב.

מִסִּיחַ דֵּעַת (זעה — הסח הדעת).

מִסִּיחַ לְפִי הַטּוֹמֵן (גטין יט, כה) רערט אונשולדיג,

אָהן א זיטונגען מיינונג (נאאיוו).

מִסְחָר — האַנדעל. **מִסְחָרִים**.

מִסִּים (ברכות, טו, ב"ק כו) בעענדונג.

מִסִּבִּים (סוטה כה, חולין, טז) איינשטומיג.

מִסְפֵּן (חולין, עה) געפאָהרלזכער.

מִסְכַּנַּת (שם).

מִסְכַּת (שבת, ג, תענית, י) אין טהייל משניות אָדער

¹ הרמב"ם ז"ל פרקדמתו לפי המשניות מבאר שהוא מלשון. הארג עם המסכת (שופטים טז, יג) שהיא סבוכה ונארגת ממימראות רבות; והערוד מביא גם דעת היוש אומרים שהוא מלשון, הסכת ושמע" (דברים כו, ט) יען שבאו מפי השמועה; והוא מחלקי התורה שבעל פה.

מָסוּר (ב"ק, ה) גיט איבער, דאנאָסירט. **מְסִירָה**— איבערגעבונג: „פּעַר־מסר־ט“, „גע־מסר־ט“. **מְסִירַת מוֹדְעָה**— דאָס איבערגעבן א בעוואוסט־זונגקייט. **מוֹסֵר מְמוֹן יִשְׂרָאֵל** (ר"ה, י) גיט איבער יודישעס געלט— אין רויבער־שע הענד. **מוֹסֵר נֶפֶשׁ** (תנחומא שופטים) **מְסִירַת נֶפֶשׁ** (ערכין, ט:) שטעלט דעם לעבען אין געפאהר. **מְסִירַת נֶפֶשׁ עַל קְדוּשׁ הַשֵּׁם** (ברכות יח, ב) גיט אָב דעם לעבען, דערמיט צו פּערהייליגען גאטעס נאָמען. **מוֹסֵר דִּין עַל הַבְּרוֹ** (ברכות, נה:) גיט איבער א אַנקלאַגע אויף זײַן חבר. **מְסִירָה** (אבות פ"ג) א איבער־געבענער נוסח (טעקסט) פון אַרױגנאַל, אָדער מונדליך פון אַ רוכטױגער קאַמפּעמענט־נער קוועללעך. **מְסִירָיָה** (פסחים, נד: ע"ג, ב) גיט אַרױס אַ שלעכטען גערוך. **מְסִירִיָּהוּן** (ב"ב, קכב). **מְסִרָם** (תנינא, יד. קידושין, כה:) אױסשנידען, קאַסטרירען.

מוֹסִיף (פנהדרין, כט) מעהרט, צולייגט. **מוֹסִיף מְחֹל עַל הַהֶדֶשׁ** (יומא, פ"א) צולייגט פון וואָך אויף דעם הייליגקייט פון טאָג שבת וי"ט. **מוֹסִיף** (תענית, כו) צוואַמזגעבעט. **מוֹסְפִים** (ברכות, כו, ל). יעצט הייסט דאָס די צווייטע צוגעגעבענע שמונה עשרה צום דאווענן שבת אָדער יו"ט. **מוֹסִיף הַעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ** (ובחים, קט) פון אײַן ענדע וועלט ביז די צווייטע. **מוֹסְפִיד** (קה"ר פ' וישב העפר) (ועה—"חספד"). **מוֹסְפִיק** (אבות פ"ה) בענוגענד. **מוֹסְפִק** (ירושלמי ראש השנה פ"א) צווייפעלט. **מוֹסְקָנָא** (בבליה, יד) בעשלוס, רעזולטאט. **מוֹסֵר** (דברים י"א, ב) צורעכט ווייזונג, שמראָת רייד. **מוֹסֵר הַשֵּׁבֶל** (משלי א, ג) קלוגע אונטערװײזונג. „עַם אִיז זײַך אַ מוֹסֵר אַרְאָב צונעהמען“— אַ בײַ־שפּועל צו האַבען פון אנדערענס פּונסטערען סוף אױז זײַך גיט צו אױפּױהרען.

שרייבט אָפּ זײַן פּערמעגענס
 ירושה פֿיר אַנדערע. **מעביר**
 עַל מְדוּתָיו (תענית, כהן: יומא, כג)
 לאַזט זײַנע אײבער גײן. **מעביר**
 קַרְיָאָה, **מעביר סדרה**—
 אײבער לעזען די סדרה פֿון דער
 וואָך—מוט די טראָפּ (ועה—
 שנים מקרא).¹

מ'עבר לים (דברים ל, יג) פֿון
 יענעם זײט מעער.
מעבֿרת (יבמות, פו) שוואַנגערע.
 אויף—א עבֿור-יאָהר,
 וואָס צײלט אַ 13-טען חדש.
מעדני מלך (בראשית מג, ב)
 קײזערליכע שפּיז,
 לעקער בײסען. **מעדני מלכים**
מעדני מאכלים¹—שמאק
 האַפטע שפּיזע. **מעדני עולם**
 (יומא, עד) שפּיזע גערײכטע, וואָס
 קען גור געבען אין דער וועלט.
מעיו פנים (כתובות, יח) שמעלט
 זײך פּרעך אַנטגעגען.
מעבב (ברכות, יז. סוטה, יג. ביב,
 טו) האַלט אָפּ צוריק.
מעבב הגאולה (גדה, ע. שם
 ה' במשוח) האַלט צוריק די
 ערלייזונג. **מעבב הקריאה**

מסית (ירמיה כג, א). **מסית**
 וּמְדַרְיָה (פנהדרין פ"ז, מ"ד)
 רעדט אײן צו פּערברעך, פּער-
 פּוּהרער.
מסתלק (ב"ר פ' פ' p) ווערט אָפּ-
 געשאַפט (ועה—פּטירה).
מסתמא (פנהדרין, סז) פֿון אונט-
 בעשטמונג (ועה—סתם).
מסתמא דמלתא (פסחים, קג)
 די זאך שטאַמט.
מסתפק במועט—בענוגענט
 זײך מײנט וועהנג.
מעביר (כתובות, פז. גטין, נו)
 שאַפט אָפּ. **מעביר**
בקולמוס—ציהעמאײבער מײט
 דעם פּעדער. **מעביר יבק**
 (בראשית לד, פג) דער אײבערגאַנג
 דעם טהאַל, אָדער טײך יבֿוק.
 מײט דעם גאַמען הײסט אויף
 דער ספּר אין וועלכען עס איז
 צוזאַמען געשטעלט די גאַנצע
 זאַנאַכץ און בעהאַנדלונג פֿון
 אַ גוֹסס און נאָך דער פּטירה—
 פּוּז אין זײַן נײער דורה.
מעביר נחלה (ב"ב, קלג) ווען
 יעמאַנד איז פּוּז אויף זײַנע
 ער פּער (נאַסלעדינקעס) און

¹ (מעדני מלך הוה מעדני מלכים (כלי רבים) וממלכים נתחפך למאכלים.

מ'ענין לְענין (ב"ב, קיד) דאָס
איבערגעגעהן פון

איינ געגענשטאנד צום צווייטען—
אין געשפרעך. **מעניני דיומא**
פאסענד צו דער צייט.

מ'עור אחת— פון איין פעל.
ווען בתים פון

תפלין ווערען אזוי אויסגעאר-
בייט יעדער פון איין שטיק.

מ'עיר לעיר וממדינה
למדינה (ברכות סב,

לב) פון שטאָדט צו שטאָדט,
און פון לאַנד צו לאַנד.

מערב (תהלים קה, יב) וועסטען,
די זייט וועלט וואו

די זונן פערגיט. **מעריב**
אָדער **מערכיבית** רופט זיך דאָס

אָבענדגעבעט (דאווען מעריב).
מ'ערב שבת

(ברכות, יז) פון פרייטאָג
ביז פרייטאָג.

מעורב עם הבריות (כתובות,
'ו) פערמוסט מיט לייטען.

מערכה (ש"ב יז כא) **מערכות**—
א געגענשטאנד וועל-

האלט אָפּ דעם לעזען (קריאת
התורה).

מעלה (תנחומא בהעלותך, יא) ער=
האָבענע אייגענשאפטען,

טונגענדען. **מעלות** (ערכין, גו).
מעלה— הויף שטעלען. „ניט

מעלה און ניט מוריד“.
ניט עס ערהויכט, ניט עס ער=
נידערט, ד"ה: עס מאַכט ניט

בעסערס ניט ערגער. **מעלה**
גרה (ויקרא יא, ג) וויעדער=קיינען

(ועה—חזור“).
מעלים (איוב מד, ג) פערליקענט,

(גלייך צו הכחשה).
מעמד (תהלים סט, ג) בעשטאנד.

מעמדות (תענית, כו) ¹.
מענה לשון (משלי טו, א) א אָפּ=

ענטפערונג מיט דעם צונג—
מיט דעם נאָמען הייסט אויף

דאָס תחינות פויכעל צו זאָגען
אויפֿען בית עלמון פון די

קברים פון קרובים. „א טייערער
מענה לשון“ אזעלכע וואָס האָט

א געשליפענעם צונג און אמויל
שוועבעל און פעך.

¹ שם במשנה, ובמרא מבואר מה הן מעמדות: בערי א"י היו אנשי משמר מתפללים שיתקבלו הקרבנות בירושלים ברצון, וישבו די תעניות בשבוע על כל צרה שלא תבא.

כער איז איינגעריכטעט אין אָרדנונג; די זעלבע הייסט אויך די הוממעל סיסטעם אין איהר אסטראָנאָמישען אָרדנונג (קאָשמע-לאַזיע) — „מערכת השמים“.

און אזוי ווי מען האָט געגרייבט דאָס יעדער מעגשענס שיקזאל איז אָפּהיינגיג אָן אַ הוממעלשען פלאַנעט, קומט דאָס דער פון וואָס מען זאָגט אויף אַ פּרוי וואָס לעבט גליקליך פאַר איהר מאַנן—דאָס זי האָט: „אנומע, א גאלדענע מערכה“, דאָס הייסט אַ נומען מול (שיקזאל), אָדער אין געגענטליך: אַ פינצטערע מערכה.

מַעֲרַת הַמַּכְפֵּלָה (בראשית כג, ט) די דאָפּפּעלעהעלע.

וואָס אברהם אָבונג האָט איר געקויפט פאַר אַ פאַמיליען גראַב, וויסענדיג בעשטימט דאָס זיינע נאָכקאָמען וועלן זיין דאָרט די לאַנד בעזומצער, און דאָס איז אונז פערבלועבען פאַר אַ עוויגען דענקמאַל—דאָס דאָרט זיינען בעערדיגט אונזערע אורפאָטערס פֿוער פאַר: „אדם וחווה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה“ (סוטה, יג, ב״ר פ׳ נח, ט).

מַעֲשָׂה (ישעיה יג, טו. ברכות, ט, גטין, לה) טהאט, פאסיג= רונג. **מַעֲשִׂים** (בראשית כג, ט). אין זשאַרגאָן זאָגט מען „מעשיות“ „בבא מעשיות“ — „ספורי מעשיות“. **מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂוּ** (בראשית כג, ט) טהאטען וואָס פאַסירט גאַר נישט. **מַעֲשֵׂה בְּהֵמָה** (סוטה, עד). **מַעֲשִׂים בְּכֶל יוֹם** (ב״ק, צד) טעגליכע פאַסירונג. **מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית** (שבת, נג, חולין, ט) נאטורליכער ארט. **מַעֲשִׂים טוֹבִים** (ב״ב, ט) גוטע טהאטען. **מַעֲשֵׂי יָדֵי** (סנהדרין, לז) מיינע אויפגע= טהאגענע. **מַעֲשֵׂה יָדָיו** (תהלים, יג, ב). **מַעֲשֵׂי יָדָי לְהַתְּפַאֵר** (ישעיה ס, כא) מין האַנד אויס= ארבייטונג צום ריהמען. **מַעֲשֵׂה נֶסִים** (תענית, כד, חולין, מט) איבער= נאטורליכעס, וואונדער טהאטען. **מַעֲשֵׂה לְסִתּוֹר** (נדרים, מח) פראַ טוויאַרעצנע. **מַעֲשֵׂה נוֹרָא**— אַ שְׂרַע קְלוּכָּע גַעשׁוּכְטֵעַ. **מַעֲשֵׂה סוֹחֵר**— איין ארט פון איין קויפמאַן. **מַעֲשֵׂה רַע** (ירושלמי ברכות פב) אַ בּוֹזְזֵר, זעלעכטער טהאט — **מַעֲשִׂים**

רעים. מעשה שהיה (הניגה, ג)
 עם האט פאסורט. **מעשה**
שהיה כף היה (קידושין, עו)
 דער פאסורונג איזט אזוי פאך=
 געקומען. **מעשי שמן** —
 א אפגעטאנענע זאך פון שטע=
 רער. **מעשה תעתיים** (ירמיה,
 י טו) א טהאט פון א פעראירער
 און פערפיהרער. דאס איז נאך
 דעם א מעשה" (יבמא, ג). „נאך ניט
 אזוי איז געוועהן די מעשה“
 (שם לט). „פאר וואסערע מעשים
 טובים קומט דאס איהם“ (איוב
 א, י—יא).

מעשר (בראשית יד, ב) פערצעה=
 טען, א צעהנטעל —
מעשרות (נחמיה יב, ד) דאס איז
 געווען דער נארמאלער אבצאה=
 לונג (אקצוז) פיר די רעגירונג
 אויף פיר די דוחאוונע לייט.
 גומע און פרומע לייט פיהרען
 זיך נאך איצט אויך אזוי און
 געבען מעשר פון זייערע פער=
 דינסטען אויף צדקה זאכען.

מעשרה ראשונים (ברכות, טו)
 פון דעם
 ערשטען צעהנדליג וואס קלויבען
 זיך אויף אין שיהל צו דאוונען.
 וואס מיט זיי איז שוין גערעכענט
 דער נאטהווענדיקער צאהל צום
 מנין (ועה—מנין). די נאכדעם גע=
 קומענע זינען שוין בלויז צום
 פערשעהענערען דעם פובליק.
 ד"ה: „כָּרַב עִם“ (משלי יד, כה).

מעות (כתובות, צח) קליין געלד.¹⁾

מעות הטים (מ"ט פ"ד.

מ"ה) געלד געקלועבענע צו קויפען
 ווייטצען מעהל אויף מצה פיר
 אַרמע אויף פסח. **מעות מזומן**
 בארעם געלד, ד"ה ניט אויף
 פארג, וועפסלען, אָדער סתם
 א משכון — אנשטאט געלד.

מעות נדוניא — נאראן געלד.

מעות צדקה (ע"ז, טו) אויפ=
 געקלועבענע געלד אויף צדקה

זאכען. **מעות של פורים**

(ע"ז, שם) געלד וואס מען פלעגט

געבען פון קופת הקהל אַרומען

¹⁾ כן משמע משה (מעשר שני פ"ד משנה ט); מקורו משם המטבע, מעה" (חנינה, ב). — מעות" לשם עצם כללי, כן למטבעות ממכיות וגם לשטרות ניר. בתחומא (פדר מטות ס"י ק) סבאר השם מעות בדרך המוסר לכל יבשת אדם בעשרו שהא כצל, ואומר: מעות—שהן מעת-לעת' כמש"ה מוריש ומעשיר.

מפיל (מ"ב ו, ה) גודערפאלט.
 „מפול זמן“ אונצייטונג
 געבערען. „מפול קונד“ פאר
 דער צייט געבארען.
מפלה (ברכות, י) אונטערנאנג,
 פאלל — **מפלרות** —
 „המנס מפלה“.
מופלג (עירובין, סג) פארטרעפּ=
 ליד, אויסנאהם —
מופלגים. **מופלג בהכמה**
 (ב"ב, קכ) זעלטען קלוג. **מופלג**
בזקנה — זעלטען אלט. **מופלג**
בהורה — א זעלטענער למדן.
מפליג (אבות, ח) רעכענט פאר
 איבערטרובען.
מפלפל (תרג' איוב טו, יב) דום=
 פוטירט (זעה „פלפול“).
מפני (קדושין, לג). **מפני דרכי**
שלום (נשין, נט) צוליעב
 דו וועגען, וואס פוהרען צום פרוע=
 דען. **מפני השלום** צוליעב
 דעם פרועדען — צו פערשאפען.
מפני הדחק (ר"ה, ז).
מפונג (פסחים ג, ע"פ המקרא משלי
 כט, כא) פערצערטילט.
מפסיק (פאה פ"א מ"א, פ"ב מ"ב)
 שטעלט אפ אין מיטען.
 „מפסיק זמן“ אונטערברעכען.

זי זאלען האבען מיט וואס מקים
 צו זיין דו סעודת פורים, אזוי
 ווי מען גיט איצט אויף מצות
 און ארבע כוסות אויף פסח.
מ'עת לעת (דה"א ט, כה) פון
 איין צייט אין דעם
 טאג ביו מארגען אין דער
 זעלבער צייט — אין פערלויף פון
 פיער און צוואנציג שטונדען.
מפה (ברכות מא, נא) שערועט —
מפות.
מ'פי השמועה (סוכה, כח)
 „אגמסען שליד“, אפאג=
 לאסקע וואס געהט אום צווישען
 דאס פובליקום אין גאס אהן קיין
 אסנאוואניע פון וועמען דאס
 שטאמט.
מפטיר (מעילה, כד) דער בע=
 שלועסער. **מפטיר**
בנביא (מעילה, כד) בעענדיגט
 דאס לעזען אין דער תורה מיט
 א געפאסטען קאפויל אין נביאים
 (זעה „הפטרה“).
מפיים (עירובין, כ. פסחים, קז) איבער
 רעדען מיט גוטע ווארטען,
 (איבער בעמען).
מופלא (ברכות, ג סנהדרין, פו.)
 אויסגעצייכענט, צינגליך.

מַפְצָה—בעפרוערונט (ע' ערוך ערוך—פ"ן).
 ערוך—פ"ן).

מַפְקֵק (ע"ו, לה.) צווייפעלט .

מַפְקִיר (כ"ט, ט) מאכט פריי פון יעדען איינציגען .

מִפְקָר (שביעות, פ"ט, סנהדרין, מט)

פריי געלאזען, אויס=

געלאסען — **מִפְקָרִים**, **מִפְקָרֵת**.

מוֹפֵר לָךְ (כ"ב, עד) עס איז

דיר צערשטעהרט .

מִפְרִים (כ"ב, יא) שפייזער ,

האלטאויס זיין הויז

מיט קאסטען¹ .

מִפְרָסִם (יומא, יא) פערעפענט=

לויכט, מאכט בעקאנט.

מִפְרָסִם (יומא, פו, ויק"ר פ' לב)

בעוואוסט, בעקאנט

איבער אלל — **מִפְרָסְמִים**.

מִפְרָסְמֵת (במד"ר פ"א).

מִפְרֵשׁ (ירוש' ע"ז פב) ערקלערט,

מאכט דייטלוק, פער=

שטענדרוק — **מִפְרֵשִׁים**, **מִפְרֵשׁ** (סנהדרין, לת) דייטלוק, יאסנא .

מַפְשֵׁר (תנחומא תשא) אויסגלייכט צווישען בעלי דונגים (ועה—פ"שה").

מוֹפֵת (שמות ז, ט) וואונדער צייט=

כען — **מוֹפְתִים**, **מוֹפֵת**

דְּהוֹר (חולין, קנ) דער אויסגע=

צייכענטער, בערוהמטעסטער פון דער צייט .

מִפְתָּח (שופטים ג, כה) שליסעל .

מִפְתָּחוֹת (תמיד פ"ז מו)

(ועה—לוח המפתחות) .

מִפְתַּח בֵּיתוֹ (שמות יג, כב) דורכץ

טהור פון זיין הויז,

דער וואָס געהט גוט ארויס

צולועב א געוויסע אורזאכע וואָס פערהאלט איהם .

מ"ץ—מו"ץ — פערקורצט פון

מוֹרָה צָדֵק —

בעלעהרט די גערעכטיגקייט ,

ד. ז. ווי „מורה הוראה“ .

מִצָּה (פסחים, קטו) . **מִצְוֹת** (בראשית

יט, ג) . **מִצְוָה שְׂמוּרָה** —

אויסגעהיטע מצות, פון צייט

דעם שניידען דעם ווייטיק, עס זאל גוט קומען צו א זייערקייט .

¹ כונתי לתרגם שתאים פרוש המלה הזאת ע"פ האמור בגמרא (כ"ב, ח) פרנסת את הארון לארכי .

מָצֵא (בראשית ב, כ) געטראָפֿען,
געפונען. **מָצֵא אֵין**
מוֹצֵיאַ (ועד אֵין פתגים).

מְצִיאָה (ברכות, ס) געפונענע
זאך — **מְצִיאָה** (ב"מ,
פ"ב), „געקויפט א מצואה“ — גע=
קויפט זייער ביליג, אונטערען
פרייז. „א כשר'ע מצואה“ —
אזעלכע וואָס מען בעדערף נישט
מעלדען, פובליקירען (דארין)
איז דאָ בעשטומטע דינים ווען
און וועלכע מצואות געהערען
צום געפונער.

מִצְבָּה (יהושע ד, ג) בעשטאנד, לאגע.
מִצְבָּה (בראשית לה, כ) דענק=
מאָל — **מִצְבּוֹת** —
א שטיין אָדער מעטאל וואָס
ווערט געשטעלט מיט איין אויפ=
שרופט אויף קברים פון פֿער=
שטארבענע.

מִצְדָּה (דברים לא, כ) פון דער
זייט. **מִצְדָּה הַחַדָּתָה**, **מִצְדָּה**
הַפְּלֵאָה — פון חתג'ס אָדער כלה'ס
קאנט. **מִצְדָּה הַעוֹבֵר לְצַד**
הַמְּקַיָּים — פון דעם קאנט
וועלכער וועט איבערטועטען די
בעדינגונג צו דעם קאנט וואָס

ארמז דרויף איז אין פסוק
„ושמרתם את המצות“ (שמות יב,
י) אָבוואָהל דאָס גייט אַרױבער
די פונקטליכקייט פון דעם אָנ=
דיינק ווי עס איז צוגענאנגען
ביי דעם אַרױסגאַנג פון מצרים
אפילו אין הייליגעס, און עס
האָט נישט אוספּוּעט זױערע טױג
איינצוזױערען, דאָך האָבען זױ
מיט אַ האַלב יאָהר פּאָרהער
דאָס גיט געהיט.

מוֹצֵיאַ — הערויסגעבער. **מוֹצֵיאַ**
לְאֹרֶךְ — גיט אַרױס פּאַר'ן
שיין, דורך דעם אָפּדרוקען
א מאַנסקרויפט אָדער אַ צײַטונג.
מוֹצֵיאַ לְעוֹ (שבת, צו) לאָזט
אַרױס אַ ש'לעכטען בערוף.
מוֹצֵיאַ — הױסט אױף וואָס פּוּהרט
דורך פּיר אנדערע זױער שולדיג=
קײט אֵין אַ מצוה זאך (ברכות,
מתו ר"ה, כח).

מוֹצֵיאַ יוֹם טוֹב (סוכה, נא) דאָס
אויסגאַנג פון פּױערטאַג.
מוֹצֵיאַ שַׁבַּת — **מוֹצֵיאַשׁ** (ביצה, טו)
שבת-צו-גאַכט. **מוֹצֵיאַ יוֹם**
כּפּוֹר (פסחים, יו) דאָס אויס=
גאַנג פון יום כּפּוֹר.

מַצְעֵר (קידושין לא, ע) מאכט

שמערצען, בעטרובט.

מַצְפָּה (ש"א ד, י) אויסגעקוקט,

ערווארטעט. **מַצְפָּה**

לְשִׁלְחָן אֲחֵרִים (ביצה, יב:)

קומט אָן צו אפרעמדען מיט.

מַצִּיצָה (ירוש' נזיר פ"א) אויסדרוק

קען, ארויסציהען (דו

צוזאמענגעלאָפּענע בלוט אין

וואונד נאָך דער מילה).

מַצוּרַע — דו פינפטע סדרה

אין דרוטען ספר (ויקרא

יד, א—ט, לג) און דו 28-טע אין

חומש. אין איהר איז דער נאָכ-

טראג פון דו פאָרויגע סדרה

תזריע, ווו צו פּערהוטען פון

א אויסזאטין און ווייספלוס (ווע-

גערושע קראנקהייט).

מַצְרָה (סוטה, יז) פּערפונדעט,

ציהעט צו, פּעראיינוגט.

מְקַבֵּל (אבות פ"א) עמפּפאנגען,

אויפּנעהמען, גענויסען:

מְקַבֵּל בְּאֵהָבָה (ברכות, פ"א)

אָננעמען ליעבליך, אָננעמען

פאר גוט. **מְקַבֵּל מְרוּת** (ברכות,

מח) נעמט אָן בעהערשוונג.

מְקַבֵּל נֶחֱת — גענויסט פּער-

גענוגען. **מְקַבֵּל פְּנִים** (תנינה, ה)

האלט פּעכט. **מְצַדִּי צְדָדִים**

(שבת, קנה) בון אלע קאנטען.

מַצְדִּיק (משלי, יז) גיט גערעכט.

מַצְדִּיק הַדִּין (ברכות,

יט) נעמט אָן פאר גערעכט דעם

אורטהייל.

מַצְוָה (משלי, ג, כו) געכאָט, רעליג-

יאנס בעפעהל. **מַצוֹת**

(ויקרא, ד, ג) רעליגיעזע אויפּגא-

בען, אָדער געוויסענס וואַלטהא-

טען אויסצופוהרען, „צו גרויס

מצוה זאל עס זיין" (ב"ב, ה:).

מַצְטַדֵּק (בראשית, מד, טו) זיך

פּערטהיידונג.

מַצְטַעֵר (סוכה, כו) קוועלט זיך,

עס מאכט אים שמערצען.

מַצְטַרֵךְ לְבָרִיּוֹת (תענית, כג)

בעדארפען

אונטערשטוצונג פון מענשען.

מַצִּיל (דברים, לב, לט) רעמעט.

מוּצֵלָח (קידושין, כט).

מוּצֵלָח (בראשית, לט, ב) עס בע-

גליגט איהם.

מַצְמָצֵם (סנהדרין, עו) שפּאַרט

אייז, אין געגוואינקייט.

מַצְמָצֵם — קוים אויסקומעניש,

אין דרינגעניש.

וּזוֹ שְׁמִיטָה דְעַר פְּרִיזוֹ, גַעְנוּמֵעֵן
 אֲגוּטְעֵן מִקַּח אֲ הוֹיכֵעֵן פְּרִיזוֹ.
 אִין הַעֲבֵרְעֵאִישׁ אִיז דְעַר בַּעַ
 דִּיטוּנֵן קוֹיפֵעֵן: מִקַּח וּמִמְכָּר
 (ב"ק, קנה) אִינְקוֹיפֵעֵן און פֿעֶר-
 קוֹיפֵעֵן (האַנדלֵעֵן). מִקַּח טְעוֹת
 (ב"ב, סט: כתובות פ"א מכ) אִשׁוֹ-
 בְּאַצְנֵעַ פֿאַקוּפֵקֵעַ — א פֿעֶרֶאִיר =
 טַע אִינְקוֹיפּוּנֵן.

מִקְזָן וְעַד גְּדוּל (בראשית יט,
 י"א) פון קלויז בױז גרויס.
 מִקְטָרֵג (תענית י"י) אַנקלאַנְעֶר —
 מִקְטָרֵינִים.

מִקְוִים (ב"ר פ' צ"ו, ו) עֶרְפּוּלֵט,
 מִקְוִים (ב"מ, יז) עֶרְפּוּלֵט גַעוּאַ =
 רֵעֵן, בַּעַשְׁטַע טוֹגֵט.
 מִקְוִים פֶּסֶק — פּוֹהַרֵט אױם,
 עֶרְפּוּהַלֵט דַעַם אױרטוּיל.

מִקְוִיל (סוטה, כא, ע"ו, ז) פֿעֶר-
 לײַכְטֶערֵט (דַעַר גַעֲנֵעֵן =
 זאַטִץ פון דַעַם מַעְהַר בַּעֲקָאָ =
 טַעֵן וואָרט — פֿאַחִיר).

מִקְלָקֵל (כתובות, ע"ג) פֿעֶרֶדֶרְבֵט.
 אִים־פֿאַרְצֵעֵט, מאַכֵט
 קאַלִיעַ — מִקְלָקֵלִין (שבת, קו)
 (וַעֲה — קַלְקוּל).

מִקּוּם (בראשית א, ט) אַ בַּעַשְׁטוּמֵ =
 טַעֵר אָרֵט, א פּלאַטִץ —

נַעֲמַט אױף פֿעֶרֶזֶעֲנֵלֵךְ. מִקְבֵּל
 שֶׁבֶת (שבת פ"ב). מִקְבֵּל שֶׁכֶר
 (קדושין, נו) נַעֲמַט בַּעֲלָאָהֲנוּנֵן.
 מִקּוּבֵל (ברכות, לו, עדות, פח)
 זוּיִים גַעְהֵימַע לַעְהַרַע,
 פון שְׁמוֹת הַקְדוּשִׁים.
 מִקְבֵּר (סנהדרין, ק"ג) בַּעֲעֶרְדוּגֵט,
 בַּעֲגֶרֶאָכֵט.

מִוְקָדִים (ברכות, מא) . מִוְקָדִים
 (ב"ב, מ"ז) אִין פֿאַראַױם.
 מִוְקָדֵמֵת דִּנְהָ (דניאל, י"א) פֿאַר
 דַעַם, פון לאַנג אָן.

מִוְקָדֵשׁ (ביצה פ"ב) פֿעֶרֶהֵיילֵונֵט,
 זאַנדֶערֵט אָפּ אִיזֵן גַע =
 גַעֲשֵׁטאַנד צו אִיזֵן זאַך. מִוְקָדֵשׁ
 הַשֶּׁבֶת (ביצה, י"ז) פֿעֶרֶהֵיילֵונֵט
 דַעַם שֶׁבֶת, אָבְצוּזאַנדֶערֵן אִיהֵם
 אױף דוֹ רױהַע, גִיט צו אַרְבֵּי =
 טַעֵן אִין אִים. מִוְקָדֵשׁ הַשֵּׁם
 (וַעֲה — קִידוּשׁ הַשֵּׁם). מִוְקָדֵשׁ אִשָּׁה
 (קידושין, ב) דַעַר בַּעַשְׁלוּם פון
 הַיִּירֶאֲטַעֵן אִיר.

מִוְקָה (שמות, ו, י"ט) אַרײַנִיגֵונֵגס
 טױכְבֶּאָד, בַּאֲשׁוּן —
 מִוְקָאוֹת (מקואות פ' מ"א). יַעֲצַט
 זאַגֵט מַעַן שׁוֹיֵן אױך מִוְקוֹת.
 מִוְקַח (שבת, קנ"א) פְּרִיזוֹ. מִוְקַחִים —
 „זוֹ הַאֲלֵט עֵם דַעַר מִקַּח?"

מְקוֹמוֹת (דברים יב, ב). **מְקוֹם הַשּׁוֹב** — אָנְאָכְטֶעמער פּלאַטץ.

מְקוֹם מְנוּחָה (ישעיה סו, א)

א פּלאַטץ וואו צו רוהען. **מְקוֹם**

סִפְנָה (תענית, כז) אײן אָרט

וואו דער געפּאָהר שטעהט פּאָהר.

מְקוֹם קָדוֹשׁ (ויקרא כד, ט) אײן

אָפּגעזונדערטער אָרט אויף אַ

הײלגע אונטערנעהמונג. **מְקוֹם**

מְזוּמָן לְפִוְרְעָנוּת (סנהדרין, קב)

אַ בעשטימטער אָרט צו בעצאַה־

לען פּאַר זינדע, דורך שטרעף

און ליערען. **מְקוֹם הַתּוֹרָה**

(פסחים מג) אָרט מיט ישיבות.

מְקַמֵּץ (ב"ב קז) אײנשפּאַרען.

מְקַנָּא (ברכות יא, כט) אײפּערט,

בענידערט, זיך אָן געמען.

מְקַנָּה (ברכות נבז) וויסט אָב.

מְקַפֵּיד (שבת קיד, נטין, עה) האָט

פּאַראַיבעל.

מְקַפֵּחַ (נייר כג) אָברייסען.

מְקַפֵּחַ פְּרִנְסָה —

ענטרייסט די פּרנסה (די פּער־

דינסט). **מְקַפֵּחַ שֶׁכֶּר** — רײסט

אָפּ פֿון דעם לאָהן.

מְקַץ — די צעהנטע סדרה

אין ערסטען חומש (בראשית

מא, א—מד, יו). פּאַרטזעצונג פֿון

מכירת יוסף, ווי ער איז געוואָ־

רען וויצע קעניג איבער נאנץ

מצרים און האָט בעזאָרנט די

לאנד מיט פרויט אין הונגער

יאָהרען; אויך איז צו לערנען

ווען מען ווערט וואָהלאַבענד

בעדארף מען אָן די פּאַמיליע

ניט פּאַרגעסען, ווי יוסף האָט

זײ אײננאַנצען געהאַלפּען—נאכ־

הער אלס ער האָט געשטעלט

צום פּראָכע זײער געוויסען און

זײען זיך אויך טרײ אײנער

דעם צווייטען, דאָס אײנער פּאַר

דעם צווייטען איז געווען פּער־

מיג זיך איבערצוגעבען אלס

שקלאַף (שם מד, לג).

מְקַצֵּה (שבת, קכו. תמורה כה).

אָפּגעזאַנדערט.

מְקַצוֹת (שבת מג). צו זײן אָב־

געזאַנדערט פֿון וועלכען ניט

איז געגענשטאַנד צוליב דעם

שבת (זײערע ארטען זעה מסכת

שבת דך מד—מה).

מְקַצוֹעַ (ב"ב קעה) גרונד פּראַנש.

מְקַצֵּר (ברכות, לד) פּערקורצט,

אָהן שהיות, **מְקַצֵּר**

יָמִים (מדות פג) פּערקורצט

די לעבענס טאַגע.

טערנעס. **מַר נֶפֶשׁ** (ש"א כב ,
ב). **מִרְתַּנְפֵּשׁ** (ש"א א, י) א פֶּעַר=
בוטערטע זעלע — **מִרְי נֶפֶשׁ**
(שופטים יח, כה). **מִרְה שְׁחֹרְהָ** —
מעלאַנכאַליע.

מַר — הערר. **מַר בַּר רַב**
אַשִּׁי — זאָגט מען אויף
דעם וואָס מאַכט רבנות'ע בעניוּת.
מִרְיָה דֵּאֲתַרְיָה (ב"ט, פד) דער
הערר אויף זײַן אַרט (בעאַמטער
פון זײַן פּאַסט).

מַר־חֲשׁוֹן (ר"ה, יא . תענית, יב).
רעגענע-מאַנאַט. אזוי
ווערט גערופען דער מאַנאַט
„חֲשׁוֹן“ (זעה—חֲשׁוֹן) ⁽¹⁾.

מִרְאָ (מלאכי ב, ה) פּורכט —
מִרְאִים (דברים ל, לד).
„מורא'דיג“ שרעקליך, האַסט
מורא — לײַען קריאת שמע,
(מגילה, ג סנהדרין, צד) ⁽²⁾.

מִרְאָה (בראשית יב, יא) אויסזעהן,
ווייך. **מִרְאִית עֵינַיִן**
(כלאים פ"ג מה, פ"ט מב) פּערגעהמט

מִקְצַת (ב"מ, ג) א קליינער טהייל
פון אַנאַנצע זאך.
מִקְצַת הַיּוֹם (חגיגה, יט) א קליינע
נער טהייל פון טאָג.

מִקְוֶה (זכריה יג, א) קוועללאַרט,
שטאם אַרט—**מִקְוֶהִים**.
מִקְרָא (נחמיה ח, ח) פּאַרלעזונג,
אויף דער „תנ"ך“ (ב"ט
ל). **מִקְרָא דְרַבְּנָן** (ב"ב, כא)

לערגען אַנפאַנג קליינע קינדער.
מִקְרָאוֹת גְּדוּלוֹת — אזוי
הייסט אַ תנ"ך וואָס איז אַרויס
געגעבען אין אַ גרויסען פּאַרמאַט
מיט פּיעל פּירושױם.

מִקְרוֹת לְבוֹ (ברכות, יג) פון
גרונד הערציון.

מִקְרָב (סנהדרין, צט) ערגעהנגע-
טערון. **מִקְרָב־גע**
פינט זיך גאַהענט — **מִקְרָבִים**.
מִקְרִיב (ויקרא ג, א) ברוינגט

גאַהנט, צום אַפּפּערען.
מַר (רות א, יג) — **מִרְזֵל** בוטער.
מִרְזֵרִים (שמות יב, ח) בר-

⁽¹⁾ יש מבארים הטעם למה נקרא החדש חשון בתואר מר ויען שהוא מלי' כמר
מדלי' (ישעיה מ, טו) שגשם טורד בו תדיר; ובמקרא נקרא, בל"י (מ"א ו, ל), משום
האי טעמא, שהוא מלי' ובל' מים (לדעת הקוקיז); וי"א שהוא מלי', והעלה נבל' (ירמיה
ח, יג) שהעלים נובלים בו (ליסטאפאר).

⁽²⁾ בהלצה מוכיחים זה מהמשנה: „מאימתי קורין את שמע“ (ברכות, ב). לאמר:
מחמת אימה — קורין את שמע“.

מַרְדְּכָי (עורא ב, ב) הויכט געוורן (מגילה, י). נאָמען דער העלד פון פורים געשניכט מע, וואָס זינענדיג אַ הויף מאַנן בין פערסונשען שאַף, האָט ער זיין פאַטראָטיוז צו זיין פאָלק גיט געהאַלטען און האָט אָנגעט טהאָן טרויער, אויך געמאַכט גוואַלדען אין גאַס נעגען קווינער ליכען פאַלאַטן, אויף דעם גרויס זאַמען מאַנופּעסט וואָס איז אַרויסגעגעבען געוואָרען אויף יודען מיט המנס קאַפּף. דערום הייסט ער מיט דער פּערזינלעך טיטול: „מרדכי היהודי“¹.

מַרְחָם (ביצה, לב) ערבאַרמט.

מַרְחֵץ (שבת, טז) באַדען הויז.

מַרְחֲצֹת (שבת, לג).

מַרְחֵק (משלי, כה, כה) אַ ווייטע שטרעקע — **מַרְחָקִים** (ישעיה, לג, יז).

מַרְיָם (שמות, טו, ב) די ערהאַ פענע². מיט דעם נאָמען הייסט משה רבנו'ס און אהרנ'ס

אַ אויג, עס איז דאָ אויף וואָס אַ קוק צו טהאָן. **מַרְאֵה מְקוֹם** (קדושין, טז) ווייזט אָן דעם אָרט. **מִוְרָה** (מ"ב יו, כח) לעהרער, בעל לעהרט. **מִוְרָה הוֹרָאָה** (פסחים, ג) בעלעהרט צו פסקענען שאלות. **מִוְרָה הוֹתֵר** (יבמות, טז) בעלעהרט צום ערלויבען. **מִוְרָה צָדֵק** (הושע, י, יב) ווייזט אויף די גערעכטיגקייט.

מִוְרָנוּ — אונזער לעהרער. פאַרציטיען אַ טיטול פון אַ הויכען ראַכניגער אָפּיער יעצט טיגע צייטען — נאָר אַ בר אורון.

מִרְבַּע (יהו' מח, כ בערוכין, ע"ז) פּיער קאַנטיג. **מִרְבָּעִים** (מ"א, ו, לא).

מִרְגָּו — פּערבויזערט, ערגערט.

מִרְגָּלִים (יהושע, ב, א) קינדשאַפּט מער.

מִוֶרֶד (פנהדרין, טז) וויעדערשפעניגט — **מִוֶרְדִים** (נחמיה, ב, יט). **מִוֶרֶד בְּמַלְכוּת** (פנהדרין, טז) דערווידער די רעגירונג. **מִוֶרְדָּה** (במד"ר פ"ח).

¹ פרשת נדולת מרדכי והכמתו מפורש במסכת מגילה דף יג, טו, וכמו כן בשקלים ובמס'ק דמנחות.

² תרומתי משרש רום, שהעין הפעל מנעז יתהפך ליוד, כמו: לון—לינה קים—קימה; וי"מ שהוא ט"ל מר ומרור, שנקראה על שם מרירות מצרים, שכן מצונו,

שוועסטער (כמדבר בו, נט) וואָס דער פסוק רופט איהר „מרים הנביאה“ (שמות טו, ב).

מרעיש עולם (תענית, כ: ב"ר פ' עא. תנחומא

תשא סו' ג.) מען שטורעמט אויף די וועלט — **מרעיש עולמות** (ברכות, נט) (1).

מרשעת — א ביוזע.

משה (שמות ב, 1) דער הערזים געצויגענער (פון טיף), אויף האָט עס אין בעדיטונג „דער הערויסציהער“ וואָס האָט אונז פון מצרים הערויסגעצויגען (2). מיר רופען איהם „משה רבינו“ ווייל דורך איהם האָבען מיר מקבל געווען אונזער הייליגע תורה (דברים ד, מד; לג, ד; תהלים עה, ה; אבות פ"א יעוד) און איז פּערהייליגט אויף בני גיערע

געזעצגעבער (3) וואָס האָבען פון אים געשעפט אלע זיטן לעהרע צו גאָט און צו ליט (ועה — „תורת משה“), משה רבינו'ס יאהר צייט פאלט אין ז' אדר, אין דעם זעלבען טאָג איז ער אויך געבאָרען (קדושין, לה).

מושי (שמות ו, יט) ווייכע. נאָמען איינער פון לוי'ס פאמיליע אין מצרים, יעצט דונט עס פאר א ווייבלוכען נאָמען.

משא (מ"ב ה, יו). משוי (ברכות כט).

לאסט, לאַדונג. **משאות**.

משא ומתן (שבת פט. תנינה טו).

איינקויפען און פערקויפן.

פען, האַנדעל, געשעפט פוהרען.

„א שוונער משא ומתן“ זיך אָנגעמאכט אַ עסק, אַ צרה.

משיב הרוח (תענית, כה). לאָזט

בראָזען דעם ווינד. דער

קורצער נוסח האָט אַ מאָל גע-

בהרבה שמות יצאי מצרים—אלצפון חבני, סתור, ע"ש שהילדים נצפנו, נסתרו ותכאו משיטרי פרעה לב"י ישליכום היאורה; ועל תקותם להנאולה שנמסרה להם; פקוד יפקוד אלהים אתכם—נאו"א, ינא"י, פדה צור, יהושע ועוד כיוצא ב. כמו שפרשתי בהקדמתי למחברתי, שמות האנשים.

(1) במקרא הלשון מרעיש את השמים ואת הארץ (חגי ב, כא).

(2) ע"י משפט האורים לשטיינבערג ערך „משה“.

(3) למשל: ביעוואנגעליום, מתיה" 18, מפעלות השליחים" ה, 38—20; ובאלקוראן, חוון המשוררים" לט—סה; חוון הספור א—מג.

האלפען צו רעגען¹ איז עס דערום פערבליכען צו זאגען דעם גאנצן צען ווינטער (פון שמיני עצרת צו תפלת גשם ביו פסח צו תפלת טל) וואָס די צייט איז אין ארץ ישראל געטהיג דער רעגען. **משנע** (דברים כא, לד) דול, וואהנע-ווינגנ. **משנעים** (ש"א כו) משונענע. **משנעת** — משונענע, „משונע צו שכור“, „משונע צו חסר דעה“, „משונעים-הויז“—אנשטאלט צו קורירען וואהנווינגנע.

משניח (שה"ש ב, ט; סנהדרין צט.) קוקט אויף, פארשמע-הער, **משניחים**.

משכיל (איוב כב, ב) געבילדעט, אינטעלענט.

משכילים (דניאל א, ד.) **מושכל ראשון** אורבעגרוף. ווי עס לייגט זיך אויפן שכל אויגענע-בלוקליך, אהן איבערליינגנ, אין דעם זעלבען זיגן איז „משקל ראשון“.

משכן (שמות כה, ט) רוהע ארט. געצעלט אלס טעמפעל, אין אונזער דורך ריזענדיג דעם מדבר. **משכנות** (תהלים קלב, ה).

משכון (ב"מ, צב) פפאנד, מען גיט צום גארנטיען.

משכנות (תהומא משפטים, נשא.) דאָס שטאמט אויך פון דעם פאָרויגען וואָרט משכן, ווייל דאָס רוהעט און שטייט איין ביי דעם פערליכער אום צו פער-זוכערען דעם חוב, דער פון קומט דער שפרוך וואָרט „משכון קפית, שלום קמים“.

משולח (משלי כמ, טו) א געשוק-טער פון א פער איין, צו די מיטגלידער, אויך פון א פורמאָ צו איהרע קונדען (וויאזשאר). **משולחת** (קדושין יי.) געשוועדענע פרוי, אויך א בייזע אנשוקענעם (ירושלמי שבת פ"ב). „משלח געווען קיים גע-פאטערט פון זיך“.

¹ מקורה מהמאורע המסופר בנמרא תענית (כד.): „רבי נור תענית, בעי רחמי — ולא אתא מטרא, נהות קמיה אילפא (ואמרי לה: רבי אילפא), אמר: „משיב הרוח“ ונש איזב, קאמר: „מריד הגשם“ ואתא מטרא. ושאלו ליה: „מאי עובדיה?“ אמר שהוא דר במקום שאין יין לקידוש ולהבדלה והוא משתדל במרדא ומביא, ומציא אותם ידי חובתם. ובנמרא, (ב"מ פה:) מיחם הנוסח הזה לר' יהיא ובניו“.

מְשַׁקָּה (דה"ב ט, כ) געטראנקע.
מְשַׁקְאוֹת מְשַׁקִּין (ברכות טו).
מְשַׁקֵּר (ט"ב בה טו) געוויכט —
מְשַׁקֵּל ראשון גרוגמ —
 זאמין (ועה — מושכל ראשון).
מְשַׁקֵּץ (יבמות סג) עקעלהאפט.
מְשֻׁרֵר — זענגער, דיכטער.
מְשֻׁרְרִים (כ"ב, קב) —
 געדויכטע-זענגער ובלע"ז כארנים —
 טען מט זענגער, בעגלייטער,
 העלפער דעם חזן ב"ן עמוד.
מְשֻׁרֵת (יהושע א, א) דויער —
מְשֻׁרְתִּים (דה"א יו).
מְשֻׁשֶׁת ימי בראשית (ברכות
 לז, שבת, ב, חגיגה א, סוכה
 מזז) פון די זעכס פעריאדישע צייטן
 טען וואָס די וועלט מיט אירע גאָ-
 טורלויכקייט האָט זיך געגרינדעט.
מְשֻׁתָּרֵל (אבות פ"ב) זיך שטארע-
 ווען, אנטויל געהמען
 וועגן עפעס.
מְשֻׁתָּלָחִים יאהרען — ער האָט
 געלעבט 969 יאהר
 (בראשית ה, כו). מעהר פאר אים איז
 שוין אין בויבלישע צייטען ניט
 דאָ מיט מעהרערע יאהרען
מְשֻׁתּוּמִים (הניאל ד, טו) ווערט
 ערשטויגט.

איז געגעבען געוואָהרען, פֿור
 אונז צווישען זיך, עס זאל די
 מכירה קיין האַפט גיט האָ-
 בען מעהר ווי אויף 6 יאהר,
 גיט אלס שקלאף גור ווי אגע-
 דונגענער (ויקרא כה, לט ט). אָבער
 גיט מיט ליידיגען איהם צו לאַזען!
 מען מוז איהם מיט געבען פון
 אלעם וואָס ער האָט געארבייט
 בני זמן העררען: פון געוויפסע,
 געטראנקע און פֿיה (דברים טו, יד).
 האָט ער איהם געמאַכט אַ "בייל"
 אין משך פון זיין דיענסט איז ער
 גלייך פריי. נאָך מעהר פרויווי-
 ליעניע האָט אין דעם היגזוכט
 א פרויענצומער, זי האָט זיך אויך
 גיט גערעכענט פאר אַ שקלא-
 פון גאָר ווי אגעדונגענע, זי
 האָט נאָך געקענט ווערען דעם
 ווירטה'ס אַ שנור מיט אללע
 פרויענרעכטע (שמות כא, ט).
מְשֻׁפִּיעַ — מאַכט אַ ווירקונג,
 העלפט מיט.
מְשֻׁפֵּעַ (שבת, הו) מיט שרעכונג,
 דאָס איז די זעלבע ווי
 אלכסון.
מְשֻׁפְּרֵי דְשׁוֹפְרֵי (פסחים, יז) פון
 דאָס בעסטע.

משתיין (ש"א כה, כב) **משתיים** (שבת פב), **משתינים** (קידושין עא), **משתנת** (עירובין קי) פוססען, הארנען. דאָס איינהאלטען זיך בריינגט צו קראנקהייט, אויך מאכט עס צו בעזדיעטניקעס (בכורות, מד).
מת (שמות יב, ל) טאָדטער — **מתים** (מ"ב יג, לה). **מת מצוה** (ברכות, יט; מגילה, כו) אַ טויט טער וואָס האָט גיט ווער עס זאל זיך מיט זיין קבורה מתעסק זיין. **מיתה** (שבת, נה) דאָס טאָדט. **מיתות** (סנהדרין, לה). **מיתה משונה** (שבת, קנ). סומה לה. ב"ב, י). אונגאַטורליכער טוירט. **מיתת נשיקה** (ברכות, ה. מ"ק, כה. ב"ב, יו) שטערבט קושענדיג, די זעלע ווערט פּעראַיינגט מיט די הימעל האַרמאַניע, ווי אַ קליינער פּלאַם ווערט צוגע-צויגען צו אַ גרויסען, דאָס דער קערפּער ווערט מעהר גיט ווי אין אַ זיסען שלאָף.

מתנביר (חגיגה, טו) איבערשטיי-גענדע קרעפטן. **מתודה** (פסחים, ג. סנהדרין, מג) ערקענט זיין פערברעך.

מתופה — דוספוטריט. **מתחבר** — ווערט פּעראַיינגט. **מתחייב** (אבות פ"ג) נעמט אויך זיך די שולדיגקייט. **מתחייב בנפשו** (נדה, יו) זיך בעשולדיגט געגען אייגענע פּערוועלדיגקייט.

מתחכם — קליגט זיך, זוכט איינפעלדיגע הילפס מיטלען. **מתחיל** (ירוש' מגילה פב) פאנגט אָן. **מתחלה** (פסחים קטו) אַנפאַנגס. **מתחרט** (חגיגה, ה) בערוועט, האָט חרטה.

מתכוון (נזיר, כו) געווען אַבזיכט-טיג, געהאַט אין זיגן.

מתחזקין — בעשוענערט זיך. **מתקנת** (מ"ש פ"ד מ"י, שבועות, ד) מעטאלל.

מתמיד — פלייסנער — **מתמידים**.

מתון (ברכות, כ) געדולדיגער, געלאַסענער. **מתנות** — געדולדיגקייט.

מתנה (במדבר יח, ו) געשאַנק — **מתנות** (משלי טו, כט).

מתנת אלהים (קהלת ג, י) גאָטטעס גאַבע. **מתן בסתר** (משלי כא, יד) אַ געשאַנק אין

מתעסק — בעשעפטיונטער —

מתעסקים (תחומא

אמור, יו.)

מתעשר (פנהדרין, צב), נתעשר

(רביד) ווערן.

מתפיים — לאזט זיך איבער

בעמען.

מתפלל (עז, דו) בעמעט ביי

גאט — **מתפללים**.

מתוק מדבש (תהלים, יט, יא)

זיסער אלס האנגי.

מתיקות — אנגענעהמקייט

התפעלות פון פערנענגיגן.

מחזק (תחומא תשא, יב) בעסערט

אויס פון זיין

אויספערעמט.

מחנא (ב"ק קה, ג) בענין

דעם און מנהג

מותר (שבת, קה, מוכה) פון לויט

זענען פריי ערגעס א

מותר כדי זעסן לויט זיין

דעם גורם וואס דער אקט פון

פערבונדען ווערט געזאגט דריי

מאל ביי דעם **מתעסקים**

זענען צו זען.

דיידענדיג ביי שבת און לויט התורה

והמפטר על שבת אחרות — חשוב שבקול הדין.

אין דער **מתעסקים** אמר "מותר

נעקום, אין שטולען. **מתנת**

תנן (שביעית פ"ה, מ"ה) ניט קיין

פערדינטע געשאנק. **מתנת יד**

(דברים, טו, יו) אנאכע פון האנד.

אזוי פלעגט מען אַרופגען די

צוגעזאגטע נדרים צום "מן

שברך" (1). "עצט ווערט געזאגט:

"גוגעבען א מתנת יד" אויף

א שטארקען קלאפ. **מתנות**

לאביונים (אסתר, טו, כב) געשענע

קע פיר ארמע. **מתנות להחתן**

מתנות להכלה. **מתנות**

להרדשה (ועד, דרשה). **מתן**

הנדה (עבודה זרה פ"ג, כד) **הנמנן**

אונזער צוהערן די צענע געבאט

ב"י דעם פארן סיני אין דנומען

ת"ש גאנץ דעם הערנטע ערשטע

מצרים אין דעם זעקסטען טיגן

(שבת, פו) **הזרע** — **הזרע**

מתנגד — גענעגן **מתנגדים**.

מתנגד (תולדות, יג) זאגט אויף

התורה — געגן די

א וואסלעך **מתעסקים**

מתעסקים (אבות פ"ב, תתומא אמר יו)

התורה — **מתעסקים**

אונגעקומענע

מתעסקים (הש"ס)

כן מצאתי בראשונה במחזור

והמפטר על שבת אחרות — חשוב שבקול הדין.

אין דער **מתעסקים** אמר "מותר

מתרצה—ווערט איינגעווייליגט.
מותרות—איבערזעצט, לוקסוס.
מתת (קהלת ג, יג) געשאנק, אויף
 א מעגליכער נאָממען.
 שטאַמט אין פּערקורצונג פּוין:
מתתרו (עורא י, יג) גאַט=
 טעם געשענק, בעוואוסט אין
 דער יודישער געשיכטע אַלס
 בהן גדול פון די חשמונאים אין
 די צייט צור חנוכה געשיכטע.

מתיר (דמאי פ"ג מ"ג) מאכט פריי,
 ער לויפט. **מתיר**
אסורים (ברכות השחר) מאכט
 לויז געפאנגענע. **מתיר נדר**
 מאכט פריי פון דעם נדר.
מתרה (תנחומא נשא ס"ב) בע=
 ווארנט — פון גערוכט.
מתרעם (מעילה ו: מיהוקאל בן, לה)
 פורצעט אונטער,
 האָט פּעראַיבעל, פּערבויזערט.

== הערה להאות „מ“ ==

בשביל חמשה דברים רבו המלים המתחלות באות „מ“:
 * היא מן היסוד כלשאר האותיות, כמו: מרידה, מתוק, מרור, משא
 וכדומה. (ב) בשביל שהבינוני פועל מתחיל באות „מ“, כמו: מדרך,
 מעכב, מפרנס, מרחם וכדומה. (ג) בשביל רוב המלים שבאות בבנין
 התפעל: מתגדל, מתקבל, משתדל. (ד) בה יתוספו המלים הבאות
 באות „מ—השמוש“ בתחלתן מאותיות משה וכלב. (ה) „מ—היתרון“.
 ובשביל כך על נקלה עלה ביד המחבר של בקשת המיין להוציא
 בה חפצו זה לפעלו.

נ

שטאַרט דעם צאל וואָרט
 „חמשים“, צב"ש: נ' שיערי
 בינה, נ' שיערי מומאָה אין
 דאָס גלייכען.

נ—דער 15=טע בוכשטאב אין
 דעם אלף=בית. ער איז פּער=
 רעכענט אין צאהל אנשטאַרט
 דעם ציפּער „50“, אָדער אנ'=
 אַלף=

נ"ם - נוסח ספֿכֿר.
נ"ע - נשְׁמַתוֹ אֶבְרֹן, נִחֵי אֶבְרֹן.
נפ"מ - זעה - ג"מ.
נצו"י - נצָבִים וְגַלְיָה.

נע וְנדר (בראשית ה, יב) בל"ז.
 „נע וְנדר“, אָהֵן רוּחַ אֱוֹן
 פֿעַר וּוְאָנֵג לִט, אֹמֵם וּוְאָל־
 קִעְנִיעֵן זִיךְ.
נענועים (סוכה, לוז) דאָס טרײַסלען
 דעם לולב פון זיך, גע-
 גען אלע פיער וועלט קאנטען,
 און צו זיך, הערויף און העראָפּ
 (סוכה לו: אור"ח הל' לולב סי' תרנ"א).
נאָמֵן (במדבר יב, ז; דמאי פ"ב,
 סב) בעגלויבט. **נאָמנות**
 גלויבוויירדיגקײַט, טרויאונג און
 גלויבען, „אויף נאָמנות“
 וואָרהאַפטיג.
נאָרף (נדרים, כ.) בױהלען,
 עהעברעכען, **נאָרף** (איוב
 כד, טו) היט גיט זיין פאָאר.
נאָפֿים - קנאָפֿים (הושע ו,
 ד). **נאָפֿת** (ויקרא כ, י) נאָפֿקע
 בלשון זשאַרגאָן.
נביא (ברא' כ, ז) פראָפֿט
 פאָראַויסזאָגער.

דער בוכשטאָב נ דיענט:
 א) אַם אָנפאַנג צײַטוואָרט, צו
 בעדייטען אויף די צוקינפטיגע
 צײַט אײַן מעהר צאָהל, צב"ש:
נעשה, נשמע.
 ב) אַם ענדע וואָרט דײַנט ער בײַ
 הויפט ווערטער, צו ווייזען אויף
 דעם געהעריגען געגענשטאַנד
 צום צווייטען פֿערוואָן וויביליך:
**בנדרכן, ד"ז בײַ די צײַט ווער-
 טער דברותי, לבשתו,
 הלכתו.**
 אויך קומט ער אײַן פֿער-
 בינדונג מיט נאָך בוכשטאָבען,
 צום פֿערקורצען גאַנצע ווערטער
 אויף ראשי תבות, זון דיזע:
נ"א - נביאים אַחרונים, נוסח אַחר,
 נוסח אַשכּנז, נפֿילת אַפֿים.
נב"מ - נשְׁמַתוֹ בְּגוֹן אֶבְרֹן מְנוּחָה,
 אדער „נשְׁמַתוֹ בְּגוֹנוֹ מְרוּמִים“.
נ"ח - גס חנוכה. גר חנוכה.
 נשְׁאָר חוב.
נמ"י - נטילת ידים.
נמ"ל - נטילת לולב.
נ"ב - נביאים, פֿתוכים, נשיאת
 פֿשים.
נ"ל - נזֿר לעיל, נרְאָה לי.
נ"מ - נפֿקא כַּיָּה.

נְבִיאִים (במדבר י"א, כ"ט). **נְבִיאִים רְאוּשׁוּנִים** (זכריה ו', ז. ברכות לא) דין ערשטע נביאים; אויף דער ערשטער טהייל נביאים אין תנ"ך. בעשטייט פון דער יודישער געשעענישע. **נְבִיאִים אַחֲרוֹנִים** די לעצטע נביאים, אויף דער צווייטער טהייל ספרי הנביאים, בעשטייט פון פראפעציאונג פון דער צוקונפט און מוסר פאר זייערע צייטען. די ספרי הנביאים הייסען מיט די נעמען פון די נביאים גופא (ועה—עשרים וארבעה) און אזוי ווי אזעלכע אבות פון יודישע פאלק אזוי אויף אזעלכע נביאים האט דאך קיין אומה ולשון נישט געהאט (במדבר ריש פ' בלק), ועה—אבות).
נְבוּאָה (נחמיה ו', יב, כ"ב, יב). פראפהעציאונג, ווייסזאגענד. **נְבִיאוּת** (שבת קלח, משה מ: מה). „אנארר איז אנביא“—נארען זאגען נביאות (כ"ב, יב). **נְבִיחָה לְהוֹן** (משלי" כח, כב) געלד=גניצונג.

נְבִיל (דברים לב, כב) גיעדערטרעכע טויגער. **נְבִלִים** (ש"ב יג, יט). **נְבִלָה** (ברא' ל"ז, ז) שאנד טהאט, א מיאוס'ע מעשה. **נְבִלוּת** (הושע ב', יב). **נְבוּל פֶּה** (שבת לג.) פער אונז צו קומען דין מונד.
נְבִלָה (ויקרא ה' כד) לייכנאם. **נְבִלוּת** (שבת קח) א טויטער קערפער. אויף פון א צדיק א נפטר (מ"א יג, כד). בל"ו רופט מען אזוי אויף אלע בעד יגע בהמה אדער נישט געגליכען איין מעגשען וואס איז נישט פעהג צו קיין זאך. **נְבִלוּת וּמְרִפוּת** (שבת קה, ב"ב נה) הייסט: נישט כשר'ע פלייש צום עסען נאך דעם יודישען רעליגיאן. (ועה—טרפה). **נְנֵעַ** (שמות י"א, א) פלאנע. **נְנֵעַ צָרַעַת** (ויקרא י"ב, ב) איין אויסזעטציוגער אויסלאג, אויף: א מענטש—א קלעק, א אגשו—קעגנס וואס טרעט נישט אפ. **נְגִיד** (ש"ב ו', כא) פורשט, הערשער, **נְגִידִים** (דה"ב י"א, יא)

¹ במסכת מוטה מה: מאן נביאים הראשונים? אמר רב הונא: שמואל ודוד ושלמה, ומסים: לאפוקי חגי זכריה ומלאכי דאיקרי אחרונים. ולעיל (צד 180) אצל השם, ישעיה עשרתיו ברתואר גדול בנביאים—המראה מקום לזה בהגיגה יג: ובמדבר רבה פ' ואתחנן: אין לך גדול בנביאים משה ישעיה.

מאנן (ועה — שבת לא, כ"ר ס"פ יח).
נְדָבָה (שמות לה, כט) פרייהוולונגע
 גאבע, אלס שמוצע פור
 אַרומע. **נְדָבוֹת** (עמוס ד, ח), „גע-
 געבען א נדבה“ — איינגעטויילט
 א קלאפ בל"ז.

נְדִיב (משלי י"ז, ו) פרייגעבונגער,
 פאַרנעהמער. **נְדִיבִים**.
 (ש"א ב, ח). **נְדִבָן** (עס קומט נישט
 אין מעהרצאל, נישט ווייבלוך).

נְדִיחָה (איוב ו, יג; כתובות סדו)
 פערשטויסען. וועגשטופען.
 אפלייגען אויף א שפעטערונגען
 טערמין. ווי א „פעניט א נדחה“ ווען
 ער פאלט צו זיין אום שבת.

נְדִין (2) צוגאבע, געשאנק.
נִדָר (במדבר 5, י) געלובדע, זוף
 צו צוזאגען טהון עטוואָס
 גוטעס. **נְדָרִים** (יונה א, טו).

נְדָרִים וְנְדָבוֹת (ביצה, יט).
נְעֻדָר (ישעי' מו, כט) פעהלען.
נִדְהָג (שם י"א, ו) פיהרט אָן.
 אויף: געפרויכט, האָט די

זיטע, פיהרט זוף אויף (ברכות י"א).
נִדְהָג אֲבֵלוֹת — פיהרט זוף אין
 טרויער. **נִדְהָג בְּשׁוּרְהָ** (כ"ט ע"ג
 כ"ב קל"ג) פיהרט זוף ווי געהערניג.

ובל"ז: א רייכער, א פערמענג-
 ליכער¹, דערום ווערט געזאָגט
 אויף אין ווייבלוך אויף א רייכע:
 „נְדָבָה, נְיֻדוֹת“.

נְגוּל (משלי ד, טו; כ"ט קיב) בע-
 רויבטער. „א קאזאק אנגול“
 ווערט געזאָגט אז א תקיף בע-
 קלאַגט זוף דאָס מען ענלית אים.
נְגִלָה (דניאל י, א) אָפּענבאר.
נְגִלוֹת (דברים כט, כח).

נְנוּן (פסחים, קי"ו) מעלאַדיע —
נְנוּנִים.

נוֹנֵעַ (זכריה ב, יב) בערוהרט צום
 בניזען; אויף: וואָס אנבע-
 לאנגט. **נוֹנֵעַ בְּדָבָר** (סנהדרין י"א,
 ע"ג) פּעראַינטערעסורט, די זאָך
 איז איהם א נ בע ל א נ ג ט,
 אָנגעגרויפּען.

נוֹנֵשׁ (זכריה י, ד) בערויקער —
נוֹנֵשִׁים (שמות ה, ו) **נְנִישׁוֹת**
 „טוט אָן נגישות“ — אָפּגעלייגט
 אויף צו בעדרונגען.

נִדְהָה (ויקרא כ, כא) אָפּזאַנדערונג.
נְדָהוֹת (נדה לא), די פּעריאַ-
 רישע צייט פון א פרויענצוימער
 (מענסטרוואַציאָן), וואָס זי פרויכט
 זיין אָפּגעזאַנדערט פון איהר

¹ אורי נתרבב מהכתוב: „עיר על האצרות“ (דחא כו, כד).
² במקרא „נדה“ (יחזקאל טו, טו) ובתלמוד „נדוואי“ (תענית כד).

נוהג ברכמה (כתובות, ק) פוהרט זיך ש'מריינג נוהג כבוד (סוטה י) פוהרט זיך מיט רעספעקט געגען יעמאנדען. דער עולם איז זיך נוהג" (פסחים סה. סנהדרין צא).
נהנה (ברכות, ל: ב"ק ב:) געניסט.

נהרג (ב"ק, צב.) — „נהרג'ט זיך" א וואגהאלדז, וואס שטעלט זיך אין א געוויסען געפאהר.
נוהר (תהלים ימ. יב) פערוואהרנען, זיין פארזיכטיג.

נודמן (מגילה טו, יבמות קכא, וע"ה — „מודמן").

נוק (אסתר ז, ד) שאדען. **נוקן** (ברכות מו.) ווערט געשעדיגט.

נויקין (ב"ק ב:) ווערען געשעדיגט; **נויקין הייסט** אויך דער פויער-טער סדר פון די זעכס סדרים משניות, בעשטייט פון די דריי בבות, סנהדרין און מכות.

נויר (במדבר ו, ב) אָבגעזונדערטער טער, פון לוקסוס און שוק. הויפטזעכליך פון אלפאָהאַל.
נוזרים.

נוח (בראשית ה, כח) נאָמען דער העלד פון דער געשויכטע פון „מבול". אויף זיין נאָמען הייסט אויך די סדרה „נוח"—די

צווייטע אין ערשטען טהייל חומש (בראשית ו, ט—יא, לב) וואָס דאָרט איז ד'רצולט וועגען מבול; אויך די צווייטע וואָס פון די דריי ראַסען אונטער מענשען וואָס שטאַמען פון זיינע דריי זיהן „שם, חם, ויפת". אויך איז דאָ צו לערנען דאָס יעדער מענש בעדאָרף זיך אינטערעסירען ווי פאַר זיך אזוי פאַר די גאַנצע וועלט אין מענש-הייט, אזוי ווי נח האָט פאַר בע-רויט שפיז אין קאַסטען פאַר אלע ברויאים עס זאָל פערבלייט א ישוב העולם. נאָך אַ וויכטיגע זאך קומט אין דויע סדרה: דער שמריינגער באַפעל קיין בלוט גיט צו עסען, און בלוט פון מענשן גיט צו פערניסען; דאָס איז אַ גאַנצאָ גוט גראַדע יודען אלליין נור אלע פּעלקער—די גאַנצע מענשהייט, וואָס מען רופט עס פון די „שבע מצות בני נח". דאָס קען דינען פאַר אַ וויכטיגען פאַקט אנדגעגען דעם פאַלשען בעשולדיגונג פון „עלילות דם".

ניחא (ב"ב קו, סוטה, לו:) בערו-הינט, א יי געשטוימט, רעכט געוואָרען.

נוֹמָה לְמוֹת (שבת, לב. עירובין, כ"ט) האלט בין אויסגעהן.
נִמְיָה (מ"א ב, כח) גענויגט, דינט פאר א מעגליכען נאָמען.
 ריכטיגער איז **נָמַע**—פּפלאַנצונג, וואָס דאָס ווערט געלויגט אויף קינדער (ישעיה יא, א).
נְמִילַת יָדַיִם (שבת יד: מוטה ד:). דאָס הענד וואַשען.
 די גמרא זאָגט דאָס שלמה המלך האָט עס ביי אונז אוינגעפּוהרט, און אויף דאָס גרויס נוטצליכ= קייט, וואָס דאָס איז אין היגעניע, האָט אַבת קול אויף איינגע= שטימט (עירובין כא): אויף יעצט, ביי יעדער אונגעזונטע צייט, איז דאָס בעוואַרענט פון ערצטע, אונ= טער אַנדערע אויפּוהרונג, אויף צו וואַשען די הענד צום עסען.
נֹי סוּכָה (סוכה, י:). די בעפוט= צונג צום סוכה.
נִכְבָּד (בראשית לד יט) געעהרט, וויכטיג. **נִכְבָּדִים** (כמדבר כב, טו) אַנגעזעהענע. **נִכְבָּדֵי הָעִיר**, **נְכִיּוֹן** (ב"ק, צה) אַבצונג, אַפּשטוי= שענד (איוב ל, ח), בל"ו: אַבשטויסען פון רעכנונג.

נְחֵלָה (דברים יב, ט) ערבטהייל, בעזומין. **נְחֵלָאוֹת**—**נְחֵלוֹת** (ב"ק, קטו).
נְחֵמָה (הגינה, טו. כתובת, סו). בע= רוהיגונג, טרויסט.
נְחֵמוֹת (ירושלמי ברכות פב:). **נְחֵוֹם** (נחום א, א) נאָמען איינער פון די צוועלף נביאים (תרי עשר). וויבליכער נאָמען בל"ו: „נְחֵמָה“.
נְחֵמְיָה (עזרא ב, ב) גאָטטעם טרייסט. מיט דעם נאָמען איז געווען א הויף=מאַן ביי דעם קעניג פון בבל, אין דער צייט פון גלות בבל, ער האָט בעקומען אַ ערלויבניס צו געהן נאָך ירושלים ווידער אויפבויען דעם בית המקדש.
נְחֵמָן (כתובת, ח) נאָמען אונטער אמוראים.
נְחֵמֵר (ביצה, יט) פעלונג.
נְחֵשֶׁת (שמות כו, ב) קופּפער.
נְחֵת (קחלת ד, י) רוהיגקייט, בעקוועמליכקייט. **נְחֵת רוּחַ** (ברכות, נו) בערוהיגטען מוטה, פּערגעניגען.
נְחוֹת דְרָגָא (בבמות סג) אַ שטאַפּ= פעל הערונטער.

וואָס פֿון אַיהר שטאַמט דוד
המלך. צוליעב דעם קומט אַ בעַ=
זאַנדערע מגילה וועלכע רופט
זיך „מגילת רות“.

נימוס — (זעה „בנימוס“).

נמצא (פסחים, ח) געפֿינען
מור איין.

נמשל (תהלים מט, יג) עהנליך,
געגליכען.

נון — נאַמען דער 14=טע אות
אין דעם אלף=בית.

נס (ברכות ד, יד) וואונדער —

נסים (אבות פ' ברכות, ד.).

נס בתוך נס (פסחים, ק"ה, סוטה
מז: תולין יכו). **נסים ונפלאות**—

וואונדער איבער וואונדער. **נס**

גדול היה שם — אַ גראָסער

וואונדער איז דאָרט געשעהן—

די ערשטע בוכשטאַבען פֿון די 4

ווערטער ווערט געגאַסען אויף

דריידליך פֿיר קינדער צום שפּיע=

לען אום חנוכה². „אנס איז

איהם געשעהן“ (שבת, נ"ג) איבער=

נאַטירליכעס האָט אים פּאַסירט .

„אויף אַנס בעדאַרף מען זיך

נכלל — פֿערמישט אין דעם
אַלגעמיין .

נבנע (מ"א כא, כט: דה"ב לו, יב)

אונטער וואָרפען .

נכנס (עירובין סה, סנהדרין, כא.)

הערבן געקומען .

נכפה (בכורות מד:). **נכפין**

(פסחים ק"ב) עפֿולעפטלישע,

פֿאלענדע (פֿאַלוקע) (זעה—תולין
נפלים).

נפר (איוב לד יט, ברכות ג) עס

איז צו ערקענגען .

נכשל (זכריה יב ח, סנהדרין כא)

געשטרויכעלט געוואָרען .

נכתב (אסתר ג יב) פֿערשריבען .

נכתבים (אבות פ"ב) .

נולד מהור (שבת קלד, סוטה, יב)

געבאָהרען אלס בעשנומען .

נמאם (תהלים מז ד) פֿעראַפֿשייען .

נמאם ומאום (ישעיה ז,

טו) ווערט געלויגט אויף לאַנג=

ווייליגקייט .

נמצא (תולין, יט) ערפֿארען .

נעמי (רות א, ב) די אַנגענעהמע¹

זי וואָר רות'ס שוויגער,

¹ היא בעצמה תרגמה שמה מלי נועם ומתיקות, ואמרה: אל תקראה לי נעמי קראן לי מרה כי המר שרדי לי מאד (רות א, ב).

² ובמדרש לקח טוב (שמות מז, יז) מוכא זה על נם פורים, ובמרא חגיגה כז: איתא בלשון גס גדול נעשהי — בלחם הפנים.

שיערענע נוסחאות אין די סידורי
 התפלות פון דעם דאוונען .
נְסִיּוֹן (סנהדרין, קו) פֿרױבֿונג,
נְסִיּוֹנוֹת (אבות פד.) „בני־
 שטיין בני דעם נסיון“ — באהער=
 שען דעם אייגענעם ווילען .
נִיסָן (נחמיה ב, א) נאָמען פון
 איין מאָנעט. ער איז בני
 אוני אָנגענומען פֿאַר דעם ער=
 סטען מאָנעט אין יאָהר (אסתר
 ג, 1) — נאָך דער געשיכטע פון
 מצרים אַרױס געהן — און נאָך
 איהם רעכענען זיך אין אָרדרונגס=
 צאָהל אלע איבעריגע מאָנאטען .
 זײַן צײַט איז אין פֿרױהלײַנג¹ .
 זײַן ראש חדש איז אימער איין

ניט סומך זײַן“ (פסחים, סד: ד”ה
 יעדער אונטערנעהמונג בעדארף
 שטומען מיט דעם פראקטישען
 לעבען, ניט פערלאזן זיך אז
 עס וועט דורך געפיהרט ווערען
 איבערנאטורליך¹). „די באַבע
 יענטעס נסים“ וואָס זײַ ער=
 צוילען פון וואונדער איבער
 וואונדער .

נוסח (עורא, יא) אָרױגנאַל, פֿאַר=
 מולא . **נוסחאות**—פֿאַר=
 שרופט, פון וועלכע מען זעצט
 איבער איין אויפשרופט (ערוך,
 ערך „נסח“) אָדער מען זאָגט אים
 נאָך, ווי: „נוסח אַשכּנז“, „נוסח
 קַהֲרִי“, „נוסח קַפֿרֶד“, איז די פֿער=
 נוסח

¹ בעל הפארת ישראל בקידושין (משנה יג) מפרש את הכתוב הנה אנכי שולח
 מלאך לפניך לשמרך וני השמר מפניו ושמע בקולו אל תמר בו כי לא ישא לשעניכם
 כי שמי בקרבו (שמות יג, ב) שהקביה הזדיר את ישראל, בצאתם ממצרים שהורגלו בנסים
 ונפלאות, לכל יומיפו עתה, בהנהגתם המדינות בבואם אל הארץ, לסמוך על רוב נסים,
 ולא ימרו את ההנהגה הטבעית, כי גם בזה יד ה' ומאתו מסודרה והוכנה ע"פ הגשה
 הטבעית (אינסטינקט) שיסדר ושהמלאכים הם כחות הטבע ע"י מורה נבוכים ח"ב פ"ו.

² כמה שנאמר: „החדש הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה“
 (שמות יב, ב) והוא הנקרא בתורה: „חדש האביב“ (שם יג, ד). וע"ז הסכימו כל חכמי
 התורה, כשהצרכו לבחור מהגלגל נקודה ידועה להתחיל ממנה השבוע תקופות הגלגל —
 שמצד עטל הגלגל החוזר בעולם לא ישוער בו תחלה וסוף, ראשון ואחרון — כמאמר חז"ל
 עדיב, עושה שלום במרומי' (איוב כה, ב) כשהיה כ"ז מול אומר אני הוא הראשון (רבי'ר
 פ"ה) — ובאר לכ"ל הסכמו: לבחור במול טלה העולה בניסן, למנותו לראשון בתועת
 הגלגל, יען בו תכנס השמש והאור יגבר על החשך והחיים על הקור ואז האור יתמוג
 בין קור וצל, בריא מאד וכל היקום יקום לתהיה — ונתנו לו משפט הבכורה .

מאָן פאלט נור אין יום: א. ג. ה. ז. און צעהלט דרעסן טעג.

ניסן וואונדערמאן, מוט דעם נאָמען הייסען אונטער מאַנסלייט, צולעב די נסים וואָס האָט פאַסירט אין דעם מאָנאַהייט ניסן, מאַכע הייסען אויך „נסים“ (1).

נסיעה (תנחומא במדבר, סי' יד) רייזע — **נסיעות**.

נסתלק (תנחומא בשם יב, פסחים, נו.) אָבערטהאָן געוואָרען, ווערט געזאָגט אויף דעם אָבשטאַרבקען פון אַצדיק (ועה—„נפטר“).

נסתר (תהלים יב, ו) פֿערבאַרגען, אין דער טערמינאָלאָגיע פון דקדוק הייסט עס די דרויטע פֿעריאַרע אַלגעמיינע קבֿלה, געדינט לערען זיך האָבן אַלגעמיינע סאַל אַלגעמיינע „נסתר“ אַלגעמיינע **נסתרות** וויקיט געדינט זענען ניסען פֿערבאַרגענעם

נעירה (סוטה מו.) שלוסגעבעט צו יום כפור.

נעלב (יומא, כג.) בעשעמטער.

נעלבים (גמיו, לו.)

נעלם (ויקרא ד, יג) פֿערשוואַנגען.

נעלמים (תהלים כו, ד) דען. אַ מאָהל פֿלעגט מען אזוי אַנרוֿפֿען גיט קיין פֿערשריבענעם אין קהל'שען רייסטער.

נעצר (שמי' כא, ח) פֿערהאַלטען, פֿערשפּאַרט, אויך אַ אויס־רוק אויף, האַרט־לייבונג.

נערה (בראשית כד, טו) מעדכען.

נערה מאורשה (דברים כב, כה) איין פֿערלאַבטע מעדכען.

נעשה ונשמע (שמות כד, י) מור וועלען טהאָן — נאָמור נור הערען (2).

נעוץ (צדקה א, יג) אַנגעבלאָזען.

נעוץ (צדקה א, יג) אַנגעבלאָזען.

נעוץ (צדקה א, יג) אַנגעבלאָזען.

נעוץ (צדקה א, יג) אַנגעבלאָזען.

נעוץ (צדקה א, יג) אַנגעבלאָזען.

נעוץ (צדקה א, יג) אַנגעבלאָזען.

נעוץ (צדקה א, יג) אַנגעבלאָזען.

נעוץ (צדקה א, יג) אַנגעבלאָזען.

נעוץ (צדקה א, יג) אַנגעבלאָזען.

נעוץ (צדקה א, יג) אַנגעבלאָזען.

נעוץ (צדקה א, יג) אַנגעבלאָזען.

נעוץ (צדקה א, יג) אַנגעבלאָזען.

נעוץ (צדקה א, יג) אַנגעבלאָזען.

נעוץ (צדקה א, יג) אַנגעבלאָזען.

נעוץ (צדקה א, יג) אַנגעבלאָזען.

נעוץ (צדקה א, יג) אַנגעבלאָזען.

נעוץ (צדקה א, יג) אַנגעבלאָזען.

נעוץ (צדקה א, יג) אַנגעבלאָזען.

נעוץ (צדקה א, יג) אַנגעבלאָזען.

נעוץ (צדקה א, יג) אַנגעבלאָזען.

אויף א אום מענש זאגט מען :
„אויף איין נפש“.

נַפְתָּלִי (בראשית ל, ח) מיין ראנג-
לען (נערונגען). יעקב'ס
זוהן געבאָרען פון לאה, זיין
שבט איז בעשאַטאָנען, פון מצרים
ארויסגעענדריג — 53400 מאַנן
(במדבר כ, ל).

נֶזֶן הַחֲמָה (ברכות, טז) דאָס זונן
אויפשיינען ⁽¹⁾.

נִצְבִּים — דו אכטע סדרה
אין פונפטען טהייל
חומש (דברים כט, ט—ל, כ) אין
דו 51=טע אין חומש. אין דויער
סדרה איז קיין אויפנאָבע, נאָר
ער איז מזהיר דאָס פאָלק ישראל
זיי זאָלען זיך פויהרען נאָך דו
רעליגיאָנס געזעטצען וואָס איז
אויפגעגעבען אין דער תורה,
דאָן וועלען זיי גענומען אלעס
גוטעס, זיצענדיג אין דו אייגענע

נֶפֶל (תהלים נה, ט) אונזערטיגע
געבורט—**נֶפְלִים** (ברכות,

הז), אויף: אָקאָרסט געבאָהרען—
בזו א מאַנהייט אונטער מענשען
און בזו אכטאָג אונטער בהמות
(שבת קלה:). **נְפִילָה** (סוטה, מד:). פאל.

נֶפְלְאוֹת (יהושע ג, ה) וואונדער,
„נפלאות פון רבין“

איבערנאטורליכע ערצייגונג
וואָס כלזוי חסיד'ס זעהען אין
זייער רבין אין זיין יעדער תנועה.

נֶפְקָא מֵיָדָא (ברכות, יג) אויס-
געהמליך, עס קומט דער

פון ארויס, בל"ז: „אונטער=שועד“.

נֶפֶשׁ (בראשית ט, ה) פערזאָן מוט
אלע בענדע זעעלע —

נֶפְשׁוֹת (חולין, צד:). **נֶפֶשׁ**

הַבְּהֵמָה — אזוי רופען אָן
ספרי מוסר דעם מענשענ'ס
שטרעבען צום ערדישען לעבען,

יוטע, ויאסף אל עמור, לקח אותו אלהים, שכב עם אבותי, נאסף עם אבותי, ובמבטוי
התלמוד משתמשים העולם לרב וקרוש — נפטר מן העולם. והוא מלשון: ויפטר דוד
מפני שאולי (שא יט, י) וגם על משרעה איתא הל' בנמרא, בשעה שנפטר מרעה ליעי
(תמורה טז) כי הצדיק יפטר מהעולם התהו וממצוקותיו ותלאותיו, ולמתת צדיקים לוקחי
פריונות אומרים בלשון נסתלק. כי לא שייך לנבחרו הלי פטירה עיף טעם הגיל רק עיף
הטעם דאמור בנמרא (בבא קמא קג). דמסתלק מצבורי בסף וצבורי מעות.
⁽¹⁾ מלי הנצו הרמונים (שה"ש ז, יג) דהתחלת הצמיחה, ומהו בלי חכמים על
התחלת זריחת השמש, גין ההמדי או מלשון נוצץ (יחזקאל א, ז).

לאנד; וועלען זיי אָבער פֿירזונדיגען — וועלען זיי גענוג ליידען און פֿערוואַגעלט ווערן אין פרעמדע לענדער. ביז מען וועט צוריק נאציאנאלים ווערן, וועלען מיר צוריק קומען אין אונזער לאַנד (שם ל, א—).

נצחון (סוטה פח מא) בעזיעגען. **נצחונות** (ב"מ, נט) אויס־פֿוהרען עקשנות.

נצל (ירמיה ו, י). **נצול** (סוטה, כא)

„נצל געוואָהרען“ גערע־טעט געוואָהרען (געראטעוועט).

נצוץ (ישעיה א, לא) פייערפונק.

נצוצות (שבת, מו) עס ווערט געזאגט, אויף א שפור פון אַני־ענישען טאלאנט. „א נצוץ פון דוד המלך“ ווען יעמאנד בעזימצט א טאלאנט פון מוזיק, פאָעזיע א. ד. ג. „א נצוץ יודישקייט“ א פונק יודישקייט.

נצוצית (שבת, מו) ווערט בעערדיגט.

נצוץ (שבת, מו) ווערט בעערדיגט.

נצוץ (שבת, מו) ווערט בעערדיגט.

נצוץ (שבת, מו) ווערט בעערדיגט.

נצוץ (שבת, מו) ווערט בעערדיגט.

נצוץ (שבת, מו) ווערט בעערדיגט.

נצוץ (שבת, מו) ווערט בעערדיגט.

נצוץ (שבת, מו) ווערט בעערדיגט.

נצוץ (שבת, מו) ווערט בעערדיגט.

נצוץ (שבת, מו) ווערט בעערדיגט.

נצוץ (שבת, מו) ווערט בעערדיגט.

נקי (שמות כא, כח) ריין פון שולד, אויף זיין פערלוערען דעם גאנצען פערמעגען, „ארויס נקי“.

נקי בפנים (תהלים כד, ד) מיט דעם פיינעם טיטול רופט מען אַן אַ זעלטענעם בעאַמטען וואָס געמט קיין שוחד. **נקיות** (שקלים מ: תמורה, ג:) ריין לויב קייט.

„פראווען נקיות“ בעשעפטיגונג פון גיין אויפן לופט פאר דעם דאווען.

נקבה (בראשית א, כז) ווייבס פער־זאן, פרויענצומער.

נקבות (קדושין, פב).

נקבים (ברכות, כג) די לייבליכע קאנאלען—רייניגען².

נקבים גדולים — גרויס בעדערפנים. **נקבים קטנים** קליין בעדערפנים (הוריות, יג).

נקבר (שבת, מו) ווערט בעערדיגט.

נקדה — נקדות (שה"ש א, יא) פונקטען.

נקמה (תהלים קמט, ז) ראכע.

נקמות (שופטים יא, לא).

(1) כמו שאומרים: פלוני יצא נקי מנכסיו (קידושין, נו:).

(2) ע"י תרגום יונתן ע"ה הכתובים ביהוקאל (כח, יב—טו) ובמסכת ביב עה ע"ה מלאכת תופך ונקבך בך ביום הבראך כוננו (שם, שם יג).

מיט דעם נאָמען „נתן הנביא“ אין דור'ס צייטען, איז געווען בע-שטומט אין די סוויטע צו שלמה המלך'ס קרוינאציע (מ"א א, לב). ער האָט בעשרובען זייערע ביי-דענס פּיאָנראַפּיען (דה"א כט, כט; דה"ב ט, כט) 1.

נְתַנְאֵל (במדבר א, ח) אַ נְשִׂיא פּוֹן שְׁבַט יִשְׁשַׁכָּר.

נְתַנְיָה (מ"ב כה, כו) אַיִינער פּוֹן די קוֹזערלובע פּאַמיליע פּוֹן די מלכי יהודה (שם, שם כה).

נְתַעֲלָה ערהויכט געוואָרען.

נְתַעֲשֶׂר ריב געוואָרען, (העשיר) (גדרים לה).

נְתַפְעֵל — געוואָרען ענציקט, איבערראַשט.

נְתַפְרָדָה הַחֲבִילָה (ע"ו יא, נטין) עס איז צולאָזען

געוואָרען דער צוזאַמענבאַנד.

נְתַפְרָסִים (ויקרא' פ' לב) בעוואוסט געוואָרען.

נְתַרְבָּה פערמערהרט געוואָרען.

נְתַרְצָה (ירוש' ברכות, פ"ד) אַיִינ-געוולונגט געוואָרען.

נְשָׁמָר (הושע יב, יד) געוואָרען בעהיטעט.

נְשָׁרַף געוואָרען פּערברענט. **נְשָׁרְפִים** (ובחים פה).

נְשִׁתּוּמִים (דניאל ד, טו) ערשטוינט געוואָרען.

נְתַגְלָה (פסחים, קי"ח; סנהדרין, כא.) ענדעקט געוואָרען.

נְתַגְלִיל הַדָּבָר (שבת י', דורף) וועלצונג איז די זאך געשעהן.

נְתַחֲמִין (ר"ה ג) איז פּערדאַרבען געוואָרען. אַראָפּ פּוֹן גוטען וועג.

נֹתָן (משלי כה, כו) גיבט. **נֹתָנִים**.

נְתִינָה (ב"ב, קט"ו) אַ נאַבע, געשענקע.

„אַ קנאַפּער נֹתָן“ הייסט אַ קאַרגער וואָס פּוֹילט זיך געבען אַ נדבה.

„גאַט איז אַ נֹתָן ליעף פּח“ (ישעיה ט, כט) ד"ה: ער גיט דעם פּערמאַטערטען קרעפּטען צו ערטראַנען.

„נֹתָן וְנֹתָן“ געבען בל"ז.

נְתָן (ש"ב ו, ב) נאַבע גאַטעס. (ברא' יח, ל) אין תנ"ך איז

1) תכן רוח חיונותיו ערכתי בפרק הקורה ודרישה ע"ד הספרים שאבדו לנו מתקופת כתיב הקדש (מאסף להמליץ צד 114).

ס.

ס — דער 15=טע אות אין דעם
אלף-בית. ער דינט אויף
פאר א צופער 60 און פאר דעם
צאהל=ווארט „ששים“, צב"ש:
„ס רבו“ (סנהדרין, צא). אויף דינט
ער אין פערקירצונג, צב"ש:
ס' איז צום לעזען: ספן.
ס"א — סטרא אַחרא, ספרים
אַחרים.
ס"ד — סלקא בעסקא.
סה"כ — סוף הכל.
ס"ז — סוף ימן.
ס"ס — ספק ספקא.
ס"פ — סוף פסק, סוף פרשה,
סוף פסוק.
סופ"ק — סוף פסק קמאי.
ס"ת — ספר תורה, ספרי תורה.

סבה (מ"א יב, טו; ב"ב קנ"ט) אור=
זאכע, ווענדונג, צופאל.
סבות (אויב לד, יב), „א מיאוס'ע
סבה“ — א שלעכטער צופאל.

סביבה (ירמיה לב, מד) אומגע=
גענד. **סביבות** (נחמיה
יב, כה).
סבלן (ספרא, ריש ויקרא) געדול.
דיגער¹.
סברא (ברכות לה, שבת לד).
ערקונדיגט מיט טועפ=
זיניגקייט. „די סברא איז מחיב“
(נשין ו, שסו) דער גראדער פער=
שטאנד ווייזט אזוי. „עס איז
א סברא“ — עס לאזט זיך
פערשטיין מיט דעם גראדען
פערשטאנד.
סני נהור (ברכות נה) לוכטיגע
סטאר, א בלינדער.
סניפה (שמות יט, ה) א שאטין,
סנלות. בל"ז הייסט עס
אַנגענומענע הייל=מיטעל.
סנון (דב"ר פ' צג; סנהדרין פט)
סלאג, סטול. **סנון**
ה'שון — אויסדרוק=ארט אין
דער שפראך.

¹ גרסת הערוף סבלון, ושתיהן מלי: „אני אסבילי“ (ישעיה כו, ד), טערש סבל.

סָגוּר וּמְסוּגָר (יהושע ב, א) פּעֻמָּה אײנגעשלאָסען.

סוּד (משלי ב, יט) געהײמניס, סודות. **סוּדֵי סוּדוֹת** פּערטרויטער אומגאנג. „סודות פון חדר — טאָר מען נישט אויס־זאָגען“ (סנהדרין, לא).

סִדָּר (ב"ק, קב) אָרדנונג, **סִדְרִים** (איוב י, כב).

סִדְרִים מְשֻׁנוֹת די זעכס אָבטיילונגען פון די משנה:

- 1) סִדָּר זְרָעִים, 2) סִדָּר מוֹעֵד, 3) סִדָּר נְשִׁים, 4) סִדָּר נְזִיקִין, 5) סִדָּר קְדָשִׁים, 6) סִדָּר מְהֻרָּתִים¹ (שבת, לא). סִדָּר הַלְמוּד (עירובין

נד) פראגראם אָדער סיסטעם אין לערנען. **סִדָּר בִּפְרוֹת** הייסט דער גאנצער טאראראם און זאנאכטס צום פפרות שלאָגען — אפילו א נוסח פאר קינדער וואָס זינגען נאָך אין מוטערס לייב, (ועה—כפרה“). **סִדָּר עוֹלָם**

(יבמות סב); די וועלט־פיהרונג (געשוכטע), בל"ז: „ווי דער סדר עולם איז זיך נוהג“ ד"ה: ווי עס איז אײנגעפיהרט ביי דער וועלט. „סדר של פסח“ צירעמאָנאל פון פסח אבענדע: „דער ערסטער סדר“, דער צווייטער סדר. „סדר'ט“ — פראוועט דעם פסח סדר. „סדר'ט זיך“ פאָר־בערײטעט זיך אין פאנטאזיע. **סִדְרָה**, סִדְרוֹת — די פרשה חומש, וואָס איז אײנ־

געטהיילט ביי אונז צו לעזען צו קריאת התורה“ יעדען שבת בצבור; אָפּער וואָס מיר ליעגען „שנים מקרא ואחד תרגום“ (ועה דאָרט) רופען: מיר, מעביר די סדרה; אין סך־הכל איז אײנגעטהיילט די ספר תורה אין 54 סדרות, עס זאל גענוג זיין צו סדרות פור יעדען שבת, אויף אין אין עבור יאָהר; דער זוהר נישט א סימן אויף זייער צאָהל — „גן“.

¹ ברכות כ, שבת לא. חגיגה י, זכאים הו; במרא שבת שם נתון סמן לכל ששת הסדרים מן הפסוק הזה (ישעיה לג, ו) והיה אמונת — זו זרעים, שמאמין בה' שיצא לחם מן הזרעים שזרע; עתיד — זו מועד, שהמועדים תלויים בעתותי השנה. חסן — זו נשים, שתלד לו יורשים; ישועות — זו נזיקין, שהיא ישועה לעולם, שתרחק מנוק; חכמת — זו קדשים; ודעת — זו מהרות שיש בזה דעה וחכמה רבה ברפואה וכי"כ, והריב"ם ברקדסתו נתן סימן לסדרם זה; זמן נקיש.

סיון (שבת פו, תענית כט) נאָמען דער 3=טער מאָנאַט נאָך ניסן; זיין ראש חדש פאלט אין איינעם פון די וואָכען=טעג: א. ג. ד. ו. ער ציילט 30 טעג. אין 6=טען סיון, איז דער יום טוב שבועות.

סוחר (סנהדרין, קי) אהענדלער, קויפמאַן, סוחרים (בראשית לו, כח). קויפן=אויף אויס=געארבייטע ארטיקעלן דורך אנדערע, אונד פערקויפן עס פאר העכערע פרייזען, פועל זיי קענען געהען — פון דעם איז זייער עקסוסטעניג². זייערע ארמען זיינען: **סוחרים בנדים** הענדלער פון פערטיגע קליידער. **סוחרים בהמות** (שקלים, מ"ב) פיה הענדלער. **סוחרים עצים** גע הילצהענדלער. **סוחרים תבואה**

ד"ה: — 53, אויסער די סדרה „וזאת הברכה“ וואָס זי פער=געמט קיין שבת, דען מען לייגעט איהר בלויז שמחת=תורה. אין גוט איין עבוד יאהר ווערען געלעזען אנדערע סדרות צוויי צו זאמען. — יעדער וואָך הייסט מיט דעם נאָמען פון איהר סדרה (ועה — אַנפאַנג א). עס גיט געגענדען וואָס ביי זיי איז איינגעטיילט די סדרות דורכצולייגען די תורה אין מאָל אין 3 יאהר¹.

סדור (כ"ט, קי) סדורים (ויק"ר פ"ה) איינגעארדענטער גע=בעט בוך צום דאווענען טאָגליך, אום ראש חדש, שבת ויום טוב, (אויסער פיזים און סליחות, דערויף איז דאָ בעזאָנדערע — א מחזור און א סליחה).

¹ פסקי סדרה ע"י פרשי ותוספות שבת פד. קיב, קיד. ומעלה כא. ובספר היקר, מסורת התורה והנביאים" לירידי הרבני ד"צ ומרץ בוולנא הרב פסח פינפער צד 46-81. ושם גם המקורים והמיט ע"ד שמסמין במערבא ובשאריו דוכתא לקרוא את התורה ולסימה אחת לשלש שנים ויותר, וכן היא מסודרה בידם. ועי' שהג מערכת ספרים סוף מערכה ג. וחליקת הסדרות] שלט בניו שבתות נקבע על פי הרוקח ומהרי"ל.

² בתלמוד קבעו כמה הרשות נתנה להסחר להשתכר, ואמרו: המשתכר אל ישתכר יותר משותיו (בבא בתרא, צ.).

קבלה רופט אָן דערמיט די
נישט-גומע (משחיתים, און
מקטרגים) וואָס ווערען פון דעם
מענשינס זינד — אזוי ווי די
גומע מלאכים ווערען דורך
מעשים טובים, וואָס הייסט

סמרא דקדושה.

סיוּם (ברכות יב; ב"ב, כב) אַזײַס=

לאָז, בעענדיגט אַזײַס=

לערנען, אױסהאַבען אַנאַנצען

ספר, ווי: **סיוּם המושנה,**

סיוּם הש"ס. סיוּם התורה —

איז אױף געמיינט: בעענדיגען

איהר אין אױסשרייבען.

סיעתא דשמיא (מגילה ו),

גאַטעס הילפע.

סך (ע"ז, י"א), **סכום** (ביצה כט:

ת"א שמות ה, יח) בעשטומטע

סומע-צאהל, **סכומים** ⁽²⁾, **סך**

הכל די גאַנצע סומע (ארום

געטריידע הענדלעך, א.ו.וו.

סחורה (יחזקאל כו, טו; ב"מ לה)

וואַרע, **סחורות.**

אַרטיקלען בעשטומטע צום פער-

קויפען, אַבלינדע סחורה — אַזאַ

אַרטיקעל וואָס מען קען ניט

וויסען זײַן ריכטיגען ווערט.

דאָס איז אײַן מאל אַ סחורה ו! —

אַפערפיהרער, דורך בעטרוג און

שוונדעל. אַ סחורה טאָר ניט

מאָס ווערען, ד"ה: מען ברויכט

ניט פערקויפען אַלאַנג פער-

לעגענע סחורה אונטער איהר

בעשטומטען פרייז, דען עס

קומט דער בעלן אונד צאַהלט.

אַ צו נעלעגענע סחורה — וואָס

איז פערדאַרבען געוואָרען פון

לאַנג ליגען ביי דעם קרעמער.

סמרא אחרא — דאָס אַנ-

דערע זייטגע ⁽¹⁾.

⁽¹⁾ שטר בל' ארמית הוא צד כמש"כ: ולשטר חר' (דניאל ז, ה), ומה — שטר חובי (כתובות סה) שקורין להפתקא שנותן בעל חוב לצד שכנעו; ומה שתרבב בספות גלגלי הפילונייה בלשון רוסיא על צד Сторона, לזאת קורין בעלי הקבלה לצד השני של הטוב: מסרא אחרא-תחת צד הרע, כמו במקרא לטמאה — איננה סחורה (בראשית ז, ב; שא, כ, כו).

⁽²⁾ לו נראה שמקור למלת סכום בעברית הוא מללת מכסי — בהפוך סדר האותיות, מכסת נפשות (שמות יב, ד) הוא סכום הנפשות; והמתנת כהונה, בשדר סכוק, אחת היא, מוכיח שהוראת, סכום הוא מנין הפרטים, נרדף עם, מספדי המורה על מנין הכללי.

סְכָסוּד (נדה, כה): פּאָרערונג, קאָנפּליקט. **סְכָסוּכִים** אַנְרײַצען א טומלענעם¹.

סְלִיחָה (תהלים קל, ד) פּעֶרצײַאונג. **סְלִיחוֹת** (נחמיה ט, יו).

אזוי הייסען דיא פזמונים צוא א פאסט-טאָג און תשובה-טעג.

סְלוּק (יומא, כד) אָכּשאַפּען, בע-זייטיגען, ד"ה בל"ז: אָב=

צאָהלען א חוב, קוויט זייערן דורך ארבייט. „געהאט א סילוק“ אפוינסטערין בעצאָהלונג, ארויס ראקום.

סֵם (שבת, קד) געווירטיק, שפּע=צערניען. **סָמִים** (שמות ל, ז).

סֵם הַמּוֹת (יומא עב; ב"ק פו) גיפּט, ארמעניק, פּעֶר'ס'ט¹ — פּעֶר=גיפּטעט.

סַבְבֵּיּוֹן (סנהדרין פה), **סַבְבֵּיּוֹן**, **סַבְבֵּיּוֹן** — מיט די

געמען רופט זיך אזא זאנד-מעער, זיגען וועלען איזט פון גרויסע שטייגער, עס ווארפט עס שליי-דערט, בלויז דעם שבת טאָג פלעגט מען איהם זעהען איין

און ארום). „א סך מעהר“ — פיל מעהר. **סְכוּם עֲצוּם** — צאָהל-רייך. „אז מען צאָהלט קיין סכוּם זאָגט מען קיין דעה“.

סִפָּה (יונה ד, ה) הייטע, אַבדאָך, **סִבּוֹת** (בראשית יג, לו), צו

לויב די סוכה הייסט די 8=טעג פּייערטאָג, פון 15=טען תשרי —

„סוכות“ (ויקרא כג, ד — לו). וואָס מיר פּערבריינגען אין א סוכה

צום אנדענקונג וואָס אינגערע אור-עלטערען זייגען געזעסען

אין בידלאך אויף זייערע ריזען דורך דעם מדבר, גייענדיג פון

מצרים קיין ארץ-ישראל (שם כג, מב — טז). אויף צוליעב די

שומץ וואַלקען.

סִכָּךְ (סוכה ד, יא) דאָס בעדעקונג צום סוכה, פון געוויכסע=

מאטריאל צום שאטען. **סִכּוּיָן** (תמיד, פ"ד) מעסער, **סִכּוּיָן** (חולין, חז).

סִכְנָה (שבת סו, חולין ח; ג) געפאהר, **סִפְּנֵי נִפְשׁוֹת** (ביצה כב).

לעבענסגעפאהר. „אקנאפע סכנה“ עס שטייט ניט פאר קיין שאדען.

¹ מצאו מעברית: מלי ומכסתי מצרים במצרים (ישעיה יט, ב), וואסר על שני בעלי דין אם לא יבאו ליד פשרה בהתביעות שיש להם זע"ו.

ר"ז איז: **סִמֵן יִפְה** (ב"ב, קמז).
א בעוויז אויף גוטעס. זאגען
א סימן — א קעגן צייכען.

סִיגור (קרושין, ד) פערטהיינדיגער,
פארשטעהער אין גערוכט.

סִנְדֵלר (אבות, פ"ד) שוה מאכער,
שוסטער.⁽⁸⁾

סִנְדֵיק, סִנְדָק (ילקוט שמעוני,
תהלים לה) געפאטער

(קוואטער בל"ז).

סִנְהֵרֵין (מסכת סענאט, זוטצונג
פון 71 ריכטער אין

דעם זאאלאן, לשכת הגזית"
וואס איז געווען אין בית המקדש,

זו הייסט „סנהדרי גדולה";
„סנהדרי קמנה". פון 23 ריכטער,

איז געווען אין יעדער שטאָדט
(סנהדרין מה, ס).

סוס (שמות יד, ט) פפערד, **סוסים**
(מ"א י, כח). דער פפערד

איז בערהמט אויף אין ביבל

רוהענדען⁽¹⁾ — דער פון שטאמט
דער שפרוף ווארט, ווען מען
האט קיין מאל קיין רוה פון
וועמען: דער סמכטיון רוהעט
אויף שבת.

סִמֵךְ — נאמען דער 15=טער
בוכשטאב אין דעם

אלף-בית.

סוּמֵךְ (תהלים לה יז) שטוטצט.
„אויף דעם סומך" — פער=

לאזען זיך אויף דעם.

סְמִיכָה (ברכות, מב) דאקומענט,
אויף דעם ענדיגען

א סטודיום, סמיכות אויף רבנות"
ערלויבניס צו פסקנען שאלות⁽²⁾.

סְמִיכוֹת הַפְּרָשׁוֹת (ברכות י)
אנבעלאנגטע קאפיטלען.

סִמֵן (ברכות, ב, ב"ט, כב) צייכען.
סִמָּנִים (גיטין, כד). **סִמָּן**

בְּרָכָה (פסחים, ג) א שפאר. **סִמָּן**
מוֹב (שבת, פט) א גוטער צייכען;

⁽¹⁾ מקורים רבים לו, וכלם בשפה אחת: כי כל ימי השבוע. הוא מושך אבנים
ובשבת הוא טה. כנראה מדברי פיליניאוס, שמביא הערוך בערכו, היה בארץ יהודה
ומיחסים אותו לנהרי אשר; והיוסופן במלחמותיו אומר: ששמו האמתי הוא שפתיון
עיש השני שבו כיום השבת.

⁽²⁾ קרי ליה רבי, והבי ליה רשות למידן (סנהדרין, יט), והוא מלהיב: ויהושע בן
נון מלא רוח חכמה כי סמך משה ידיו עליו (דברים לד, ט).

⁽³⁾ מהשם סנדל (שבת ס) יצא התואר סנדלר-בשמוש את. ר תחת נ שבלשון
חכמים: למדן, כעסן, כמשפט לשון אשכנזית מבאר — בעדער וכויצב.

א פּעט'ס זײַ זאָלען גלאַנצען,
זאַמלען זיך אויף זײַ פּוּעל
בײַסענדע קאַמאַרען.

סְעוּדָה (ברכות מו, אבות פ"ג) מאל=
צײַט, סְעוּדוֹת (ר"ה, ב).

סְעוּדַת אֵירוֹסִין וְנִשׁוּאִין,
פּערלאַפּונגס און הויכצײַטס
מאַלצײַט. **סְעוּדַת בְּרִית**

מִילָה, דעם פּאַל ווען מען איז
מהל. **סְעוּדָה נְדוּלָה** (סנהדרין

קד) אַ גרויסער פּאַל. **סְעוּדַת**
הַבְּרָאָה ⁽¹⁾ דעם ערסטען אָנע

פּײַסען, וואָס מען גיט אײַן אָבל
קומענדיג פון בית עלמן. **סְעוּדָה**

הַמַּפְסָקָת (כתובות פג) דער מאל=
צײַט צום פּערפּאַסטען. **סְעוּדַת**

לִוְיָתָן (כ"ב, עה) (ועה — לוייתן)
סְעוּדַת מְלוּחַ מַלְפָּא (ועה —

מלוח"2) **סְעוּדַת מְצוּחַ** — דעם
פּאַל צום אויספּוּהרען אַ מצוה

זאָך, ווי: אַ בּרִית, אַ חתונה, צו
אַ בר מצוה, אַ סיום א. ד. ג.

סְעוּדַת פְּרִים (מילה ו) דער
פּורים פּאַל. **סְעוּדַת שְׁלֵמָה**

בְּשַׁעְתּוֹ (ועה — בסעודת שלמה).

מוט זײַן שױנהײַט אונד מוט
זײַן קרעפּטונגקײַט (תהלים קמ"ו, י;

איוב לט; שה"ש א, ט). קײַן חיה
און קײַן בהמה בריינגט גיט

אַזײַ פּוּל נומצען, ווי דער פּפּערד:
ער דינט צום פּאַהרען און אויף

משאות שלעפען, אויף צו דעם
ערד ארבייט איז ער דער הויפט,

און צום רײַטען פון פּערגנגען
וועגען (אסתר ו, קהלת י, ו) און צו

אַ מלחמה (משלי כא, לא; ירמיה ת, ו).

זײַ זײַנען אויף זײַער בעקוועמליך
פּאַר די „פּערד-גנבים“. מוט

פּערדין ווערט געפּוהרט גרויסע
מסחרים, זײַערע האָאר און פעל

איז אויף אַ גולטיגער אַרט וקעל.
אַבער דאָס אָפּשערען זײַערע

עקען פון שײַנקײַט וועגען
דעכענען דאָס די ספּרי מוסר

פּאַר אַ גרויסע זינד געגען „צער
בעלי חיים“ (ספר חסידים סי' תקפ"ט),

ווייל זײַ קענען שױן גיט אַראָפּ-
שמיסען די פּלונגען וואָס בע-

פּאַלען און בײַסען זײַ. דערצו
שמירט מען זײַ נאָך אײַן אין

¹ נגור מלחכי: ויבוא כל העם להכרות את דוד לחם (ש"ב ג, לה) ברתאבלו
על אבנר; וכן בסות עליו בט כתיב: ולא ברה אתם לחם (שם יב, יז).

² המקור לזה הוא במסכת שבת קיט. וחשיבות הסעודה הזאת מפורשת
בכתבי הארי ובספר יסוד ושרש העבודה. ועי' לעיל ערך, מלוה מלכא" ובהערה שם.

דרוקטער בוך, ספרים (קהלת יב, יב). ספר גורלות — בע = צייכנונג צום אויסווארפען טרעפונג. ספר הישר בע = צייכענט די גראדהייט. ספרי השכלה בילדונגס-ביכער. ספרי חכמה — וויסענשאפטס-ביכער. ספרים חיצונים (סנהד' ק) זייטיגע ביכער. ספר חרדים א בוך פאר פרומע. ספרי השבון רעכנונגס-ביכער. ספרי מליצה שולדערונגס ביכער. ספרי מוסר צורעכטווייזונגס-ביכער. ספרי קדש (שבת פו) הייליגע ביכער, ד"ה דער תנ"ך. ספר רפואות (ברכות י) מעדי = צוינסעם בוך, צום הייל-מיטלען. ספר תהלים (כ"ב, יד) פסאלמען בוך (ועה — תהלים). ספר תורה (דברים לא, כו) געזעטצבוך, דאס הייסט דער חומש. ספרי תורה (איז עס אין מעהר צאהל). סופר (שופטים ה, יד) א שרייבער, שריפט-שמעלער. סופרים (ירמיה ה, ח) סופר סת"ם א שרייבער פון: „ספרי תורה, תפילין, מזוזות“¹. ספרא

סוף (ברכות, יד) ענדע. סוף סוף (סנהדרין, פא) ענד = לוך. סוף פסוק ענדע זאטן. „א סוף פון א מעשה“, א מעשה אהן א סוף“.

ספדן (תענית, ה) טרויער רעד = נער, ספדנים (קהלת יב, ה) — שם הלשון סופדים.

ספק (שבת פ"ב) צוויפאל ספקות (שבועות, יט). ספק גדול (חולין, ז) א גרויסער צוויפאל. ספק ספקה (קידושין, עה) אקליי = נער צוויפאל.

ספור (ספר יצירה) ערצעהלונג. ספורים — ספורי מעשיות — ערצעהלונג פון פאסירונגען.

ספירה (שם) ציילונג. ספירה טעג — די 50 טעג וואס בעדארפען געציילט ווערען פון פסח ביז שבועות (ויקרא כג, טו) (ועה — תר"ש), רויע טעג ווערט געהאלטען א נאציאנאל טרויער (ועה — ל"ג בעומר“).

ספר (בראשית ה, א) פערצייענעם בעשרובענער אדער גע =

¹ במסכת סופרים (פ' יג הל' א) מנה לסופר סת"ם — „לבלד“ וחסכונים במסורת

אונבעשטימט. **סְתָמָא** (כ"ט, לב) מעגלוק, פיליכט (זעה — „מסתמא“).

סְתוּמָה (כ"ר ריש פ' צו מיתוקאל, כח, ג) פערשטעלט, פערשרובען די גאנצע שורה, אָהן אַבלויז, סְתוּמוֹת.

סוּתָר (שבת, ל) צערשמערט, צו ווארפט, סְתִירָה (מנולה, לא, גדה ג) געגענזאמין.

סְתִירוֹת.

סְתִירֵי תוֹרָה (פסחים, קיח:) די פערבאַרגענע סודות וואָס עס איז אָנגעוואונקען אין די ווערטער און נקודות פון דער תורה⁽²⁾.

רְבָא⁽¹⁾ אַנרוים שרופטשמעלער, אָדער — אַזעלטענער שרייבער „קאליגראף“.

סְפָרָד (עובדיה, כא) ספאניען. **סְפָרְדִי**, **סְפָרְדִים** שפאנישע, פאַרטונגעזישע יודען. **סְרַבָן** (ברכות פ"ה, מ"ד; סוטה, יג) לאַזט זיך פול בעטען.

סְרַחָא (יבמות, פטו) איבלע גערוד. **סְרַחָא** (חולין סו: מח), אַ צוצעפע-געם, אַגעוויכסע צום לונג.

סְרַסוּר (כ"ר פ"ח, דב"ר פ"ג) מאַקלער, פערמיטלער **סְרַסוּרִים** (שם). **סְרַסְרוֹת** (כ"ר פ, עב) אונטערהאַנדלונג.

סְתָם (כ"ק כו, מדניאל יב, ט)

ע.

נאָך דעם „י“ דינט ער אַנשטאַט דעם ציפער 70 אָדער פאַר דעם

דער 16=מער בוכשטאב אין דעם א"ב און דער 7=מער

החדשה ספרים — הם הכותבים דעת עצמם והנות לבם; והתואר הזה ממקוב קדוש יהלך שבו נקרא עזרא (עזרא ד, יא).

⁽¹⁾ ספרא רבאי מכנים עתה למליץ נפלא או לכתבן גדול ובאמת התואר הזה מרום וקדוש, שבו נקרא משה רבינו: „ספרא רבא דישׂראל“ (סוטה יג, ותרנום שה"ש פסוק ב).

⁽²⁾ נדרשים וטרומזים בכל תנ וקצין הנקראות. כתרי אותיות התורה שבהן העשר ספירות כלולות. מובא בספר הוהר משפטים ד' צט, אחרי עא, אמר עט, שלה ק ובשאר דוכתי וריקאנטי פ' לך.

צאהל-וואָרט „שבעים“. אויך
קומט ער מיט נאָך בוכשטאָבען
צו זאמען אין אָבקורצונג (ר"ת).
צום ברישפּיל:

ע"א — עבֹרת אַלילים, ער אָהר,
ער אָהר, עָנוּן אָהר, עמוד א.
ע"ב — עמוד ב.

ע"ג — עבֹרת גלולים, על גבי.
ע"ד — על דבר, על בעת, על
דבר.

ע"ה — עבֹרים היינו, עליו השלום,
עלות השחר, עמוד השחר,
עם האָרץ.

עוה"ב — עולם הבא.

עוה"ז — עולם הזה.

עה"ה — על הקתום.

עה"ב — על הפתוב.

עה"נ — על הנסים.

עה"ק — עיר הקדש.

ע"ו — עבֹרה זרה, על זה.

ע"ח — על השבֹן, עֶרְבַּת הַנְּבֵה,
עֶרְבַּת הַפֶּה.

ע"י — על ידי, אין בעקב.

ע"ז — על ידי זה.

עיו"ט — עֶרְבַּת יוֹם טוֹב.

עיו"ר — עור יש לאמר.

עכ"ז — על כל זה.

ע"כ — ער באן, על גן, על פֶּרְחוֹ.

עכ"פ — על כל פנים.

עכ"ל — ער באן לשונו.

ע"ל — עיון לעיל, עיון למָטוֹ.

ע"מ — על מנת.

עמ"ב עושה מעשה בראשית.

עמ"ש — עיון מה שכתוב — מה
שנאמר.

ענמ"י — על נטילת ידים.

ע"ם — על סף, עֶרְבַּת סוּבּוֹת.

ע"ע — עֶרְבַּת עֶבְרִי, על עצמו.

עד עמה.

ע"פ — ער פי, על פני עֶרְבַּת פֶּסַח.

עצה"ט — ער צד היותר טוב.

עקה"ש — על קירוש השם.

ערה"ה — עֶרְבַּת ראש השנה.

ערה"ה — עֶרְבַּת ראש חדש, עֶרְבַּת
חַתוּנָה.

ערה"ב — עֶרְבַּת סְבוֹת.

ערה"ש — עֶרְבַּת שֶׁבֶת.

עש"ז — עם שלום וזנות.

עש"ק — עֶרְבַּת שֶׁבֶת קֹדֶשׁ.

עשית"ה — עֶשְׂרֵת יָמֵי תְּשׁוּבָה.

ע"ת — עירוב פּבְּשִׁילִין, עירוב
הַחֻמּוֹין.

עח"ב — עֶרְבַּת תְּשׁוּבָה בְּאֵב.

עבד (שמות כא, ב) קנעכמ, דיע

נער. עבדים (ברא' מד.

טו) וצ"ה — משפטים).

ווי עבודה זרה, פנינט, טרויף ווי עבודה זרה, ווי עם איז דערויף געזאגט: שגז תשקצנו ומעב תתעבנו כי חכם הוא (דברים ו, כו) דו זאלסט עם פערזאכשייען און עם זאל דאס דיר גרוילען, דען עם איז פערבאנט.

עבודת פרוך ⁽¹⁾ בעשטרוינגטע ארבייט. **עבודה קשה** שווערע ארבייט.

עובדא (תענית כב, יומא עא) בעשעפטיונג, פאסן-רונג ⁽²⁾. „וועמענס עובדא זאל דאס זיין? וועמענס שטיקעל ארבייט. עובדות (הוריות י) שקלאפעריי, שווערע דינסט.

עבר (צפניה ב, ב) פערבייגענאג-גען. **עובר** (אסתר ג, ז) טרעט איבער, היטעט ניט דעם געזעטן — **עברין** (נדה יט). **עובר אורח** (ישעיה לג, ח) וועג-וואנדערער. **עובר בטל** (אבות פ"ה, כא) פערשאלען און פער-לארען. **עובר זמן** (ברכות כו) לאזט פאראיבער די בעשטימטע

עבודה (שמות א, יד) ארבייט. אויך הייסט עם די אויס-געפיהרטע צערעמאניע דורך דעם פהן גדול אין בית המקדש אום יום כפור (יומא כט, שמ"ר פ"ל). יעצט — דעם חזנים זינגען און זאגען פון דעם, מיט די פורעים פאלען אין מוסף יום-כפור. **עבודת אדמה** (דה"א, כד, כו) ערד ארבייט. **עבודת הבורא** — דאס דינגען דעם באשעפער, ד"ה: ביטטען ביי איהם לעבען, און צום לעבען, און איהם הויבען אונד לויבען, און אלעס וואס מען טהוט, בע-דארף זיין נאך זיין פערלאנג (אבות פ"ב, יב), ווי עם איז אונז איבערגעבען דורך די תורה, נביאים און חכמים. **עבודה זרה** (מנהגין ט) פרעמדע גאטעס-דינסט, ניט איינשטימוג מיט דעם זיגן פון יודענטהום — דאס געמזענדונסט דינט פאר איין ביישפיעל אויף האס און אנטווארטיע: קען ניט אנועהען

⁽¹⁾ ע"י רש"י עה"כ: ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך (שמות א, יט) ועה"כ: לא תרדנו בפרך (ויקרא כה, ט).
⁽²⁾ תרגום של מעשה—עובדא.

א פערברעך צו פערניכטען
א זאך, וועלכע קען נאך נומצען.

עברי (בראשית לט, יד) א איד.

עברים (שמות ב, יג).

עבריה (דברים טו, יב) **עבריות**

(שמות א, טו). מיט דעם נאמען

„עברי“ האט זיך אנגערופען

אונזער ערסטער פאטער אברהם

(בראשית יד, יג) און יעדער איינציגער

פון אונזער פאלק (שם ט, לב ;

יונה א, ט) און אזוי הייסט אונזער

גאנצעס פאלק — **עברים**

(בראשית ט, טו; ש"א י, יא) ⁽¹⁾.

עברית (ידים פ"ד) העברעאיש,

לשון הקודש. זאגען

עברי“ הייסט: לעזען אןפעהלערען

אין א אידעשען ספר. הארטע

עברי“ — גערעט קלאהרע רייד

(דבורים). אריין געזאגט אהן

זערעמאניעס. קען ניט אשטימעל

עברי“ — א זיטעל עברי

אבלעזען.

צייט. **עובר לסוחר** (בראשית

כג, טו) עס גייט אן אין האנדעל.

עובר עבירה (מושה ג.) פוהרט

אזויס א פערברעך. **עובר**

קריאת שמע ער לאזט פארביי

די צייט פון ליענען קריאת

שמע, דאס הייסט 3 שעה מיט

18 מינוט נאך זאגען אויפשין.

עובר תקיעת כף פערברעכט

א האנד שלאג. **עובר על כל**

תאחר (ר"ה, יג) טרעט איבער

דעם פערזאג: „זאלסט ניט פער-“

שפעטונגען“ (דברים כג, כב). **עובר**

על כל תשחות (שבת טו)

טרעט איבער דעם פערזאג:

„זאלסט ניט פערדערען“ (דברים כ,

יט) — אזאך וואס קען נאך נומצען.

עובר שבועה טרעט איבער

זיין צושווערען.

עברה (יומא פ"ה) איבערטע-

מען די געבאטענעס,

דאס געזעמקן זינד. **עברות**

(יומא, שס"ג). „אבוטערע עבירה“

⁽¹⁾ יש סוברים שע"כ נקראים אהנו ב"י עברים, ע"ש תוצאותיו מעבר נהר נהרים, כמ"ש: בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם (יהושע כד. ב); ולהראב"ע לא נהירו לו הטעם בשביל היום לעבר הנהר, כי אז ישתתפו עמנו בשם זה בני קטורה ובני ישמעאל ועשו. עי' פי' הראב"ע עה"כ: לא תתעב, אדומי כי אחיך הוא (דברים כג, ה) ובערוך השלם ערך, עבריי.

דעם האָבען אַראָפּפּאַל פאַר אַרײַכען פּראָסמען מענען מעהר ווױן פאַר אײַן אַרעמען למדן און געלעהרטען.

עֲנֻמַּת נֶפֶשׁ (איוב ל, כה, ברכות נה.) בעטרוועבנוס — פון דאָס לעבען, אַ קלעמעניס.

עֲנוּנָה, **עֲנוּנוֹת** (וישׁוׁן כוױ לױ) צו געאַנקערטע, צורוק־געהאלטענע.

עַד (ברא׳ יב, ו) **בְּיוֹ, עַד בְּלִי דְיָ** (מלאכי ג, י) **בְּיוֹ אִיבֶעַר** גענוג, **עַד הַלֵּא יִדְעִי** (מיללה ו).

בְּיוֹ בעוואוסט לאַז. **עַד הַיּוֹם** (שׂא, ה, יח) **בְּיוֹ הֵיטֵעַ** צו טאַנע.

עַד הַרְמָה (דברים א, מד) **בְּיוֹ** צום פּערניכטען. **עַד פֶּאן** (תענה

טו.) **בְּיוֹ הַיַּעַר**. **עַד לֵב הַשָּׁמַיִם** (דברים ה, יא): **בְּיוֹ רֵעַמֵּן מוֹטֵעַן**

הומעל. **עַד לְחֶשְׁבוֹן** **בְּיוֹ** דעם רעכענונג, **עַד סוּף כָּל**

הַדּוֹרוֹת (תולדות עה) **בְּיוֹ** דאָס לעטצט אין גאָר דאָס מעג־שענ־אַלטער.

עֲדָה (בראשית ה, יט) **דוֹ אָבְנֵעַ** וויכטע. וויפליכער נאָמען „אירע“. אײַנע פון למד'ס צוויי פרויען, וואָס אײַנע וואַר, צלה,

עֲבוּר (ר"ה כו, פסחים ב.) אײַנ־מהיילען אַ איבעריגען מאַנאַט אין יאָהר, **עֲבוּר הַדָּשׁ** (סנהדרין כו) אַ חדש מלא. **עֲבוּר**

שָׁנָה (שם, שבת פו.) אַ עבוּר יאָהר, בעשטימט פון 13 חדשים (מוט אַחדש וואדר), ער ציילט 385 טעג, אין 55 וואָכען; דאָס קומט: אויס צו גלייכען עס זאָל שטוימען דו לבנה יאָהר מוט דו סעזאָנען פאַן דעם זאָנען יאָהר (ועה — אדר).

עוֹן מִלֶּךְ הַבֶּשֶׁן (במדבר כא, לו) דינט פאַר אײַן מוסטער

אויף גאַנץ הויף, דען זײַן בעט אַח געווען 9 אײַלען דו לײַנג

און 4 דו ברויט. איהם האָט משה דבינו אליין אײַנגענומען אין דו

ערשטע מלחמות בני דעם גרענעץ פון ארץ ישראל פאַר דעם ירדן.

עֲגוּל (עירובין עט, סוכה ה' ב"ט כא.) אַ רונדער שטרוף.

עֲגָלִים (ויקרא ט, ב) קאלב, **עֲגָלֵי הַדָּב** (פ"ב טו, יד).

עֲגָלֵי הַדָּב (פ"א יב, כה) דער גאַלדענער קאלב, וואָס דו יודען האָבען געמאַכט

אין דער מדבר פאַר אַ גאָט צו דינען צו איהם, — דאָס

זילט נאָך יעצט בני אונגו מוט

אויפצושטעלען דן יודישע רע-
גורונג אוינד האָט פּולע תקנות
איינגעפּוהרט (עורא זי: סנהדרין בא).

עזריאל (ירמיה לו, כו) מיין
הילף איז גאָטט.

„אמענלזכער גאָמען.

עזריה (נחמיה יב, לג) גאָמעס הילף.

אמענלזכער גאָמען.

עין — גאָמען דער 17=טע
אות אין א"ב.

עין (שמות כא, כד) אויג. **עינים**
(תהלים קטו, ה). **עין יפה**

(עבד עז, ב"ט קג) פרייגעבונג, פער-

גונט. **עין הרע** (אבות פ"ב) בייזע

אויג, ניט קיין פערגינגער, „אביוזע

עין הרע האָט זי אויפגעגעסען“

(סנהדרין צג, 2) **עין לא ראתה**

(ישעיה סד, ג) איין אויג האָט

דאָס ניט אָנגעזעהען (סנהד' צט).

עפוב (תהיית, י) איין אָבהאלט,

הינדערניס, **עפובים**.

עכבר (ישעיה סו, יז) מויז (מל' מאוס).

עכברים (שבת, קנא).

בעדיטעט „צוגעטולעטע“, גע-
גענוואטן פון „עדה“¹.

עדה (במדבר טו, ב) געמיינדע.

עודה (שמות טו, כג) אויבערמאָס.

עדות (ברכות יד) צייגע. **עדות**

שקר (שם) פאלשע צייגע.

עולה (איוב יא, יד) אונרעכט.

עולות — געוואלט,

געקורצט, „עס איז איין עולה“.

עו פנים (דברים כה, ג). **עיו פנים**

(תהיית יג) **עוות פנים**

(קידושין ע"ג) פרעכעס געזוכט.

עוות (שם מ"ג) פרעכהייט. **עוות**

מצח (שם ע"ג) פרעכער שטערען.

עזר (דהי"א יב, יט) העלפער,

איין מענלזכער גאָמען.

עזרא (עורא ג, א) הילף. דער

מאן פון דעזען גאָמען

איז געווען אייגער וואָס האָט

געבראכט הילפע דעם יודישען

פאלק, ער האָט אונז פון גלות

בבל געפּוהרט מיט דן ערלויב-

ניס פון פרש מלך פרס, צוריק

¹ ע"י רש"י עה"כ ויקח לו לכך שתי נשים (ברא' ה, יט) שמבוא דברי המדרש על השם צלה שהיא יושבת תמיד בצל אישה מרוב חבה, ולזאת נראה לי לפרש גם השם עדה מל' הסרה ורחוק טבעלה, מלז: „עדה עליו שחל“ (איוב כה, ח) ובארמית (דניאל כה, ח) „מהעדה מלכין“ עפי' מסיר מלכים מכסאותם.
² על אודות טעם עין הרע להרע עי' מאמר בהצפירה גליון 12 לשנת 1903.

וואָס זאָל ניט פּאַסירען. **על בן**
 (דברים טו, יא), דעם האַלב. **על**
כּפּא מלכותו (אסתר א, כ).
 אויף זיין קניזערליכען טראָהן.
 ד"ה: **בני איהם איז דו הערשונג.**
על פי דין — נאָך דעם
 זאַקאָן. **על דרך הדרוש**
 איבערגעבען דורך ערקלעהרונג.
על פי דרך החקירה דורך
 דעם איבערקלעהרען. **על פי**
הדחק (ד"ו וו) „על ידי הדחק“.
על פי דרך הטבע דורך
 איין נאַטורליכען אַרט. **על פי**
טעות דורך איין אירטהום.
על פי פשט — מיט איינפאַכען
 בעדייטונג. **על פי קבלה**
 מיט דעם ערקלעהרען דורך
 קבלה (ועה — „קבלה“). **על פי**
רוב דאָס מעהרנסטע טהייל.
„דאָס רוב“. **על צד היותר**
טוב אויף דעם בעסטען אַרט.
עליו השלום (ברכות יב, 1)
 ער זאָל זיין אין פּרוּדען.
עליוי (תּמורה, לב). ערהאַבען=
 נער, געניאַלנע, וואונג=
 דערקניגד.

„עכבר־שניק“ ש ט א מ ט פּוּן
עכברא רשיעי (ירושלמי ב"מ
 פ"ג, מעין הוריות יג), אַזעלכע וואָס
 מאַכען אָן שאַדען מעהר פּוּל זײַ
 געניסען פּוּן דעם.
עובר ישׂראל (מ"א יח, יו)
 ברוינגט אונגלויק אויף
 יודישען פּאַלק.

על (שמות יט, ד) אויף. **על אם**
הדרך (יחזקאל כא, כו) אויף
 דעם רעכטען מלמען וועג. **על**
אמונתתי אויף מיין טרויען
 גלויבען. **על אפי ועל המתי**
 (ירמיה לב, 5) עס מאַכט מיר
 צאַרניג און אויפגעקעגנט. **על**
הפחות צום ווייניגסטען. **על**
התורה ועל העבודה (אבות
 פ"א) איבערגעבען — אויף לער=
 גען און אויף גאַטעס דינסט.
על המא (יומא יח) וועגען דעם
 זונדע. מיט דעם פּאַנגט זיך אָן
 דו וידוי צום יום כּפּוּר. „פּוּן על
 חטא, איז מען ניט פּעט“. **על ידי**
הדחק (ב"ק יטו) דורך נויט. **על**
פל צרה שלא תבא (תענית
 יט, פסחים קיז) אויף נאָר אַאַנסט

¹ זכרון טוב זה: „עליו השלום“, הנאמר על כל נפשות מת ישראל, נאמר במקורו אשר צינתי — על משה רבינו.

עליה (ערכיו, ש; יוצר לש"ת) אויפ= שטייגען. עלייות—ד"ה: דעם אויפרופען "עולה לתורה" זין, (ועה — "שבעה קרואים"), דאס איז איינגעטהיילט: צום ערסט— פהן. צווייטער— לוי, נאכהער— תלמידי חכמים און בני תלמידי חכמים און פרנסי חדשים (ישו"ס, א"ח סי' קלו). אויף דעם פער= קויפען דורך טארגעווען שבת און יו"ט די עלייות— פראטעס= טורט געגען דעם שטארק דער מהרש"ל (ועה — ספר יערת הדבש ח"ב זס' מקורי מנהגים סי' יא).

עליין (דברים כו, יט) אויבען, הויף, עליונים (יוצר לש"ת). עליול (פסחים, יח) פעהיג, געגיינט. עלילה (תהלים סו, ה) פאלשע בעשולדיגונג, עלילות (דבר' כב, יד). עלילת דם פאלשע בעשולדיגונג וועגען בלוט, עלילת שקר פאלשע בעשול= דיגונג דורך לוגענס.

עולה לגדולה (שבת סג, סנהדרין יד) ערהייכט געזארגען. גע= שטויגען צו וויכטיגעס אין אמת. עולה לרגל (תענית ג) דאס געהן פריערן אין ירושלים פון גאנץ ארץ ישראל, יעדער געזונטער מאנספערזאן, אין אלע 3 רגלים: פסח, שבועות, און סוכות (שמות כג, יד). עלתה על דעתי (ירוש' קידושין פ"ג) ארויף אויף מיין זיגען.

עולם (משלי, ה) וועלט. עולמות (עירובין נד, ע"ו). עולם האמת ריכטיגע וועלט. עולם הבא (ברכות מזו) די קומענדיק וועלט= צייט. עולם הזה (שם) דיעזער וועלט= צייט¹. עולם הגלגלים די וועלט פון די

עול (במדבר יט, ב) יאף, לאסט. עול אשה ובנים (קידושין

1) תרגומי ע"ה—ב—זמן העתיד, ועודיו הוא זמן הווה, כפשוטו וכמשמעו מלשון

„עלמי'שער רב“ גען אויף
עולמות — עוונגקייטען.

עם (ברא' יא, ו) פאלק. **עמים**
שם יו, טו.) **עם הארץ** (פסחים
מט) אונזויסענדער מענש. **עם**
הארצות אונזויסענדיג, **עם**
פראטקטיט. **עמך עמי** (רות א,
טו.) דיין פאלק איז מיין פאלק.
עם רב (במדבר כא, ו) א גרויסער
פובליקום.

עומד בדבורו (שבועות, י) האלט
זיין וואָרט.

עמלק (שמות יו, ח.) **עמלקים**.
די ערשטע אָנפאלער
אויף אידען, גאר גיט האָבענדיג
קיין אַביעדע — ימח שמם
(ועה — המן). און עס איז שוין
פון זיי קיין זכר נישט פֿן יאָבדו
אלע אַידישע אומזאָנסטע שונאים
די וואָס ריידען און טהוען זיי
שלעכטעס און בזיונות.
עמנואל (ישעיה ו, יד) גאָט מיט
אונז! נאָמען ישעיהו
הנביא'ס זאָהן, צום צייכען עס

פלאַנעמען. **עולם הַפּוֹף** (פסחים
ג ב"ב י) א פארקערטע וועלט.
עולם הַפְּקָר (איכ"ד פ"א, ג) פרייע
וועלט (ועה — הפקר-מענטש). **עולם**
הַשְּׁקָר איין פאלשע וועלט.
עולם הַתְּהוֹ א וויסטיע וועלט.
עולם וּמְלוּאוֹ (ב"ר פ"א, ב) די
וועלט און וואָס איהר ערפולט.
עולם מְלֵא (פנהדרין לו) אַנאַנצע
וועלט. **עולם וְעַד** (תהלים מח, טו)
אימער און עוויג. **עולם עוֹבֵר**
די פארבינגענדיגע וועלט. **עולם**
בְּמַהְרֵגוֹ נוֹהֵג (ע"ז נד, ד) די וועלט
פיהרט זיך אויף איהר שטייגער.
עולם קָטָן א קליין וועלטול
(מיקראקאסמוס), אזוי בענענען די
מוסר ספרים דעם מענשען. „דער
עולם“ די פובליקא. „א גרויסער
עולם“ אהנפש געמיינדע. „עולמי-
שע“ די וועלטלעכע, אזוי רופען אָן
דיא חסידים דיא אנטו-חסידים
(מתנגדים), דיא זעלבע איז
געמיינט „עולמישע בית המדרש“

הומרא (ב"ב קכב): עולם הזה — אדם יש לו שדה לבן, אין לו פרדס; עוה"ב—אין
לך כא"א שאין לו בהר ובשפלה ובעמק משמע שעלי אדמות משתעי; ואורות עוה"ב
בעולם השמות—מבואר עיניו בספר המדע להרמב"ם הל' תשובה פ' ה, ועי' לעיל
ערך, לטותן בפנים ובהערה שם.

דער ווילע. **עניו ואביון** (תהלי' עד, סא) איין ארמער אונד בעדערפטיגער.

ענו (ישעיה נח, יג) ערגענצען, פערגענוגענד. **ענו יום טוב**, **ענו שבת** (ברכות לא, שבת קיח). **ענו רוחני** — גייסטליכע פערגענוגען.

ענוה (משלי כב, ד; תניגה, די) דעמוטה, בעשיידענהייט.

עניו (במד' יב, יג) דעמוטהיג, **עניים** (תהלים י, טו). **מוט דיעזע טהייערע מידה איז גע=** ריהמט משה רבנו אין דער תורה (במד' שם) און הלל הנשיא אין תלמוד (שבת, לא); **דען די איין גומע מדה פעהינט פון פיל שלעכטע מידות:** דער עניו ברויכט גיט קיין פעס אונד קיין גאווה. אונד וועט גיט אג= נעהמען קיין לשון הרע א.ד.ג. חכמה און בילדונג קען אזוי גיט איידלען דעם מעגשען ווי

זאל זיי גיט אפשרעקען דער שטרייט וואס איז זיין דאן פארגעשטאנען¹.

עמינדב (שמות ו, כג) מיין ארע= לעס פאלק. נאמען אהרן הכהן'ס שוויגער=פאטער, און נאך ערהאבענע ליטע אין בויבלישע צייטען (במד' א, ו; דה"א ו, ו; שם טו, י).

עמקות — טועפזוניגקייט, חריפות.

עונה (שמות כא, י) די בע= שטוממע צייט צום פאָרען (ע' כתובות סב).

עני (דבר' כד, יב) איין ארמער. **עניים** (תהלים יב, ו). **עניות** (שבת, סב) ארמוטה. **עני בן טובים** (כתובות, סו), **עני בר טובים** (ברכות, נח) איין ארעמאן פון אשיגעס הערקונפט. **עני בפתה** איין ארעמאן ביי דעם טיר. **עני באותה שעה** (פאה פ"ד; מ"ר) איין ארעמאן אויף

¹ עמטאל—יש מפרשים שהוא בן ישעיהו, שנאמר: ואקרב אל הנביאה (שם) שעל פי רוב הראו הנביאים האותות על עצמם, וכן קרא הנביא הושע לבנו ע"ש האותות לעתיד, וי"מ שבן אהו המלך הוא. בהכתבת הואת—עמט אל! השתמשו האשכנזים בדגלי פרומיה במלחמתם את הצרפתים בש' 1870 — נאטט מיט איהו!! והצליחו.

ענוה, דען וואָס חכמה האָט אין קאָפּף — האָט דאָס ענוה אין פּיאַטע (ירושלמי שבת פ"ג הל' י).

ענין (קהלת א, יג. כ"ב קיד) אַנגע- לעגענהייט, געגענשטאַנד, אינטערעססע. **ענינים**, עניני עולם הזה" דאָס פּערבריינגען אין פּערנניגען, "עניני משא ומתן" געשעפטס אַנגעלעגענהייטען.

ענינו (ירושלמי ברכות פ"ד, תענית פ"ב) ענטפער — ערהער אונז! מיט דעם לשון האָט אליהו הנביא געפּועלט אַגעמליכען וואונדער זאָל געשעהען (מ"א, יח) אונד מיט דעם פּאָנגט זיך אָן די תפלה אין אַהענית צבור. זאָג מיט איהם ענוו" איז גע- זאָגט אויף אַ זעלכען וועלכער געניסט גוט אונד מאַכט גרימאָסען, העויות פון אַאָב- געקומענען.

עונש (מ"ב, כג, לג) בעשטראַפונג, קאָנטריבוציאָן, **עונשים**.

עסק (תנינה יג, ביצה לב), געשעפט, בעשעפטונג: **עסקים**.

עסקין (ויק"ר, פ"ט, א), **עוסק במצוה** (ברכות, טו) בעשעפטיגט זיך מיט אויספיהרען אַרעליג-

יאָנס אויפנאַבען. **עוסק בצרכי צבור** (ירושלמי ברכות פ"ה) בע- שעפטיגט זיך מיט די אינטע- רעסען פון דער געמיינדע.

עוסק במשא ומתן — בע- שעפטיגט זיך מיט האַנדל.

עוסק בתורה (תנינה הי) בע- שעפטיגט זיך מיט דער לעהרע.

האַב מיט זיי קיין עוסק" (קידושין פב). "ער האָט אויף זיך איין טייערען עוסק" — איין אונגלוק. "דאָס איז שוין איין מאָל איין עוסק" — אַגוט געשעפט.

עוף (בראשית א, כא) געפליגעל (צ"ר). **עופות** (פאה פ"א, מ"ו)

"עופילאך" — פּיצעל קינדער. אַ עוף אויף שבת" (ביצה טו, שם הלשון בהמה").

עפר (בראשית יח, כו) שטויב. **עפר ואפר** (שם יח,

כו) שטויב אונד אַש; אַזוי האָט אברהם זיך אליין אַנגערופען. נידעריגצו מאַכען זיך — האַמש לייט האַפען איהם אַנגערופען: געמליכער פּירשט" (שם כג, י).

עפולש (פסחים, מיואל א, יו) שומעל, שטאַנק, עפּודעמיע.

רוח הקדש (שבת, ל:) — „מוטת
 פערלאָרען — אלעס פערלאָרען¹⁷“.
עצֵר (משלי ו, ז) פוילער —
עצֵלִים (אבות פ"ב).
עצֵלִים (סוכה, כו). **עצלות**
 (משדי לא, כו) פוילהייט.
עצֵם (בראשית יב, כג) ביין,
 חויפּ, זעלבסטהייט.
עצמות (יוקאל לו, א). **עצם**
הדִּבְרִי, **עצם הענין** —
 די גרונד-זאכע; „אין עצם“ —
 אין דער ווירקליכקייט.
עצירה, **עצרת** (ויקרא כג, לו)
 צוריקהאלטונג.
עצירת נשמים — רעגענ-
 פעהאלטונג, (ועה—געציר).
עקב — די דריטע סדרה אין
 פינפטען טהייל חומש
 (דברים ז, יב — יא, כח) און די
 46-טע אין חומש. די סדרה
 גיט די לעהרע נישט צו רעכענען
 דאס אייגענע פעיהיקקייט גיט

עץ (ברא' א, יא) בוים האלץ —
עצים (שם כב, ז). **עץ**
הדעת (שם ב, ט) בוים דער
 ערקענטניס. **עץ החיים** (שם)
 בוים דאס לעבען. **עצי** —
חיים — די צוויי וואליקלאך
 אויף וועלכע מען איז גולל די
 ספר תורה.

עצה (מ"א א, יב) ראטה, איבער-
 לייגונג, פראיעקט, פלאן.
עצות (דברים לב, כח). **עצה**
טובה (נשיא, כב) א ריכטיגע
 בעראטהונג.

עצבת (משלי טו, יג). **עצבות**
 (תהלים טו, ד) בעקומע-
 רונג. דאס איז אייגע פון די
 צוויי גוטע מדות וואס איז אנגע-
 גומען ביי יעצמוגע חסידים:
 „אחדות און נישט זיך בעקומערין“,
 „דער רבני האט געהייסען לום-
 טיג זיין“! דען עצבות — פאר
 יאנט פון דעם מעגשען דעם

ט) במרא (ברכות. לא) המצה לגרש את העצבות, קאי על זמן התפלה: אין
 עומדין להתפלל לא מתוך עצבות וכו' ולא מתוך דברים בטלים נמצאים לומדים
 מסמיכת הענינים אלו: שלא לגרש את העצבות בדברים בטלים וכנפויא של התול;
 זכן משב הנריא זיל את המשנה (ברכות ל:), חסידים הראשונים היו שודין שעה אחת
 וזתפללין כלומר: היו שודין שעה אחת בתפלה ובתדעונים שתפלתם תהי נשמעת,
 כתפלת מי אנכי שאוכה להתפלל, ומפני שזה ענין ההרגל של החסידים שבזמן, רק
 באופן הראשון, ע"כ קראו לו—מתנוד.

גלייך קומענדיג אין גלות בבל האָבען שוין בעשטאנען אזא נסיון דנאל מיט זיינע חברים, און פון דאן אָן הערט נישט אויף דער פייער פון אינקוויזיציע אין פול פערשיידענע ארטען, און מיר טראָגען עס איבער מיט געדולד.

עקדים, נקדים וברדים
(בראשית לא, ה) פום

געצייכענטע, קלוינפליעקקונגע און געשפרענקעלט האָט דס שווינדעל לבן הארמו געמאכט מיט יעקב אָבונג אין די צייכען פון זיינע שעפסען, כדי זיין לאָזן צו בערויבען (בראשית, לא).

עקר (דברים ו, יד) אונפרוכט= באַרער, בעודיעטניק.

עקורים (יבמות פ"ד), **עקרה** (ברא' יא, ה) **עקרות** (סנהדרין, ק).

עקר (ברכות, לג) שטאַם, הויפט= **זאָר**.

עקר המעשה, עקר הענין— הויפטזעכליך. **עקר היות**

(מושה, מה) די הויפטקוועלע פון ערנאָהרונג. **עקר שְׂכַחְתִּי**—

דעם מענשען פערמענען, אויך נישט צו בענוטצען זיך מיט די פערמעגליכע קרעפטען צו דריי= קען שוואַכערע פאר זיך אונד נישט צו קוואַפען זיך אויף ער= וואַרבענע געלד דורך פערדאָר= בענהייט, און איבערהויפט פער= שאַפען זיך גוטע מדות (רלב"ט). **עקיבא** (ברכות, ה) גאַטמעס בעלאָהונג. איז גע= ווען איינער פון די גרעסטע תנאים און איינער פון די עשרה הרוגי מלכות ¹).

עקרה (ויק"ר פ"ב שם פ' כט) דאָס בינדונג, ד"ה: די עקרת יצחק" (ר"ה, טו) דאָס בינדונג יצחק'ן, וואָס זיין פאָטער אברהם האָט איהם געבונדען צום אָפּפערן (בראשית, כב). דיזער נסיון, וואָס ביידע הייליגע אַבות זיינען בעשטאנען, איז אויגו איבערנעבלויבען בירושה, וואָס מיר לאָזען זיך בפועל ממש שלאַכטען און ברענען פאר דעם ריינעם גלויבען אין דעם איינצעלהייט פון באַשעפער.

¹ תרגומי עקיבא מ' עקב רב, ושמו מתאים עם האמור על מיתתו: זו תורה וזו שכרה (ברכות מא).

ב) פערשטויסענע, פערפיהרטע שטאָרט. **עיר ואם בישראל** (ש"ב כ, יט) א שטאָרט אונד אין מוזטער פור אידען. **עיר מלוכה** (במדבר לה, יא) קרוינט שטאָרט. **ערי מקלט** (במדבר לה, יא) שטערט פון אויפנאָהמע, בעשטימט פור די וואָס קומען זוך פּערהויטען פון בלוטערעכער, ווען זיי האָבען אונגערוין וועמען געטוירט.

עֵרֵב (כ"ב קע) דאָס קאווינען¹. **עֵרֵבוֹת** (שם קעד) גאראַנט יע, איבערנעהמען איינצאָהלען איין פרעמדען חוב.

עירוב (שבת, יד.) פערמיסט, מיט א ערלויבנום — אָנבעַ לאנגט צום שבת, אין 3 ערלי ארטען: א) **עירובי הצרות** (שם לד. ביצה, טו) מען זאל מאַנען טראַגען אין די הייפּען. ב) **עירוב תחומין** (שם) מען זאל מעגען גיין אויסער דעם בעגרענצטע טען קרייז, וואָס איז ערלויבט פור שבת, ד"ה: 2000 אַיילען ווייט פון שטאָרט, צו יעדער

די הויפט זאכע האָב איך פּער־געסען. **עקר חסר מן הספר** — די הויפט מעמא פעלט אין בוך. **עקרת הבית** (תהלים קיג, ט) די הויפט ווירטהין (במדבר פי"ד, יו).

עוקר (קהלת ג, ב) אויסוואַרצולט. **עוקר הרים** (ברכות סד ע"י רש"י) רייסט בערג (דורף פלפול). **עוקר מן השרש** (ע"י, מד) איסקאַרעניען, רייסט אויס מיט דעם וואַרצעל.

עקר (ויקרא כה, כז) אויסגעוואַנט דערטער (לפי' הרשב"ם). **געוואַרען אַ עקר** — אָפּגעצויגן, אַ בורח.

עקשן — הארטגעקינער, אין זיין קומקייט. **עקשנים**. **עקשנות** פערעקשנט, איינטגעקשנט — זוף איינגעשפארט. **עיר** (בראשית ד, יו) שטאָרט. **ערים** (במדבר לב, כד). **עיר גדולה** (יונה ג, ג) אַ גרויסע שטאָרט. **עיר הקדש** (ישעיה נב, א) די שטאָרט דער הוייליג־קייט. **עיר הנדחת** (סנהדרין

¹ ערב הוא מלי ערבון (ברא' לה, יז) התן למשכון, כמו: הכל נתון בערבון (אבות פ"ז, טו) וכן גם הבטחת הערב הוא כמשכון על החוב.

ד"ה וזו מען זאגט: „א אויסגען
בלאזענע איי“.

עֲרֵבָה (סוכה, מד) באכ=ווידע.

עֲרֵבוֹת (ירמיה ה, ז),

עֲרָבִים (תהלים קלו, ב). א וויצקע

וואס וואכסט בני פייכטע ער=

טער, וועלכע מיר פערברויכען

צו די 4 מינים פון לולב אום

הושענא רבה (ועה—הושענא רבה“).

עֲרֵךְ (ויקרא כו, ג) אָבשאַטצען,

טאקסורען. „אין א ערך“—

אונגעפער. „גאר אן א ערך“—

ניט אָבצושאַטצען.

עֲרֵל (בראשית יו, יד) אונגעשניט

מענער. **עֲרֵלִים** (יהושע

ה, ז) מיט דעם בעגענונג איז

בעצייכענט ניט קיין יהודי

(ירמיה מ, כה).

עֲרוֹם וְעֲרִיָה (יהוקאל מו, ז)

נאקעט און בלוזי.

עוֹשֵׂה שְׁלוֹם (איוב כה, ב) ער

פערשאפט פרויערען.

מיט דעם נוסח גייט מען

אויס די „שמונה עשרה“. אונד

עס ווערט אויף געזאגט אויף

א סוחר וואס האלט בני באג=

קראטורען: „ער האלט בני עושה

שלום“.

זייט, **עֲרֹב תִּבְשִׁילֶיךָ** (ביצה

טו) מען זאל מעגען קאכען און

באקען אויף שבת, ווען עס

פאלט ערב שבת אום יום טוב,

מאכט מען ערב יום טוב

א קלויגע פארציע פון צווייערליי

געקאכטע מינים, דאס הייסט שוין

א אנהייב אויף שבת.

עֲרָב (בראשית א, ה) אַבער, אויך

דער גאנצער טאג פאר

דעם אַנקומענדען טאג וואס

אין איהם איז וואס בעשטימט,

צב"ש: **עֲרָב שַׁבָּת** (ב"ק, לא),

עֲרָב יוֹם טוֹב (ביצה, י) **עֲרָב**

פֶּסַח (פסחים, ג) **עֲרָב שְׁבוּעוֹת**,

עֲרָב סוּכוֹת (סוכה, נה). **עֲרָב**

רֵאשִׁי הַשָּׁנָה (ברכות, יח). **עֲרָב**

רֵאשִׁי הַיּוֹדֵשׁ, **עֲרָב יוֹם**

הַכַּפּוּרִים, **עֲרָב הַשְּׁעָה**

בְּאֵב. אויך נאר איין ערוואר=

טעמער טאג: ווי **עֲרָב הַתּוֹנָה**

און דאס גרייכען.

עֲרֵבוּבָה (ע"ז, ב) צומישונג.

עֲרָב רַב (שמות יב, לה) געמיס=

טעם פאלק.

עֲרֵבָא פֶּרַח (ביצה, כא) אראב

איז געפלויען,

עֵשָׂו (בראשית כה, כה) א פּעֵרְטִי = גער, געבאָרען בעוואַקסען מיט האַר; דער צווילינג פון אונזער פאָטער יעקב, האָט זיך בעשעפטיגט מיט יאכט, אונד געלעבט פון שווערד און מאכט (ועה—הלעיטני). „א אמתר עשו“ א שומפף האָרט אויף א הלעיטני. „אז מען גיט גיט יעקבן—גיט מען עשו“.

עֵשָׂרָה (בראשית יח, לב). עֵשֶׂר — צעהן. עֵשָׂרֹת (שמות

יח, כה) צעהנלינגע. עֵשָׂרִים (בראשית יח, לא) צוואנציג. עֵשָׂרָה בַמֶּבֶת (ר"ה, יח) 10 טעג אין חדש טבת, איז א פאסט טאָג מיט סליחות זאָגען, ווייל אין איהם האָט זיך אָנגעפאנגען דער בעלאַגערוֹן ארום ירושלים פון מלך בבל און האָט זיך געענֶט דונט מיט דעם ערסטען חורבן (מ"ב כה). עֵשָׂרָה בַמִּלְנִים (מילה, כא, כ"ק פב) צעהן פרומע מענשען, ווערן געשפּיזט פון דער געטוונדע, זיי זאָלען זיך שטערען פון אללע ענינים אונד עסק זיין אין צרכי צבור. און זאָלן זיין בעשטימטע צום דאוּ=

גען בעצור (רש"י שם). עֵשָׂרָת בְּנֵי הָמֶן (אסתר מ, י) די צעהן זענגע המנים דעם צורר היהודים, וואָס מען האָט זיי געהאנגען מיט איהם צוזאמען. עֵשָׂרָת הַדְּבָרוֹת (ב"ק, גד) די 10 זאָגען, וואָס אין זיי איז די צעהען געבאָט, וועלכע איז ארטינגע קומען אין די 2 לוחות, וואָס משה רבנו האָט זיי אַראָב געֶ= בראכט פון דעם פאָרג סיני (שמות לב, טו; דברים מ, יא) און זיי זיינען די גרונד געזעצע פֿי אלע רעליגיאָנס געזעצגעבער און עס ווערט שטרענג אויפֶ= געהיט פון די רעגירונג. עֵשָׂרָה הַרְוֵי מַלְכוּת (איכה רבתי פ"ב) די 10 תנאים, די גרעסטע אָנֶ= פיהרער פון אידען, וואָס די רוימישע מלוכה האָט זיי דן געווען מיט מיתות משונות. עֵשָׂרָת הַשְּׁבָטִים (מלכים א יא, לה; סנהדרין ק"י) די גאַנצע יודֶ= שע פאָלק איז בעשטאָנען פון 12 שבטים — נאָך די 12 זענגע פון יעקב אָביו; נאָך שלמה המלך'ס טוידט האָבען זיך 10 שבטים אָבעזאָנדערט פון שבט

תלמוד; אנדערע ווייזען אן אויף דו קיטער, וואָס ביי זיי איז דאָ פֿול פֿערצייטונגע אידוישע מנהגים, און אויף נאָך פֿעלקער פֿון ווייטען מזרח: זיי יאָפּאניער א. ד. ג. אונזערע נבואים הקדושים, האָבען אונז מבטוח געווען אויף „קבוץ גלויות“, ערווארטען מיר דאָס אויך די עשרת השבטים וועלען זיך דאן געפונען פאר אונז, ווען אלע צערשפּרויטע ברודער וועלען צוזאמענקומען. אויך מיר האָבען דאָס מתקן געווען צו עראינערען אין אונז זערע תפילות: „[קבץ נפוצותינו מארבע פנפות הארץ]“, אָבער ר' יוחנן (במרא מגילה יד) ווייזט אויף מוט פסוקים: דאָס נאָך ורמיהו הנביא האָט זיי אראָפּגעבראכט צוריק, און זיי זינען מוט אונז פֿערמושט (עירובין לב).

עֶשְׂרֵת יְמֵי תְּשׁוּבָה (ר"ה, יח)
 די צעהן טעג פון ראש השנה ביז יום כפור, וואָס זינען בעשטימט צום אויסבעסערען זיך¹: אָפּגעבען וועמען מען האָט

יהודה, ווייל זייער פאָדערונג צו פֿערקלענערען די פול ארויפגע- לייגטע אָפּצאלונגען איז ענטזאגט געוואָרען, און האָבען געמאכט איין בעזאנדערע מלוכה. זייער ערסטער מלך איז דערזעלבער וואָס האָט זיי צובונטעוועט, דער ירבעם בן נבט, וואָס ער האָט זיי פֿערפוהרט דענען צו גאל- דענע קעלבער, צולוב זיין פאָ- לטיקע, אידען זאלען ניט גיין קיין ירושלים עולה לרגל זיין, זיי זאלען זיך דארט ניט איבער- געבען צו די מלכי יהודה (מ"א יב, כו—כח). דווע עשרת השבטים זינען פֿערטרובען געוואָרען פון ארץ ישראל, נאָך זינענדיג געצענדיגער צו זייערע קעלבער (מ"א יד, ט, כ"ר פ' ע) און מיר ווייסען ניט אין וועלכע פֿאלק זיי האָבען זיך פֿערוואנדעלט (יבמות מו:); איינגעלשע געלעהרטע ווייזען אָן אויף זיך, ווייל זיי האלטען טהייער אונזערע כתבי הקדש, דען די עשרת השבטים זינען פֿערבליבען פֿרעמד פון

¹ במרא (יבמות מט:) דרש את הכתוב: דרשו ה' בהמצאו" (ישעיה טז, ו) אלו עשרה ימים שבין רזה ליהכיס.

מְנִילַת אֶסְתֵּר, עוֹרֵא וְנִדְחָמָה (זעה — „כתובים“),
 און **דְּבָרֵי הַיּוֹמִים**, אין ספֿר
 הכל — 24 ספרים, וואָס יעדער
 תלמוד־הכם דארף זײַ גוט קלאָר
 וויסען, און ווען עס פעלט איהם
 אײנע אײז ער גוט גערעכענט
 פאר קײן תלמוד חכם¹ .

עֵשִׂיר (רות ג, י) רייכער, פער־
 מעגליכער — **עֵשִׂירִים**
 (קהלת י, י). **עֵשִׂירוֹת** (שבת, קב).
עשירות (קידושין, טו) רייכטהום.
עֵשִׂיר נָדוּל (גדרים, טט: תנחומא
 פ' אחרי י). **עוֹשֵׁר וְכָבוֹד** (ברכות
 מו:) רייכטהום און עהרע.

עֵת (בראשית כט, ז) צײַט —
עֵתִים (נחמיה מ, כח), **עֵתוֹת**
 (תהלים ט, י). **עֵת לַעֲשׂוֹת לַה'**
 (תהלים קיט, קכו) א צײַט וואָס איז
 צו מאַן פון גאָטטעס וועגען.
עֵת צָרָה (דניאל יב, א) אַדראַנג־
 זאלע צײַט. **עֵת רְצוֹן** (תהלים
 סט, יד) באַוויליגטע צײַט² .

געטהאָן אַנְעוּלָה אײַן געלד, מפּוֹם
 זײַן וועמען מען אײז ניט נוהג
 כבוד געווען, און מען בעדארף
 מוחל זײַן אלעמען וואָס האָבען
 פּוֹגַע בּכבוד געווען. **עֵשֶׂר**
מִכּוֹת (סמו"ר, פ"ה, י) דו צעהן
 שלעק, וואָס דו לאַנד מצרים
 האָט איבער געלעבט, צוליעב
 זײַער גוט וועלען בעפרענען דו
 יודען פון שקלאַפּעריי (שמות ה—
 יא). **עֵשְׂרָה רֵאשׁוֹנִים** (ברכות,
 מו) דיא ערשטע צעהן וואָס
 קומען אין שוהל (צום דאווען).
עֵשְׂרִים וָאַרְבַּע — פיער און
 צוואַנציג. אין דעם
 צאָהל איז אונז פערבלעבען
 היליגע ספרים פון וועלכע דער
 תנ"ך בעשטייט, דאָס זײַנען:
 5 חומשים: 8 גבואים: יהושע,
 שופטים, שמואל, מלכים,
 ישעיה, ירמיה, יחזקאל,
 תריעשר, און 11 כתובים:
 רות, תהלים, איוב, משלי,
 קהלת, שיר, איכה, דניאל,

¹ מדרש שיר רבה עה"כ, גפת תשופנה שפתותיך כלדי ובתנחומא תשא סי'
 טז: ומספרם עי' במדבר פ' יח, יב, ובפרק הקירה ודרישה אדות הספרים שאבדו לנו
 מתקופת כתבי הקדש' (בהמאסף להמליץ) הוכחתי מכתבי הקדש עצמם שאבדו לנו
 עשרים ספרים—כמעט כמספר הנשארם בידנו—שהם כ"ד.

² עת רצון—מלתא היא (יבמות עב).

דאָס איז אײנע פון די דרבי צײטען וואָס ווערט אײנגעטײלט יעדע צײט װאָרט אין דקדוק. נאָך דער אַרדנונג פון דער צײט פּערלזוף: ״עבֿר, בײנוני עתיד״.

עֶתִיד (איוב טו, כד) בערײט, עס שטייט פֿאַר. עֶתִיד לִיתֵן אֶת הַדִּין (שבת, צו:) עס שטייט פֿאַר צו שטיין פֿאַר דעם גערײכט. עֶתִיד - אין צוקונפֿט.

פ.

- פב"פ - פֿנים קפֿנים, פֿלוני קו פֿלוני, פֿלונית בת פֿלונית.
- פ"ז - פֿרשֿה זכור.
- פ"ח - פֿרי חבֿש, פֿרק תּמישי, פֿרשֿה חבֿש.
- פ"ל - פֿסח לעתיד.
- פ"מ - פֿסח קצבֿים.
- פ"פ - פֿרשֿה פֿרה.
- פ"ץ - פֿרי צדיק.
- פ"ק - פֿרק קמא.
- פ"ר - פֿרק ראשון, פֿרק רביעי.
- פ"ר - פֿרנה זרבה.
- פר"ח - פֿרי חבֿש, פֿרשֿה חבֿש.
- פ"ש - פֿסח שני, פֿרישת שלום.
- פֿרק שלשי, פֿרק שני.
- פֿרק ששי, פֿרשֿה שקלים.
- פ"ת - פֿסח תקנה, פֿתחי תשובה.

- פ - געשטאלט דער 17=טע בוכשטאב אין "א"ב" און איז פֿערעכענט אנשטאט דעם ציפֿער "80" אָדער דעם צאָהל-וואָרט: "שמונים", צב"ש: "פ' אלף" 80 טויזענד. "פ' שנים" - 80 יאָהר, אָדער: "ער האָט שוין פ" - ד"ה: "אָן שמונים".
- אויך דינט ער אליון, אָדער צוזאמען מיט נאָך בוכשטאבען, אין אָבקורצונג (ראשי תבות), צום ביישפּיל:
- פ' - פֿסוק, פֿרק, פֿרשֿה.
- פ"א - פֿרק א', א. ז. וו.: פ"ב, פ"ג, פ"ד, פ"ה, פ"ו. אויף איז צו לעזען: פֿעם אמת, פֿרקי אבות.
- פא"פ - פֿה אל פֿה, פֿנים אל פֿנים.

פּאָ - נאמען דער 17-טער אות אין אלף בית.
פּה (שמות ד, י"א) מונד. **פּיות** (שופטים ג, טו). **פּיפּיות** (תהלים קמט, ו). **פּה אַהד** (כ"א) (כב, ג) **אַינשטוימיג**. **פּה קדוש** (סנהדרין, כג) א רוינע מונד, וואָס רעדט גוט קען דברים בטלים.
פּאַה (נחמיה מ, כב) **פּאות** (פאה פ"ב, מ"ו) דו שלויפּען לאַקען. **עס** לוגט מיר גוט אין דער לינקער פּאה". **פּאַה** - הייסט אויך וואָס איין אידושער פעלד-בעזיצער אין אונזער לאנד פלעגט בעדארפּען לאַזען ביי דעם ברעג פון זיין פעלד - א ביסעל אונגעשניטענע זאנגען פיר אַרמע. **פּנע** (קהלת מ, י"א) בעגענגים, **פּנעים** (שבועות, טו). **פּנע רע** - בייזע בעגענגים (מ"א, ה, י"ח). **פּונע בּכבוד** - בערירען דעם האַנער.
פּנם (סנהדרין, ע"ה). **פּנימָה** (ר"ה) פּה. **פּה** מדות, ג). **פּנומָה** (פסחים

ק"י) **פּנימות** (חולין, י"ו). **פּונם** (ערבין, טו). **פּונם** (קידושין, טו) בעררט פון דו גאנצקייט¹. **פּנם משפּחה** (סנהדרין, כב) געפעהלערט דעם פאמיליען יחוס.
פּנר (ש"א י"ו, טו) לייכע (לא-חי) א טרופ. **פּנרים** (מ"ב, י"א, לה) „א אמתע פּנרה“ איז געזאגט געוואָרען אויף א גאנץ מאַנגערע פּיה².
פּדיון (תהלים, מ"ט, ט) לייזונג. **פּדיונות**. **פּדיון הַבֵּן** (כ"ק, ק"ו) אויסלייזען דעם קינד, דעם בכור, פון כּהן מיט 5 טהאַלער (במדבר י"ח, טו). **פּדיון שְׁבוּיִים** (כ"ב, ח) אויסלייזען געפאנגענע. „פּדיון געלד“ הייסט-אַנגעלייזטע פון סחורה. „געבען פּדיון“ - אויף א צדקה זאך, אַנשטאַט א תענית; אויך וואָס מען גיט דעם רבין „ח"י קערב“ לאך“ אדער רענדלאך, און אַפט „ח"י מאַל ח"י“ - ער זאָל ווירקען ביי דעם דעם רבש"ע דעם

¹ להתחלת השמוש בדבר שלם, שעיז התחמר מעט-נקרא פונם; כן מצונו (במסכת גטין י"ח). קורין, משתחזיל אשה לקבל מקצת על חשבון כתובתה-משפּנות.
² לוקא אדם מת קורין בלעזי מת, ולבעל חי-פּנר, ובכתבי הקדש נמצא דהפך: כלב מת (ש"א כד, טו), פּנרי אדם (ירמיה לג, ה), פּנרי מלכים (יחזקאל טג, ט).

פְּחֹת (פסחים, קיד), **פְּחֹת** (ביצה
לא): ווייניגער. **פְּחֹת**
מְשֹׁה פְּרוּטָה (סנהדרין נו).
ווייניגער אלס די ווערדע פון
א גראַסען.
פְּמִם (סוכה לד) דער וואַרצול,
קנאַפ, שפיץ אין פרוכט.
פְּטוּר (ברכות יח) פריי און לויז.
„א פְּטוּר“ — שידונג צייט
גענעס ביי געצטע, **פְּטוּר בְּלִי**
בְּרִים געפמרת מיט גאַרנישט
(סוטה לו), „פטר'ט מיר אָב“ (קידושין
לא) פּערהאַלט מיר גוט.
פְּטִירָה (תענית יא) אזוי הייסט
דער אָבשטאַרבען פון
א צדיק, צוליב דעם וואָס ער
ווערט פטור פון דעם עולם ההבל
ווי זי זעהט אויס אין די אויגען
פון א צדיק (זעה — גפטר).
פְּיוּט פְּיוּטִים (ב"ר פ, פח)
דיכטונג, צוא
זאָגען ימים טובים צו וויסען
די שטעלען פון גוסס התפלה¹.
פְּיֻטָן (ויקרא פ, ל) **פְּיֻטָּיִם** (ריש
שהשיר) פּאַעטן, דיכטער.

געבערס פּעראַנג זאָל ערפולט
ווערען (זעה — מזהל עונות).
פְּזִמּוֹן (תר"י שמות טו, כא) פּאַזִּזֵּן.
א געדריכט מיט אַמעלאַדיע — אין
ווערעהאַלונג צווישען די גע-
מינדע און קאַנטאַר (קהל וחזן).
פְּזִמּוֹנִים — דאָס איז אַיינע
פון די פּערשוערענע געמען
פון די פּועלע שטיקע וואָס
מיר האָבען צו זונגען אונד צו
זאָגען, ווי: פיוט, יוצרות, סליחות
קרובין א. ד. ג. (זעה — פיוט
אין הערה). „אָוועק געגעבען
א פּזמון“ — אַריינגעזאָגט אז עס
האָט געקלעקט.
פּוֹרָן — פּערשווענדער, אויס-
בריינגער, פּוכט לער.
פּוֹרְנוּת.
פּוֹרֵי נֶפֶשׁ (ע"ג) געשמערצטע
זעלע, אין גרויס
פּערדרום.
פּוֹרֵד (ש"א יא, י) פּורכט. שרעק.
פּוֹרְדִים (איוב טו, כא).
פּוֹרְדָן טרומס. „פּחד־ליווע“
שרעקענדיג.

¹ שמות הפיוטים נשתנו לפי מקומם: אם ביוצרות נקראו יוצר. להאופנים —
אופן, ליוצר אור — מאורה, לאהבה רבה — אהבה, לאין אלהים זולתך — זולת,
לגואל ישראל — גאולה. וקרובות נקראו כלם בכלל (ש"ר פסוק, מי זאתי וכו' —

בעשמיטט צו צוטהיילען ארץ
 ישראל פאר די שבטים. אויך
 מיט דיעזען נאמען קומט יעצט
 פאר אונטער מענער—פולטיכט
 שטאמט עס פון דעם נאמען
 „פריטול“ אדער פון „פלט“ (במד'
 יג, ט) אדער „פוטאל“ (שמות ו, כה).
פלוני (רות ד, א) יעמאנד, איר—
 גענד (מ"ב ו, ח) **פלונית**
 (כ"ט ו, ח). **פלוני בן פלוני**.
פלונית בת פלונית (שבת נו,
 טו). „פלונית'טע“ (זוגתו).
פלוטיני (איכ"ר פ' היו צריח, כ"ר
 פ' צא) ארץ ישראל.
 געווען צוזאמען מיט דוא לאנד
 פון פלשתים.
פלוסוף (ע"ו נד:) פהילאָזאָף,
 אויפגעקלעהרטער.
 פריינד פון חכמות. **פלוסופים**
 (שם, כ"ר פ' סא) ¹.

פיוס (חגיגה טו) דאָס איבער בעמען
 (ועה . . . מפיוס). **פיוסים**.
פלא (שמות טו, יא) **פליאה** (תהלים
 קל"ב ו) וואונדערבארעס.
פלאים (איכה א, ט) **פלא גדול**,
פליאה גדולה — גרויסע
 וואונדער. **פלאי פלאים** (שמ"ד
 פ"ד), **פלאי פלאות** (ברכות נו)
 וואונדער איבער וואונדער.
פלוטא (מו"ק יד:) געטהיילטער
 מיינונג.
פליטה (בראשית לב, ט) רעטונג,
 ענטקאמען. געמאכט
 די פליטה האט זיך אָבגעטראָג
 גען (ד"ו ויברח).
פלוטיאל (במדבר לד, כו) מין
 רעכער איזט גאטט.
 מעגליכער נאמען, איז געווען
 אנשיא פון שבט יששכר, אין
 דער קאמוסיע וואָס איז געווען

פ'יט) ע"ש שאומרים אותם בקרב התפלות, ומקורבות בא השבוס קרובין, ואתו מפרשים
 ברית קול רנה וכו', כמו שמוכח דתשבי ודיידענהיים כמבוא הפיוטים. וע"ד הפיוטים
 בכלל מביא הערוך השלם בערך „פיוט“ דעות הנאונים הקדמונים אשר רגו שמוסיפין
 בתוך התפלות שתקנו כנ"ה, והרמב"ם במ"ז ח"א פ' כח, גם הארי הקי והספר הסידים
 ס"ו רנו התנגדו להפיוטים. וכן חכמי ספרד. מוקירו לה"ק בשחרתה, וע"כ לא קבלו
 פיוטים ופיוטים בתפלותיהם המתפללים בטוב ספרד. ובגן גם להסידים גם להמשכילים
 באמצע התפלות כותר דמי וכטראה דצבורא (מילה, כב).
¹ עין תוספת שבת קסו. דיה, פלוטא וספר הגדרים לה' יצחק טוים הלוי.

פֶּאָטער „אלעזר“ האָט איבער־גענומען בירושה פון זיין פֶּאָטער דו כהונה גדולה (במד' כ, כה). פנחס איז געבאָרען אין מצרים. דאָרטיגע געבאָרענע יודישע קינדער האָבען געהייסען נאָך דו גזרות פון לאנד, ווי: נַחֲשִׁי סְתוּר, אֶלְצָפָן א. ד. ג. וואָס בעדייטעט: בעהאלטען, פֶּער־באָרגען — פון פרעה'ס בעאַמטע, מען זאל זיי נישט וואַרפען אין טיפּ „גיל“ פֿיר דעם קראַקאָדיל וואָס הייסט שלאַנג. (ועה — מרים) אין הערה) און צוליב דעם הייסט ער פנחס וואָס האָט דעם בע־דייטונג „שלאַנגען מונד“². און אויף זיין נאָמען הייסט דו סדרה **פִּינְחָס** — דו 8=טע אין 4=טען טהייל חומש (במדבר כה, יל, א) און דו 41=טע אין חומש. — דאָרט איז בעשריבען דו גרויסע נאָגראַדע וואָס ער האָט בעקומען פֿאַר זיינעם זיין נאציאָנאַלום „מיט איין עוויגען פרודען“ —

פֶּלְפּוּל (כ"ב קמה) שאַרפּווינגע — דוספּוטיאן, פֶּלְפּוּלִים. **פִּמְלִיא שֶׁל מַעֲלָה** (חגיגה יג) הויפּליטע, אויבער־פּאַ־לאַטע. מיניסטראָרען אָדער דע־פּוטאַטען אין פּאַרלאַמענט. ד"ה דו שרים וואָס בעטראַכטען וואָס געהערט דו אַנגעלעגעהייטען פון דאָס פּאַלק¹.

פִּנּוּ מְקוֹם (כתובות, ע"ו) מאַכט פֿלאַטין, „מאַכט אוואַהרע“. **פִּנּוּי** (ירוש' יבמות ז: חז) אונפֿער־הייראַטער, פֿרייער — **פִּנּוּיִם**. **פִּנּוּיָה** (קדושין פ"א), **פִּנּוּיּוֹת** (שהש"ר ד, יב) אונפֿער־הייראַטע. **פִּנּוּיָה** — הייסט אויך אַ שבת וואָס איז פֿריי פון יוצרות, וואָס פּאַלט צווישען דו „פֿיער פרשיות“ — פון פּורים ביז פּסח.

פִּינְחָס (שמות י, כה) מעגליכער נאָמען, מיט וועלכען עס האָט זיך אַנגערופֿען אַהרן הכהנ'ס אייניקעל, און זיין

¹ כן פירש ומבאר רש"י שם חגיגה יג.

² השם „פינחס“ מתרגם דה' שטיינבערג בספר המלים שלו, משפט האורים כן לפי הברתו, כאלו כתוב: „פי נחש“ — בחלוקה האותיות „שיס“; ועל מצרים נאמר: קולה כנחש ילך. (ירמיה מו, כב) וכן מכוונה בישעיה כו, א; ויחזקאל כט, ג. והשם נחש יש מפורש בשמות בני (שיב יז כה, דהייא ד, יב).

איז עס בעשטימט געווארען דורך איהם דער יהושע בן נון פון שבט אפרים. ער איז גע- ווען איינער פון די 12 מרגלים וואס זיינען געשוקט געווען אויס- זעהן די לאנד ארץ ישראל, ער איז געווען א גרויסער פאטריאט פון ארץ-ישראל (ועה—, יהושע). פון די סדרה ווערט אויך צוגע- פאסט צו יעדען יום טוב פון אנאניץ יאהר — נאך די קרבנות צו יעדער צייט צו ליענען פאר דעם מפטיר.

פְּנִיָּה — נייגונג, ווענדונג (צו אייגען-נומצען). **פְּנִיּוֹת**. **פְּנִים** (ברא' לב, לא) געזוכט, „פנים-ער“, געזוכטער. **פְּנִים אֵל פְּנִים**, **פְּנִים בְּפְנִים** (דברים ה, ד) פערזענליך. **פְּנֵי הַדֹּר** (מוטה מ:), **פְּנֵי הַעֲדָה**, **פְּנֵי הָעִיר** די פארשטעהער פון שטאָרט¹. **פְּנִים חֲדָשׁוֹת** (שבת קיד, כתובות ה) ניער פער- זאן, אַקאַרסט אַנגעקומען. „א פנים“ ווי עס שיינט. „א פנים דאָס האָט“ צום בעדויערען איין

אין תלמוד איז געזאגט דאָס ער איז דאָס אויך דער „אליהו הנביא“ (ביב, קיד: רש"י סם); אויך איז דאָ בעשרובען די נעמען פון אלע יודישע פאמיליעס דאמאלס— דיגע, מיט דעם צאָהל פון יעדען שבט און דער סך הכל פון דאָס גאַנצע פּאָלק — וואָס משה האָט זיי אויסגעציילט, איידער ער האָט זיי איבערגעבען צו יהושע קומענדיג פאר דעם ירדן אנטקעגען יריחו. און משה איז אַנגעזאָגט געוואָרען ער זאל זיך בענוגען דערמיט: צו זעהן די לאַנד — וואו ער פיהרט דא אידישע פּאָלק — פון ווייטען, שטעהענדיג אויף אַהויכען בארג, דען ער וועט דאָ שטער= בען און דאָרטען ניט אריינ= קומען. דאן האָט משה געבע= טען גאָט זאל בעשטימען אַאָנ= פוהרער וואָס זאל זאָרגען פיר זיי — דערפון איז צו זעהן זיין גרויס טרייהייט צו די אידישע פּאָלק, וואָס ער איז פערבלובען מיט זיין טוטול „טרייער הירט“—

¹ במקרא „פני העיר“ (בראשית לג, יח) מוסב על נוכח העיר ממש, ובמפרות התלמודית מוסב על מנהיגי העיר. ובמדרש בראשית (פ' צ"א); „אין פני הארץ אלא עשירים“.

„מפת בכורות“: **פסח שני** (פסחים צ"ג) דער צווייטער פסח, עס הייסט אויך: **פסח קמץ** (ר"ה י"ז) דער קליין פסח, וועלכער ווערט אָבגעלייגט אויף א מאַנאַט צייט פֿור אַזעלכע וואָס האָבען נישט געהאַט דיאָ מעגליכקייט צו זיך מאַכען פסח מיט אלעמען צו גלייך, ווייל זיי זיינען געווען אין אַ צווייטע־וועג אָדער אין אַנגרעניגקייט (במדבר מ, י"ד).

פסח — דינט פֿור אַמעגליכען נאַמען — מעגליך עס זאָל זײַן אַנגרעניגקייט פֿון יום טוב פסח¹).

פסול (ובתים טו) אונברויכבאַר — **פסול** (שביעית פ"ח, מ"ו) **פסלות** (כ"ב, קכ"ח) „פסולע־הושענא“ „פסולע־סופה“, „פסולע־ציצה“ — בעדייטעט אוננוצבאַר צו זײַער ציעל. „א פסול אין משפחה“ (ר"י, פ"ו)

אויפֿפֿוהרונג וואָס איז אַ שאַנדע אַנצוועהן. „א פנים איז אַ מסור“ דעם מעגשונס געזוכט נישט אַרויס זײַן לאַגע.

פנימי (ובתים נב.) אינוועהנוגסטער **פנימיות** אינערליך.

פנקים (אבות, פ"ב) נאַמיץ בוך, פער־צייכנונגס־בוך **פנקסים**.

פסח (שמות יב, יא) דער ערשטער און הויפט־פֿיערטאָג פֿון אונזער נאַציאָנאַלע געשיכטע, וואָס מיר פֿיערען אַכט טעג פֿון 14־טען ניסן — צום אַנדענ־קען פֿון אונזער בעפֿרייט ווערען פֿון גלות מצרים, וואָס פֿון דאַן אָן זײַנען מיר געוואָרען אַ פֿאָלק (דברים כו, יט; שם כט, יב). דער בעדייטונג פֿון דעם וואָרט „פסח“ איז — איבער הויפּען, פערשויגען, וואָס אונז האָט איבער געלאָזט דער פֿעסט וואָס דיאָ מצריים האָבען געלויטען פֿון

¹ כמו שנמצא השם „יום־טוב“ ע"ש הכולל של כל החגים, בכל זה לא יאבו רבים להסכים שהשם „פסח“ נקרא על שם חג הפסח, יען כי לא נמצא איש הנקרא בשם יתר החגים: שבועות או מוכות, ע"כ משערים כי הוא פתח בחיות, הקצור מחשם „פתחיה“ — לבלי הוכיר שם יהי, כמו שנקרא שכנא משכניה אורי מאוריאל או אוריה, השם פסח אמנם נמצא במקרא לשם גברא אבד בנקוד פסח (עזרא ב, טו; דה"א ד, יב).

דיין — בעשטימטער אורטהייל
פון גערזיכטס-הויז. „געזאט א בני-
טערען פסק“ — א פינגסטערען
אבשניט. פוסק, פוסקים —
די קאמפעטענטע מורי הוראות,
וואס האבען בעשטימט גע-
זעטצען, אין זייערע איבער גע-
לאזענע ספרים, וואס מען מעג און
וואס מען טאר נישט (איסור והיתר).

פועה (שמות א, טו) ברומערין.
מיט דעם נאמען האט
געהייסען א יודישע העבאממע
אין מצרים וואס האבען נישט
ערפיהלט פרעה'ס מערדער'ישען
געזעטץ, צו דערשטיקען איד'ישע
יונגליך ביי געבאהרען ווערין.
דער נאמען האט אין בעדעטונג
ווייל די העבאממע ברומט ביי
דאס קינד איינשטולען (סוכה, יא).
אויך איז מעגליך דאס דער יעצ-
טיגער נאמען, פאיע' שטאמט
פון פועה.

פועל (בב, פנ) איין ארבייטער —
פועלים (ירוש' ברכות פ"ה)
פועל במל (בב, לא) איין אר-
בייטער און ארבייט. **פועלים**
עצרים (אבות פ"ד) פוילע ארביי-
טער. **פועלי ציון** — א גרופע

פערדארבען דעם יחוס. „גע-
פסלטי“, פסל'ען.

פסולת (ירוש' שקלים פ"ה; במדבר
פ"ג) אבפאל, בראק.

פסיעה נסה (שבת, סג) גרויסע
טרויט, שפרזען — איז
פערבאטען אום שבת, אויך
פערדונקעלט דאס די שנין פון
די אויגען (ברכות, לג).

פסוק (מנחות, צט) זאטין, פערז.
פסוקים (מילה, כב).

פסוקי דומרה (שבת, קיח)

לויב-זאטצע — הייסען
די צוויי קאפוטלען תהלים:
הללו את ה' מן השמים (קמח),
הללו אל בגדשו (ק"ג). לערנען
פסוק' הייסט: לערנען דעם תנ"ך —
זאל זיין דערפאר ווייל ער איז
אייגעטהיילט אין פסוקים (מילה
כב, ירוש' תענית פ"ב הל' ג). אדער:
ווייל קינדער פלענען לערנען
א פסוק אום א פסוק, אדער:
יערען קינד פלעגט מען איינ-
לערנען א בעזונדערין פסוק
(נישין, ג).

פסק — בעשטימט, אבשניט
(שבת, עה). **פסק דיין**
(בב קלה) ד"ז ווי **פסק בית**

פְּקוּדֵי — די 11=טע און די לעצטע סדרה פון 2=טע טהייל חומש (שמות לח, כא — מ, לח) און די 23=טע אין חומש. אין איהר קומט דער רעכנונג פון די טהייערע מאטריאלען, וואָס איז פֿערנען געוואָרען צום משכן פון די פֿאלקס נדבות. דער פון איז צו לערנען: אז גבאי צוקז בעדארפען אָב געבען רעכנונג².

פְּקוּדוֹן (שבועות לו) אַ אָבגעגען בעגע זאך צום בעי-וואהרונג, פֿקדונות (יבמות קט).
פִּיקַח (ברכות, סא) קלוגער, ער פֿאהרענער, אַ אָפּגעקאַפּף זעהט און פֿערשטעהט.
פִּיקְחִים (שמות כג, ח) פֿקחות (כתובות פח). פֿקחות (יבמות קיב).
פִּיקוּחַ נֶפֶשׁ (שם, קי). פֿקוח נפשות לעבענערעמונג³.

אַרבייטער וועלכע זינען אָבגעגעבען די אידעע פון „ציוניזמוס“ ד״ז ווי „חובבי ציון“ (ועה-„ציון“).
פּוּעַל יוֹצֵא — ארויס קומען אַ ווירקונג. „געפּוּעלט“—פּוּעל; ווירקען. **פּוּעֵלָה** (משלי י, טו) ווירקונג, אויפֿטהאַן פּוּעֵלוֹת (תהלים כה, ה). „אַ פּוּעֵלָה אין לערנען“ (במדב״ר פ״ד, יט).

פַּעַם (משלי ז, יב) איין מאל — **פַּעַמִּים** (בראשית כו, לו) צוויי מאל. **פַּעַמִּים** (ר״ה, כה) אָפּט-מאַל, מאַנכעס מאל. **פַּעַם אַחַת** (יומא פד) אַמאַל האָט פּאַ-סירט. **פַּעַם אַחַת כּוֹיבֵר** (חולין, צא) איין מאל אין אַפּערלויף פון אַ זיבל, ד״ה: זעלמען (ועה-זיבל).
פַּצוּי — מפצה זיין, בעפּרודיגען.
פּוֹקֵד עֲקָרוֹת (ברכות, לא) עראינערונג וועגען דיא קינדערלאזע¹.

¹ מלהיב: „והי פקד את שרה“ (בראשית כא, א), „כי פקד ה' את הנח" (ש"א ב, כא).

² עיי מסכת בכורות (דף ה'), ביהוד על הכתוב „ואת האלה" (שמות לח, כח); ומשה העמיד שני עדים על החשבון צדק, את שני האומנים במלאכת המשכן, את בצלאל ואת אחליאב (כהערת בעל הטורים שם).

³ פקח מלי פתחה כמו „פקח קוח“ (ישעיה מא, א), והונח מתחילה להציל נפש מתחת הכפלת, מלי „מפקחים את הגל“ (מנהדרין עב), ונשאר על כל מיני הצלה בחולה שיש בו סכנה הלפנין — „פקוח נפש“.

שוועבט, פּוּרְחַ בַּאָויר (חיות טו) פליהט אין דערלופט. פּוּרְחַ נשמתו — די נשמה איז אַרױם געפלויען. דאָס איז געזאָגט אויף אַ פּלוצלינגען טוירט דורך אַשרעק פון גרויס איבעראשונג. פּרַט (כ״ס פ) אויסגעשלאָסען, בעזאָנדערס. פּרַטײַם (שמ״ר פ״ו לב) איינצעלנע, חשוב׳ד בכמה פרטים״ ווירדיגער, אויס- נאהמיגער אין פועל איינצעלנע געגענשטענדע. פּרַט — הייסט די יאָהרען רעכנונג (ע״ו, ט): פּרַט נדול — די איינצעלנע פון גרויסען צאָהל (די טויענדע יאָהרען) פון וועלטשעפונג. פּרַט קטן — דער צאָהל פון יאָהרען הונדערטע. פּרוּמַה (קידושין ב) אַ קליינע מאַנעטע². פּרוּמַת (פסחים ג) פּרוּמַה אַהת איז איינצעלנער גראָשען. פּרוּמַה אַחרונה לעצטער גראָשען. פּרַיָה וּרְבִיָה (יבמות סא: סה) פּרוּכטבאַרען און פּערטעארען³.

פּוּקֶר (מילה, כה) זױך פּרײַ גישטעלט פון רעלוגיעזע מנהגים. פּוּרְה (במדבר יט, ב) קוה, פּוּרוֹת (בראשית לב, טו) פּוּרְה אַדְמָה (שם) אַרױטע קוה, איז געווען אַהרע אַש צום געברױך צו רײניגען אַ טמא. פּרַי (בראשית א, יא) פּרוכט. פּוּרוֹת (ברכות לה). פּרַי הַאֲדָמָה (דברים כו, ב) עֲרֵי פּרוכטען. פּרַי הַעֵץ (יקרא כו, ט) פּרוכטען. פּוּרְה — פּרוכטבאַרע, אַ חֲצִב-לױכער נאַמען. פּרַא (ירמיה ב, כד) ווילדער. פּרַאֲיִם (תהלים קד, יא). פּרַא אַדָם (בראשית טו, יב) וויל- דער מענש, אונערפאַרען, דוּקאַן. פּרוּד (סוכה, כט:) אַפּטהײלען. פּרוּד הַדַּעוֹת — אַפּ- געטהײלע מעינונגען. פּרוּד לַכּוֹת — די הערצען זינגען אַבגעטהײלט, ד״ה: בעפּינדעט. פּרַהֲמִיא (מנהג׳עדי) עפּענטלונג¹. פּוּרְחַ (בבא בתרא, קלױ) פּליהט,

¹ שם במנהגין נתן קצב: אין פרהמא פחותה מעשרה.

² שם בגמרא קידושין ב. נתן ערך לשייה.

³ מלשון: פרו ורבי (בראשית א, כב).

מעג מען אלעס טהון און פאָה-
רען. אויף דעם טאָג — זאָגט
מען — גײט דער מדרש דאָס
יעקב האָט אויסגעבעטען בײַ
עשוין ער זאל איהם פּערקויפּען
אײן גוײעשען טאָג, עס זאל זײן
יום טוב און אלעס מעגען און
שבוּרין אויף אַ אופּן¹). דערויף
זאָגט מען: „פורים איז קײן
יום טוב — קדחת איז קײן
קרייניק“ ווייל אום פורים מעג
מען אלעס טהון און אין קדחת
קרייניק איז מען נײט צו בעט
און מען קען אלעס עסען.

פּרַנְס (יִסּאָ פּר). **פּרַנְסִים** (ס) —
פּאַרשטמעהער, אָנפּוהרער
פון די געמײנדע. דײַ **פּרַנְס**
על הצבור (סנהדרין צב): **פּרַנְס**
החדש — דער אָנפּוהרער אין
זײן מאָנאַט.

פּרַנְסָה (תענית ט). פּערדינסט,
אַײניקונפּטע, לעבענס-
מיטעל²). **פּרַנְסוֹת**, **פּרַנְסָה**
בכבוד פּערדינסט מיט עהרע.

פּרוּכַת (שמות כו, לא) פּאַרהאַנג.
פּרוּכוֹת (ירוש' שקלים פ"ו).

פּוּרִים (אסתר ט, כו) גורל, לאַאם.
דער טאָג וואָס איז
בעשטימט געוואָרען דורך דעם
פּערסישען געדרערטערקטונגען
פּרעמיער מיניסטער „המן הרשע“
ימח שמו, צו פּערטולוגען דיא
יודען פון פּערסיען. און האָט
געהאַט די גרויסע מפלה. דערום
ווערט בײַ אונז געלעזען אום
פורים צוויי מאל די מגילה פון
דיווער געשיכטע — אום אבענד
און פרוהמאָרגען, און מיר פּער-
בריינגען אין איהם וויער פּרעהלרן
עס זאל דוענען פאַר אַ בײַשפּיל
פאַר אלע שונאָי ישראל אז קײן
גוטער סוף לאַזט זיך נײט אויס
פון קײן צורר היהודים. **פּוּרִים**
קָטַן — קליין פורים. ד"ה: דער
14-טער אָדר-ראשון אין אַעבור
יאָהר (זעה — „אדר“). „פורים-
שפּועל“ דער פּאַרשטעלונג פון
פורים געשיכטע. אום פורים

¹ מהכתוב שאמר יעקב לעשו, מכרה כיום (בראשית כה, לא), אמר במדרש (ב"ר פ' טג, טו): מכור לי יום אחד מן הידך ואמר מאי: שזה יום הפורים, שהוא הו'—ומתר בכ"ז בכל מלאכה ולשכרה עד דלא ידעי, ואין מכלים דבר.
² בברכות סג משמע הכנסה לכלכלה; וכן ביומא לט; מהם דיתה פרנסה

ו, כב קידוש יעא). **פּרױצה**, פּרױצות (גמיו, מו). **פּרױצה** (פּוּלח, יב). „א גרויסער פּרױץ“ איז געמיינט אויף אידוש — „א שררה“, וועל זיי זינען געוויינט געווען צו זעהען פון די מאגנאטען וואָס האָבען געהאט צייטען ווען זיי האָבען געהאט אייגענע שקלאפען, און געלעבט דורך און גוליאנעס און צולאָזענהייט, איז פּערבליבען דער וויטול אויף א גוטס-בע-זיטצער וואָס לעבט שוין עקא-נאָמיש און אַרטיג. „א גרויסער פּרױץ“ א איראַניע אויף א קבצן וואָס דרייט די וואַנסען. „א פּרױער פּרױץ“ — אזעלכען וואָס מען לאַכט פון זיין קאַפּף.

פּרױץ גדר (קהלת יח) ברעכט דורך אַבצאהמונג.

אזעלכער וואָס טרעט ארויס פון בעשטימטע הנהגות (זעה—שבת קי).

פּרױף (ר"ה, כ"ד:) געזוכט. געשטאלט, פּרױף.

נאָמיע **פּרױפּים** (שם, קנ).

פּרױף פּנים (יבמות, קג.) גע-זוכט'ס געשטאלט, ד"ז ווי „צורה“.

פּרױנסה בעצמיו פּערדונסט קוים אויסקומעניש. **פּרױנסה ברנח** פּערדונסט מיט גוטען פּראָפּיט.

פּרױסום (פּסחים, קיב) עפענטליך בעקאנט געמאכט. **פּרױסומא ניסא** (מגילה ג) פּער-עפענטדעס וואונדערבארן צופאל. **פּרױעה** (יבמות, ע"א) דאָס ענט-בלויזען — די אויבער-סטע הייטעל פון דעם גליד — צום בעשניידען.

פּרעה (בראשית מא) נאָמען די עגופטישע קעניגע וועל-כע זינען אונז בעקאנט פון אונזער געשוכטע פון דעם גלות מצרים, **פּרעה'ס צרעת** (ברא יב, יז) פּרעה'ס אויסזאטיץ.

פּרעון (ב"מ, טז) בעצאהלונג, דער פון שטאט פּרענות (ברכות יח). **פּרענות** (אבות, פ"ה) בעצאהלט ווערען — דורך שטראף פאר זינדען.

פּרױץ (יחזקאל יח), **פּרױץ** (ב"ד פ"ע) געוואלד-טהעטער, אויסגעלאסענער. **פּרױצים** (יחזק'

לכהונה, וכן בביר פּסי על בקשת יעקב: ונתת לי לחם לאכול ובגד ללבושי קורא לזה, פרנסה.

מִן הָאִשָּׁה (שבועות יח) מִאָּנָּה.
פֿרוּשׁ (שבת, לא, ב"ב, נב.)
בער פֿיטונג, ערקלעהרונג.
פֿרוּשִׁים.

פֿרוּשׁ הַמְּלִים — פֿרוּשׁ
הַמִּצְוֹת — ווערטער
אָבטײטשען. פֿרוּשׁ בִּשְׁלוֹם —
בעגרוסען. „איך וויל גוט פֿורש
בשמו זמן“ — דייטלונג זמן
נאָמען גוט אַרױם זאָנען.

פֿרִשָּׁה (ברכות, טז) אָבטײטלונג
אין דער תורה, פֿרִשְׁוֹת
(שם ה, נטו, ס, ב"ק קו, וצה — סדרה" 2).

„פרשיות“ הייסען דא פֿיער
פרשיות צו תפלין (וצה — תפלין).
אויף די ארבע פרשיות פֿויגט
וואָס ווערט געזאָגט פֿון פֿאַר
פֿורים ביז פֿסח: א) פרשה שקלים,
ב) פרשה זכור, ג) פרשה פֿרת,
ד) פרשה חודש.

פֿשֵׁט (ערויבן כג) ענדעקט דעם
ערקלערונג (*). פֿשֵׁטִים.

פֿרָק (ברכות יד) אָבטײטל שרופט,
קאָפּוטעל, פֿרָקִים. פֿרָקִי
אָבֹת די 6 קאָפּוטלען זוטען=
לעהרע און זאָנען, וואָס דיענען
אלס פֿאַטערן פֿיר אלע ספרים
אין דעם היגזוכט. פֿרָק מִשְׁנֵוֹת
אָבטײטל משניות פֿון אַמסכת.
פֿרָק שִׁירָה — קאָפּוטעל גע=
דיכטע-געזאָנג — פֿון פֿסוקים
וואָס איז צוגעפֿאַסט פֿיר יעדען
פֿון פֿועלע ברואים וואָס איז
צוא לערנען פֿון זייערע איג=
סטניקטיווע פֿיהרונג¹.

פֿורק עול (גדרים ה) ענטזאָגט
זיין פֿפֿלזכט.

פֿורקִים (ברכות לו, משיעה כד,
יט) ברעקלעך, שטוק=
לעך. דראָפּושקעם. אינגעווייז
פֿון אַ בהמה אָדער אַ עוף נאָך
דעם שעכטען.

פֿרוּשׁ (סוטה כב.) אָבגעזאָנדער=
טער, פֿרוּשִׁים (שם) פֿרוּשׁ

¹ נתקן ע"פ מאמר ר' יוחנן, אלמלא נתנה תורה היינו לומדים צניעות מחתול, עריות מוזה, גל מנמלה, דרך ארץ מתרגל וכו' (עירובין, ק) וע"י עזי דברים בטוב טעם ודעת בספר העיקרים (מאמר ג פ"א).

² כן מפרש הרמזי רפ"ט בספרו, מסורת התורה והנביאים (פ"ב דף 31): פרשה בשון מורה על ענין בפני עצמו (כמו פורש אין להם, מלי פרום לרעב לחמד) ובשון ימין — לענין מפרש ומבאר (דייטליך ערקלעהרען).

³ גל לתת טעם מופשט את בגדיו (ויק, ו, ד) כי הפשט מסיר הצעוף המכסה על הכוונה.

גדולה, און אָהן עושר (אָן גלעק־
לונד). פּשוט'ה (תּנחומא ב, א).
פּשוט'ע מעשה" געמיון צו־
איינפאך, (עהנליך צו אַמיאוס'ע
מעשה) "פּשוטא" (שבת ג, כ"ט
ע) געוויס.

פּוּשט (שבת, ב) שטעלט אויס,
דערלאנגט. פּוּשט יד

(שם) שטעלט אויס א האַנד —

בעטען א נדבה. פּוּשט אַת

הַרְגֵל (כתובות קה) שטעלט אויס

א פּוס — צום אנטלויפֿען, פּון

די בעלי חובות — זעטצט אָן.

פּוּשע (ישעיה סה, ח) פּערברע־

כער. פּוּשעים (תהלים

נא, טו). פּוּשע יִסְרָאֵל (נישיו)

יִי) פּערזינדיגטער יודע. פּוּשעו

יִסְרָאֵל.

פּוּשָה (ברכות, ה) אויסגלייך,

אַבמאך צווּשען בעלי־

דינים. פּוּשָה, פּוּשָה מאַכען

דורך דעם אויסגלייך, פּוּשָהות.

פּשוט, רמוז, דרוש, סוד" (פרדס).
מיט דיעזע פּורעללי אַרמטען
קען ערקלערט ווערען דער זינג
פּון יעדען פּסוק אין דער תּורה,
אַבער צום לעבען איינצופּוּהרען
מוז דיענען דער איינפּאכער ער־
קלערונג, דאָס הייסט דער פּשוט.
פּשוט'לונד" — בעדעטונג בלויז
אין זימיט².

פּשוט (הוריות יג: ויק' פ' טו, א)

איינפּאך. אין פּשוטות

(ובחים, קיג) אין איינפּאכען זינג

ערקלערט, אָהן פּלפּול זסברות.

פּשוט פּוּשָה־עו־ערקלערונג

ווי עס לאָזט זיך פּערשטיין.

פּשוט פּוּשָה־לית הפּשוטות

איינפּאך, אין פּאַללען זינגען דעם

וואָרטעס (וואָס עס קען שוין

פּשוט'ער ניט זיין). פּשוט

אַ מַחֲדָה, נאָר איינפּאך געזאַגט:

עס בעלעבט, עס ערקוויקט.

פּשוט'ער בעל הבית אַ אייג־

פּאכער מענש, אָהן תּורה, אָהן

¹ כּמאמרם דל: אין מקרא יוצא מיד פּשוט' (שבת סג), וכן מצוינו: מפני
שאתה דורש ובה תצא היא לשרפה! (מנהרין נא); בכל זאת אין זה כלל גמור, כי
הלא כמעט כל התלמוד נסד ע"פ השלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן וממנו
תוצאות לאורח חיים.

² שכן, חכמי הליואנאקא קוראים לזה: דרך הלצה.

מיט גרויסקע אותיות און אין בעזונדערע שורות יעדער זאטין, (דען צום גראם זינגען זאָ ווּן זאָ אלע פּיוטים) — און איז בע־ צייכענט אין פראַמבעל: „פּוֹתֵחִין הָאָרוֹן דָּאָס הַיִּסֵּט שׁוֹיִן נִיט סתם פּיוט אָדער פּוֹמֵן, גוֹר — אַ תּפִּלָּה“. פּוֹתֵחִין פּוֹה (תענית ב, חולין סג: ב"ר פ"א, י) מוּטָה אַמּוּל צו עפּענען, צום ריידען.
פּוֹתֵקָא (מוטָה, יב) אַ צעטעל, רייסטער, פּוֹתֵקָאוֹת.
פּוֹתֵקִין (ב"ר פ' צא), פּוֹתֵר (ברא' מ, ח) דייטען, ער־ קלערן, פּוֹתֵרוֹנים (שם).
פּוֹתֵר הַלוֹם אויסלויגען אַטרוים פּוֹתֵרוֹן הַלוֹמוֹת (ברכות נה:).

פּוֹשֵׁתָן (שבת, כו:) פּוֹשֵׁתָן, פּוֹשֵׁתָן (ליאָן) די זריעה דער פון הייסט „ליאָן זוימען“. פּוֹשֵׁתָנִי (ירוש' יבמות פ"ו) פּוֹשֵׁתָנִי פּוֹשֵׁתָנִי פּוֹשֵׁתָנִי (תהלים ימ, ח) גארר, אָהן איבערלוינגג. פּוֹשֵׁתָנִי (שם קטו, א).
פּוֹתֵחַ (בראשית ד, י) טהור, עפּע־ נונג, פּוֹתֵחִים (משלי ח, ג).
פּוֹתֵחַ הַרְטָה (עירובין סד.) איין אויסרייד ווי צו נעהמען דאָס וואָרט צוריק.
פּוֹתֵיחָה (מילה י:) אָפּענמאַכען. פּוֹתֵיחוֹת — „מכבד מיט פּוֹתֵיחָה“ מיט אָפּען מאַכען דעם אָרון הקדש, צו דעם זאָ־ גען אַפּיוט וואָס איז געדרוקט

צ

אויך מיט נאָך בוכשטאָבען אין פּערקורצונג, צב"ש: **צ"נ** — צַבְנָה גְדוּלָּה, צוים גְדוּלָּה, צַבְנָה גְדוּלָּה. **צד"ד** — צְדוּק סְדוּן.

צ געשטאלט דער 18=טע בוכשטאָב אין „א"ב" און דער 9=טע אין די צעהנרלויגע. דינט ער אַנשטאָט אַ צאַהל־ וואָרט „תשעים“. דער „צ" קומט

(1) שם המין בעברית: הפשתה והשעורה (שמות ט, לא) כמו: והדגה אשר ביאור (שם ו, יח) — תי דגים, פשתים ושעורים.

פרומע אויף פאר ניט פרומע,
בלויז פאר פערשטעלמע פרומע,
דען: „ווי זמרי טרייבען זיי זנות,
און פערלאנגען פינחס'ס זכות“
(סוטה, כב.)

צבור (ברכות, ח.) פובלוקום פער=
זאמלונג¹), **צבורים** (מ"ב, ו, ח).

צד (ישעיה סו, יב) זיטע, פארטיי.
צדדים (תולין ה, קידושין נד).

צדי צדדין (שבת, קנה), **צד**
הדתן צד הפלה — דוא
פאמיליען פון דוא יונגע פאָאר.
צד היותר טוב אויף דעם

בעסטען אופן (ארט). **צד**
העובר לצד המקום גע

ליוגטע שטראף וואָס בעדארף
צאהלען, דו זיטע וואָס ברעכט

דו בעדינגונג צו דו זיטע וואָס
האלט וואָרט, **צד השדה שבהן**

(קידושין, ה) דו זיטע אין וואָס
זיי גלייכען זיך אויס. „אין צד

טאָר מען ניט אויס הערין“
(חושן משפט הל' דינין ס' יו, ס"ק ח).

צדה להרף (בראשית מב, כה)
רייזע פריפאסען.

צה"פ — צאת הפוכבים.
צל — צריף לומר, צריף להיות.
צע — צריף עיון.
צעב"ח — צער בעלי חיים.
צ"צ — צדקתה צדקה.

צואה (ישעיה כה, ה) אויסוואורף.
צבי (יחזקאל כ, ו) פראכט. אויך

אין בעדיטונג — „הירש“
וואָס דינט פאר אמענליכען
נאָמען, וויבלוך איזט **צביה**
(מ"ב יב, ב).

צבוע (ירמיה יב, ט) בעפארב=
טער. **צבועים** (סוטה כב)

פאלשע וואָס ווייזען זיך פרום
אין פערשוועדענע פארמען —

וון דו חיה צבוע וואָס ענדערט
איהרע פארבען (ב"מ ע) אין 365

פערשוועדענע קאלאָהרען (ב"ר
פ"ו) — פרי מען זאל האָבען צו

זיי צוטרוי, ענדלוק בעטרוגען
זיי. דערויף מאכט דו גמרא

אויפמערקזאם: דאָס מען דארף
ניכט זיך שרעקען, ניט פאר

¹ בלי המקרא, וכן בגמרא הוה על קבוצת פירות ומעות; צבורי פירות וצבורי מעות (ב"מ ריש פ"ב), וצבור ווסף בר' (בראשית מא, מט) והושאל לקבוצת אנשים; אל תפרוש מן הצבור, צרכי צבור, תענית צבור.

צָדִי — נאָמען דער 19-טע אות אין א"ב.

צָדוּק (ש"ב ה, י) גערעכטער, נאָמען פון אַבְהָן אין דוד המלך'ס צייט, וועלכען ער האָט איבערגעגעבען צו זאלבען זיין זון שלמה צום קריינען איהם (מ"ב א, לט). אויף זיין נאָמען הייסען די גאַנצע אָבטהיילונג פּהנים צום וואַכען דעם בית המקדש (יהוואל מד, טו).

צָדוּק הַיְיָ (ברכות, יט) גע= רעכטיגקייט פון

גערעכט, די צערעמאַנאל הפילה ביי דעם בעשרדיגען, ד"ה ווי מען זאָגט: „נאָט איז גערעכט און זיין משפט איז גערעכט“.

צָדִיקָה (ירמיה כו, יב) גאָטעס געזעכטיגקייט. נאָמען דער לעצטער יודישער קעניג (מ"ב כה). **צָדִיק** (בראשית ו, ט) פּראָם, גע= רעכטער. טויגענדהאפט.

צְדִיקִים (שם יח, כד). **צְדִיקוֹת**, **צְדִיקוֹת** (מגילה י, ר"ח). **צְדִיקוֹת** (סוטה יא). **צְדִיק נְמוּר** (תענית כא)

א פּאַל קאַמענער פרומער. **צְדִיקִים נְמוּרִים** (ר"ה, טו).

„ווי א צדיק אויף דער וועלט“ (קה"פ' יש הכל). „א צדיק אין פעלץ“, ד"ה: נישט דער ריכטיגער צדיק פון א"ב נור דער ענדע צדיק (וואָס הייסט שלום צדיק דער פון שטאַמט שלעכטע צדיק) וואָס קומט אין וואָרט פעלץ. **צְדִיקָה** (ברא' טו, ו) וואָהלטהעטיג=

קייט. **צְדִיקוֹת** (תהלים יא, ד). **צְדִיקָה וְחַסֵּד** (משלי כא, ג) וואָהלטהאט און גנאדע.

צו — די צווייטע סדרה אין

3-טע טהיל חומש (ויקרא ג א — ה, לו) און 25-טע אין חומש. אין איהר איז די פּאַרטזעטצונג פון די סדרה ויקרא, אין דינים פון קרבנות און די פּהנים'שע אונופּאַרמעס.

צוּאָה (סוטה י) איין אָרדננג וועגען ערבקע, מעסטא= מענט, **צוּאוֹת** (1).

ציון (ש"ב ה, ו) אויסגעצייכענטע. נאָמען דער הייליגער

¹ שם צואה נמר מפעל: צו לכוין כי מת אהה (ישעיה לח, א), ובדרהל קנה לו זכות אורח בדיני ירושה עפי' צואת השכיב מרע; ובכרוב, צואים' (ויקרא רבה פ"א), צואין (ירוש' ברכות פ"ח), וצואות לא נמצא בלשונם.

ווי עס איז מיט א היים פאטרן
 אטוישען גיטט, קורץ און קונסט=
 לעך פארגעשטעלט אין דעם
 קאפוטעל „על נהרות בבל“ (תהלים
 קל). וואס מיר זאגען אים פאר
 דעם בענטשען צום עסען אין
 די וואכענטעג, אויסער שבת, יום
 טוב הערט געזאגט דער קאפוטעל
 „שיר המעלות בשׁוֹב ד' את
 שיבת ציון“ (שם, קכו) — וועגען
 אונזער צוריק קומען קיין ציון.
ציונים — הייסט א פאטרוואט
 פיר ציון, וואס ווירקען
 איהר צו בעלעבען און בעוואה=
 גען פון יודען מיט אויטאגאמיע
 אויך קאלאניזאציע, מיט פא=
 בריקאציע, צו קומען אהין מיט
 דעם ציעל צו לעבען און איהר
 צו בעלעבען, ניט בלויז מאכען
 פאר א בית=הקברות=לאנד, אלטע
 זאלען קומען אהין שטערבען.³

שטאָרט „ירושלים“¹). דער אידן
 שער צענטראלער גאציאנאל=
 פונקט אין ארץ ישראל; דארט
 איז געוועזען די רעזידענץ פאר
 די „מלכי בית דוד“ און דיא
 רעליגיעזע אנגעלעגעהייטען —
 אין דעם „בית המקדש“. דארט
 איז אויך געוועזען דער טהויער
 פון הימעלשע אפענבארונג פאר
 דיא נביאים²). ארויסגענדויג
 פון לאנד אין גלות האט ירמיה
 הנביא אויסגעקלאגט „ציונים=
 קלאג“ אין זיין „מגילת איכה“,
 און קומענדיג צו די טייכען פון
 בבל דארט זייגען מיר געזעסען
 בעקומערט און מיר האבען
 אויך געווינט עראינערונדיג זיך
 אן ציון. דאן האבען מיר
 געשווארען דעם טרויער ניט
 צושערגעסען אין דיא העכסטע
 פריידען (ועה — „וכי לחורבן“ —

¹ בפיוט הושענות ליום ב' דסוכות, אבן שתיה" הולך וחושב כ"ב שמות, תוארים
 וכונים — לפי סדר הא"ב מאלף עד תיו — שבתם נקראה ירושלים עיה"ק, תבכ"א.
² מלכים א, יא ונב; ישעיה כב, א; זכריה ג, ב; תהלים קלב, יג. גם על
 הכתוב הנאמר ביעקב, יופעו במקום (ברא' כה, יא) הוכיחו חז"ל שהוא הר המוריה
 מקום מקדשנו, וקרא לו: „שער השמים“ (שם יד).

³ עד עכשו היו נוהגים רק הלשים וחקנים לבוא אל ארץ ישראל למצוא שם
 קבר. ומגלות בבל היו שולחים ארונות מתים לקברם בא"י, ועל זה צוה רבי ברי
 קריא בלח"כ (ירמיה ב, ד); ותבואו ותטמאו את ארצ"י במיתתם (ירושלמי כלאים פ"ט, הל' ד).

צוּם נְדָלְיָה (ר"ה יח) דער פּאָס=

טען צום אַנדווינק פון

גדליה. וואָס איהם האָט דער מלך

בבל בעשטימט, אַלס ער האָט

אַפגענומען אונזער לאַנד, ער

זאל דאָרט הערשען אין זײַן

נאָמען אויף די יודישע מאַססע,

אַבער אײנער אַנדערטרעכטן=

גער, מיטען נאָמען ישמעאל (ימ"ש)

האָט איהם געטוידט, דאָן זײַ-

גען אלע פערבלועבענע יודען

אין לאַנד צולאָפּען קיין מצרים,

מורא האָבענדיג פאַר די בבליים

צולועב דעם אויפשטאַנד געגען

זײַ, און מיר זײַנען שוין אײַנ=

גאַנצען דערווייטער געוואָרען

פון אונזער לאַנד. דױזער „תענית“

איז געבאָטען צום פאַסטען „ג’

תשרי“ ד"ה אויף מאָרגען נאָך

ראש השנה (ר"ה יח). דאָס האָט

קיין שניכות צו די תשובה טעג,

נור ווייל אין דעם טאָג איז ער

גהרג געוואָרען. דאָס האָט פאַ=

סירט 52 טעג נאָך דעם חורבן—

אַזוי פאַטרעפט אויף זײַן נאָ=

מען „גדליה“ (סדר הדורות).

ציוּר (תרגום שמות כו, טו) געמאַל=

טעם בולד, **ציוּרים**.

צוּת (כ"ק, כ"ג) געהאַרבען, פּאָלגען.

צוּלי (שמות יב, ט) געבראַטענע,

צוּלין (פסחים, ע"ד) מען בראַט.

דערפון שטאַמט „צלוּ'ט"—די

מאכלים וואָס בראַטען זיך אין

אײפּען פון פּרײַטאָג ביז מאָר=

גען אויף שבת צו מיטאָג.

צוּלה (ברא' ד, יט) בעשויצט

(שופטים ט, טו) אַ ווייבל=

כער נאָמען ווען—עדה אין אַמטערקונג.)

צוּלם (בראשית א, כו) פאַסאָן,

בולד. **צוּלם אַלֹהים**

(ברא' ש"ב) געטלויכעס געשטאַלט¹),

בל"ז הייסט עס „יודישעס אויס=

זעהן"—ניט געענדערט די

צורה דורך ראַזורען און שערען,

נור ווי עס איז בעשטימט

פון באַשעפער. **צוּלם** (דניאל ג, א),

צוּלמים (ע"ז פ"ו)—הייסען די

פּיגורען צום געטצען דינסט.

צוּלעות (שבת, קנ"ב) זעברע, ריפּפע.

צוּם (מ"ב כא, ט) פאַסט=טאָג.

צוּמות (אסתר ט, לא).

¹ כן הוא בשמוש הלשון העברית,

מכניי ה', כמו כהררי-אל'.

זיבן גוט און פרום און גייעמאנד
זאל דער פון וויסען.

צַנְצָנֵת (שמות טו, לג) וואָזע, סלוי.
צַנְצָנֵת יי"ש א באַקאַל
שנאַפּס.

צַעַר (ב"ק פד) שמערין, קוועלונג.
צַעַר בַּעֲלֵי הַיּוֹם (שבת
קכח, ב"ט לא, לב; וע"ה — חברה צעב"ח).

צַעַר גְּדוֹל בָּנִים (סנהדרין יט)
די ליבען פון קינדער האַרדעווען
און ערציהען. **צַעַר, שַׁבָּת,**
רַפּוּי וּבִשְׁת (ב"ק נו) בעצאַה
לען פאַר אלע הזיקות: פאַר
שמערצען, גוט אַרבייטען, היילען
און פאַר שאַנדע מאַכען.

צַפּוֹן (במדבר לד, ז) נאָרדען.
צַפּוֹנִית (זכח פה); זייטע
פון דער וועלט וואָס קומט לינקס
ווען מען שטייט מיט דעם געזיכט
צו מזרח זייט⁽³⁾. דער וואָרט „צפון“
בעדייטעט אין העברעאישען —
בעהאלטען, ערשמענס איז עס

צַמַח (זכריה ו, יב) שפראַסענדע
מענליכער נאַמען. בעשטימט
פון דעם גבויא זכריה אלס
גרינדער פון גאַטטעס טעמפל,
אויף וועלכען ער האָט דאָן
גבויאָת געזאָגט⁽⁴⁾.

צַמְצָם (סנהדרין ע"ו) געגוואַיגקייט,
איינמאַרקירען אין דחקות,
שפאַרענש, קוים אויסקומעניש.
צַמֵר גֶפֶן (כלאים, פ"ו) בויםוואָל.
צֵאן קַדְשִׁים (יחזקאל לו, לה)
געהייליגטע שאַף,

בעשטימטע צוא אַפּפּערוין.
צֵאָא דְמַלֵּי סַפְרֵי (מגילה כח);
אַקאַרב וואָס איז פול מיט
בוכער — „אַלמער ספרים“ —
איז אָנגערופען אַמענש וואָס
איז פועל בעלעזען און בעלערנט⁽²⁾.
צָנוּע (משלי יא, א) **צָנוּעִים** (שם
שם ד). **צָנוּעָה** (יומא גד).
צָנוּעוֹת (שבת קי"ג); **צָנוּעוֹת** (מגילה
י"ב ב"ב קכ) קנים, זיבן בעשיידען.

⁽¹⁾ הכתוב בעצמו יפרש ויתן טעם לשמו: הנה איש צמה שמו ומתחתיו יצמה
ובנה את היכל ה'.

⁽²⁾ ויש טפשים שנהגין כבוד ויקר לבעל אוצר ספרים יותר מאשר לספרא רבה,
וע"ז איתא בגמרא: כמה טפשי שאר אנשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי
גברא רבא (מכות כב:).

⁽³⁾ וסמך: צפון וימין אתה בראתם (תהלים פט, יג). ובגמרא עירובין נותן סימן
אחר: חמה יוצאת ביום ארוך ושוקעת ביום ארוך — זה הוא פני צפון.

אויך פאר דיא אויגען ⁽¹⁾.
צְפוּרָה (שמות ב, כא) דער פּאָגעל.
 נאָמען דער פרויז פון
 משה רבינו.

צְפוּרָן (ירמיה י"א) נאָגעל
 אויף די ברעגען פונגער.
צְפָרְנִים (מוי"ק י"ח).

צִיצֵה — פּראָנוֹ **צִיצִית** (במדבר
 ט"ו לח) „שויהע פּאָדען“
 אין די 4 עקען פון טלית אין
 טלית קטן.

צָרָה (משלי א, ב) בעדרענגנום,
 אונגליק, **צָרוֹת** (ברכות י"ז)

צָרַעִין (שבת ק"ח) ניט קיין
 פּעריגינער.

צוּרָה (ברכות י) געשטאלט, אויס=
 זעהען, אַפּנים. **צוּרוֹת**

(ר"ה כד). **צוּרַת אָדָם** איין גע=
 שטאלט פון איין מענשען.

צוּרַת אוֹת געשטאלט פון איין
 בוכשטאָב. **צוּרַת מַמְבְּעָה** גע=
 שטאלט פון איין מאָנעטע.

בעהאלטען פון מענשען, דען פיעל
 חראברע געלעהרטע האַבען זיך
 אונטערנומען צו צוקומען צו
 זיין פּאָליום — זיינען כמעט
 אלע אונטערנעהמער אום גע=
 קומען פון מאַנגעל און קעלט,
 ווייל דאָרט איז דער אייזמער.
 און מעהר ווי איין און שניי אויף
 גרויסע שטרעקען ווי די אויג
 פּערינעהמט איז ניט צו זעהן.
 אויך איז זי בעהאלטען פון די זון
 שניין. דערום איז ניט געזונד צו
 וואוינען אין איין הויז וואָס מיט
 פענסטער נור צו צפון זייט,
 ווייל דאָרט איז ווילנאָטש און
 עס האַדעווען זיך פיל מיקראָבען
 (ד"ה גאַנץ קליינע בעשעפּניש)
 וואָס פּערדערבען די לופט פון
 הויז און מען אַטהעקמט זיי אין
 זיך, און איהרע ליכטיגקייט איז
 אויך מעהר ניט ווי אַוודערשניין
 (אור חוזר), וואָס איז שעדליך

⁽¹⁾ זה הוא הלשון בפרקי דרבי אליעזר פיג: „רוח הצפון ברא ולא נמרו,
 אמר: שכל מי שיאמר שהוא אלוה יבוא וינמור את הפנה הזאת שהנחתי וידעו
 הכל שהוא אלוה; ושם הוא מדור למיזקים לזועות, לרוחות ולשדים, ומשם רעה יוצאת
 לעולם, שנאמר: מצפון תפתח הרעה“ (ירמיה א, יד). וכן מביא גם בילקוט איוב
 (ד' קטז). עיין ערך השלם ערך, צפון. ומה שיאמר הפדרא, לא השלמיני הוא שבהניע
 השמש לצד צפון החושך יכסה ארץ, והלילה תואר לקללה ולצרה כמש"כ: לילה לכם
 מחזון (מיכה ג, ו), אור חשך באהלו (איוב יח, ו).

צורר (מגדרין י) ד' געמיינדישע נאָמט =
וועגנדיגקייט.

צורעה (דברים ה, ב) בווענע,
וועספע, דינט אלס
ווייבליכען נאָמען.³

צורעת (ויקרא י"ג מב) אויס =
זאמין, קרעין.

צורר (אסתר ה, א) פינד, צוררים
(במדבר כה, יח) צורר

היהודים (אסתר שם) יודענפּינד.

צורר הכסף (משלי ה, ב) דאָס
פּונטעל געלד.

צורה ופנים אנגעשטאלט און
אפזינגאָמיץ — צורת הפתח
אנגעשטאלט פון איין ארעג =
גאנג — אין איין הויז.¹

צורבא דרבנן (ברכות מו)
שארפער למדן, איין
שטארקער למדן.²

צריך (שבת ל, ביצה יא) גע =
פּרויך, מוז. צורך
(הוריות י) — צרכים (ברכות לד)

נאטורליכע בעדערפנום. צריך
עיון (בספרי הפוסקים) מען בע =
דארף נאָך זעהען. צרכי צבור

¹ בנמרא, אנשי צורה (מ"ק ט). — אדם של צורה (תענית מו), פני השוכים
ביותר; נרדף עם, פני הדור (מוטה, יט). ובירושלמי (עבודה זרה פ"ג הל' א): לא
הבוט צורת משבע בימיו, ובפסחים (בבלי, קד): דלא אסתקל בצורתא דזוזא, וכן
לתכות כל דבר קראו — צורה, כמו: צורתא השמעתתא (שבת מג).

² הערוך, ערף, צרב" מבאר שהוא מל' קשה וחזק, ומוכיח מביצה ה. והפלאה:
שבערכין מבאר, מל' חריף ומוכיח מביצה ה, ורש"י תענית ד. וזכ"ר מבאר: שעל התורה
בכלל נאמר: הלא דברי כאש, והלומדה יצרב; האי צורבא מרבנן דרתח — אוריתא
היא דקא מרתחא ליה (תענית ד). וזוה המליצה על ת"ח: הו זורין בחלתן שלא
תבוה (אבות פ"א).

³ במקרא נמצא דוגמתו השם צרועה (מ"א יא, כו); וצרעה מכונה גם הדבורה
כמו: משל אומרים לצרעה: לא מדובשך ולא מעוקצך ובשתיהן יש בשמות הנשים.

ק.

ק"ש - קבלת שבת, קדיש שלום, קריאת שמע.
קרוב"ץ - קול רצה וישועה קאהלי צדיקים.

קבלה (כרבות, סב) ערהאל טונג, אויפגעהמען, אויך: איבער געגעבענע לער= נונגען, טראדיציאן (חילון קדי), איבערהויפט - „געהימלעחרע“ (חכמת הנסתר) פון עשר ספירות אונד אויפשטעלען שמות והשבעות. „קבלה אויף שחיטה“ אָנגענומען אלס מומחה צום שלאכמען. **קבלת בחרם** געהמט אויף זיך איין חרם - ווען עס איז פאלש זיין טענה. **קבלת התורה** - דעם אָנגעה= מען די געטליכע לעהרע אויף דעם בארג סיני פון דוא 10 געבאטע. **קבלת מעות** דאָס ערהאלטען געלד. **קבלת פנים** אויפגעהמען איין פערזאָן. **קבלת קנין** דאָס אָנגעהמען דעם א״נ קויף דורך איין

ק - געשמאלט דער 19=מע בוכשטאב אין „א״ב“ און 10=מע נאך דעם „יוד“, דינט ער אָנשטאט אַ צופער „100“ אָדער דעם צאהל=וואָרט „מאה“, צב״ש: „בת-ק“ (רשׁׁ יסן ריש פׁ חׁ) אפרוי פון הונדערט יאהר. ק״נׁ טעמים (עירובין, נ) 150 גרונד=זאכען. „קין אלף“ - הונדערט פופציג טויזענד.

דער „קוף“ דינט אויך אין פערקורצונג (ראשי תבות), צב״ש: **ק׳** - קבל, קרי.
קאנ׳ם - קנין אַנב סודר.
קה״ח - קדוש הח״ש.
קה״ת - קריאת התורה.
ק״ז - קל וחומר.
קו״ח - קבל וחסון, קל וחומר.
ק״י - קדיש יתום.
קיל - קדיש לבנה, קל להבין, קשה לי.
ק״ק - קדשי קדשים, קנה׳ה קדישא, קבלת קנין=קצת קשה.

אידעשע גראבע. **קבר רחל**,
קבורת רחל (בראשית לה, ב) די
 די בעערדנונג פון אונזער מוטער
 רחל. „זוך דער קבר'ת“ (איוב ג, כב)
 ד"ה: זוך דער שלאָגען צו אַ פּונג
 סטערע קארערע, נאָך פּיעל
 מאטערן זוף וווּ מיט דעם טוידט.
קדחת (דברים כה, כב) פּיעבער.
קדחת רביעית $\frac{1}{4}$
 יאָהריגע פּיבער. „קדחת פּער“
 דײַענט— נאָר ניט אויפגעטאָהן.
 „ער ווײַס קדחת“ — קען נאָר
 נישט. „האַט קיין קדחת גע“
 האט— שטארק וווּ אַ מויער.
קודם (עירובין, כא) בעפאָר אַיי
 דער. **קודם כל דבר**
 בעפאָר אללעס. **קודם מתן**
 תּוּרָה (ע"ז, כד) פאָר דעם געבען
 אונז די תּוּרָה (ועה—קבלת התורה).
קודם התנונה — פאר דער
 האַכצייט (ניסח התנאים). **קודם**
החופה (סגנון הברחה) פאר דעם
 טרויאונג. **קדמון** (פומון יגדל)
 עקסעסטרט פון פאָרהער; אויף—

בעשטימטען סומוואָל, וווּ דעם
 אָנגעהמען אַברעג פון יענעמ'ס
 קלייד¹. **קבלת שבת** אויפֿ־
 געהמען דעם שבת, בני זמן אָנֿ־
 קומען, מיט מזמורים.
קבֿלן, קבֿלות (ירוש' מ"ק פ"ג)
 פאָרריאטשטוואָ.
קובע (אבות, פ"ג) בעשטומט,
קבוע (מנחות, ד) **קביעות**
 (שם, ג) בעשטענדיגט.
קבוץ (כתובות, ח) אויפגעקליבענע
 מאַסע, קליינע געמיינדע.
קבוץ גדולות (מילת, יו) פּער־
 זאַמלונג פון די פּערטרובענע.
קבצן — זאַמלער פון גדולות,
 בעטלער. **קבצנים**. **קבצנות** —
 בעטלעריי.
קבר (בראשית כג, ד) גראבע,
קברים (שמות יד, יא)
קבורה (קהלת ג, ג) בעגרעבניס.
קברו, קברנים, קברי אבות
 די גראבען פון די עלטערען.²
קבורת המור (ירמיה כב, יט)
 עיזל בעגרעבניס. **קבר ישראל**

¹ נקרא בלי חכמים: קיין אנב סודר' (ביט, מז) ולפינים בישראל לקיים כל דבר — שלף איש נעלו ותנו לרעהו' (רות ד, ז).
² כן סגנון התמוך, ולי הפיטון; אז בהלוך ירמיה על קברי אבות' (קיעת לחים) אבל בלשון המקרא הוא 'קברות אבות' (נחמיה ב, ה).

מען זיז מוט אַפּוס; אין דאָס
זעלבע אָפּזאַנדערן זיז פּון די
וואַכען מעג צו זייער אויסגיין.
קדוש בְּבִנְיָה — הייליגען די
לכנה בני איהר בעניעט ווערען
(ועה — מולד).

קדושה (ברכות, ב). קדושות
(מילה, יו. ויקר פ' כב)

הייליגקייט, ד"ה די קדושה אין
חורת הש"ן, די ערשטע קדושה
„נקדש“ — פון שחרית און
„לעריצך“ (בנוסח אשכנז) אָדער
„כתר“ (בנוסח ספרד) איז די
צווייטע קדושה — צו מוסף; זי
בעשטייט פון 3 זאַצען: קדושה
הייליגקייט (ישעיה ו, א). ברכה —
לויבונג (יהואל ג, יב). מלכות —
גאָטט רעגירט (תהלים קמו, י). אַנֶּ־
שטאַט דעם קומט אין נוסח
ספרד כתר, אויך קומט קריאת
שמע „שמע ישראל“ ווייל עס
איז געווען אַגדה אויף קריאת
שמע ניט צו זאָגען האָט מען
אַריינגעגנבעט אין קדושה און
אזוי איז דאָס פּערבלובען¹ ווי
עס האָט פּאַסירט מוט דעם
מפּטיר (ועה — מפּטיר).

אפּאַרצייטיגער פּוסק. קדמונים
(אויב יח, ב).

קדר (ירמיה ה, כא) פּערפּונגס־
מערט. „צוקדרט“ —
צורובען. „האַנדעל מוט קדר“ —
מוט לומפען. „קדר=וויילך“
קאַפּיר.

קדר (שיר השירים א, ה) מאָטער.
„גלויבען אין קדר“ — ער
זאָל קענען העלפען צו קראַנק־
היימען דורך רויכערן מוט
קרייטער און מוט לחשים.

קדוש (שמות יט, ו) הייליג.

קדושים (ויקרא ב, ו).

קדוש וְטָהוֹר — הייליג אונד
ריין. „שפּרוינגען קדוש“ — צו די
דריי מאָל קדוש אין קדושה.
קדוש (ב"ב, קכ"א) פּערהייליגען,
אָפּזאַנדערן. קדוש

הַחַדָּשׁ (סנהדרין, א) אָנגעהמען דעם
ניי מאָנאַט (ועה — מולד). קדוש

הַשֶּׁם (סוטה, א) פּערהייליגען גאָט־

מעס גאָמען. קדוש וְהַבְּדִלָּה

(פסחים, קה). קדושות וְהַבְּדִלּוֹת

(ברכות, לג) הייליגען דעם שבת
און יום טוב מוט דעם אָנגעה־

¹ ספר שבלי הלקט סימן מ"ה בשם תשובות הגאונים.

עס זאל פארגרעסערט אונד פאר=
הייליגט ווערן, און לעבען און
פריעדען פאר כלל ישראל, וועל=
כען ער זאגט דעם גאנצען יאהר
נאך דעם עלטערונס אָבשטאר=
בען אין יעדען מאל דאווענען.
אויף יעדער יאהר אין דעם טאָג
פון „יאָהרצייט“. מאַנכע רופען
אָן זײַער זון פאר זײַער לעבען—
„אונזער קדיש“, און די וואָס
האַבען גוט קיין אײַגען זאָהן—
דינגען זײַ פאר זײַער לעבען
א קדיש זאָגער.

קדיש — פּערהייליגט, איין
מעגליכער נאָמען.

קדושים — די זיעבענטע סדרה
אין דרוטען טהייל
חומש (ויקרא יט, א-ב, כו) און
די דרייסיגטע אין חומש, אין
איהר איז פיל זימליכקייט צו
לערנען.

קדישי קדושים (ובתים פיה) גאנץ
הייליג.

קדיש (דניאל ד, י) די קורצע
תפלה וואָס ווערט גע=
זאָגט פון חזן אין דאָכטן אין
אײַנגע ערטער¹, אין 2 אַרטען:
„חצי קדיש“—א העלפט פון דעם
קדיש, און „קדיש שלם“—גאנץ
קדיש. אים זאָגט מען אויף נאָך
תהלים זאָגען, נאָך לערנען א
שיעור מיט אַ מנין, אָדער נאָך
אַ דרוש. נאָך דעם לערנען זאָגט
מען שוין דעם „קדיש דרבנן“
זײַל אין איהם קומט אַרײַן דער
גוסס: „על ישראל ועל רבנן“,
עס גיט אויף „קדיש יתום“, פאר
אבלים ר"ל². עס איז פאר
דעם נפטר אין דעם קיין אײַג=
ציגעס וואָרט נישט, נור פאר
איהם איז אַ זכיה, דאָס זײַן זון
בעט בצבור פאר די גאָטטהייט

¹ אין פּוהתין משיבנה קדשים בכל יום, עשה"כ; שבע ביום הללתיך (עשרת
זקנים באו"ח, סי' נה ס"ק א).

² תפלת קדיש קדמונים תקנה לאבלים (ע"י מסכת סופרים פי' יש' הלי' יב)
זמש"כ בסדר בית יהודה כי עוד בזמן שבת המקדש היה קים היו טריגים אבלים
לאטרו — בדתא היא, כי א"כ למה היא בשפת ארמת ולא בלה"ק? ע"כ יותר
נכון לשער כי הקדיש הוא בן גילו של היקום פורקן, כן בתכנתו וכן בסגנון לשונו,
וגם הוא בשתי דוגמאות: קדיש יתום וקדיש דרבנן, שבו ניכ הטמח לרבנן ולתלמידיהן
ולחבורתא קדישתא כהנמח עצמו של היקום פורקן השני.

מען יעקב אבינוס אַ עניקעל, און משה רבינוס—זינדע.

קמינור (ר"ה, כו. קידושין, ה) אַג= קלאַנער. **קמרון** (כתובות) קיב) אַגקלאַנע.

קמן (ברא' מב, יג) קליין, וונג אין יאהרען—**קמנים**. **קמנה** (ש"ש ה, ח) קליינע—**קמנות**.

קמנות (סוטה, מה) אַ קלייניגקייט. **קמנות המוחין**— אַ קליין קעפעלע (מוט וועהניג פער=

שטאנד). **קמניות** (ביצה, יד) קליינווארג, ווי: אַרבעס, באַבעס.

קמני אמנה (סוטה, מו) קליין גלויביגע, האַבען קיין טרויאונג אין גאָט— אז ער קען גיך און

באלד העלפען. **קמנים** (ב"ק, צב) קליין בעדערפנוס.

קמורת (שמות, ל) פערשמעקט מיט געווירצען (קאס- מעטהיק).

קמורת (יומא, לט) ובל"ז און גע= מינט דאָס זעלבע ווי: ער לע= רינט מיט איהם בלק'. **קנים** (ברכות, נד) עקזעסטרט, האַלט זיך אויף. **קיום**

קהל (שמות טו, ט) קהלה (מעלה, ג) געמינדע— קהלות (ע"ה, יח). **קהלה קדישא** (ברכות,

ט) היליגע געמינדע— קהלות **הקדש** (אה"ר) קהלת יעקב (דברים לג, ד). **קהלת ישראל**—

יודישע געמינדע. **קהל'שער** אַתרוג— געקויפט פון קופת הקהל, פיר יעדען פרי צום

בענטשען אַתרוג. **קהל'ס ליט**— בעשטימטע פור קהל'שע אינ= טערעסען, ד"ה אויף **קהל'שע**

קלאַמקע" ¹ ד"ה: דער וואָס האַפט זיך אָן די קלאַמקע פון

קהל'ס שטוב— רייסט ער פון שויטע און פון לעבעדיגע, און

פערבלייבט אַ אייביגע שטאָרט זיינער מיט אַ חזקה פאר קינדס קינדער.

קהל'ס שטוב— דו מעשצאַנסקע אופראַוואָ. **קהל'שע געלד**— אַבצאַהלונגס געלד וואָס ווערט אויפגעמאָנט פון דער געמינדע אויף קהל'שע אינטערעסען.

קרת (בראשית כו, יא) פערזאַמלער (שם מט, ט) מעגליכער נאָ=

¹ בדומא לוח במליצת כה"ג, הנביא קורא לאלה: דולג על המפתח המדבר ג"כ על אדות אלה הדיים על השבון העם (צפניה א, ט) ועי' רח"ש בהערה.

וּבְרָקִים (שמות י"ט, מז) דאָנערען
 און פּלומצען. **קול מִבֶּשֶׂר**
 (פּוּמון הוּשענא) א שטוימע פון פּער-
 קונדונג. **קול נְנִינָה** - א מע-
 לאַדוּשע שטוימע. **קוֹלֵי קוֹלוֹת**
 (ברכות, ו) גוואלדיגע געשרייען.
קוֹלֵינִית (בתוכות פו, א) שרייערין,
 מיט איהר קול'לעלע, אונטער
 פרויען. **קוֹל קוֹרָא** (ישעיה מ, ט)
 איין אויסרופענדע שטוימע.
קָלְלָהּ (דברים י"א, כו) פּלוק, שומע
 פונג. **קָלְלוֹת** (סנהדרין
 מח). **קָלְלוֹת הַתּוֹכָחָה** - די
 פּלוצונג וואָס זיינען אויסגערעכונגט
 אין די תּוֹכָחוֹת ויקרא, כו. דברים,
 כח). **קָלְלוֹת וְהַרְמוֹת** -
 פּלוצונג און באַנונג. **קָלְלוֹת**
נִמְרָצוֹת (מ"א, ב, ח) שאַרפֿע פּלוצון.
קָלְמָן - מעגלעכע נאַמען, פּער-
 קורצונג פון קלנימוס,
 שטאַמט פון גרויכישען.
קוֹלָמוֹס (שבת, י"א, נט"ו, ז) שרייב
 פּעדרע, שרייבאָהר.
קוֹלְנָדָא (ע"ז ה) דאָס הויסט
 (אויף לאַטיין): ראש
 חדש, אויף ראש השנה. דערפון
 שטאַמט דער נאַמען „קאַלענדאַר“
 אויף א יאהר לוח, ווייל ער פּאַנגט

(נט"ו, כא. פּאָה פ"א, מ"ד) בעשטעטיג-
 גונג, דויערהאַפטיג. **קיום הַמִּיּוֹן**
 דאָס אויפהאַלטען דעם ארט
 בעשעפעניס. **קיום הָעוֹלָם** - די
 וועלטלעכע געזעלשאפט זאל זיך
 קענען אויפהאַלטען. „ליגענאָאויף
 קיום“ (ירושלמי סנהדרין פ"ב, הל' ב)
 א זאלאָג, אלס גאַראַנטיע, צו
 פּערויכערין.
קל (איוב כד, יח) גרונג, פּלונק
 (ש"ב ב, יח), גיכטסווינדונג (שבת,
 לט). **קל הַדַּעַת** - ליכטזונג-
 גער. **קל שִׁבְרָקִים** (קה"ר פס'
 דור הולך) דער גרעסטער אויס-
 וואורף. **קל וְהוֹמֵר** (ברכות, כג)
 די ליכטע איזט צו פּערשטיין
 פון די שווערע. **קלות וְהוֹמֵרוֹת**
 (יבמות, ה) ערליכטערונג און בע-
 שווערונג --- אין דינים זאכען.
קלות ראש (מו"ק, כו) ליכט-
 זינגיקייט, פּרעכהייט.
קול (בראשית ג, ח) א שטוימע,
 קלאנג. **קולות** (שמות ט,
 כח) געשרייען. **קול אַחַד**
 (שמות כה, ג) איינשטוימונג. **קול**
גָּדוֹל (דברים ה, יט) הויכע שטוימע.
קלא דלא פּסיק (מו"ק, מח)
 א קלאנג אָן אויפהער. **קולות**

איספאָרצען, קלִקוּלִים. "העֵ" רויסקומען אַ קלקול" עס קען שאַרען מאַכען — אין רעלוג יעזען זינגן⁸.

קַנְיָא לָן (ב"ק, ע"ו) בני אונז איז עס בעשטימט, בעשטעטיגט וועה "קים".

קַמַח (ברא' יח ו) מעהל, פון צו מאַלטע תבואָה.

קַמִיעַ (שבת ס; כ ט"ז, יב) אַמוֹ

לעט, קמיעים (שם סא)

בל"ז — "קמיעות"; אויפשרופט, צו טראַגען פאַר אַ סגולה.

קַמִיצָן (חולין מו) גניציגער, קאַר-

גער, פאַרמאַכטע האַנד⁴

קַמִיצָנִים, קַמִיצָנוּת.

קַנְיָה (בבב"ב ת, יד) אויפערזוכט,

גיידען (אבות פ"ב), "קַנְיָה

זיך אָן פון ניי יאָהר און בעֵ צייכענט יעדער ניי מאַנאַט פון אַ נאַנין יאָהר. "קאַלענדאַ" פלעגט מען אויך אַנרופען בני אונז דעם רבי'ס אַרויספאַהרען צו די אַרױ מיגע ישׁובֿים פון זיין שטאָרט נאָך ראש־חַדש געלד¹.

קַלְסֵתֶר פְּנִים (ברכות ה) פּהֵי

זינאַמיע, געזוכטסציגע.

קַלְפָּה (פנהרין, יו) באַלטאַרי-

רען — קַלְפִּיּוֹת (ירושלמי יומא, פ"א מ"א)

קַלְיָפָה (פסחים ע"ו) אַנצעפעגעס,

קַלְיָפוֹת (ועה, דבוק"2)

"קַלְיָפַת הַשּׁוֹמֵם" (ברכות, גה)

דאַס שאַלעכטיג פון קנאַבעל.

קַלְקוּרָא (קהלת י, י) תרגום ירוש

ויק' יו, טו) פערדערבען

¹ קלנר'י הוא שם של כל יום ראשון לשמינת החדשים, מן החדש הראשון יאנואר. עיי ערוך השלם ערך ינוברים, ועיי פיי תפארת ישראל לסדר מועד על משנה גי פ"א דעבודה זרה, ומאמרו "שבילי דרקיע" אות נ"א, ד"ה: השבון חדשי חמה.

² בלי האגדה הוא הוגשעל הפרוי: "רימון מצא, תוכו אכר קליפתו זרק" (דנינה, טו); וכן קליפת השום. ובלשון ההמון קוראין "קליפה" לדבוק ורוח רעה, עייפ למודי הקבלה, ומקורו הוא בתרגום של "ויקרא יג, ב) ומין ננע שאי אפשר להפטר ממני (עיי ערוך ערך, "קלף").

³ וברדלז, כל המקלקלים פטורים (שבת קו). — משום מלאכה בשבת.

⁴ קימץ הוא חופן מל': "קמץ הכהן, ולכן הכילי נקרא קמץן שחפני סנור ומסנור מתת, הפך הניכר שהוא פתחה ידו. וכן הלשון בתנחומא (תולדות ה'): צבי כשדוא ישן, עין אתה קמוצה ועין אתה פתודה.

קִיסָר (מטיו, נו) קניזער, קיסרים, קיסרית קניזערוין.

קערה (שמות, לו, סז) שיסעל, קערות (במדבר, ו, פד).

כ"ב (נו) א געשור מיט א טועפקייט, עס זאל קענען איינהאלטען פלו-סיגע. „הויבען די קערה“—אויף וועלכע עס איז די „סדר-מצות“ צו ווייזען לכל המסובין, זאגענדיג „בהא לחמא“. „שטעלן א קערה“, אָדער: „זומען ביי די קערה“—וואָס מען שטעלט א טעלער ערב יום כפור אין שוהל-אריינגאנג, צואיינקאסירען עליות געלד און צוגעזאגטע נדרים ונדבות פון א גאנץ יאָהר, וואָס געהערט צום שוהל הכנסות. און אויף אנדערע צדקות.

קוף—נאָמען דער 19=טע אות פון דעם אלף-בית.

קפדה (מטיו, עט) פאראיבעל געה-מען, קפדן (אבות פ"ב) שטרענגער, פונקטענאָר.

קפיצת הדרך (סנהדרין, צה) צוזאמענציהען, אייג-

שנאה (ברכות, יז) גייד און האס. **קנה** (ש"ב א, יז) קלאַנג, טרויער=ליד, „קניות“ (דה"ב לה, כה). **קניות לתשעה באב** קלאַנג צום 9=טען אָב—איבער דעם וזרבן ירושלים.

קונה (דברים, כה, סח) א קויפער, קונים. „קונה הכל“ קויפט אללעס, וואָס עס מאַכט זיך⁽¹⁾ „קונה שלמות“ פערשאפט זיך פאַלקאָמענהייט. **קונה שם** (ש"ב ת, יז) ערווערפט זיך אין בע-רוף, קניה איינקויפונג. **קניות קנין** (אבות פ"ב) איין ערווערפונג דורך אַ בעשטימונג (ועה—קבלת קנין) אויף די שטעללע פון גע-שריבענע תנאים.

קניניה (כ"ב, יז) געמיינשאפט.

קנס (כ"ק, יד) געלד-שטראַפּע.

קנסים (פסחים, כט) **קנסות** (סנהדרין, ח) „קנס'נען“ בעשטראַפּען, פער'קנס'ט— פערלאַבט, מיטאָ בעדינג פון געלד-שטראַפּען, ווער פון ביינע צדדים עס וועט זיך ענטזאָגען (קודשין מו ע' ערוך).

(1) זולתי התואר להקביה, קונה שמים וארץ (ברא' יד, יט) או בתפלת אבות, וקונה הכל. לאמר: שרכש לו הכל עי' שברא ויצר הכל.

בלויז א ריכער, דערום קומט עס
אויף וויפלונד **קצינה** (זעה—גיד).
קצר קורין. **קצור** אַפּקורצונג,
קצורים; **קצרין** (ברכות
לד.) „מאכט בקצור“—ניט מארנך.
„קצור פון אלע קצורים“. **קצור**
ימים (מס' מדות פ"ג) פּערקורצונג
די לעבענס טאגע. **קצור שלחן**
ערוך נאָמען דער בוך אין וועל-
כען עס קומט אין קורצען בע-
שלוס אלע דינים פון ספר „שלחן
ערוך“ (זעה—שלחן ערוך).

קריאה (ברכות, יג) פּאַרלעזונג.
קריאת המגילה (מגילה
פ"א, מ"ד) דאָס לעזען די ראַללע
פון פורים געשויכטע, ד"ה: מנילת
אסתר. **וקריאת התורה** דאָס
לעזען אין דער תורה, די פרשה
וואָס איז איינגעטיילט פּיר יע-
דען שבת אָדער יום טוב ותענית
צבור. **קריאת שמע** (מנחות צט)
דאָס ליעזען די פרשה „שמע
ישראל“ מאַרגענס און אַבערנס
(זעה—שמע ישראל).

קריא (ברכות פ"ב, מ"ז) דער לע-
זער אין דער תורה, ד"ה
דער בעל קורא.

קרואים (ש"א מ, יג) געלאָדענע
פּערבעטענע צום מאַלצייט.

שפּאַרען וועג, ד"ז איז: „קפיצות
הארץ“ (חולין צא).

קין (דניאל יב, ו) ענדע. **קצים**
(ע"ו סא:), **קציץ** (סנהדרין צו:)

די ענדע פון לאנגען גלות (סנהד,
צב: כתובות, קיא) און די ערשיינונג
פון די גאולה שלמה וואָס זי
איז געזאָגט פּערשטעלט אין
דניאל'ס חזיונות, וואָס וועט זיין
במהרה בימינו.

קניצי של יוד (מנחות כט, לד,
לה) דער תג (אויבער-
שטער שפּיצעלע) וואָס איז אויף

דעם בוכשטאב „יוד“— האָט
אויף פּועל צו בערײַטען.

קצה (שמות טו, לה) ברעג, דאָס
לעצט, אויף אַנפּאנג, ווי

קצת הוליה— ערב קראַנקי.

קצב (ביצה יא) פּלויש-האַקער—
קצבים (שם, כה:), **קצבתה**.

קצבה (כתובות מ, ש"ד פ, כה) בע-
שטומונג. „נעהמט קצבה“—

ערנעהרט זיך פון צדקה געלד,
וואָס איז בעשטומט אויף שטוצע
פאר געפאלענע מענשין.

קציץ (ישעיה ג, ו, ירושלמי גמין פ"א)
פּורסט, **קצינים** (מכילת, א).

אַבער אין זשאַרגאָן הייסט עס

קָרְאִי, קְרָאִים — קראימען. אסעקמען וואס האלטען ייִד אין אידושישען גלויבען במקצת—אָננעהמענדיג די איִ= דעע פון איינעם אפארצייטונגען מיט דעם נאָמען „ענין“: „נאָכצו“ געהן דעם פסוק אין מקרא בוכשטאבלוך“ דאָך קומען זיי נישט אויס אָהן די תלמודישע ער= קלערונג, צב”ש: וואו צו שעכ= טען אבהמה, וואָס צו מהלין, און ווי ייִד צו פּינגען אין דעם יום כפור טאָג א. ד. ג. וואָס עס איז נישט געוואָנט בפירוש אין דער תורה, און עס ווערט אויסגעפיהרט ביי זיי ווי ביי אונז ווי עס ווערט ערקלערט אין תלמוד י.)

קָרֹב (רות ב, ב) פּערוואַנדטער. **קָרֹבִים** (דברים ד, ז.) **קָרוֹבָה** (ע”ז יז.) **קָרוֹבוֹת** (פסחים קיח:). **קָרוֹב וְנֹאֵל** (ויקרא כה, כה) פּערוואַנדטער און ערלייזער. **קָרוֹב לְאַרְבָּעִים** נאָהענט צום פּערציג יאָרהייגען עלטער. **קָרוֹב לְמַלְכוּת** (ב”ק פ”ג) האָט אייג=

נאָנג אין רעגירונגס אַנשטאַל= טען, האָט אויפּטראַגע מיט הויכע בעאַמטע. **קָרוֹבִים לְמַלְכוּת** (גיו”ט). **קָרוֹב לְמִקְחָהּ** נאָהענט צום ווירדונגען פּרטיז. **קָרוֹב לְמִיתָהּ** האַלט ביזן שטערבען. **קָרוֹב לְרוּחַ** נאָהנט צום פּער= דיענסט. **קָרוֹב לְשֹׁכֵר** (ב”מ סד) נאָהענט צו בעלאָהנונג, צום פּער= דיענסט. **קָרוֹב בְּעֵינַי** (יבמות קט) עס שיינט פאַר ריכטיג. „אױַטער קרוב“ — ווייט אין פּערוואַנדשאַפט.

קָרְבָן (ויקרא ג, יג) אָפּפּערגאַבע. **קָרְבָנוֹת** (שמו”ה, פ”ל) צו פּערברענגען א בהמה אָדער אַ עוף, אָבצוקומען פאַר וועלכע עס איז אַזינדע. ביז די שפּעטערע צייט= טען האָבען די נביאים הקדושים געוואָלט אָפּגעוואָהנען דער פון אינגאַנצען און אויף דעם אַרט פּערפלאַנצען מעשים טובים, פון צדקה וחסד. דער ערסטער נביא שמואָל האָט שוין אַרויס= געוואָנט זיין מיינונג אין דעם

1) מנין לשחיטה שהיא מן הצואר וכו' (חולין כז); מנין למילה שהיא באותו מקום וכו' (שבת, קח), וחמשת עניי ייב כמפורש במרא (יומא, עד).

גרונד קאפיטאל. **קָרָן וְרֵחַ**
 דער גרונד קאפיטאל מ'ט
 דעם פראָפּיט. **קָרָן הַצְּבִי** (כתובי)
 קה"ה) הירשען האָרען, אַ ביישפּיל
 אויף אַ זאָך וואָס איז אַרײַנגע-
 קומען אין אַזעלכע הענד וואָס
 מען קען שוין צוריק ניט האַפּן,
 ווייל אַ הירש לויפט אַוועק גוף
 (רײַ כצבײ). **קָרָן קִימָת** (פאה, שם)
 דויערהאפטער קאפיטאל, פאַנד.
קָרִיעָה (מ״ק כב), **קָרִיעוֹת** (שם,
 13). אײַנרײַסען אויף זיך
 דו קלייד צום צײַכען פון טרויער.
 „רײַסען קריעה“⁽²⁾. עס איז קורע
 צו זײַן“ (מ״ק כב). עס איז גרויס
 דער טרויער. **קָרִיעַת יָם סוּף**
 (פסחים קיח, סוטה ב). דאָס אײַבער=
 רײַסען דעם וואַסער פערבונדונג
 פון דעם רוײַטען מעער וואָס
 הײַסט: „נעשפּאַלמען דעם ים“.

רוכטיגען זינן פאַר שאול המלך⁽¹⁾
 ביז דוּא חכמי התלמוד האָבען
 אײַנגעפּוהרט תפלות אַנשטאַט
 קרבנות (ברכות, כו). בעדאַרף דאָס
 אויף זײַן מיט דעם זעלבען פּרײַ-
 ציפּ וואָס די נביאים האָבען פּער-
 לאַנגט בײַ קרבנות—מעהר טהאָן
 גוטעס אַלס פּיעל זאַגעכטס.

קָרְבַּן מִנְחַח סְדוּרָה — דער
 טיטול בלאט פון דעם
 געבעט בוך מיט דעם זשאַרנאַני-
 שען אײַבערועצונג, פּיר פּרויען.
קָרְחָה — די 5-טע סדרה אין
 4-טען טהייל חומש (כמד'
 טו, א — יח, לב) זי בעלעהרנט:
 גיט מקנא צו זײַן דעם וואָס
 שטעהט העכער, דער בעשטימ-
 טער פערבלייבט און דער בעל
 מקנא זינקט נאָך מעהר אַרונטער.
קָרָן (פאה פ״א, מ״ה; תרומות פ״ו).

⁽¹⁾ ש״א טו, כב; החפץ להי בעולות וזבחים כשמוע בקול ה' וגי; וכן בישעיה
 א, יא — יד; למה לי רוב זבחים יאמר ה' וכו' ומסים; דרשו משפט' וגי; וכן
 בירמיה ז, כא — כג ועוד הרבה בדברי הנביאים; כי חסד הפצתי ולא זבח ודעת
 אלהים — מעולותי (הושע ג, ו). וכן בכתובים: תתלים י, ז; נא, יח — יט;
 משלי כא, ג ועוד.

⁽²⁾ לקרוע הבגדים מצער ואכל מציעו את יעקב אבינו הראשון — בהתאבלו
 על יוסף בנו (בראשית לו, לד); וכן הוא הראשון להוציא את רש אהבה וחיבה עי
 נשיקה (שם כט, יא) שרבים מחוקרי קדמוניותה מראים עליו בעל המצויא הראשון,
 דבן מצאטוהו הראשון לחוזה חיותות — בברכו את בניו לפני מותו (שם טז).

דאָס דינט פאַר אַ בײַשפּיל פאַר
יערען שווערונגקײט. קרוֹזעֶה
ובלויז אַ בגערױסען און
אַבעלאָזען.

קרקע (במדבר ה' יו') באַדען,
גרונד, לאַנד, פעלדער.
קרקעות (כתבוות, פו').

קורת רוח (אבות פ"ד, יבמות סו)
בערוהונג דער געמוטה.

קשה, קשיה (פנהרין, עב) האַרט,
שווער — צו פער=

שטײן. קשיות. קשה כּבֶּרֶל
(פנחות צה) האַרט ווי אײזען. קשה
להוציא — שווער ארויסצו=
בעקומען. „נישט קשה“ ניט
שווער, ליכט, צימליך. „בליבט
אַ קשיה“ — בליבט אַ פראַגע.

אינפערשטענדליך. „אַ קשיה אױף
אַ מעשה“, „אױף אַ מעשה פּרענט
מען קיין קשיה“, עס קען אַרעם
פאַסירען. קשה עורף (שמות לב,
ט) האַרטנעקיג. אױז רופט אָן
משה רבנו דעם האַראַקטער פון
אונזער יודישע פּאַלק, מיט דעם
זײ צו פערטהיידגען וואָס דאָס
איז אַ מעלה צו דעם פּעסטען
האַלמען זיך אָן די רעליגיע ווען
אױף האַבענדיג פּול צער און
צרות צוליב איהר. אַ קשה (שא
כה, ו) אַ האַרטער מענטש.

קשר (מ"ב יא, יד) בונד. קשר
של תפילין (מנחות ל"ה)
דער צוזאַמענבונד די רצועות
פון די תפילין (ועה — תפילין).
קשת (בראשית ט, יד) רעגענבויען.

ר

ר' אַלף — 200 טויזענד.
רמ"ח אַבְרָהָם —
248 גליעדער — אין מעגלובקען
קערפער.
אױף קומט ער אין פּערקורצונג.

ר' דער 20-טע בוכשטאב
אין „א"ב“, רעכענט זיך אַ=
שטאַט אַ צופער „200“ אױף
אַנשטאַט דעם וואָרט „ראַמ"ם“
אַדער „שתי מאות“, צב"ש:

ר"ת), אליון אָדער מוט נאָך
 בוכשטאָבען צוזאַמען, צב"ש :
 ר' - איז צו לעזען : בפי.
 רבש"ע - רבנו של עולם.
 ר"ג - רבינו גרשם.
 ר"ה - ראש השנה.
 רה"ק - רוס הקדוש.
 ר"ח - ראש חודש.
 רח"ש - רב, סגן שמש.
 רז"ב - רזבל קסוף.
 ר"ל - כחמנא לצלן, רוצה לומר.
 ר"מ - רבי מאיר, היש מתיבתא.
 ר"ן - רבינו נסים.
 ר"ת - רבינו פס, ראשי תבות.

ראה-די 4 טע-סדרה אין 5 טען
 טהייל חומש (דברים יא
 כו-טז, יח) און די 47 טע אין
 חומש. דאָרט איז אָנגעזאָגט
 אין פועל שטעלען (שם יב: ה, יא
 יג)-ווי דער רלב"ג מאַכט אויפ-
 מערקזאם-צו דיענען גאָט אין
 איין בעשטוממען אָרט-ניט אַנ-
 מאַכען פיל קלויזען; אויף דורך
 אַ בעשטוממען מעגשען דאָרויף,
 ניט פון מאַרק אַ מעגשען שטע-
 לען פאר אַ פאַרבעטער צו גאָט-

מעס דינסט (כמד' יו, ה, שם יח, ד).
 רואה (ש"א כו, יב) זעהט. רואה
 ואינו נראה (ברכות, י.
 חנינה, ה:) ער זעהט און איהם איז
 ניט צו זעהן. רואה השבון-
 קאנטראָלער. „זינט רואה"-היט
 צו, ניט אַכטונג.

ראובן (בראשית כט, לב) זעהט
 א זאָהן! (1). יעקב
 אָבונג'ס ערשטער זעהן פון לאה'ן.
 די מוטער האָט איהם אזוי אַנ-
 גערופען פון פועל פרייד צוליעב
 פערפלאַנצען לעבע צום מאַן,
 וואָס ער האָט רחל'ען געליעבט
 מעהר פון איהר (שם כט, ל). פון
 איהם שטאַמט דער „שבט ראובן"
 וואָס האָט געצווילט-פון מצרים
 הערויסגעהענדיג 46,500 מאַן
 (כסדר, א, כא), אויף נאָמען פון
 איין אַמזרא (ירושלמי שבת פ"ו.
 כתובות פרק י"א).

ראוי (ע"ו, כד) ווירדיג, טויגליך.
 ראויים (תנחומא בהעלותך טו).
 ראוי לברכה - עם איז וויר-
 דיג דאָרויף צו מאַכען אַ ברכה.
 ראוי להוראה (שבועות, יח) וויר-
 דיג צו פסקענען שאלות.

(1) כן חלקו חז"ל שמו, כאלו כתוב בשתי מלות: ראו-בין (ברכות, ו).

רְאִיָּה (תנינה ב.) דאָס זעהן. „א שטארקע ראיה“, „אויפטע ראיה“; דאָנענען איזט: „א שוואכע ראיה“, „אקורצע ראיה“ (קורצזיכטיג).

רְאִיָּה (ברכות יא) א פעוויזן א פאקט — **רְאִיּוֹת** (שבת קד.) „אראיה האָט איהר“. „א ראיה ווי גאָר נישט“.

רְאָה (חולין מב. תמיד פ"ד) לונגן.

רַב (אסתר א, ח) עלסטער, **רַבֵּן** לעהרער (אבות פ"ג) **רַבָּנִים**

רַבָּנָן (גדרים ב.) **רַבְנֹת** (פסחים פ"ו) לעהרערין. **רַבִּי** (כ"ט פ"ד)

ראפונער. **רַב הַבּוֹרֵל** — גראנד ראפונער. **רַבִּי מֵאִיר בַּעַל הַנֶּסֶם** (ע"ו י"ח) דעם תנא פלעגט

טרעפען אָפּט נסים, דערום איז מען מנדר אויף ר' מאיר בעל

הנס, ביי ערווארטען איין גוטען געשעהעניס, טראָן דעם וואָס ר' מאיר בעהויפטעט: דאָס

בעסטע איז — פאָרט ווי דער פּוסק זאָגט אין קהלת: בעסער

איז מען זאָל זיך קיין גדר געבען (גדרים ז.). „רבי געלד“ א שאַדען וואָס קומט פון דעם זיין גוט ערפאהרען, ווייס מען שוין צו זיין פאָרויכטיג. פירט זיך אין רבנישען סטרוי — „מעשה רב'ל“ (ברכות נה.).

רַבּוֹתֵי (תנינה ה.) מינע הערן (1) **רַבּוֹתֵינוּ** (כתובות סג)

רַבּוֹנוּ שֶׁר עוֹלָם (שם ד, ב.) **רַבּוֹנִיָּה דְעֵלְמָא כּוּלְיָהּ** (תענית כה.) הער פון דער גאַנצער וועלט².

רַבִּינוּ בַּחֲיוֹ — ער רופט זיך מיט דעם נאָמען

הדין הספרדי. פון זיין פירוש אויף תומש (בדרך דרוש). ווערט

אָפּט געבראַכט אין טייטש תומש „צאינה וראינה“. דער זעלבער

„רבינו בחי“ האָט געמאַכט דעם וויכטיגען ספר „חובת הלבבות“,

ער גיט אויף איבערזעצט אויף יודיש דייטש.

רַבִּינוּ גְרָשׁוֹם (ועה — „בהרם דרבינו גרשום“).

¹ יש רב תואר לארון ביחס עבדו, כמו: רבו מוסר לו שפחה כנענית; והעיקר התואר למורים, כמו: שמעתי מפי רבותי (סוכה, כח.)

² נרחק עם, מריה דעלמא כוליה המרגל בליז, ובלשון הנמרא איתא, מריה דאברהם (שבת, כב.) תואר להקביה — זה שאיורים אלו אברהם (פסחים, קיז.).

בְּמִימְרָא (ברכות, ד) א מְנוּט
 דויערט ווו איזסאָנען א וואַרט.
רִנְנוּ (איוב ג, כו), **רִנְנוּא**, **רִנְנוֹת**
 (קידושין, מא) צאַרין. ערנגנס.
רִנְנוּ (קידושין, ט) — **רִנְנוּגִים** (ש"ר
 פ"ו) צאַרניגע, גערוויסע,
 ליכטע אויפגערעקט צו ווערען.
 „דער־רִנְנוּען“ פערבויווערין.
רְנִיף (תענית, טו) געאיפט (שם,
 כ: פסחים, צא) געוואָהנט.
רְנִילֹת (ברכות, כב, שבת קטז),
 געוואָהנהנט.
רְנָל (שמות, כא, כד) פּוּם. **רְנָלִים**
 (יוקרא, כא, יג).
רְנָל (פסחים, ח) פּוּ ע ר ט אַ ג .
רְנָלִים (שמות, כג, יד). „רנל
 געלד“ געשאנק צו יום טוב, פּוּר
 דוחאָוונע ליב.
רוּדָה (משלי, כה, א) פערפאלגט,
 פערפאלגער. **רְדִיפָה**
 (ירושלמי ב"ק פ"ד). **רְדִיפּוֹת** —
 פערפאלגונגען. **רוּדָה אַחַר**
הַכְּבוֹד איז גערען מען זאל
 איהם בעעהרען. **רוּדָה שְׁלוֹם**
 (אבות פ"א, יב) יאָגט נאָך צו

רְבִי רַבּוֹת — מיריאַרדען.
רֹב (ב"ק, כד) מעהרהיט, **רְבִים**
 (שמות, כג, ב). **רֹב דַּעוֹת** (שבועות
 מא) די גרעסטע טהייל מיינונגען.
רֹב פּוּם — די גרעסטע טהייל
 אַכטרוינקען פון באַקאַל.
רְבִית (ב"מ, ס) צינוען, וואַכער.
 ד"ה עס פערמעהרט זיך
 דער קאפוטאַל. **רְבוּתָא** (כתובות
 סג, חולין צא) אַ גוּמאַ, פערגרע־
 סערט, מערקווירדיג.
רְבִיעִי (בראשית, א, יט) דער פּוּער־
 טער, **רְבִיעִית** (במדבר
 כה, ז) אַ פּוּם פון אַ פּוּערטיל
 קוואַרט, צו קדוש און צו הברלה
 (פסחים קט).
רְבִיקָה (בראשית, כב, כ) די דוקע¹.
 נאָמען דיא 2=טע פון
 אונזערע אמהות, די פרוי פון
 יצחק און מוטער פון יעקב.
רְנֵע (תהלים, ל, ז) אויגענבלוק —
רְנֵעִים (ישעיהו, ג) אַרנע—
 איז אַ מְנוּט, דאָס הייסט 1/60 פון
 אַשטונדע. **רְנֵע מְנוּחָה** איין
 אַויגענבלוק רודהע. **רְנֵע**

¹ כן מתרגם המלמד האשכנזי טענר במהברתו "Namenbuch" לשמות האשכנזים, והוא מלי, עגל מרבק' (ש"א כח, כד); ובגמרא: הכניסה לרבקה' (ב"מ ל). הכנים הבהמה להאבום (קריפפע), שמפטים שם העגלים ליהותם שמיים ובריאים.

רִיחַ (בראשית ה, כא) גֶּעְרוּךְ, דּוּפֵט,
רִיחוֹת (שחש"ר פס' לרוח).
רִיחַ בְּשָׁמִים א גֶּעְרוּךְ פּוֹן גַּעֲ
 וּזְרִיעֵן, **רִיחַ בֶּן יַעֲדָן** (רש"י עה"ב
 ברא' כו, כו), **רִיחַ מִזֵּב** (ברכות, מ)
 גוּטְעֵר גֶּעְרוּךְ, **רִיחַ רָעָה** (שם,
 כה) שֶׁלְעֻכְמֵעֵר גֶּעְרוּךְ, גֶּעֻשְׁמֵאֲנֵק.
רַחֲבֵת (בראשית לד, כא) גֶּעְרָאָם.
 "לַעֲבֹעַן אֵין רַחֲבֵת" אֵין
 בַּעֲקוּוֹעֵמֵלִיכְקֵיט, גוּט גֶּעְדְרִיקֵט
 פּוֹן מֵאַנְגֵּל און גוּט.
רַחֲמִים (ביצה, כג) מִזְהֵלֵעַ,
 מוֹהֵלְשְׁמִינֵעַ.
רַחֵל (בראשית כט, ל) מוּטְמֵעֵר=
 שָׂאָף²). נֶאָמְעֵן — דו
 רִוְטֵעַ פּוֹן אונזערֵעַ אַמְהוֹת.
 יַעֲקֹב אָבִינוֹס בַּעֲלִיעֵבְטֵעֵסְטֵעַ
 פּרוּי. זֵין הָאָט אֵיהֶם גֶּעֲבֶאָרְעֵן
 דַּעַס יוֹסֵפֶן און בְּנִימִין.
רַחֲמִים (שבת, קנא) עֶרְבֶאָרְמוּנֵג,
רַחֲמָן (ב"ב קמ"ה) בֶּאָרְמֵ=
 הַעֲרִיצִיגֵעַ. **רַחֲמָנָא** (גיטין, יו):
 בֶּאָרְמֵהַעֲרִיצִיגֵקֵיט, אַזוּי רּוּפֵט

שֶׁאֲפֵעַן פּרוּדִין, "רודפ'ן, רודפ'ט".
רוּחַ (בראשית לב, יו) אַבְלִיז, אֵינֵ=
 טַעְרוּוֹאַל, אוּיך; פֶּאָרְטֵהֵייל,
 פֶּעֲרִוּנְסֵט, צוּנזֵעֵן (ט"ק, יו).
רוּחִים (יזמא כא), "גֶּעְהֶאָט רוח"
 פֶּעֲרִוּעֵנְט אֵין עֶסֶק. זִינְעֵ גַעֲלֵד
 גֵיט אוּיף רוחים" (זע—מרויח'ער).
רוּחַ (בראשית א, ב) זוּגֵד, גֵיטֵט,
רוּחוֹת (תהלים קד, ד). **רוּחַ**
נְבוּרָה (ישעיה י"א, ב) הַעֲלֵרֵעַנֵּ=
 מוּטְה. **רוּחַ חֲכָמָה** (שם, כ"ד לד,
 כ"ג) גֵיטֵט דַּעַר וּזְיִזְהֵיט. **רוּחַ**
חֲקִידָשׁ (ברכות ה), הֵיילִיגֵעַ גֵיטֵט.
רוּחַ שְׁמוֹת (סוטה, ג) דוּמְעֵר
 גֵיטֵט. **רוּחַ רָעָה** (שופטים ט, כב),
רוּחוֹת רָעוֹת — שֶׁלְעֻכְמֵעֵ גֵיטֵט=
 טַעֵר. "אֵ אַמְת'ר רוח" — אֵ שְׁטוּרֵ=
 מוּשְׁעֵר מַעֲנֵשׁ. "א רוח אֵין אֵיהֶם
 אַרְיִין" (סוטה ג) אֵ גֶעוּוֹאֵינְלוֹכֵעַ
 קֵלֵלָה בֵי פֶּאָלְגוּשְׁעַ חֲסִידִים¹.
רוּחַנִיּוֹת גֵיטֵטֵלִיךְ, אונקֶערֶפֶּעֵר=
 לִיךְ; "אַרוּחַנִיּוֹת מַעֲשֵׂה" גוּט
 קֵינ שְׁטִיפֶעֵר מֵאַטְעֵרִיעַ.

¹ הכתוב מלמדנו: עושה מלאכיו רוחות'—רוחות ממש, לדעת הרמב"ם זל, ולא שדים ודילין ושמואל אמר: הכל ברוח" (ב"מ קז). הרוח המנשב מחליא ומבריא. אדות פעולות הרוח עיי מדרש תהלים כו, ויק"ר כד.
² בן מתרגם טענר לפי עסקה בבית אביה, שמי; ורחל באה עם הצאן ועיי כי רועה היא" (בראשית כט, ט). וצאן נקראו גם רחלים (שם א, לח; שם לב, טו) ונאמר, וכרחל לפני גוויח' (ישעיה נג, ז).

„אנטראָגען רכילות“ הייסט,
דאָס איבערגעבען איינער פון
צווייטען שלעכטע נאָכרייד.

רְמָאִי (קידושין נט, ע"ז יט) בע=
טרוינער, **רְמָאִים** (ב"מ מו).

רְמָאוֹת (ב"ב קכ) בעטרוג.
„געלער רמאי“ — צו דעם איבער=
ציינונג איז מען געקומען אז
דאָס מעהרסטע שווינדלער זיינען
אונטער געלע⁽²⁾. דער איינפול=
דונג קומט פיליכט פון דעם,
ווייל מיט דעם האַראַפּאַרפּ איז
אויך דער ליסטניגער פּונם; אָבער
אין דעם בּוֹכּל איז געזאָגט אין
אַלגעמיין, דאָס אין אַלע ראַסען
גיט עס בעזעס דיא מאַסען
(כראשית ה; שם ה; כא).

מען אָן דעם באַשעפּער, ווייל
ער ערבאַרמט זיך איבער אַלע
זיינע געשאפּענע (תהלים קמה, ט).
רְחֻמָּאֵי לְצַדִּיק (שבת, פד), דער
ערבאַרמער זאל רעמען.
רְחֻמָּנוֹת (יבמות סד), „רחמנות
פנים“ — שטעלט אָן אַגרוֹמאַסע
ווי אַ הילפּלאַזיגער צו בעמיט=
ליהען. „בעט זיך רחמים“ פּאָ=
דערט מיטלייד.

רַחֲ"שׁ — פּערקורצונג פון „רב,
הזן, עמש“ (ועה — „כלי קדש“).

„אַפּרוכטען רח"ש“, הייסט: אָב=
צאהלען זיי זייער איינקונפטע פון
אַחוּפּה אָדער צו אַברית⁽¹⁾.

רַחֲ"ל (דברים כ, ה) ווייכהערציג.
רְכִירוֹת (ירושלמי פאה, פ"א ה"א)
קלאַטשערני, פּערלוימדונג.

⁽¹⁾ פה מקום אתי להערות שעל דברת שומרי משמרת הקדלות היתה הנבואה
הראשונה בשמואל בתוכחה מנולה על בני עזי: על פחוטתם ועוותם, בלקחם בחזקה
מתנת הכהונה (שיא ב, טו); וחזות קשה הונג לו: „אם יתכפר עון בית עלי בובח
ובמנרה — עד עולם!“ (שם ג יב — יד).

⁽²⁾ התשבי כתב בשרש „צבעי: הוהרו מן הצבועים“ (סוטה כב), פי' אדמוני
בטבע, וצבע שערו אדום, כי רובם הם רעים בטבע. וספר „ברכת משה“ כתב,
שנרמז בתורה: „שער צהוב — וטמא אותו הבהק“ (ויקרא יג, יב). וכן איתא בסי'
שבילי אמונה (עתיב ד, שביל א) ובחזרת משלי הקדמונים מאת דרי' ליינסון רב
דשטוקהולם, וכן ראיתי באלפס והבאתי ראיה ממקרא זה: „והוא אדמוני“ (ש"א טו, יב)
וכתיב בו להלן, כי אמר אלי ערם יערים הוא — (שם כג, כב), ובפתחם אשכנזי: „אין
ראטער פארד איז א בעטרוינער, והרוסי יאמר:

„Рыжий Красный, --- Народъ опасный“.

רפואות" הילפסלאזע מוטעל.
 "דער צו איז דא ארפואה" (כתובות,
 קיא) א מוטעל, אעצה.

רפאל (דח"א כו, ו) הייל גאט.
 מעגליכער נאמען, אין
 תלמוד איז מיט דעם בעגענט
 הימעלשע בעגעזונג (כ"ר פ')

רצח (דבר, ד, מכ), **רצחון** (מוטה
 מד) מערדער. **רוצחים**
 (מכות, ט), **רצחנים** (מוטה, פט, ז),

רצחנין (בבלי שם מז), **רוצח**
היער — א מערדער וואס לויקערט
 אין וואלד. **רציחה** (סנהדרין, לה),
 מערדעריי. **רציוחות**.

רצון (דברים, לג, כג) איינזולגונג,
 צופרודענהייט.

רצועה (ברכות, כג, ז) רועמען,
 באנד, **רצועות** (וכתובים,
 ז), "רצועה צו מלקות" (כ"ב, ו);
 "רצועות צו תפילין" (מוק, כה, ז).

ריק (נחמיה, ה, יג) לעערע מעגש.
ריקים (שופטים, ט, ד).
 לייכטזונגע. **ריק שפריקים**
 (במדב"ר פ"ד, יד).

ראש (ברא' ג, טו) קאפף, **ראשים**
 (כ"ב י, י). אויך הויפטמאגן,
 אגפיהרער, עלסטער (במד' יד, ד).
 ערסטער (שמות, יב, ב). **ראשית**

רמו (שבת, קו) אַנדריטונג, אַג-
 ווינקען. **רמוזים** (שם, קיג);
רסוק אכרים (חולין, נא); צו-
 ברעקלען די
 גלודער — איז געזאגט אויף
 אשלעכטען אַבשינט.

רע (ברא' ג, ה), **ביזע**, שלעכטע,
רעים (שם יג, יג), **רע עין**
 (משלי, כג, ו) **ביזע אויג**, נומ פער-
 גונער. **רעה** (בראשית, כו, כט)
 שלעכטעס, **ביזעס**. **רעות** (שם
 כח, ח), "טהאן ארעה" (שם כו, כט),
 "טהאן רעות" (איכ"ר פ' יד), "רעיגונע"
 פערביזמע.

רעיון (קהלת, א, יז) געדאנקען,
 אידעע, **רעיונות**.
רעש (מ"א יט, יא) רוישונג.

רעות (ברכת התנים) פריינדשאפט.

רופא (ירמיה, ח, כב) ארצט,
 דאקטאר מעדיצין.

רופאים (בראשית, ג, ב), **רופא**
מוכחא קאמפאטענטער ארצט.
 בל"ז "רופא" פערדשער. **רפואה**
 (סנהדרין, קא) היילמיטעל. **רפואות**
 (יומא, מט), **רפואה שלמה** (רפאיני
 בש"ע) פאלקאמע געגעזונג. "צו
 רפואה" (ברכות, ט, ז) צום גוטען
 זוירקונג, געגעזונג. "קאלמע"

ווערן פון מצרים (שמות מו, א. שם יט, א. במדבר א, א. שם לג, לה. מ"א י, א.) און מיט דעם נבי יאָהר זינגן נאָך געגאנגען אויף די 12 חדשים. און ניסן איז געווען און געבלובען דער ערשטער, דען דערויף איז בפירוש אָנגע-זאָגט אין דער תורה (ועה - יס"ו אין הערה) אָבער דער יאָהר רעכט נונג האָט זיך געענדערט: ווען מיר זינגן געוואָרען אַרעגורעדע פאָלק, האָבען מיר געציילט דאָן די צייטען נאָך די יאָהרען פון די מלכים — ווי עס איז שוין בעצויכונט אין אלע ספרי הנביאים און אין אָנפאנג מסכת ראש השנה. נאָך דעם חורבן, ווען מיר זינגן געוואָרען בלויז אַ וועלט פאָלק, איז פערבלובען מיר זאָלן ציילן נאָך די וועלט בעשאַפונג, ווי עס איז אונז איבערגעבען אין דער תורה. וועגען די צייט דערויף אין יאָהר, זינגען געוועזען פּעראַינאנדער געציילט אין זייערע מיינונגען צוויי פון די גרויסע תנאים, פון יענער צייט פון חורבן: רבי יהושע, ער האָט בעוויזען פון

(ברא' י, י') אָנפאָנג, ערסטענס, "ראשית בון איך מודיע" — ערסטנס בעגאכרוכטע איך. **ראשונים** (ויקרא כו, מה) הייסען אלע די נביאים ראשונים, (ועה — נביאים). אויף די ערסטע פוסקים (עירובין ג), און די ראש בונער פון מוטעל-אלטער — געגען זאטען פון "אחרונים" (ועה — דארים). **ראש בית דין** (ברכות, ג) עלסטער אין גערוכטס הויז. **ראש המדברים** (שבת, לג) דער הויפט אנשפרעכער. **ראשי העדה, ראשי הקהל** — פאָרשטייער דער געמיינדע. **ראש הרבנים** גראַנד ראבין.

ראש השנה (ויקרא כ, א) אָנפאָנג יאָהר, נבי יאָהר. ווערלוג די אומקרייזונג פון דער צייט, נאָך די זון סעוואַנגען קען מען בעשטימען נאָר אַטאָג פאר אַ נבי יאָהר (בראשית א, יד), און נאָך איהם נאָך רעכנען דעם אַרדנונגס צאָהל פון די 12 מאָנאטען אין יאָהר, נאָך יעדער מולד פון דער לבנה (שם). נאָר פאר צייטען האָט מען בעצויכענט די יאָהרען נאָך אינגער בעפרייט

בעלאַנערט אלע פייטנים מוט
אלע זיינע געשעהעניסען נאָך רבי
אליעזר'ס דעה, אָבער די חדשים
זיינען פערבלובען אין זייער
אָרדנונגס צאָהל — ניסן דער
ערסטער אין יאָהר, דען דאָס
איז כפירוש אין דער תורה (שמות
יב, ב. וְעַתָּה — „ניסן“) צוליב דעם
נאציאָנאלען אַנדזונקונג, אָבער
ראש השנה איז אַוועלטליכער,
איהם האָבען געמאָנט אלע אַנ-
דערע פֿעלקער און נאציאָנען,
וועלכע גלויבען אין „חידוש
עולם“, מוט אונז צוזאמען פֿייערען
און איהם מאַכען פֿאַר אַ אינ-
טער נאציאָנאלען נבי יאָהר.
ראשו ורובו (שבת, יג) זיין קאָפּף
מוטן גרעסטען
טהייל קערפֿער.
ראש החדש (שבת, פו) נביא
מאָנהייט. **ראשי החדשים**.
די ראשי חדשים קומען כסדר
נאָך די מעג פון וואָך, איז צוויי
טעג ראש חדש — קומט דער
אַנגעקומענער ר"ח מיט אַ טאָג
שפעטער פון דעם צווייטען טאָג
פון פֿאַרינגען חדש (חזון ר"ח
חשון קומט אין דעם זעלבען

פסוקים און פון דער נאטור אז
אין ניסן איז נבי בעשאפען גע-
וואָרען די וועלט, און דערצו
איז אויף אין ניסן פועל נאציאָ-
נאלע פאסורונג — אחוץ וואָס
מיר זיינען בעפרייט געוואָרען
פון מצרים: האָט אין איהם אויפ-
געקערט די באלעסטיגטע ארבייט
פון אונז, אין ניסן זיינען גע-
באָרען אונזערע אַבות הקדושים,
אין איהם איז יוסף בעפרייט
געוואָרען פון תפיסה, אין איהם
זיינען עראינערט געוואָרען די
עקרות, שרה, רחל און חנה.
אָבער „רבי אליעזר“ האָט אויפ-
געוויזען אויף פון פסוקים און
פון דער נאטור דאָס אין תשרי
איז געשעהן די וועלט בעשא-
פונג, און די אויבען גערעכונטע
נאציאָנאלע געשעהניסען (מסכת
ראש השנה דף י, יא), און דער ראש
השנה איז פערבלובען בעשטימט
דער ראש חדש תשרי. און נאָך
איהם ציילען מיר די יאָהרען,
אַבוואָהל די תורה רופט איהם
אלוין אָן „דער זיעבענטער
מאָנאַט“ (ויקרא' כג, כד; במדבר מ, א)
און אויף איהם האָבען שוין

טובים, וואָס פאלען אין דעם
 חדש, ווי: יום כפור בעדארף זיין
 דעם צעהנטען תשרי (במדבר כט,
 א). סוכות — דעם פונפצעהנטען
 (ויקרא כג, לד). „ראש חדש“ —
 פלעגט ביי אונז הייסען א יום
 טוב, אויך נאָך יעצט טראַגט
 ער א מאַניפעסט פון א פעסט
 טאָג: מען זאָגט גוט אין איהם
 די טרויערדיגע קאָפיטלען: „יענד
 הי ביום צרה“ אין „תחנון“ און
 דעם פערקלאַנגטען „לאנגען והוא
 רחום“. מען זאָגט אין איהם דעם
 יו"ט הלל מיט מוסף און קריאת
 התורה פון סדרה פינחס (במדבר,
 כח) ווי פאר אלע יום טוב טעג.
 פרומע פרויען ארבעטען גוט אין
 איהם זייערע היימושע זיטונגען
 ארבעט, און שיקען די רביים
 אין חדר — „ראש חדש געלד“.
 דאָס זינען די כללים פון ראשי
 חדשים אין כלל, אָפער דאָס
 וואָס אנבעלאַנגט צו וויסען צו
 יעדער חדש בעזונדער מיט
 זייערע קביעות — ד"ה ווען
 זיי קענען אויסקומען — זעה
 ביי יעדען חודש נאָך זיין
 נאָמען.

טאָג וועלכער אין איהם איז גע-
 פאלען דער צווייטער טאָג ראש
 השנה — וואָס דאָס איז דער ר"ח
 תשרי). — די ראשי חדשים פון
 חדש: **ניסן, סיון, תשרי, שבט**
 זינען איממער פון איין טאָג.
תמוז, אלול, חשוון, אדר
ואדר — זינען איממער פון
 צוויי טעג. **כסלו, מכת איז** —
 ווען חשוון כסלו זינען ביידע
 מלא, ד"ה צו 30 טעג — זינען
 זיי דאָן ביידע צו איין טאָג
 ר"ח; ווען איינער פון זיי איז
 א חדש חסר, ד"ה 29 טעג, דאָן
 איז כסלו נור איין טאָג ר"ח
 און מכת צוויי טעג. — ווען צוויי
 טעג ראש חדש, איז פאררעכענט
 דער ערשטער טאָג פאר דעם
 דרייסיגטען פון פערנאָנגענעם
 חדש און דער צווייטער טאָג
 ר"ח איז דער ערשטער און
 דעם ניינעם חדש, אויסער דער
 חדש תשרי איז שוין דער ערש-
 טער טאָג רה"ש פאררעכענט
 פאר דעם ערשטען טאָג אין
 חדש תשרי (ווי אויבען איז גע-
 זאָגט ביי ר"ח חשוון). די נפקא
 מניה איז אנטקעגען די ימים

רְשִׁימָה — בעציוכוננו, נאָמיין, קאטאלאָג. **רְשִׁמוֹת**.
רָשָׁע (בראשית יח, כו) שלעכטער, גאָטלאָזער. **רָשָׁעִים** (במדבר טו, כו). **רָשָׁע נְמוּד** (חגיגה, יג) פאלקאָמער זינדער.
רָשָׁעִים נְמוּדִים (ר"ה, טו).
רְשָׁעוֹת — בייזאפטיגקייט.
רְשָׁעַת — בייזע. **רָשָׁע מְרוֹשָׁע**.
רְשׁוֹת (ברכות, נא) ערלויבניס, פריישטעהענדר. **רְשׁוֹת הַיְחִיד** (שבת, כג) אייגענטום פון א איינצלענעם מענשען. **רְשׁוֹת הַרְבִּיּוֹת** (שם) וואו עס איז פאר יעדען איינציגען פריי. „געהמען רשות“ — בעטון ערלויבניס.
רוֹת (רות א, ד) גענוגזאמע¹.
 דו העלדין פון מגילה „רות“. פון איהר שטאמט דוד המלך (ועה—, נעמי“).

רְאִשֵׁי פְּרָקִים (סוטה, ל. אדרע פ'כד) אָנפאנגס פאראגראַפֿ פֿען וועגען בעדינגונג. **רְאִשֵׁי תְבוּרָה** — אָנפאנג ווערטער פֿערֿ קורצטע וועג אין דער הקדמה, זעט 11 אין הערה).

רִישׁ (שבת, קד) נאָמען 21-מע אות אין העברעאישען א"ב. **רִישׁוֹי** — איז דער ראשי תבות פון נאָמען „רבי שמעון יצחקי“ ז"ל, דער גרויסער און ערסטער מבאר פון דעם גאנצען הנ"ך על פי פשט, בריינגט אויך גאנץ אָפּט דו דרשת חז"ל אויף פועל פסוקים; אויך איז זיין פירוש כמעט אויף גאנץ תלמוד. אין יעדער חדר איז געלערנט געוואָרען „חומש מוט רש"י“.
רוֹשָׁם (סנהדרין, קכ) מערקמאָהל. „מאכט א רושם“, אָקענט.

¹ תרגומתי מלי רוח, כמו: רותה בשמים חרבי (ישעיה לא, ד), וכן מסיק רבי יוחנן שהוא מלשון רוח; ולמה נקרא שמה רות — שיצא ממנה דוד שרוהו להקב"ה בשירותו ותשבחותי (ביב, יד).

קומט דער ש אלס בעדיג
 נונגס בוכשטאב, מיט נאך בע-
 דינגונגס בוכשטאבען צוזאמען,
 איז ער צום ערסטן, צב"ש:
 ש'פ'שפ'לנו (תהלים קלו, בן); און
 אמאל קומט ער דערנאך, צב"ש:
 „מן קו'ש'לנו (מ"ב ל, יא); „לדבר
 אתו ב'ש'ליו" (ש"ב, כו) צו רינדען
 מיט איהם אפרו וואס זאך¹.

דער ש האט אויך דעם
 זעלבען אייגענשאפט, פון פער-
 קורצונג, מיט אנדערע בוכשטא-
 בען, אויף אזא אופן:

- שא"ב - שב - שאר בשרי.
- שב"מ - שבת מברכיני.
- שב"ר - שבת בראשית.
- ש"ד - שפיכת דמים.
- שד"ג - שבת הגדול, שם הגדולים.
- שד"ח - שקיעת הסמה.
- שד"ב - שוחט ובדק.
- שד"ת - שאלות ותשובות.

געשטאלט דער 21-טע
 בוכשטאב אין „א"ב" און
 איז פעררעכענט אנשטאט דעם
 ציפער „300", אדער דעם צאהל-
 הארט שלש מאות, און פער-
 איינגוט זיך מיט די בוכשטאבען
 וואס בעדייטען אויף איינצעלנע
 און צעהנדליגע, צב"ש: „ש"י
 עולמות — 310 וועלטען.

שם"ה נידים — 365 אדערין
 (האָס געפונען זיך ביזן מענשען
 אין קערפער). שם"ה מצוות
 לא תעשה אדער שם"ה מעג
 אין יאָהר" (כתובות ו).

דער בוכשטאב ש דינט
 צום אָנפאנג וואָרט אנשטאט
 דעם בעציהענדעם וואָרט „אָשר",
 בעדייטעט; וועלכער, וועלכע,
 וועלכעס, צב"ש: שָשם עלו שבטום
 (תהלים קכד, ה) וואָס קומט אָן-
 שטאָט — „אשר שם".

¹ במלת בשלי הכי והש' שתייהן משמשות ליחס הקנין, לדעת הגמרא: לדבר
 אתו בשלי—אמר רב יהודה אמר רב: לדבר אתו על עסקי שלי" (מטורדיין, מט),
 באמתלא וזאת הטה יואב את אבנר הצדה לבל ישמעו החיל אשר ברגלם השיחה אשר
 לא מעיני הצבא והמלחמה, רק מעסקי פרטי שלו.

שופ"ק — שושן פורים קטן.
 ש"צ — שלים צפור.
 שקה, שקה"ח — שקיעת החמה.
 ש"ד — של ראש, שם בע.
 שר"ח — שבת ראש חדש.
 ש"ש — שבת שובה, שבת שובה,
 שפולת שועל.
 ששי — שיר של יום.
 ש"ת — שבת השוכה — שבת תוכה.

שאלה — א פראגע. „א שאלה
 דאס איז, ד"ה: עס
 איז קיין צווייפאל. אז מען
 פרעגט א שאלה איז טרוף.“ „עכט
 גיט פון א שאלה“ (חילוי לוי) ד"ה:
 ווען מען דארף שוין פרעגען
 דערויף, איז שוין א חשש טרוף.
שאלות ותשובות — פראגען
 אונד אנטווארטען — הייסען
 רבנים'שע ספרים וועגען רעלוג'
 יעזע אנגעלעגענהייטען. „די
 שאלה“ הייסט: די געבעט אויף
 רעגען (מענית, י) מיט די קורצע
 תפילה „טל ומטר“, וואס איז צו
 זאגען אין שמונה עשרה צו
 „גהה עלינו את השנה הזאת, וזיל

שה"ש — שיר השירים.
 ש"ז — שנה זו, שנה זאת.
 ש"ח — שבת חנו, שבת חנוכה,
 שומר חנם, שפתי חכמים,
 שנו חכמים.
 שח"ה — שחודה"מ — שבת
 הול המועד.
 ש"ט — שם טוב, שנה טובה.
 שמו"ח — שטר חוב.
 ש"י — של יד.
 ש"ב — שפתי כהן.
 שכ"מ — שקיב קבע.
 שליט"א — שנתה לאכה גמים
 טובים ארוכים.
 ש"מ — שבת מקרבין, שמע מניה.
 שמו"ת — שנים מקרא ואחד תרגום.
 שמו"ע — שמונה עשרה, שמיני עצרת.
 ש"נ — שבת נחמו.
 שני' — שנאמר.
 שני"ב — שהכל נהיה בדברו.
 ש"ס — ששה סדרים. (משניות
 אדער גמרא).
 ש"ע — שלחן ערוך, שמונה עשרה,
 שנה עברה.
 ש"פ — של פסח, שנה פשוטה.
 שר"פ — שושן פורים. ¶

(1) מאנכע ערקלערין דאס דער פון שטאמט: מאכען אישנבסי, ד"ה אי.
 פערקריצונג: מאכען ברכה — שהכל נהיה בדברו.

קרוענס פעלד ווי א גרויסמוטה? גער העלד (שם לא, ד).

שאינו יודע לשאול (הגדה ש"פ) וועלכער פערשטייט ניט צו פרעגען, אדומער.

שאר בשרו (ויקרא יח, ו) א לייב-לויכער פרינד.

שאר ירקות (פסחים קלו) פער-שוועדענע קרייטער.

שבח (ברכות, לא) לויב. **שבחים** (עירובין, יח). „זינע שבחים איז ניט אויס צוערציילען.“ „אָפּגעבען אַ שבח צום רבינו של עולם.“

שבח — מעגלויכער נאָמען, וואָס שטאַמען סתם פון הע-בראישע ווערטער.

שעבוד (סנהד, צא) אונטערן יאָך; **שבט** (זכריה א, ז; ר"ה פ"א, מ"א) נאָמען דער 11-טער מאָ-

נאָט פון יאָהר, זיין ר"ח איז 1 טאָג, פּאַלט נור אין יום ב, ג, ד, ה, ז, און ציילט 30 טעג; ער פּאַלט אין רעכטען מיטען ווונ-טער; אין צפון איז אין אים די קירצטע טעג און ליינגסטע געכט, מיט קעלטען, שנייען, פּרעסט און שטורמווונטען ווי די אַקלומע ביי

די געראַטענהייט פון יאָהר ווענדט זיך אָן די רעגעלמעסיג-קייט פון רעגען, זאָגט מען דאָס ווינטער צייט, וואָס ארץ ישראל גייט זיך דאָן אין דעם, און הייסט די „שאלה“—פּאַנגט אָן אויף דעם 60-טען טאָג נאָך תקופת תשרי און מען זאָגט ביז פסח (תענית, מ"ע) אויף ה"ת מ' קיו).

שאל תהתיה (דברים לב, כב) די אונטערסטע העללע.

שאל (ש"א ט, ב) אויסגעבעטע-נער. מיט דעם נאָמען

איז געווען איינער פון די זעכ-ציג פּערזאָן פון יעקב אבינוס פּאַמיליע, די אריינגעקומענע מיט איהם קיין מצרים; מיט דעם נאָמען איז אויף און אונזער געשוכטע דער ערשטער איד-שער קעניג „שאל המלך“. ער האָט אַ קורצע צייט רעגירט, אָבער ער האָט פּוּעל אויפגע-טהאָן געגען די אורושע פּייג-דע (ש"א יד, מו-מח) און אַנדגעגען אַבערגלויבערע אויסצוראַמען פון אידושע לאַנד (שם כה, ט) און איז געשטאַרבען אויף דעם

יודישע פאלק, דורך די צוועלף
ברודער, די זאהנע יעקב'ס (בראש'
כט. כח) נאך זייערע געמען דיווע:
1) שבת ראובן. 2) — שמעון.
3) — לוי. 4) — יהודה. 5) —
יששכר. 6) — זבולון. 7) — יוסף.
8) — בנימין. 9) — דן. 10) —
נפתלי. 11) — גר. 12) — אשר.
(שמות א.)

שַׁבָּת שׁוּעַל (פסחים לה.) הא-

פער, האָבער.

שַׁבְּעָה (ברא' ו, ד) **שַׁבְּעַ** (בראשית

ה'ו.) **שַׁבְּעִים** (שם ה'יב)

70. אונטער דעם צאָהל 7
קומען זייער פיעל ענינים, ווי:
7-טעג פון וואָך. 7 יאָהרען פון
שמיטה, 7 שמיטות אין איובל.
7 וואָכען ספורה. אין זשאַנגאָן
קומען פאלגענדע: **שַׁבְּעָה** די
זיעבען טרויער טעג נאָך אַ פער=
שטאַרבענעם. פון אַנאַהנטען
אין פאַמיליע¹). עס איז גע=
בראכט אין ספר מענה לשון

דעם אייז מעער. אויף דעם מאָ=
נאט געהט איין שפרות וואָרט:
„שבת נייע בראט“, ד"ה: דיווער
מאָנהייט איז גאָר קיין גוטער
ברודער פאר אַרומע מענשין.
דער נאָמען שבת אין העבראָי=
שער שפראך האָט אין בעדיטינג
נאָך דעם ארץ ישראל אַקלום,
ד"ה: שטאַב, אַ צווייגעל, אַ וויצקע
(יחזקאל כא, טו), ווייל דאָרט אין
פאלעסטינא הייבט אין דיווען
מאָנאט זוף אָן צו בעווייזען
קנאַספען פון בליהונג, דאָס אין
דעם האַלבען דיווען מאָנאט איז
בעשטימט אלס ניי יאָהר פון די
פוימען (ר"ה ב.). (ועה — חמשה
עשר בשבט²).

שַׁבָּט (שמות כה, כא) שטאַמם —

שַׁבְּטִים (יהושע יח ב.).

אזוי הייסען די צוועלף שטאַמען,
די אידישע פאַמיליען (ירמיה ב,
ד; שם לא, א). פון וועלכע עס איז
צוזאַמען געשטעלט געוואָרען דאָס

¹ בירושלמי פ"ק דכתובות: משה תקן שבעת ימי האבלות ושבעת ימי המשתה.
ע"י שבת קנבו; אמר ר' חסדא: נפשו של אדם מתאבלת עליו כל שבעה, שנאמר:
ונפשו עליו תאבל' וכתוב יזעש לאביו אבל שבעת ימים' ומנן לאבלות שבעה? דכתוב:
והפכתי הניכם לאבל' מה חג — שבעה אף אבלות שבעה (ט"ק, כ) ומעם ע"פ
הסבר להמספר שבעה באבלות מובא בפי מקורי מנהגים משפת אמת: כיימי שנתנו שבעים
שנה, וידיה שבעת ימים, יום לתקופה יום לתקופה מוז העשריות בשנים.

אלם אָנפּוּהרעך. **שַׁבְּעָה עֶשֶׂר**
בְּתַמּוֹז (ערכין יא) 17 טעג אין
 תמוז, איז בני אונז יעדער יאהר
 א תענית מיט סליחות צו זאָגען,
 און פון איהם פאנגט זיך אָן צו
 רעכענען די 3 טרויער וואָכען
 פון תשעה באב, אויף דיא
 פּוּטערע געשוכטע וואָס אין
 איהם האָט פאסירט דורך דעם
 בעלאַגערן ירושלים. **שַׁבְּעָה**
קָרוֹאִים (מס' סופרים פ. יד הל' א)
 די זעבען וואָס מען רופט אויף
 צו דער תורה, צו יעדער סדרה
 דורך ליענען שבת (ועת—עליה)
 „שבעים מאַל צייט“ 70-טער גע-
 פּוּרטסטאָג-מאַל צייט. — אין העפ-
 רינאישען דונט אויך די צאָהל
 זעבען פאר א אונבעשטימטע
 סומע און צאָהל, ווי: **שַׁבְּעָה**
יָמִים (כ"ב, עד) 7 מעערען.
שַׁבְּעָה מְדוּרֵי גִיהֵנוֹם (אדר"פ'
 יט) 7 אָפּטוּלונג פון דער העלע?
 די איז אויך אין צעהנדלונג:
שַׁבְּעִים לָשׁוֹן (סוטה, לג), **שַׁבְּעִים**

דאָס וואָס אבליים שטעלין אין
 „שבעה טעג“ א גלאָז וואָסער
 געבען אליכט, איז עם שטרינג
 פערבאָטען וויל דאָס איז מדרכי
 האמורי. **שַׁבַּע בְּרָכוֹת** — 7
 ברכות, פּוּר דיא יונגע פאאר
 אונטער דער חופה און אין אלע
 זעבען טעג פון **שַׁבְּעַת יְמֵי**
הַמִּשְׁתָּה (שופטים יד, יב, כ"ד פ"ג)
 וואָס מען מאכט צולעב נייע
 געסט (פנים חדשות) וואָס קומען
 גראטולירען, (געבען „מזל טוב“)
 דאָס יונגע פאאר¹. **שַׁבְּעָה**
דְּנִהַמְתָּא — 7 טרויסט קאפּוט-
 לען, געקלעבענע פון דעם נביא
 ישעיה, וואָס מען ליענט צום
 מפטיר, פון שבת נחמו און
 וויטער. **שַׁבַּע הַכְּמוֹת** 7 הויפט-
 געגענשטענדע פון וויסענישאפט:
 אלגעברא, אסטראָנאָמיע, פּהיזיק,
 פאָטאָניק, מוזיק, מאַלערייא,
 ארחהטקטורע. **שַׁבְּעָה טוֹבֵי**
דָּעוּר (מילה, כז) 7 בעסטע פון
 שטאָרט, וואָס מען קלייבט אויס

¹ נשנה במסכת כתובות ונקבע להלכה במנהגי ישראל. והמקור אתן לזה
 לענין הוא בשופטים (יח) שחגנו רעי שמשון, אם כי הרעים היו מהפלשתים — אולי
 משום כבודו נתנו בו מנהג ישראל, או שמשון טוג בעצמו מנהג ישראל בהמשתה ששטה,
 כי המשתה עשה הוא, ונאמר כי כן יעשו בחורים — אולי אלו בחורי ישראל.
² תרגמתי מלשון: „לכל צדיק מדור בפ"ע“ שבעי, וא"כ לרשעים מדורים

דו צעהן געבאָט וואָס דאָס איז
אָנגענומען פאר גרונד געזעצע
אונטער דו איבערוגע נייע צו-
געקומענע גרויסע רעלוגיאָנען,
קרויסטלויכע און מאַחמדאָנישע
(ועה — עשרת הדברות).

שָׁבֵר (ויקרא כד, כ) אויפבראָך.
שְׁבִירֵי בָּלִי (יומא כא).
ברוך-געשור. **שְׁבִרַת הַלֵּב** —
אהארצפלאצעניש. **שְׁבִירִים** — די
צובראָכענע קורצע טעגער $\frac{8}{16}$
אין שופר בלאָזען (דאָגעגען
דעם תקיעה און תרועה וואָס
זיינען לאנג-געצויגענע טעגער).
שְׁבוּשׁ (ר"ח, ל:; פעהלער, גרייט,
שְׁבוּשִׁים.

שִׁבְת (שמות כו, י) רוהע-טאָג.
שִׁבְתוֹת (ויקרא כג, ל)
(בל"ז: „שבתים“). **שִׁבְת** הייסט
דער זעבענטער און לעצטער
טאָג אין יעדער וואָך, וואָס עס
איז בעשטימט פאר ארוהע
טאָג, ניט צוא ארבייטען אין

שָׁבוּעֹת (מגילה, י) פועל פער=
שוועדענע שפראכען¹).

שְׁבוּעָה (במדבר ל, א) שוואור,
שְׁבוּעוֹת (יחזקאל כא, כח).
„אמת'ע שבועה“ (תהלים קלב, יא)
רוכטיג געשוואָרען; אין געגענ-
טהייל איז: „פאלשע שבועה“
(זכריה ה, יז).

שְׁבוּעוֹת (שמות לד, כב) וואָכען.
אזוי הייסט דער יום
טוב וואָס פאלט זעכס טעג אין
סיון, צו לוב דעם וואָס מען בע-
דארף אַבצוילען 7 וואָכען (דברים
טו, ט) פון 2-טען טאָג פסח וואָס
מען בריינגט דעם עומר, ד"ה
דעם מעסטיל פרושע געטרוידע
פון דעם יאהר. אין אויף דעם
30-טען טאָג (פון 2-טען טאָג פסח)
פריערט מען דעם שבועות. אויך
האָט געקענט הייסען „אינטער-
נאציאָנאלער פריערטאָג“, אזוי ווי
אונזער „ראש השנה“, ווייל אין
איהם איז געגעבען געוואָרען

ביהנום, וכן בפעל, מדור באהלי רשעי (תהלים פד, יא); אך הובנו הגיהנום מתרומין
מלשון אנדיל המדורה (יחזקאל כד, ט) הנאמר על התופת; מדורתה אש
ועצים הרבה, נשמת ה' כהרע נפרית כוערה כד' (ישעיה ל, לג).

¹ המספר שבעה המורה בעברית גם על סכום בלתי מסוים, כמו: שבע
יפול צדיק וקם, ואיכ יש לשער שגם המספר שבעים מורה על סכום גדול ורב.
בלתי מסוים בעשרות.

טאָג, ווי די תורה גיט אַ בעדייטונג
 בפירוש „ויום השְׁבִיעִי שַׁבַּת וגו'
 לַמַּעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כַּמּוֹד“
 (דברים ה' יד), ד"ה: אַבער דער
 זיבענטע טאָג (אין יעדע וואָך)
 איז אַ רוהע טאָג א. ז. ו. דאָס מ'ט
 דיין קנעכט און מאַגד זאָלען רוהע
 האָבען ווי דו — רוהעסט אַ גאַנצע
 וואָך ווען דו ווילסט. אויך איז
 אין דעם זעלבען פסוק (אין איין
 שמות כג יב) פֿערזאָגט אויף די
 רינה פאר די פיה, וועלכע העלפען
 מיט זייער כח אין דעם מעג-
 שענס אַרבייט (שביתת בהמתו),
 וואָס דער פאַראַנראַף קומט שוין
 געוויס גיט אַרפֿין אויך ביי דיא
 ציוויליזירטע גוטגעצונגע חברה
 צער בעלי חיים. דיעזע ביידיע
 מעמים זיינען אַ הויפטזאכע אין
 רעליגיעזען און עקאָנאָמישען
 שטאַנד אין די ציוויליזירטע
 מעגשהייט, ווי דער תלמוד רופט
 אָן דעם שַׁבַּת: „מתנה טובה“
 ד"ה, אַ גוטע געשאַנק פֿיר דיא

איהם. דער פועל יוצא פון דעם
 איז, אזויא וויא אנדערע מצות
 התורה: גייסטליך און קער-
 פערליך. גייסטליך איז אין
 דעם בעצונג פון יודישען גלויבען
 אין „חדוש העולם“, צו נאכמאכען
 דעם אנגענונג וויא דיא תורה
 בעשרייבט: דאָס אין זעכס
 פֿעריאָדען¹) האָט גאָט בעשאַ-
 פען דעם גאַנצען הימעלשען
 סיסטעם, מיט די ערד און אלעס
 וואָס עס גיט אין איהר, און אין
 דעם זיבענטען — רוהע געהאט
 (שמות כג יא י"ג לא י"ד); און קער-
 פערליך האָט דער שַׁבַּת-טאָג
 אַ וויכטיגע בעדייטונג, דאָס ער
 איז דער ערשטער שריט אין
 סאָציאַליזם: צו פֿעהרטיגען און
 פֿערבעסערן די לאַגע פון דער
 אַרבייטער קלאַסע — דעם פראַ-
 לעטאַריאַט, געגען די בורשוואַ-
 זיע, די גוטס בעזומצער און
 פאַבריקאַנטען, דאָס זייערע אַר-
 בייטער זאָלען האָבען איין רוהע

¹ בענין ששת ימי עשה בהברואה, הוא לנבי קוב"ה — אשר, אלה שנים
 בעינוך כיום אתמול" (תהלים צ, ד), ומהרה דמרי עלמא — תמי מאה וחמסין
 ותרי, שני (מנהדרין, לה). — דברה תורה כלשון בני אדם (ברכות, לא). עיי דרוש
 אור החיים לדנאן בעל תפארת ישראל בפירוש המשניות שלו על מאמר האיל
 (מנהדרין, צו), תנא דבי אביו: שית אלפי שנין הוה עלמא, וחד חריב.

געגען די ארבייטס-מעג, דאָס אין דעם לשון פון דוא חכמים הייסט זי: **שַׁבַּת מַלְכָּתָא** (שבת ק"ט). — עס גיט שבתים אין יאָהר וואָס האָבען בעזאָנדערע בעזענענען: **שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית** דער שבת הייסט נאָך דוא סדרה בראשית, וואָס מען הויבט אָן אין איהם וויעדער צו לייגען די תורה, דעם ערסטען שבת נאָך סוכות. **שַׁבַּת הַגְּדוּל** דער שבת פאַר פסח, הייסט גרויסער, ווייל אין דוא קומענדע וואָך ווערט דערצוילט אין סדר של פסח דער גרויסער נם וואָס מיט אויז האָט פאַסירט. **שַׁבַּת חוּן** דער שבת פאַר תשעה באָב, ווייל אין איהם לייגעט מען די הפטרה "חוּן ישעיהו". **שַׁבַּת חוּל הַמוֹעֵד** דער שבת וואָס פאלט אין חול המועד. **שַׁבַּת הַנוֹכַח** דער שבת וואָס קומט אויס אין די וואָך פון די אכט

מעגשהיט, איז געגעבען פון גאָטעס ארתיין⁽¹⁾. ווייל די ריהע מאכט גיעמאנדען שאַדען, נור נומצען, דען נאָך דעם ריהען ערווערפט מען נייע קרעפטען⁽²⁾. דער נביא ישעיה האָט דאָרויף אָנגעוויזען, דאָס מען זאל זיך גיט בעקומערן וועגען דעם טאָג שבת און מען זאל אים אָנרופען: „פּערגעניגענד טאָג“ (ישעיה נח, ג), אפילו איין אָבל פערלאָזט אין אין אים זיין טרויער צערעמאָניע, און מען בעדארף אין איהם פרעהליך זיין, שענער זיך אָנציהען און מיט בעסערע גוטע שפייזע-געריכטע פון אלע טעג פון וואָך (ביצה טו). זיין מוסתויג, פרעהליך, דאָס הייסט די „גשמה יתירה“ פון שבת (ועה) — „גשמה יתירה“ אין הערה). זוא דאָרף זיין פריי פון די קניטען פון ארבייט זאָרג, און שווינדל גיטען, אין איין וואָרט — איין קעניגן

(1) זיל דגמרא: איל הקב"ה למשה, מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה

ואני מבקש ליתנה לישראל (שבת, י, ביצה, טו).

(2) באהר מליוני הלכנון מובא הנסיון שעשתה ממשלת אנליה בשני עולוים שנמסרו להם סוסים שוים בנכרותם וצותה על שיהם לנסוע בדרך אחד רחוקה על אחד צותה לנסוע תדיר, ועל השני צותה לשבות יום תמים אחרי נסיעתו ששת ימים, וזה ששבת בא למקום הנועדה לשניהם — ימים מספר לפני השני.

אויף דעם שבת־דיגען מעת לעת וואָס געהערט צום קאַכען און באַקען (שמות טו, כג, ות"א שם). „פּערשטערטער—שבת“ ווען מען האָט צער און זאַרג, אָדער מען האָט מאַנגעל אין שפּיזע גערונג מען וואָס איז איינגעפיהרט לכבוד שבת. „מחלל שבת“ — הייסט: מאַן אַרבייט וואָס איז פּערבאַ— מען אום שבת.

שַׁבְּתִי (נחמיה ה, ו) דער רוהענדער. איז געווען איינער פון די חזורים וואָס האָבען איינגע— לערנט נאָך עזרא'ן מיט דאָס פּאַלק די תורה.

שְׁנֵי־אָה — פּערזעהען, פּעהלער. **שְׁנֵי־אֵת** (תהלים יט, י). **שְׁנַעוֹן** (מ"ב ט, כ) וואהנונגן — **שְׁנַעוֹנוֹת**.

שֵׁד (מילה ג) מינפעל. **שֵׁדִים** (דברים לב, י). **שֵׁדָה** (ירוש' שבת פ"א הל' ג). **שְׂדוֹת** (קהלת ב, ה, ע"פ גמין סה). **שְׂדִיבֵי**, א שד זיצט אין איהם" (אבדר"ן פל"ו). „א קונד ווי א שד“.

שְׂדוּךְ (שבת קט) פּערבינדונג צום הייראַט, **שְׂדוּכִים** שם ג). **שְׂדֻכָן** — הייראַטס פּערמיטלער,

חנוכה טעג. **שַׁבַּת מְבֻרָכִין** וואָס מען פּענשט אין איהם ראש חדש. **שַׁבַּת נְחֻמוֹ** דער שבת פּאַלד נאָך תשעה באב וואָס מען לייענט אין איהם די הפטרה „נחמו, נחמו עמי“. **שַׁבַּת רֵאשִׁי הַדָּשׁ** — ווען עס געפּאַלט שבת מיט דעם ראש־חדש מאַג צוזאַמען. **שַׁבַּת שְׁוֵבָה** — דער שבת וואָס קומט פּאַרד נאָך ראש השנה, און מען לייענט די הפטרה „שובה ישראל“ עס קומט אויס אין „עשרת ימי השובה“ רופט ער זיך אָן פּל"ו: **שַׁבַּת הַשְׁוֵבָה**. **שַׁבַּת שִׁירָה** — דער שבת פון סדרה בשלח, וואָס קומט אין איהם די שירת הים „אז ישיר“, אויך די הפטרה איז צוגעפּאַסט מיט די שירה, ותשר דבורה. דער וואָרט שבת ווערט אויך עראינערט מיט הינע אויס— דרוקע: „שבת גוי“ — דער בע— שטעלטער סטרוז צו מאַהן אין יודישע הינער, היימישע אַרבייט, וואָס פאַר אונז איז עס מוקצה. „שבת צו נאכט“ — דער אָבענד צו שבת אויסגעהן. „ערב שבת“ — דער שבת אָנקומען. „מאַכען שבת“ הייסט דעם צוגרייטען

אונטער א בוכשטאב וואס מאכט קיין באוועגונג.
שוא ושקר—פאלש און ליעגען.
שוחד (דברים מו, יט) בעשטעכונג, אונטערקויפונג.
שוחט (ישעיה סו, ג) שלאכטער, **שוחטים** (חולין ב).
שחיטה (פסחים, ד) דאס שלאכטע מען, **שחימות**, **שוחט** ובודק שלאכטער און אונטער זוכער, צו איז דו געשלאכטעטע פיה אנעזונטע, זי זאל זיין רעכט צום עסען. **שחויי חויץ** (ובחים, קיג) געשלאכטעטע אויסער דער עזרה. יעצט רופט עס אן דו טאקסע: „אריינגעפורטע פלויש פון הינטערען שטאדט“. געהאט א שחיטה— בלשון הקצבים הייסט עס: געהאט בעשעפטונג און מיט שלאכטען (טבח ומבר). און הערויסגעקומען מיט ריוח: „א אמתיע שחיטה“— דער געגענע טהייל און אנדערע בעשעפטונג גונג הייסט שוין: א געפעחלע כער און א שעדלוקער אונטער געהמונג. „שחטין, גע'שחטין. **שיחת חולין** (ע"י, יט) איינפאכע געשפרעך.

שדכנים, **שדכנות**, „שדכן'טע“, „גע'שדכן'ט“.

שהו—**שהו** (מילה, יג) א ראשי תבות: **שבת היום, פסח היום**— דאס איז אריבע געקומען אין המן'ס דאנאם, דאס יודען בעפרייען זיך פון די רע גירונגס ארכייט, זאגענדיג: הינט איז ביי אונז שבת, הינט איז ביי אונז פסח— און פטרין מיט „שוהע פוהע“.

שהדינו (מנחות, טז), די ברכה אויף דעם וואס מען דערלעבט א נייע אנגעקומענע זאך ווידערצוזעהען, צו האפען אדער געניסען.

שהיות (ברכות, ז) פערזאמונג, פעהאלטונג, צוריק האלטונג. „מאכען שהיות“.

שוה ווערטה (ע"י, ט), **שוה כסף** (ב"ק, יד) עס איז ווערט געלד.

שוה פרוטה (שם, ק) עס האט די ווירדע פון א גראשען. **שוה בשוה**— גלייך אויף גלייך, אהנע צוצאהלען.

שוא— אומזאנסט, און א פועל יצא, פון ווארט **שוא** (תהלים

פס, מה), אזוי הייסט די נקודה (ג)

שָׁמַר חֲצֵי זָכָר — א מאַכטערס
 עַרְב־שֵׁינ, גלויב מיט די ברויזער.
שָׁמַר מְבוֹרָה — קויפערטראַג.
שָׁמַר עֶסְקָא — געשעפטס
 דאָקומענט, אזוי הייסט דער פּער=
 שטעלטער וועכסול אלס שותף
 אין פּערדונסט, רעכטלוך צו
 מאַכען די פּערבאַטענע פּראַצענט
 ווי דאָס הייסט: „היתר עסקא“.
שֵׁיךְ (שבת, קבו: קידושין, מב:) געהערט,
 געאַייגעט — **שׁיבּוֹת** .
שֵׁיכִיךְ (ברכות י) אָפּט, נישט זעלמען,
 בנמצא .

שִׁכְחָה (פאה פ"ח) דאָס פּערנעסען.
שִׁכְלָר (משלי יט, יא) פּערשטאַנד,
 שאַרפּזינן — **שִׁכְלִיזוֹת** .
שִׁכְיִן — מעסער — **שִׁכְיִינִים** (מאיוב
 כ, לא) . זעה — „סכין“ .
שִׁכְן (משלי כו, י) נאַכבאַר, אדער=
 בייאייגער איינוואָהנער —
שִׁכְנִים — **שִׁכְנָה** שכנות, **שִׁכְנוֹת**
 (רות ד, יז) . **שִׁכְנוֹת** — נאַכבאַר=
 שאַפּט . **שִׁכְן רַע** (ברכות, נח)
 בייזער, שעדליכער נאַכבאַר .

שָׁחֹר (ויקרא יג, לא) שוואַרץ .
שָׁחֹרִים (זכריה י, ב) .
שָׁחֹרָה (שה"ש א, ה) . **שָׁחֹרוֹת**
 (שם ה, יא) . **שָׁחֹר עַל נְבִי**
לָכֵן — שוואַרץ אויף ווייס,
 ד"ה: שרופטליכע דאָקומענט .
שָׁחֲרִית (תענית, כו) דאָס מאַרגען=
 געבעט .
שׁוּמָה (ב"ב, קטו) אונזונגער,
 טהאַר, נאַרר . **שׁוּמִים**
 (שם יב:) . **שׁוּמִים שְׁבִשׁוּמִים**
 (ירושלמי תרומות) . **שׁוּמָה שְׁבִעוּלִים**
 (נדה, גב) . **שׁוּמֹת** (בכורות, ה) .
 שטות'ערני, דומהייט .
שׁוּמָה (ברכות, יז, ביצה, יז) סיסטעם.
שׁוּמֹת (1) .
שׁוּמָה (במדבר יא, לב) אויסשפּרײַ=
 טונג, אַ שטרעקע .
שׁוּמָן (איוב ב, א) שטערער, פּער=
 פּאַלנער (2) .
שׁוּמַר (קידושין, ב) שרופטליכע
 דאָקומענט . **שׁוּמְרוֹת**
 (זעה — „שמרא אחרא“) . **שׁוּמַר חוֹב**
 (ברכות, ז) שולדשׁיין, וועכסול .

(1) עי ערך ערך „שט“ ומבוא התלמוד לר"ש הנוד .

(2) כל מכסל העומד לאדם על דרכו נקרא שטן, כאמור בבלעם: „ויתיצב מלאך ה' בדרך לשטן לוי“ (במדבר כד, כב), וכן ע"י אדם, נאמר: „ויקם ה' שטן לשלמה את הדרך האדומי“ (מלכים א יא, יד); והשטן הנאמר באיוב: „ויבא גם השטן בתוכם“ — משתמש בו בדרו"ל למקטרג על בני אדם בפני בית דין של מעלה.

אויף טהאָן. **שְׂכַר מְרַחֵא**
 בעלאָהנונג פאַר די מוהע. **שְׂכַר**
 יום (ב"ב ק"י) טאָנלאָה נער.
שְׂכַר לְמוֹד — לעהרע געלד
 (רבי געלד). **שְׂכַר מְלֹאכָה**
 ארבייטס געלד. **שְׂכַר שְׂכִיר**
 (דברים טו, יח) בעלאָהנונג דעם
 בערונגענעם — צו דער ארבייט.
שְׂכַר שִׂיחָה נְאָה (נויר, כג)
 בעלאָהנונג פאַר אַ גוט וואָרט.
שְׂכֹר (ב"ב כ, טו) בעטרונקען.
שְׂכֹרִים (ויאל א, ה).
שְׂפָרוֹת (תענית, כו). **שְׂפָרוֹת**
שֶׁל לֹוֹט (פוכה, מט) בעטרונג.
 קען ווי לוט (בראשית יב, ל) —
 „לוט'רע“. „גע'שפור'ט“, „פער'
 שפור'ט“, „אָנגע'שפור'ט“. ביזט
 שפור טו געה שלאָפען" (ב"ב, י).
שְׂלֵא פְדָרְךָ הַמַּבֵּעַ — גיט ווי
 דער נאטירליכער ארט.
שְׂלֵי שְׂקֶךָ (אבות, פ"ה) דאָס וואָס
 מיין — איז דיין.

שׁוֹכֵן עֶפֶר — זיין רוהע איז
 שוין אין דער ערד.
 דאָס ווערט געזאָגט אויף אַ זעליג
 גען וואָס איז אַכוסעל גיט יוצא
 געווען פאַר דער וועלט.
שְׂכִינָה (ברכות, ה: ר"ה, לא) דער
 אָרט וואו די גאָטהייט
 איז מיט אַ בעזונדערע השגחה.¹⁾
שְׂכָנָא (שבת, יב, תוספות ד"ה שכנא)
 נאכבאַרשאפט. פערפאַ
 סער פון דעם נוסח צוזאָגען
 קומענדיג שבת מבקר חולה זיין.
שְׂכַר (דברים טו, יח) בעלאָהנונג,
 געהאלט --- **שְׂכִירוֹת**
 (עירובין, סב: ב"ב, צח). **שְׂכַר**
בְּמַלְאָה (ב"ב, לא, כתובות, ק"ה)
 בעלאָהנונג פאַר דער צייט פון
 ליידן געהן (אהנע ארבייט).
שְׂכַר הַיָּרְחָה — דורה געלד
 (זעה „דירה“). **שְׂכַר הַלֵּיכָה**
 (אבות פ"ה טו) בעלאָהנונג בלוז
 פאַר דעם געהן און גארנישט

¹⁾ בתלמוד בבלי, שכינה תואר להקביה: „פה שעתיד לדבר עם השכינה“ (מוצה, יב) שאמרו על משה, ונאמר בו, וידבר ה' אל משה, ויאמר ה' אל משה, איך השכינה הוא הקב"ה בכבודו ובעצמו; וכן נראה הלשון בדרו"ל: „מנין לעשרה שמתפללים ששכינה עמהם? שנאמר: אלהים נצב בעדת אל (אבות, פא) — קראו לאלהים שכינה, וכמ"כ הכתוב: ה'יש ה' בקרבנו" (שמות י, ז) מתרגם אונקלוס — שכינה. אבל בעלי הקבלה הפרידו את השם יתברך, קוביה ושכינתיה לשני מושגים נפרדים ואח"כ הם מתאכזים לחדש ומתפללים: „לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה“.

שְׁלוּה. (תהלים קכב, ו) זיכרעהייט, רוהינקייט.

שְׁלַח — 4=טע סדרה אין 4=טע מהייל חומש (במדבר יג, א —

טו, מא), און 37=טע אין חומש. זי בעלעהרונט דאס מען בעדארף קיין טרום גיט זיין, דען דאס מאכט ווייטער פון געוואונשטען ציל. אויך דאס דער פארשטעהער בעדארף זיך מיהען פיר דאס פאלקס טובה, און זיי אויסבעסערען אין זייער פער— אירט זיין— גיט מיט בעשמרא— פונג נור מיט געבעט.

שְׁלִיחַ (ב"מ, פו) א געשוקטער. **שְׁלִיחוֹת** (ר"ה, יח). שְׁלִיחוֹת

(קידושין, מא) באַטשאפט. **שְׁלִיחַ בֵּית דִּין** (יומא, טה). א געשוקטער טער פון גערוכטס הויז. **שְׁלִיחַ לְהוֹלִיכָהּ** (נשין, כב); א געשוקטער אַבצוטראַגען. **שְׁלִיחַ לְקַבְּלָהּ** (שם) א געשוקטער אַבצונגעהמען.

שְׁלִיחַ מִיּוֹדֵד (פנהדרין, צט); בעשטימטער שליח. **שְׁלִיחַ צַבּוּר** (ברכות, כא) געטייגנדע אַבגעזאַנדטער, פאַר בעטער. **שְׁלִיחַ צִיּוֹן** (ביצה, כה); א שליח פון בבל קיין ירושלים מיט

שאלות. **שְׁלוּחַ מְנוּת** (אסתר ט, כב) שיקען פארציעס פון פורים סעודה, דאס פער איינגיט אידושע פאמיליען ווי אלע זינען צוזאמען אויף איין נאציאנאלען באל.

שְׁלָחַן (שמות כה, כג) טיש —

שְׁלַחנות (דה"ב ד, ח).

שְׁלָחַן עֲרוּדָה (יחזקאל כג, מא)

געגרייטער טיש (ווי צום עססען). מיט דעם איז בעצייכענט איינער פון די סמנים וואס געהערן צום פסח סדר. אויך איז בעקאנט מיט דעם נאמען דער ספר וואס האלט איין אלע דינים און אייגענהערטע מנהגים נאך דער יודישען רעליגיע.

שְׁלִימַי (בראשית מב, ו) הערשער.

שְׁלִימַי (פנהדרין, צב).

שְׁלִימָה (ויקרא, פט) הערשאפט.

שְׁלָלָה (בראשית מט, כו) שלל רב

(ש"ב ג, כב), "א שלל" (דברים

כ, יא) א מענגע.

שְׁלוֹם (בראשית כט, ו) וואהלבעפונג—

דען, גלוק, פרוה, פריינד—

שאפט; דער ווארט שלום האט

פועל בעדייטונג: א פרינדען

אין לאנד (ויקרא כו, ו) וואו עס

איז שטיל פון מלחמות. ב) **שְׁלוֹם**

דאָס פּרוּעדען¹, ווּ דער שפּרונג וואָרט: „וואוּ שלום—דאָרט איז ברכה“. (ד' שלום איז איינע פון די דריי זאכען וואָס אונזערע חכמים האָבען איינגעפונען דאָס זיי האַלטען אויף די וועלט—אמת, דין און שלום (אבות, פ"א); אויף דער הימלשער סוסמעס בעשטימט פון דעם וואָס איין קאָמעט קומט נישט אַרײַן און בעדרײַנג מוט דעם צווייטען²).^ה פון דרך שלום וועגען—מען מען לינגען³). (1) שלום איז אַ איינגעפיהרטער אויסדרוק צו בעגריפען אַ בעקאנטען ביי דעם אַנטרעפען זיך (שמות יח, 1) און צום פּעראַבשײַדען זיך (שם ה' יח; ברכות, סד, 4). **שְׁלוֹם עֲלֵיכֶם!** זאגט מען אפילו גאָר אַ פרעמדען

בית (ויק' פ' יח, א. שבת, קנב) א צופרידענער לעבען ביי מאַן אונד ווייב, וואָס דאָס האָט אַ גרויסער בעדייטונג אין זייער גאַנצען לעבען, דאָס צולוב שלום בית האָט גאָט, וואָס איז דער סימונאל וואָרט „אמת“ (שבת, נה),— משנה געווען (בראשית יח, יב—יג; יבמות, סה), און עס איז ערלויבט אַבמעקען אַ הייליגען שם צולוב דעם שלום ביי מאַן אונד ווייב (במדבר ה, כג). (1) מוט דעם וואָרט שלום ענדריגען די פּהנים זייער ברכה צום דונגען (במדבר ו, כו), דאָרויף מאַכט די גמרא אויפֿ= מערקזאם דאָס קיין געשורר— וואָס זאָל קעגען איינהאלטען אין זיך אַלע גליקען פאַר אידישע פאָלק, איז נישט דאָ בעסער ווי

(1) לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום (סוף עוקצין).

(2) כמ"ש: „עושה שלום במרומיו ועי' ר"ה כג גודל מעלות השלום הרבו חז"ל צרומם במאמרים רבים אין מספר, במלא רוחב התלמוד, האמדות ומדרשים; גם ייהדו לו פרק מיוחד „פרק השלום“ בש"ס, ונכבדות מדובר אדות השלום במדרש במדב"ר פ' נשא (פ' יא) ובתנחומא ריש פינחס.

(3) „דברו הכתובים דברי בריו להטיל שלום“ (ירושלמי פאה פ"א, ובבלי יבמות סה); „יא בריש אומר: מות ר' לשנות בדבר השלום וכו' רבי נתן אומר—מצוה וכו'“. וכאמור לעיל כסימן ב.

(4) תיקון חכמים שיהא אדם שואל לחבירו בשם, כמ"ש: „ה' עמכם! (רות כ, ד), ה' עמך! (שופטים ו, יב) ושלום הוא משמותיו של הקב"ה (ברכות, נד). עי' ערוך ערך „עתי“.

צייט וועט זיין פרועדען, און קיין
 מלחמה וועט ניט געפיהרט ווערן
 (דה"א כב, ט). איהם זיינען ארומגע
 מלוכות געוועזען אונטערטעניג
 אויפ'ן פרוילוכען ארט (מלכים
 א' — ה, ט, ו), בלויז פאר זיינע
 חכמות וואס ער האט איבער=
 שמוגען די חכמים פון זיין צייט
 (שם ה, יא). און איז פערבליבען
 מיט איין עוויגען אונטערטעניג
 לוכען נאמען: „חכם מכל אדם“
 (שם); דען בלויז זיינע דריי פער=
 עפענטלעכע ספרים, בעוויזען
 דאס ער איז געוועזען א חכם
 אין אלעס, דען זיי זיינען גאנץ
 אין פערשיעדענע טהעמען:
 „שיר השירים“ — גאנץ הייליגע
 געדוכטע אונטער אפארשמעל=
 טון ראמאן, צווישען די נאציאן
 און רעליגיאן, „משלי“ — זימען
 לעהרע, מיט גרויס פסותילאגנישע
 ערקונדיגונג, און „קהלת“ —
 פהילאזאפיע, וואס יעדער פסק
 פון די צוויי איז געווען טהעמען
 פאר די פאבעלומטען, אויסער
 די מאנסקרופטען זיינע וואס
 האבען פערחאפט די אלטע
 גריכישע פהילאזאפיען אין

(אבות פ"ד), און צו קדוש לבנה
 ווינשט מען זיך: **שְׁלוֹם עֲלֵיכֶם,**
עֲלֵיכֶם שְׁלוֹם. שְׁלוֹם
וְשְׁלוֹם — פרועד און רוהיגקייט.
שְׁלוֹם (שופטים ו, כד) מיט דעם
 נאמען קען מען זאגען
 איז אנגערופען געווארען דער
 אידעשער שופט „גדעון“, פאר זיין
 אנטהיל געהמען אין די אידעשע
 שלעכטע לאגע, און מיט דעם
 פח האט ער זיי אין גאנצען גע=
 האלפען (שם). דער נאמען „שלום“
 גיט יעצט פועלע אונטער מען=
 לוכע געמען, און גאר פערציטען
 איז איהם אנצוטערפען אונטער
 פרויען: „אימא שלום“ האט גע=
 הייסען רבן גמליאל'ס שוועסטער
 און פרויא פון דעם תנא ר'
 אליעזר הגדול (שבת, קסו.).

שְׁלֹם (בראשית טו, טו) גאנץ,
 פאלקאם, „שְׁלֹם בְּכָל
הַמַּעֲלוֹת“ (ועה — „קונה שלימות“).
שְׁלֹמָה (ש"ב יב, כד) פרועדמאן.
 מיט דיזען נאמען האט
 אנגערופען דוד המלך זיין
 זאהן ידידיה', וואס ער איז גע=
 ווארען דער **שְׁלֹמָה הַמֶּלֶךְ** —
 פראפעציענדיג: דאס אין זיין

ירושלים, קומענדיג אהין מיט אלכסנדר מוקדון, און האָבען זיך אויך פֿערשאַפט אונשמערבֿ= ליכע געמען דורך שלמה המלך'ס חכמות (עי' כל חמדת ישראל, ה' 16).
שְׁלֹשָׁה (בראשית יג) דר"י. **שְׁלֹשׁ** (בראשית יא, יג) ווייבליך.
שְׁלִישִׁי (שם א, יג) דרומער. **שְׁלִישִׁי** (ב"ק ט, מנחות מה) אדרומהיל.
 אונטער דעם צאהל-וואָרט גיט דויע געגענשמענדע אין גע= שפרעך: **שְׁלֹשָׁה אַבוֹת** דיא דר"י אורפאטערן (ועה — אבות).
שְׁלֹשָׁה יָמֵי הַגְּבֻרָה (שבת פו) די דר"י טעג פֿאַר שבועות, וואָס דאָס פֿאַלק איז געווען בענרענצט צו זיין בקדושה זבטהרה צום קבלת התורה (שמות יט, יב, יג).
שְׁלִישִׁי לְמִירָה (ב"מ פ"ו) דעם דרומען טאָג נאָך דעם מהלך. **שְׁלִישִׁי בְּיָמֵינוּ** (ב"ב קכה), **שְׁלִישִׁי בְּשָׁלְשֵׁינוּ** (ב"מ כ).

גאָהנמע פרינדע (גליד געשוועס= טער קינדער). **שְׁלֹשׁ סְעוּדוֹת** (שבת, קי"ו קי"ז) דיא דר"י שבת מאַלצימען¹. **שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת** (ר"ה, יו; ע"י שם בתיספות) די דרייצען אייגענשאפטען וואָס איז גערעכענט פֿי גאָט, וואָס אנבעלאנגט מענשען. אין „שלש עשרה מדות“ איז אויך אייגענשאפטען דיא כללים פֿון דער תורה (בריתא דרבי ישמעאל). **שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה עֶקְרִים** די דרייצען הויפט זאכען אין וועלכע עס בעשטייט דאָס יודישע גלויבען (ועה „אני מאמין“). **שְׁלֹשׁ רִנָּתִים** (שמות כג, יד) די דר"י פֿייערמעג אין יאָהר — וואָס זיינען בע= שטימט פֿאַר אונזער נאציאָן: „פסח, שבועות און סוכות“ (שמות כג, טו—יז; דברים טו, טז).
שְׁלֹשִׁים (חגיגה, יט) 30 טעג טרויער, נאָך אפערשטאַרבענעם².

¹ ג' סעודות בשבת, ל"ה שם מהכתוב: „אכלוהו היום, כי שבת היום, היום לא תמצאוהו בשהה“; ג"פ היום למספר שלש סעודות, וכנגד ג' האבות, ומעודה השלישית מרומות בהפסק, והאבלתיך נחלת יעקב אביך“ (ישעיה נח), ומוד „שלש סעודות“ במי הוזהר פ' האזינו, ד"ה: „ביוםא דשבחא, ע"כ חוננים אותם רביים וחסידיהם ברחילו ורחימו.“
² שלשים לאבל כתוב בתורה במיתת אהרן (במדבר כ, כט) ובמיתת משה (דברים לד, ח), וזאת במיתת יעקב היתה אבל ע' יום, זאת היתה עפ"י מהג המצריים, שטפלו במיתתם הרהבה, כמ"ש „ויבכו אותו מצריים שבעים יום“ (בראשית נ, ג).

שוערענע ווערטער וואָס האָבען אויף זיך איינס און דעם זעלבען בעדייטונג. שמות-הייסט בלע טער פון צערזענע הייליגע ספרים, ווייל אין זיי קומט פאר די שמות הקדושים.

שמע ישראל (דברים וד), הערע פאלק ישראלו.

דאָס איז דער הייליגסטער סימ-וואָל אויף'ן העכסטען אידעאל פון דעם יודענטהום, דאָס „אונזער גאָט—איז דער איינציגער גאָט“; מיט דעם אויסרוף לייגען מיר זיך שלאָפען און מיט איהם שמעהען מיר אויף (בשכבך ובקומך); ער איז דער הויפט-זאמין אין די פרשיות פון די הפילין, און אין דער „מוזה“ און מיט דעם אויסרוף פון „שמע ישראל“ הויכט מען אויס די גשמה אין ודוי צום שמערבען. מיט איהם האָבען אויך טויזענדער אידעשער זעלען מקדש השם געווען, ווען זיי האָבען זיך געלאָזט שלאכטען און ברענגען צו ליב די איינזעלהייט פון גאָט.

שלשול (ברכות, נו.) דורכפאל, לאקסוריען¹.

שלשלת היוחסין (ירושלמי סוכה פ"ה, קה"ר פ' וישוב העפר), געקויטלט פון אדעל" (געקנאטען פון רבנים).

שום (יומא, כב) קיינע; **שום הנאה**— קיין אנגענעהם-קיט. **שום מענה ומענה**— קיין פאָדערונג און ענטגענונג. **שום ספק**— קיין צווייפאל. **שום שיכות**— קיין אנהאנג. **שום תועלת**— קיינע נוצען.

שם (בראשית ב, יא) נאמען, בערוף (ש"ב ה, י).

שם נדיל (ש"ב ו, ט) אנרויסקער בערוף, **שם דבר** הויפט וואָרט (אטערמין אין דקדוק), אויך אזעלכער וואָס איז בעוואוסט מיט זיין שפעצן-אלנאסט. **שם המפורש** (תנחומא וישב סי' ב) אויסדרוקלעכער נאמען פון גאָט². **שמות הקדושים** הייליגע נעמען און טויטלעך אנצורופען דעם באשעפער. **שמות נרדפים** פער-

¹ רשי כתובות יז; כל מלמלה למטה קרי ליה שלשול.

² בן ארבעים ושנים אותיות (קדושין, עא).

און דעם בעשלוים דארף מען זיך פאר שטעלען ווען מען זאגט **שמע ישראל** אין קריאת שמע. **שמע ישראל** איזט אויך איין שרעק־רוף (ועה—מורא). **שמע מניח** (ברכות ז.) פער=שטייט דער פון. **שמואל** (שא א, ב) פון גאט אויסגעבעטן, און צו גאט פערליהען. אזוי האט אויסגעדייטעט קינסטליך מיט דער העבראישע שפראך זיין מוטער די פאָעטן „חנה“⁽¹⁾ (ועה—חנה). און ער איז באמת געוועזן איבער געבען אין גאנצען פאר די אידושע פאלק, פאר זיין לאנד און זיין שפראך: פאר דאס פאלק—איז ער געווען אנביא מיט גרויס צומרוי⁽²⁾, אויך זייער פרעזידענט און ריכטער⁽³⁾, אין עקאָנאָמישען און פאָליטישען סטרוי: ער האט אַרגאניזירט א אויפשטאנד געגען אידושע בניזע גרענעץ נאכבארען—די פלשתיים⁽⁴⁾, און האָבען זיי אונטערדרוקט און דורך שטרעם פון זיי צוריק אָבענגומען זייערע פערהאפטע שמעט און גאנצע

קריזען⁽⁵⁾. אין זיין עלטער האט זיך אידען פערנעלוסט נאכמא=כען אנדערע פעלקער פון זייערע אומגעגענדע, און זייערע על=טעסטע זינגען געקומען פאר שמואל'ן ער זאל איינפיהרען איין מאָנארכישען סטרוי, און אויס=קליבען איינעם פון זיי פאר אַקעניג. שמואל האט געהאט גרויס פערדרום פון זייער וואונש דיווען (שם ה, ו) און האט אויס=געוויזען פון זיין דעמאָקראטי=שען (רעפובליקאנישען) שטאנד=פונקט—פיעל זיי וועלן ליבען פון די רעכטען וואָס זייער קע=ניג וועט זיך נעמען איבער זייערע פערזענליכקייט, איבער זייערע קינדער און רינדער און איבער גאר זייער האָב און גוטס און דאָס גאט אליין וועט זיי דערפון גיט העלפען (שם ה, יח). דאָס פאלק זינגען אָבער דאָך פער=בליבען פעסט אין זייער פער=לאנג, און ער האט זיין נאָכנע=געבען און געוואלפט דעם שאול המלך, וואָס האט זיי אָנפאנגט פיעל געהאלפען פון זייערע פינדע (ועה—שאי⁽⁶⁾). שפעטער,

לד, יו). אויך איז מיט דעם נאָמען
 איין עלסטער אין שכט יששכר
 (דה"א ז, ב). — אונטער די חכמי
 התלמוד הייסען 67 חכמים מיט
 דעם נאָמען שמואל, אונטער זיי
 דער אַסמראַנאַמיקער און ארצט
 „שמואל ירחינאי“ (ברכות, נח: שבת,
 גג פסחים, נד: כ"ב, פתח) און און
 אויך גערעכנט דער קעניג פון
 יורודישטען (רש"י שבת ע"ט אריוף).
שְׂמַד (שבת, ס: טוּיפֿע, רעלוגיאַנס
 צוואַנג (ועה — משומד"), ער=
 גער ווי גע'שמד'ט" — גאַנג פרי
 פון אלע רעלוגיאַנס אַפראַדען,
 זיינענדיג ביי דעם גלויבֿען. ער
 וואַלט זיך שמד'ען פאַר אַ גראַָ
 שען" ד"ה: אַ ועלטענער געלד-
 גיין, דאָס ער איז גרויט דעם
 גלויבֿען אָפגעבען פאַר דאָס
 קלענסטע מטבע, „אַפגע'שמד'ט"

אַלס שאול איז געוואָרען נאָכ-
 לעסנער (שם טו, כד) האָט שמואל
 געזאלבט דעם דוד'ן אלס טראָהן
 פּאָלגער (שם טו). — אויך דיא
 העברעאישע שפראַך האָט שמואל
 בעלעבט, ווי אין פּראָזאָעשען
 טהייל—ער האָט בעשרובען די
 ערשטע טהיילען פון נביאים
 ראשונים (כ"ב, יב). און די פּאָעזישע,
 דורך די פּערוואַלונג פּראָפּעטען
 וואָס ער האָט צוזאַמענגע'שמעלט
 (י"ב י"ב, ס). איהם פּערגלייכט דער
 פסוק צו דעם משה רבינו ⁶
 און איז הויך גערעהמט אויך
 און מדרשים ואגדות ⁷. — מיט
 דעם נאָמען שמואל הייסט אויך
 אַ נשוא פון שכט שמעון, וואָס
 איז און די קאָמיסיע נשיאים
 אויף צו טהיילען די לאַנד ארץ
 ישראל פאַר די שבטים (במדבר

¹ כמ"ט: ותקרא את שמו שמואל, כי מהי שאלתו (שיא א, ס), וגם אנכי
 השאלתיהו להי (שם, שם כח). ² וידעו כל ישראל—כי נאמן שמואל לגביא להי (שם
 ג, כ). ³ וישפוט שמואל את ישראל כל ימי חייו וגוי (שם ז, טו—זו). אשר לא נאמר
 בזאת בנביא וזלתי, שלא היו שופטים ומושלים כמוהו אך ורק נביאים. ⁴ ויהי דבר
 שמואל לכל ישראל... ויצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה (שם ד, א). ⁵ ויכנעו
 הפלשתים, ולא יספו עוד לבא בגבול ישראל כל ימי שמואל; ותשובנה הערים אשר
 לקחו פלשתים מאת ישראל—לישראל וגוי (שם ז, יג—יד). ⁶ אם יעמוד משה ושמואל
 לפני (ירמיה טו, א), משה ואהרן בכהנו ושמואל בקוראי שמו (תהלים צט, ו). ⁷ מעלות
 שמואל הרמתי ודין ערכו בעיני חכמי התלמוד, חולך וחושב הערוך, ארבעים ושלושה
 מקומות בגמרא ובמדרש.

נאך שמוני עצרת און אויף די התחלה (ועה — סדרה" בהערה). דער טאג קען נור פאלען אין דיא טעג: א, ג, ד, ו. דעם וועמען מען רופט אויס צום בעענדיגען, הייסט: „חתן תורה“. און צום אַג פאנגען, הייסט: „חתן בראשית“. „עם זאל זיין שמחות ביי אידען ו! — אפאטרוואַטנישער וואונש (ירמיה לג, י"א). „טור זאלען זיך זוכה זיין צו זעהן אויף אונזערע קינדערשע שמחות“ — אוואונש ביי דעם פערנאנדער געהן פון אפאמיליען באלל. „פון איין שמחה האב איך קיין צער“ — ביי דעם אַנגעהמען איין איינלאדונג אויף א שמחה. **שְׂמֵחָה** — דינט פאר איין אייגענאמען אונזער מענער (סוכה, מה:), אויף ווייבליך. **שְׂמוּנָה** (בראשית כב, ג) אכט. **שְׂמוּנָה** (שם ה, ד) ווייב. לויך 1). **שְׂמוּנִים** — אכטציג. **שְׂמִינִי** (שמות כב, כט) דער אכטע, אין אַרדנונגס צאָהל. **שְׂמִינֵי עֲצֵרֶת** (במדבר כט, לה) דער

הייסט: משקה וואָס איז געוואָרען געפאלשט מיט וואַסער. „פער“ טרובען אין שמד“ — פער יאָגט דורך פערפאלגונגען.

שְׂמֵחָה (מ"ק, ה) פריידע. **שְׂמֵחֹת** (תהלים טו, יא) (שְׂמֵחֹת

בל"ו). **שְׂמֵחָה** — סתם הייסט א פאמיליען באלל אויף איין חתונה, תנאים אדער ברית. **שְׂמֵחַ בְּחֵלְקוֹ** (אבות, פ"ט) צו פריידענער מיט דעם וואָס ער פערמאָגט. **שְׂמֵחַת בֵּית הַשּׂוֹאֵבָה** (שבת פב: ב"מ מט, סוכה מט, נא, נג) דאָרט (שם נא) איז בעשרועבען די גאנצע צערעמאָניע. **שְׂמֵחָה גְּדוּלָּה** (יונה ד, ו; תענית כ:). א גרויסער פריידע. **שְׂמֵחָה וְשִׂשׁוֹן** (אסתר ה, יו) פריידע און פּרעהלויכקייט. **שְׂמֵחַת יוֹם טוֹב** (ביצה, י). די פּרעהלויכקייט וואָס מאַכט דער פּייערטאָג. **שְׂמֵחָה שֶׁל מִצְוָה** (ברכות ל:). די פּרעהלויכקייט צום אויספיהרען א מצוה. **שְׂמֵחַת הַתּוֹרָה** די פריידע צוליב דעם סיום התורה, אויף מאָרגען

1) הרב החכם הכולל רבי מרדכי פלונגאן זצ"ל — שהיה ידידי וחביבי (וכן מכנה גם אותי בהסכמתו על מחברתי הראשונה „חדר לתינוקות בבית רבן) ונעים לי להזכירו ולהביא דבר חכמה בשמו — הוא נתן טעם לשבח: מדוע נשתנו בהמספר סדרי יסוד

אין די סדרה איז דער שלום וועגען קרבנות וועלכע אנבעלאנגט פהגים אליין, און אין איהר איז די גרויס וויכטיגע פרשה פון די אָבגעקלויבענע מיני ברואים צום עסען און וועלכע עס זיינען עקעלהאפטע אונד שעדליך צום געזונד און פאר דעם מעגשענס חארצקטער (יֵשָׁה — חויר).

שְׂמִיעָה (פּנהד, לדי) דאָס הערן. איינע פון דיא פּינף חושים. **שְׂמִיעָה** (משלי מ, ל) נאכריכט, געהערטעס. **שְׂמִיעוֹת מוֹבּוֹת** (פּסחים, ג) גוטע נאכריכטען. **שְׂמִיעוֹת רַעוֹת** (שם) בייזע נאכריכטען. **שְׂמִיעָה רַחוּקָה** (פּסחים, ד) א פערשפעטיגטער טרויער נאכריכט, ד"ה: אַלס עס איז שוין אַרובער שלשים. „שְׂמִיעָה רַחוּקָה“ — דערצוהעלען אָנגעהערטעס.

שְׂמִיעָה (ש"ב מ, ה) געהאַרזאמע. דאָרט איז דאָס אַמעג ליכער נאָמען, יעצט ווערט עס

אכטער טאָג פּין יום טוב סוכות, (סוכות איז בלויז זועבען טעג און דער אכטער איז פון ליעבשאפט יום טוב, פאַר דעם אָב-שׂוֹדען זיך פון אים). אין איהם איז געשטעלט צו בעטען אויף רעגען אויף דעם קומענדיגן יאהר אין תפלת גשם, און מען הייפט אָן זאָגען „משיב הרוח“ ביז פּסח. **שְׂמִיעָה עֲשֵׂהָ** (ברכות מ, כה) אכטצעהן. די ברכות וואָס האָבען מתקן געווען דיא פנסת הגדולה און מיר בעטען אין זיי דרבי מאהל טעגליך: „שחרית מנחה און מעריב“ אין וואַכענדיג טעג, וואָס דאָרטען איז אלעס וואָס אנבעלאנגט אָן מעגשענס בעדערפנים. זיין ווערען געבעטען טען אין כלל, פיר דער גאַנצער וועלט און וואָס אנבעלאנגט אָן דער אידישעס פאַלק.

שְׂמִיעָה — די 3-טע סדרה אין 3-טען ספר (ויקרא מ, א-יא, יז) אונד די 26-טע, אין חומש.

הכלל שבדקדוק העברי, אשר הסימן לנקבה הוא קמץ והא במוף התבה' ובהמספר הוא להיפך: שהקמץ והא הוא לסימן זכר?—יען שהמספר הוא מויק לדבר הנמנה (שמות 5, יב; ש"ב כד; ב"מ, מב), על כן יבא המספר בשנוי, שלא כדרך הלשון, ולא יהיה קצף בפקוד אותו. (אינו וזכר אם מדעת עצמו אמרו או בשם אומר).

אמוראים (ר"ה י, עירובין, לב, ועוד).
שְׁמֵעוֹן (בראשית כט, לט) דְּעָרָה עָר =
 טַעַר -- דְּעָר צוּוּמְטַעַר
 זָאָהֵן יַעֲקֹב'ס פֿון לֶאָה'ן. פֿון
 אִיהֶם שְׁטאַמט דְּעָר שֶׁבֶט שְׁמֵעוֹן.
 אִיז בַּעֲשֵׁמֵאנַעֵן — הַעֲרוֹזִים נִגְעָה עָנָה —
 דִּיג פֿון מִצְרַיִם — פֿון 59300 מֵאָנָן
 (במדבר א, כג).

שְׁמִיץ פֿסוּל (קידושין, עא:) אִיב =
 לַעַר בַּעֲרוּף.

שׁוֹמֵר (ש"ב יו, כב) וועכטער,
 הַיִּטְעָר. **שׁוֹמְרִים** (ישעיה
 סב, ו.) **שׁוֹמְרֵי הַנֶּחֱם** (ב"מ, צג:)
 הַיִּטְעָט אומזאָנסט, אָהן בַּעֲלֵאָה =
 נוֹנָנ. **שׁוֹמֵר שֶׁבֶר** (ש"ס) הַיִּטְעָט
 פֿאַר גַּעֲצָאָהֶלֶט. **שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל**
 (תהלים קכא, ד) הַיִּטְעָר פֿון יוֹדֵעֵן.
 אִיז בַּעֲנַעֲנֵט „נָאָט“ **שְׁמִירָה**
 (ברכות, כג) בַּעֲוֹאֲהַרְנַעֵן, בַּעֲהַיִּטְעָן.
שְׁמִירָה מַעֲוִלָּה (ב"ק, מה:)
 אַ זִכְעָרַע בַּעֲהַיִּטְעָנֵג, „שְׁמִירָה לַעַ“
 (במדב"ר פ"ד יא) אַ מוֹלַעֵט, אַ בַּלִּי =
 עָנַע אָדַעַר אַ שְׁטוֹקַעַל פֿאַרמַעַט
 צוּזאַמַעֵן גַּעֲשֵׁטַעֲלַטַע מוֹט סַתֵּם
 אוֹתִיּוֹת, וּזָאָס בַּעֲלֵי־שְׁמוֹת גִּיעַ =
 בַּעַן אַלֵּס אַ שְׁמִירָה פֿון טַיִל =
 לִיּוֹם, קִלְיַנַע קוֹנַדַעַר און קוֹנַד =
 בַּעֲטַעֲרוֹנֵם זָאָלַעֵן עִם טַרְאָנַעֵן

בַּעֲנוֹטַצַט פֿאַר אוֹיבִלִּכַע נָאָמַעֵן,
 פּוֹלִיַּכַט פֿעֲרַצוֹיגַעֵן פֿון „שְׁמַחָה“.
שְׁמֵעִידָה (מ"א יב, כב) גַּעֲהָאַרְכַּט
 פֿון נָאָט. מוֹט דַּעַם נָאָמַעֵן
 הַיִּסַּט „שְׁמַעִיָה הַנְּבִיא“ וועלכַעַר
 הָאָט אַבְגַּעֲהַאַלַטַעֵן דַּעַם קַעֲנִיג
 רַחֲבַעַם בֶּן שְׁלֹמֹה עָר זָאָל גוֹט
 שְׁטַרַיַטַעֵן מוֹט דָאָס פֿאַלַק, פֿאַר
 זײַעַר אויפֿשְׁטאַנַד גַּעֲנַעֵן אִיהֶם,
 און הָאָבַעֵן גַּעֲפֹאָדַעַרַט פֿעֲר =
 לִיַּכְטַעֲרוֹנַג אִין אַבְצָאָהֶלוֹנַגַעֵן
 גַאָך זײַן פֿאַטַעֲרִים טוֹיִדַט (וַעֲה —
 „עֶשְׂרַת הַשָּׁבָטִים“), דַּעַר נְבִיא שְׁמַעִיָה
 הָאָט אויך גַּעֲשְׁרױבַעֵן דו גַּע =
 שִׁיכְטַעַע פֿון דוֹזַעֵן קַעֲנִיג רַחֲבַעַם
 (פ"א יב, כב; דה"ב יב, ה; ש"ס, ש"ס
 טו). דַּעַר סַפֵּר אִיז לִיַּדַעַר אִיַּנַעַר
 פֿון דו צוּזאַנַצוֹג סַפֵּרִים וועלכַעַע
 עִם פֿעֲהַלַעֵן צוֹם תַּנ"ך, און זײַנַעֵן
 עֲרֵאִינַעַרַט אִין תַּנ"ך גוֹפֵא (מַאֲסַף
 לַהַמְלִיץ ח"א צד 118 — 109).
 מוֹט דַּעַם נָאָמַעֵן „שְׁמַעִיָה גוֹט עִם
 אִין תַּנ"ך בִּזו 22 בַּעֲרִיַהֲמַטַעַע
 מַעֲנַשַׁעֵן, כַּהֲנִים וְשָׂרִים און אִין
 תַּלְמוֹד אִיז אִיַּנַעַר פֿון דו גַּרַעֲסַטַעַע
 תַּנְאִים (בַּיַעֲה, כ"ה), בַּעֲוֹאוֹסַט פֿון
 דו פֿאַאַר: „שְׁמַעִיָה זאַבְטַלִּיּוֹן“
 (מַהַדְרֵי, צו:). אויך פּוֹעַל פֿון דו

געווען פרעזידענט 20 יאהר, ביי אידען אין די צייט פון די שופטים. **שמות** — דער צווייטער אין חומש און אויך די ערסטע סדרה פון דעם טהייל (שמות א, א—ג, א) און די דריי= צעהנטע אין חומש. אין דויע סדרה איז בעשרובען דער צאהל פון ירושע קליינגעוונדל אריינגעקומענע אין מצרים, בעשטאנען פון 70 פערזאן, און זיי האבען זיך שנעל געמעהרט אין צאהל און געשטארקט אין מאַראל דאָס זיי האָבען שוין געהאט דעם נאָמען „פּאָלק“ (שמות א, ח) און דאָס ענפטישע מלוכה האָט שוין געזאָרגט זי זאל גיט במל ווערן אנדגעגען זיי, און האָט זיי בעשריינקט מיט אלערליי שטריינגע שטערונגען און טוראנישע בעהאַנדלונג; אָבער זייער העלפער און רעטער משה'ן האָט געהאַט דעוועט דער קעניג ביי זיך אליין, און דאָרטון זייענדיג האָט ער שוין אָנגעהויבען וויזען זיין טהעטיגקייט אין פּאַטריאַטיזמוס

אָדער אין אַ הויז אלס זיכערונג פון אַ שרפה ר"ל, וואָס דאָן ווערט עס פאַרברענט צוזאַמען מיט די הויז.

שמורה — בעהומעט (ועה — מצה שמורה).

שמירה (עורא, לב) בעוואַהרענט פון גאָט, אַ מעגל= כער נאָמען.

שמש (דניאל ו, י, ברכות, נא.) דיענער, **שמשים**. דאָס גיט אין פּערשיעדענע אַמטען: א) ביי דעם טיש, אלס לאַקני. ב) ביי חברה קדישא. ג) אין קלויז, איז אין צוויי אַרטען: **שמש גדול** (מנהדרין, נט.) און **שמש קטן** — אונטער שמש. ד) דאָס לויכטעל מיט וועלכע מען צינדט אָן די תּנופה לויכט. ה) דער ליינגסטער פון די אַכט פּעדים מיט וועלכען מען מאַכט אײן די ציצות.

שמשון (שופטים י, כד) זאָנכען¹. בעוואוסט מיט זיין נאָמען „שמשון הגבור“ וועלכער איז

¹ שמשון נזר מהשם שמש בנזן הדקטרה, מרוב חבה שקראה לו אמו, כי עד הולדו היתה עקרה.

פאר זיין פאלק, און פון זיין דערשטוקען איין טוראנושען מצרי האט אים שוין געפיהרט צודעם אלגעמינגעם בעפריאונג.

שין — נאמען דער 21-טע אות אין „א“ב. **שין ימין, שין שמאל** — די צוויי גלויבע בוכ שטאבען אין געשטאלט אבער פערשועדען אין אויסשפראכע, דאס דער ש שמאל איז צום אויסשפרייכונ ווי סמך, אין פער ענדערן דעם בעדייטונג פון ווארט, ווי „שם“ דארט, „שם“ געטאָהן. „שרים“ — זענגער, „שרים“ פורסטען ⁽¹⁾.

שין (שמות כא, כד) צאהן. **שנים** (בראשית מט, יב).

שינה (ברכות, נו) דאס שלאפען. **שינת עראי** — ציפּעליג זיך צולייגען. **שינת קבע** (שם) בעשטימטער שלאָף.

שונא (דברים ד, מב). **שונאים** (ירושלמי ברכות פב). **שנאה**

(ש"ב יג, טו) פינדשאפט, האסס. **שונא בנפש** (ש"ב ה, ח). **שונאי ישראל** (פסחים, קיג). **שונאי ישראל** (סנהדרין, צו). **שונא מידתם**. **שונא מתנת** (משלי טו, כו) האסט געשענקע. **שונאי ציון** (תהלים קכט, ה) פינדע ציון'ס. **שנאת הנם** (שבת, לב; מתהלים לה, יט) אומזאנסטע, אונפערשולדעמע פינדשאפט, טראַגט א שנאה — האלט אין הארצען א שטארקען פאראיבעל. „צו מינע שונאים“ (דברים ז, טו; דינאל ד, טו). **עם איז א שונא גיט צו ווינשען** (איוב לא, כט). **קין שונא קען גיט טהון**, דאס וואָס מען טהוט זיך אליין. (שם ה, ו). **גאטו בעהיט מיר פון מינע גוטע פרינד** — פון מינע שונאים וועל איך מיך שוין אליין פערהומען ⁽²⁾.

שנה (בראשית ה, ו). **שנת** (שם מא, ג) יאהר. **שנים** (שם ה, ו). **שנת ברכה, שנת הצלחה** —

⁽¹⁾ הערוך קבין קבין גדול מכהיק ובררו"ל מקומות שלא חלקו ביניהם בהוראתיהם. ויש אשר במקום שין שמאל שבכהיק הוא בלשון התלמודי בסמוך כמו ערס — ערס, וכיוצא. ⁽²⁾ זה מרומם בהכתוב (תהלים קיח, ו): ה' לי בעוזרו (נגד אוהביו) ואני אראה בשינאי (בעצמי); והבאר עה"ב: כי לא אויב יחרפני ואשא, לא משנאי עלי הגדיל ואסתר ממנו (תהלים נה, יג) יפרש ג"כ בזה"ל: יכול אדם להסתר מאויביו ולא מאוהביו.

לְמַלְכָּךְ (אסתר ג'), **שָׁנִים מִקְרָא**
וְאַחַד תַּרְגּוּמִים (ברכות, ה') צוויי
 מאהל דעם פסוק, אין דער פרשה,
 און איין מאהל דאָס פּערטימט=
 שָׁעַן — אויף דעם בבל לשון,
 וואו מיר האָבן זיך געפונען.
 אזוי האָבן אונזערע חכמים
 איינגעפונען דאָס אונזער שפראך
 אין אפרעמדע לאַנד זייענדיג
 קען זי פּערנעסען ווערן, ברויכט
 מען איהר צו צוויי מאהל זאָגען
 יעדן פסוק, און דעם איבער=
 זעט צונג אויף די לעבענדע
 לאַנדעס שפראך איז גאנץ גענוג
 צו גערניקען פון איין מאהל.
שָׁנָי (ב"ק, צד) פּערענדערונג —
שָׁנָיִם (ב"ק ע). **שָׁנָי**
הַשָּׁם (ב"ק, סה) אומענדערונג
 דעם נאָמען. **שָׁנָי מְקוֹם** (פסחים,
 קא) אומענדערען דעם וואָהנאָרט.
שָׁעָה (אבות פ"ד) שמונדע — 60
 מינוטען. $\frac{1}{24}$ פון אַ מעת

געבענשטער, גליקלזכער יאָהר.
שָׁנָה מִשָּׂא וּמִתֵּן (תפלת כהן גדול
 ב"ב) אַ יאָהר פון פּועל געשעפּ=
 טען. **שָׁנָה מְעוּבָרָת** — אַ עבֹר
 יאָהר, ד"ה: אַ יאָהר מיט אַ מאָג־
 הייט מעהר — פון 13 חדשים
 (ועה... אדר). **שָׁנִים קַדְמוֹנוֹת**
 (מלאכיגד) יאָהרען פון פּערצייטען.
שָׁנִים (בראשית ו, יט) **שָׁנָי** (שם א, טו)
 צוויי. **שָׁנָי** (שם א, ה) דער
 צווייטע. **שָׁנָי אִיז דו צווייטע**
 פרשה און יעדע סדרה, אויף
 דער צווייטער טאָג אין וואָך
 (מאָנטאָג). **שָׁנָי וְהַמִּישֵׁי וְשָׁנָי**
 (תענית יב) די איינגעפּוהרטע טעג
 צום פּאַסטען און זאָגען סליחות:
 דעם ערשטען מאָנטאָג און דאָ=
 גערשטאָג און דעם צווייטען
 מאָנטאָג, וואָס פּאלען נאָך פּסח
 און נאָך סוכות, אויף דעם חשש
 ספק פון חלול יום טוב¹. **שָׁנָי**
לְמַלְכָּךְ — די זעלבע ווי — **מִשָּׁנָה**

¹ בדמציע באיוב אחרי כי הקיפו ימי המשתה—שעשו בניו—העלה עולות
 מספר כלם, כי אמר איוב אולי הטאו בני (איוב א, ה); ויש שמתענין בכל שני
 והמישי דכולי שתא, משום שהם ימי רצון לה' שכיום ה' עלה משה לקבל הלוחות
 וירד בשני ונתרצה לו המקום (תהומא עה"כ וחי המשיר) ועי' בתוס' ב"ק פ"ב,
 ד"ה: בדי', ובש"ז או"ח סי' קלד ובאו"ח סי' תקפ"ז ע"כ ועוד טעם, והמניא מק"ש מניח
 בתימא, והספר המידים סי' רכ"ז אומר טעם לשבתה שאלו התעניות באים בשביל
 הנשמים במרחשון ובאיר שלא תלקה התבואה בשדפון.

שְׁעוֹר (פאה, פ"א) בעשטומט, בעשטומען בלויז מיט א אויגען מאס אדער דורך בע-אורטהוילען א אומגעמאסטענעם אדער איין אונגעזעהלטען גע-געשטאנדי. לערענט אהן אשעור" נאך איינאנד, אן א בעשטומטע צייט. געהט צום שעור, "זומצט ביין שעור", לערענט אין א שעור" הייסט אין אישובה וואס ווערט געלערנט פאר א גרופע תלמידים מעגליך אין א בעשטומטע צייט.

שְׁעוֹר לַעֲזוֹאֵל (ויקרא טו, כו)
שְׁעוֹר הַמִּשְׁתַּלַּח (ירוש')
 יומא פו, צו) דער זינדע-באק, וואס פלעגט ווערען פערשוקט אין א סטעפע אום יום כפור, ער זאל א וועק טראגען מיט זיך אלע-מעס זינדע. יעצט ווערט עס בענוצט אויף יעדען אונשול-דיגען וואס מען ווארפט אויף איהם פּרעמדע שולדען.

שְׁעוֹר (בראשית כב, יו) טהויער.
שְׁעָרִים (שופטים ה, ח)
שְׁעָרֵי דְמַעוֹת (כ"ט, נט) די טהויערן וואס פליסען דורך זיך טרערען פון צופראכענע הער-צער-פאר גאט. **שְׁעָרֵי רַחֲמִים**

לעת, שְׁעוֹת (ברכות, לב). שְׁעַת הַדְּחָק (שבת מה) א איינגע צייט. שְׁעַת הַבֶּשֶׁר (ב"ק, עו) בני אנוש געלעגעהייט. שְׁעַת מַעֲשֵׂה (תולין קא) מאמענטוילגע. שְׁעַת מוֹצְאֵת א גלוקליכע שמונדע. שְׁעַת מִשְׁחָקָת לו (ברכות ו) די צייט אין איהם גינסטיג, עס געהט איהם גלוק-ליך. אין אנומע שעה, אין א מולדיגע שעה, (ועה-מול") אין געגענטהייל: א ביווע שעה" זאגט מען ווען מען פאלט דורך אין א אונטערניעהמונג. אין אנומע שעה צו ריידען, אין א ביווע שעה צו שוויגען" (ברכות, יט).
 ועהט אויס ווי א שעה פאר טאג-פערפונסטערט פון לידען.
שְׁעָבוֹד (ברכות טו) אונטעריא-כונג, שקלאפען שטאנד.
שְׁעָבוֹד גְּלוּיֹת (שבת קנא) שקלא-פערני לאגע, אין פערטריבענהייט.
שְׁעָמוֹ (דברים כב, יא) א קלייד פון פלאקס און וואל וואס איז געגלעט (געבערשט), געשפונען און געקרעמפעט צו-זאמען—איז דאס פערבאטען צו-טראגען (בלאים פ"ט, מ"ח; נדה, סא).

קייט) און נישט געהמען קיין בעשטעכונג. אויף איז פערזאגט ווידער וועגען געטצען דינסט און אנדערע אבערגלויבערע און צופערני. און בעשטימט געזעצען פאר דעם אירעשען קעניג, ער זאל נישט האבען פועל פרויען און נישט אפלייגען פאר זיך גרויסע סומען ער זאל נישט שטאלצורען געגען זיין פאלק. איינגעטהילט לגאטעס ווער עס איז פריי פון צוא געהן אין מלחמה— פסותילאגישערקלערט. דא איז ווידער געזאגט דער דין פון „עון תחת עון“ א אויג — פאר א אויג א. ז. וו. בכדי יעדער זאל זיין פארניכטונג און זיך צוריק האלמען אין גרעסמען צארין, יענעמיס א גליד נישט צו בערוהרען — ווייל ער וועט בעצא האלען נישט מיט געלד נור מיט זיין אייגענע אויג.

שופר דמים (נדה, יג.) **שפיכת דמים** (ובחים, פח:) — **שפיכות דמים** (שבת, לב.). בלוט פערניסונג. א שטארקע בעליידונג. **שופר המתה** (תהל' עט, ו) פערניסע דין גרוימצאהרען

(ומרות למוצי'') די טהויערין דורך וועלכע עס קומען געטלובע ער- בארמונג. **שערי שמים** (בראשית כב, י) די טהויערין פון הימעלשע ערשיינונג. **שערי התפלה** (ברכות, כב:) דיא הימעל טהויערין דורך וועלכע דאס געבעט קומט אן פאר גאט.

שערות (תהלים, מ, י) האאר.

שעת — (ועה — שעה).

שפע (דבר' לג, יט) איבערפלוס, מענגע, פיעל. „א גרויסע שפע“ א שטראמענדע פרנסה, עס קלעקט נישט קיין הענד (סנהד' נז:). **שפחה** (בראשית, טו, א) דיענערין, שקלאוון, **שפחות** (שם, טו, יח). **שופט** (שמואל ב' טו, ד) ריכטער.

שופטים.

שופטים — די 5=טע סדרה אין 5=מען טהייל חומש (דבר' טו, יח — בא, ט) און דיא 48=טע אין חומש. דא איז פער- זאגט צו זעטצען ריכטער מיט פאלוציאנטמען אין יעדער שטאדט, און זיי זינען שטרינג פערזאגט זיין זאלען מיט גערעכטיגקייט ריכטען, נישט אכטען קיין פער- זאהן (אנטקעגען די גערעכטונג=

מְשִׁיחַ דָּאָס בּלֹאזֶען מוּט אַ שׁוּפּר
צוּם מַעֲלֵדֶען מְשִׁיחַ'ס אָנְקוּמֶען¹.
שְׂפָרָה (שמות א, טו) גלענצענדיק.
נאָמען פֿון אַ יודישע
העפאמע אין מצרים, אין דער
צייט פֿון פּרעה'ס גזרה צו שווימען
די אידישע אינגלעך צו זייער
געבאָרען ווערען. דוּא צווייטע
איז געווען די אויבען גענאנטע
„פועה“ וואָס די תורה זאָגט אויף
זיי ערות דאָס זיין האָבען זיך
געשטעלט אין געפאָהר און ניט
ערפילט דעם מערדער־ישען גע-
זעטיגן, ווייל דאָס איז אַ גזרה פֿון
רציחה, זאָנסט אַ גזרת המלכות
וואָס איז געגרינדעט אויף יושר
צדק ומשפט איז „דינא דמלכותא
דינא“ (מין וי) — און זיי האָבען
זיך פֿערשאפט פֿועל הייזער
(שמות א, כא) צום פּראַקטיקא, ווייל
זיי האָבען בעקומען צוטרוי און

(אויף יודען פרעסער) — דער
נוסח צום טיער אָפען מאַכען
אין פסח סדר.

שָׂפָל (ש"ב ו, כב) דעמוטיג, געמיין.
שְׂפִלָּה (תניינ, יג) געמייע,
אַרדנערע. **שְׂפִלּוּת** (סוטה, מח).
ערנידערונג. **שְׂפַל רוּחַ** — האלט
זיך איינפאך.

שְׂפּוּעַ (ב"ר, פ' סט) שועף, אוקאס,
ד"ז ווי אלכסון.

שׁוּפֵר (ויקרא כה, ט) פּוּינע,
טראַמפּעטע (אבלאז-איג-
שטרומענט אָהן קלאַפען). אַם
מעהרסטן איז עס פֿון אַ האָרן
פֿון באַראַן (ויקרא כג, כד; במד' ט, א)
שׁוּפְרוֹת (שופטים ו, טו). „שופרות“
היינט אויך דער דריטער טהייל
מוסף לראש השנה. **שׁוּפֵר שֶׁל**
ראש השנה (ר"ה, כו) דאָס „שופר
בלאָזען“ דעם 1-טען און 2-טען
טאָג ראש השנה. **שׁוּפֵר שֶׁל**

¹ כן נשבעים ההמון ומתברכים לזכות לשמוע קול, שופר של משיח; אולי לוקרה מבליצת הכתוב (ישעיה יח, ג), כנשא גם הרים תראוי שזאת היתה אופן התלנה לפנים, כידוע כדודעת קדוש החדש (ר"ה, כב); — וכתקוע שופר תשמעו — בשורת הנאולה, שגם זה היה לפנים האופן לפרסם בקהל רב ע"י השופר, כמיש בפרסום שנת היובל; תעבירו שופר בכל ארצכם (ויקרא כה, ט). ובלשון המליצה, וכתקוע שופר תשמעו, נוסד נוסח התפלה: תקע בשופר גדול לחרותנו ובסוף מלאכי המדבר בענין הנאולה, לא במליצה כ"א בפשוט, נאמר כי אליהו יבוא ויבשר הנאולה (מלאכי ג, כה) בנבואת זכריה באופן אחר.

נאנג איז זייער זונכטיג אין
 אידישע רעלוגיעזע אינטערעסען.
 וויל ביי אונז געהערט די נאכט
 צום קומענדיגן טאג, ווי עס איז
 געזאגט אין דער תורה אנטגעגען
 שבת און ימים טובים: „מַעֲרֹב
 עַד עֲרֹב תִּשְׁבְּתוּ שִׁבְתְּכֶם“ (ויקרא
 כג, לב). זעה — „בין השמשות“.

שָׁקֵץ (ישעיה ס, יז) אַבְשֵׁי עֲקֵל—
 האַפְטֵע, — **שָׁקִיצִים** (שבת
 קמה:) **שִׁיקָצָא** (תרגום ויקרא יא, ו)
 מוט דעם רופט מען אַבלאזען
 אָדער אַ יונגעל אַנעזות פנים—
 בל"ז „שייגעץ“.

שָׁקָר (שמות כו, ז) לִיגֵעַ, **שָׁקָרִים**
 (תהלים קא, ז), **שָׁקָרָן** (ב"ר פ"ט)
 לינגער, **שָׁקָרָנִים** (פנהדרין, קו).
שָׁקָר וְכֹזֵב—ליגען און פאלש.
שׁוֹרָה (ישעיה כה, כה) רייע,
 צייל, אַ שׁוֹרָה—שׁוֹרֹת
 (פאה פ"ג, מא) זעה — „בשורה“), אונג-
 טערסטע שורה—דער סך הכל
 וואָס קומט ארויס.

שׁוֹר הַבֵּר (כלאים פ"ח, מ"ד)
 וויל דער אָכס,
 בופעל (זעה „לויתן“—זיין בעש-
 טומטע פאאר)¹.

פון זיי שטאמען אויך די היזער
 פון מלוכה און כהונה (סוטה יא).
שׁוֹק (משלי ו, ח) מאַרק, **שׁוֹקִים**
 (שה"ש ג, ב).

שָׁקָה (יושע יא, כג) רוהיג,
 שטילשטאנד.

שָׁקוּל הַדַּעַת (פנהדרין, ב: ו)
 געשאצט נאך דעם
 מיינונג, איבערלייגונג.

שָׁקוּל (במדב"ר פ"ז) זונכטיג.
שָׁקִלְיָה וְטָרְיָה (תניגה יא) בע-
 זעגונג אין אונטערשאנדלונג.

שָׁקָל (שמות כג, ז) מאַלער, בע-
 זונכט פון דעם **מַחְצִית**

הַשָּׁקָל (שם ל, יג), אַ בעשטומטע
 מאַנעטמע פאַר אַפּאַלקס אָב-
 צאַהלונג, וואָס מור מאַכען נאָך
 יעצט אַזכר דער פון יעדער
 פורים, „מחצית השקל געלד“ און
 דעם שבת פאַר אַים— „פרשת
 שקלים“. אויך די „פּוּנְף שְׁקָלִים“
 וואָס מען בעדארף געבען אין
 כהן צום „פּדיון הבן“.

שָׁקִיעָה, **שָׁקִיעַת הַחֶמְהָ** (שבת,
 כא: לד) דאָס אונטערגאנג
 פון דער זון. — צו וויסען ריכ-
 טיג די צייט פון די זון אונטער-
 גען

¹ הר"ם מפרש שם „שור מדברי, גם בו פליגי חזיל כמו בכוי (קדושין

געווען מען זאל אים קלעפען
 אין צומער ביי א קינד-בעמערין
 ביי דעם בעט און ביי יעדען
 פענסטער און טהיר, מיט דעם
 פסוק „מכשפה לא תחיה“ (שמות
 כב, י) וואָס מען דרעהט איבער
 אויף אלע זיטען, — פון דעם
 פסוק איז צו פערשטיין דאָס
 איז געמינט קיין פשוט זאל נישט
 צו קומען צו די יולדת און צום
 ילד. ווער דאָס האָט איינגעפֿיהרט
 פאר א מנהג איז גאר קיין טאטע
 נישטאָ, נאָר דרוקען דרוקט מען
 עס צווייטעלוי: **שיר המעלות**
לזכר און שיר המעלות
לנקבה.

שרוי בצער (סוטה מה) געפונט
 זיך אין פערדרום, אקרייגט
 קונג. ד"ז ווי „מר נפש“.
שריד ופליט (איכה ב, כב)
 א פערבלובענער און א

שרה (בראשית י, טו) הערשערין
 (ברכות, יג) נאָמען פון אונג

זער ערסטע מוטטער פון די
 פיער אמהות, אברהם אבינוס
 ערסטע פרוי, יצחק'ס מוטער און
 יעקב'ס פאָבע.

שר (יהושע ה, יד) פורשט —

שרים (ש"ב יט, ז) וויבלוק
 ווערט בענוצט: „שר'עסטע,
 שר'עסטעם“.

שררה (הורו"ט, במדבר פ"ד, טו)

הערשאפט — **שררות**
 (שם), פועלן ביי דעם שררה.

אין מעהרצאל „שררים“ בל"ז.
שיר (שופטים ה, יב) **שירה** (דברים
 א, יט) גערדוכט, ליעד.

שירים (שה"ש א, א) — **שירות**
 (ברכות ג) **שיר המעלות** (תהלים

קב, א) **שיר המעלות לילדת**
 פון אלע פונפצען שיר
 המעלותן האָט דער ג-טע זוכה

א אס מן היה אי בהמה היא (חולין פ.); ולענין סעודתו עם הלוי'ת עיי ערוך
 ערך „בהמה“ ויקרא רבה פ' יג, תנומא פ' שמיני, ובהפוטין, אקדמות מלוי' שנקבע
 לפיט לשבועות לפני קריאת התורה—אשר בלשון ארמיו ספר מטני גבורות ומלחמות
 עם הלוי'ת, וימי שהוא ענין מליצי: השור כנוי להפעלים העמלים, שרוב תבואות
 בכח שור (משלי יד, ד) ולוי'ת כנוי לבעלי הון האוכלים **ואינם עושים**—כתבנת דגים שהגדול
 בולע את הקטן, וזה כל עבודתם (עיי, ד.) והפיטנים ובעלי אנדה כלם פה אחד נבאו
 שהש"ת יהיה בעזרת השור וינצח את הלוי'תן שנאמר (איוב מ, יט) העושר יוש
 חרבו' האמור על הלוי'תן (ביב עה. ובאקדמות שם).

ועה—סדר). אין תלמוד ווערט דאָס בפירוש אָנגערופען: **שְׁשֵׁה**, **סְדְרֵי מִשְׁנָה** — גור ווען מען זאָגט דאָס מיט איין פּערקור צונג, (מיט אַראשי תבות), „שׁ” איז דאָס געמיינט דעם נאָנצען תלמוד, צב”ש: „געקויפט אַ שׁ”ס” „איין” געגעבען שׁ”ס — אמתנה אין קלויז, „קלאַר שׁ”ס”, „געמאכט אַ סיום אויף שׁ”ס” — „געזאָגט אַ הדרין אויף שׁ”ס. איז עס געמיינט אַ שלום רעדע צום בעענדיגען שׁ”ס. וואָס ביי יעדער ענדע מסכת איז געשטעלט „הדרן עלף מסכת”.

שְׁשֵׁי (בראשית ל, יט) זעכסטע, בעקאנט צוליב דו עליה „ששי” אלס אַ הויכע פּבור, ווי עס איז ערקלעהרט איהר יחוס אין ספר הזוהר (פ, שדח דף קסד).

שׁוֹשְׁבֵינ (סוכה, כה, ב”ק, קמז). **שׁוֹשְׁבֵינִים** (ברכות, סא.) אונטערפיהרער, „הויכע צייטס” קאמפּראען.

שְׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה (ישעיה כב, יג) פרייע לויכטיט אונד פריידע. **שְׁתַּדְלָן** — פּעראַינטערעסורטער, פּירשערעכער — **שְׁתַּדְלָנִים**.

ענטרוגענער. ד”ה: גאָר נישט פּערבלועבען.

שְׂרִים (ובחים, נא) רעשט, איבער געבלועבענע. „דו שרים פון רבין” וואָס ווערט דער פון פּערוזוכט פון אַ סימן ברכה וועגען ווי עס האָט פּאַסירט מיט דער אלמנה ביי אליהו הנביא (מ”א יו, י”ט): אָבער אַ פּען איז אַ זלזול און ווי אַ זלזל (חולין, קלז).

שְׂרָפָה (בראשית יא, ג) בראַנד — **שְׂרָפּוֹת** „פּער’שרפה”.

צוגעפּרענט (בראשית, בעקער’י). **שְׂרָץ** (ויקרא יא, א) קרויכענדעס געוויורמע. **שְׂרָצִים** (מנחות, כט).

שְׂרָשׁ (דברים, כט, יו) וואורצעל, הערקונפט, **שְׂרָשִׁים**. **שְׂרָשׁ דִּבְרַי** (איוב, כח, יט) אַ אורזאכע.

שְׂרָוֵת (במדבר, ח, כו) בעדינגונג. **שְׂשֵׁה** (בראשית ל, כ) זעכס. **שְׂשִׁים** (שה”ש ו, ח) 60. **שְׂשֵׁה**

בְּכָרִם אַחַד (תנחומא פקודי ט). זעכסלינג. **שְׁשֵׁת יָמֵי הַמַּעֲשֵׂה** (המכילת) זעכס ארבעט מעג.

שְׁשֵׁת יָמֵי בְּרֵאשִׁית (ביצה, יח, תנינה, יח) דו זעכס וועלטבעשאַ פונגס מעג (ע’ רש”י שם). **שְׂשֵׁה סְדְרִים** (תענית, כו) זעכס איינגעאַרדנעטע טהיילען משניות

אָדער פאבריקאצאָן. געקויפט בשותפות, ד"ה: יעדערער זאל האָבען אין די ריווח פון די געקויפטע זאך א טהייל.
שְׁתִּיקָה (כ"ב, לו.) שטילשוויגען.
שְׁתִּיקָה יָפָה (כסחים, צט.) שוויגען איז פאססענדיג.
שְׁתִּיקָה כְּהוֹרֵהָ (יבמות פו) שוויגען איז געשטען יענעם מיין.

שְׁתִּדְלָנוּת - פורשפרעכערדיג. זיך משתדל זיין.
שְׁתִּי וְעָרֵב - קרייץ (מלשה"ב ויקרא יג, נב).
שְׁתִּיָּה (אסתר א, ח) דאָס טרוינקען.
שְׁתִּיָּה (שבת, קיט) קאָמפאניאָן.
שְׁתִּיפִּין (נדה, לא). **שְׁתִּיפִּים** (כ"ב, פ"ג). **שְׁתִּיפּוֹת** (פנהדרין, סו) וואָס שטען פערבונדען אין איין אונטערנעמונג, ווי האנדעל

ת.

דער ת בעצויכענט אין צייט=וואָרט אויף די צוקונפטונגע צייט, אין אָנפאַנג: פאר די 2=טע פערזאָן מעגליך און 3=טע פ' וויבליק, ווי אין דעם וואָרט: „תפּעל“. און פאר 1=טע פ' ווייב— „תפּעלי“. און פאר מעהר צאָהל, מעג און ווייב. תפּעלי, תפּעלנה. אויך אַם ענדע וואָרט אויף די פערזאָנגענע צייט מעג און ווייב: פּעלתי און 2=טע פערזאָן פּעלת=פּעלת. אין מעהר צאָהל: פּעלתם פּעלתם. אין גע= גענויערטונגע צייט ווייב. פּעלת,

ת—געשטאלט דער 22=טע און לעצטע בוכשטאב אין העבראישען אַלף=בית. אין איז דער ערסטער נאָך דעם אָרדנונג פון צומגעקעהרטען א"ב, ד"ה: „על פי תשר"ק.—דער ת דוענט אויך אנשטאָט א צופער 400, אָדער אנשטאָט דעם צאָהל=וואָרט „אַרבע מאות“, ווי: ת"ת, ות"ט — די יאהרען 408=409 פון די בניוע גזרות. תר"ג **מַצוֹת** 13 בעפּאָהלען. תרפ"ט **אַלְפִּים**—689 טויזענד (א אונט= בעשטימטע צאָהל, אויף אַנוומאַ).

ת"ל - תהלה לאל, פלמוד לומר, תמצא לעיל, תמצא לקלן, תמצא למזן:

ת"מ - תפלת מנחה, תפלת מוסף.
ת"נ - תקופה נופלת.

תנ"ך - תורה, נביאים, כתובים.
ת"ע - תפלת ערבית.

תע"ב - תבא עליו (עלויים) גרבה.
תע"צ - תענית צבור, תענית צדיקים.

ת"ק - תנועה קלה, תנועה קטנה, פנא קמא.

ת"ש - תקיעת שופר, תפלת שחרית.
תשב"ך - תינוקות של בית בבון.

תושלב"ע - תהלה ושבח לאל בורה עולם.

ת"ת - פלמוד תורה.

תאזה (בראשית ג, 1) געלוסט, באנערען, לידענשאפט.

תאות. תאות עולם הזה (ספרי מוסר) דאס שטרעבען נאך וועלטליכע פערנגניגען.

תבא - דו 7-מע סדרה אין 5-מען טהיל הומש (דברים כו, א - כט, ה) און 50-מע אין

פועלות - ד"ו קומט דער ת אנשטאט דעם ה צום פערבונג-דונג (סמיכות), צב"ש: אדמה - אדמת קדש.

אזיך קומט דער ת אין פערקורצונג (ר"ת) אנשטאט נאנצע ווערטער, ווא דיעזע: ת"א - תענית אסתר, פרגום אינגלום, פרגום אשכנזי.

ת"ב - תענית בכורים, תשעה באב.
תובב"א - תבנה ותבונן במהרה בגמינו, אמן 1.

ת"ג - תנועה גדולה, תקיעה גדולה.
תוד"ק - תורה בקדושה.

תז"מ - תזריע ומצורע.
ת"ח - תלמיד חכם, תענית חלום, תשואות חן.

תחה"מ - תחת המים.
תוי"ט - תוספות יום טוב.

ת"י - פסת ידי, פרגום יומין.
ת"כ - תקיעת כף, תורת כהנים.
תכ"ד - תוף כדי צבור.
תומ"י - תפף ומנר.

1) דער אויסדריק ווערט בענוצט ווען מען דערמאנט א שטאדט פון ארץ ישראל, ווי: ירושלים, חברון, יפו א. ד. ג. דאס זיי זאלען אויסגעבויט ווערן און איינגעריכטעט ווערן אי ניכסטען אין אונזערע צייטען.

פערפלובען ביי דעם פהן; דער= פון שטאמט דער שפּרוך וואָרט: „נאָך דעם אָרמען שלעפט זיך נאָך דער דלות“ (ב"ק, צ"ג). — אין דיזע סדרה קומט אויך „דיא תוכחה“ ווען מען פערלאָזט די די אויפגעבענע געזעצטע פון דער תורה.

תבא עליו ברכה (שירובין, סג) עס זאל קומען אויף איהם דאָס זענען.

תבה (כראשית ו' יד) קאסטען, תבות.

תבואה (ויקרא כה, כב) געטריידע, איינקונפטע (דברי' יד, כב) **תבואות** (כרא' מו, כד).

תכלה ומלאה (תהלים פט, יב) די בעוואָהנטע וועלט, און אלס וואָס איהר ערפולט.

תבלה ותחדש (אי"ח ס" רכו). זאלסט צו גיטצען, און מוט נייע אָפּפּרוּסען — וויגשט מען א פרוינד צו זיין אָנציהען א נייעס קלייד.

חומש. אין איהר איז געשטעלט: דאָס יעדער איד'ישער גוטס= בעזוטצער — ווען מיר ווארען אויף די אייגענע לאַנד — זאל בריינגען אין אַקערפול דאָס ערסטע פרוכט פון זיין בעזוצ= טהום אין בית המקדש, און איבערגעבענדיג דאס דעם פהן האָט מען בעדארפט איבער= דערזיילען די איד'ישע געשוכטע אין קורצען, פון דערציט ווען יעקב אבינו איז געוואָרען אַוואַג= דערער קיין ארם נהרים ביי אונזער בעזוטצען דיא אייגענע לאַנד — „און דאָס איז איהרע פרוכט ו!“. די רייכע גוטס בע= זוטצער פלעגען בריינגען זייער ערסט= צייטיגע געוויכסע (בבירים) אין זילבערנע קערבלעך, פלעגט דער פהן צו געהמען די פרוכט און דעם קערבעל צורוק אָב געבען; אָבער אַרמע פלעגען בריינגען אין געפלאַכטענע קאָסעקלעך פון וויצקעס, איז י"ם

¹ התרומם השני הוא העקר, כי תבואה הוא שם להבנסה בריוח שמביא כל עמק. שרשו, בוא' מנעו, ותוצאותו מהבנסה שמביא מורע השדות, כמיש: „תבואת ורעד“ (דברים יד, כב) דמתרומינין ער טראג דייער אויסאטן; ושם הכולל לתבואת הארץ ומזון הוא, ברי' (כרא' מב, כה): זולתי בלשון המשנה קבעו שם לכל צמת בשבלים — תבואה.

נֶאֱמָעַן (טוֹלַעַ בַּלִּזִּי). תְּהַלֵּלָהּ
 לֵאמֹר אֱלֹהִים צוֹ נֶאֱמָ, אֲדַאֲנִק נֶאֱמָ.
 תְּהַלֵּלִים (פסחים ק"ו), תְּהַלֵּלִים (שם)
 פסאלים-ב"ד, הַיִּסְט
 תהלים וייל ער איז דורך אין
 לזיבונג צו גאט אין העכסטען
 פאָעטישען ניסט¹. זיינע קורצע
 150 קאפטלען, דײַנען פאר
 א שפיענעל פאר די גאנצע וועלט
 מיליאָנען מענשען אין אלע
 עוויגע דורות, אויף יעדען צופאל
 און פאסירונג, וואָס קענען נור
 פאָרקומען, איז צו געמאָסטען
 א קאפיטעל וועלכע עס איז צו
 שפּרען דעם רוח הקדש אויף
 יעדען וואָרט² אויף בני אַדערע

תְּבִיעָה -- פאָדערונג, מאָנונג,
 פּרוטעניע. תְּבִיעוֹת. תּוֹבֵעַ
 (ברכות, ל"ב), פּרעטעניזער.
 תְּבִישׁוּל (ב"ב, ט"ז) געקאָכטעס
 גערײַכט. תְּבִישׁוּלִין.
 תָּנָה (עירובין, י"ג) קרוין. בעצורונג
 אויף בוכשטאָבען. תְּנִים.
 תְּדִיר (אבות, ז') בעשטענדיג.
 תּוֹדָרוֹם (סנהדרין, ל"ג) מענליכער
 נאָמען. תִּיאֲדוֹרוֹם
 (תוספות אהלות, פ"ד), דער נאָמען
 שטאַמט פון לאַטיינישען.
 תְּהוֹ וְבָהוּ (ברא' א' ב') וויסט
 און לעער.
 תְּהַלֵּלָהּ (תהלים קמ"א) לזיבליד,
 גילט אלס אַ וויבליכער

¹ בעשרה מאמרות של שבה נאמר ספר תהלים: נצוח, ננון, משכיל, מזמור שיר, אשרי, תהלה, תפלה, הודיה, הלליה; גדול מכלן, הלליה; שכולל שם ושבח בבת אחת (פסחים, ק"ו), ונקראו יחד כולם בשם הבולל — תהלים, ע"ש הפסוק הראשון שבפסוקי דמורה, תהלה לדוד; שכל הספר, אף שנכתב ע"י עשרה זקנים: אדח"ה, מלכי צדק, אברהם, משה, הימן, ידותון, אסף, שלשה בני קרח (ב"ב, יד), ולא נאמר על שמותם, אלא על ידי דוד מלך ישראל, למה? שקולו היה ערב, שנאמר בו: יגיעים זמירות ישראל. (קה"ר ה, ז); ויא ע"ש שהתלים באותיות במירואן כגמט, ירושלים הוא עיר דוד (ש"ב ה, ט), וי"ד פעמים נזכרה ירושלים בספר תהלים, כמספר השם, דוד" (הר"ר פאלאני בהקדמתו לתהלים).

² התפעלות כאלה ע"ד ספר תהלים, נזחה בהקדמת הרב מלבי"ם והרב יוסף יחיא בהקדמותיהם ע"פ ספר התהלים. ובירחון הוואסחוד ל"ש 88 (הבאתי גם בהקדמתי לספרי, מנצה בניטות) דברי כהן אנגלי נוצרי, שאמר: עלינו להוקיר ולכבד את עם ישראל, שמכני יצא דוד המלך, אשר לא זכתה כל אומה ולשון להוליד איש אשר רוח אלהים בו — כמדותי ועם העירותי על דבר אשר אחרי כל התפלות והתשבחות

נאציאָנען איז דער תהלים פער=
הייליגט אלס אַגעבעט בוך (ספר
אלים לישׁר עמוד 30). בני
אונז אָבער פערבייט מען איהם
אויף גאָר פוזמונים וואָס ווערען
כאַראַליס בעזונגען שטייענדיג
פאר אַאָפענעם אַרון קדש, און
געזאָגט יום טוב/דיג געקלוידעט
פון מחזורים אין פראַכט-בענדער,
און דעם הייליגען תהלים ווערט
געזאָגט פון אַאָבער־סענעס
וואַסער-טרענער, אין שוהל בני
דעם טהור, פון אַצושאַטענעם
תהלימל און בעט געבעך: „דער
זכות פון דוד המלך זאָל איהם
בנישטעהן“, וואָס מען רופט עס:
„תהלים זענער“ (פסאליס זענער בלע״ז).
דער תהלים איז אין פונף ספרים,
אַנדגעגען די פונף חומשי תורה
(מדרש שוׁחׁט מזמור א׳). און אויף

ימים, צו יעדען טאָג פון וואָך
אויס צוואַ זאָגען.

תְּהוֹם (בראשית א׳ ב) אָפּגרוגד,
טועפענעס, **תְּהוֹמוֹת**
(שמות טו, ה).

תִּיּוֹ — גאַמען דער 22=טע און
לעצטע אות אין א״ב.

תּוֹרִיעַ — 3=טע סדרה אין
4=טען טהייל חומש (״ק״

יב, א — יג, ג) 27=טע אין חומש.

אין איהר איז געזעטצע פאר
א קינדפעטערין, און בלוטפלוס,
און וועגען אויפפאסונג פון
א אויסזאטן עס זאָל זיך גיט
אויסברייטען.

תְּהוֹבִיחָהּ — איינפעלע, פלאַן,
תְּהוֹבִיחוֹת (משלי א׳ ה).

תְּהִיָּה — באַלעכונג. **תְּהִיָּת**
הַמִּיתוֹם (ברכות, טו״).

ווי דער בעלעכונג דיא טויטען¹.

שאַמר דוד בם׳ תהלים, השלים בצוויי צהללו במיני כלי זמר: הלהוה בתקע שופר,
בנבל בכנור, בתוף ומחול, במינים ועוגבי וכו׳. יען שאין אט מספיקים להודות לה׳
גם אם פני מלא שירה כיום ושפתותיו שבה כמרחבי רקיע, ובהגיע לחדול מהודות
מחיה שמים כליה שבהיה דמריה עלמא, ע״כ מסר ההלול והשבח לחיי העולמים —
אך מקדלת נוננים. מגדולת ספר התהלים בוודק: פ׳ וישלח ד׳ קעט. פ׳ שמות ד׳
ה, פ׳ פינחס ד׳ רכז: ובתקוני זוהר תקון סט, ד׳ קה.
¹ מלשון הכתוב: יהיו מתוך (ישעיה כו, טו): הוכחה על תחית המתים מן
התורה עיי סנהדרין צ. בפרק חלק, וכך הכופר בה אין לו חלק לעוה״ב. וזה אחד
מדיני עקרים שמנה הרמב״ם ושקבעו בסדורי התפלות.

דער רלב"ג ז"ל מאכט דערזיף אויפמערקזאם: דאָס פון די לאנגע „שירת הים" וואָס משה מיט אַידישע פּאָלק האָבען געזאָגט — האָט דערפון מרים הנביאה מיט אלע יודישע פרויען געזאָגט גור אִיוֹן אַיִנצעלנעם פסוק (שמות ת, ט), דער פון אִיוֹן צו לערגען דאָס פרויען בעדארפֿען זיך צוריקהאלטען און נישט זיך ארבינלאָזען אין אַ ברויטען געשפרעך מיט דעם רבוגו של עולם און די הייליגע שכינה גלייך ווי מיט אַ שכנה, פון זייער גלייכען.

תְּחִנוּן (פּיוט יו"ב, יום) געבעט —

תְּחִנִּינִים (משלי יח, כג).

תְּחִנוּן — היינט דער פסוק, ויאמר דוד אל נר" (ש"ב כד, יד) צוזאמען מיט דעם קאפיטעל „רחום ותנון" (תהלים, י) וואָס אִיוֹ געשטעלט טעגליך צו זאָגען נאָך שמונה עשרה, חוץ אַ יומא דפגרי, נאָר אַ טאָג וואָס מען זאָגט נישט „אב

תְּחִלָּה (סוטה, מד), **תְּחִלַּת** (הושע א, ב) אָנפאַנג.

תְּחִוּם (עירובין, נא) גרעניץ,

תְּחִוּמִּים (ב"ב, קכב).

תְּחִוּמִּין, **תְּחִוּם שַׁבַּת** (שבת, סט) (זעה — עירוב תחומין).

תְּחִנָּה (מ"א ה, לב) געבעט —

תְּחִנּוֹת (דה"ב, לו; ד"ה,

בוטען פון גאָט. מיט דעם רופט זיך די אלערליי אָנגערוקטע זשאַרגאָנישע פּור יודישע פרויען צו זאָגען פאַר גאָט — חוץ די תפלות פון סדורים און מחזורים וואָס אִיוֹ אויף פאַר זיי אין עברי-טייטן — נישט געמענדיג אין בעטראַכט דאָס אונווערע חכמים האָבען פרויען אַינגאָצען בעפרייט פון אַ גרויסען טהייל מצות (ברכות, כ). און אַנטגעגען גאָט אִיוֹ אָנגעזאָגט וואָס ווייניגער צו ריידען¹). דען פאַר גאָט אִיוֹ בעוואוסט אלעמענס געדאַנקען און יעדערענס לאַגע נאָר נישט דערצוילענדיג (דה"א כה, ט) —

¹ אמר רב הונא אמר רב משום רבי מאיר: לעולם יהיו דבריו של אדם מועטים לפני הקב"ה, שאמר (קהלת ה, א) כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריו מעטים (ברכות, סא). המספר בשבתו של הקב"ה יותר מדאי — נעקר מן העולם (מילה, יח).

פאלקאמען גרינדלויכע פינדע-
שאפט. קומען צו א תכלית
זיך בעזארגען מיט א קאריערע.
„געמאכט“ א תכלית“ הייסט אין
איראניע: „געבראכט צו נישט“.
תְּכִלֶּת (שמות בו, ד) פארפאר=בלוי,
דאס איז אונזער גאנצע
יאנאלער פארב, פון אים האט
בעדארפט זיין אין כנפיה צו יעדער
פיער עקעדונגע קלייד (ציצה).
ר' מאיר ערקלערט אין פרק
התכלת (מנחות, מגו) די וויכטיגקייט
פון דיעזען פארב אנשקענען
אלע אנדערע: „דער מיט וואס
ער האט דעם קאלור פון ים,
דער ים—פון הימעל, און דער
הימעל פון פסא הכבוד“ (עי"ש).
און דארום הייסט עס תכלת
ווייל די הימעל בלויקייט קומט
דער פון וואס עס ענדונג זיך
דאס זעהן (מל' תבדה).
תְּכֵן — פערשטייט די אינער-
לויכע איינריכטונג. **תְּכֵן**
הַדְּבָר — די גאנצע איננער-
לויכקייט פון דער זאך. **תְּכֵן**
הַעֲנָן — אינערלויכע פון דעם
געגענשטאנד. **תְּכֵן** — סתם
בעגענען מיר דעם פעטראכמען

הרחמים" ווען דאס פאלט
אום שבת.
תַּחַת (בראשית א, ז) אונטערן.
תַּחְתּוּנִים (פסחים, ה.) אונט-
ערסטע. אויך רופט מען אזוי
„הויזען“. **תַּחַת חָרֵב** — אומ-
געבראכט דורך דעם שווערד.
תַּחַת כַּפֵּת הַשָּׁמַיִם—אונטער
דעם הימעלשען געוועלב, ד"ה:
אויף די גאנצע רונדע וועלט.
תוֹךְ (מ"א ה, סא) אינגערלויך, „אין
תוך ארצו" אין גרונד פון
דער זאך. **תוֹךְ כְּרִי דְבוֹר**
(כ"ה, עג) אין רעכטען אויסשפרע-
כען גלייך, מאמענטאלנע. **תוֹכוֹ**
כְּבוֹדוֹ (ברכות, כח) „וואס גערעדט,
דאס געמיינט“.
תוֹכָחָה (שבת, קכט) שטראף רייד,
צורעכט = ווייזונג —
תוֹכָחוֹת (משלי ג, כג). **תוֹכָחָה**
קְלָלוֹת — אזוי הייסען די
פלוכען וואס קומט פאר אין די
צוויי פרשיות פון דער תוכחה
(ויקרא בו, יד—מא; דברים כח, טו—סח).
תְּכִלֶּת (איוב בו, י) ענד=צוועל,
צוועק, **תְּכִלֶּתוֹת**.
תְּכִלֶּת שְׂנֵאָה (תהלים קלט, כב)

בפי זייערע מאנען (כ"ק שם), א יונגער
 גער מאנן א תכשיט א זייערע
 יונגעראנציק, א צירונג פאר
 זיין שטעטעל. „איינגעבען
 א תכשיט“ (אויך זאגט מען אריי-
 נוגקייט), איז געמיינט א ספר
 תורה אריינגעבען אין א קלויז
 א נדבה.

תַּכְתֵּב וְתַחֲתָם לְאַלְתֵּיךָ
לְרִחֲוִים (ר"ה, טו) דער
 וואונש אום ראש השנה — מען
 זאל פאלד פערשריבען אין פער-
 זיגעלט (פערחתמעט) ווערן
 צום לעבען (ווי א צדיק גמור).
תֵּל (דברים יג, יז) תיפעל, היגעל,
תֵּלְמִים (גטין, לא) תל
עוֹלָם (יהושע ה, כח) עוונגען
 שטוינהויפען. „געמאכט א תל“
 א בארג אש, תרוב ומזרחב.
תֵּילֵי תֵּילִים (מנחות, כט) תחומא
 בראשית, א) מאסען בערג.

דעם גאנצען איינריכטונג פון
 הימעל-סיסטעם (אסטראנאם).
תְּכוּנָה — אסטראנאמיע¹.
תִּכְתֵּף (ברכות, מב) פאלד, גלייך.
תִּכְתֵּף וּמִיד — זא גלייך,
 פאלד².

תְּכָרִיכִים, תְּכָרִיכִין (שבת, קנא,
 טויטען-אנקליידונג,
 סויווע³). „געשטארבען אין
 פרעמדע תכריכים“ — געפיהרט
 א רייכען לעבען און געשטאר-
 בען א אביון.

תְּכֻשִׁיטִים (כ"ק, פב) שמוק, צירונג,
 פומטזאכע — תְּכֻשִׁיטִים
 (כתובות, סה). תְּכֻשִׁיטִי נָשִׁים
 (כ"ק, פב) פרויענצירונג, פומצעריי.
 דאס האט עזרא איינגעארדענט:
 קאראבעלניקעס (פערלער) זאלען
 אומוואנדערן איבער שטעדט-
 לעך, יעדע פרוי זאל בעקומען
 גאלאנטעריי זאכען, זיי זאלען
 ניט אנווערן די געפעליגקייט

¹ מלהיכ ואין קצה לתכונה (נחום ב, י) ודיא הכנה רבה במדר קבוע ומיוחד
 ואין לך הכנה גדולה כמערכת צבא השמים בסבוכם.
² תכף ומיד בלי התלמודי הם שני שמות נרדפים: תכף לנאולה תפלה
 (ברכות, מב), מה היום שבים כיון שעולים ליבשה מיד הם מתיים (עי, ג) ואומרים
 שניהם ביחד, תכף ומיד — להורות המדירות בלי אחר.
³ כן הוא בלי המשנה, אבל במקרא הוא להלכשה נהדרה, כמש: ומרדכי יצא
 בלבוש מלכות ותכריף בוץ וארנמן (אסתר ה, טו).

איז אויפגעשטעלט געוואָרען אין ארץ ישראל דורך דעם תנא ר' יוחנן, וועלכער איז געוועזען אַ תלמיד פון דעם זעלבען ר' יהודה הנשיא וואָס האָט אויפֿגעשטעלט די „משניות“. דיעזע גמרא איז קורץ, כמעט גאָר אַהן פּלפּול, אָבער זײַער קנסטליך אויפגעשטעלט. **|| תלמוד בבלי** הייסט די גמרא וואָס איז אויפגעשטעלט געוואָהרען אין בבל, מיט 100 יאָהר שפּעטער, אונגעפֿעהר, נאָך דעם תלמוד ירושלמי—דורך רבינא ורב אשי. דער „תלמוד בבלי“ האָט שוין גאנץ טיעף און ברייט ענטוויקעלט אלע אָפּטײלונגען פון דעם „משניות“. יעדער געגענשאַנד פון איהם איז געשליפּען דורך ספּעציאַליסטען מיט אַ גאנץ טיעפּען שכל גענוטקייט און וויסענשאַפט¹. אזוי וועט דאָס דער שטודירענדער אין איהם

תולדות — די זעכסטע סדרה אין ערסטען ספר פון דער תורה (בראשית כה, יט—כה, ט). דאָ איז בעשרובען דאָס געבערן פון די צוויי אונגלייכע ברידער, יעקב איש תם² (שם, לו, כו) ער איז דער דריטער פון אונזערע דריי אבות הקדושים, און, עשו דער פאטער פון אדום³ (שם, לו, יט) (די „האנדלונגען אונטער ברידער ברידער זעה—הלעימיני“).

תליה (סנהדרין, מו); גאלגען — **תליות** (קדושין פ'). **תליון** (סוטה, מג) געהאנגענער. **תליון** (ירושלמי תענית פ"ד ד' טז) הענקער.

תלמוד (כ"מ, לו) בעלעהרנונג, שטודיום (זעה — „גמרא“ אין הערה). מיט דעם נאָמען **תלמוד הייסען** די ברידע-ערליי גרויסע און וויכטיגע קאָמענטאָרעס און משניות: **|| תלמוד ירושלמי**, הייסט אויך „גמרא ירושלמי“, וויל ער

¹ אם שכלם ברורים בברורו המשנה, בכ"ז מציון התלמוד בעצמו על המצוינים שבהם, המומחים בעניניהם, כמו: שמעון בן ננס—ברית ממונות (כ"ב, ב, קעה); רבה בר נחמני—יחיד בנעשים ואהלות (כ"מ, פו); ר' אליעזר—במראות דם נדה (נדה, כ); ר' יודן—בטרפות (חולין, כח);—במחלות פנימיות והריאה בבהמה; ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי—בהגדה (חולין, פט); ר' מאיר—לתקון משלים (סנהדרין, לח); רב

פועל-וועהנג, מאכט עס איהם פערנינפטניג, און גייעט איין פער- שטאנד יעדען יונגען מעגשען, ער מעג זיין ווי טומפונג און גולם-האפטניג. דאס איז אזוי ווייט אָנגענומען פאר ריכטיג, ביז עס איז פערבלועבען דער שפּרוכ- וואָרט: „וואו תורה—דאָרט איז חכמה.“ אין מיטעלאַלטער איז געוועזען איינגעבולדעט דורך אידושע שונאים, דאָס דער תלמוד מאכט דאָס די אידושע פאַלק שאַרפּזונג, און דערפֿער שטייגן זיי איבער אנדערע. אָבער דאָס מעהרסטע האַנדעלס לייט און שטודירענדע ווייסען און פערזוכען גאָר ניט די תלמודישע פּלפּוליס. די ריכטיג- קייט איז: דאָס ניט דער תלמוד האָט געמאַכט דאָס פאַלק טיעפֿ- זונג, בלויז די טיעפּזונגע פאַלק האָט בעשאַפען אזא תלמוד.

אויף אין די תלמודישע אָבטהילונג- גען מדרשים ואנדות איז נישט פער- פעהלט איין געגענשטאנד אין דער נאטור און אין לעבען וואָס איז ניט פסחולאָגיש האַראַקטעריזירט. **תְּלִמִּיד** (ברכות, כה) שולער, שטודענט, דער וואָס געהט אונטערניכט. **תְּלִמִּידִים** (אבות, פ"ב). „תלמיד“ הייסט ניט גראַדע וואָס לערנט פון דעם רבי מונדליך, נור אויף וואָס געהען אונטער זיין לעהרע אָדער גאָר זיין פּרונציפּ און מדות אויף אין שפּעטערדיגע דורות¹) אויף אַ יונגלונג וואָס לערנט זיך אַ מלאכה אָדער קונסט ביי אַ מיסטער הייסט אויף „תלמיד“ (דה"א כה). **תְּלִמִּיד וְרֵיך** (עירובין, נד.) טיכטיגער שולער. **תְּלִמִּיד חָכָם** (ברכות, ו.) אַ געענדיגטער שולער². **תְּלִמִּידֵי חֲכָמִים** (שבת, קמה).

אדית—לתשובת המינים (שם) וכיוצא בזה. מזה יש להבין מה הרעש והשאלה בתמיה גדולה על המשנה: „מיא מתניתן דלא כבן נמי?“ (ב"מ, ב.), „מיא מתניתן דלא כסומכום?“ יען שהם דיו מקובלים בין החכמים למומחים גדולים בידי ממונת (ציווילרעכט).

¹ כל מי שיש בו שלושה דברים הללו הוא מתלמידיו של אברהם אבינו וכו' (אבות, פ"ד).

² מצאתי לנכון לתרגם תיח—תלמיד שהשלים הק למודו והשיג תואר חכם

תְּמִיָּה (חולין עה.) בעוואונדערונג, ערשטווינונג.

תְּמִצִּית (פסחים, טו.) אויסגע־פרעסטע, אויסגעקוועצ־טע.

„רם התמצית“ דאָס לעצטע אָפגעבלובענע טראָפען פלוט⁽¹⁾.

תָּמָר (בראשית לה, ו) די פאלמע. מיט דעם נאָמען הייסט

די מוטער פון די פאמיליע פון דוד המלך'ס הערקונפט ירות, ית־

כב, דערום איז פאָרגעקומען אין קיזערלויכע פאמיליע נאָך מיט

דעם נאָמען צוליעב איהר אָנ־דענקונג: דוד המלך'ס אַטאָכטער

(ש"ב יג, א), אויף זיינע אַ אייניקעל (שם יד, כז), ביידע בערוהמטע מיט

זייער זעלטענע שענהייט. פון „תמר“ שטאמט אין זשאַרגאָן

דער נאָמען **תְּמָרָה**. **תְּנָא** (כתובות סה,) **תְּנָאִים** (סוטה,

כב) די חכמים, וואָס פון זייערע לעהרע איז אויפגעשטעלט

תָּם (בראשית כה, כז) פראָמם, רעכט־שאַפען, אונשולדיג.

תְּמִיּוֹת (בראשית ו, ט), **תְּמִיּוֹת** (תהלים לו, יח; משלי א, יב), **תְּמִיּוֹת** (ויק"ר, פ' יא) נאָאיוו, אָהן פאלש־

קייט, „תמה'וואטע“ אָהן פערש־טאָנד צום איבערליינונג.

תְּמִיד (שמות כה, ל) בעשטענדיג.

תְּמִידוֹ (שבת נג: ר"ה יח.) 4=טער חדש נאָך ניסן; דער הייס־

טער אין יאָהר (שבת נג: מל' מו רעב).

זיין ראש חדש בעשמיט פון 2 טעג, דער 2=טער — וואָס ער

איז דער ערשטער אין נייעם מאָנאט — פאלט נור אין איינעם

פון די טעג; א, ג, ד, ו. אין בעשטעהט פון 29 טעג.

תְּמַחֲוֵי (פאה פ"ה, מ"ו; פסחים, צט) ברזיט־קארב, יעצט

הייסט עס געקאכטע שפיווע (כ"ג לוינע קנף) — פאר ארמע.

ועוד לו' לשמש תלמידי חכמים, כדמוכה מהמאמר; כל תלמיד חכם שאינו עומד מפני רבו וכו' (קידושין, לג); גדול ממנו במעלה התואר, רבי שהגיע להוראה ולהחזיק ישיבה (פראפעסאר), כאשר חלקו חזיל; חכם יתקרי' רבו לא יתקרי' (ב"מ, פה); ויש אשר גם המחזיק ישיבה יתקרי' חכם (ולא רבו), כמאמרם: חכם שמת — בית מדרשו בטלי (מ"ק, כ"ב); וההבדל שזה נקרא חכם ולא תלמיד חכם (עי' קידושין מט:). בענין התוארים בחכמים עיין הקדמת הרמב"ם לפירוש המשניות.

¹ מרכב משתי המלות: תם, מצית" כמו: שתית מצית (ישעיה נא, יז).

וועלכע עס תוסען די דריי אָפּ-
 טהילונגען פון די תולונע שרופּ-
 מען; הורה, נבואים, פתובום,
 (זעה—חומש, "בתובום" אויך—
 "עשרום וארבע").

תנועה, תנועות בעוועגונג,
 גרויסען, ד"ה:

העויות, בעווענט און צורואינרט
 דאָס גלייכגולטיגקייט די געזוכט-
 ציגע, אום אויס צודריקען דאָמנט
 צופרועדענהייט אָדער אונצופ-
 רועדענהייט. ביי מרקדקום רופט
 זיך תנועות די צעהן וואַקאלען
 (נקודות), מיט וועלכע מען בע-
 ווענט די אותיות דורך 6 תנועות
 גדולות און 6 תנועות קטנות.

תינוק (ברכות, ג) קליין-קינד,
 זינגלונג **תינוקות** (עירוב, ט):

תינוקות (שבת, יא; לוח"ט).

תוספת פתובה (כתובות, קד;
 ירוש', שם פ' יב) אַ צוגאַבע.

צו די געזעצלוכע פתובה (זעה—
 כתובה).

תועלת (במדב"ר פ', ב, פסחים, קח;
 מירמה ב, מא) גומצען.

די משניות. **תנא ברא** אויסער
 אַרדענטליכער פראָפעסאָר,
 כל"ז זאָנט מען: "תנא ברא"
 אויף אַצולאָזענעם וואָס מען
 האָט אים אין קיין חדר גיט
 איינגעהאַלען.⁽¹⁾

תנאי (קידושין מא) בערוינגונג—

תנאים (ב"ק, ע). **תנאים**
ראשונים, **תנאים אחרונים**
 ערסטע און לעצטע עהע פער-
 לאַבונגס בערוינגען. **תנאי**
קודם למעשה (כ"ט, גר) פאָר-
 אַבריידונג, בערוינגונג פאָר
 דעם טהון.

תנחום (שבת, ל) געטרייסט,
 מעגליכער נאָמען אונ-
 טער פיעלע פון די אמוראים,
 בעוואוסט איז דער בעל המדרש
 "תנחומא"⁽²⁾.

תנחומים (ברכות, טז) טרויסט.

תנחומי אבלים
 אדר"ט, פ"ל) טרויסטען טרויערענדע.
תנ"ך (מגילה לא, ע"ז יש) פערקיר-
 צונג פון די נעמען מיט

¹ מ"ל פוק תנא לברא (עירובין ט. יומא טג.) זה מעין. ע. ל. דא אפקה
 לרי ירמיה מכית המדרש (ביב, כב).
² ב"ל המקרא נמצא שריה בן תנחומת (מ"ב כה, כג).

ערב פסח, צוליעב וואָס אונזערע
 בכורים זינגען נצול געוואָרען
 פון די מפת בכורות (א"ח ה"פ,
 ס'הע). **תַּעֲנִית חֲלוּם** (תענית, יב):
 דעם פאסטען נאָך אַ שוידער=
 האפטען טרוים. **תַּעֲנִית צַבּוּר**
 (שם, יג) א פאסט טאָג וואָס די
 געמיינדע בעשטומט צוליעב
 א בייזע גזרה אָדער ווייניג רעגען.
תַּעֲנִית צַדִּיקִים א פאסט טאָג
 בני פראַמע — איז דעם 10=
 טען ניסן (א"ח ה"פ בכאוו"ט סי' ח).
תַּעֲנִית שְׁנֵי וְחֲמִישֵׁי (ועה — שני
 וחמישי). **תַּעֲנִית נְדָחָה** (עירובין, מא)
 א אָבגעלייגטער תענית, ווען עס
 האָט געזאָלט זיין אום שבת (די
 אנדערע געבאָטענע תעניות,
 זעה יעדען אין ארטיקעל נאָך
 זיין נאָמען). א געבאָטענער
 תענית — הייסט וועלכער עס
 שטאַמט נישט בלויז פון אַמנהג
 נור פון דער גמרא. אַ גרוינגער
 תענית א פאסט טאָג וואָס געהט
 פאָראַיבער נאָר נישט שפיערענדיג
 דאָס מען פאסט, אין געגענטהיל
 הייסט עס: אַשווערער תענית".
תַּפְּלָה (מ"א ה' ל"ח) געבעט, בי
 גאָט. **תַּפְּלוֹת** (תהלים עב,

תַּעֲנוּג (עירובין, נד) פערנגינגעד,
תַּעֲנוּגִים (שה"ש ו, ז).
תַּעֲנוּגֵי עוֹלָם הַזֶּה (אבות דר"ע
 פ' כח) דיעזע וועלטליכע פערג=
 נוגען און בעקוועמליכקייט, וועל=
 כע עס פערשאפט אַנגעגעמקייט
 די פינגף חושים. **תַּעֲנוּגֵי עוֹלָם**
הַבָּא (שם) פערנגינגען וועלכע
 עס פערטאָפען דעם גיסט ווען
 ער איז געשוועדען פון קערפער.
תַּעֲנוּג רוחני — הייסט אויך
 גיסטליכע פערנגינגען, אָבער
 ווען דער גיסט איז פערבונדען
 מיט דעם קערפער, וואָס קומען
 בלויז דורך די צוויי געפיהלען
 פון הערען און זעהען.

תַּעֲנִית (טהורין, לה) פאסטאָג,

תַּעֲנִיּוֹת (מושה, יב)

תעניות"ם" בל"ז. זיי קומען פאָר
 אונטער דיזע בענגענונג: **תַּעֲנִית**
אַסְתֵּר דעם פאסטען ערב
 פורים, צום אַנדריינג וואָס אסתר
 האָט בעשטעלט מען זאָל פאסט=
 טען דרייַא טעג — פאָר איהר
 קומען צו דעם קעניג אַחשורש,
 בעטען פאָר אידען (אסתר
 ד, ט). **תַּעֲנִית בְּכוֹרִים** אפאסט
 טאָג פאָר אלע בכורים — איז

פון די שמונה עשרה, פאר דעם וואס שטעהט אויפ'ן וועג אדער ער איז אין וועג. (דעם חלוק פון „תפלה קצרה“ פון „תפלת הבינונו“ (זעה מסכת ברכות, כט:). **תְּפִלָּה עַל הַחֹלֶה** געבעט אויף די געזונדהייט פון איין קראנקען. **תְּפִלָּה קַעֲצִירַת גְּשָׁמִים** געבעט אויף רעגען מאנגעל. **תְּפִלָּה לְרַבּוּי גְּשָׁמִים** געבעט אויף דעם צוריקהאלטען דאס צופועל רעגען. **תְּפִלַּת שׁוֹא** (ברכות, נד.) אומזאגסמע געבעט, אויף אזאך וואס איז שוין פערלארען דער האפנונג אויף אים צו ענדערין. א „תפלה“ סתם — איז אפזומן פון פיזט, געדרוקט אויף גרעסערע אותיות אין קורצע שורות, און עס ווערט געזאגט אפסוק אום אפסוק מיט דעם חזן פאר א אפעגעם ארון קודש (זעה — „מתיחה“). **תְּפִלִּין** (מנחות, מד.) געבעט טראכט. ¹

כ). **תְּפִלָּה בְּלִחָשׁ** (סוטה, לב:) שטילע גיבעט, הייסט: די שמונה עשרה, וואס די געמיינדע זאגט יעדער פאר זיך, דער געגענואטיג פון חזרת הש"ץ. **תְּפִלַּת נָשִׁים** (תענית, טו.) געבעט אויף רעגען, איז בעשטימט אויף „שמיני עצרת“ צום מוסף, אזאגאבע צו דעם געכטונגען „הושע נא רבה“ איבער רעגען, דערצו קומט שוין אויך די קורצע תפלה „משיב הרוח“ אויף דעם גאנצען ווינטער פון פסח (זעה „משיב הרוח“). **תְּפִלַּת מַל** געבעט אויף טהוי, איז געשטעלט צו זאגען אין מוסף פון 1=טען טאג פסח. **תְּפִלַּת הַדָּרֶךְ** (ברכות, כט:) געבעט צום ריזוע. **תְּפִלַּת מְנַחֵה** (שם, כא) מיטאגס געבעט. **תְּפִלַּת מוֹסֵף** צוגאבע געבעט. **תְּפִלַּת עֲרֵבִית** (שם) אבענדס געבעט **תְּפִלַּת שְׁחֵרִית** דאס מארגענס געבעט. **תְּפִלָּה קַצְרָה** (שם, ג.) אדער **תְּפִלַּת הַבִּינּוֹ** אבגעקורצטע געבעט

¹ תרומתי מרשון קשט ופאר, מיוחד לעת העמידה בתפלה, כמיש: פארך תבוש עליך. (יחזקאל כד' יז) שקאי על התפלין (ברכות יא.) ועיין ערוך ערך תפלי, שם הוא מביא דעות אחרות ושונות ע"ד פתרון השם תפלין שהוא מלי תפלה בלי רבים, וי"א שהוא מענין ויפלא שעה פלילות עם קונו ע"ש שהם עדות והוכחה ששם הי נקרא עלינו (תוס' מנחות לד: ד"ה לטוטפות).

א ד און קשר שליד וואָס איז ווי
 אַי קומט אַרויס דער הייליגער
 שם **שדי** (רש"י מנחות לה: ד"ה קשר).
 דינער סדר פון די פּוּעַר פרשיות
 איז נאָך דיא דעה פון רמב"ם
 און פון רש"י, און הייסען, תפלין
 של רש"י, אָבער מוט אַקליינעם
 אומענדערונג איז נאָך דעם
 „רבינו הס"ס תפלין" — וואָס
 זינען איינגעפֿוהרט ביי חסידושע,
 מענשען, און לייגען ביידיע=ערלי,
 צו יוצא זיין לכל הדעות¹. ווי
 אַ איד היט אָב אלע טאָג תפלין
 צו לייגען — דער שפרוק=וואָרט
 האָט געדויענט אַ צייט. יאָהרען
 פאַר אַ ביישפּיעל אויף אַגעגענע
 שטאַנד וואָס האָט ניט פּער=
 פּעהלט זיין רעגעלמעסיגקייט².
תופס (ב"מ, י). האלט איין, פּער=
 תאָפּט. ווי זייט איהר
 דאָס תופס אין וואָס פאַר אַ זין

של יד (שם) דער איינער וואָס
 איז בעשטומט צום פינדען צו
 די לינקע האַנד (מנחות לו. מהכתוב
 דברים ו, ח) און **של ראש** צום
 אַנטהאַן אויפֿדעם קאָפּף, העכער
 איבער די אויגען (שם). אין ביידיע
 געפּוּנען זוף די זעלבע פּוּעַר
 פרשיות פון דער תורה. א) „קדש
 לי כל בכור" (שמות יג, א—). ב) והיה
 כו יביאך (שם יא — טו). ג) שמע
 ישראל (דברים ו, ד—ט). ד) והיה
 אם שמוע (דברים יא, יג—כא). דוּעַ
 פּוּעַר פרשיות: צום של יד שטעלט
 מען אלע צוואמען אין איין בית,
 אָבער צום של ראש איז יעדער
 פרשה אין אַ בעזונדערן בית
 (מנחות, לד:). מיט דעם איז ווי
 אויף צו ערקענען פון אויסען;
 אויף איז דער של ראש מיט 2
 בולטע שונגן (שם לה). מיט דעם ש
 און קשר של ראש וואָס איז הי

¹ תפלין של רבנו תם יניח רק זה שמוחק ומפורסם בחסידות (שו"ע א"ח הל' תפלין, סי' לד).

² מצות תפלין הצינו בתלמוד למופת על אלה המצות הרפואיות בזמננו, והטעם והסבה לזה אמרו בכלל: „כל מצוה שלא מסרו עצמן ישראל עליה בשעת מירת המלכות. כגון תפלין — עדיין היא מרופה בידם (שבת, קל). ומקשי שם התוספות: והיא אלישע בעל כנפים הניח בשעת הנזרה? ומתריץ: כי לא מסר נפשו, רק נחד ואמר שהם כנפיו יונה. ולכלי להרוק בשתי ידיו את אלה הרפואה בידם, נתן רבנו תם הסבר על המאמר, פושעי ישראל בנפון — קרקפתא דלא מנח תפלין (ר"ה, יז). מפרש רית:

דיג אין בעפרייאונגס וועג (שם כה, יז-יט.) זעה—עמלק.

תְּצִיחָה — די אַכטע סדרה אין צווייטען טהייל חומש (שמות נו, כ-ל, י) און די 20=טע אין חומש. דאָרט איז בעשרי= בען דער אונפֿאַרם, קאַסטיומען און טראַכט פֿאַר די פֿהנים צו גאַטטעס דִּנְסַט, מיט דעם חשן און אָפֿוד און אויף די אורים ותומים. דאָ איז צו זעהן די גרויסע קונסט וואָס איז געווען בני יודישע פֿאַלק וואָס זיי האָבען איינגעטהיילט אויף איין גרויסען עוויגען נאַמען מיט זייער קונסט די לאַנד מצרים (זעה דעם אָנ= מערקונג אין סדרה „ויקהל“).

תִּיקוּ (ב"ק, ט) פערבלעבט א פראגע! דער אויסדרוק קומט פֿאַר אין תלמוד ווען

געהמט איהר דאָס אָן. **תְּפִיסָה** (חולין קוז) געפֿענגניגס, אַרעסט הויז. **תְּפִוס** (עירובין כא) אַרעס= טירמער. **תְּפִוסִים**—פֿערהאל= טעגע אין פֿעסטונג — קומען אָפֿ א שטראַפֿע פֿאַר אַ קרימינאַל. **תְּפִיסָה** הייסט אויף א בעגרוף, בענעהמען (ד"ז ווי „השגה“).

תִּצֵּא — די 6=טע סדרה אין פינפטען טהייל חומש (דברים כא י-כה, יט) און 49=טע אין חומש. אין איהר איז פועל געזעטצען ווי צו זיין צו גאט און לייט: אויף ריכטיגע מאָס און געוויכט, אויף פרויען רעכט און מצות חליצה (זעה „חליצה“) אויף ריינטליכקייט און צו זיין אָבגע= היט פון אנשטעקענדעס (שם כז י-ט); מען זאָל גוט געדוּנקען עמלק'ס אָנפֿאַל, אויף אונז געהענ=

דיינו כשרמצוה בויה עליו, ומביא הוכחה מהלשון במסכת יומא לו: פשעים — אלו הטורדין, ואם עסק בתורה כמנה תפילין דמי, דאמר במכילתא: העוסק בתורה פטור מן התפילין, ומסים: והא דאמר במדרש: תפילין מפני מה לא החויקו בהן — מפני הרמאיון, לא נראה לרי דמשום רמאין נמנעו מלעשות מצוה, אלא הכי פירושו: לא החויקו נאמטת באדם המנה תפילין לרמות בני אדם עכ"ל. והמנה תפילין לשם שמים, לקים בזה מצות התורה: וקשרתם לאות על ירך ולשוטפות בין עיניך בודאי מצוה רבה היא גם להעוסק בתורה, כי כל התורה כלה הוקשה לתפילין, שדרשו מהכתוב: למען תהיה תורת ה' בפיך — מן המותר לפיך שקאי ער התפילין (שבת קת).

א דבר הלכה פערבלויבט אין א צווייפעל, ניט בעאורטהוילט¹.

תְּקוּמָה (תחומא אמור, כג. יקרא כו, יז) בעשטאנד.

תְּקוּן (סוכה, נא.) אויסבעסערונג, איינארדנונג. **תְּקוּנִים**.

תְּקוּן נְשֻמָּה — אויסבעסערונג

דעם מענשענס זעעלע, נאך זיין טוירט — דורך השבעות און פרוניות.

דאס איז געגען דו דעה פון אונוערע חכמים וואס זיי האבען געלויבען דויעזע וועלט צו א פארהויז, זיי הייסען זיך

דא מתקן זיין אבער נאך דעם טויט העלפט קיין השוכה (אבות פ"ד).

תְּקוּן — סתם הייסט גע- בען משקה אין שטובעל בני חסידים פאר דעם עולם.

תְּקוּן סוּפְרִים — הייסט דער ספר וואס ער איז א מיטעל פאר סופרים נאך צושרייבען: „תורה, נביאים ומגילות“.

תְּקוּן

תְּקוּן

הַעוֹלָם (גמ' לוי) אויסבעסערונג פיר די וועלט. **תְּקוּן שְׁבוּעוֹת**.

צוזאמענגעשטעלטע זאגאכץ אויף שבועות בני נאכט. **תְּקִנָּא** (סנהדרין, כה.) אויסבעסערונג (כ"ק).

איינרוכטונג, פעסטשטעלונג, **תְּקִנּוֹת** (שם, ק) סמאטוען.

תְּקִנּוֹת אַנְדָּה, **תְּקִנּוֹת הַהֲבָרָה** — איינגעפיהרטע פונקטען פיר דעם פערציין.

תְּקִנּוֹת עֲנוּנָה — אויסבעשערונג פיר א פערבונדענע פרוי וואס איהר מאנן איז זי אין וואסער

ארטן, זי זאל מאגען זיך פער- הייראמען פאר א צווייטען.

תְּקִיעָה (במדבר י, א) געבען א טאן דורך א בלאז- אינסטרומענט. **תְּקִיעַת שׁוֹפָר**

(ר"ה, טז) דאס בלאזען דורך א שופר (ועה — „שופר“). **תְּקִיעַת כָּף** (משלי כב, כז) גאראנטיע דורך האנדשלאגן.

תְּקִיעָה

תְּקִיעַת שׁוֹפָר

תְּקִיעַת כָּף

¹ המבטא הזה יפרש התוספות יום טוב (סוף עדיות) ברית: תשבי יתריך קשויות ואבעיות, ובמבוא ד"ש הנניד נתון בה בלויבסאלו: אם בענין ממון לקרא, ואם בענין אמור לחומרא, וממון המשל במפק — חולקין (ב"ס ב). ולי נראה לפרש: שכלת תיקי הוא הפארשפעל, לענו כתבים אשר אין אחרית לתוצאתם — **Дѣло безъ послѣдствіи**; וכן השתמשו בתלמוד במלת תיקי לאבעיא דלא מתפרש, לאמר: ראוייה לתתה בתיק, בגלויות הננוים. וכן הוא הלשון בתלמוד ובילקוט סדר תצוה, עדיכן: שמן זית יך נתון בתוך תיקי גם הערוך מפרש: בדבר העומד בתוך תיקי.

דאן איז די נייע אָנגעקומענע תקופה. מיט די תקופות ענדערט זיך די ליינג און די קורצקייט פון די טעג, אין אלע מהיילען וועלט (ועה—יום הארוד) אויף דער טעמפערטור פון די קעלט מיט די וואַרעמקייט.

תּוֹרָה (ברכות, 1) לערע געוועטצ= לזכרונת, הויפטזעכליך וואָס אונז איז געגעבען געוואָרען דורך משה און הויסט אויף זיין נאָמען: **תּוֹרַת מֹשֶׁה** (יהושע, ת, לא מלאכי, נ, כב) אָדער **תּוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ** (ר"ה, ז, ב, בעשטייט אין 5 מהייל, ועה—חומש). אויף **תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲמַת** (במדבר פ' יח, יא) דען איהר פּערהיילונען אלע אנדערע רעלוגיאַנס געוועטצ= געבער, דאָס ביז די וועלט וועט אונטערגיין וועט אין אות, איין שמרוּבעלע פון דער תורה נישט פּערגיין⁽²⁾. **תּוֹרָה נְבִיאִים**

תּוֹרָה (ר"ה, יא) מעכטיג, קרעפ= טיג, **תּוֹרָתִים** (תענית, כג).

תּוֹרָתוֹת. תקופת אין מעמד= שטייט שטייף אין פּערמענינס. „א תקופת בני דעם שררה“ — געאכטעט, מיט רעספּעקט.

תּוֹרָתוֹת (שבת, עה) אומקרייז.

תּוֹרָתוֹת (שם) א י ז

געלייגט אויף די זאָנען אומ= קרייזונג מיט אלע פלאנעטען, וואָס מאַכט די ענדערונג אין די פּוּער סעזאָנען פון דעם יאָהר: ^(א) **תּוֹרָת נִיסָן**, ^(ב) **תּוֹרָת תַּמּוּז**, ^(ג) **תּוֹרָת תִּשְׁרֵי**, ^(ד) **תּוֹרָת מִיבֵת** (עירובין, כו. איכ"פ' ג' נשקד⁽¹⁾). פון איין תקופה

ביז די צווייטע דויערט 91 טעג מיט 7 1/2 שטונדע און דערום בעדארף מען בלויז צו וואַרטען 7 מיט אַ האַלב שטונדע, ווען עס גייט פּאַראַיבער 13 וואַכען גאַנצע פון די פּאַריגע תקופה,

⁽¹⁾ בביר (פי יג, ה) הערה: שכנר ד התקופות נקראה הארץ בדי שמות: ארץ, תבל, ארמה ארקאי. וכיא מהשמות הם עיש תכונת התקופה ופעולתה על הארץ עיש. וכללים לקביעות ארבע התקופות, ראה במטרא בדברי שמואל ירהינאה המומחה בתקופות ומזלות — ברכות נח, עירובין נח, ובאור מספיק תמצא בערוך, ערך תקף. על דבר שתת מים בעת נפילת התקופה מביא הר"ר אבודרהם בשם הגאון רביע הא שאל לחשוט כלל (עי' פ"י אולאי במספר חסידים סי' תתנ"א).

⁽²⁾ אבן גליון (מפעלות השליחים ז 38—20). וגדולת משה בתורתו, כאלקאראן,

וּבְתוֹכֵיהֶם (מגילה, כא) אֹנֶמְטֵר
 א פֶּרְקוֹרְצִטְעֵן נְאָמְעֵן הַיִּיסְעֵן
 אַלֶּע בְּיֹאמְעֵן תַּנְדָּךְ, אוֹיֶךְ
 הַיִּיסְעֵן זִי: תוֹרָה שְׂבִכְתָּב
 (שבת, לא): דַּעַר צווייטער טהייל
 פֿון דַּעַם אִיז תוֹרָה שְׂבִעַל פֿה
 (שם) דַּאָס אִיז מִשְׁנֵה אֹן דַּעַר
 תַּלְמוּד (נמרא), וואָס פֿלעגט נור
 זײַן גַּעלֶערֶנט אויסווייניג אֹן
 אײַבערגעגעבֶען מײַנדליך פֿון
 אײַנער צום צווייטען, נאָכהער
 באַמערקענדיג דַּאָס זײַן דורות
 ווערען שוואַכער אֹן דײַ צרות
 ווערען שטאַרקער האָט מען דַּאָס
 אײַפֿינגעקלובֶען אֹן צוזאַמענגע-
 שטעלט געשריבענע. תוֹרָה
 וַנְדַלְהָ (שנין, נש.) וַעֲה אִין פֿתַּמִּי

אוריתא". תוֹרָה וּמַעֲשִׂים
 מוֹבִיּוֹת (קה"ר פ' ושבחתי אני) לַעֲהֶרַע
 מיט גומע טהאַמען.

תִּירֵי עֶשֶׂר (כ"ב, יד) צוועלף,
 אֹנֶמְטֵר דַּעַם נָא=
 מען רופֿען זיך אָן דײַ קלענערע
 צוועלף ספֿרי נבֿיאים אַחרוֹנִים,
 וואָס זײַנען צוזאַמען געשטעלט
 אֹנֶמְטֵר דַּעַם אִיין צאַהל (1).

תְּרִבּוֹת רַעָה (ברכות, י:)
 שלעכטע ערצוואַנג (2).

תְּרַגּוֹם (מגילה, ג) אײַבערזעטצונג,
 בעקאַנט אִיז מיט דַּעַם
 נְאָמְעֵן דַּאָס כאַלדעאַישע אײַבער-
 זעטצונג פֿון דַּעַם חוּמֵשׁ (ועה —
 שנים מקרא ואחד תרגום) (3).

(חזון הפרה מט—ג, חזון הנשים קי—ג, חזון המדיצה צט, וכי, חזון המשוררים לט—
 סה—חזון דספור א, יג) וְאִם הַעִיָּקָר, וְתַקִּימָה בְּמִשְׁה הַרְבֵּה: וְגַם בְּךָ יֵאֱמִינוּ
 לַעֲוִלִים (שמות יט, ט) כִּי גַם הַחַפְּשִׁים בַּדְּעוֹת, הַמְתִּירִים לַעֲצֹמֵם דַּבֵּר שְׂכַנְדֵּר הַתּוֹרָה,
 הֵם מוֹכִיזִים שֶׁדַּבֵּר רַק לַשַּׁעֲתוֹ וְלֹאקְלִימוֹ, וְאִינֵם מְכֻוִּיִּים חֲלוּלֵה לְבַחֵשׁ בּוֹ, וְכֵל אֶחָד
 מִתַּאמֵּץ לַהֲשׁוֹת דַּעַת כִּשֶׁה וְכֹנְתוֹ לַדַּעַתוֹ.

(1) שם המספר תרי הוא בארמית שנים, וכן נמצאים מכונים גם בשם המיספר
 בעברית (סוכה, סט), נביא של שנים עשרי.

(2) תרבות אנשים הטאמי(במדבר לב, יד) תרגום אונק'וס, תלמודי נובריא חיביאי:
 ורש"י במקומו אינו מפרש כלום, אך בנמרא (ביק טו:) במשנה: האדם הואב והארי וכו'
 בזמן שהן בני תרבותי פירש: שיוגד אדם בביתו, כלומר שלמים כבד ירעו ובל ישחיתו.
 והתרגום האשכנזי בחומש שם מתרגם תרבות, איין הויפע' מל' רבו — הרבה אנשים
 חטאים, גם הוא לקוח מפרשי התורה.

(3) בהרמאה מקום (מגילה, ג) הוא במועג להעתקה משפה לשפה, וכן משמע

אברהמן איינשטוימיג און איז מיט
 אים מויטגענאנגען (בראשית יא, לא).
תְּרִיג מַצּוֹת (שבת, פו.) דאָס איז
 613 מצות וואָס
 אין יודישען גלויבען. זיי זיינען
 צוטהיילט אין צווייערליי אַרטיקלן:
 365 צום טהאָן (מצוות עשה),
 און 248 וואָס איז פֿערבאַטענע
 (לא תעשה).

תְּרוּמָה — די 7טע סדרה אין
 2טען טהייל חומש
 (שמות כה, א — כו, יט) און די
 19טע אין חומש. דאָרט איז צו
 לערנען: דאָס אויף אנאַציאָ. אלע
 זאך דארף מען ניט מאַנגען. נאָר
 יעדער בעדארף געבען מיט'ן
 גוטען ווילען, דען אויף דעם
 משכן צו מאַכען, האָבען אלע
 זאך פיעל מתנדב געווען, דאָס עס
 איז נאָך פיעל מאַטריאל איבער=
 געבליעבען (שמות לו, ה — ז).

תְּרָח (בראשית יא, כד) נאָמען
 אברהם אָבונג'ס פאָטער
 (שם, כו), איז געווען אנגעטצען
 דינער, ווערענדי זיין זאָהן אברהם
 האָט געקעמפט געגען איהם,
 אלס ער איז אַרויס מיט דער
 אידעע וועגען די גאָטהייט: אז
 דאָס איז אונקערפערליך, העכער
 פון אלע בעגריפען, וואָס זיינען
 פֿערבונדען צו די פֿינף חושים—
 איז תרח פֿערבליעבען אויס=
 געלאַכט מיט זיין גאַנצען לאַגער
 געטצען (ועה, מדרש בראשית רבה
 פ' לז, י): דער פֿון שטאַמט וואָס
 מען רופט אַ אונקערפֿאַרענעם
 מענשען מיט זיין נאָמען—"תרח",
 און ווען ער קומט אויף דאָס
 ריכטיגקייט, דערויף זאָגט מען:
 „פֿרוּשאַל תרח נא דרך", דען
 מען קען אויך מיינען דאָס תרח
 איז צום סוף געוואָרען מיט

נס מהלשון (ב"ק ג), כדמתרגם רב יוסף, את הכתוב איך נחפשו עשרי וכי אבל שאר
 דוכתי איתא במושג פירוש ובאור, כמו: תרומה די אבא בבית הפרסי (ברכות, יט);
 מאן דמתרגם לי חבית אליבא דחד תנא' וכי, (בימי טא וכן בעירובין, כו). התרגום
 דידן על התורה עיין גמרא ברכות, ד"ה: לעולם שלים אדם פרשותיו עם הצבור
 שנים מקרא ואחד תרגום בתוספות ובהראש. — תרגום של תורה אונקלוס הנה אמרה
 מפי רבי אליעזר ורבי יהושע, כלומר החכמים האלה מסרו כונת לו הכתוב לאמתתה —
 והוא ידע לשון ארמית, לשון מולדתו על בוריה; וכן, התרגום של יונתן בן עוזיאל
 שאמרו מפי הני זכריה ומלאכי' (מגילה, ג) ע"כ אין להשוותן בקדושתן ואמתתן להתרגום שלנו.

תִּרְנָנְוּל (ברכות, כו) הָאֵהָן —
תִּרְנָנְוּלִים (שם כ"ז).
תִּרְנָנְוּלִין (ב"ק פ"ב) הֶעֱהַנְעָר .
תִּרְנָנְוּלִית (בכורות ח) הִזְהִן .
תִּרְנָנְוּלוֹת הַיְנַעַר .
הַרְוּעָה (במדבר י, ה) אִמְאָן =
 גַּעְשָׁרִי — דוּרְךְ אַבְלָאָז
 מוֹט אַשׁוּפָר .

תִּרְעוּמוֹת (ברכות, י"א) מוֹרְעָן ,
 פֶּעֶרְאִיבְעֵל הָאֲבָעָן .
תִּרְוּפָה (יחזקאל מו, יב) הִיִּל =
 מוֹטְעֵל . **תִּרְוּפוֹת** .

תִּרְפִּ"ט אֶלְפִים — 689 טוֹיוּעֵנְדָר .
 אַ אֹוֹנְנְעֵהוּיְעָרְעַ סוּמְמָאָ ,
 אַ צָאָל צוּם אִיבְעֶרְאֶשְׁעָן .
תִּירוּץ (חולין ה') גֶּרְאֶדְשֶׁטְעֶלוּנְג ,
 רֶעֶכְטִמְאָסוּנְג דוּרְךְ אֹוִים =
 רִיזְעָן תִּירוּצִים .

תִּשָּׂא דו 9=טַעַע סִדְרָה אִין 2=טַעַן
 טַהֲוִיל חוּמֶשׁ (שְׁמוֹת ל, יא) — לֶד ,
 לֶה) אֹון 21=טַעַע אִין חוּמֶשׁ דָּאָ אִין
 צוֹ לַעֲרַנְעָן : דָּאָס אִין פֶּעֶרְזֶעֱנְלוֹכ־
 קִיטֶט שְׁטײַט גִּיט טַהֲיֶעֶרְעֶר דַּעַר
 רִיכְעֶר פֶּאָר דַּעַם אָרְמַעָן, וְוִיִּל
 צוּם „כּוֹפֶר נֶפֶשׁ“ (לַוּוּעוּעַ גַּעֲלֶד)
 גַּעֲבַעָן אַ מַחְצִית הַשְּׁקֶל — זַי =
 גַּעָן אַלַּעַ גַּלְפִּיהַ אָרוּם אֹון רִיבְךְ
 (שְׁמוֹת ל, יב — מו). אֹוּךְ אִין צוֹ

לַעֲרַנְעָן אִין דוּעוּעַ סִדְרָה: אֹון וְוִי
 נָאָר מַעָן דוּיט צוּם גַּאֲלֶרְעֶנְעַם
 קֶאֱלֶב וּוְעֶרֶט כַּטֵּל אַלַּע צַעֲהָן
 גַּעֲבֶאָט, דַּעָן וְוִי מוֹשֶׁה הָאָט דַּעַר
 זַעֲהָן כִּי יוֹרְעָן דַּעַם גַּאֲלֶרְעֶנְעַם
 קֶאֱלֶב, הָאָט עַר פּוֹן פֶּעֶרְדְרוּם
 צוֹ בְּרֶאָכְעָן דוֹ לַוְחוֹת מוֹט דוֹ
 צַעֲהָן גַּעֲבֶאָט, אֹון הָאָט גַּעֲמַאכְט
 אַנְדֶּרְעַע נָאָר דָּאָן וּוְעָן עַר הָאָט
 דוֹ שְׁטוּק גַּאֲלֶד גַּעֲמַאכְט צוֹ אַשׁ .
 צוֹ דוֹ צוּוִיטַע לַוְחוֹת אִין אֹוּךְ
 אִיבְעֶרְנַעֲעֶבְעָן גַּעוּוְאָרַעָן דוֹ בַּע־
 וּוְאוּסְטַע „שְׁלֶשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת“.

תוֹשֵׁב (שְׁמוֹת יב, מ"ה) הוּיִז-גַּעֲנָאָס,
 אַ אַלְטַעַר אִינְוִוְאָהַנְעָר .
תוֹשְׁבִים (ויקרא כה, מ"ה).

תְּשׁוּבָה (ברכות, י) רִיקְקֶעֶרֶנְג ,
 אֹוִיסְבַּעֶסְעֶרוּנְג . **תְּשׁוּבָה**
וּמַעֲשִׂים טוֹבִים (נדרים, ל"א)
 צוּרִיקְהַאַלְטוּנְג פּוֹן זִיגְהַ אֹון
 טַהוּן גוּטְעַם, גַּעֲהַמַּעָן אֹוּף זִיךְ
 אַ תְּשׁוּבָה — זִיךְ פֶּינְגוּעָן פֶּאָר
 אַ אָבְקוּמַעֲנַעַס אֹוּף אִינְדֶר וּוְאָס
 דַּעַר גַּעוּוִיסַעַן פֶּלאַנְט, תְּשׁוּבָה
 טַהֲאָן, טַהוּן תְּשׁוּבָה — גַּעֲהַמַּעָן
 זִיךְ גוּטַעַ אֹוּפִוּהַרְנְג . **תְּשׁוּבָה**
 הִיִּסַט אֹוּךְ: אַ אַנְטוּוְאָרַט אֹוּף

א אנפראגע, מונדליך אדער שריפטליך (שבת פת. חנינה יג.).

תְּשׁוּבָה — דראָב, ברוכטהייל, איינע פון די פיער איינטיילונג אין ארוממעטהוק.

תְּשׁוּלִיך (מיכה ו, יט) דו וועסט ווארפען. דער נביא בעט: נאָט זאל אין טיפען ים אלע אונזערע זינד ווארפען, איז דערפון געוואָרען איינגעפיהרט אום ראש השנה צו שטעלן זיך ביי אַוואַסער, דאָס ביי דער גומע געלענגעהייט זאל עס באלד ערפולט ווערען, דערצו איז שוין געוואָרען אין סדר אגאנצער סדר תשליך מיט זאָנעכטס דערצו, מיט נאָך צודאָמען פון אנדערע מדפיסים¹.

תְּשׁוּמֵי הַמִּטָּה (ברכות, נו.) בייטלאָף.

תְּשׁוּעָה, תְּשׁוּעָה, תְּשׁוּעָה: 9. **תְּשׁוּעָה** 90.

תְּשׁוּעָה בְּאָב (ר"ה יח.) גיין טעג אין מאָנהייט אָב. די „גיין טעג“ — פֿון ראש חודש אָב

פון תשעה באָב" צו טראָגען אויף זיך אונזער נאציאָנאלען טרויער פון חורבן בית-המקדש, מיט דעם: גיט עסען אין זי קיין פלייש און גיט אמזורען זיך דורך מזויקע, אויך גיט פאָהרען אין די בעדער, גיט געהן אויף בעלער א. ז. וו. דעם גינטען אָב אָבער איז שוין בעשטימט דורכ־אויס צו פאסטען און זאָגען קינות, און אפרעהלובער מומה גיט צו בעווייזען, ווי אין ריכ־טיגע אבלות, דען גראדע אין דעם זעלבען טאָג איז דובולדע צרות געשעהן², די חורבנות: דער ערשטער בית המקדש, (דורך נבוכדנצר הרשע) און דער צווייטער בית המקדש (דורך טימוס הרשע), אויך די גרויסע הריגה אין דער שטאָדט ביתר (גטין נ—ג) תשעה באב צו מנחה איז געשטעלט געוואָרען די פרכה „נחם“—צו טרויסטען אלע וואָס טרויערען נאָך ציון, די פער־

¹ במספרי הסופרים, בשולחן-ערוך, וא"ח גם בחיי אדם, לא זכר גם לנגניו.
² ד"ר הנטרא (ר"ה, יח) בו הוכפלו צרות: בו חרב הבית בראשונה ובשנה וזלכדה ביתר ונהרסה העיר, ובמסכת תענית (כו, במשנה) חושב ה' דברים בתשעה באב דה' דברים— ביז בתמו.

טרויערמע לאנד און פעררוים=
 מעמע עם זאל אין איהר שוין
 זיין ששון ושמחה (ישעיה נא, ג).
 תְּשׁוּקָה (בראשית ג טו) בענעהרען.
 תְּשׁוּרִי (ר"ה ב. 1) דער ז-מער
 מאנאט פון ניסן. זיין ר"ח
 איז צוויי מעג, נור בני איהם איז
 שוין דער ערשטער טאג גערע-
 כענט פאר דעם ערשטען אין
 נייעם מאנהייט, און פאלט נור
 אין די מעג: ב. ה. ז. ער

איז מלא (פון 30 מעג). מיט זיין
 ראש חדש איז אויך דער אג-
 פאנג גיי יאָהר (זעה—ראש השנה);
 און דער גאנצער חדש תשרי
 איז דורך אויס אין פייער מעג:
 אין איהם איז אויך דער הייליג-
 גער יום כפור, און די פרעה-
 לוכע מעג פון סוכות, דער
 שמוני עצרת און דער לוסטונער
 שמחת תורה, אויך, שבת בראשית.
 איז א פרעהלוכער טאג.

(1) בויקיר פ' כה, ח הוא נתן מעם לשמו זה; ,ע"ש שחשרי ותשבוק לחובותי.

לוח המפתחות

פאר די העברעאישע פערזשארגאנירטע
ווערטער צו געפינען זיי נאך זייער העברע-
אישען שרש.

ווי זיי קומען אין דעם ווערטער-בוך (1).

ג'אבל'ט	אין	אין	אכילה
אימה'דיג	—	—	אימה
ג'אסר'ט	—	—	אסור
פרקניען	—	—	בדיקה
פולט'ער	—	—	פולט
גבויר'שאפט	—	—	גבויר
גדולי'דיג	—	—	גדול
ג'ומא'דיג	—	—	ג'ומא
ג'ולניען	—	—	ג'ולן
בע'גול'ט	—	—	גולה
ג'גול'ט	—	—	גולה
ג'נט ⁽²⁾	—	—	גמ
גשין	—	—	גמ
ג'נט'ע	—	—	גמ
גנב'ניען	—	—	גנב

ביגנבה'ט	—	—	גנבה
ג'גנבה'ט	—	—	גנבה
ג'דאבני'ט	—	—	דאבנן
פער'דבקה'ט	—	—	דבקות
ג'דרשה'ט	—	—	דרשה
ג'דרשני'ט	—	—	דרשן
פער'הבי'עט	—	—	דרשן ⁽³⁾
העזה'דיג	—	—	העזה
ג'הרג'ט	—	—	הרג
הרגניען	—	—	הרג
דער'הרג'ט	—	—	הרג
דער'הרג'ניען	—	—	הרג
פער'הרג'ט	—	—	הרג
צו'הרג'ט	—	—	הרג
צו'ג'הרג'עט	—	—	הרג

(1) זעה ווענען דעם אין דער הקדמה, זייטע 12.

(2) בעדארפט האט זיין ג'נט'עט נר דער ט' פון שרש פטרט שזין דעם בעדינונגס, אזוי אויך איז גע'משפט אנשטאט גע'משפ'עט.

(3) ממלת, הב, הב" (משלי ל, טו) ובהיא טספת: ,הבה לי בנימי" (בראשית ל, א).

מַעֲנָה	— —	מענהין	חורין	—	חור'ט
יִבְלַל	(3) — —	יודיער	חֹזֵר	—	אין ג'חורט ⁽¹⁾
יָחוּם	— —	יבל'ט	חֹזֵר	—	אין ג'חורט ⁽²⁾
יִרְשֶׁה	— —	יחסן טע	חֶכְמָה	—	ג'חכמה'ט
כּוֹס	— —	יורשה'ענט	חֹלָה	—	חולה'דינג
כַּעַס	— —	ירשה'נען	חֶלֶב	—	חלה'דינג
כַּפֵּל	— —	יורש'טע	חֵלוּם	—	חלב'נע
כְּשִׁיף	— —	פער'בוס'ט	חֵלוּמ'ט	—	חלומ'ט
כֶּשֶׁר	— —	פער'בעס'ט	חֵלוּפִין	—	פער'חלומ'ט
כְּתִיבָה	— —	כפול'שמונה'דינג	חֶלְוִף	—	חלופ'ין
מוֹהֵל	— —	כ'כש'ט	חֶלְוִף	—	ג'חלופ'ט
מְחִיָּה	— —	ג'כשר'ט	חֶלְשׁ, חֶלְשׁוֹת	—	חלש'ן
מְחִיָּנ	— —	ג'כתבה'ט			ג'חלש'ט
מְלָקוֹת	— —	ג'מוה'ל'ט			פער'חלש'ט
מְמֻשּׁוֹת	— —	מחיה'דינג			חנ'עוודינג
מִיתָה	— —	מחות'נת'טע	חו	—	חנ'ד'עלעך
מִסְחָר	— —	ג'מלקה'ט ⁽⁴⁾	חַיִּיפָה	—	ג'ח'פעט
מְסִיבָה	— —	ממשות'דינג	חַיִּצָּה	—	חוצפה'דינג
מִסְיָה	— —	ממית'ן	חָשׁוּב	—	חשוב'ר
מִסְיָה	— —	ג'ממית'ט	חֶשֶׁךְ	—	ג'חשכ'ט
מִסְיָה	— —	ג'מסחר'ט			פער'חשכ'ט
מִסְיָה	— —	ג'מסר'ט			חתמה'נען
מִסְיָה	— —	פער'מסר'ט	חֶתִימָה	—	ג'חתמה'ט
מִסְיָה	(5) — —	ג'מקל'ט			פער'חתמה'ט
מִסְיָה	— —	מורא'דינג	מְבִילָה	—	טוב'ל'ן
מִסְיָה	— —	מרויח'יער			ג'טוב'ל'ט

¹, ² „נעחור'ט“ הייסט בלשון הנמרא (פסחוס, א5.) ווידערהאלען, און אין נעחור'ט הייסט איינגעסמוצט (ועה אין ארטיקעל „חזיר“).
³ א צעהנער (פיאטאצאק) (פינה קאפ.) ווייל י אין צעהן.
⁴, ⁵ ג'מקל'ט איז פון ווארט מקל: גענעבן מיטן שטעקן, און ג'מלקה'ט איז פון ווארט מלקות גענעבן שטיקן.

פִּשְׁמוֹ	—	—	פשוטר	—	—	מְשׁוּנָה	—	—	משונה/דינג
צָלִי	—	—	צל'נט	—	—	מִשְׁפָּט	—	—	ג'משפט ⁽¹⁾
צָרָה	—	—	צרה/דינג	—	—	נִבְלָה	—	—	פער'משפט
קִלְפָּה	—	—	ג'קלפ'ט	—	—	נֹחֵן	—	—	ב'נבל'ט
קָנַם	—	—	קנס/ע'נען	—	—	סָדָר	—	—	ג'נחניט
קָצַב	—	—	פער'קנסט ⁽⁴⁾	—	—	סָם	—	—	ג'סדר'ט ⁽²⁾
רַבִּי	—	—	קצב'טע	—	—	עֹרָה	—	—	ג'סדר'ט ⁽³⁾
רוֹגְזָא	—	—	רבי'ציון	—	—	עוֹף	—	—	פער'סס'ט
רוֹדֵף	—	—	דער'רנינגט	—	—	עֲכָבֵר	—	—	ג'ענ'לה'ט
רִצְחוֹן	—	—	רודפ'ן	—	—	עֲקָשׁוֹן	—	—	עופ'עלעך
שָׂד	—	—	ג'רודפ'ט	—	—	פָּגַר	—	—	עכבר'ושניק
שָׂדֶכֶן	—	—	ג'רצח/ע'נט	—	—	פָּטוֹר	—	—	פער'עקשניט
שׁוּחַט	—	—	ג'שד'ינגט ⁽⁵⁾	—	—	פָּנִים	—	—	איינגע'עקשניט
שְׁמוֹת	—	—	ג'שדכ'ניט	—	—	פָּסֵק	—	—	ג'פגרי'ט
שְׁכוּר	—	—	שדכ'נטע	—	—	פְּעוֹלָה	—	—	פטר'ן
שְׂרָפָה	—	—	שחט'ן	—	—				ג'פטרי'ט
תָּם.	—	—	שמות'עריי	—	—				פנימ'ער
			ג'שכורי'ט	—	—				ג'פסק'עט
			פער'שכורי'ט	—	—				פועל'ן
			פער'ש'רפ'ה'ט	—	—				ג'פועלט
			תמי'עוואטע	—	—				

⁽¹⁾ זעה „גנטי“.
⁽²⁾ ג'סדר'ט—הייסט געהאלטן פסת, אין ג'סדר'ט הייסט:
 זיך פארבערייטעט, געריכט.

⁽³⁾ זעה אין ארטיקל „קנס“, אין ווערטער בוך טפא. ⁽⁴⁾ זיך ג'קאלעטשעט און-
 מענשליך, ווי א טייוועל וואלט עם גיטאן.

פְּתוּמֵי אוֹרֵי תֵּל ♦

פִּתְנָמֵי אוֹרֵיתָא

אִי אַפְשָׁר לְבֵית הַמְדָּרֶשׁ בְּלֹא הַדּוּשׁ (חגיגה, ג.)
דאָס קען גאר נישט פאסירען,
אין שוהל זאל קיין נישט זיין צו הערען.

אַנב אוֹרְחֵיהּ לְבַעַל דְּבִכּוּד אֲשַׁתְּמַע (פנהרין, צה.)
זינענדיג אונטער דער וועגונג,
גייב דארט דיין פינד אַנצוהערענס.

אָדָם לְעֵמֶל נִבְרָא (פנהרין, צט.)
אמענש קומט היע
צו לעבען פון זיין מוהע.

אָדָם קָרוֹב אֶל עַצְמוֹ (שם, פ.)
אמענש איז צו זיך נעהנטער,
אלס צו א ברודער און בעקענטער.

אִירָא דְאֶרְצָא יִשְׂרָאֵל מַחְבִּים (בבא בתרא, קנה.)
די לופט פון יודישע לאנד,
נישט אריין פערשטאנד.

אִינְהוּ עָשִׂיר הַשְּׂמִיחַ בְּחֻלְקוֹ (אבות, פ"ד)
דער איז דער רייכסטער דאך
א צופרידענער וואס פערלאנגט נישט נאך.

אַחַד בְּפֶה וְאַחַד בְּלֵב (פסחים, קינ.)
מיט די מויל גלאט אזוי,
אין האַרצען ווינד אונד וועה.

אַחַד הַמְרֵבָה וְאַחַד הַמְמַעִיט וּבִלְבָד שִׁיבוֹן לְבוֹ לְשָׁמַיִם
(ברכות, ה.)
מעהר אַדער ווייניג
נור פון גאַטעס וועגן זאַל זיין דער מווינונג.

אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן חָבִיב (מדרש לקח טוב)
וואָס מעהר געלויבט,
אויף דאָס לעצט פערבלייט.

אַחֲרֵית כֹּל קִטְמָה — חֲרָמָה (מבחר הפנינים שער הענוה)
דער אויסגאַנג פון צאַנק,
איז — עס מיט באַנג.

אִי לְרָשָׁע וְאִי לְשֹׂכֵנו (סוכה, נו.)
פון דעם בעזינגס ווערען בעלאַהנט,
געניסט אויף דער וואָס מיט איהם וואַהנט.

אַל יַעֲמֵד אָדָם בְּמָקוֹם סַבְנָה (שבת, לב.)
אַמקנש זאַל ניט שטעהן אויף אַ אָרט,
וואו דער געפאר קומט פאַרט.

אַל יִפְתַּח אָדָם פִּיּוֹ לְשֹׁטֵן (מגילה, יט.)
פון מויל זאַל אוואָרט ניט אַרויס פליסען,
וואָס דער טייוועל זאַל זיך אַרײַן מושען.

אל יוציא אדם עצמו מן הכלל (ברכות, מט)
אמענט דערף גוט אפשטויין.
פון דעם אלגעמיין.

אל ישנה אדם מן המנהג (בבא מציעא, פו)
ווי דער איינפיהר,
אזוי נעהם זיך אפיהר.

אל תאמין בעצמך עד יום מותך (אבות, פרק שני)
זאלסט גוט זיין אין זיך פערטרויט,
ביז דעם טאג פאן דיין טויט.

אל תהי ברכת הדיוש קלה בעיניך (מגילה, טו)
אויף פון פראסטען מענשען אזעקען,
שעטן ווי איין פערמעקען.

אל תהי נבהל להשיב (אבות, פרק חמישי)
גוט גלייך אויפ'ן ארט,
זאג ארויס דיין אנטווארט.

אל תהי נוח לבעוס (שם פרק שני)
זאלסט זיך שטערען,
באלד ביזו צו ווערען.

אל תפרוש מן הצבור (שם)
זי גיט נעלם,
פון גאנצען עולם.

אַל תִּרְבֶּה שְׂיֻחָה עִם הָאִשָּׁה (עירובין נ"ג אבות פ"א)
 מוט אפרויענצומער קום נים אין אמופען געשפרעך.
 דען עס קען ברוינגען צו אגרעסערין פערברעך.

אַלִּיה וְקוֹץ בָּהּ (ראש השנה יו)
 א וווידעל וואס שמאלץ איז דארין,
 עס איז אבער מוט אדארין.

אם אין אדם מכין בערב שבת, מה יאכל בשבת?
 ווען אמענש האט ערב שבת נים פארבערויט
 פערבלעבט ער אום שבת אין נויט.
 (מדרש משלי, פ"ב)

אם אין אני לי, מי לי (אבות פרק ראשון)
 ווען איך זאל נים זארגען פיר זיך,
 ווער וועט זארגען פיר מיך.

אם אין קבמה אין תורה (אבות, פרק שלישי)
 ווען עס פעלט ברויט,
 קען מען נים לערנען אין נויט.

אם חכמה אין באן, וקנה אין באן? (ברכות, לט.)
 בעזיצט נים אמענש חכמות אסך,
 איז דען זיין אלטקייט גאר קיין זאך?

אם בן, איז לדבר סוף (ב"מ, כח:)
 ווען צוויי
 פערבלעבט דאך די זאך רוי.

פתנמי אוריתא

אם בן, למה זה אנכי (בראשית כב, כב)
ווען דער צער פון טראגען איז יע אזוי גרויס,
צו וואס האב איך צוליבע דעם געמאכט אזא גערויס?

אם לא עבשוו, אימתי? (אבות, פרק ראשון)
אז נישט יעצט?
ווען קען זיין דאס לעצט?

אמור מעט ועשה הרבה (אבות, פרק ראשון)
זאג ווייניגער, און טהוע מעהר.

אמרין מקצת שבחו של אדם בפניו (עירובין, יח)
א קלויגעם טהייל מעלות וואס א מענטש קען פערמאגען,
מאג מען איהם אין די אויגען ארויס זאגען.

אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת (יבמות, קיב)
א מענטש קען נישט וואהנען מיט א שלאנג
אונטער איין פארהאנג.
(דיוע זאגט, נישט אויף א וועב א שלאנג.)

אין אדם חומא ולא לו (בבא מציעא, ה.)

א מענטש וויל פון אזונדע נישט וויסען
פון וועלכע ער וועט פון איהר נישט געניסען.

אין אדם מעיו פניו בפני בעל הבו (כתובות, יח.)

א מענטש וועט נישט זאגען זיין קאנטריענט אין די אויגען:
„עס איז נישט געשמויגען, נישט געפלויגען!“

אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם (ב"מ, לג)
 אמענטש קען ניש נעהמען קיין געלד,
 פאר אזאך וואס איז נישט אויף דער וועלט.

אין אדם משמה בשעת מיתה (ב"ב, קעה)
 אמענטש זאגט ניש קיין וויטצען,
 ווען די נשמה האלט זיך איהם ביי אויסגליצען.

אין אדם מת ויחזי תאוותו בידו (קהלת רבה, פ"א)
 אמענטש ביי זיין שטארבען,
 האט נאך זיין העלפט וואונש ניש ערווארבען.

אין אדם נוגע במה שמוכן לחברו (יומא, לה)
 עס איז פאן יעדען פאר ווערט,
 דאס וואס דעם צווייטען איז בעשערט.

אין אדם נתפס על צערו (בבא בתרא, מז)
 מען דארף ניש אננעמען פאר איבעל,
 וואס אמענטש רעדט ווען איהם איז איבעל.

אין אדם רואה חובה לעצמו (שבת, קיט)
 וואס אמענטש זאל נור מאהן שלעכט,
 איז ער אימער פאר זיך גערעכט.

אין אורח מבנים אורח (דונמא בב"ב, צה)
 אגאנסט, נעהמט מען ניש אויף
 דארט וואו מען איז אליין אקארסט ארויף.

אין ארור מתדבק בברוך (כ"ר, פ' נט)

דעם נידער-טרעכמיגען
לאזט זיך ניט פאראייניגען מיט א פראכטיגען.

אין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכיס (סנהדרין צ.)

משיח וועט דאן קומען פאר דער וועלט
ווען אין טאש וועט ניט זיין אגראשען געלד.

אין בעל הנס מכיר פנסו (גדה, לא)

אמענש וואס אנט איז איהם געשעהן
האט ער דאס גאר אליין ניט איינגעזעהן.

אין בור ירא המא ולא עם הארץ חסיד (אבות פ"ב*)

דער וואס איז לעער, פירכטעט ניט פאר זינד מעהר,
און דער וואס איז דום, פארשטייט ניט צו זיין פרום.

אין דבר העומד בפני הרצון (משל עם)

דעם שטארקען ווילען,

קען קיין זאך ניט איינשטילען.

אין דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו

עס איז ניט גלייך דער אפעמייט (יומא, יח)

ב"י דעם וואס האט ברזיט אין קערביל צו דעם וואס האט ניט.

(* הרמב"ם בפירושו לפרקי אבות על המשנה, שבעה דברים בגולמי הולך והושב
התבדל בשמות הגרדפים שבלשון חכמים: „בור, עם הארץ, גולם, חכם וחסיד“: בור—שאין בו
לא מעלות שכליות ולא מעלות המדות, ר"ל: לא חכמה ולא מוסר ואין לו גם קנין הדעות,
מאלו הוא ערום מן הטוב ומן הרע, והוא הנקרא: „שדה בור“: ועם הארץ — שיש לו
מעלות המדות אבל אין לו מעלות שכליות וכו' וכן תרגומים בזה.

אין דומה שמיעה לראיה (סנהדרין לה: מבילתא יתרו)
השרין קען ניש טויגען,
גלייך ווי זעהן מיט די אויגען.

אין הקדוש ברוך הוא מקפה אפילו שבר שיחה נאה (עיר, כג)
אויך פאר אנוש ווארט,
בעפר: דוגמא גאט אויפן ארט.

אין הקומץ משביע את הארי (ברכות, יג)
מען קען ניש זאגען
זא הייפעל זעמיגט דעם לויב'ס מאגען.

אין הבוש מתיר עצמו מבית האסורים (ברכות, ה)
דער וואס איז אין געפענגניס הוין,
קען ניד אלזין ניש מאכען לויז.

אין חכם פבעל הנסיון (ס' מלי דאבות)
עס גיט ניש קלוגער,
פאר דעם וואס איז אין דער זאך אהנגער.

אין הלום בלי דברים במלים (ברכות, נה:)
עס טרעפט ניש טרוימערע,
זעהן פלוידערע.

אין מביאין ראיה מן השמים (שבת, קד:)
וואס מאגען אין ניש טארען
נעמט מען קיין בעווייז פון טהארען (נארען).

אין מוֹזְנִין לְאָדָם אֵשֶׁה אֶלֶּא לְפִי מַעֲשֵׂיו (סוטה, ב.)
 אפֿאַרמִי גַט מִזֵּן אַ מַעֲשֵׂן אויף
 נור וועדלויג זײַן בערוף.

אין מִזְל לְיִשְׂרָאֵל (נדרים, לב.)
 יודען זײַנען גוט אונטערען גלוק,
 נאָר אונטער גאַטעס בלוק (השנה).

אין מִלְאָךְ אַחֵר עוֹשֶׂה שְׁתֵּי שְׁלִיחוֹת (ב"ר פ"ג: תנחומא וירא)
 אויף צוויי אויפנאכען איין אנגעל,
 איז איהם אויסצופורען אין מאַנגעל.

אין מִלְךְ בְּלֹא עֵם *
 אקעניג אהן אפֿאַלק,
 האָט קײַן ערפֿאַלג.

אין מְעַרְבִין שְׂמֵחָה בְּשִׂמְחָה (מועד קטן תז.)
 מען פֿער מישט גוט צוויי פֿרוידענמאַל,
 צוזאַמען אויף איין מאָל.

אין מוֹקְדָם וּמְאוּחָר בְּתוֹרָה (פסחים, יז.)
 עס איז גוט שײַך פֿאַרהער און נאַכהער
 אין די הוייליגע לעהרע בוכער.

* במקרא נאמר, ברב עם הדרת מלך (משלי יד, כח); והפתום בסגנון
 המובא בזה הוא רק רגיל על לשון המשחקים בשח-מט.

אין מְרַחֵמִין בְּדִין (כתובות, פד:*)

דָּעַר זַאֲקָאָן,

שאַנְעוּשְׂט קַיִן פֿעֶרוּזָאָן.

אין מְרַצִּין לְאָדָם בְּשַׁעַת כַּעַסוֹ (ברכות, ז)

מַעַן בַּעַט אַמְעַנְשֶׁען נִיט אַיבֶּער,

אַיִדֶּער דָּעַר צָאָרן בַּרַעַנַט אִיהֶם אַיבֶּער.

אין מְתַחִילִין בִּבְיָד (**)

מַאָנְטָאָן און מַטוּוּאָךְ הַיִּבְטַמַּעַן מַעַן נִיט אָן,

וּוּ ווִיטַט מַעַן נֶאָר קָאָן.

אין "נָא" אֵלָא לְשׁוֹן בְּקִשָּׁה (ברכות, טט)

אין העֶבֶרֶקֶאִישֵׁן דָּעַר וּוְאָרַט "נָא",

בַּעַד־נִיטֶעַט: "בִּיטֶע דָּאָךְ, אַלּוּאָ".

אין סוּמְכִין עַל הַיָּם (פסחים, סד:)

בַּעַסֶּער פֿאַראַוּיִם זַעֶהן,

נִיט פֿעֶרלֶאָזֶען זײַךְ אַנַס זַאָל גַעֶשֶׁעֶהן.

(* כהפתנס הזה רגיל בפי משחקים בקוביא: "אין מרחמין בקארטען", לאמר: גם אם יאבד את כל הונו, הרי הוא מן הצועקים ואינם נענים. ** בנטרא (שבת, קכט:) אמנם חושב ימים המוכשרים להתחלה, אבל שם קאי לענין הקזה, ולשאר ענינים שאין מתחילין בכ"ד הוא רק אליבא דוהר (עקב דף רעג) שאין מורים הלכה מפיו, ומה גם לענין כזה ראוי לגוי קדוש ליוחר מה שצותה התורה הק' בפירושו: "לא תנחשו ולא תעוננו". והן מצינו רבי עקיבא חושב זאת למעשי כספים ממש, ואומר: מעונן זה המחשב עתים ושעות (פנהדרין פה), ובתוספתא (שבת פ) מונה והולך כל דרכי האמורי והבלים שגם זה בכללם, שאסור לבן ישראל לילך בהם. ומרגלא בפי אבי מורי שליט"א לאמר על כל דבר שבקדושה לבלי לדחותו משום ספיקא דיומא של ב"ד — בדר קדש ילבש".

אין עני אלא ברעה (נדרים, מא.)

ארעם אין געמזן,
איז נאר דער וואס קען נישט פארשמוין.

אין עניות במקום עשירות (שבת, קב. מנחות פט)

ווען מען שטעלט זיך ארויס פאר רייכער,
בעדארף זיך נישט שפירען: „ארמער פרייכער“.

אין עניות מן האומנות ואין עשירות מן האומנות,

אָפֿאָ הַפֿל לְפִי זְכוּתוֹ (קדושין, מא.)

מיט אפראפעס: אין מען נישט פון ארעמקייט פעהנט
אויך נישט מיט רייכקייט גארנאמערט, נור ווי גאט גיט.

אין קמינור נעשה קמינור (ברכות, נמי. חגיגה יג.)

דער וואס צו בעשילדריגען שטייט פאר,
קען נישט ריידען גיטעס אויף א האר.

אין רנע בלי פנע (מלי דאבות)

עס גייט נישט פאראיבער אוועק,
וואס זאל נישט מאכען קיילע.

אין שמה מרניש (שבת, יג.)

זיין נארען,

קען קיין זאך ארען.

אין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד (סנהדרין, עמ.)

צוויי פראפעמען,

זאגען נישט די זעלבע דעפאזען:

אין שלִיחַ לְדַבֵּר עֵבִירָה (ב"ק, עט)
 ווען איינער טוט אַפּערבאַט,
 איז קבֿן תּירוּץ: „ער איז נור אַ באַט“.

אױם רַחֲמָנָא פּמִרְיָה (ב"ק, כטו)
 קבֿן זינדע איז, ווען מאַן איז געצוואונגען,
 דאָס איז פון די גוטע תּורה געדרונגען.

אַפּילו חֶרֶב חָדָה מוֹנַחַת עַל צוֹאָרוֹ שֶׁל אָדָם
 אַל יִמְנַע עַצְמוֹ מִן הַרְחָמִים (ברכות, י)
 ווען דער שאַרפּער שווערד איז אויפֿן האַלדן,
 בעדאַרף דער מענש בעמען גאָט אַלץ.

אַפּילו עֲנֵי הַמִּתְפָּרְנִים מִן הַצָּרָקָה, יַעֲשֶׂה צָרָקָה (גטיו, י)
 אַ אַרמער, וואָס פון בעטלען ערהאַלט ער דעם לעבען,
 איז ער אַלײן אויף ניט פּרײַ פון געבען.

אַפּילו הִיָּקִינִין שִׁבְדָּה מְלֵאִים מִצּוֹת פְּרָמוֹן (פּנהדרין, לו)
 בײַ אונז איז יעדער פּוסטע קעפעל,
 פול מיט מצות ווי אַגראַנאַט עפעל.

אַפּילו שִׁיחַת חוֹלִיִן שֶׁל תּלְמִידֵי חֲכָמִים צָרִיכָה לְמוֹד
 פון געלעהרטע אויף וועלטליכע געשפּרעכען,
 בעדאַרף מען זײַ לערנען צו האַבען אוספעכּוֹן.

אַרְבַּעַה דְּבָרִים מְקַרְעִין גֵּזֶר דִּינֵי שָׁל אָדָם:
 צָדָקָה, צַעֲקָה, שְׁנוּי הַשֵּׁם וְשְׁנוּי הַמַּעֲשֶׂה (ר"ה, טו)

פּוּר וּזְכָרָן, קִשְׁנָן אַ בְּשִׁמְיָמָעֵן אֹרִיטוּיִל אֹמְאַכְנָן:
פּרִי גַעבֹגְקִיט, נַאכְגֵבֹגְקִיט,
דָּאָס בַּעֲקֹמָעֵן אִיין אַנדער בַּעֲרוּיף,
און ווען מען פֿוּהרט זיך אַנדערש אַויף.

אַרְבַּעִים יוֹם קוֹדֶם יַצִּירַת הַיֶּלֶד, בַּת קוֹל יוֹצֵאת
וּמְבָרַחַת: „בַּת פְּלוֹנִי – לְפִלוֹנִי!“ (שׁוּמָה, ב.)
מוט פֿערצוג טעג פֿאַרהער,
גאַיידער דער קינד קומט אַהער,
גייט אַויף יענעמס טאַכטער שטימען
דער יעניגער זאַל איהר נעהמען.
אַשֶׁת הָבֵר הָרִי הוּא פְּרָבֵר (ע״ו, לט)
איז דער מאַן אַרב — איז די ווייב אַרבעיין.

ב.

בֶּא לְטַהַר מְסִיעֵין אֹתוֹ (שְׁכַת, קד)
ווער עס וויל אַנהויבען זיך אויפֿפֿוּהרן פֿיין
איז מען איהם פֿאַהילפֿוג דערײַן.

בְּאוּ מִים עַד נֶפֶשׁ (תְּהִלִּים סט, ב)
די וואַסער בּוֹדֵי זעעלע דרויגען
ניט מעגליך מעהר העראַפֿ צו שלונגען.

בַּא שֶׁבֶת בָּא מְנוּחָה (סנהדרין לה.)

דער וואָס דעם שבת היט,
פיר דעם ברוינט עס רוהע מיט.

בְּדַאי אָפִילוּ אִם אָמַר אֶמֶת אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ (סנהדרין פט.)

אז אַלוינגער זאָגט שוין אמאָל ריכטיג
ווערט דאָס ניט אָנגענומען פאר וויכטיג. (זעה „בך ענשר“)

בּוֹדְקִין לְכֶסֶת וְאֵין בּוֹדְקִין לְמִזְוֹנֹת (כ"ב, ט.)

בעט ווער בעקליידען, פרעגט מען דאָס באַשיידען,
בעט ער אָבער עסען - בעדארף מען אַן אלץ פּערגעסען.

בְּדֶרֶךְ שְׂאֵדָם רוּצָה לַיֵּלֶךְ מוֹלִיכִין אוֹתוֹ (סוכות, י.)

אין וואָס פאַר אוועג אַמענש נעמט זיך אַפיהר,
געפינט זיך פאַר איהם אַפיהר.

בְּשִׁלָּה אִם כָּל הַטָּאֵת (שם סופרים)

דאָס נאָכיאָגען דעם ווינד,
איז די מוטער פון אלע זינד.

בְּשִׁלָּה מִבֵּיא לִידֵי שְׁעָמוֹם (כתובות, נא.)

אום גיין פוסט און פאָס,
מאַכט פון דעם וויכטיגסטען אַש.

בְּמִדָּה שְׂאֵדָם מוֹרֵד, מוֹדְדִין לוֹ (סוכה, ה:)

מיט וואָס פאַר אמאָס מען גיט,
אוזאַמאָס ברוינט איהם מיט.

במקום שאין אנשים השתדל להיות איש (אבות פ"ב)
איו ניש דא ווקר עס זאל טוינגען
זאלסטו זיך דער צו טוינגען.

בני אדם דומין לעשבי השדה, תללו נוצצין והללו נובלין
(עירובין גר.)
מקנשען זינגען גלייך צו גראז,
די שפראצען אויף, און די לאזען אראפ דעם נאז.

בנות ישראל נאות הן אלא שהעניות מנולתן (נדרים, סו.)
אידישע טעכטער זינגען אלע שוין,
עס מאכט זיי נור אפגעלאזן ווער זיין געמיין.

בְּתֵר עֲנִיָּא אֲזִיל עֲנִיּוּתָא (ב"ק, צב.)
דער וואָס איז אַרעם אין אלעם,
נאָך איהם שלעפט זיך נאָך דער דלות.

ג

גְּדוֹל הַמַּעֲשֵׂה יוֹתֵר מִן הָעוֹשֶׂה (ב"ב, ט.)
מיט ברוינגען אנדערע זאלען טאָהן,
קען מעהר נומצען ברוינגען אלס אללין טאָהן.

גְּדוֹל הַנְּהַגָּה מוֹנִיעוּ יוֹתֵר מִדְּרָא שְׁמַיִם (ברכות, ח.)
זיך ערנערען פון די אייגענע פראצע,
איז וויכטיגער אלס אפרומער צאצע.

גְּדוֹלַת הָעוֹשָׂה צְדָקָה בְּסֵתֶר יוֹתֵר מִמֹּשֶׁה (כ"ב, מ"א)
ווער עס גיט צדקה קיינער זאל נישט וויסן.
שטייט ער העכער פאר משה'ן.

גְּדוֹלַת הַשָּׁלוֹם שְׂאֵף הַקְּבִי"ה שִׁינָה בּוֹ (יבמות, סה)
פון שלום וועגן.
קען מען אנדערס זאגן.

גְּדוֹלַת כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת שְׂדוּחָה לֹא תַעֲשֶׂה שְׂפִתְתוֹרָה
(שבת, פ"א)
לייטשע האַנער אגרויס וויכטיגקייט האָט
אז עס קען פערבייטען א תורה פערבאט.

גְּדוֹלָה מְלֹאכָה שְׂמִכְבֶּדֶת אֶת בַּעֲלֶיהָ (נדרים, מ"א)
א פראפקטסאן איז טיכטיג
זי מאכט איהרע בעזיצער וויכטיג.

גְּדוֹלָה תְּלִמּוּד תּוֹרָה יוֹתֵר מִבְּנֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ (מעילה, מו)
עס איז וויכטיגער אין לערנען ויף מיהען,
מעהר אלס דעם בית המקדש בויען.

גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה שְׂמִכְרֶעַת גֵּנֵר דִּינֵי שֶׁל אָדָם (ר"ה, יו)
עס איז וויכטיג דאָס אויסבעסערען די זינד
דען זי פעריאַנט בייזע בעשליסונג ווי אַוונד.

גָּנָאִי הוּא לְאָרִי שְׂיִבְכָה לְפָנַי שׁוֹעֵל (תדא"ר פ"ו)
עס איז אַשאַנדע צו זאָגן,
דער לייב זאל ויף פאר דעם פופס בעקלאַנגען.

ד

דְּבָרֵי חֲכָמִים בְּנִחַת נִשְׁמָעִים (קהלת ט, יו)
די רייד פון חכמים זיינען געוואָגט געלאַסען
און ווערען געהאַרעכט פון די מאַסען.

דְּבָרֵי חֲלוּמוֹת לֹא מַעֲלִין וְלֹא מוֹרִידִין (משׁוֹן, נב)
אַ גוטער טרוים אָדער אַ שלעכטער,
איז דאָס בלויו אַ געלעכטער.

דִּינָא דְּמַלְכוּתָא - דִּינָא (ב"ק, קיז)
פון דער רעגירונג אַ פּרויקאַז,
איז דאָס אַ אוקאַז.

דִּין שֶׁל פְּרוּמָה בְּדִין שֶׁל מֵאָה בְּנֵה (מנהדריו, ח)
די קלענסטע ממבעה
האָט דעם דִּין ווי רענדלויך אַ מאה.

ה

הֲנֵם שְׂאוֹל בְּנִבְיָאִים (שׁ"א י, יא)
איז דען שאול דער איינפאַכער
אויף געוואָרען אַ זנאַכער?

הַדְּיוֹט קוֹפִין בְּרֹאשׁ (מגילה, יב:)
אִימַעַר דְּעַר פּרָאָסמַעַר
חַאפּט זײַךְ אַרױם דְּעַר עַרשְׁמַעַר.

הַזױרְעִים בְּדַמְעָה, בְּרִנָּה יִקְצְרוּ (תהלים קכו, ה)
דַּי וּזְאָם זַעֲזַן מוֹט מַרְעָרוֹן
וּזְעַלְזַן מוֹט פּרױדְזַן שְׁעָעָרוֹן.

הַיּוֹי מְקַדִּים בְּשָׁלוֹם כָּל אָדָם (אבות פ"ד)
יַעֲרַזַן אִיִּנְצַעֲלַנְעָם מַעֲנַמְשַׁעֲן,
זְאָלְסַמּוּ פְּאַראַוִים בַּעֲנַמְשַׁעֲן.

הַיּוֹם פֶּאן וּמְחַר בְּקִבֵּר (ברכות, כה:)
דַּעַם הַיַּמֵּעַ חַאבַּעַ,
און מְאַרְגַּעֲן אִין גַּרְאבַּעַ.

הַיּוֹם פֶּאן וּמְחַר—וַיִּבְרַח (משל עם)
הַיַּמֵּעַ אִין נֶאָךְ דַּא צוּ הַאָפַעֲן,
מְאַרְגַּעֲן אִין עַר שׁוֹין אַמְלֶאָפַעֲן.

הַפֶּבֶד וְשֵׁב בְּבֵיתְךָ (מו"ק, י"ז.)
זַיִמֵּץ אִין דְּעַר הַיַּיִם אַזױף דַּיִן אַרְט
וּזְעַסַּמּוּ פֶּעַרְבֵּלֵי־בַעֲזַן בַּיַּיִן עַהרַע פְּאַרְט.

הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחֲרֵי הַחֶתֶם (ברכות, יד.)
נֶאָךְ וּזְאָם,
וּזְעַנְדַּט זײַךְ אָן אױס־לֶאָז.

הַהֲבָרָה לֹא יִגְוֶהָ ⁽¹⁾

צו וואָס עס בריינגט דער נויט, בעדארף מען ניט ווערען רויט.

הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה חֶסֶד (אבות פה, טו)

דער וואָס טוט אויף, מיט זיין לויפן,
דווער איז פרום אויף אַאָפן.

הַלֹּאִי אוֹתִי עֲזָבוּ וְתוֹרָתִי שָׁמְרוּ (ירוש' חגיגה פ"א הל"ז)

זאַלען זיי ניט האַלטען גאָט פאַר די פאַלען
בעסער זאַלען זיי הימען זינע בעפאַלען⁽²⁾.

הַרְגֵל נַעֲשֶׂה מִכֶּע שְׁנֵי (שבילי אמונה נתיב ד, שביל ב)

געוואָנהייט צו וואָס נור,
ווערט דאָס די צווייטע נאָטור.

ז.

זָכַר צִדִּיק לְבָרָכָה (משלי י, ז)

דער עראינערונג פון פרומען מענטשן
פער ברייט מיט אים זיך צובענמשען.

זָקֵן זֶה שִׁקְנָה חֲכָמָה וְלֹא זָקֵן אֲשָׁמָאִי (קדושין, לב)

אַאלטען בעעהרין, איז געמיינט אַ פראַפעסער,
אַבער ניט אַאלטען הינער פּרעסער⁽³⁾.

(1) פתגם מקובל בין יודעי ספר ואין לו מקור, רק יסודותו מחאמר במשלי (ו, ל).
לא יכוז לנגב פי ינגב למלאות נפשו כי ירעב.

(2) בספר „יסוד התורה ועקר העבודה“ יבואר זאת במשל.

(3) פן דרשו את הכתוב הנאמר בעלי הפה: „ולא יהיה זקן כביתך“ (ש"א ב, לב)

סקאי על סמיכת חכמים (סנהדרין, יד).

זריזון מקדימין למצות (פסחים ג.)
פלגוקס געשיקטע מענטשען,
זיינען די ערסטע צו רעליויאַנס געוועזען.

זריזות מביאה לידי נקיות (שקלים ט)
שנעללקייט
בריינט צו ריינקייט.

ח.

חדיש ימינו בקדם (איכה ת, כג)
בענייט אונזער צייט,
ווי מיר זיינען אמאל געווען לייט.

חזקה על חבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן
(עירובין לב.)
עס איז בעשטימט אז די געלעהרטע געוועלען
לאזען ניט ארויס א זאך וואָס זאל אין איהם עטוואָס פעלען.

חכם עדיף מנביא (כבא בתרא, י"ב.)
דער אויפגעקלערטער
איז פאר א נביא וויכטיגער.

חמור נושא ספרים (חובת הלבבות שער עבודת אלהים פ"ד).
א בוך-קרעמער וואָס פארשטייט ניט אין ספר ארײַנקוקען,
איז גלייך ווי אַ עזעל וואָס איז געלאָרען ביכער אויף זײַן רוקען.

הַמָּרָא אֶפִּילוּ בְּתַקּוּפַת תְּמוּזָה קְרִירָא לִיהּ (שבת, ג.)
 דַּעַם שׁוֹעֵל אִיז אִימַעַר קאַלט,
 אויף ווען דער סעזאן תמוז געפאלט.

הַמִּירָא סַבְנָתָא מֵאִיסוּרָא (פסחים, מא.)
 אַזאַך וואָס קען זיך פערשאַמען,
 איז האַרבער פון א זאך וואָס איז פערבאַמען.

חֲסִיד שׁוֹמְטָה וְרָשָׁע עָרוּם וְכוּ' הָרִי אֵלּוּ מִבְּלֵי עוֹלָם (סוטה, כב.)
 א נאַרזשער פרומער און א רשע וואָס איז געשניט,
 זינקן א אונגליק פאר אלע לייט.

חֲפֻרָזִין בַּיּוֹם קָשָׁה מִכְּבָּרִין (קדושין, לג, קה"ר פו.)
 דער דלות -
 איז ערגער פאר אלעס.

חֲצִיזִין לְכֶם וְחֲצִיזִין לָהֶם (פסחים סח, ביצה לד.)
 יום-טוב - העלפט פערבריינגט מיט געסט,
 און העלפט טוט וואָס פארן גייסט.

חֲתִיבָה הָרְאוּיָה לְהִתְכַבֵּד (חולין, קי.)
 א אַנשטענדִיגע פאַרציאָן,
 וואָס פאַסט פאר דעם אויבען-אָן.

חֲתָן דוֹמָה לְמֶלֶךְ (פרקי דרבי אליעזר, פט"ז, ור"ן כתובות.)
 א חתן אונטער דער חופה,
 מיינט ער איז א מלך בכיפה.

ט

טוב לשמים וטוב לבריות (קדושין, ט.)
צו נאמ א חוואט,
אין צו לימען א ברעמ.

טוב שבנחשים רצוץ את מוחו (קדושין, פב.)
דעם בעסטען שלאנג,
צו שמעטער דעם קאפף מיט א דראנג.

מענו תמים והודה לו בשעורים (ב"מ ה', ב"ק לה.)
דיעוער פרוטעגורט איבער ווייץ אם מערסטען.
און יענער געשמייט איהם אויף גערשמען.

מעות לעולם הוור
זיך פערעכונט מיט א אירטהום,
צו בערהען איז ניט קרום.

טורא בטורא לא פנע, אנש באנש פנע (פתחם בלא מקור) ||
א בארג צו א בארג קען ניט צו לויפען,
אבער א מענטש מיט א מענטשען קענען לויך טרעפען.

י

יגיע בפיקדו כי תאכל, אשריך וטוב לך (תהלים קכח, ב)
ווען פון דיגע הענד מיט מיה ערווארבנען איסט
דאן גוט איז דיר און גליקליך ביסט. }

יש קונה עולמו בשעה אחת (ע"ז, י)
עם טרעפט איינער קויפט זיך דעם גליק,
אין איין אויגען-בליק.

יש נאה דורש ואינו נאה מקים (חגיגה, יד)
עם גיט אזעלכער וואס ווייזט אויפצופיהרען זיך שוין
ער זעלבסט אָבער פיהרט זיך אויף וויער געמיינ.

ישיבת ברבים קשה (כתובות, קי)
דאס בעזיצען אין גרויסע שמועדט,
איז וויער באשווערט.

ישראל אחד חוטא וכלם נענשים (מכילתא יתרו)
ווען איין יוד טוט וואס גיט רעכט,
ווערט אלעמען שלעכט.

ה.

בבדו וחסדהו (מד"ר פ"ה)
דעם גאסט כבוד גיב,
אין היט איהם ווי א דיב.

בין שנתנה רשות למשחית אינו מבחין (בי"ק, יב)
איז שוין דעם פערדערבער געווארען ערלויבט,
נעהמט ער צו, די בעסטע איבערהויפט.

בְּךָ אִוְמַנְתּוּ שֶׁל יִצְרַר הָרַע: הַיּוֹם אֹמֵר לְךָ עֲשֵׂה בְּךָ
 עַד שְׂאוֹמֵר קָדֶּךָ: לְךָ עֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה (שבת, קה:)
 אַזְוִי אִיו דַּעַר טַאלֵאנַט פּוֹן יִצְרַר הָרַע מִיט דַּעַם מַעֲנַמְשַׁעֵן,
 הַיִּנְט הַיִּסַּט עַר דִּיר טַאָן אַזְוִי, בּוֹן עַר וּוַעַט דִּיר פּוֹרַעֵן דִּינַעֵן גַּעֲצִין.

בְּךָ הִיא דְרָבָה שֶׁל תּוֹרָה: פֶּת בְּמִלָּח תֹּאכַל וְכוּ'
 וְעַל הָאָרֶץ תִּישָׁן וְחַיִּי צַעַר תַּחֲוֶיהָ וְכוּ' (אבות פ"ג).

אַט אַזְוִי קַעֵן מַעֵן לַעֲרַנְשַׁעֵן אַלֶּק:
 „עַם בְּרוּיט מִיט זַאֶלֶק,
 אֹון אֹוּף דַּעַר עַרד שְׁלַאָף
 אֹון אֹוּף אַ צַר־דִּינַעֵן לַעֲבַעֵן הָאָרֶץ.”

בְּךָ הָיוּ נִקְוֵי חֲדַעַת שְׁבִירֵי־שְׁלִים עוֹשִׂין: לֹא הָיוּ נִכְנָסִים
 בְּסַעֲוִדָּה אֲלָא אִם בֵּן יוֹדְעוֹן מִי מִיִּסַּב עֲמָהֶן (מנהדרין בנ)
 דִּי יְרוּשָׁלַיִם אִינְט־שְׁלִיגְנַמְשַׁעֵן פֿלַעֲגַעֵן נִיט קוּמַעֵן אֹוּף אַ בַּאֶל,
 וּוְאוּ וְזֵי הָאָבַעֵן נִיט גַּעֲוֹאוּסַט וּוַעַר וּוַעַט זֵיִן מִיט זֵי אִין זַאֶל.

בְּךָ עוֹנְשׁוּ שֶׁל בְּדָאִי שְׂאֵפִילוּ אֹמֵר אָמַת אִין שׁוּמְעִין לוֹ
 מִיט דַּעַר מִיט וּוַעַרַט דַּעַר לִיגְנַעַר בַּעֲלֹינַט
 דָּאָם זֵינַעַר אַ וּוְאָר וּוְאָרַט וּוַעַרַט אֹוּף נִיט גַּעֲשׁוּינַט.

אַהֲבָה שְׁחִיא תְלוּיָה בְדָבָר, בְּמִל דָּבָר בְּמִלָּה אַהֲבָה (אבות, פח)
 נָאֵר אַ לִיעֲבַעֵן וּוַעֲלַכַּע אִיו צִוְלִיֶּעֶב אִינְט־עַרַעֲסִין
 וּוְיֹא נִיר עַם אִיו קִיִּין אִינְט־עַרַעֲסַע וּוַעַרַט זֵיא פַּעֲרַגַּעֲסַעֵן.

כָּל דְּאֵלִים נִבְרַר (נשין, טז)
 דַּעַר קַרַעֲפַטִּיגַעַר, אִיו דַּעַר מַעֲכַטִּיגַעַר.

כָּל דְּעֵבִיד רַחֲמָנָא לְמַב עֵבִיד (ברכות, ס:)

וואָס גאָט מ'הומט
איז עס געוויס גוט.

כָּל הַדוּחֵק אֶת הַשָּׁעָה - הַשָּׁעָה הוֹחֶקְתּוּ,
וְכָל הַנְּדַחָה מִפְּנֵי הַשָּׁעָה - הַשָּׁעָה נִדְחָתָה מִפְּנֵיו (ברכות, סד.)

ווער עס דולדעט ניש די שלעכטע צייט,
מאכט זיא איהם פון גוטעס ווייט;
אין וועמען זיא איז ניש לאנג ווייליג
גייט זי איהם פארביי איבער-איייליג.

כָּל הַמְּחַבֵּר לְטָמֵא - טָמֵא, וְכָל הַמְּחַבֵּר לְטָהוֹר - טָהוֹר (ב"ק, צב:)

איז ווער באהעפט אן דעם וואָס איז אונרײן, איז ער אויך געמײן
און אן א זעלבסטן וואָס איז ארײנער - איז ער אויך א זײנער.

כָּל הַמְּלַמֵּד אֶת בֶּן חֵבְרוֹ תוֹרָה מַעֲלָה עָלָיו הַכָּתוּב
בְּאֵרוֹ יִרְדּוּ (סנהדרין, יט:)

דער וואָס בעלעהרנט זײן פריינדס זאָהן,
איז גלייך וויא ער וואַלט איהם געבארען פון אַנפאנג אָן.

כָּל הַמוֹסִיף גִּרְע (סנהדרין, כט:)

דער וואָס לײגט אויף וואָס מ'שהרער
ווערט עס דורך דעם מונערער.

כָּל הַמְתַּאֲבֵל עַל יְרוּשָׁלַיִם זוֹכֵה וְרוֹאֵה בְּשִׂמְחָתָהּ (ב"ב, ס:)

דער וואָס טראַגט טרויער איבער ירושלימים לײדען
דער וועט א אנטהײל געהעסן אין איהרע פריידען.

כָּל הַנְּנָעִים אֲדָם רוֹאֶה חוּץ מִנְּעֵי עַצְמוֹ (ננעים פב, ה)
אלע פֿעהלערען מערקט דער מענש גיך,
נור ניט א פֿעהלער וואָס ער האָט אויף זיך.

כָּל הַפּוֹסֵל בְּמוֹמוֹ פּוֹסֵל (קדושין, ע)
יעדער זידעלט זיך,
מיט א פֿעהלער וואָס ער האָט אין זיך.

כָּל הַרוֹדֵף אַחֲרֵי הַכְּבוֹד - הַכְּבוֹד בּוֹרֵחַ מִמּוֹ (עי' עירובין יג)
דער וואָס נאָך עהרע יאָגט,
ווערט דאָס פון איהם פֿעריאָגט,

כָּל פְּנוֹת שְׂאֵתָה פּוֹנֶה לֹא יִדְוֶי אֶלָּא דְרָף יָמִין (יומא, טו)
אלע ווענדונג צו יעדער געלעגנהייט,
זאל זיין דער ריכטונג צו דער רעכטער זייט.

כָּל פְּרוּטָה וּפְרוּטָה מְצַמְרֶפֶת לְחֶשְׁבֹן גָּדוֹל (ב"ב, ט)
פון גראַשען צו גראַשען,
ווערט גרויסע מאַסען,

כָּל רְעָה וְלֹא אִשָּׁה רְעָה (שבת, יא)
אלע בייזעס איז צו ערטראגען,
נור ניט פון א בייזע ווייב די פלאגען.

כָּל שְׂהַבְסָה בְּיָדוֹ - יָדוֹ עַל הָעֲלִיזָה (ב"ט, מד)
דער וואָס האָט דאָס געלד פֿערנומען,
דער האָט שוין כמעט געוואונען.

כָּל שְׂיֹדֵעַ בְּחֵבְרוֹ שֶׁהוּא רָגִיל לְהִזְן לּוֹ שְׁלוֹם -
יִקְרָא לּוֹ שְׁלוֹם (ברכות, ו)

דָּעַר וּוָאס וּוְיָס זֵינן פֿרײַנדס געוואָנהײַט אײַהם צו בעגריסען
זאָל ער אײַהם פֿאַראױס זײַן גערום געבען צו וויסען.

כָּל שְׂרוּיַח הַבְּרִיּוֹת נֹחֶה הַיָּמֵנוּ. רֵיחַ הַמָּקוֹם נֹחֶה הַיָּמֵנוּ
ווער עס האָט לײַטען צופֿרײַדען געשמעלט,
האָט ער געטהאָן ווי גאָט האָט גיוועלט.

כָּל הַתּוֹרָה שְׂאִין עִמָּה מְלֹאכָה סוּפָה בְּמִלָּה (אבות, פ"ב)
נאָר אַ לעהרע וואָס אײַז נײַט מײַט אַ פֿראַפֿעסיאָן פֿערבונדען,
ווערט דו לעהרע ענדליך פֿערשוואַנדען.

כֶּסֶף וְזָהָב מִמְזוֹרִים (קדושין, ע"א)
צולײַעב ווילבער און פֿערמגען —
אַ שוודף - אפילו מײַט ממזרים מעגן.

ל.

לֹא דְבִים וְלֹא יַעַר (סוטה, לו')
נײַט קײַן בעערען זײַגען געווען און נײַט קײַן וואַלד,
נור אַ נס אײַז געשעהן און עס אײַז געוואָרען באַלד.

(*) על האמור במקרא כאלישע הנביא: ותצאנה שתים דבים מן היער (מ"ב, ב, כד)
יש דען בממרא אשר לא יער היה ולא דבים היו רק נעשה יער לפי שעה.

לא דְּבִרְהַ תּוֹרָה בְּמִתִּים (אסתר רבה)

די תורה האט ניש געמינט,
א זעלבס וואס זינען מױט.

לא הַזְדַּרְשׁ עֵקֶר, אֲלֵא הַמַּעֲשֵׂה (אבות, פ"א).

דיא ערקלערונג לאז געמאך.
דער אויפטאן איז א זאך.

לא יפְטֹר אָדָם מִחֵבְרוֹ אֲלֵא מִתּוֹךְ דְּבַר הַלְכָה (ברכות, לא)

א מענטש זאל זיך פון זיין פריינד ניש פערצבשיידען,
אזאז ער זאל איהם א דין זאכס ניש בעשעדיען.

לא כָּל אָדָם זוכָה לְשְׁנֵי שְׁלֵחוֹת (ברכות, הי)

ניש בײַ א פולק,

ניש לעהרע און גדולה (1).

לא לַחֲכָמִים לֶחֶם (קהלת מ, יד)

אמעהרסטין חכמים זינען אין נויט,

און בעדארפען זארגען אויף ברוימ².

לא עֲלִיף הַמְּלָאכָה לְנֹמֵר (אבות פ"ב)

אויסצופיהרען איז ניש פאר דיר,

דאס וואס די האסט זיך גענומען א פיהר.

(1) מה המה שני השלחות מפורש במקום אחר: „מימות משה עד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחר“ (נשין, נט) וכן תרגמתי.

(2) סופו דקרא הוא: „ולא לגבונים עושר“ ופירשו חד מחבריא: לא לחכמים לחם—אימתי? בזמן שלא לגבונים עושר, רק העושר נתן בידי הסכלים שאינם יודעים להוקיר ולהמוך בידי החכמים (זה הכאתי במחברתי קריות ספר צד 34 בהערה).

לא עם הארץ חסיד (אבות פ"ב)

ניט דער דומער,

קען זיין ארויכטונגער פרומער.

לא ראינו אינה ראה (עדות פ"ב)

עס איז קיין בעוויזן פין נוכט זעהען,

דאס עס האט גאר נוכט געשעהן.

לא בכל יומא מתרחיש ניסא (פסחים, יז)

ניט מעגליך,

איז א וונדער מעגליך.

לא עכברא ננב אלא חורא ננב (גמיו, מה)

ניט די מויו פאר דעם דיעב האלט,

נור דעם שפאלט, וואו זי בעהאלט.

למד לשונך לומר: "איני יודע" (ברכות, ד)

איב איין דיין צונג צו זאגען,

איך ווייס ניט פון וואס צו זאגען.

לית דין ולא דין (ויק"ר פ' כח)

ניט קיין אנקלאגער

און ניט קיין ריכטער.

לא מצא הקדוש ברוך הוא פלי מחזיק ברכה לישראל

אָפֿאָ השלום (סוף שקיעו).

גאט האט ניט איינגעפונען פיר יודען,

אנגעשיר זאל איינהאלטען זענען בלויז דעם פרידען.

מ.

מה אני בתנכם, אף אתה בתנכם (נדרים, לו).
אזוי וויא איך טהוע אוסווסט,
טהוע דו איך פאר נישט.

מה אניח לעת זקנה (כתובות, מב).
ווען איך וועל דו קרעפטען נישט שפארען,
וואס וועט מיר בלעבען אויף דו עלטערע יאהרען.

מה אעשה ונפשי חשקה בתורה (יבמות, מג).
וואס קען איך דען מאכען?
ווען צום לערנען איז מיין זעעלע געשאפען.

מה אעשה שבגנדי חילק עלי (כתובות, נד).
וויא קען איך שמענהן פעסט
ווען מיין געגנער מאכט מיר פראטעסט.

מה דנים שבבים, כל הודול מחברו פולע את חברו,
אף בני אדם וכו' כל הודול מחברו פולע את חברו (ע"ה).
מענטשען זינען אזוי ווי דוא פיש אין וואסער,
עס פערשלינגט דעם קלענערין דער וואס איז גרעסער.

מה יעשה אותו הבן שלא יחטא (ברכות, לב).
וואס קען דען טאנהן אזא זאחן.
זאל ער נישט זינדאגען, ווען ער קאן.

מה יעשו גדולי הדור שאין דורם עולה יפה (הענין, כד)
 וואס קענען טהאן די אנפיהרער,
 ווען זיי זיינען אין א צייט פון פערלירער.

מה נשתנינו מכל אומה ולשון (ר"ה, יט)
 פאר וואס זאלען מיר דאס זיין געקירצט אין פועל זאכען,
 מעהר פאר אלע פערלקער פאן אנדערע שפראכען.

מה שיעשה הזמן לא יעשה השכל (א)
 דאס וואס די צייט קען שאפען,
 קען דאס דער פערשטאנד ניש גרייפען.

מהיות טוב אל תקרא רע (ברכות, ב)
 קענסטו אב האנדלען אויף א גוטען אויפן,
 זאלסטו זיך א שלעכטען נאמען ניש קויפען.

מי יאמר לו מה תעשה (קהלת, ה, ד)
 ווער קען איהם זאגען:
 „קענסטו דען דאס מאגען?“

מי ישפל ומי ירום (פיוט לר"ה)
 ווער עס זאל נידערזיך הערונטער,
 און ווער עס זאהל ווערען מונטער.

מי יתן והיה (דברים, ה, כו)
 ווער קען אויספיהרען,
 עס זאל דאס פאסירען.

(1) בעל, בית ועד לחכמים הראה מקורו בש"ת חומ השני קי"ב ואולי אינו הוא המקור הא...

מי שפָּרַח בְּעֶרְבֵי שַׁבַּת יֹאכֵל בְּשַׁבַּת (ע"ה י)
וּשְׂרָר עִם הָאֵם דִּי מוּדָה פִּרְשִׁימוּג,
דְּעָר הָאֵם אִוּם שַׁבַּת צִוּ עִסוּן פִּאֲרַטוּג.

מי שֵׁישׁ לוֹ מְנָה מִבְּקֵשׁ מֵאֲתוּם (קד"ה י"א)
וּשְׂרָר עִם פִּאֲרַמָּאָנִשׁ הוּנְדַעְרַט פִּרְאָנִק,
דְּעָר וּוּל שׁוּיִן הָאָבִעָן אַ אֵיִיגֵעֵן בַּאֲנִק.

מי שְׁלֵא רָאָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּבִנְיָנוּ
לֹא רָאָה בְּנֵינָן מִפּוֹאֵר מַעוֹלָם (סוכה, נ"א)
וּשְׂרָר עִם הָאֵם נִיט גַּעוּזָהָן דְּעִם טַעַמְפֶּעַל גַּעֲבֵי
דְּעָר הָאֵם נִימְאָלִם גַּעוּזָהָן אַ שׁוּיִנְעִם פִּאֲלֵי.

מי שְׁלֵא רָאָה שְׂמֻחַת בֵּית הַשָּׂאֲבָה
לֹא רָאָה שְׂמֻחָה מִזְמִינֵי (סוכה, נ"א)
וּשְׂרָר עִם הָאֵם נִיט גַּעוּזָהָן פּוֹן בֵּית הַשָּׂאֲבָה דִּי גּוּלְאֵנִיע,
דְּעָר הָאֵם נִימְאָלִם גַּעוּזָהָן אַ פִּרְוּלִיכֵעַ קֶאָמְפִּאֵנִיע.

מִבְּרַכּוֹתָיו שֶׁרְ אָרְם נִפְרֵ אִם תִּלְמִיד חֶכֶם הוּא (ברכות, ג)
עִם אִיז צִו עֶרְקֶעֶנֶן פּוֹן אֵיִן מַעֲנִשְׁעִנִם בַּעֲנַטְשֶׁעֵן,
אִיב עַר אִיז פּוֹן דִּי גַעֲלַעֲהֶרְנִטַע מַעֲנַטְשֶׁעֵן.

מִדְּחִצִּירָה כְּלִי הָאִי שְׂמַע מַעֲנִיה רְשִׁיעִי הוּא (ב"מ, פ"ג)
פּוֹן זִבִּין גֵּרוּיִם הַעוּה
אִיז צִו פֶּעֶרְשִׁטוּיִן דָּאָם עַר אִיז בַּעוּ בַּאֲזַע.

מום שְׁבֵד אַל הַאִמֵר לְחַבְרֵךְ (ב"ט, גט)
 דָּעַר פֶּסְהֶלְעַר וּוְאָם אֵין דִּיר שְׁמַעְקַט,
 זְאָלְסַט נִיט זְאָגַען דָּאָס יִעֲנֵשׁר עָם פֶּסְרַמְאָנְט.

מְנַהֵג יִשְׂרָאֵל-תּוֹרָה הִיא⁽¹⁾
 א יודישער איינפיהר פון פֶּר צייטן,
 איז ווי א רעליגיאָנס געזעטץ בײַ לײַטען.

מְנַהֵג מְבַטֵּל הַלְכָה (מס' סופרים פ' יד)
 א מנהג ברעכט א דין⁽²⁾.

מַעֲלִין בְּקִדְשׁ וְאֵין מוֹרִידִין (שבת, כא)
 אהיילגען געגענשטאַנד שטעלט מען אויף הייליגער
 אָבֶער נִיט אויף נידעריגער.

מַעֲשֵׂה אֲבוֹת יִרְשׁוּ בָנִים (כ"ר פ' פה ד"ה: סימן לבניך)
 אויפפיהרונג בײַ עֶלְטֶערֶען,
 טוט זיך דאָס בײַ קינדער אַלְטֶערֶען.

מַעֲשֵׂיךְ יִרְבּוּךְ, מַעֲשֵׂיךְ יִרְחַקוּךְ (ערוית, פ"ה)
 דײַנע טהאַטען וועט דיר שאַפען פּרײַנדשאַפּט,
 אֵין געגענטהײל—פּײַנדשאַפּט.

1) בלשון זה לא נמצא, רק בלשון "מנהג אבותינו" והוא בתוספות מצוות פנ
 זכנ העתקתי, פון פֶּר צייטען.

2) מנהג שאמרו, מבטל הלכה" דוקא מנהג ותיקון, אבל מנהג שאין לו ראיה מלח
 זלא טעם — מנהג טעות הוא (קיצור כללי הגמרא כמבוא התלמוד של ר"ש העיד).

מִצָּא אוּ מוֹצָא (ברכות, ה.)

אין א פארמי קען זיין עם גליקט,
אדער ווערען ארויס געפליקט.

מִצָּוָה בּוּ יוֹתֵר מִבְּשִׁלּוּחַוּ (קידושין, מא.)

אויספיהרען אליין איז פויעל גליכער,
איידער דורך א פרעמדען מאכער.

מִצָּוָה נוֹרָתָהּ מִצָּוָה (אבות, פ"ד)

אויספיהרען א גוטען בעפעהל, פיהרט צו א צווייטען שטעל.

מִצָּוָה שְׂבָאָה לְיָדָךְ אֶל תְּהַמְיָצְנָהּ (מכילתא, בא)

איז א מצוה ביי דער האנד צו פייערען,
טהוע אפ, און לאז איהר ניט זייערען.

מִקְדָּיִם רַפּוּאָה לְמִכָּה (פנילה, יג)

גאט שיקט מאקס,
די רפואה פאר דער מכה.

מִשְׁנֵה מְקוֹם מִשְׁנֵה מוֹל (ר"ה, טז)

מיטין בייטען דעם ארט,
ווערט בעסער פארט.

מִתּוֹן, מִתּוֹן ד' מֵאוֹת זִוְזֵי שְׁוִיָּה (ברכות, כ.)

געדולד, געדולד, איז ווערט גאר די געלד.

2) בני עמנואל אמר: או, ראה חיים עם האשה (קהלת ט, ט) או, רחיים
בצוארו (קידושין כט) שגם זה נאמר על האשה, והוא בלשון נופל על לשון.

נְהַרְג עַל פְּחוֹת מִשּׁוּה פְּרוּמָה (עירובין, סב.)
איבער ווייניגער פון אגראַסען,
קען ער ווערען דער שאַסען.

נוח לו לְאָרְם שְׁלֵא נִבְרָא (עירובין, יג.)
עס וואַלט פיר דעם מענטשען פיל גלייכער געוואָרען,
ער וואַלט געווען בעסער גאר ניט געבאָרען.

נְחוֹת דְרָנָא וְנָסִיב אֶתְתָּא (יבמות, סג.)
עס איז פיעל געווינטער,
נעהמען א פרוי א שטאפעל הערונטער.

נִכְנָם יוּן יֵצֵא סוּד (עירובין, סה.)
ווי עס איז ארעין די וויין,
איז ארויס דער געהוימער מיין.

נִפְרִין דְבָרֵי אֲמֵת (סוטה, פג.)
עס איז דאָך אַצוקאוועם,
ווי מען דערקענט באלד דעם אַמֵת.

נֵר לְאַחַד-נֵר לְמֵאָה (שבת קכב.)
אליכט איז ווי פאר איינעם ליכטיג,
אזוי איז זיא אויך פיר הונדערט ריכטיג.

נָשִׁים דַּעְתָּן קָלוֹת (שבת לג. בליא)
אין ווייבליכען האראקטער איז צו געפינען,
דאָס זיי וויינען ליכט אין ווער ווינען.

יִיתִי סֵפֶר וְנִחַוָּה (קידושין ל, בל"א).

נאָמיר בריינגען אַ בוך, און געבען אַ זוף.

נִתֵּן הַדָּאָה עַל שְׁעֵבֶר וְצוּעֵק עַל הָעֵתִיד (ברכות, נד)
מֵעַן בַּעֲדָאֵרְתָּ דַּאֲנִקְעֵן פִּיר דָּאָם וּוְאָם אִיז גַּעוּשֵׁן,
און שרײַען און בעטען אויף ווייטער פֿיעל מֵעַן קֵען.

ס.

סֵדֶר הַהוֹצָאָה הַצֵּי הַפְּרִנָּסָה (מבחר הפנינים, שער החכמה)

אײן פאַרשפּאַרער,

אײז בעסער פֿון אַ פאַרדינגער.

סֵמֶן לְגִסּוֹת הָרוּחַ עֲנִיּוֹת (שבת, לג)

ווען דו זיך ווייטער בלאָזט,

אײז אַ בעסערע דאָס דו גאַרניסט האָסט.

סֵמָנָא מְלֵתָא הִיא (בריתות, י)

זעהסטו אַ צײַכען, מו זיך זיך מֵכִין.

סוּף אָדָם לְמוֹת וְסוּף בְּהֵמָה לְשַׁחִימָה (ברכות, יו)

דו ענדע פֿון מענשען אײז אײן דער ערד צו פֿוילען,

דו אַ ענדע פֿון דו אַ פֿיה אײז צום קוילען.

סוּף פֿֿנב לְתֵלִיָּה (1)

ווער פֿרעמדע וויל פֿערלאַנגען,

ווערט ער ענדליך געהאַנגען.

(1) נמנו ומרו בעלי אסופות כי הפתום הזה לא נמצא בתלמוד ובסדרש איתא (קה"ר

מ"ז) אבל רק ללמשים ולא לנב.

סוף הכבוד לבא (נדרים, סב.)
נאף די לשהרע,
קומט די עהרע. ⁽¹⁾

סוף מעשה במחשבה תחלה ⁽²⁾
וויא עס האט זיך אויסגעפיהרט,
איז פאראויס געווען פראיעקטורט.

סתירת זקנים בגין וּבגין ילדים סתירה (נדרים, ט.)
יונגע בוישן און אלטע ברעכען.
קענען זיי זיך נאך ניט פארגליכען.

ע.

עבירה גוררת עבירה (אבות, פ"ד)
אין פערברעך,
שלעפט צו נאך, ווי א פערך.

עד ארבעים שנין מכלא מעלי,
מבאן ואילך משתי מעלי (שבת, קנב.)
ביז פערציג יאהר איז גוט א עסקר.
פון דאן און וויטער איז טרינקען בעסקר.

(1) התחלת המאמר כן הוא: „למוד מאהבה“ וסופו—סוף הכבוד לבא.

(2) תרוז שהשתמש בו בעל הומר „לכה דודי“ בשביל תרוז, והלשון הנכון הוא בירושלמי מוטה פ"ה: התכם זוהי עד שהוא בראשו של דבר הוא יודע מה בסופו.

עֲבָרָא דְשָׁכִיב אֲדִינָרִי (סנהדרין, כטו)
צו א מויו וואס לוגט אויף א אימפעריאל,
זיינען געגליכען קארגע איבעראל.

עָלֵי וְעַל צֹאֲרֵי (פסחים ה: ע"ו ל)
אויף מור און אויף מיין האלד,
נעהם איך ארויף אלס.

עִם הַדּוֹמָה לַחֲמוֹר (יבמות, סב)
ווער עס איז פערשקלאפט,
דער איז אויך עזעלאפט.

עֲמָד יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין פְּרִנְסָה (ברכות, נ)
ישראל דיין פאלק,
האבען קיין ערפאלג.

עוֹנָה שֶׁל תְּלֵמִיד חָכֵם מֵעֶרֶב שֶׁבֶת לְעֶרֶב שֶׁבֶת (כתובות, סב)
די פערפליכטעמע צייט ביי געלעהרטע מענטשען
איז צו יעדען לויכט בענטשען.

עֲנֵי חָשׁוֹב בִּמְת (נדרים סד)
לעבען אין נויט,
איז שווער ווי דער מויט¹.

עֲשׂוֹר בְּשִׁבִיל שְׁתֵּתֵעֵשֶׁר (שבת קיט)
גיב א צעהנטהייל,
וועסטו געפינען אין בייטעל.

1) יש מפרשים אם העני חשוב ומתבייש לפשוט ידו, הוא כמת .

פ.

פקיח נפש דוחה שבת (שבת קלב, יומא פה).

צו ליב רעמען אמענטשען,
מעג מען דעם שבת בעגרענצען.

פרנס לפי דורו (ערכין, יו).

נאך די צייטען,
אזעלכע דעפוטאטען.

פשוט נבלה בשוק ואל תצטרך לבריית (מעין פסחים, ק"ג ב"ב קו).
בעסער שינד פון „געפאלענע פיה“ דיא פעלען,
איידער צו „געהיבענע בעלי בתים“ אהאנד אויסטעלען.

פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולמת בהם (עירובין יט).
דיא פערברעכער פון יודענטהום,
סמילעט זיי די העלישע פייער ניש ארום.

צ

צדיק אבד, לדורו אבד (טילה ט).

קומט אום א גומער א פרומער,
איז פאר זיין צייט-אלטער דער קומער.

צדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה (חולין צא).

דויער צדיק איז געקומען אונגעהאפען,
וואל ער דען אוועק ניש געשראפען?

צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה
ורשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים (ב"מ פ"ו).
דיא גערעכטשאפענע פערשפרעכין ווייניג און טהוען פיעל,
בוזע פערשפרעכין פיעל און צו טאָהן ווייניג זיינען אויף פויל.

צדיקים הן שלֵּהם הן, וְלֹא שֵׁלֵהם לֹא (רות רבה פ"ו)
די רעכטשאפענע איז זייער יא-א "יא וואָרט",
און זייער "גוין" ווערט אויף נישט געשענדערט פון אָרט.

צדקה תציל ממוֹת (משלי י, ב.)
העלפען בעדארפטונגע אין זייער נויט,
רעמעט דעם מענטשען פון טוידט.

צריך אדם לצאת ידי הבריות
בדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום (שקלים, טו.)
אמענש דערף גערעכט זיין געגען ליט,
גאנץ די זעלבע וויא פאר די גאטהייט.

צרכי עמך מרבים (ברכות, כט.)
די בעדערפנים פון אידען,
איז נישט צו בעשודען.

צרת רבים הצי נחמה (דג"ר פ"ב בל"א).
אלייד ווען זי אאלגעמיינע הייסט,
איז עס שוין אהאלבע טרויסט.

ק

קבל האמת ממי שאמר (רמב"ם בהקדמתו לאבות)

נעהם אן דעם אמת
ער מאג זיין וועקעם.

קדרה דבי שותפא לא המומא ולא קרירא (ערוכין ג:)

האבען אין איין טאפ אטויל פיעל,
איז ער ניש הייס און ניש קוהל.

קנאת סופרים תרבה חכמה (ב"ב, כא.)

דיא בענדידונג פון שרייבער איינער צום צווייטען,
מאכט דאס די בילדונג זאל זיך אויס ברויטען.

קרוב לשכר ורחוק מהפסד (ב"מ, סד.)

נאהנט צו פריפט, אנווער אהאר ניש.

קרם מבאן וקרם מבאן (ב"ק, ס.)

פליכט און קאהל, אין יעדען פאל.

קרינא דאנרתא איהו ליהוי פרוניקא (ב"מ, עג.)

דער לעזער פון דעם ברויט,
זאל אויך וועקען דעם מאכען א בערוף.

קשה גזל הנאכל (חולין, פט.)

איז די גערויבטע שוין אויפגעפרעסן,
מאג שוין דער אייגענטימער אן דעם פארגעסן.

קָשָׁה לְוַגֵּן בְּקָרִיעַת יַם סוּף (סוטה, ב.)
עַם אִיו שׁוֹטֵר צוֹאֲמֵן צו פֹּאֲסֵן א פֹּאָאָר,
וּוּיָא דָעַם יַם טְרוֹקֵן מֵאֲכֵן בּוּי גָאָר.

קָשׁוּט עֲצָמָךְ וְאַחַר כֵּן קָשׁוּט אַחֲרַיִם (סנהדרין, יט.)
פֹּאָרְהֶער גיב זיך אַלײן א פּוּטֵן,
נֵאכְהֶער רײניג דָעַם צוּוײַטֶענֶם שְׁמוּן.

קָשׁוּן מְזוֹנֹתוֹ שֶׁל אָדָם בְּקָרִיעַת יַם סוּף (פסחים, קיח)
דִּיא לַעֲבָעֵנֶם-מִטַּעַל זײך צו פֶּערֶשֶׁאָפֵן,
אִיו שׁוֹטֵר וּוּיָא דָעַם יַם טְרוֹקֵן מֵאֲכֵן.

ר.

רָאָה אֶת הַמְצִיאָה וְנִפְלַעָה עָלֶיהָ (בבב, י)
עַר הָאָט אַײַנגֶעזֶעהן אַז דָאָם אִיו אַגְלִיק,
הָאָט עַר דֶּארױף גֶעוואָרפֶּען א בְּלוֹק.

רַב מְלָאכּוֹת וּמְעוֹט בְּרַכּוֹת (ויקרא פג, א)
אִין פִּיעַל מְלָאכּוֹת, אִיו וּוּיַיִניג הַצְּלָחוֹת.

רַבִּי מְכַבֵּד עֲשִׂירִים (עירובין, ט)
רַבִּינוּ תְּקַדּוּשׁ אִיו גֶעווען זײער רַבִּי,
קֵען דָאָךְ אונטער רַיכֶע נאָך ווער צו איהם זײן גלײַך.

רְצונו שֶׁל אָדָם זֶה כְּבוֹדוֹ (ירושלמי פאה בל"א)
דַּעַם מַעֲשֵׂעֲנֵם בְּאֶגֶר, דָּאָם אִיזוּ זֵינן הָאֶגֶר.

רְשָׁעִים אֶפִּילוּ מוֹכֵה שְׂעוּשִׁים אֵינָהּ שְׁלֵמָה (תנחומא מקץ)
דִּיא גוּמְסָם וּוְאָם דַּעַר בִּיזְעָר מְהוּמ,
קוּמְט נִיט אַרוּיִם אֵין גַּאנְצֵעַן גוּמ.

רְשָׁעִים אֶפִּילוּ עַל פִּתְחוֹ שֶׁל גֵּיהֵנָם
אֵינָם חוֹזְרִים בְּתִשׁוּבָה (עירובין, יט)
דִּי בִיזְעָ, אֶפִּילוּ פִּאָרִין טוּיט אַמִּינוּמ
ווערען זיי אויף ניש גוּמ.

שָׁמֶן מִקְטָרֵג בְּשַׁעַת הַסִּפְּנָה (ירושלמי שבת, פ"ב הל"ז)
וואו אַנְעִפְאָהר שְׂטוּיט פִּאָר,
דָּאָרְט מְהוּמ דַּעַר דִּיזוּעַל אֶפִּאָהר.

שְׂבוּר אָסוּר לְהִתְפַּלֵּל (ברכות לא)
אִיזוּ מַעַן בַּעֲזוּיִפְעַן,
מִאָר מַעַן גַּאָט נִיט רופען,

שְׂבוּר כָּלוּ עַלְמָא דִּי לָהּ (מסכת סוּרִים)
דַּעַר בַּעֲזוּיִפְעַנְטֵר מוּינִט אֵינָם,
דָּאָם דִּי גַאנְצֵעַ וועלמ אִיזוּ זֵינָם,

שְׁכֹרֶת וְלֹא מִיּוֹן (ישעיה כט, ט בל"א)

בעטרונקען ניט פון ווייזן,
נאָר פון גרויס פֿיין.

שְׁלַח לַחֲמִידָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם, כִּי כָרַב הַיָּמִים תִּמְצָאֵנוּ (קהלת י"א, א)

לאָז דיין ברױט מיט דעם וואַסער אוועק שווימען
דען מיט דער צײַט וועסטו דאָס פיר זיך ווידערן געפונען.

שְׁלוּחֵי מִצְוָה אֵינָן נִזְקִין, לֹא בְּהַלִּיכְתָּן וְלֹא בְּחִוִּירְתָּן (פסחים, ח)

די געשיקטע צו טאָן גוטעס טרעפט ניט קיין אונגליק,
ניט געהענדיג היין און אויף ניט צוריק.

שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם פְּמוֹתוֹ (קדושין, ס)

פאר א געשיקטען איז פּעראנטוואָרטליך אַימער,
זעלבסט דער אייגענטהומער.

שְׁלֹשָׁה שׁוֹתֵפִין בְּאָדָם: הַקֶּבֶדָה, אָביו וְאִמּוֹ (נדה, לא)

אין מענשען האָבען אײן אנטהײל דרײַ:
גאָט, זײַן פאָטער און מוטער דערביי.

שִׁנְיָהּ בְּשֶׁבֶת-הַתְּעֵנּוּג (ילקוט ראובני פ' ואתחנן)

שבת בײַטאָג אים שלאָף זיך פּערוועגען
איז דאָס אַזעלמענער פּערגעגען.

שְׁעָרֵי דְמַעַה לֹא נִנְעָלוּ (ברכות, לב)

די טויערען פון טרערען,
איז ניט צו פּערווערען.

ת.

תְּדִיר וְשֹׁאֵינוֹ תְּדִיר - תְּדִיר קוֹרֵם (ברכות, נא):
דָּעַר וּוְאָם אִיזוֹ שְׂמֵעַנְדִּיג,
אִיזוֹ אִימָעַר אִיבְעַרְהֶאָנְדִּיג.

תְּחִלַּת נְפִילָה - נִיסָה (סוטה, מד):
הוֹיבֵט מִקֵּץ נֶאָר אָן אַנטלויפֶען,
פֶּאלט מִקֵּץ אויף אַנאָפֿן.

תְּחִנּוּנִים יִדְבַּר רֶשֶׁת וְעִשִׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹת (משלי יח, כג)
דָּעַר אַרמֶעַר בעט זיך בּוֹאַלסֶע מוֹלֶע בּוֹזֶע
אַבְעַר דָּעַר רִיכְעַר אַנטוואַרמֶעט מוֹט גרוֹים העוזה.

תְּכִלִּית חֲכָמָה - תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים (ברכות, יו)
דָּעַר צוּוּעַק פּוֹן בּוֹלדוּנג אונד קֶענטניסֶע,
אִיזוֹ גוֹטֶע טהאַטֶען און בעסֶערין דו געוויסֶענפּוֹסֶע.

תְּלִמּוּד גָּדוֹל שְׂמֵכִיָּא לִידֵי מַעֲשֶׂה (מנלה, כו)
לֶערנֶען אִיזוֹ ווּזכטֶיג,
דָּען דָּאָס ברוינגט צו טהאַן ריכטֶיג.

תְּלִמּוּד תּוֹרָה בְּנֵגַד בָּלָם (פאה, פ"א)
לֶערנֶען דו תּוֹרָה,
אִיזוֹ דו בעסמֶע סחורָה.

תְּלִמּוּדֵי חֲכָמִים מְרַבִּים שְׁלוֹם בְּעוֹלָם (סוף ברכות)
הוֹיךְ גַּעלֶעהרענטֶע יודֶען,
פֶּערמֶעהרען אויף דער וועלט פּרידֶען.

תַּפְסֵת מְרוּבָה, לֹא תַפְסֵת (ר"ה ד, יומא פ.)
ווילסטו אַנְטֵהמֵעַן בּוֹז פּוֹל,
פִּעֵרְבֵלִיבֵסטוּ בְּי דַעַם נוֹל.

תּוֹרָה וּגְדוּלָה בְּמָקוֹם אֶחָד (נשין נט, סנהדרין לו)
לַעֲהֲרֵעַ מוֹט אַמַּט
צוֹ זאַמֵּעַן אִין אִיִּין הָאֲנֵד.

תּוֹרָה מַחֲזֵרֶת עַל אַכְסֵינְיָה שְׁלָה (כ"ט, פה)
וואוּ מַעַן הָאָט זיך אִין לַעֲרֵנְעַן גַּעֲטַהֲאָן אִינְטֵעֲרֵעִסִירֵעַן,
דָּאַרַט ווִיל זי אױף ווײַטער לַאזױרֵעַן.

תּוֹרָה מְפּוֹאֲרָה בְּכָלִי מְכוּעָר (תענית, ו)
דוֹ תּוֹרָה אִיז אַשׁוּיֵנֵעַ,
אַבְעֵר אִין אַנְטֵשׁוּר אַ גַּעֲמױנֵעַ.

תּוֹרָה מִתְּשֵׁת כְּחוֹ שֶׁל אָדָם (סנהדרין, כו)
דָּאָס לַעֲרֵנְעַן קַעַן אַנְמאַכֵּעַן,
דַּעַם שְׂמַעֲרַקֵּסֵטֵעַן צו אַבְשׁוּוֹאַכֵּעַן.

תְּכַלָּה שָׁנָה וְקַלְלוֹתֶיהָ, תֵּחַל שָׁנָה וּבְרִכּוֹתֶיהָ (מעילה, לא)
זאַל זיך עַנְדוּגֵעַן דַּעַר יֵאָהֵר מוֹט זײַנֵעַ לײַדֵּעַן,
עַם זאַל אַנְפֵאַנְגֵּעַן אַ יֵאָהֵר מוֹט זײַנֵעַ פֿרײַדֵּעַן.

